

શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભા ગ્રંથમાળા નં. ૩૯

। શ્રોકૃષ્ણ ।

મ હા ભા ર ત

(ગુજરાતી પદ્યબન્ધ)

ગ્રન્થ ૪ થો

૧. દ્વિજકવિ વૈકુણ્ઠ-વિરચિત	ભાઈમયવં
૨. દ્વિજકવિ ભાઉ-વિરચિત	દ્રોણપવં
૩. દ્વિજકવિ વિષ્ણુદાસ-વિરચિત	કર્ણપવં

સંપાદક અને ગંજોધક :

શ્રી. કેશવરામ કાશીરામ શાસ્ત્રી

પ્રકાશક :

અમ્બાલાલ બુલાખીરામ જાની, બી. એ.

શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભા, મુમ્બઈ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક 23232 કિંમત રૂ. ૧૦૦

ગ્રંથનામ યશભક્તિ

વર્ગિક ૨ - : ૧૨૧

। ઓકુળ્ણઃ ।

મ હા ભા ર ત

(ગૂજરાતી પદ્યનંવ)

ગ્રન્થ ૪ થો

૬. દ્વિજકવિ વૈકુણ્ઠ-વિરચિત ભીષ્મપર્વ.
૭. દ્વિજકવિ ભાઉ-વિરચિત દ્રોણપર્વ
૮. દ્વિજકવિ વિષ્ણુદાસ-વિરચિત કર્ણપર્વ

સમ્પાદક અને સંશોધક :

રા. રા. કેશવરામ કાશીરામ શાસ્ત્રી

પ્રકાશક :

રા. રા. અંબાલાલ બુ. જાની, બી. એ. સહાયકમંત્રી

શ્રી ફોર્બસ ગૂજરાતી સભા—મુંબઈ

પ્રકાશક : રા. રા. અંબાલાલ જુલાખીરામ બંની, બી. એ,
સહાયક મંત્રી, શ્રી ફોર્બસ ગુજરાતી સભા,
સ્થળ : ૩૬૫, 'શ્રી ફોર્બસ ગુજરાતી સભામંદિર'
વિક્ટોરિયા પટેલ રોડ, કોંગ્રેસ લેઈન-મુંબઈ નં. ૪

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
૨૦૧૨/૧૩ ગુજરાતી કોપીરાઈટ સંગ્રહ
૨૩ ૨૨ ૨૨

પૃ. ૧ થી ૩૦૪ ના મુદ્રક રા. રા. શંકરરાય અમૃતરાય સૈયદ
મુદ્રણાલય : શ્રી જ્ઞાનમંદિર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, રાયપુર, અમદાવાદ
બાકીનાં પૃષ્ઠોના મુદ્રક : રા. રા. મણિલાલ પુ. મિસ્ત્રી, બી. એ.
મુદ્રણસ્થાન : આદિત્ય મુદ્રણાલય, રાયખડ, અમદાવાદ

પ્રથમાવૃત્તિ - પ્રતિ ૩૦૦

મળવાનું ઠેકાણું : રા. રા. અંબાલાલ જુ. જાતી, બી. એ. સહાયક
મંત્રી શ્રી ફોર્બસ ગુજરાતી સભા : ૩૬૫, વિક્ટોરિયા પટેલ રોડ,
કોંગ્રેસ, લેકન-મુંબઈ નં. ૨

પ્રકાશકના બે બોલ

શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભાની સાહિત્યપ્રવૃત્તિનો પ્રથમ હેતુ આ છે: “ ગુજરાતી ભાષામાં લખાયેલાં સઘળાં તેમજ ગુજરાતને લગતાં પ્રાચીન હસ્તલિખિત પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરવો; અને તેમાંનાં મુદ્રિત સ્વરૂપમાં સંરક્ષવા યોગ્ય લાગે તેવાં પુસ્તકો હોય તે પ્રસિદ્ધ કરવાં.” આ હેતુથી સભા પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યના ગ્રંથો વેચાતા લઈ, સારા પ્રમાણમાં અઘાપિ સંગ્રહે છે.

આ સંગ્રહમાંથી પ્રચલિત અને પ્રસિદ્ધ કરવા જેવા ગ્રંથો કીયા કીયા છે તે સમજી શકાય તે માટે સભાએ ૧૫૦ પુસ્તકોની માહિતી આપનારા, હસ્તલિખિત પુસ્તક સવિસ્તર નામાવલિ ભા. ૧ તથા ૨, આ પ્રકાશક પાસે તૈયાર કરાવી પ્રકટ કરેલા છે. બાકીનાં ૨૫૦-૪૦૦ પુસ્તકોની એ જ ધોરણે સવિસ્તર નામાવલિ ભાગ ૩-૪ તૈયાર કરવાનું કામ પણ આ પ્રકાશકને સોંપેલું છે. ઉપરાન્ત ગ્રંથનું વસ્તુ, રચનાર, રચનસમય વગેરેની ઉપરચોટીયા માહિતી આપનાર એક યાદી પણ આ પ્રકાશક પાસે તૈયાર કરાવી પ્રકટ કરેલી છે. તેમાંથી એક પાસ નામાવલિ ભાગ ૧-૨ માંથી પસંદ થયેલા ગ્રંથો તૈયાર કરાવી પ્રકટ કરવાનું કામ ચાલે છે. તેમ બીજી પાસ અન્યત્ર સાંપડતા પ્રસિદ્ધ કરવા યોગ્ય પ્રાચીન ગ્રંથો, કાવ્યો, આખ્યાનો, વાર્તાઓ પણ સંશોધાવી, સટિક પ્રકટ કરાવવામાં આવે છે.

આ પ્રવૃત્તિને અંગે અત્યાર સુધીમાં નીચેના પ્રાચીન આખ્યાન, કાવ્યાદિ સંશોધાવી પ્રકટ કરવાની, સભાના મોટાનાના ૧૫ ગ્રંથો પ્રકટ થયા છે: ૧ પ્રબોધબ્રજોશી વા ઉખાણાસંગ્રહ અને રાવણ-મંદોદરીસંવાદ : સં. સ્વ. મણિલાલ બ. વ્યાસ. ૨ પ્રાચીન કાવ્યવિનોદ ભાગ ૧, સં. રા. છગનલાલ વિ. રાવળ. ૩ રસકલ્લોલ : સં. રા. છ. વિ. રાવળ. ૪ મહાભારત ભાગ ૧, આદિપર્વ અને સભાપર્વ સં. રા. કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી. ૫ શ્રી કૃષ્ણક્રીડાકાવ્ય (પદ્યમંથ દશમ સ્કંધ,

૨. સં. ૧૫૨૬) સં. રા. અંબાલાલ જી. જાની. ૬ અભિમન્યુ આખ્યાનઃ
 સં. રા. મંજુલાલ ૨. મજમુદાર. ૭ પંચદંડની વાર્તા : સં. રા.
 શંકરપ્રસાદ છ. રાવળ, ૮ મહાભારત ભાગ ૨-વનપર્વ : સં. રા. રા.
 કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી. ૯ રૂપસુંદર કથા (શ્લોકગ્રન્થ કાવ્ય) સં. રા.
 ભોગીલાલ જયચંદ સાંડેસરા. ૧૦ હંસાવતીની વાર્તા : સં. રા. શંકર-
 પ્રસાદ છ. રાવળ. ૧૧ મહાભારત ભાગ ૩-વિરાટપર્વ અને ઉદ્યોગ-
 પર્વ : સં. રા. કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી. ઉપરાન્ત ૧૨ હારમાળા રા. રા.
 કેશવરામ કા. શાસ્ત્રી ૧૩ વીરસિંહકૃત ઉષાહરણ રા. ભોગીલાલ જ.
 સાંડેસરા ૧૪ રામ સહસ્રપદી (નરસિંહ) : રા. રા. કેશવરામ કા.
 શાસ્ત્રી, ૧૫ કપૂરમંજરી : રા. રા. ભોગીલાલ જ. સાંડેસરા અને
 ૧૬મો મહાભારત ભાગ ૪ ભીષ્મપર્વ, દ્રોણપર્વ અને કર્ણપર્વ : રા.
 કેશવરામ કા. શાસ્ત્રીએ, સંશોધેલો હમણાં પ્રકટ થયો છે. ઉપરાંત
 અન્ય ગ્રંથો પણ તૈયાર કરાવવામાં આવે છે.

સભાએ મધ્યકાળની ગુજરાતી ભાષામાં રચાયેલો, મહાભારતનો
 સળંગ પદ્યબંધ ગ્રંથ પ્રકટ કરવાનું મહાભારત કાર્ય આદરેલું છે. શાસ્ત્રીજી
 કેશવરામ કાશીરામે વિનાવેતને પ્રીતિકાર્ય તરીકે એ કાર્ય માટે
 લીધું છે. સભા તે માટે તેમની ઝડપી છે. એક કવિનાં અને તેટલાં
 પર્વો અને તે જ્યાં સંજવિત ન હોય ત્યાં એવા બીજા સમોવડીઆ
 પ્રાચીન કવિનાં પર્વો લેવાં, એવું ધોરણ રાખેલું છે. ચાલતી ભાષાની
 જૂનવટ તેમાં છે. પરંતુ મધ્યકાળના ગુજરાતને ગુજરાતી કવિઓએ
 કેવા સ્વરૂપમાં તેનો પદ્યબંધ પૂરો પાડ્યો છે, એ જાણવાનું સાધન
 ગુજરાતી સાહિત્યનો ઇતિહાસ વિચારનાર અભ્યાસીઓને મળી રહેશે
 એ દષ્ટિ પ્રધાનપક્ષે આ પ્રબંધમાં પ્રવર્તેલી છે.

ગુર્જર સાહિત્યરસિક જનતાને એટલી મુશ્કેલી સહી લેવા વિનંતિ
 છે. આશા છે કે અભ્યાસી બંધુઓ અને સાહિત્યરસિક જનતા સભાની
 આ યોજનાને ઉત્તેજન આપશે અને તેનો લાભ પણ અવશ્યે લેશે.

શ્રાવણ વદિ ૬

સં. ૧૯૬૭

તા. ૧૩-૮-૪૧

અંબાલાલ જી. જાની

સહાયક મંત્રી-શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભા,

મુંબઈ

પ્રાસ્તાવિક

જુદા જુદા કવિઓનાં મહાભારત-પર્વોના પ્રકાશનનું કાર્ય શરૂ કર્યા પછી આરંભથી ઉદ્યોગપર્વ સુધીનાં પર્વો ત્રણ અન્યમાં ૧૯૩૬ સુધીમાં છપાઈ ગયાં છે. એ ત્રણ અથો પ્રસિદ્ધ થયા પછી તરતમાં જ એથા અન્યના મુદ્રણનું કાર્ય શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું, જે આજ પાંચ વર્ષના લાંબા ગાળા પછી પૂર્ણ થાય છે. અમદાવાદમાં આવી રહ્યા પછી પ્રવૃત્તિ વધી પડી હોવાથી આ ભાગના મુદ્રણને સમયસર પૂરું કરાવી શક્યો નથી, અને તેની ગુણુ કવિતાપ્રિય જનતા ક્ષમા આપશે.

આ એથા અન્યમાં કુતિયાણાના સારસ્વત પ્લાઠણ કવિ વૈકુંઠનું ભીષ્મપર્વ, સૂરતના ઐદિચ્ચ પ્લાઠણ કવિ ભાઉનું દ્રોણપર્વ અને ખંભાતના નાગર પ્લાઠણ કવિ વિષ્ણુદાસનું કર્ણપર્વ, એ ત્રણ પર્વો પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યાં છે. આ ત્રણે કવિઓના વિષયમાં યાવદુપત્રબ્ધ માહિતી ગૂજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલા “કવિ ચરિત-ભાગ રજ”માં તે તે કવિઓના મથાળે વીગતથી આપવામાં આવી છે. એનું એ અહીં છાપી પાનાંઓ નકામાં જાય એ વાજબી નથી લાગતું. જિજ્ઞાસુઓ અને અધ્યાસકો એનો જરૂર પૂરતો ઉપયોગ કરી શકશે.

આ ત્રણે પર્વના સંપાદનમાં નીતિ અગાઉના ત્રણ અન્યોના સંપાદનમાં રાખવામાં આવેલી તે જ છે. સંપાદનના વિષયમાં અખત્યાર કરવામાં આવતી નીતિના સંબંધમાં મારા છેવટના વિચારો ગૂજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલી “ગૂજરાતી હાથપ્રતોની સંકલિત યાદી”ની પ્રસ્તાવનામાં વ્યક્ત કર્યા છે: તે પહેલાં આ અન્યનું સંપાદન થઈ ચૂક્યું હતું અને ૧૯ ફોર્મ જેટલો ભાગ છપાઈ ચૂક્યો હતો જ; થોડાં ફોર્મ માટે નીતિ બદલી અધ્યાસકોને જ્ઞાતિમાં નાખવા એ યોગ્ય લાગ્યું નથી. હવે પછીના ભાગોના સંપાદનમાં પૂર્વના ભાગોની નીતિ જ કાયમ રાખવી કે મારા તરફથી હવે સ્વીકારવામાં આવેલી નીતિ અપનાવવી તે વિશે હજી મેં નિશ્ચય કર્યો નથી.

આ ભાગ તૈયાર કરવામાં ત્રણ પર્વની નીચેની હાથપ્રતોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. તત્કાલીન ભાષાસ્વરૂપનો પૂરતો ખ્યાલ રાખી વાચના સંસ્કારી લેવામાં આવી છે, એ અહીં સ્પષ્ટ સ્વરૂપે વ્યક્ત કરી દેવું જોઈએ.

૧. સીખ્મપર્વ

ક. મારા દાદા સ્વ. શ્રી કરશનજી આણંદજી ખાંભણિયાના હાથની મં. ૧૯૨૭ની નકલ, જેમાં આરંભમાં માત્ર ૧ પાનું-૧૨ કડી પૂરતું નથી.

સો. ગૂજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીની નં. ૬૦૧ ની હાથપ્રત સં. ૮૬૪માં નકલ પૂર્ણ.

ગૂ. ગૂજરાતી પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ-મુંબઈની સં. ૧૯૨૬ની હાથપ્રત.

૨. દ્રોણપર્વ

ગૂજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીની નં. ૨૭૭ બ ની સં. ૧૮૬૪માં થયેલી નકલ. એક માત્ર.

૩. કર્ણપર્વ

૧. શ્રી કા. ગૂજ. સભાની નં. ૧૩૩ ક ની સં. ૧૭૧૩ની નકલ.

૨. ગૂજરાત વર્ના. સોસાયટીની નં. ૨૭૭ની સં. ૧૮૬૮ની નકલ જેમાં રમ્યાવર્ષ સં. ૧૬૮૪ હોવાનું લખ્યું છે.

૩. શ્રી કાર્પસ ગૂ. સભા નં. ૬૬ ત, ઉતાર્યા સં. ૧૮૬૯ની પ્રતનો ભાગ ઉપયુક્ત થયો છે, જ્યારે નં. ૮૫ ગ ૨૬મે કડવે તૂટતી હોવાથી તેના અંતભાગનો ઉપયોગ કર્યો નથી.

છેલ્લા કર્ણપર્વની હાથપ્રત સં. ૧૭૧૩ જેટલી જૂની મળી આવવાથી એ પ્રતના જૂના પાઠોનો લાભ મળે છે. આ લહિયાએ વિક્રમના ૧૭મા શતકના અંત ભાગમાં કેટલીક હાથપ્રતો તૈયાર કરી છે. વિષ્ણુદાસના રામાયણની સં. ૧૬૯૮ની હાથપ્રત પણ તેના જ હાથની છે. અને પ્રતનું સ્વરૂપ જોતાં મધ્ય ગૂજ.ની ૪થી ભૂમિકાની મિશ્ર ભાષા લહિયાએ બરોબર સાચવી રાખી છે. વિષ્ણુદાસના સમયની લેખનની સાહિત્યકીય સ્વરૂપની એ ભૂમિકા મળી જવાથી

અને એથી વિષ્ણુદાસના મૂળ પાઠોને તે નજીક હોવાની પૂરતી સંભાવના હોવાથી ૨૬મા કડવાથી બીજી હાથપ્રતનાં પાઠાંતરો નોંધ્યાં નથી. માત્ર છેલ્લા કડવામાં રચનવર્ધના વિષયમાં મોડી પ્રતોમાં જે પાઠાંતરો મળે છે, તે નોંધવામાં આવ્યાં છે, અને એ સ્થળે આ સંપાદનમાં ઉપયોગમાં નહિ લીધેલી પછીની મોડી લખાયેલી હાથપ્રતોનો પણ નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે.

આ ગ્રન્થની પાછળ ટીકા-ટિપ્પણ નથી આપવામાં આવ્યાં, અને એમ જણાયું છે કે હવેનાં પર્વોમાં શંકાસ્પદ સ્થાનો જેમ ભાષા આ બાજુ આવે છે તેમ, એાછાં જ આવે છે. ગૂજરાતી ભાષાના સારા અભ્યાસીઓને એ કાંઈ દુરુહ નથી હોતાં. અને મારા તરફથી તો મોટે ભાગે ભાષાભૂમિકાની દૃષ્ટિએ જ રૂપોની નોંધો આપવામાં આવતી હતી. આમ એાછા પ્રચારના ગ્રન્થમાં પાનાં નિરર્થક ભરવાં પણ વાજબી લાગ્યાં નથી; અન્ય વ્યાવૃત્તિ પણ રોકી રહી છે. આ ઊણુપ અભ્યાસીઓને ઊણુપરૂપે નહિ જ લાગે એવી મને ખાત્રી છે.

આ ગ્રન્થથી આમ ૧૮માંથી ૮ પર્વો ગૂજરાતી પદ્યગ્રંથ મહાભારતનાં રજૂ કરી શકાય છે. હજી ૧૦ પર્વો બાકી રહે છે. એ બાકીનાં પર્વોમાં ૧૨ શાંતિપર્વ ૧૩ અનુશાસન પર્વ અને ૧૫ આશ્રમવાસિક પર્વ કાંઈ પણ કવિએ કર્યાં જાણુમાં નથી. બાકી રહેતાં ૯ શલ્ય, ૧૦, સૌમિક, ૧૧. સ્ત્રી, ૧૪. અશ્વમેધ, ૧૬. મૌશલ, ૧૭. મહાપ્રસ્થાન અને ૧૮. સ્વર્ગારોહણી એ ૭ પર્વોનું સંપાદન તૈયાર છે. સમયની અનુકૂળતાએ એ પ્રસિદ્ધ કરવાનો અભિલાષ છે, એ પરમકૃપાળુ પરમાત્મા પૂર્ણ કરશે જ. શ્રી. ફાર્બસ ગૂજરાતી સભાના સંચાલકોએ આ પાછળ નાણાં ખર્ચવાનો નિર્ધાર કર્યો છે; નિષ્કામ; એ માટે ગૂજરાત થોડું ઝડપી નથી.

મહાભારત ગ્રન્થમાળાનો આ એથો પ્રયત્ન પરમ કૃપાળુ મહાભારત-સૂત્રધાર શ્રીકૃષ્ણચંદ્રજીના ચરણસરોજમાં અર્પી કૃતકૃત્યતા અનુભવું છું.

તા. ૩.-૮-'૪૧

મીઠાખળી, અમદાવાદ

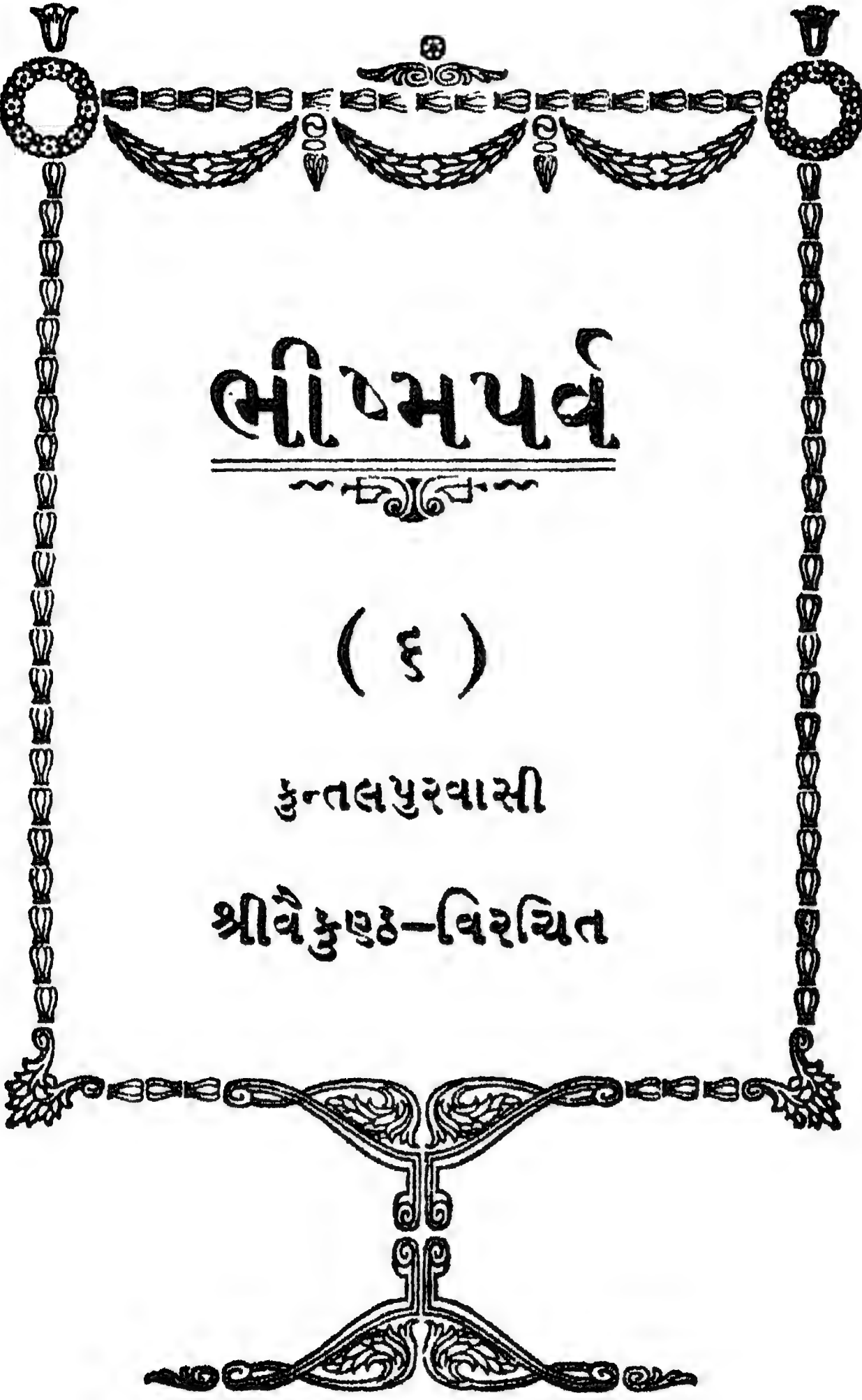
કેશવરામ ઠા. શાસ્ત્રી

અનુક્રમણિકા

	વિષય	પૃષ્ઠ
૬.	ભીષ્મપર્વ*	૧-૧૦૮
૧	ભૂમિપર્વ	૩
૨	ભગવદ્ગીતાપર્વ	૧૮
૩	ભીષ્મવધપર્વ	૩૫
	દિન પ્રથમ - પ્રવેશ	૩૫
	દિન બીજો - પ્રવેશ	૪૦
	દિન ત્રીજો - પ્રવેશ	૪૭
	દિન ચોથો - પ્રવેશ	૫૪
	દિન પાંચમો - પ્રવેશ	૫૯
	દિન છઠ્ઠો - પ્રવેશ	૬૨
	દિન સાતમો - પ્રવેશ	૭૪
	દિન આઠમો - પ્રવેશ	૮૨
	દિન નવમો - પ્રવેશ	૯૪
	દિન દસમો - પ્રવેશ	૧૦૦
૭.	દ્રોણપર્વ	૧૦૬-૨૨૬
૧	દ્રોણાભિષેકપર્વ	૧૧૧
૨	સૌશત્તકવધપર્વ	૧૧૭
૩	અશ્વિમન્યુવધપર્વ	૧૨૬
૪	પ્રતિજ્ઞાપર્વ	૧૪૫
૫	જયદ્રથવધપર્વ	૧૫૫
૬	દ્રોણવધપર્વ	૨૧૨
૭	કર્ણપર્વ-સાર	૨૧૮
૮.	કર્ણપર્વ	૨૩૧-૩૬૦
૧	કર્ણપર્વ	૨૩૩

* “ભીષ્મપર્વ”માં પૂર્વછાયા પૂરા થતાં શરૂ થતી ચોપાઇથી જે ખંડ થાડવામાં આવ્યા છે, તે સંપાદકે વાચનમાં સરળતા થાય તે માટે પાડ્યા છે. કવિએ તો ખંડ આપ્યા વિના જ કવિતા આપી છે. પૂર્વછાયા પ્રસંગ એક પૂરો થાય અને નવી ચોપાઇથી નવો પ્રસંગ થાય, તે દૃષ્ટિએ પાડેલા ખંડો ઉપયોગી થઈ પડશે.

—સંપાદક.

ભીષ્મપર્વ

~ ❦ ~

(૬)

કુન્તલપુરવાસી

શ્રીવૈકુણ્ઠ-વિરચિત

શ્રીકૃષ્ણ : ।

કુન્તલપુરનિવાસી સારસ્વતજ્ઞાતીય દ્વિજકવિ વૈકુણ્ઠ-વિરચિત

શ્રીમન્મહાભારતે

૬. ભીષ્મપર્વ

૧. ભૂમિપર્વ—

[૧]

થોપાઇ દાવટી

- તવ નારાયણ કહે અર્જુનને, જોડ ભોમ્ય ભલી ભાવે,
તે માટે આંહી યુદ્ધ કીજે, દયા મનમાં નાવે. ૧
- દુષ્ટ ભોમ્ય સોધીને^૧ અર્જુન, મનમાં થ્યા રલિયાત્ય;
વેગે રથ્ય જોશીને આવ્યા, જ્યાં લસ્તિનાપુરનો નાથ. ૨
- કુન્તાનો સુત ધર્મધુરન્ધર, જ્યુધિષ્ઠિર છે જ્યાંહી,
આવીને પ્રણામ કીધો, અર્જુન લાગા પાયઃ ૩
- “આપણે જૂઠું કેળી પેરચ કરશું? કૌરવજ્યોધ અપાર.
તમારે સેનાખલ થોડું,” એમ કહે જુગદાધાર. ૪
- ત્યારે ધર્મ કહે, “સ્વામ્ય! સુણો સાચું, મારે છો તમે સાહ્ય;
હું કેનો ગાંજ્યો નવ્ય જાળિં, જે પૃથ્વી-શત્રુ થાય. ૫
- જ્યાં જોઈ ત્યાં સકલ ધર્મ છે, અવરચ નહીં ખીજૂં કોય;
નિરાલમ્બ, પરિશ્રમ, નિરન્જન, અભેદ અછેદ જ સોય. ૬
- બ્રહ્મા શર્કુર પાર ન પામે, અને વખાણે વેદ;
તૂં પાલણુ ને તૂં સર્વારણુ, તૂં અભેદ ને અછેદ; ૭

- જલ પાખાણુ કાઠં સચરાચર, ઘટ ઘટ અન્તરય વાસ;
અકલરૂપ તૂં, અતિ તૂં નિર્મલ, અનન્ત જોત્ય-પ્રકાશ. ૮
- તેં જુગ જાયા, વિશ્વ નીપાયાં, ભુવન ત્રણ્ય જે સાર;
સુરિજન મુનિજન અહર્નિશ સેવે, કોય ન પામે પાર.” ૯
- એવી સ્તુતિ કીધી પ્રભુજીની, વિનયે થયા પ્રસન્ન;
પાંચેને મસ્તકય કર મૂક્યો; સન્તોખ્યા ભગવન્ન. ૧૦
- એવું નારાયણનું લક્ષણ, એક ચિત્ત્ય^૨ જે ધ્યાય,
જન્મ કોટિનાં જે હોય પાતક, તત્ક્ષણ દૂરય પલાય. ૧૧
- જે જે જેવી જુકતે ધાયો, તેને તેમ પ્રસન્ન;
વૈશંપાયન કહે, સુણ્ય રાજા! જનમેજે પાવન્ન! ૧૨
- પાણ્ડવને શ્રીકૃષ્ણ કહે છે, “જૂઠું કરવું નિરધાર,
કૌરવ કેરું દલ વસનું છે, મ્યલ્યું ક્ષોણી અગ્યાર. ૧૩
- તે માટે હવે આપણે, રયો કરવો ઉપાય?
સગાં સહોદર સૌ બેઠાં છે, શિખણ્ડી મચ્છરાય.” ૧૪
- સર્વ ભૂપત્ય મ્યલીને બેઠા, વિચાર કીધો મન્ય:
‘એક વિષ્ટિ કાજિયે, જે માને દુર્યોધન્ન.’ ૧૫
- વૈરાટ દ્રુપદ મ્યલીને બેઠા, બારોટ મોકલ્યો એક:
‘ગામ પાંચ પાણ્ડવને આપો,’ કેવરાવ્યું વિશેષ. ૧૬
- ભાટ વલતો ચાલિયો, હસ્તિનાપુર મોઝારય;
પ્રણામ કરીને બોલિયો: “દુર્યોધન! અવિધારય. ૧૭
- સભા સહુ કો સાંભલો, માહરા મુખની વાણ્ય:
આ કટક દેખી મન્ય મ આણીશ, પાણ્ડવના લેશં પ્રાણ. ૧૮
- જેને પાસું પરિશ્રહનું, ગાંજ્યા કેના નહીં જાય;
શિખણ્ડી વૈરાટ ને દ્રુપદ, સાથ છે બહુ રાય. ૧૯
- ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ને કાશી રાજા, અભિમન્ન કુંઅર શર,
જૂઠું કરતાં એણી પેરય વાધે, જાણિયે સાગર-પૂર. ૨૦

- તે માટે તાં કહું તૂને; માન્ય મારી વાત;
ગામ પાંચ પાણ્ડવને આપો, જ્યાં રહે પાંચે બ્રાત. ૨૧
- વૈરાટ દ્રુપદે કહાવિયું, ને કહું તુઝને આજ:
ગામ પાંચ પાણ્ડવને રહેવા, આપિયે, મહારાજ! ” ૨૨
- ભાટનાં વાયક સાંભલી, ને મસ્તકચ ઊઠી ઝાલ્ય;
તિરસ્કાર કીધો દૂતને; મન્ય કાપિયો ભૂપાલ: ૨૩
- “ નામ પાણ્ડવ તાણું લે તો ચઢે મુઝને રીસ;
સૂચી-અગ્ર પૃથ્વી ન આપૂં, કંઈ કટકા વીસ. ૨૪
- અરે દુષ્ટ! હું તૂને મારું, કે લહું તારા ગ્રાણ;
દૂતને માર્યે લાજ આવે; એમ વહે વેદપુરાણ.” ૨૫
- ભાટ વલતો બોલિયો: “ સુણ્ય, દુયોધન ભૂપાલ!
પાણ્ડવરૂપિયો સીંચાણો તુઝ, મસ્તકચ ડાળ્યો કાલ. ૨૬
- અરે કૌરવ! કહું તૂને; પાણ્ડવશું નહીં પોંડ્યાય.
સત્યવાદી યુધિષ્ઠિરને લાગ્યને જૈ પાય. ૨૭
- અર્જુને અજીરણ ભાજિયું વર્ણિ તણું અશ્વમેવ;
ધન્ધ હારચ મનાવિયો; સુરપત્ય કરાવી સેવ. ૨૮
- એ ધન્ધસુત અર્જુન છે, અવતાર નરનો જાણ્ય;
શત તણું મસ્તક છેદશે; ભેદશે એકે બાણ્ય. ૨૯
- ભીમ ભડ વૈરાટ-ધેરચ જૈ, મારચા કૈચક વીર;
તારા કુલનો અન્ત જ આવ્યો; રૂઠા શ્યામશરીર. ૩૦
- સેલ્લેવ વિદ્યા સકલ જાણે, આણે તારો અન્ત.
નિકુલ પાર ન પામિયે; મહા જોધ બલવન્ત. ૩૧
- સાધવીમાં શ્રેષ્ઠ છે દ્રૌપદી; સાચું માને જોડ;
તેના શાપ થકી નથી જય તારે; સત્ય માનજે તેડ. ૩૨
- ચૈાદ ભુવન તણો સ્વામી, તે છે જોડને પાશ,
ચિન્તવે તે કરે નિશ્ચે; તૂં જાણ્ય, આવ્યો નાશ. ૩૩

અનેક રાજા સાથે છે; તું જાણજો નિરધાર;
 પ્રાક્રમે પૂરા, બલે શૂરા, કોય ન પામે પાર.” ૩૪
 વચન એહવાં સાંભલીને, કોપે ચઢ્યો ભૂપાલ:
 “નામ પાણ્ડવ તણું લેતાં, ચઢે મુઝને કાલ. ૩૫
 ભાટ ! જારે આંહી થકી, શું વખાણે આપ ?
 દૂત મારયા તણું મુઝને, મસ્તગ્ય લાગે પાપ.” ૩૬
 ભાટ વલતો બોલિયો: “વાત કહું, સુણ્ય રાય !
 ગામ જો આપો નહીં તો જૂઠું કરવા યસજ થાવ. ૩૭
 પાંચ પાણ્ડવ દલ લેધને, સર્વ પંજરો ત્યાંહી,
 વિશાલ સ્થાનક યુધ અર્થે, દુષ્ટ ભોમ્ય છે જ્યાંહી. ૩૮
 તે માટે સર્વ દલ લેધને, ચાલ્ય, ઝોલ્યા ભૂપ !
 ગજ રથ આયુધ સહ સજીને, આવ્યાં ત્યાં જૂઠુંરૂપ.” ૩૯
 એમ કહીને નીસરયો; ભાટ આવ્યો ત્યાંહી,
 વૈરાટ દ્રુપદ કૃષ્ણશૂં, ૭ પાણ્ડવ બેઠા જ્યાંહી. ૪૦

૮પૂર્વછાંયો

પાણ્ડવ બેઠા ૮જ્યાંહી રે, ભાટ વાણી ઇમ વહે;
 વૈશમ્પાયન કહે, રાજા ! ભારથકથા ધરજો રહે. ૪૧

[૨]

ઓપાધ દાવટી

વૈશમ્પાયન બોલિયા, સુણ્ય, જનમેજે રાય !
 હવે કથા કહું અતિ સુંદર; સાંભલતાં સુખ થાય. ૪૨
 ભાટ વલતો ઝેણી પેરચ બોલ્યો: “સુણ્ય, જુધિષ્ઠિર રાય !
 દુષ્ટ દુર્જ્યોધન કાંઈ ન આપે; યુદ્ધ કરવા સજ થાય.” ૪૩

૪. °વેલા તે થાય. ક. °ની સજ્યા થાયે. ગૂ. ૫. સાથે છે ગૂ.
 ૬. ચાલીયા તાં ભૂપાલ સો. ૭. સહ. ગૂ. ૮. વલણ ગૂ. ક. બથલો વા-ગૂ.
 ૯. °ઠા ત્યાંહી આવી, ગૂ.

એવાં વચન ભાટનાં જાણી, કાપે ચઢ્યો મહાવીર,	
દુષ્ટ ભોમ્ય સ્થાનકચ દલ ચાલે, શૂર શિરોમણ્ય ધીર.	૪૪
અનેક વીર સાથે છે પ્રોઢા, વૈરાટ દુપદ જેહ,	
કાશીરાજ ધૃષ્ટદુમન, શિખણ્ડી ભડ તેહ.	૪૫
અર્જુન-કુંઞ્ચર અભિમન્યુ બલિયો રહ્યો બેઉ કર જોડ્ય;	
ભીમ તણો કુંઞ્ચર છે શૂરો, ગટોરગછ મહા પ્રોઢ.	૪૬
કરસમ્પુટ કરી ચરણે લાગો; પ્રાક્રમનો નહીં પાર.	
પાણ્ડવ મનમાં હર્ષ પામ્યા, દેખીને સુકુમાર.	૪૭
શૂરા સર્વે થયા સામટા, દલ ક્ષોલિણી સાત;	
અનેક વસ્ત્ર આભરણ અત્ય ઓપે, શોભે ૧નવ નવેરી ભાત્ય.	૪૮
હયપાખર નાંખે અતિ પ્રોઢા; કવચ ટોપ તે ધરિયાં;	
સજી હથિયાર તે નાનાવિધનાં, અક્ષે ભાથા ભરિયા.	૪૯
હય ગજ રથ અત્ય શણુગારયા; ધ્વજ પતાકા સાર;	
ધમધમાટ ધૂધરી રશ્મિદ વાજે; અમ્ખાડીનો નહીં પાર.	૫૦
એ જુકતે દલ ત્યાંથી ચાલ્યું, આવ્યું દુષ્ટ ભોમ્ય છે જ્યાંહ.	
યુધ કરવા ક્ષત્રી સપરાણા, રણથમ્ભ ઉરોપ્યો ત્યાંહ.	૫૧
૪દુર્જયોધન દારામતી જૈને, લાવ્યો સેન અપાર;	
સકલ વીર થયા છે પ્રોઢા; પ્રાક્રમનો નહીં પાર.	૫૨
તવ દુર્જયોધન દલ સર્જ કરીને, મહા વિકટ જે શૂર,	
યુધ સુભટ એણી પેરચ વાધે, જેમ સાગરનું પૂર.	૫૩
ભીષ્મ, દ્રોણ, કર્ણ, દુર્જયોધન, શકુનિ, દુઃશાસન,	
ક્રિપાચારજ, અશ્વત્થામા, અવરચ બહુ રાજન.	૫૪
અનેક ભડ ખીજ છે બલિયા, તેનો ન જાણું પાર;	
બહુ ગજ રથ નર શણુગારયા; પસિદ્ધાસન બહુ સાર;	૫૫

અનેક આયુધ નાના-વિધનાં ગદા ખર્જ ને ગૂરચ;	
ધનુષ ખાણુને સાંગ્ય ઝલકે, જાણે કિરણ સૂર્ય.	૫૬
ખપવા ખેડા વજ્ર લોહમે, સાંગ્ય હૃદય તરુવારચ;	
ઉપમા કેતી કહું શૂરની, અવરચ નહોં બીજા રાય!	૫૭
સજી આયુધ, દલ ત્યાંથી ચાલ્યું, યુધ કરવાને આવે;	
ઢોલ નીસાણુ વાજે અતિ છન્દે; ભલી પેરચ તે ભાવે.	૫૮
સીંગા સાદ વાજે શરણાધ, કંશાલા રણતૂરચ,	
દુન્દ દદામા દડદડી, વાજતાં ચાલ્યા શૂર.	૫૯
રજી રજીઓલ્યે લથરોટા, મસ્તકચ ટોપ તે જડિયા;	
કવચ સેના આયુધ ઝલકે; રવિ ઊગમતે અદિયા.	૬૦
સેનસહિત વીર સર્વે ચાલ્યા; ૭ મન્ય ૮ આનન્દો રાજા;	
આયુધ મનગમતાં વેચે છે; ખમ્ખારવ તે ઝાઝા.	૬૧
હય તણા હિંસારાવ વાજે; ગજ તણો નહોં પાર;	
એણી પેરચ સેના અતિ શોભે, રાજા! સુણો વિચાર.	૬૨
રથ તણા અતિ પડધા વાજે, ધરા ધ્રુણુ તેલ;	
થાવર જર્જમ થરથર કાંપે; ગગને છાયો ખેલ.	૬૩
ભીષ્મ તણો રથ કેમ જાણિયે? નીલા પતાકા ઊંચ;	
મહા મનોહર રથ કનકનો; પેરચ પેરચના પરપન્ચ.	૬૪
એવી સેનામાં શૂર* ઓપતા, જેમ ગગનમાં સૂર;	
પ્રાક્રમ કરો પાર ન પામું, જેમ સાગરનું પૂર.	૬૫
કહે રાય: “કરો સેન-સન્નહ, દેશ વિદેશના ભૂપ,	
જે જે દેશ તણા છે રાજા, સુણુજ્યો તેનાં રૂપ;	૬૬
મામો શકુનિ, શલ્ય, જયદ્રથ, દ્વિન્દુવિદ (?) તે બલિયો;	
સુદક્ષિણ, કમ્બોજ રાજા, અકલિત ન જાય કલિયો;	૬૭

૬. ગુરજ. ક. ૭. સાંચરા સો. -- ક્રમાં વિકલ્પ. ૮. થયો રલિયાત્ય. સો. * સૂરપત્ય. અગમગમ મહા સો. ત્ય, .. ગુ. ૬. સત વીર તે ગુ.

શરણ શરયુદ્ધ, જયસેન ને ૧૦ બૃહદ્બલ અત્રવન્ત.	
કલિજી દેશનો રાજા મોટો, અરિનો આણે અન્ત.	૬૮
૧૧ દસ કોણી સેના મધ્યે, પિતામહ તાં પ્રોદ,	
તેનો તાપ શ્રીકૃષ્ણજી માને, જે છે ગરુડારૂઢ.	૬૯
પિતામહે તાં પેલું પરદ્યૂં, દસ દિવસ સઙ્ગામ;	
દસ સેનાપતિ સાથે પ્રોદા, ભીષ્મ પાસે વિશ્રામ. ^{૧૨}	૭૦
શોભે ભીષ્મ તે સેના માંહે, જેમ તારામાં ચન્દ્ર;	
તેણે યુક્તે ભીષ્મ અદિયા, સુણે સર્વ નરેન્દ્ર.	૭૧
શ્વેત અશ્વ ને શ્વેત રથ, શ્વેત સેના સોહે,	
શ્વેત ધ્વજ ને શ્વેત પતાકા, શ્વેત મુગટે મોહે.	૭૨
સીંગી શબ્દ વાજે શરણાદા, ^{૧૩} કુંશલા રણતૂરચ;	
ઢોલ દદામા દડદડી, વાજે નદેરી ફૂર.	૭૩
મેઘાડમ્બર છત્ર શિર પરચ, વીજ ખર્જ ઝાટકાર;	
ગાજે નીસાણુ શબ્દ ઘન ગાજ્યો; બાણ તણા નહીં પાર;	૭૪
તેણે સમે દુર્વાસા આવ્યા; લાગા રાજા પાય;	
અર્ધપાદ નીરાજન કીધી; પ્રેમે ઢોલે વાય.	૭૫
^{૧૪} દુર્વાસાને પૂછે રાજા: “પાણડવે રચિયું યુદ્ધ;	
તે માટે સન્દેહ મન્ય મારે, કશી દિયો છો બુદ્ધચ?”	૭૬

ચોપાદ

ઋષિજી બોલ્યા કરી વિચાર, “રાય! જતન કરચ દિન અદાર,	
પછિ આયુશ પૂરણ ભોગવશો; કહ્યા દિવસ તે કુશલ હશે.”	૭૭
દુર્વાસા થ્યા અન્તરધ્યાન; મન્ય ચમક્યો કૌરવ રાજાન;	
મન્ત્રાણું મન્ત્રીશું કરી, “દિવસ અદાર લ્યો સેના વરી.”	૭૮
તવ ગર્જાસુત બોલ્યા એમ, “દસ દિવસનું મારે નેમ.”	
દ્રોણ કહે, “સેનાનો સઝ્ય; વરી સેન મેં દિવસ પઝ્ય”	૭૯

૧૦. કેહે સબલ. ક. ૧૧. અગ્યાર. ગૂ. ૧૨. વિરામ. સો. ક.

૧૩. સીંગાલા. ગૂ. ૧૪. ૭૬ મી કમાં નથી.

કર્ણ કહે, “અર્જુન ૧૫સમ ધરું; એ દિન પાણ્ડવસેના વરું.”
 શલ્ય કહે, “સાંભલ્ય, રાજા! અર્ધ દિવસ હું ૧૬કરું જતન.” ૮૦
 દુર્યોધન પામ્યો ઉદ્ધાસ, “અર્ધ દિવસની મૂંને આશ.”
 એ વિધ વાત વિમાસણ કરી, ચાલી સેન્યા ત્યાં પરવરી. ૮૧

પૂર્વછાયા

અગ્યાર કોણી દલ કૌરવ તણું, પ્રૌઢા છે શત ભ્રાત;
 પાણ્ડવ પાસે હરિ રહ્યા; સેના કોણી સાત. ૮૨

[૩]

ઓપાધ

વૈશમ્પાયન કહે સુણ્ય, રાય! સર્જ્યા કહું કોણી-મહિમાય;
 ગજ રથ નર અને તોખાર, સાંભલ્ય, પરીક્ષિતના કુમાર! ૮૩
 દસ સહસ્ત્ર દન્તી પરવરે; વીસ સહસ્ત્ર તાં રથ સગ્યરે;
 એક લાખ ગિઘટ જૂઝાર; દસ લાખ તેના તોખાર; ૮૪
 છત્રીસ લાખ પરવરે પાલ, તવ કોણી થાયે, ભૂપાલ!
 અતિ બલિયો છં દુર્યોધન, જેણે સાખ્યાં ચોરચાશી આસન. ૮૫
 વજ્ર દેહ માતાની દષ્ટિ, થાનક એક વિના થૈ પૃષ્ઠ.
 તવ જનમેજે બોલે વાણ્ય; એ કથાનો કહો પ્રમાણ્ય: ૮૬
 માતાથી કેમ અમર થિયો; ૧વજ્ર થૈ કેમ મૃત્યુ પામિયો?
 વૈશમ્પાયન થયા પ્રસન્ન, ધન્ય ધન્ય પાણ્ડવના તન! ૮૭
 એક સમે દુર્યોધન રાય, ૨યુધિષ્ઠિરને કહે મહિમાય;
 “કહો ભાધ! સત્યવાદી તમે; પ્રશ્ન એક પૂછું છું અમ્યો. ૮૮
 ઉવજ્ર થયાનો છે કોઈ સગ્ય? સત્ય ભાખજ્યો હેત જ વચન;”
 સુણી વચન[કહે]યુધિષ્ઠિર રાય, “સાંભલ્ય ૩સાચું ભાખું, ભાય! ૮૯

૧૫. સામે ગૂ. ૧૬. રાખું ગૂ. નૂં મારે ક. ૧. અરથી સો. યમ થૈ ક.
 ૨. ધર્મ પ્રત્યે પૂછે ગૂ. ૩. અમર સો. ક. ૪. વીર કહું સાચો ન્યાયે
 ગૂ. સાચો ભાખું ન્યાય સો.

- પતિવ્રતા છે તારી માત, ગાન્ધારી નામે જે ખ્યાત,
 'નેત્રહીણુ મારો ભરથાર, તે નવ્ય જુવે દષ્ટિ પરનારચ; ૯૦
 હું ક્યમ નિરખું પરપુરુષ ?' પતિવ્રતા ખાંધે છે ચક્ષ;
 અમૃત્યુ એને નયણે વસે, સકલ અર્જુ જેશે રુદ્રશે (?) ૯૧
 નેત્રે નિરખે તુઝ શરીર, થાઇશ વજ્ર^૫ તું જાણ્ય, વીર !
 નવસ્ત્ર જે ઊભો જનની પાસ, પોંડ્યે સર્વ તમારી આશ." ૯૨
 હર્ષ ધરી રાજા ચાલિયો, ધર્મવચ્ચને રલિઆત્યજ થયો;
 હર્ષ ભરચો તે ચાલ્યો જાય; વાટે મલિયા વૈકુણ્ઠરાય.^૬ ૯૩
 "ઊતાવલા ક્યમ ચાલ્યા રાય ?" તવ સર્વે દાખ્યો મહિમાય.
 યુધિષ્ઠિરે કાવો ઉપકાર, તે નિવેદે તેણી વારચ. ૯૪
 સુણી વચન શ્રીજગદીશ, હાસે ઊભા હલાવે શીસ:
 "પ્રજા સર્વ કહે છે ધર્મ; જો જો રે યુધિષ્ઠિરનું કર્મ. ૯૫
 કપટ તણી ક્યમ માની વાત ? શત્રુવચ્ચને ધ્યા રલિયાત્ય !
 ક્યમ જોલે એ સાચું મુખ્ય ? રાજવેધમાં મોટાં દુઃખ. ૯૬
 હું કહું તે તમ્મે કરો ઉપાય, જે વાત યમ પૂરી થાય:
 નવસ્ત્ર રૂપ માતાને પાશ, એ વાતે લજ્જાનો નાશ. ૯૭
 મૃત્યુ થકા ક્યમ ક્ષત્રી કરે ? હોય સત્ય તો કેમ જ મરે ?
 પુષ્પ તણું વસ્ત્ર પેરી કરી, માતાપાશ ચાલો, કેશરી ! ૯૮
 પુરુષ તણો લજ્જા શણગાર; તેહ નહીં તો ધિક અવતાર.
 અમે કહ્યું તમારે કાજ, સુણશે જે, અવનીના રાજ ! ૯૯
 તે હસશે તમને, ભૂપાલ ! દુર્જ્યોધનની મત્ય છે ખાલ;
 મૃત્યુ થકા જિયે છે મજ્ય; નવસ્ત્રે માને દાખવ્યું તમ." ૧૦૦
 સુણી વચન પામ્યો આનન્દ, "મારી મત્ય થઈ છે મન્દ."
 દેહ આશિશ ને વિપ્ર વલ્યા, માતામન્દિરચ રાજા પલ્યા. ૧
 પેરયાં પુષ્પ, વધી ગયો પાશ, "માતા !" વચન કહ્યું પરકાશ;
 "છોડો લોચન, મારી માત ! ધર્મરાયે ^૭કહ્યો છે વાત." ૨

“વસ્ત્ર મ રાખિશ, કુંઞ્ચર! કશું, થાશે અર્જુન વળ હોય જશું;”
 તત્ક્ષણ લોચન છોડ્યાં માય, નિરખે સકલ પુત્રની કાય. ૩
 “મૂર્ખ પુત્ર! કાં અપુખ્ય વરી? શે કારણ્ય મુઝ લજ્જા કરી?”
 “મત્યો હતો મારગમાં કોય, તેણે ખૂધ્ય પ્રકાશી સોય.” ૪
 “પક્ષપાત પાણ્ડવના હરિ, તેણે તુઝને છલના કરી,
 એ સ્થાનક, સુત! કાંચૂ રહ્યું; ત્યાંથી વિદ્ય;” ગાન્ધારીયે કહ્યું. ૫
 તે માટે જનમેજે રાય! હતા કૃષ્ણ પાણ્ડવને સાથ;
 દુર્યોધનનું વળ શરીર, “એ સ્થાનક રાખ્યું યદુવીર. ૬
 મહાખલિયો છે એ રાજન; પાણ્ડવને ખલ શ્રીભગવાન,
 કર્તા હર્તા કારણરૂપ, ભુવન ચૌદ કરો જે ભૂપ. ૭
 નિરાકાર અને સાકાર, વર્ણવ કોય ન પામે પાર.
 પાંચે પાણ્ડવ બેઠા મલી, સહ અવનિપત્ય રાજ વલી. ૮

ઐષાઘ દાવટી

તવ નારાયણ બોલિયા, મુખે અમૃત વાણ્ય:
 “અરે વીરો! તમે શું બેઠા? ભોખ્ય ભાંગી જાણ્ય. ૯
 વિચાર હવે કર્યો કરવો? પ્રથમ યુદ્ધે કોણ જાય?”
 વિચાર એવા અનુભવે, સુત-પવન આવ્યો ત્યાંથી. ૧૦
 ભીમસુત તિહાં આવિયો, સુણી વન્નમાં વાત,
 “તાતની પક્ષે જાયજ્યો” એમ વહે વાણી માત; ૧૧
 “ભીમ પાણ્ડવ તાત તારો, યુધિષ્ઠિરનો ભ્રાત;
 કૌરવ સાથે યુદ્ધ કરવા, ‘૦રચું ભારત ખ્યાત.” ૧૨
 પુત્ર કહે, “માતા સુણો, જેવા જશું અશ્વમેવ;
 પ્રથમ કેની પક્ષ નહો, જાત્યા હણું તત્પેવ.” ૧૩
 ત્યાં થકો સુભટ સાંચર્યો, આવ્યો પાણ્ડવ-પાશ;
 ‘વૃકોદરનો પૂત છે,’ ધન્ય ધન્ય વદે અવિનાશ. ૧૪

૮. મત્ય તારી વલચરિ. ૬. મત્ય તારી આવરી. સો. ૯. મૃત્યુ. સો. ૬.
 ૧૦. રચાવ્યો (એ ક) ભારથ સો. ૬.

- પાણ્ડવને પ્રણામ કીધો; ૧૧ હરિ તણા વન્દ્યા પાય;
 “મલી સર્વે સ્થાનકય બેઠા; ઓચરચા યદુરાય: ૧૫
 “પ્રથમ યુદ્ધે કોણુ જાશે?” એમ બોલ્યા ભગવાન;
 “યુદ્ધને વિલમ્બ ન કીજિયે, હવે તમ્યો, મહારાજન!” ૧૬
 અર્જુન વાણી ઓચરે: “બલવન્ત ભીમકુમાર;
 પરાક્રમી મહા વન વિશે, બલ તણો નહીં પાર. ૧૭
 પુત્ર! પેલે ધાય જાયો, કૌરવશ્ચં સર્જામ્ય;
 બલે પાકમે અતિ પ્રૌઢા, આજ આવ્યા કામ્ય.” ૧૮
 એવાં વાયક સાંભલીને, ભડ બોલ્યો મુખથી વાણ્ય:
 “મેં તો મારા મન માંહેં, વિચાર કીધો જાણ્ય: ૧૯
 ૧૨ અદાર કોણી દલ મલ્યું છે, કૌરવ-પાણ્ડવ જેહ,
 કુટુમ્બ સર્વે ત્યાં મલ્યું છે, યુદ્ધ કરવાને તેહ. ૨૦
 તે માટે સાચું કહું, સ્વામી! પ્રથમ યુદ્ધ નવ્ય થાય;
 મારા ગુરુની વાચા છે, જે ‘હારચાની ગમ્ય જાય.’ ૨૧
 ક્ષત્રી કેરો ધર્મ છે; અનાથ-વારે ધાય;
 યુદ્ધ કરતાં હારશે, કરવી તેહની સાલ.” ૨૨

પૂર્વછાંયો

- “કરવી તેહની સાલ રે,” એવી ભીમપુત્રની વાણ્ય સુણી,
 વૈશમ્પાયન એમ કહે રે, કૃષ્ણ-ધર્મને ચિન્તા ધણી. ૨૩

[૪]

ઓપાદ દાવટી

- વૈશમ્પાયન કહે ભૂપત્યને, સુણ્ય, જનમેજે રાય!
 ક્ષત્રી કેરાં વચન સાંભલી, આશ્ચર્ય મનમાં થાય. ૨૪
 ભીમ અર્જુન એણી પેરચ બોલ્યા, “બ્રિષ્ણ! સુણ્ય, કહું આજ;
 કૌરવ સર્વે કરી પ્રાજે, ૧ આય અમને રાજ.” ૨૫

૧૧. નમ્યો હરિને ગુ. ૧૨. અનેક દલ સો. ૧૩. ઓચર્ય સો. ૬.
 ૧. આલ્ય સો.

પિતા તણાં તે સુણી વાયક, બોલિયો તેણી વાર:

“ હમણાં પક્ષ નહોં કોની, બેસી રહું એક ઠારય. ૨૬

દલ જેનું અન્તે હારે, જામશ તેને પાશ;

રણ્ય યુદ્ધ કરતાં ઓસરે, પૂરું તેની આશ. ” ૨૭

તે વેણા શ્રીહરિ ઓચરયા; “ આવડો સ્યો આણ્ય ગર્વ ?

બલ લીયું જે હોય તારું, કહે મૂંને સર્વ. ૨૮

આયુધ નામે ત્રણ્ય શરિયાં, અવરચ નહોં ત્યાં એક;

શત્રુ શી પેરચ જીતશો ? કારણ કહે વિશેષ. ” ૨૯

વૃકોદરસુત બોલિયો; “ સાંભલો સાચું, સ્વામ્ય !

અર્થ સ્યો એ ત્રણ્યનો મારે ? શરિયાં બેનું કામ. ૩૦

પ્રથમ બાણુ જે મૂકું પેલું, તે મૃત્યુઠામ જોષ આવે;

બીજું મૂકું તેહ ઊપરચ, તત્ક્ષણુ પ્રાણુ જ લાવે. ૩૧

સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલનો, મૃત્યુભેદ હું જાણું,

તમ પ્રતાપે બલ છે પૂરણુ, હું શું આપ વખાણું ? ” ૩૨

એમ કહી ભાંજ્યો એક શરિયો, જે રાખ્યા તે પાશ;

એક બાણુ મૃત્યુ જોષ આવે, બીજે પામે નાશ. ૩૩

કૃષ્ણ કહે, “ સુણો, અર્જુન ! સ્યો કરવો પરપચ્ચ ?

રએ હોય ત્યાં આપણુને, વાત ન આવે સચ્ચ. ” ૩૪

ભીમપુત્ર પ્રાક્રમી જાણી, બોલ્યા શ્રીયદુવીર:

“ જે હમણાં તૂં દણે મુઝને, તો તૂંને જાણું ધીર. ” ૩૫

ભીમસુત કહે: “ લણું હમણાં, પણ મુઝને લાગે પાપ. ”

કૃષ્ણ કહે: “ નહોં તે દોષણુ, હું મૃત્યુ માગું આપ. ” ૩૬

એમ કહી વંવારચું મણ્ડલ, પગ ઘાલ્યા ઉપેચાલ.

“ અરે વીર ! વેગે ચાલો, ” બોલ્યા દીનદયાલ. ૩૭

- ભીમસુત તવ થયો વિરમે, એક શરિયો નાંખ્યો ધરણ્ય;
અવનીતલ પડ સાત સોધી, લાગો હરિને ચરણ્ય. ૩૮
- ૪૧૨૮ ૩૫ જ તણે ચરણે, હટૂં પદ્મ જ્યાંલ્ય;
આલેખીને બાણુ આવ્યું, પદ્મ ત્રીજે ત્યાંલ્ય. ૩૯
- ૧૨૮૩૫ જ સંઘરી, બોલિયા સારજીંપાણ્ય:
“અરે વીર! તે મેં માન્યું સાચું, એહ વાત નિરવાણ્ય.” ૪૦
- કૃષ્ણ કહે: “અર્જુન! સુણો, ભીમસુત બલવન્ત,
દુર્યોધનને સાલ્ય થઈને, આણુશે સહુનો અન્ત. ૪૧
- તે માટે આપણુ એમ કરો, તે પ્રથમ મારો એહ;
તો તમે જે પામ્યશો, નહીંતર તજશો દેહ.” ૪૨
- ૧૨૮૪૫૬૫ એમ ઓચરે, “જો એ પામે મરણુ,
શત્રુ કૌરવદલ જીતીને, ભોગવશો તમે ધરણ્ય.” ૪૩
- વિચાર એવો કરી મનમાં, ભીમસુત તેડ્યો તે વાર;
“વાણી સહુ કા સાંભલો, કરવો છે વિચાર. ૪૪
- અનેક દલ મહ્યું છે આંલ્ય, નાનાવિધની રીલ્ય;
જો બત્રીસો મુખે હોય તો, તેહ પુરુષની જીત. ૪૫
- લક્ષણુ બત્રીશ શ્રીકૃષ્ણને, કાંઈ વલી અર્જુન વીર;
ત્રીજો ત્યાં બલિખ બલિયો, શર સમરથ ધીર.” ૪૬
- કૃષ્ણ કહે: “તમે સુણો, પાણ્ડવ! સિધ્ય હોય તમ કાજ,
હું ભક્તને અર્થે અવતર્યો, મારે નથી તેની લાજ.” ૪૭
- ૬અર્જુન કહે: “હરિ! સાંભલો, એ શું બોલ્યા વાણ્ય? ૭
આધાર સહુને એટલો, કેમ જીવિયે, ભાગવાન?” ૪૮
- અર્જુન કહે: “હરિ! સાંભલો; ધર્મનાં કરજ્યો કાજ;
વેગે અમને વેધિયે, કારણ્ય કરો, મહારાજ!” ૪૯

- સુણી વાણી કૃષ્ણ બોલ્યા: “તુઝ વિના નવ્ય સરે કામ:
કોણ કૌરવ જીતશે, સન્મુખ કરી સર્ગામ?” ૫૦
- સર્વ રાજા બોલ્યા: “અર્જુન ! એ ક્યમ હોય ?
વલી સર્વે ઘેરય જાશે, રણસ્થમ્ભ્ય નહીં રહે કોય.” ૫૧
- બદ્ધિખ બોલ્યો: “સુણો, શ્રીપત્ય ! કરો મારો નાશ;
જીત્ય હોય જે તમ તણી, તો અમે છું ઉલ્લાસ. ૫૨
- દેહી, કાકા ! છે તમારી, જે કીજે મન્ય ભાવે;
સ્થિર નથી રેણૂં નર કોણે, મૂંને દોષ નવ્ય આવે.” ૫૩
- ફરી વચન તવ હરિ બોલ્યા, “ધન્ય ભીમકુમાર !
પાણ્ડવ-અર્થે અર્જુ દેશે; જીતિયો સંસાર. ૫૪
- પિતા-અર્થે અર્જુ આપે, તાતની કરે સેવ,
રઘુનાથ સરખે પાલિયું, તાતવચન અશ્વમેવ. ૫૫
- હરિચન્દ્ર સુત એક સતવાદી, પાલતો તાતવચન;
પિતા અર્થે દેહ જ વેચ્યો, વિપ્રઘેરય તે તન. ૫૬
- ધ્રુવે “તાતવચન પાલ્યું, વચ્ચ ગયો”તો વીર;
તેના પુણ્યપ્રતાપથી, ત્રૂઠા શ્યામશરીર. ૫૭
- આરુણિનો સુત ઋષિ મોટો, ઉદ્દાલક જેનું નામ,
તેનો તે સુત નાસિકેતા; તેણે સર્વ ડીદાં ઠામ. ૫૮
- પિતાવચને ગયો”તો, યમપુરી તે જાણ્ય;
નિરખી સ્વદેહે તે આવિયો, પછે પ્રસન્ન હુવા “સારજીપાણ્ય.” ૫૯
- સુણી વાણી વહે દ્રુપદ, “સુણો શ્રીભગવાન !
એ કથા સર્વે સાંભલી, સુણો સર્વ રાજાન. ૬૦
- “વિચારીને વહે વિષ્ણુ, સાંભલે સર્વે રાય.”
બદ્ધિખ ગીઠી સભા માંહે, તવ શિર મૂક્યું પાય: ૬૧

૮. માત—ગૂ. સો. ૬. નારાય. ક. ૧૦. વિચારીને વહે વિષ્ણુ,
સાંભલે સર્વરાય; બદ્ધિખ વલણું આચરે, સાંભલો સર્વરાય. ૬૦ સો. ૫૭
કથા કૃષ્ણે વણવી, તે ક. સો.

“વચન જો પાછું કંઈ તો, મને લાગે ખોડય;	
કૌરવપાણ્ડવ-વધ જોવાને, હૂતો મનમાં કોડ.	૬૨
અદાર કોણી દલ મધ્યું ^{૧૧} કૌરવ-પાણ્ડવ જેહ,	
કોણુ શીશે જસ આવશે, જોવાનું મન તેહ.”	૬૩
વચન સુણી અર્જુન પ્રત્યે, વહે શ્રીજગદીશ:	
“યુદ્ધ જોવા વાઝતા તો, અમૃત્ય કીજો શીસ.”	૬૪
અવણુ ચક્ષુ ને મુખ જીભ, અમર કરે અવિનાશ;	
અવરચ અર્જુનો ભર્જ, ન હોય યુદ્ધ-અભ્યાસ.	૬૫
વિચાર એવો કરી કૃષ્ણે, અમૃત ખેવ મગાવ્યું;	
યુધિષ્ઠિર આદિ દેઠ પાણ્ડવ, સર્વેને મન્ય ભાવ્યું.	૬૬
અમૃત તે બ્રિષ્પને, મુખ્ય મેલ્યું આપી;	
કણ્ઠ લગે તે પરવરચું, તત્ક્ષણુ નાખ્યું કાપી.	૬૭
ધડ પડ્યું પૃથ્વીતલ મધ્યે, મસ્તક રહ્યું સાવધાન;	
મુખ ખોલે ને ચક્ષુ દેખે, ^{૧૨} શ્રવણે કરે પાન.	૬૮
એવી યુક્તિ તાણું મસ્તક, શમી વૃક્ષે લે ચાખ્યું:	
“જા, પૃથ્વીતલ્ય પૂજા કરશે,” એવું અભેપદ આખ્યું.	૬૯
મસ્તક સજીવન થૈ ખેઠું, જોવાને સર્ગ્રામ;	
બ્રિષ્પ એવો શબ્દ ટાલીને, ^{૧૩} શ્રીખણ્ડ પરઠ્યું નામ.	૭૦
વૈશમ્પાયન કહે: રાજા જનમેજે! ^{૧૪} કહું, રાય!	
હવે ^{૧૫} જ્યોધ પાણ્ડવ તણા, જીલ્લે તત્પર થાય.	૭૧
ચૂધ કરવા તે રહ્યા તરવરી; કરચ લિયે હથિયાર;	
‘વહી આપણે દેહ તજિયે તો ઊતરિયે ભવપાર.’	૭૨
દલ કૌરવ મધ્યું સન્મુખ; વાજે છે નીસાણુ;	
અન્યોઅન્ય ભડ ખોલે પ્રાકમે; હણહણે કેકાણુ.	૭૩

૧૧. નાના વિધ્યની રીત્ય. સો. ૧૨. સુણે સર્વ કાન્ય. ક. પ્રવણુ
વણે કાન્ય. સો. ૧૩. સહિંડ સો. સયડ ક. ૧૪. ને, સુણ્ય સો. ક.
. કૌરવ અર્થે વીર સો.

૧૧ વૈરાટ દ્રુપદ સર્વે સાથે બેઠા પાંચે વીર;
 કાશીરાજ ને ધૃષ્ટદ્યુમન, અભિમન્યુ પુત્ર જે ધીર. ૭૪
 શ્રોતાજન ! તમે સાંભલો, હવે યુધ થાશે રૂઢ;
 ભારથકથા સુણતાં થકાં, મલે ગરુડારૂઢ. ૭૫
 તે માટે, રાય ! સાંભલો, પિતામહ-પ્રાક્રમ્મ;
 વિપ્રહત્યા ઊતરે; પ્રસન્ન હોય પરબ્રહ્મ. ૭૬

૨. ભગવદ્ગીતાપર્વ—

ઓપાઈ

વૈશમ્પાયન કહે, સુણ્ય રાય ! પૂર્વજ તારાનો મહિમાય;
 બેઠા કૃષ્ણ યુધિષ્ઠિર જેહ, વૈરાટ દ્રુપદ કહિયે તેહ. ૭૭
 કાશીરાજ, અભિમન વીર, બેઠા શિખણ્ડી બલવન્ત ધીર;
 વલી વીર બીજા બલવન્ત; બલ પ્રાક્રમ નવ્ય જાણું અન્ત. ૭૮
 વિચાર કીધો કૃષ્ણ-અર્જુન્ય: “ સર્વે સન્ને આપણું સૈન્ય;
 એહ વિષ્યે રચો ભૂપાલ, જ્યમ કૌરવનો આવે કાલ.” ૭૯
 સુણી વચન શ્રીકૃષ્ણ તાણું, ઊઠ્યા સર્વે હરખ્યા ધણું;
 સકલ સેનાપત્ય ધરે શણગાર; કવચ આયુધનો ન લાભે પાર. ૮૦
 સુન્દર પેહરયા રણના વેષ; છત્રીસ આયુધ જે વિશેષ;
 રત્નન કરી શૃંગાર જ ધરે; આયુધ છત્રીશે પરવરે. ૮૧
 આપે દાન અનેક પ્રકાર, બન્દીજન કહે જેજેકાર:
 ‘ આપે દાન, આરણ્યે ચડો;’ દલ સર્વેમાં ફેરવે પડો. ૮૨
 ‘ જેને દાન તણી છે આશ, તે આવો પાણ્ડવને પાશ.’
 ઉત્તમ હીરા રત્ન પટકોલ, કરે દાન સહ ઝાકમઝોલ. ૮૩
 મુક્તાફલની મૂઠય ભરી, વધાવે આનન્દે શ્રીહરિ;
 રકું રત્નના ખોલા ભરે; પિત્તલ નહીં, તે સોનું સરે. ૮૪

- એમ સર્વ રાજા આપે દાન; જેજેકાર તે મેઘ સમાન.
ખડ્ગ-ધાર, ખેડાં ખડખડે; આયુધ ખાંધી રથે ચડે. ૮૫
- રથમાં આયુધ ભરે અનેક, વાવરતાં નવ્ય આવે છેક;
કણ્ઠે મુકતાફલના હાર, સુંદર શોભે રાજકુમાર. ૮૬
- વસ્ત્ર છાંટણાં કેસર કરી, સ્વર્ગવાઝના મનમાં ધરી;
‘ધન્ય વેલા, દિવસ ધન્ય આજ, પાસે બેઠા શ્રીમહારાજ.’ ૮૭
- ખાનૂખન્ધ ધરયાં બહુ છત્ર, અતિ વિશરાં વાજે વાજિત્ર;
શરણાધ ને શર્જન-નાદ, ભેરચ નફેરી કેરા સાદ. ૮૮
- રણકંશાલા, સૌંગી, તૂરચ; વિવિધ દલમાં સુણિયા સૂર;
શરવદન સૂરજની કલા, શોભે છે તે મહા નિર્મલાં. ૮૯
- સકલ રાય રોમાઝિયત થાય; અતિ શરાતન ચડિયાં કાય;
મૂંછે આંકડા અવલા વલ્યા; રથ્ય બેશીને રણમાં પલ્યા. ૯૦
- નિજ પાસે જૈ રાખ્યા રથ, આયુધ કરમાં છે સમરથ;
સાંઢિવર^{૧૭} ગઝીદક-ભરયા સજી સેન પાણ્ડવ સાંચરયા. ૯૧
- સાંકલ ખલકે ગજને પાય, મહમાતા રણુ ઊપરચ જાય;
સાંઢિવર^{૧૭} ^{૧૮} મોહમાતા તણૂં, તાલૂઅવાલ્ય પોહતા ધણૂં.(?) ૯૨
- રથચક્ર વાજે રણુકાર, ત્રમ્બકત્રાટિક શૂર હોકાર;
છિન્નવલ રથ્ય બેઠા અર્જુન; દેવદત્ત પઞ્ચાયણ ધન્ય. ૯૩
- અશ્વ ધોલા, નેળ શ્વેત, પવનસુત બેઠા જ્વળ કેત;
સમરચો અંજનિ તણો કુમાર; જ્વળ ઊપરચ કરે હોકાર. ૯૪
- પીતામ્બર હરિ કીધાં પરિધાન, સુંદર શોભે ધન સમાન.
કિરીટ, કુણ્ડલ મકરાકાર, ચૌદ લોક કેરા આધાર. ૯૫
- અર્જુન ઊઠી લાગા પાય, મસ્તક્ય કર મૂક્યો જહુરાય.
“સ્વામી ! અમને કરયા સનાય; સેવક જનને સાલ્યો હાથ.” ૯૬
- વાજે બોહતેર ગત્ય નીસાણુ; ચાલ્યા સર્વે રાણોરાણ્ય;
થમ્ભ પાશ આવ્યા પરવરી, સાત કોહિણી સાથે હરિ. ૯૭

દર્શન્ય દુઃખનો કાપે પાશ; રાય સહ નિરખે અવિનાશ;
નયણે કરતાં અમૃતપાન, સુધાદષ્ટિ જોવે ભગવાન. ૬૮

થમ્ભ પાશ આવી ઊતરયા; પૃથક શોભતા ડેરા કરયા.
સભા રચી બેઠા ભૂપાલ, આયુધ છત્રીસે સમ્ભાલ. ૬૯

પૂર્વછાયો

પાણ્ડવ-વાળાં સાંભલી, કૌરવ થયા મનભર્જી;

સેન સજ્જ થઈ આવિયું; પાણ્ડવ વત્યોં રજીં. ૨૦૦

વૈશમ્પાયન ઓચરે: સુણ્ય, જનમેજે રાય !

દુર્યોધન સેના રચી, આવ્યો થમ્ભ છે જ્યાંલિ. ૧

[૫]

ગોપાલ ચાલતી

બોલ્યો દુર્યોધન ભૂપાલ, “આવ્યા પાણ્ડવ ને ગોપાલ;
સજ્જ સેન આવ્યા અર્જુન; સજ્જે આપણું સર્વે સૈન્ય.” ૨

તેડયા કર્ણ ને દુઃશાસન, તેડ્યો શકુનિ દુર્યોધન્ય;

મન્ત્રાણું મન્ત્રીશ્ચં કરી, ઊઠે રાજા આદર ધરી. ૩

સકલ રાયને કહાવી વાત: ‘રચો સૈન્ય, અવનીના નાથ !

સકટવોહ રમવા છે શર; ચઢો શર ! થાય છે અસૂર. ૪

સૌ શણગાર ધરો, નરપત્ય ! છત્ર ધરે, શોભે છત્રપત્ય,

વિવિધ આયુધ^૧ ધરિયાં અર્જુન: આયુધ છત્રીસ ધરે અભર્જી: ૫

શલ્ય રાજા ને ભગદત્ત, બેમધર્મા મોટા બલવન્ત;

ભીષ્મ, દ્રોણ, કૃપા મહામતિ, અશ્વત્થામા ઋષિના પતિ. ૬

દુઃશાસન, શકુનિ ને કર્ણ, સુશર્માને ભયે ધૂજે ધરણ.”

જયદ્રથ ને નારાયણ જોધ, સજ્જિયા સમર્થ આણે ક્રોધ. ૭

છત્રીસ વિધનાં આયુધ ધરી, હય ગજ રથે સેના પાખરી;

સાંદિવરનો ન લહું પાર; હસ્તી-ગ્રીવ-ધણ્ટા-ધમકાર. ૮

ભલા ભલા જોધા ભૂપાલ, સજી સૈન્ય આપ્યા તતકાલ્યઃ
 એકાદશ ક્ષોણી વિસ્તાર; શત બ્રાત કૌરવના સાર. ૯
 રણુસ્થંભની પૂજા કીધ; વિપ્રે તવ આશીસ જ દીધ,
 ‘ધર્મે જય’ નું વચન પ્રમાણ, વિપ્ર જોલિયા એણી વાણ્ય. ૧૦
 થંભ પૂજિયો દુર્જ્યોધન્ય; રાય અતિ હરખ્યો છે મન્ય;
 મન્દ શુકન પતાકા તણાં પેરચ પેરચનાં થાય ધણાં. ૧૧
 મસ્તકચ જોલે કપોત ને કાગ; જાયે સેન પામ્યું અનુરાગ;
 સર્વે રાય થયા મનભર્જી; દુર્જ્યોધનનો ભાગો રાં. ૧૨
 તવ ભીષ્મ તે જોલ્યા વાત: “રાજા! કશી વ્યન્તા વિખ્યાત?
 કિરતાર કરે તે હોય નિર્વાણ, નવ્ય ઉમૂકે, નવ્ય જોવો જાણ્ય. ૧૩
 આ સમે જોતાં, રાય! સાર, હરિ-વાંચ્યું થાશે નિરધાર.”
 ભીષ્મ પ્રત્યે એમ જોલે ભૂપ: “મધ્યું સેન સાયરગતિષ્પ. ૧૪
 મહારથીના કહો મહિમાય, કોણ કોણ આપણમાં રાય?”
 જોલ્યા ભીષ્મ વિચારી વાત: “સાંભલ્ય, હસ્તિનાપુરના નાથ! ૧૫
 પેલ્લો મહારથી ગુરુ ઉત્તમ; જયદ્રથ ખીજો રાજન્ન;
 ત્રીજો મહારથી દ્રોણકુમાર, અતિરથી શન્તનસુત સાર; ૧૬
 પાંચમો ક્ષેમધર્મા રાજન્ન; છઠ્ઠો ભડ છે દુઃશાસન;
 ભડ સાતમો દુર્જ્યોધન્ન; આઠમો છે શલ્ય રાજન્ન; ૧૭
 કણ્ પારથી જાણો રાય, ગર્વ થકી ઘટિયો મહિમાય;
 પારથી જે તુઝને કહ્યો, ઓછો ઓછું જોલ્યે થયો: ૧૮
 અન્ન જમ્યા છું તાણું રહી, તે માટે યુદ્ધચ જાશું સહી.
 પાણડવને તેં નહીં જીતાય, જેને મસ્તકચ ત્રિભુવનરાય. ૧૯
 અમે આપશું છૂટી પ્રાણ, પૃથ્વીપત્ય પાણડવ નિર્વાણ;
 દસ દિવસ તાં ચિન્તા નથી, પછેં કર્તા પુરુષ છે કમલાપતિ. ૨૦
 ‘ધર્મે જય,’ એમ સહ કો વહે, કરશે વાત જે કૃષ્ણને રહે,
 અન્તરજ્ઞમી કમલાપતિ; જોગ જન ને સ્વપને નથી. ૨૧

અસુર મારવાને અવતાર; હરશે એહ ભૂતલનો ભાર; ”

કહી બીષ્મ રહ્યા છે મુન્ય. રાજા સકલ કહે: ‘ ધન્ય ધન્ય. ’ ૨૨
દુર્યોધન મન્ય આણે રોષ; ચારચ વિના કોમાં નહોં હોશ;
સર્વે કાયરની ગત્ય ધરે; પાણ્ડવશં પુરુષાતન કરે. ૨૩

બીષ્મ વરિયા છે દસ દિન; કોય નથી થ્યા કાયર મન્ય.

બોલ્યો દુર્યોધન મુખ્યથી વાણ્ય: “ પાણ્ડવ કેરા હરે હું પ્રાણ. ૨૪
તમ પ્રતાપે ધન્ય હું કાજ; સાણપણું કરવું, મહારાજ! ”
સુણી બીષ્મે દીધો સન્તોષ: “ મ કરો, રાજા! મનમાં ધોખ. ” ૨૫

અમ બેઠાં તું કરચ આનન્દ, પછે કર્તા પુરુષ છે ગોવ્યન્દ,
પાણ્ડવને મનાવું હારચ, તો જાણે શાન્તન-કુમાર. ” ૨૬

સુણી વચન આનન્દો મન્ય, હજ્યો રાજા દુર્યોધન;
જે બીષ્મને કરચો પ્રણામ: “ સમર્થ તમે મારે, સ્વામ્ય! ” ૨૭

વચને અત્ય સન્તોક જ થયો, તવ રાજા મનમાં હરખિયો.
યૈ રજની, ઊતરિયું સેન; થમ્ભ પાસે તમ્બૂતું વેન્ય. ૨૮

પાણ્ડવ વાત વિચારે એહ: ‘ પ્રાત-સમે વઢવું છે તેહ. ’

બેઠા કૃષ્ણ, અર્જુન ને ભીમ: “ પ્રાત-સમે સર્ગામજ-નીમ. ૨૯
શીખ સર્વની લે આવિયે, તો આપણ્ય નિર્દોષ થઇયે. ”

એમ કહી ઊઠ્યા ધર્મ ભૂપાલ, ભીમ, અર્જુન ને શ્રીગોપાલ; ૩૦
તજી આયુધ, ચાલ્યા પરવરી; સર્જાતે લીધા શ્રીહરિ,
આવે છે પાણ્ડવ જેટલે, કૌરવ વિચારે તેટલે: ૩૧

‘ પાણ્ડુના સુત આવે પલી, ધર્મ દ્વાર માગવા વલી.
સેના દીઠી જવ આપણી, પાણ્ડવને મન્ય અન્ટા ઘણી. ૩૨

પાણ્ડવનું પુરુષાતન કશું, કમલતન્તુ-કાં હોય જશું.’
દુષ્ટ ચતુષ્ટો હરખ્યા ઘણું: ‘ અવિચલ રાજ થયું આપણું.’ ૩૩

બીષ્મ કહે: “ નવ્ય જાણો મર્મ; શીખ માગવા આવે ધર્મ.
 પાણ્ડવપુત્ર નવ્ય ગાંજ્યા જાય; તુઝ આગત્ય ક્યમ કાયર થાય?” ૩૪
 એમ પુરુષ સર્વ કરે વિચાર, ત્યાં પાણ્ડવ આવ્યા સેન મોઝારય;
 ગર્જાસુતને પાસે ગયા; દણ્ડવત પ્રણામ જ કહ્યા. ૩૫
 બીષ્મ તણે પદ પડિયા એમ, જાણે જડિયા હીરા હેમ્ય,
 અતિ ચરણે કીધા અભિષેક; ગર્જાસુત જલ પૂરે નેત્ર. ૩૬
 ઊઠાડે આદર અત્ય કરી; ઊઠતાં ઉરચ લીધા ધરી:
 “ તેર વરસના સન્ધે ટહ્યા, પિતામહ! અમે તમને મહ્યા.” ૩૭
 બીષ્મે પૂછી કુશલ વારતા: “ ભલે પુત્ર! તમે ચિયા છતા.
 પુત્ર! કહો અમ શરણૂં કાજ; રાખે કૃષ્ણ તમારી લાજ. ૩૮
 ભલે પધારયા શ્રીભગવાન, અમને આપ્યું વૈકુણ્ઠદાન.”
 કૃષ્ણ કહે: “ ધન્ય ધન્ય ગર્જેવ! મનુષરૂપે પ્રગટ છો દેવ.” ૩૯
 બોલ્યા ધર્મ: “ સુણો, મહારાજ! હોતો અભિલાષ તમ દર્શન કાળ્ય;
 પૂછેવા તમને આવિયા; મનમાં સન્ધે મોટા રિલા. ૪૦
 પ્રાતસમે કરવો સર્ગામ, અમને આગ્ન્યા આપો, સ્વામ્ય!
 આગ્ન્યા વન્યાં જો કારણ્ય કહે, તો રૌરો નરક્ય સગ્ન્યરૂં.” ૪૧

ઓપાધ: દાવટી

બીષ્મ વલતા બોલિયા: “ સાંભલો, ધર્મ જ! આપ;
 જો આંજી લગે આવ્યા નોત તો, દેત તમને શાપ. ૪૨
 અર્થનૂં સહ આગત્યૂં, અર્થનૂં સહ દાસ;
 તમે આવ્યા આંજી લગે તો, માગો વચન પ્રકાશ. ૪૩
 દુર્બ્યોધન વ્યનાં માગજો, આપૂં તે, સમરથ રાય!
 અન્ન એનૂં જમ્યા માટે, અમે થ્યા ધૂં સાજી.” ૪૪
 ધર્મ વલતા બોલિયા: “ તમ હાથ્ય નવ્ય હોય મરણ્ય;
 વચન એવું આપિયે, સ્વામી! રાખિયે શરણ્ય.” ૪૫
 “ કૃષ્ણ તહાનિ સાજી છે તો, કશી ચિન્તા, ધર્મ?
 જય તમારે હશે, પાણ્ડવ! ગોપ્ય વાતનો મર્મ. ૪૬

મનના મનોરથ પૂરિયા, પૂરણુ પરમાનન્દ.”

પદ-વન્દીને ગિહિયા, હર્ષે મન્ય આનન્દ.

૪૭

દ્રોણાચાર્ય પાશ આવિયા; લીધાં આલિદ્ધન.

આચાર્ય એમ ઓચરચા: “ પાણ્ડવો ! તમને ધન્ય.”

૪૮

“ સ્વામ્ય ! અમે આજ્ઞા-કારણ્ય, આવિયા છું આજ;

પ્રાતસમે સર્જામ જ કરશં; વર દિયો, મહારાજ ! ”

૪૯

દ્રોણ વલતા બોલિયા: “ સાંભલો, ધર્મ જ ! આપ,

નવ્ય આવ્યા હત જો તમ્યો, તો દેત તમને શાપ.

૫૦

ધન્ય ધન્ય ધર્મ જ ! તમને, આવિયા અમ પાશ;

માગવું હોય તે માગજ્યો, પડૌરવ વણુ પરકાશ.

૫૧

રાજા વણુ સર્વ માગજ્યો, નહીં આપિયે નિર્વાણ્ય;

અન્ન એનું જમ્યા ઝાઝું; એ આગલ્ય તજશં પ્રાણ;

૫૨

નાખ્યાં આયુધ નવ્ય ગ્રહું, એ છે પ્રત્યગ્ન્યા અર્જુન.”

ચરણ વન્દીને ધર્મ આલ્યા, મન્ય આણીને રજી.

૫૩

કૃપાચાર્યને પાસે આવ્યા, વન્દિયા તે ચરણ:

“મનના મનોરથ પૂરવા, સ્વામી ! આવ્યા તમારે શરણ્ય.”

૫૪

“ભલે આવ્યા, પાણ્ડવ ! તમે, સન્તોખ્યા અમે આપ;

જો ન આવ્યા હત તમે તો, દેત તમને શાપ.

૫૫

અર્થ વલ્લભ સર્વને, સહ અર્થને આધીન;

તમે આંહી આવિયા તો, અમે થ્યા છું દીન.

૫૬

તમારી જય હશે, પાણ્ડવ ! અમારી આશીસ;

જૂઠ કરો તમે, ધર્મ રાજા ! સાલ્ય છે જગદીશ.

૫૭

અન્ન એહનું જમ્યા મારે, અમે આપશં પ્રાણ.

“ધર્મે જયનું વચન પરગટ, વહે વેદ પુરાણ.”

૫૮

પ. ૬-૭. ૫૧ ત ખેલાં:—તે આપિયે નિરવાસ; ત્યારે દ્રોણે આશીસ આપી, સાંભલો ધર્મદાસ; માગવું હોય તે માગજ્યો,

પદ વન્દીને આલ્યા પાણ્ડવ અશ્વત્થામા પાશ;	
પ્રણામ કીધો પાણ્ડવે; રુખિ પામિયા ઉલ્લાસ:	૫૯
“ધન્ય ધન્ય સુત પાણ્ડુના! ભલે આવિયા આંહી;	
દુઃખ ભાગાં ભવ તણાં, આવિયા વૈકુણ્ઠરાય.	૬૦
તારી જય થાશે, પાણ્ડવ! કાલ્ય કરો સર્ગામ;	
અન્ન એનું જમ્યા માટે, કરશું રાયનું કામ.”	૬૧
પગે લાગી વલ્યા પાણ્ડવ, જાય છે સ્વસ્થાન્ય;	
કર્ણ પાસે હરિ પોતા; મલી દીધાં માન.	૬૨
ચરણ લાગી વન્દિયા: “ધન્ય ધન્ય શ્રીમહારાજ!	
કૃપા કીધી મુઝને: જે દર્શન પામ્યો આજ.”	૬૩
કૃષ્ણ કહે છે: “રાધાસુત! સુણો, કહું વચન-વિચાર:	
પાણ્ડવ-પક્ષે આવવું, તે ઘટે છે નિરધાર.	૬૪
કૌરવ હણીને રાજ લેશે, અર્ધ તારો ભાગ.	
જે જોયે તે પાણ્ડવ-પાસે, વલી ખીજૂં માગ્ય.”	૬૫
કર્ણ કહે: “તમે કશું જોલો? નવ્ય ઘટે એહ, નાથ!	
દુન્યોધનને તણ આવું તો, લઈ પામે તાત.	૬૬
સાખ્ય તેની સદા સાચી, વિશ્વનો આધાર;	
પિતા લાજે, નવ્ય ઊગે, તો કરે મુઝને તિરસ્કાર.	૬૭
અન્ન કૌરવ તણું જમિયા; જે જોયે પાણ્ડવ-પાશ;	
સમુદ્ર મર્જાદા તજે, સાંભલો, અવિનાશ!	૬૮
ધરા શેષ ધરે નહીં; જલ વિન્યાં અમ્બુજ વન્ય;	
ક્ષત્રી કુલને લાજ લાગે, જે તણું દુન્યોધન.	૬૯
પાણ્ડવ-પાસે જે આવું તો, તોએ ન પામે જીત;	
ઉશ્વામી મૂક્યે નરકય પડે, એ ક્ષત્રીની નહીં રીત્ય.	૭૦
શલ્યરાજ સત્યવાદી, એક દિવસ જમિયો અન્ન;	
ભાણેજને તે પરહરીને, ગ્રહો દુન્યોધન.”	૭૧

- કૃષ્ણ કહે: “ તે કર્ણ! સાચું, બોલિયા મુખ્ય વેદ;
બીષ્મે કહ્યું તે સાંભલી, ક્યાંય વશ્યો મનમાં ‘એદ. ૭૨
- દુન્યોધને જૈ પુછિયું, મહારથી કેરાં નામ;
વખાણ્યા તવ સર્વને, જોવો બીષ્મ કેરાં કામ. ૭૩
- પારથી તુઝને કહ્યો; કહે: ‘ઓછું બોલ્યો માટય.’
બીષ્મ ભડે ત્યાં યુદ્ધનો, નથી તારે ધાટ. ૭૪
- નિભાશ્યો નરપત્ય જોતાં, સુણજો તું, સમરથ્ય!
પ્રત્યક્ષ્યા લેઈ ખરી, આયુધ મ ધરચ હાથ્ય.” ૭૫
- કર્ણ કહે છે: “ કૃપાસાગર! ભલી કહી એ વાત;
બીષ્મ ઊભા સેનમાં તો, ન ધરું આયુધ હાથ્ય. ૭૬
- જાણું છું, જે કર્યું બીષ્મે, કહે છે મોટા રાય.
ધણું બોલ્યા ગર્જાસુત તે, દુઃખ છે મન માંલ. ૭૭
- વૃદ્ધ સાચાં વચન બોલે, હોવે ખૂદનો નાશ;
તે માટે જ્યાં બીષ્મ ઊભા, ત્યાં ન હોય જૂઠું-અબ્યાસ.” ૭૮
- પ્રત્યક્ષ્યા આપી વડ્યા, આવ્યા પાણ્ડવ-પાશ;
સર્વે રાજાએ પ્રણમ્યા; વન્દિયા શ્રીઅવિનાશ. ૭૯
- “કર્ણે લીધી પ્રત્યક્ષ્યા, તે નહીં કરે ત્યાં જૂઠું;
બીષ્મ જ્યાં આરોગ્ય ઊભા, ત્યાં નહીં ધરે આયુધ.” ૮૦
- સુણી વાણી કૃષ્ણની, સર્વ હરખ્યા રાજા.
પ્રાત થયું તવ પ્રગટિયો, કશ્યપ કેરો તત્ત. ૮૧
- ‘સજો સેના સર્વરાજ, ધરો રણના વેષ.’
કવચ અડું ટોપ ધરિયા, સાંકડા ગજની મેષ (૧) ૮૨
- ગર્જ-વ્યોહ ગોવ્યન્દ રચે છે, તે પાસે પ્રોહો બીમ;
ધૃષ્ટદ્યુમન એક પક્ષે, ધરે જોધા નીમ. ૮૩
- પૃથ ભાગે રિહ્યા ભાઈ, નિકુલ ને સહદેવ;
ખીજ નેત્રે થાપિયા, દુપદ-આદે ખેવ. ૮૪

ધટોરગછ અભેમન્ય ભાઈ, રિલ્યા ચરણુ-વિભાગ્ય;
 કૃણુ અર્જુન કરે ફોળે, કઠણુ વેલા આજ. ૮૫
 જીતવા છે જોધ વસમા, પિતામહ પરચણ;
 દસ દિન સર્ગામ કરશે; મરશે જ્યોધા ડણ. ૮૬
 થરથર ધૂળે પાંચે પાણડવ, વલી ધૂષ્ટદુમન.
 દુપદ ને સાત્ત્વિક રાજા ચિન્તાતુર થ્યા મજ્ય: ૮૭
 “અવરચ વીર વિભાસતાં, કહો, કેમ પામું તાગ ?
 ભીષ્મ બિભા સેનમાં ત્યાં આપણે નહીં લાગ. ૮૮
 રથે એવા સુભટ દીસે, કોટિ સૂર્ય પ્રકાશ.”
 પાણડવ સેના કરે ચિન્તા; કૌરવ મન્ય ઉદ્ધાસ. ૮૯
 નીસાણુના નિર્ધોષ વાળે, શબ્દ સ્વર્ગે જાય.
 પાણડવ સેન્ય આવિયું, હવે કૌરવનું સજ થાય. ૯૦

પૂર્વછાંયો

શર્જ-શબ્દ તે સાંભલી, કહે દુર્યોધન રાય:
 “ભીષ્મ-દ્રોણને જો કહી, સજો સૈન્ય મહિમાય.” ૯૧

[૩]

આપાધ

સજો સૈન્ય કૌરવનો રાય, સેનાપત્ય ગર્જાસુત થાય.
 નિર્મલ જલશ્નં મર્જન કીધ, દ્વાદશ તિલક મહામુદ્રા દીધ; ૯૨
 ધરી કણ્ઠય તુલસીની માલ, આયુધ સર્વે સજ્યાં તત્કાલ્ય;
 છત્રીસે આયુધ કરચ ધરી^૧, મનમાં ચિન્તન કરતા હરિ. ૯૩
 સકલ રાય કને કહાવ્યું સાર; સજી સેન્ય આવ્યા તે વાર.
 મહ્યાં સેન જ્યમ સાગરપૂર, રવિરલે શબ્દે વાગે તૂરચ. ૯૪
 આવી દલ મહ્યાં આરેણ્ય; પેરચ પેરચ પ્રાક્રમ માંડ્યાં^૩ તેણ્ય.
 તે વેલા બોલ્યા અર્જુન: “સુણો વચન તે, જગજીવન! ૯૫

કૌરવસેના આવી ઠાઠચ; દીસે હયરથ મેગલ ઘાટ.
 હિંસારવ કરતા તોખાર; વાળે રથ તણા રણકાર. ૯૬
 વિવિધ્ય રડું ધરે ધનુષ, આવીને તે થ્યા સન્મુખ;
 એ કથા સુણો, અમ્મકુમાર! વ્યાસ-સુત સમ્મલાવે સાર. ૯૭
 ધૃતરાષ્ટ્ર કહે: જૂઠ જોવા પલું, ત્યાં બેઠાં સર્વે સાંભલું.
 વ્યાસ પધારયા તેણી વાર; સન્તોખ્યા તે અમ્મકુમાર. ૯૮
 ‘વૃદ્ધ દેહ તમે પામો દુઃખ, સજ્જે સર્વે કે’શે સન્મુખ.
 દિવ્ય ચક્ષુ તવ આપી કરી, સજ્જે બેઠા આદર કરી. ૯૯
 ‘કુરુક્ષેત્રમાં જૂઠ થશે, સજ્જે ઈહાં બેઠા દેખશે;’
 વરદાન વ્યાસજી આપી એવ, અન્તરધ્યાન થયા તત્ખેવ. ૩૦૦

પૂર્વછાંયો

‘એકમને તમે સાંભલો, ગાન્ધારી તમે, માત!’
 ‘સજ્જે! તમે આવ્યા થકી, અમે થયાં રલિયાત્ય.’ ૧
 પેહલાં પિતામહે પરઠિયું, દસ દિવસ સડ્ગ્રામ.
 વિસ્તારીને કહો અહને, ભલે આવ્યા, સ્વામ્ય!’ ૨

[૭]

ઓપાધ

સજ્જે કહે: સાંભલ્ય રાજન! મલિયા પાણ્ડવ દુર્જ્યોધન.
 આવી સેન્ય ઊભાં છે જવે, અર્જુન હરિશ્ચં બોલ્યા તવે. ૩
 મમ્ય ભાગ રથ થાપ્યો હરિ, અર્જુન્ય એમ વાણી ઓચરી;
 “સગાં સમ્બન્ધી જોયા તણું, માઈં મન થાયે છે ઘણું.” ૪
 અર્જુન કેરી વાણી સુણી, વલતા બોલ્યા ત્રિભુવન-ધણી;
 ગીતાગાન કહ્યું ગોવ્યન્દ: “સાંભલ્ય, પાણ્ડુકુલના ચન્દ! ૫

પૂર્વછાંયો

અવિનાશી અવિગત્ય કલા, આઘ પુરુષનું નામ.
 ભગવદ્ગીતા બોલશું કેવલ અહગાન. ૬

અર્જુન ક્રે કારણે, જગત-હૈત ઉપદેશ;	
કર્મ માંલ્ય નિષ્કર્મ કહું; તેહનો હારદ લેશ.	૭
ઉપનિષદનો અર્થ છે, જોગ્ય શાસ્ત્રનું જ્ઞાન;	
અષ્ટાદશ અધ્યા વદે, તે પોતે શ્રીભગવાન.	૮
“ કર્મમાં નીકર્મ કહું, તે ઉપરચ આદ્યાન;	
તેહ કયા સુણતાં થકાં, નાસે તિમિર અજ્ઞાન,	૯
હંસ તજે જેમ નીરને, આણે તેનો પાર.”	
ભદ્ર નાને નિશ્ચે કરી, આપ્યા અક્ષર સાર.	૧૦
રામા ભદ્ર ભાવે કરી, ચોપાદ અન્ધ વિસ્તાર;	
હર્ષ ધરીને વર્ણવિયા, આપ્યા એહ અદાર.	૧૧
નિષ્કર્મ મારગ ગ્રન્થ છે, તે ઉપરચ સંકુત;	
બુદ્ધ્ય ભાગ થોડો કરી, કેશં કયા સમેત.	૧૨

[૮]

ચોપાદ

હસ્તનાપુર આપ્યા વિદુર વ્યાસ, ધૃતરાષ્ટ્ર ક્રે તે પાશ.	
રાયે પૂજા દીધી ઘણી, પૂછી વાત સર્ગામ જ તણી.	૧૩
ધર્મક્ષેત્ર કુરુક્ષેત્ર મહીં, મહા જૂઘ [તાં] થાશે સહી.	
અદાર ક્ષોદ્ધણી સખ્યા મહી. અર્જુન હરખ્યા બાણાવલિ.	૧૪
સ્વામી ! તે જૂઘ કેમ દેખિયે ? ઇચ્છા છે, પણ નહોં પેખિયે.	
વ્યાસ કહે: રાજા ! અવિધારચ, દૈવ-નેત્ર તે આપું સાર.	૧૫
તિહાં થકી સર્વ પેખશે, કૌરવ-પાણ્ડવ જૂઘ દેખશે.	
‘સ્વામ્ય ! જન્મ લગે તાં અન્ધ જ રહ્યો,	
ઘણે! કાલ તાં એણી પેરચ ગયો.	૧૬

૧ ગુમાં ૧૬ થી ૨૫ ને ગણલે:

વહી ફરી સન્ધે પૂછિયો, પાણ્ડવ સેનામાં શું થયો ?	
તે વૃજ કહું, ધૃતરાષ્ટ્ર રાય ! સખ્ખે કહે: સાંભલ્ય મહિમાય.	૧૭

- પુત્ર-મૃત્યુ જોવાને કાજ, દૈવ-નેત્ર રશં વાઝ્ઘૂં આજ ?
 વ્યાસ-શિષ્ય સઝને છે જેહ, આપી નેત્ર બેસારયો તેહ. ૧૭
- ‘કુરુક્ષેત્રમાં જે કાંઈ થશે, સઝને ઇલાં બેઠા દેખશે;
 એવું કહી વ્યાસ ચાલિયા, રાજા સઝને પ્રતિ બોલિયા: ૧૮
- સ્વામ્ય ! હમણાં ત્યાં શં થાય ? કોણ કોણ મલ્યા છે રાય ?
 સઝને કહે: રાજા ! અવિધારય, હમણાં દુન્યોધન કરે વિચાર. ૧૯
- દ્રોણાચાર્યને વાણી કહી: “પાણ્ડવ સેન મલ્યું છે સહી;”
 આચાર્યને પૂછે તેહ, “કોણ કોણ મલ્યા છે જેહ ? ૨૦
- દ્રુપદ શિષ્ય મારો કહે જેહ, ભીમ અર્જુન સરખા તેહ;
 વૈરાટ, દ્રુપદ, યુધિષ્ઠિર, ધૃષ્ટકેત, રાજા ચેકીતાન. ૨૧
- કાશીરાજ, પુરુજિત જેહ, કુન્તીભોજ સહિત બલ તેહ;
 તે યોધમાં ઉત્તમ અભિમન્યુ, એવું છે પાણ્ડવનું સેન. ૨૨
- હવે આપણું કહું તે જાણ્ય, અતિ બલવન્ત છે તારા પ્રાણ;
 ભીષ્મ, દ્રોણ, કૃપાચાર્ય જેહ, અશ્વત્થામા, વિકર્ણ તેહ. ૨૩
- સોમદત્ત, શલ્ય મહારથી, એમાં ભીષ્મ છે સેનાપતિ.”
 એવું કહે દુન્યોધન ગયા; સેનામાં જૈ ઊભા રહ્યા. ૨૪
- રાજા અતિ રલિયાત્ય જ થયો, વલી કહી સમન્દ પૂછિયો;
 હવે પાણ્ડવ સેનમાં શં થાય, તે તુઝને કહું, ધૃતરાષ્ટ્ર રાય ! ૨૫
- અર્જુન કવચ થયું શતઅણ્ડ; જે શરવીર ધર્યું બ્રહ્માણ્ડ.
 અર્જુન કહે: “સુણો, સારંગપાણ્ય ! બહુ સેનાને મધ્ય પ્રમાણ્ય. ૨૬
- તિહાં રથ આપણો મેલ્યો જેહ, કોણ કોણ મલિયા છે તેહ ? ”
 અર્જુન-વચન કૃષ્ણે સાંભલી, રથ હાંક્યો જ્યાં સેના મલી. ૨૭
- ભીષ્મ-દ્રોણ દીઠા તેણે ઠામ્ય, પિતા પિતામહ તેહ સમાન્ય;
 પુત્ર પૌત્ર સર્વે તે વીર, દીઠું ઝકુટુમ્બ અને થયો ભીર. ૨૮

અર્જુન કહે: “સુણો, યદુરાય! સ્વામી! મેં ત્યાં યુદ્ધ નવ્ય થાય;
શરીર માંડે પલાયન થાય; કમ્પે દેહ ને નવ્ય રેહવાય.” ૨૯

મુખશોષ, રોમાઞ્ચિત થયો, ગાઞ્જીવ નાખી કાયર વહ્યો;
અર્જુન કહે: ધિક એહ રાજ, મારે નથી એહનું કાજ. ૩૦

સ્વામી! કુલનો ક્ષય કીજિયે, તે પાતક ક્યમ શિરચ લીજિયે?
તે માટે હું જૂઠું નહીં કરું, “તે પાપ કો કેમ ઓધરું?” ૩૧

નાખ્યું ધનુષ ને કાયર થયો, તવ્ય અર્જુન મોઝાંઝીત ગયો;
યોગશાસ્ત્ર બ્રહ્મવિદ્યાય, પૂર્ણ થયો પ્રથમો—અધ્યાય. ૩૨

સઞ્જે ધૃતરાષ્ટ્રને કહે: અર્જુન શોકસાગરમાં વહે.

કૃષ્ણ કહે: “અર્જુન! શું થયું? કાણુ પાપ કોને આવિયું? ૩૩

નરક પમાડે કરે ઉપમાન, લોક હસારય તેનો ઠામ;

છાંડો મોહ ને ધીરજ ધરો, અર્જુન! સમરણ હરિનું કરો.” ૩૪

અર્જુન કહે: “સુણો, ભગવાન! બીષ્મ દ્રોણ તે પિતા—સમાન;
જેહ ગુરુકાજ રાજ લીજિયે, તેહ ગુરુનો ક્યમ વધ કીજિયે?” ૩૫

કૃષ્ણ કહે: “જૂઠો એ વાદ; સાંભલ્ય, કથા કહું અનાદ;

પૂર્વ પક્ષ છે બ્રહ્મજ્ઞાન, તેહ જોતાં સર્વે સમાન. ૩૬

ગુરુ શિષ્ય છે માત ને તાત, નથી કોહ કેહને બાન્ધવ ભાત.

જન્મમરણ આતમને નથી, વ્યાપકને શું જોવું કથી? ૩૭

“આત્મજ્ઞાન એમ જોયે કથી, અહમેવ બીજો કોય નથી.

જેમ ત્રણ અવસ્થા આવે દેહ, પરમેશ્વરની ઇચ્છા તેહ. ૩૮

૫. ધનુષ નાખીને રહ્યો. સો. નાખીને કાં રહ્યો. ૬. આ પૂર્વે ૬ માં
શુક્લ્ વિ હત્વા શ્લોક. ૭. તથાપિ તા એમ સમ ઓચરું. સો. તથાપિ એકા
કેમ ચરુ ક. ૮. આત્મજ્ઞાન એમ જોયે કથી જૂ. ૯. વ્યાપકને શું જોયે કથી.
જૂ. ૩૮ પહેલાં ૬ માં અને ૩૮ ક-b. બદલ—“રવિપૂર્ણે રાતિ આવે નથ.
હૃદય અસ્ત સૂર કહેવાય; અખંડ બિંબ જોત્ય છે તેહ, વ્યાપક રૂપ બાણીને
તેહ. શત્રુભિન્ન કેહતા નથી, આત્મજ્ઞાન એમ જોતાં કથી.”

જલમધ્યે પરપોટા થાય, તે ભાંજે, તે માંછ સમાય;
 આત્મારામ ભણીજે તેહ, હર્ષશોકથી અલગો જેહ. ૩૯
 સેજે ઊપજે, સેજે સમે, દુસ્તર માયા એણી પેરચ દમે;
 'હું મારું, હું કર્તા જેહ,' અર્જુન ! માયાનું બલ તેહ. ૪૦

પૂર્વછાંયો

અનન્ત ઘડા પાણીભરયા, એક ચન્દ્રબિમ્બ પ્રકાશ;
 ઘટ ઘટમાં પ્રતિબિમ્બ છે, એમ હરિ-વિશ્વાસ. ૪૧
 ઘટ ફૂટયો, પાણી ઢલ્યું, જેનું તે ત્યાં જાય,
 ચન્દ્ર નિરન્તર વેગલો, તેને દોષ નવ્ય થાય. ૪૨

[૬]

ઓપાધ

એ અર્જુન ! તું એવું જાણ્ય, નિર્ભયજીવ તું હૈયે આણ્ય;
 ક્ષત્રીને નવ્ય લાગે પાપ, સ્વર્ગ પમાડે, ટાલે તાપ. ૪૩
 સ્વર્ગ-દ્વાર ઊઘાડું થયું, સકલ યોધનું પાતક ગયું;
 રણસર્ગામ્ય ક્ષત્રી જે મરે, સ્વધર્મ થકો દુસ્તરને તરે. ૪૪

પૂર્વછાંયો

મુજાટ સર્વે એમ બોલશે: 'ભય પામ્યો અર્જુન,
 લોક માંછ અપજશ, થશે,' સાંભળ્ય હેત-વચન. ૪૫
 જશ અપજશ જાતાં નથી, સુખ શું હોયે ધર્મ ?
 જશ-અપજશ બન્ને નથી, હાણ્ય લાભ ને કર્મ. ૪૬

[૧૦]

ઓપાધ

કર્મ માંછ નર ખૂતા જેહ, કેંયે મોક્ષ ન પામે તેહ. ”
 “સ્વામી ! વેદવન્દિત જે કર્મ, જગ, દાન, જપ, તપ ને ધર્મ, ૪૭
 ભક્તિ લખ્યાં છે વેદ વિચાર, સ્વામી ! તેમાં શું નિરધાર ? ”
 “હે અર્જુન ! કહે તું સત્ય; વેદ વાણી છે દ્વિધા મત્ય; ૪૮
 ત્રિશુણ્ણાતીત બુદ્ધિ એ આણ્ય; કર્મમાં નિષ્કર્મ કરી જાણ્ય;
 જ્ઞાની પુરુષ જે કર્મ આચરે, જપ-તપ-જગ-તીરથ જે કરે, ૪૯

સ્વધર્મ માંહે કરવું તેહ, ફલને ઇચ્છે તેહનો તેહ.

ઉદાર ધીર જે મનુષ્ય મર્મ, તેહ કર્મ જાણે નિષ્કર્મ. ૫૦

જ્ઞાનજોગે મન વશ થાય; કર્મ કરતો નવ્ય લેપાય.

હર્ષ, શોક ને લાભ ને હાણ્ય, પાપ-પુણ્ય સરખું કરી જાણ્ય. ૫૧

મોહસાગર તરીશ જેહ વાર, તત્ત્વજ્ઞાન તૂંને હશે તેહ વાર;

ત્યારે તૂંને શુદ્ધ્ય-પ્રુદ્ધ્ય હશે; મોહસાગરની બ્રાન્તિ જશે." ૫૨

"સ્વામી ! એ પ્રુદ્ધ્ય આવે કેમ ? મોહસાગર તરવાનો નેમ."

"મનના વેગ સર્વે છાંડિયે, અર્જુન ! ઉદાસી થૈ હોંડિયે. ૫૩

મન, તન કેરું જ્યાં શોધન, એ તાં સ્થિરપ્રુદ્ધિ પાવન.

એવી પ્રુદ્ધ્ય જ્યારે રાખશે, તો હરિપદ નિશ્ચે પામશે. ૫૪

પૂર્વછાયા

દુઃખ પડ્યે શોચે નહોં, સુખનો મદ નવ્ય થાય;

રાગ, દ્વેષ ને ક્રોધ તજે, મોહ મન થકી જાય; ૫૫

લક્ષણ એ સ્થિરપ્રુદ્ધ્યનાં, એમ જીત્યે જીતાય.

ઇન્દ્રીને સંક્રોચિયે, જેમ ડૂમ્બ સંક્રોચાય. ૫૬

[૧૧]

ઓપાધ

તૂં કહે, સેજે વિષયાવશ થાય, આહાર તજે તો સહ તજાય,

રસ-ઇન્દ્રી રસના નહોં તજે, ત્યાં લગે મન વિષયાને તજે. ૫૭

અર્જુન ! એહનો કહું ઈપાય; રસ-ઇન્દ્રી જ્ઞાને વશ થાય;

જ્યાં લગી મન વિષયાને જજે, તેને ગૃહના સર્જી ઊપજે; ૫૮

સર્જી થકા તો ઊપજે કામ; કામે ક્રોધ, લોભ, અભિમાન;

મોહ થકી હોય પ્રુદ્ધ્યનો નાશ; પ્રુદ્ધ્યનાશે હોય નરક-નિવાસ. ૫૯

તે માટે ઇન્દ્રી જીતવી; પ્રુદ્ધ્ય જ્ઞાને વશ રાખવી;

સુધર્મનો કરવો વેવાર; હું મારું, તજવું, અહંકાર. ૬૦

૧. તરિયે જેમ જૂ. ૨. જૂ. સો. માં રહી ગઇ છે. ૩. કર્મ
જૂ.-ક. ૪. ઉપદેશ....જીતેશ. ૫. ત્યાં યા નિજા શ્લોક જૂ. મર્મ.

પૂર્વછાયા

૧સવારે નિદ્રા હવી, યાની મનીષી સોય;

યાની જ્યાં નિદ્રા કરે, ત્યાં જાગે ગુરુ ને શિષ્ય.(૧)

૬૧

[૧૨]

ચોપાઠ

જે મારી ભક્તિ આચરે, કામ ક્રોધ તૃષ્ણા ૧વશ કરે,

ગૃહસ્થાધર્મથી ચાલે જેહ, સહી અહ્મપદ પામે તેહ. ૬૨

યોગશાસ્ત્ર ને અહ્મવિદ્યાય, સાધ્મ્ય યોગ તે દ્વિતીયો-ધ્યાય;”

અર્જુન કહે: “સુણજ્યો, ભગવાન ! દ્વિધા વચન બોલો છો વાણ્ય. ૬૩

ક્ષણ ક્ષણ એક પ્રતિપાદે કર્મ, વક્ષી નિન્દે મોહ ને ભ્રમ;

સ્વામી ! વાત નિરધાર કરી, જેમાં દીર્ઘ દેખાડો, હરિ !” ૬૪

કૃષ્ણ કહે: “ અર્જુન ! મન્ય આણ્ય, જે મારગ સાચા કરી જાણ્ય,

જેહુ મલીને એકજ થાય, યાની વન્યાં લહ્યા નવ્ય જાય. ૬૫

રજેહુ મલીને એકજ જાણ્ય, રાતદિવસ ને સૂર્ય પ્રમાણ્ય,

કર્મ માંહ નિઃકર્મ છે તેમ, કાળમાં હુતાશન છે જેમ. ૬૬

એક ગૃહસ્થધર્મ મૂકી વન્ય જાય, વસ્ત્ર તથા સત્યાસી થાય,

તોય ઉઝે મન્ય નવ્ય પામે સહી, સત્યજ્ઞાન જે ભાસે નહો. ૬૭

અહ્મ થકી ઊપનું છે કર્મ; સર્વ જૂતમાં વ્યાપક ૪અહ્મ;

કૃષ્ણાર્પણ બુદ્ધ્યે કાળિયે; નિર્ગુણ સગુણ માંહ પૂજિયે. ૬૮

આગે જનકાદિક રાજાન, તેણે જાણ્યું અહ્મજ્ઞાન;

તેણે કર્મ કૃષ્ણાર્પણ કર્યાં; કર્મ વન્યાં તેને અનુસર્યા. ૬૯

મોટા શ્રેષ્ઠ આચરે જેહ, લોક પ્રવર્તે મારગ્ય તેહ;”

અર્જુન પ્રત્યે બોલ્યા ભગવાન: “સંસારનું નથી મારે કામ. ૭૦

લેવું-દેવું મારે નથી, નથી તેને શું કહે કથી ?

તથાપિ હું કરું છું કર્મ, તે માટે જે લોકા-ધર્મ. ૭૧

૧. પરહરે ગુ. ૨. રાતદિવસ જેમ સૂર પ્રમાણ, કર્મ નિઃકર્મ તેજ. મન્ય જાણ્ય. ગુ. ૩. અહ્મ ૬. ૪. કર્મ ૬. મન્ય ગુ.

જો હું કર્મને નિન્દાં વેદ, તો વર્ણવર્ણનો ભાગે ભેદ.

તે કર્મથી રાખીને મન્ય, કર્તા કર્મ નહોં લેપત.

૭૩

મેં કહ્યો તે મારગ્ય ચાલશે, તે પદ બ્રહ્મસહિત પામશે.”

ગીતાશાન કહ્યું ગોવ્યન્દ; અર્જુન મન્ય પામ્યા આનન્દ.

૭૨

• ભીષ્મવધપર્વ—

કરચ ધરચાં તવ્ય ગાઝજીવ ને બાણ; ભડક્યા જ્યોધ અને કુકાણ;

પદનુપ-ટફારવ અર્જુને કર્યો; તેનો શબ્દ સધલે વિસ્તર્યો. ૭૪

રથ—રાસ શ્રીહરિને હાથ્ય; સેવકજન કેરો એ નાથ.

ભીષ્મ સન્મુખ આવી રહ્યા; જૂઠ કરવા સપરાણા થયા.

પ્રથમદિન-પ્રવેશ

ભીષ્મદેવે તવ્ય સાધ્યાં બાણ; સેના સર્વે પડિયું ભઙ્ગાણ;

ખમે કાણ ભીષ્મના પ્રહાર, જેણે જીત્યો છટ્ટો અવતાર? ૭૬

ગઙ્ગાજીના સુત ગુણગ્રામ, આવ્યા કરવા રણસદ્ગ્રામ.

વાળે નીસાણ બોંત્યેર ગત્ય. શબ્દ સાંભલી હારયા નરપત્ય. ૭૭

ધોર વૃષ્ટિ સેના પર થઈ; સેના પાછી નાહી સહી.

કહે જયુધિષ્ઠિર: “કારણ કશું? આવ્યા ભીષ્મ બલ સાગર જશું.” ૭૮

સુણી ધર્મ હરિ પાસે ગયા; “રાખ્ય, રાખ્ય,” વચન બોલિયા.

કીધી સ્તુતિ ત્યાં ધર્મ રાજન: “દિયો પાણ્ડવને જીવ્યત-દાન. ૭૯

આગે રાખ્યા છે અનેક; મુખે એક શો કહું વિવેક?

ધણે કષ્ટે રે રાખ્યા તમે, હવે આજ પિતામહ દમે. ૮૦

ભીષ્મ—રૂપિયો સાગર જેહ, પાણ્ડવને ઊતારો તેહ.

સુદામાની કીધી સાર; આપ્યા વિપ્ર તણા કુમાર. ૮૧

વિભીક્ષણને આપ્યું રાજ; સુરિનર કેરાં કીત્યાં કાજ;

રાખ્યું અસુર તણું જે બાલ; “તેને મલિયા શ્રીગોપાલ. ૮૨

પ. સો. ક. માં નથી. ૧. સો. ૬. માં ૭૭મી રહી ગઈ છે.
કાં મહત મુંને ૬-સો.

- હિરણ્યાકંસને મારી કરી, ફાડ્યો થમ્ભ, પ્રગટ્યા હરિ.
ધૂને અવિચલ પદ આપિયો, મેરુ તણે શૂંઝે થાપિયો. ૮૩
- બલિ રાજા ચાંપ્યો પાતાલ્ય, ઇન્દ્રાસન રાખ્યું ગોપાલ.
અનેક ભક્ત ઓધાર્યા હરિ; પાલ્યા દાસ; સપર્યા કરી. ૮૪
- પાણ્ડવ જાતા રાખ્યા એવ, હવે દમે છે ભીષ્મદેવ.
ભીષ્મ થકા ભગારો, હરિ!" એમ સ્તુતિ ધર્મે ઓચરી. ૮૫
- બોલ્યા કૃષ્ણ: "સુણો, રાજા! 'ધર્મેજય'નું પ્રગટ વચન;
જય તમારી થાશે સહી; તે માટે દુઃખ ધરવું નહીં." ૮૬
- સન્તોષી શિરચ મૂક્યો હાથ; યુદ્ધે પરવરિયા જુગનાથ;
ભીષ્મસમીપે રાખ્યો રથ; બાણ બહુ વલી સાથ્યાં દાંડ્ય. ૮૭
- ઘોર વૃષ્ટિ થૈ સેના માંહ; સન્મુખ ચાલ્યા રાણારાય.
સેનાપતિ થયા ભીષ્મદેવ, 'સર્વ' જોધા આવ્યા તત્ખેવ. ૮૮
- સમીપે આવ્યા કૃષ્ણ-અર્જુન; દેવદત્ત પગ્ગ્યાજન્ય-ધૂન્ય;
૧૦ સજ્યા માંહ નીસાણુ ગડે, શરાતન શરાને ચડે. ૮૯
- ત્યાં ભગદત્ત આડો આપિયો, મારી અર્જુન વ્યાકુલ થયો.
મૂકે બાણ બહુ ભગદત્ત, પાણ્ડવસેનનો આણે અન્ત. ૯૦
- શકુનિ દુઃશાસન ૧૧ મહાભર્યા; પૃથક પૃથક જ્યોધાને વર્યા;
સાગર સાત તણું જે પૂર, મારી સેના કીધી ચૂર. ૯૧
- આપોપે તાં નાદા ભૂર; પડા કોરજી વાતા સૂર.
શિખણ્ડી ને શલ્ય આથડ્યા; ભગદત્ત ને અર્જુન ભડ્યા; ૯૨
- ધૃષ્ટદ્યુમન ને ક્ષેમજયર્મ; અભેમજય-દ્રોણ પ્રાક્રમ;
અશ્વતથામા-સાત્વિક જ્યોધ, કરે સર્ગ્રામ ધરીને ક્રોધ. ૯૩

૮. શરાતન વાંધ્યાં અશ્વમેવ ક. ૯. ૮૮ બી પછી ક. માં એક
ભીષ્મ વધારે:—

કટિપટકા તેડ્યા થાય, ચાલ્યા દેશદેશના રાય.

૧૦. ક. માં નથી. ૧૧. બલ. સો. ક.

દ્રુપદ ને સુશર્મા રાય, આવ્યા બાણ તણે તે ધાય.
 વૈરાટ ને નારાયણી વીર, કરે સર્ગામ ૧૨સાહસ ધીર. ૯૪
 દુન્યોધન નિરખે સર્ગામ. પૂરે ભીષ્મ સહની હામ.
 નદીના વેગ સમુદ્રે ભલે, તેમ ભીષ્મ સેનમાં ફરી વલે. ૯૫
 પાંચે પાણ્ડવ રહ્યા એકઠા, ભીષ્મ-બલ માટે સામટા.
 ચોથે પાસે થાય સર્ગામ; શૂરા ધીર સમરે હરિનામ. ૯૬
 કરે બાણ ફેરી બહુ વૃષ્ટિ, સકલ યોધ દેવરાવે પૃથ.
 હસ્તીશ્ચં હસ્તી આખડે; ગજ પાસે ગજ તિહાં ભડે; ૯૭
 પાંડાશ્ચં પાંડા પરમાણુ; બાણધાર સાથે તે બાણ;
 મલ્લવિદ્યા સાથે મલ્લ-મન્ત્ર; ગદાયે ગદા મન્દ્રે છે જન્ત્ર. ૯૮
 ભીષ્મભય પાણ્ડવને ઘણો; અનુભવ આવે જીત્યા તણો;
 અહ્મચારચના કરના પ્રહાર, કાણુ સહે સમરથ જૂઝાર? ૯૯
 “માર્યા, માર્યા” નર-મુખે થાય; મૂકી બાણ ને નાહા જાય;
 જાલાં જાંખર દેડે ઘણાં; બાણ વિકટ ગર્જા-મુત તણાં. ૪૦૦
 મૃગપત્ય વલે જ્યમ મૃગ પલે, તેમ નાસે જ્યાં ભીષ્મ વલે;
 જેમ પાણ્ડવવનમાં હુતાશન, તેમ દહે દલ કેરાં તન. ૧
 નાહી સેના પાણ્ડવ તણી; બાણુવૃષ્ટિ ગર્જામુત તણી,
 તેણે સમે થયા મધ્યાહ્ન; ઊતારે વલિયા રાજન. ૨
 પન્થાયણનો શબ્દ સાંભલી, પાણ્ડવ-સેના પાછી વલી;
 સર્વ સર્વ સમ્ભાલે સાથ, એક એકને પૂછે વાત. ૩
 આવ્યા તેણેને હેતે મલ્યા, નાન્યા તે રણ માંહ ગલ્યા.
 ઊતારે આવ્યા સૌ કોય; ઇચ્છાવર્તીક પાક જ હોય. ૪
 રાજા સર્વ આરોગી કરી, વલી સર્વ ચાલ્યા પરવરી.
 સેન તણો નન્ય લાભે પાર; કરતા બાણ તણા દુર્કાર. ૫
 ભલા ભલા કૌરવકુમાર, હર્ષભર્યા વાહે હથિયાર.
 કૌરવસન્યા આવી મલી, પાલા રથ ગજ હય સાંકલી. ૬

- સેન્યાપતિ સખલો વસુ-અર્જુ, સકલ સેનાનો કરતો ભર્જુ.
 તેણે સમે વૃકોદર વીર, આવ્યો યુદ્ધ કરન્તો ધીર. ૭
 ગદા કર મધ્યે ઓપતી, સેના ક્ષય કરતો મહામતિ;
 મેધનાદ કરે બલવન્ત; હય ગજ રથનો આણે અન્ત. ૮
 હસ્તી ઊડાડે આકાશ્ય; તે પુનરપિ ન આવે પાશ.
 ફોળે ફોળ વૃકોદર કરયા; હય ગજ રથ કીધા સાથરા. ૯
 ભીમ ભુજબલે કુન્જર ધરે, ચરણ સાહીને ચૂર્ણ કરે,
 ભીમ તણું રૂપ વિપરીતઃ જોધ યોધા થાય ભેભીત. ૧૦
 પ્રોઢાં કર્મનો કર્તા ભીમ; કરે સર્વને ડાઢા હિમ.
 તન્ન્ય ભીષ્મ આવિયા તાત; વૃકોદર વાવરતા હાથ. ૧૧
 સાધ્યાં બાણ અસૂઝ્ય અપાર, જેમ કલ્પાન્ત કરે અર્જુન.
 ભીમ ઊપરચ તે કીધી વૃષ્ટિ; મારીને લેવરાવી પૃથ. ૧૨
 જેમ પન્નગ રાફડે પલે, તેમ ભીમ-અર્જુ બાણ ગલે;
 અલગો જૈ માંડ્યો સર્ગ્રામ, ભગદત્ત યુદ્ધ કરે જે હામ્ય. ૧૩
 ભગદત્તે દીઠો પવનકુમાર, ગદા ગ્રહી આલ્યો નિરધાર; ૧૩
 શોભે જે જેમ પર્વતરૂપ, ભગદત્ત ને વૃકોદર ભૂપ. ૧૪
 ચાલી આવ્યા અણિયો અણી, પ્રોઢ ૧૪ પુરુષ જે બલના ધણી.
 ભીમે ચાલી કીધો ધાય; ભગદત્ત કહે: 'ધન્ય પવનસુત રાય!' ૧૫
 સેજે ગદા મારી ગુણવન્ત; 'જોજે તારો આણું અન્ત.'
 મારી ગદા ભીમ લડયડે; પૃથ્વી ઊપરચ જોધો પડે. ૧૬
 સહદેવે આવી કીધી સાહ્ય; વકારિયો વૃકોદર રાય.
 વકારિયો તવ વાળ્યો વીર; ગદા ગ્રહીને આલ્યો ધીર. ૧૭
 ભગદત્ત માર્યો ઝાઝો પ્રહાર; સેજે જોધ કર્યો સર્દાર.
 ૧૫ ગ્રહી ગદાનો કીધો ધાય; ભગદત્ત પાડ્યો રણ માંહ. ૧૮
 વેગે તત્ક્ષણ આવ્યા બાથ, ભીમસેને વાવરિયા હાથ;
 મારી મુષ્ટિ મસ્તક માંહ; મુખની વાટે શોણિત જાય. ૧૯

- પાડ્યો શર પૃથ્વી જેટલે, સેના સર્વ વલી તેટલે.
 મહ્યા એકઠા બીષ્મ પાશ: 'પ્રાઢ પુરુષનો આણ્યો નાશ.' ૨૦
 ભગદત્ત મારી બીમ જ વલ્યો; આવીને રાજાને મલ્યો:
 "માર્યો ભગદત્ત, ભડ રાજા! ધન્ય ધન્ય," બોલે રાય અર્જુન. ૨૧
 વલી વિચારે પરમ સુખાણુ: 'રખે આવે બીષ્મનાં બાણુ!'
 બીષ્મ થકી ભય પામે સહુ, પાણ્ડવ કેરા જોધા બહુ. ૨૨
 બીમે રણમાં કીધો સદ્ધાર; બે ક્ષોણી માર્યા નિરધાર;
 ભગદત્તને મારી કરી, ગળ્યો જેમ ગાજે કેસરી. ૨૩
 બીમ ભયકુંર પેલું યુદ્ધ, ગર્હ સર્વ કૌરવની શુદ્ધય.
 તેણે સમે ત્યાં રજની થઈ; આવી ઊતારે સેના વહી. ૨૪
 ૧૬અર્જુન કૃષ્ણે કીધા નાદ; શર્જ શબ્દ સાંભલિયા સાદ;
 આવ્યા ઊતારે સૌ જોધ. 'બીષ્મ તણો કુણુ સહશે ક્રોધ?' ૨૫
 ૧૭એ વ્યન્તા પાણ્ડવને મન્ય; 'બીષ્મ જીતવા વસમા તન;
 એક દિવસમાં કીધું યુદ્ધ, ટાલી સર્વ યોધાની શુદ્ધય. ૨૬
 નવ દિન આપણ્ય ક્યમ જીવાય? બાણુ બીષ્મનાં નવ્ય સેહવાય.'
 કૌરવને મન્ય અર્જુનની વ્યન્તા, તેમ પાણ્ડવને બીષ્મ પિતા. ૨૭
 જે પાણ્ડવે માર્યું'તું સેન; રુધિર નદીની ચાલી પરવેણ્ય;
 ૧૮ગજહય માંસના કર્દમ થયા; કેતા યોધ તણાઈ ગિયા; ૨૮
 નર-મસ્તક કચ્છપ-આકાર, અરિથ પાણુતટ બન્ધ સાર;
 નર આભરણ, વેલા વિસ્તાર, રથ તરે નાવને આકાર. ૨૯
 કુન્જર કેરાં બોખાં જેહ, રણપૂરે કે' તાણ્યાં તેહ.
 પાણ્ડવ બેઠા કરે વિચાર; સાંભલ્ય, પરીક્ષિત તણા કુમાર! ૩૦
 કૃષ્ણપદ પ્રણમે કુલદીપ: "પ્રભુ! અમે જીત્યા સમદીપ;
 સકલ જોધ મારિયે સહી, બીષ્મપિતા જીતાયે નહીં. ૩૧

૧૬. ૨૫ક-b પછી:—આવે ઊતારે સેના વહી, જોધ સર્વ સાંભલ્યું સહી. ગૂ. ૧૭. ૨૬ ક-b પછી:—બીમના મનમાં રીશજ ઘણી, ગદા પ્રહારે સેના હણી ગૂ. ૧૮. ૨૮ c-d અને ૨૯ ક-b ક માં બ. પા.

એહના ભયથી રાખે, સ્વામ્ય ! તમે સાજી થયાનું કામ. ”

એમ સન્તોષ્યા શ્રીભગવાન; “ સુણે, વૃકોદર ! બુદ્ધિ-નિધાન ! ૩૨

તેહ પુરુષની જય ત્યાં થશે, જેહના કુલમાં ધર્મજ હશે.

તેહ વાતનો સન્ધે નહીં; વેદપુરાણે એ વિધ કહી. ” ૩૩

કૃષ્ણે મસ્તકય મૂક્યો હાથ; વલી સ્વામીયે દરયા સનાથ.

“ લાગાં’તાં ભીષ્મ તણાં બાણ, નિવૃત્ત કરો, સ્વામી નારાણ ! ” ૩૪

સેવકને દીધો ૧૯ સંલોભ : “ જીતીશ, ભીમ ! મ કરચ મન્ય ક્ષોભ. ”

રજની સમે ત્યાં વહીને ગયો; થયું પ્રાત; સૂજું ઉદયો. ૩૫

દિન બીજો-પ્રવેશ

સજે સૈન્ય જોધા શણગાર; પેરે જીવરખી(ને) જણસાર;

વાગાં બોલ્તેર ગત્ય નીસાણ; શર સર્વને કીધાં બાણ. ૩૬

શર્જનાદ કીધા સામટા; થિયા શર, મલિયા છે ઘટા;

ચાલ્યા સર્વ કરવા સર્જામ, ભીષ્મ-સેન હતાં જેહ દામ્ય. ૩૭

મહા ઘોર મેલે છે બાણ, કહીં યોધના હરતા પ્રાણ;

ગજો છે અતિ અખણ્ડ ધાર; પુરુષ કરતા મારોમાર. ૩૮

સાત્ત્વિક ને સુશર્મા ભડે; જયદ્રથ વૃષ્ટદુમ્ન આથડે;

ભડે શલ્ય ને સહદેવ; વચન બોલે મુખે તત્પેવ: ૩૯

“મામાજી ! કરો છો પેરામણી, આ ટાણે ભલી ભાણજ તણી.”

શલ્ય કરે સવલું જતન; ધીરા બાણ ધરે રાજન. ૪૦

સહદેવ કહે: “મામા ! સાંભલો, ધરજ્યો બાણ, રુદ્યાયા ટલો;

આ ટાણે ક્યમ કીજો દયા ? મારું, રાજા ! તજવી મયા. ૪૧

ક્ષત્રી કુલનો એ છે ધર્મ : રણ મધ્યે કરવું પ્રાક્રમ.

સ્વજન સન્તોષ હોય ત્યાં લગે, ગિલા નહોય રણમાં જ્યાં લગે. ૪૨

જ્યોવન વૃદ્ધ અને જે બાલ, રણમાં ગણવો રકું ભૂપાલ.

તે માટે, મામાજી ! સત્ય, કરો જુધ; મારું, ભૂપત્ય ! ૪૩

ક્ષત્રીતનને કરુણા કરી? ” બોલ્યા શલ્ય વચન તવ હશી:

“સુણ્ય, ભાણેજ! ભલું તે કહું, એક દિન્ય અન્ન કૌરવનું અણું. ૪૪

તે માટે તજવું થયું, ભાણેજ! નહીં તો ક્યમ હૂબું તુજ દેહ?”

એમ કહી આઘા ચાલિયા, જાણે મદમેગત્ર માલિયા! ૪૫

જ્યુધિષ્ઠિર ને દુર્યોધન રાય, સન્મુખ ઊભા બોલે ત્યાંભ.

ધર્મ કહે: “તું ક્યો કુલ-અર્જુન, સગાં સર્વ કરાવ્યો સર્જાર. ૪૬

તારું દુઃખ છે અમને ધણું, વલી વિશેષે સગા તણું:

ઠપટ કરીને કાઢ્યાં વન્ન્ય, તે દુઃખ અમને છે ત્યાં મન્ન્ય. ૪૭

પગ્યાલીનાં કાઢ્યાં ચીર; લાખાગ્રહમાં બાલ્યા વીર;

૨૦ વિપ્રમોદિક દીધા તે સહી; તે વાતે દ્વેષ ધરતા નહીં. ૪૮

આજ દુઃખ લાગે છે ધણું, અહો દુઃખ કુલ જાવા તણું,

મોકલિયા વિષ્ટિ મહારાજ, પગ્ય ગામ માગવાને કાજ. ૪૯

તું તેને ઊઠ્યો મારવા; કૃષ્ણ હૂવ્યા તેં કુલને ખોવા;

કુટુમ્બકાળમાં તું ધણ હુવો; ખાધ સર્વને પોતે મુવો. ૫૦

તારા અવગણનો નહીં પાર; તેં ભરિયા પૂરા ભણાર;

હવે આજ બેમાં ૨૧ દ્રાણ મરે? હસ્તિનાપુરની ભોમ્ય જ હરે.” ૫૧

દુર્યોધન કહે: “સુણો, ધર્મ! ગઈ વાત નવ્ય બોલો મર્મ.

મુખે કહેતાં લાગે લાજ; યુદ્ધ વિના ક્યમ ભાગે દાઝ? ૫૨

૨૨ ચોપાસે લાગે સર્ગામ, દુઃશાસન દુપદ એક ઠામ્ય;

વૈરાટ ને શકુનિ બે ભડે; શિખણ્ડી કોન્તીભોજ આથડે. ૫૩

કૃપાચાર્ય ને સાત્ત્વિક જ્યોધ; અશ્વત્થામા નિકુલ વિરોધ;

શત પુત્ર કૈકે રાજન, જુદે કોય નવ્ય મૂકે મામ. ૫૪

રથે રથ; પાલાશ પાલ; સૂંઢાલા સરસા સૂંઢાલ.

ક્ષત્રીવટ યુદ્ધાયુદ્ધ કરે; અન્ય મારગ્ય કોય ન આદરે. ૫૫

તે વેદા સકલ સર્ગામ, પડિયું પાણ્ડવસેન વિરામ;

ક્ષોણી સેના કીધી હણું; પડિયું સેન તે પાણ્ડવ તણું. ૫૬

દુન્યૌધન કેરા જે ભાત, અષ્ટાદશ તે પામ્યા પાત,
 નારાયણી જ્યોધા બલવન્ત, ત્રણ સહસ્રનો આણ્યો અન્ત. ૫૭
 સુશર્માની સન્ન્યા ધણી, હણ્યું પાણ્ડવે એરૂં ક્ષોયણી;
 ભીમે રણમાં પાડ્યો સેર; રણક્ષેત્રે વાધ્યાં અતિ વેર. ૫૮
 અર્જુનને રોકે ભીષ્મ તાત; સન્મુખ જેઠા શ્રીયદુનાથ.
 ભીષ્મદેવ કહે: “અર્જુન! સુણો, સદા જસ રે’શે તમ તણો. ૫૯
 ભારથ ભલા કરો છો સાર; ધન્ય પાણ્ડવો છો સંસારચ,
 પ્રાણ આગમીને યુદ્ધ જ કરો; શત્રુસન્મુખ સદાયે મરો. ૬૦
 જીવતાં જસ વાધે અત્ય; મરે તો નર પામે મુગત્ય.
 ધન્ય અર્જુન! તારું સામર્થ્ય, દુરિજનને જેડાવ્યા હૃથ. ૬૧
 ધન્ય તમે હરિને વશ કર્યા. ભૂતલ્ય ભલે તમે અવતર્યા.”
 કૃષ્ણ કહે: “સુણજ્યો, ગાડુંવ! તમ અવતાર ઇચ્છે છે દેવ. ૬૨
 પાણ્ડવ પુત્ર તમારા સહી. એહને મારતાં ઘટતું નહીં.
 તમારે છે જે લોચન: પાણ્ડવ ને વલી દુન્યૌધન. ૬૩
 તમે વિકટ રન્યું સર્જામ; પાણ્ડવને શં હણુશો, સ્વામ્ય?”
 ભીષ્મ ગોલિયા: “સુણો વચન, અમે જમ્યા કૌરવનું અન્ન. ૬૪
 એહને અર્થે દેશં પ્રાણ; હશે ‘ધર્મની જય’ નિરવાણ,
 અમે તો પ્રાણ આપી છૂટશં; એક વાતનું મનમાં વસૂં.” ૬૫
 કૃષ્ણ કહે: “તે કહોને તમો; જ્યમ રલિયાત્ય થાજીં અમો.”
 ભીષ્મ કહે: “સુણજ્યો, ભગવાન! એહ વાતનું મનમાં યાન: ૬૬
 દ્વારામતી પધાર્યા તમો; દુન્યૌધન મોકલિયો અમો;
 તમને તેડવા આવ્યા રાય, અર્જુન આવી જેઠા પાય. ૬૭
 ધૂન્ય ભાગ રાગને દીધ; તવ તમે પ્રત્યગ્ન્યા લીધ:
 ‘આયુધનો તજવો આરમ્ભ;’ સુણી વાત અમે થ્યા વશમ્ભ. ૬૮
 તમે મુખે બોલ્યા, ગોપાલ! દન્તવક્ત્રનો આણ્યો કાલ.
 તે દિન પ્રત્યગ્ન્યા લીધા સહી: ‘અડું આયુધ ધરવું નહીં.’ ૬૯

- તે માટે સુણુજ્યો, જગનાથ ! મેં મનમાં કહી એક વાતઃ
 ‘ધરાવું તમને આયુધ;’ એહની મેં વિચારી બુદ્ધ્ય. ૭૭
- અનન્ત આયુધ ધરશે જદા, પાણ્ડવ તો ઊગરશે તદા.
 ચક્ર ધરાવું તમને, નાથ ! તો ગર્જા જનની, શન્તન તાત. ૭૮
- પાણ્ડવનો અન્ત લેશે તાત, જો ચક્ર ધરાવું ન, વૈકુણ્ઠનાથ !
 ભાંજૂં રથ; પાડું કપિવીર; જ્વળ સહિત છેદું શરીર. ૭૯
- મુગટ પાડું મસ્તક સમેત; પાણ્ડવને કાઢું રણક્ષેત્ર,
 જો ચક્ર ધરશે, ચત્રભુજ ! તમો, તો પાણ્ડવને પ્રસન્ન છું અમો.” ૮૦
- કૃષ્ણ કહે: “ગર્જાસુત ! સુણો; વિચાર મન્ય અમારે ઘણો;
 બોલ્યા બોલ તે કેમ ચૂકું ? સત્ય અમારું કયમ મૂકું ? ૮૧
- પાણ્ડવના પિતા છો સહી, તમ જેટલે અમારે નહીં;
 અમે વચન બિચાર્યાં જેલ, કહો, “ભીષ્મ ! કયમ મૂકું તેલ ?” ૮૨
- ભીષ્મ વહે: “લલે ભગવાન ! તમે તમારું રાખો માન,”
 કરતાં વાદ યદ્ શર્વરી, આવ્યા બિતારે પરવરી. ૮૩
- જમે ભોજન વિવિધ ભાત્ય; સેન્ય સમ્ભાલ્યું ભીષ્મ જ તાત;
 જણુ જેહના મુવા તે જોધ, તેલ સ્થાનકય જૈ દિયે પ્રતિબોધ. ૮૪
- ભીષ્મદેવ બેઠા સ્વસ્થાન્ય, ત્યાં આવ્યા દુર્જ્યોધન રાગ્નન.
 સાથે શકુનિ દુઃશાસન; મનમાં રોષ રવિનો તન. ૮૫
- ભીષ્મ તણે પાસે આવિયા; ડણ્ડવર્ત પ્રણામ જ ક્રિયા,
 બોલ્યા મુખ્ય દુર્જ્યોધન રાય: “પિતામહ ! તમ લાગું પાય.” ૮૬
- પ્રણવી સર્વ બેઠા મલી, દિવસ-બુદ્ધ-વાર્તા સાંભલી:
 “એક ક્ષોણ્ય પાણ્ડવના જોધ, સર્ગામે પડિયા રણમધ્ય. ૮૭
- આપણના શરા યિયા રજસન્ત, કૈંક સેનાનો આણ્યો અન્ત.
 હવે કહું: પિતામહ તાત ! કરો કાલ્ય પાણ્ડવને વાત. ૮૮
- તમ ટાલી તે કેને કહું ? પાણ્ડવના પરિભવ કયમ સહું ?”
 વલતા બોલ્યા ગુરુ ગાંડેવ: “સાંભલ્ય, કૌરવપતિ ! તું ખેવ. ૮૯

પાણ્ડવ જીતાશે કયમ કરી, જેને પાસે સમરથ હરિ?
 ધનુર્વિદ્યા તણે જે જાણુ, અધિક એનું બલ પ્રમાણુ. ૮૩
 એ પાણ્ડવ જીત્યા કયમ જાય, જેને મસ્તકય રૂપત્રિભુવનરાય?
 વલી વિશેષે રાજા ધર્મ, સત્યવાદી પૂરણ પ્રાક્રમ્મ. ૮૪
 અસત્ય રૂકરી મનમાં આશ, તેહને કૃપા છે, ને વિશ્વાસ.”
 ભીષ્મ તણું વચન નિરવાણુ: “એ એક છે નર-નારાણુ. ૮૫
 અવનીનો ઊતારણુ ભાર, તે કારણ્ય એનો અવતાર.”
 વૈશમ્પાયન કહે: સુણ્ય રાય! સજ્જે ધૃતરાષ્ટ્રને કહે ત્યાંહ. ૮૬

પૂર્વછાયા

ભીષ્મ-વચન તવ્ય સાંભલી, બોલ્યો દુર્જયોધન:
 “પિતામહ કાયર થયા તે, સાંભલ્ય દિનકર-તત્ત! ૮૭
 જેને આદર્ય આદર્યા, આપણ્ય મહા સર્જામ,
 તે બોલે છે પાંતરાં; આપણને કિલ્લો હામ?” ૮૮
 કર્ણ કહે: “વૃદ્ધ જ થયા; વિચ્યત્ર છે તવ્ય મત્ય;
 પ્રાક્રમ નિન્દે સર્વનાં. મોટા કહે તે સત્ય.” ૮૯

[૧૩]

ચોપાદ દાવટી

વૈશમ્પાયન ઓચરે: સુણ્ય, ૧જનમેજે રાય!
 સજ્જે-મુખથી સાંભલે, ૨ધૃતરાષ્ટ્ર તે ત્યાંહ. ૯૦
 ભીષ્મ વાણી બોલિયા: “રાય! સુણો મારી વાત;
 ૩રજક તારું ખાધા માટે, કરીશ રણમાં ક્ષાત્ય. ૯૧
 તારી આગલ્ય હરિ જે બોલ્યા, તેહ તજવું બોલ;
 ચક્ર ધરાવું ચતરભુજને, એમ મારો કોલ. ૯૨
 કૃણુ આયુધ નવ્ય ધરે તો, જીતવા જગદીશ.
 અર્જુન મારું એકલો, બાણ સાધું વીસ.” ૯૩

૨૫. વૈકુંઠ સો. ક. ૨૬. કેરી જે વંચે વાસ. સો. ૧. પરીક્ષિતના તત્ત. સો. ક. ૨. અમ્બાસુત રાજન. સો. ક. ૩. અત્ર તારું જમા માટે. ગૂ.

ગર્જાસુત કહે: “ કાલ્ય માઈ, નિરખજે પ્રાક્રમ્મ;
અપત્ય-યુદ્ધ તો નહોં કરે, કરે ક્ષત્રી ધર્મ.” ૯૪

પગે લાગી વલ્યા રાજા, ગયા ગુરુને પાશ;
ચરણ લાગી જઈ બેઠો, મૂકતો નિઃશ્વાસ: ૯૫

“ ગુરુ! તમ વિના મુઝને કોણ રાખે? ચરણ મેલું શીસ.
ભીષ્મવાયક સાંભલીને, મારા મનમાં રીસ. ૯૬

પાણ્ડવ-પ્રાક્રમ પ્રોહ છે; કૃષ્ણ કરે છે સાલ્ય;
સૈન્ય મારે આપણું; મારી દાઝ કેમ ઓલાય? ” ૯૭

દ્રોણ વલતા બોલિયા: “ દુર્યોધન! કહું, સુણ વાત:
પાણ્ડવ જીતશે નહોં, જેને શીશ છે જહુનાથ. ૯૮

તેં અપત્ય કીધે જૂઠ કીધું; હરયાં નારી-ચીર;
તારી વૃત્ત્ય ખાધે કરી, આ તમ તણું છે શરીર. ૯૯

દસ દિવસ ભીષ્મ પછે, જેને મુજ પ્રાક્રમ્મ.
જાણું છું તે જીતશે, જેને લશે ધર્મ.” ૫૦૦

ગુરુવચન તવ સાંભલી, બોલિયો ભૂપાલ;
કર્ણ પ્રત્યે ઓચરચો: “ સહ લવે આલપમ્પાલ.” ૧

કર્ણ કહે: “ કાયર ચિયા, શં ધનુર્વિદ્યાના ધીર?
અર્જુન તમ વિદ્યારથી; તમે વદા દાયક વીર. ૨

તે તમને ક્યમ જીતશે? એ કપટ કેરી વાત!
ધર્મ રાખો, શ્રીગુરુજી! રણમાં તે વાધે ખ્યાત.” ૩

ગુરુદેવ વાણી ઓચરે: “ દસ દિવસ પછી મુજ કામ;
પાંચ દિન રક્ષા કરે, હું કરીને સર્જામ. ૪

જીતવું જગદીશ હાથે, પણ કરશું તે પ્રાક્રમ્મ;
પાપી પરલે ચે જશે, પ્રગટ રેશે ધર્મ.” ૫

દ્રોણ-વાણી સાંભલીને, ગયા શત્રુને પાશ:
“ મારુ-રાજા! ચરણ વન્હું, બલિયા બલપ્રકાશ! ૬

- તમે મારે સાથ છો, ત્યાં નથી ચ્યન્તા આજ;
પાણ્ડવ પ્રાજે કરીને, આપિયે અમને રાજ. ૭
- સત્યવાદી છો તમે, અમ છત્ર છો, ભૂપાલ !”
વચન એવાં સાંભલી, શલ્લ બોલિયો તત્કાલ્ય : ૮
- “અન્ન તમારું જમ્યા માટે, કરું મહા પ્રાક્રમ્મ;
જાણું છું તે જીતશે, જેહના^૪ કુલમાં ધર્મ. ૯
- ‘ધર્મે’ જય’નું વચન વેદે, કર્યું છે પરમાણુ;
તેહની^૫ જય સદા હોશે, એક નર-નારાણુ.” ૧૦
- સુણી વાણી કર્ણુ બોલ્યા: “સુણો વચન, મહારાજ !
અર્જુન મારું એકલો, મુજ મન્ય એવી દાઝ.” ૧૧
- શલ્ય કહે: “અર્જુન બલિયો, તેને કેમ જીતાય ?
વૃદ્ધ વચન બોલિયા તો, જસ રહે જુગ માંલ્ય. ૧૨
- અર્જુનનો અન્ત કાણે નથી, એમ વદે વેદ-વચન;
પ્રાક્રમ તે અમે દાખશું; તમે સર્વોરો, રાજન્ન ! ૧૩
- અર્ધ દિન સર્ગ્રામનો તે, શિરચ અમારે ભાર;
તે વારે પગ પાછો ભરું, નહીં ક્ષત્રીનો અધિકાર. ૧૪
- કશી ચ્યન્તા મ આણુશો, અમે છું તમારા દાસ;
બીજમ ઊભાં કશી ચ્યન્તા ? ધરો મન્ય ઉલ્લાસ.” ૧૫
- આનન્દ પામી ઊઠિયો, સ્થાનકય પોહતા રાય;
કર્ણુ કહે: “આરોગ્ય હૂંતાં, ‘મન્ય’ કશી ચ્યન્તાય ? ૧૬
- અર્જુન મારા ભાગનો રાખજ્યો; સુણ્ય, રાજન્ન !
પાંચને પ્રાજે કરું તો, નામ મારું કર્ણુ.” ૧૭
- કર્ણુ-વાયક સાંભલીને, “ધન્ય” વદે દુઃશાસન;
“પાણ્ડવને પ્રાજે કરીને, જીતશું જગજીવન.” ૧૮

૪. ‘નો’ હશે સો. ૫. ‘તણો’ જસ. ગૂ. એ વચન ન’ ગૂ. ૬. કશી ચ્યન્તા મન માંલ્ય સો. ૬.

પરિચાણ કરતાં ગર્ભ રજની, થયો પ્રાતરકાલ.
'સજ્જે સજ્યા આપણી,' એમ બોલિયો ભૂપાલ.

૧૬

દિન ત્રીજો-પ્રવેશ

'પ્રાતઃકાલે રચો સેના,' કરે નર તે સ્નાન;
હરિસેવા કરી હરખ્યા, આરોગ્યા રાગ્મન. ૨૦
આરોગીને વસ્ત્ર પેરયાં; ધરયા સકલ શણગાર;
કવચ બખતર કટી કસ્યાં; કરચ ધરયાં હથિયાર. ૨૧
શસ્ત્ર ધરિયાં વિવિધ પેરચનાં, કવચ 'ભાલાં ટોપ;
શર એવા તે સોભિયા, સુંદર શોભે જોપ. ૨૨
ડાબી કટે જમડાદ ધરિયાં, કણ્ઠાવલી કરમાલ;
કોક બાણ જે કહણધારાં, મુરતવન્તા કાલ. ૨૩
મુખે બીડાં પાન ચાવે; દિયે વિધવિધ દાન;
સજ્જ સેના થમ્ભ પાસે, આવિયા રાગ્મન. ૨૪
વિવિધ વાજિત્ર વાજિયાં; નીસાણુના નિર્ધોષ;
દુર્યોધનની સેના કરો, ગિયો સધલો શોક. ૨૫
શર-વદને કલા ઓપે, રડું કે હો રાણ.
પાણ્ડવ સેના સજ્જે આયુધ, પરમ તે પઞ્ચાણ. ૨૬
ભીષ્મ ભારથ જીતવાને, વિચારે મન્ય તેહ;
પાણ્ડવ કેરી જય વચ્ચે છે, સક્રાંમ કહૂં છું તેહ; ૨૭
કૃષ્ણ કેરી ભક્તિ કીધી: "સુણો સ્વામી! વાત;
ભીષ્મના ભય થકી અમને, રાખવા, યુગનાથ! ૨૮
ભીષ્મ ગિભા સેનમાં ત્યાં, આપણી જય નબ્બ હોય;
અહમ્યારય ભારથ્ય આવશે, ગિભૂં રહે નબ્બ કોય. ૨૯
દુર્યોધને રાત્રે જઈને, પ્રણિપત્ય કીધી કોડ;
દ્રોણ જઈને વીનવ્યા; વીનતી કરી કર જોડય. ૩૦

તે માટે સર્જામ કરશે; કેમ કરશું, નાથ ?

પાણ્ડવ સેવક તારા છે, અહો અન્તરય હાથ. ૩૧

કૃષ્ણી ઊગારિયા, આગે તે કેંક વાર;

તેમ આજ ઊગારવા, સ્વામી શ્રીભુગદાધાર ! ૩૨

ભલિક્ષણને રાજ આપ્યું; કર્યો રાવણ-નાશ,

તેમ અમને આપિયે; સમરથ છો, અવિનાશ ! ” ૩૩

વિનય કરતાં પ્રસન્ન થયા, બોલિયા અશરણશરણ:

“ ભીષ્મ ભારથ્ય આવિયા, આણુશે જોધા મરણ. ૩૪

પિતામહ નેં થાય પ્રાણે, જેણે જીતિયા ફરશરામ;

ઉપાય કરો હવે આપણે, જેમ જીતિયે સર્જામ. ૩૫

દ્રુપદીને તેડીને, ધરાવો શણગાર;

ભીષ્મ ભણી તે મોકલો, સેવા-અર્થે નારય. ૩૬

પન્થાલીને ભીષ્મ કેહશે, મરણના ઉપાય;

આશે કારણ આપણું; ” ઓચરયા વૈકુણ્ઠરાય. ૩૭

સુણી વાણી કૃષ્ણની, પાણ્ડવ થયા રલિયાત્ય;

દ્રુપદીને સાદ કીધો, વહે વૈકુણ્ઠનાથ: ૩૮

“ શૃંગાર ઉત્તમ ધરો, નારી ! પલો પિતામહ પાશ;

ચરણ લાગી આવળ્યો; પૂછશે તમ પરકાશ. ૩૯

આશીર્વાચન જવ ઓચરે, તવ્ય બાંધળ્યો મુખ્ય વાત. ”

ભેદ દાખે શ્રીહરિ, વૈકુણ્ઠ કેરો નાથ. ૪૦

શણગાર સજીને પરવરયાં, જિહાં હતા ગુરુ ગાર્ગ્ય;

કૃષ્ણા આવતાં નિરખિયાં, મુખ્ય બોલ્યા તાં તત્ખેવ. ૪૧

ભીષ્મને પરણામ કીધો, બોલિયા તત્કાલ્ય;

લળળ પામ્યાં મનમાં, જે કેશ છૂટે બાલ. ૪૨

ગર્જાસુત મુખ્ય ઓચરે: “ તમે સદા રહો સૌભાગ્ય;

આણે સમે તમે આવિયાં, કાંઈ વચન, વૌવર ! માગ્ય. ” ૪૩

દ્રુપદી વલતાં બોલિયાં: “ તે થાશે કેમ નિરવાણુ ?

કેમ પાણ્ડવ કુશલ રે'શે ? તમે ધરી ઊભા બાણુ. ”

૪૪

સૌભાગ્યવાણી ઓચરચા, તે કેમ હશે, મહારાજ ?

સદ્ગામ્ય ચડિયા છો તમે, પાણ્ડવ હણવા આજ. ”

૪૫

ભીષ્મ વલતા બોલિયા: “ હું મુખ્ય બોલ્યો જેહ,

સમુદ્ર મર્જાદા તજે, પણ હું ન ચૂકું તેહ. ”

૪૬

પાણ્ડવ પ્રાજે નહીં થાયે, જેહને સાલ શ્રીભગવાન;

પાણ્ડવની ત્યાં જય હશે; વધી માગો કાંઈ વરદાન. ”

૪૭

દ્રુપદી વલતાં બોલિયાં: “ તમ મૃત્યુ કેમ નિરવાણુ ? ”

બ્રહ્મચાર્ય વાણી ઓચરચા: “ મુજ મરણુ: સુક્રિત બાણુ,

૪૮

ભાથે રહે અર્જુન કેરે, તેણે અમારું મરણુ. ”

કૃષ્ણા વલિયાં વેગે ચૈનૈ, ભીષ્મનાં વન્દી ચરણુ;

૪૯

પાણ્ડવ પાસે આવિયાં; લાબ્યાં મૃત્યુનો બેદ:

‘ સુક્રિત બાણુ મરણુ છે, ’ એમ વચન કહ્યાં છે વેદ. ”

૫૦

સાંભલી સદ્ રલિયાત્ય થ્યાં: ‘ હવે અભેદાન જ દીધ;

વચન લાબ્યાં ભીષ્મનાં; હવે કાજ સધલાં સીધ. ’

૫૧

આનન્દ પામી ચડ્યા પાણ્ડવ; વાજે છે નીસાણુ;

શબ્દ તેના સાંભલી, થયું ભીષ્મને જાણુ. ”

૫૨

સજી સેન્યા આવિયા, પાણ્ડવ-સન્મુખ એવ;

બાણુ વિધવિધ કેરાં ધરચાં, જાણે પ્રગટ થયો કાચ દેવ !

૫૩

ધોર વૃષ્ટિ કરી છે જેમ, મેધ મુશલ-ધાર;

પાણ્ડવ સેના સખલ મારી, થયો હાહાકાર. ”

૫૪

‘ તરણુ મૂકી વન્ય સચ્ચરચા; થર થર ધૂજે દેહ;

થરણુ તાં ચાલે નહીં, ચિર ચગ્નિયા છે તેહ. ”

૫૫

- ગમે ગમે જોધા પડ્યા; હૃદય પાણ્ડવ-સેન;
 જ્યોધ નાહા સખલ શરા, સિદ્ધિજયે જ્યમ ધેન. ૫૬
 અર્જુન બાણે છાઈ લીધો; ઊંચી ન કરે દષ્ટિ;
 અવરચ જોધા રણે જીતીને, તે દેવરાવી પૃથ. ૫૭
 કરે કૃષ્ણની વીનતી: “ઊગારિયે, અનન્ત!
 ભીષ્મ કેરાં બાણથી, આવશે અમ અન્ત.” ૫૮
 તવ કૃષ્ણ બોલ્યા: “સુણો, અર્જુન! કરો રથ-સમ્ભાલ;
 રાસ ગ્રહો, હું યુદ્ધ કરું.” ઓચરચા શ્રીગોપાલ. ૫૯
 અર્જુન-હાથે રાસ સોંપી, ઊતરચા ભગવાન;
 પ્રાણો લેને પરવરચા, જ્યમ જીવે સર્વ રાજન. ૬૦
 આવતા દેખી કૃષ્ણને, તવ ભીષ્મ હરખ્યા મન્ય:
 “ભલે પ્રભુજી! પધારચા; ધન્ય આજનો દિન. ૬૧
 જ્યેષ્ઠિકાએ જ્યુદ્ધ ક્યમ ચાશે? તમે સુણો, દીનદયાલ!”
 અતિ ૧૦આનન્દે બાણ સાંખ્યું; ખીજવ્યા ગોપાલ. ૬૨
 બાણ વાગ્યું અર્જુન સૂધું, તવ પરવરચા પરમાનન્દ;
 શરાતન વાંચ્યું ધણું; તે ભીષ્મમન્ય આનન્દ. ૬૩
 ૧૧“ ચક્ર ધરજ્યો, ચતુરભુજ!” એમ બોલ્યા ભીષ્મ જ વાત;
 “પાણ્ડવને તમે સાલ્ય છો, શ્રીહરિ જગપતિ નાથ!” ૬૪
 તેણે સમે તે બાણ સાંખ્યું, તે પડ્યો પવનકુમાર;
 પતાકા ભાગી પડી; કપિ કરે હોહોકાર. ૬૫
 તનમધ્ય બાણ જ ભેદિયું, તવ્ય કોપિયા હનુમન્ત;
 કરે રીસે કલગલી: “ભીષ્મનો આજું અન્ત.” ૬૬
 પતાકાએ જઈ વલગ્યો, તે ભઝજી તતકાલ;
 હનુમાન આતુર થઈને બેઠો, હાકલ્યો ગોપાલ: ૬૭
 “અપત્ય કર માં, અઝજનીસુત!” વહે વિશ્વાધાર;
 “જ્યોધને સર્ગામ મધ્યે, સદા કરવો પ્રહાર.” ૬૮

- હનુમાન બોલ્યા: “ સુણો, હરિજી! જોહ્ને વાગે બાણ,
ત્રોણો લેને પરવરચા, તે કારણ કશું, નારાણ? ૬૯
- જોહ્ને અડ્ડે બાણ વાગે, તે સદા કાયર થાય;
ભીષ્મ-બાણે ભઝું મારો થાશે, વૈકુણ્ઠરાય!” ૭૦
- હનુમાન બેઠા પતાકાએ; પરવરચા ભગવન્ત.
ભીષ્મ કહે: “ પ્રભુ! ધરો આયુધ; ઊગારો અર્જુન. ૭૧
- જ્યેષ્ઠિકાએ યુદ્ધ નહીં; તે નહીં ક્ષત્રી-ધર્મ;
વૈકુણ્ઠવાસી ગયા નાસી, કાં ચક્ર ધરતાં કર્મ? ૭૨
- ગોવિન્દ! હવે તુહિ ગૂઢકં; સમ્ભાલજ્યો મુજ બાણ;
પ્રત્યગ્ન્યાને પરહરીને, ઊગારો પાણ્ડવ-બ્રાણ. ૭૩
- અર્જુન-કાળે આપ ખોશો; છો તમે ભક્તાધીન;
૧૨ નહીં કાંઈ; સર્વ જોધને હું મનાવીશ મીન. ૭૪
- ભલે, આવ્યા, ભૂધરજી! જેસો રથ, જદુ-ધીશ!
અર્જુનની રક્ષા કરો, જગતપતિ જગદીશ!” ૭૫
- ભીષ્મ-વાણી સાંભલી, બોલિયા મુદ્ધિનિધાન:
“ પાણ્ડવ પુત્ર તમારા છે, આપવું જીવ્યત-દાન.” ૭૬
- “ તે તમારે હાથે કરી, રક્ષા કરો, રણજોડ!
પ્રત્યગ્ન્યા મૂકાવવાનો, ૧૩ છે અમારે કોડ.” ૭૭
- ગમેગમ્ય સઙ્ગ્રામ થાયે, કૃષ્ણ ભીષ્મનો વાદ;
સર્વ સન્ન્યા સાંભલીને, પામિયા ઉલ્લાદ. ૭૮
- “ ધન્ય શન્તનુસુત!” વહે ત્યાં સર્વે રાણા રાય;
“ કૃષ્ણ કમલાપતિશં, આ સમે ગોષ્ઠી થાય.” ૭૯
- ત્રણ દિવસ તો વહી ગયા, સઙ્ગ્રામ કરતાં શર;
તેણે સમે રજની થઈ, ને અસ્ત પામ્યો સૂર. ૮૦
- જોધ સર્વે સ્થાનકય આવ્યા, વાળે તે નીસાણ;
રથે બેઠા, શ્રીહરિ, સહ આવિયા રવસ્થાન્ય. ૮૧

ક્ષત્રીવટ સર્ગ્રામ કીધૂં; કેં યોધ પામ્યા હારય.
તે દિવસે સંજ્ઞા કીધો, ભીષ્મ ૧૫ જુગદાધાર. ૮૨

પાણ્ડવ પૂરા પ્રાક્રમી, પણ્ય ભીષ્મ સમો નહીં કોય;
સતવાદી સખલ પૂરા; બલ સુરિ-નર સૌ જોય. ૮૩

રવિ રથ ખઞ્ચી જીવે, અન્તરિક્ષ દિવ્ય વિમાન;
ભીષ્મના ભય થકી ધૂજે, અવરચ સહ રાજન. ૮૪

કૃષ્ણ કહે: “પાણ્ડવ! પધારો, ભીષ્મ કેરે પાશ;
સેવા કરવાનો સમો; થાક્યા હશે પરકાશ.” ૮૫

રજની વિશે પ્રસન્નગત્ય, પોતા પિતામહ પાશ;
ચરણ માંડ્યા ચાંપવા, મનમાં ધરી ૧૬ હિલ્લાસ. ૮૬

ભીષ્મ કહે છે: “ભલે આવ્યા, પુત્ર મારા! આજ;
ધર્મ! તારી જય હશે; તારે પાસ છે મહારાજ.” ૮૭

ધર્મ કહે: “તે કયમ હશે? અસત્ય બોલ્યા વાત;
કૂર દબે યુદ્ધ કરો છો, અમને કરવા ધાત. ૮૮

દુર્યોધનની જયને અર્થે, કરો છો સર્ગ્રામ.
અમને મુખે જય ઓચરચા, તે કેમ હશે, મુજ સ્વામ્ય?” ૮૯

ભીષ્મ કહે પાણ્ડવને: “કૃષ્ણ છે તમ સાથ;
એ પ્રત્યગ્ન્યા મેં જ ધારી: જો ચક્ર ગ્રહશે નાથ, ૯૦

તો તમારી જય હોશે; સાંભલો, પાણ્ડુકુમાર!
તે માટે તમે વીનવો, જૈને ૧૭ તાં મોરારચ. ૯૧

જીવો વિચારી, ધર્મરાજ! જો ન કીજે સર્ગ્રામ;
ક્ષત્રીધર્મ થકા ટલિયે, રૌરો નરકનો દામ.” ૯૨

કરી સેવા બિહિયા; આવ્યા છે સ્વસ્થાન્ય;
‘ભીષ્મજયે કશં ભાખ્યું?’ પૂછતા ભગવાન. ૯૩

૧૫. ને અવિનાશ. ગૂ. ૧૬. હિલ્લાસ ગૂ. ૧૭. જુગદાધાર. ગૂ.
પ્રીછવો નોં. ક. ૧૮. ‘હા-મામ...’ ન સ્વામ્ય! સો. ક.

ધર્મ વલતા બોલિયા: ‘જો ચક્ર ધરે ગોપાલ, તો તમારી જય હશે;’ એમ ઓચરચા તત્કાલ્ય.	૯૪
જય અમારો તમારે લાય; સુણો, ગરુડ-લાઝન! પાણ્ડવનું કુલ રાખવા, ધરો સુદર્શન.	૯૫
૧૯ચક્ર ધરતાં, ચરણદાયક! કશી તમને ખોટય? પાણ્ડવ પ્રાણે થાશે, પ્રભુ! એ ભીષ્મ કેરી ચોટ.	૯૬
શન્તનુસુત રવિ પ્રગટયો, તવ્ય તિમિર ત્રાહું જાય; કરશરામ જેણે જીતિયા, તેને કોણ રાણારાય?	૯૭
કેસરી એક જ પ્રગટયો, ગજ યૂથ કોડાકોડય; દષ્ટિ દેખી ત્રાસ પામે; જાય મુખ મચકોડય.	૯૮
ભીષ્મ જવ્ય ભારથ્ય ચડે, અગ્નિ દહે જેમ વન્નય; તે માટે, શ્રીકૃષ્ણજી! ચક્ર ધરો, જગજીવન!	૯૯
શત્રુ હણવા કારણે, તમે ધર્યું નરસિંહ-રૂપ; વારાહ અવની રાખવાને, ભુવન ચૌદના ભૂપ!	૧૦૦
અમરિખ-કારણ અવતરયા; ભક્તનાં ક્રીધાં કાળ; અમ અર્થે ચક્ર ધરતાં, નહીં લાગે લાજ.”	૧
કૃષ્ણ વલતા ઓચરચા: “પાણ્ડવ! રાખો ધીર; ભીષ્મભય નિવારણ;” એમ, ઓચરચા શામશરીર.	૨
દસ દિવસ મુખે બોલિયા, તે લહો સર્વે વાત; સાતમે દિવસે વાધશે, પાણ્ડવો! તમારી ક્ષાત્ય.	૩
કશિ બ્રહ્મા સુર મલીને, કરે જો સર્ગામ, ભીષ્મને જીતે નહીં; સાંભલો, ધર્મ રાજન!	૪
અન્તે એવું મુખ્ય બોલ્યા, તે કરાવશે નિરધાર; તેહ કરશં તમ અર્થે; સુણો, પાણ્ડુકુમાર!”	૫
સન્તોષ સેવકને થયો; સ્વામી ક્રીધા સનાય; પાંચે બાન્ધવ તણે મસ્તકય, મૂકિયો છે લાય.	૬

તેણે સમે પ્રભાત થિયું; પાણ્ડવ હરખ્યા મન્ય;
સાત દિન સર્દામ કરવું, તે ચ્યન્તા છે અનુન્ન. ૭

પૂર્વછાયા

અનુન્નને ચ્યન્તા ધણી; વદે વૃકોદર વીર:
“આજ સેનાની વરણી કરું; જોળ્યો પ્રાક્રમ ધીર. ૮
ગદાયે જૂધ કરતાં થકાં, સૈનો આણું અન્ત;
કૌરવ કરા સેનમાં, રૂઝે રમૂં વચન્ત.” ૯

દિન ચોથો-પ્રવેશ

[૧૪]

ચોપાઘ

પ્રાત થયું; આવ્યા સર્વે જોધ; વૈરાટ દ્રુપદ કરે વિરોધ;
વૃકોદરની પક્ષે ગિયા; ‘મલી જોધ સૌ સામટા થિયા. ૧૦
‘અનુન્નને વીસામો દિયો, જે જૂધ કરીને થાકી ગિયો.’
ખિરદ શર ખોલે અપાર, ઘટોરગછ અભિમન કુમાર. ૧૧
સાત્ત્વિક જોધા છે સપરાણ, વિવિધ આયુધ ધરિયાં બાણ;
ગદા ગુર્જ કાતી કરમાલ; રૂઝે રણ્ય ચાલ્યા^૧ ભૂપાલ. ૧૨
દેવ-ભોગ આરોગી કરી, સકલ સેન ચાલ્યું પરવરી,
સેનાપતિ વૃકોદર વીર; પાછલ્ય સર્વ રિલા છે ધીર. ૧૩
ગદા ગ્રહી ચાલ્યો પરવરી; માલ્યો જેમ માલે કેસરી,
શર્જનાદ કર્યો સપરાણ; સેન સન્મુખ આવ્યા જાણ્ય. ૧૪
વિકટ વદન જૂઝતી ઝાલ; કૌરવવંશ તણો તે કાલ,
પડિયો સેનામાં કેસરી; નાખે ગજને પૂછે ધરી. ૧૫
ઊડાડે ઝાલી આકાશ; ઉતિહાં વચમાં જાય છે શ્વાસ.
ભારથ ભીમ ભડતો શર; રુધિરનદી ચાલી તે પૂર. ૧૬

૧. સૈન્ય તણું તાં મુખ ઝાલિયો. ૩. સો. ૨. તત્કાલ્ય જૂ.
૩. તાતા પૂરે વિરમે સ્વાસ. સો. ૩.

- “ધન્ય, ધન્ય,” કહે કમલાપતિ, “તું સમો કોઈ શરો નથી.”
 ભૈરવ ભૂત ન લાભે પાર; કરે રિલ્યા આમિપનો આહાર. ૧૭
- ભક્ષે ભૂત મહ્યાં અપાર; વૈમાન વ્યોમે નાવે પાર;
 વરવાને આવે અપછરા, સુન્દર તે શણુગારજ ધરયા. ૧૮
- સુન્દર રૂપ સોધીને વરે; વણુ મુવે રહી ગ્યન્તે ધરે;
 પગ નેપુર કરો ઝમકાર; સુન્દર ચીર પેરિયાં નારચ. ૧૯
- જે જૈ મરશે સામે પગે, વેંચી લીધા વગોવગે;
 સુન્દર તે સુન્દરીના સાદ; વાજે વિધવિધ તણા તે નાદ. ૨૦
- દેવ સર્વ અન્તરચ પરવરે; પુષ્પવૃષ્ટિ ને જેજે કરે.
 અવની હરખી: ‘ટલશે ભાર;’ ભાર-ગિતારણ હખ્યાં સાર. ૨૧
- હખ્યાં પક્ષી આમિપ યોગ; હખ્યું ક્ષેત્ર લેવાને ભોગ;
 હર્ષ ધરી આલ્યા સપરાણ; મેઘગિન્દુ છૂટે છે બાણ. ૨૨
- ભીમસેન ચડિયા ભારથ્ય; એક ક્ષોદ્ધણી મારયા સમરથ;
 નર, કુન્જર ને હેમર હણ્યા; પાર ન આવે તેહજ તણા. ૨૩
- ભીષ્મ આડા હૂતા જેહ, મારાને જૈ પોતો તેહ;
 ભાગી સેના કૌરવ તણી; ભીમ આવિયા ભીષ્મજ ભણી. ૨૪
- વિપરીત વેગ દીઠા છે જવે, પાછે પગે નાઠા છે તવે.
 બાણવૃષ્ટિ પાછલ્યથી થાય; પ્રહાર ભીષ્મના નબ્બ સેવાય. ૨૫

ઓપાધ દાવટી

- સન્ને કહે: રાજા ! સુણો, મખ્યાલ મુદ્ધ જ એહ;
 પછે રણમાં શં થયું, સાંભલો, રાજા ! તેહ. ૨૬
- ક્ષત્રીવટ તે રાખતાં, પામે નહીં ઓસાર;
 શોણિતની ત્યાં નદી વહે; ખૂડે ગજ તોખાર. ૨૭
- પછે અભિમન્ય આવિયો, પિતામહને સન્મુખ;
 પાંચ પુત્ર દ્રુપદી કરા, *છે અતિબલ નિઃશકું. ૨૮

ભીષ્મ ઊપરે મેલતો, મન્ત્ર સાધીને બાણ;	
ભાગી ધળ મહા જોધની; સારથિ તજિયા પ્રાણ.	૨૯
ભીષ્મને તાં કોપ ચડિયો; આણી મનમાં રીસ;	
અભેમુન્ય ઊપરે સાંધિયાં, બાણ તાં પચોવીસ.	૩૦
અશ્વ ચારે મારિયા; ધનુષ પડિયાં કોડય;	
અભિમન્યુ નાસી આવિયો, રતુતિ કરે કર જોડય;	૩૧
“રહો, રહો, ગાડુંવ ! ઊભા;” એવી બોલ્યો વાણ્ય;	
વલી અભિમન્યે મેલિયાં, બ્રહ્મચાર્ય ઊપર્ય બાણ.	૩૨
પુનરપિ પતાકા પડી તે, કરી કટકા સાત;	
સહસ્ર બાણે વેધવાને, તત્ક્ષણ ભીષ્મ જ તાત.	૩૩
કોપિયા ગડુંવ સૂધા; મેલિયાં છે અસ્ત્ર;	
અભેમન્યને વિરથ કીધો; અડું વાગાં શસ્ત્ર.	૩૪
અભિમન્યુ નાસી આવિયો, તે ભીમ પાસે રથ;	
“કાકાજી ! મને કરો ક્રિપા; તમે છો સમરથ.”	૩૫
ભીમ આવ્યા ભીષ્મ ઊપર્ય, ગાંજિયો નવ્ય ઝય;	
સુરિનર અન્તરિક્ષથી જુવે; આશ્ચર્ય મોટું થાય.	૩૬
ભીષ્મને પાસે રહ્યા, પાંચ સેનાપત્ય;	
નામ તેનાં સાંભલો; કહી દાખવું સત્ય;	૩૭
કૃતવર્મા ને શલ્ય રાજા; જયદ્રથ છે સુભટ;	
દુર્મતિ બાન્ધવ બેઠા, રણમાં ઊભા હઠ.	૩૮
ભીષ્મને પાસે રહ્યા, યુધ કરાવા વીર;	
શાન્તનુસુત મહા સુભટ છે, ધનુર્વિદ્યાના ધીર.	૩૯
વલી અભેમન્ય આવિયો, જેમ અર્ક આપે કોટય;	
ધન્વ જેવો પ્રાક્રમી; વહતાં ન લાગે ખોટય.	૪૦

ભીષ્મની રક્ષા કરીને મોઢાંવ્યા સર્વે જ્યોધ;	
સુભદ્રાતન સજ્યા મારે, ધરીને મનમાં ક્રોધ.	૪૧
પાર ન લહું પિતામહનો, જેમ ઈઓપે કાલ;	
પાણ્ડવ સન્મુખ પેખતાં, ભડકતા ભૂપાલ.	૪૨
ધૃષ્ટદ્યુમન તવ્ય આવિયો, અભિમન્ય કેરી સાથ;	
પાંચ મહારથી ઊઠિયા; તે વલી નાઠા જાય.	૪૩
તત્ક્ષણ નાસી આવિયા, ભીષ્મ કેરે પાશ;	
“ગુડેવ ! રાખો અમને, નહીં કાં થાશે નાશ.”	૪૪
તે સમે ભીષ્મે બાણ સાધ્યાં; અશ્વ મારયા ચ્યાર;	
સારથિ સોતો રથ ભાંગ્યો; કેરે છે સર્દાર.	૪૫
પછે ત્યાં ભાંગી ગયો, અભિમન કેરો રથ:	
‘રાખો અમને મારતા; રક્ષા કરો, પારથ !’	૪૬

ઓપાઠ

અર્જુન પાસે અભિમન ગયો; સેન્યામાં વૃકોદર રહ્યો;	
પાછો વલીને જોયું સહી: સુશર્મા યુદ્ધ કરે વહી.	૪૭
મારયા નરકુન્જર અપાર; ભીમસેન્ય માંડ્યો સર્દાર;	
કૌરવસેના કોરજીં થઈ; તત્ક્ષણ જયદ્રથ આવ્યા સહી:	૪૮
“ભલો વૃકોદર કાલ કૃતાન્ત, ઘણા પુરુષને આણે અન્ત;	
તારી આગલ્ય કોણ ઊગરે? તૂંને દીઠે યોધા મરે.”	૪૯
એમ કહીને સાંધ્યાં બાણ; ભીમચરણ વાગૂં નિરવાણ;	
આલ્યો ગદા લઈ જેટલે, જયદ્રથ નાઠો તેટલે.	૫૦
કુરજીંની પેરચ નાઠો જાય; આવ્યા ભીષ્મદેવ તે ત્યાંથ;	
દેખીને વૃકોદર વલ્યો; આવી કૃષ્ણ, - અર્જુનને મલ્યો:	૫૧
“સાંભલજ્યો, ભાધ્યો ! સમરથ, મારયા યોધ બહુ મેં હથ;	
જે દિશ ઊપરચ જાગે છું વલી, ભીષ્મ પિતામહ આવે વલી. પર	

દેખું ભીષ્મદેવનું રૂપ, ત્યાંથી નાદશું, વિશ્વરવરૂપ !
 તે માટે સુણજ્યો, યદુપતિ ! સેન્યાને રાખો, મહામતિ ! ૫૩
 એ ગિભા ત્યાં જ્ય નવ્ય હોય; ભીષ્મદેવ નવ્ય જીતે કોય. ”
 તેણે સમે ત્યાં રજની થઈ; આવી ગિતારે સેના વહી. ૫૪
 જણ જણને સમ્ભાલે સાથ; એક એકને પૂજે વાતઃ
 આવ્યા તેને હેતે મલ્યા; નાવ્યા તે તો રણમાં ગલ્યા. ૫૫

પૂર્વછાયા

રાત પડી; યુદ્ધ વિસમ્યું; સુણ્ય, જનમેજે રાય !
 કૌરવ કેરા સેનમાં મન્ત્રાણું મન્ત્રાય. ૫૬
 ચાર દિવસ યુદ્ધે ગયા; સાંભલ્ય, કૌરવ નાથ !
 હવે રણમાં શું થયું, રાજા ! સુણ્ય વિક્ષાત્ય. ૫૭

[૧૫]

ઓપાધ

રજની તો જાયે છે પલી; દુર્યોધનની નિદ્રા ટલી;
 સર્વેના મનમાં સન્તોળ; મરણ-કાલ પામશે મોક્ષ. ૫૮
 મરતાં શ્રીહરિનું દર્શન; એહ થકો રૂંડો કિહો દિન ?
 કાયર તે તાં જાયે ધામ્ય; શૂર કહે: ‘કરશું સર્ગામ.’ ૫૯
 ‘કુરુક્ષેત્રમાં પડશે તન. આ ક્ષેત્ર છે બહુ પાવન.
 આજ છે અમૃતની ઘડી; પડશે પણ્ડ ગદાશું ભડી. ૬૦
 સ્ત્રી-પુરુષ ભોગવશે કર્મ; આપણ રાખો ક્ષત્રી-ધર્મ.
 પાણ્ડવબાણ ગર્જાસુત ઝહે; શ્રીહરિ સામા સન્મુખ રહે. ૬૧
 ધણું કીધા રાજવિલાસ; પાલ્યા પુત્ર એહ પ્રકાશ;
 એમ વિચારે રાણારાય; શૂરાતન વાધે મન માંલ. ૬૨
 એક કહે: ‘દુર્યોધન ધન્ય, જે કે’ ઓધરશે રાજન;
 મહા પાપના કર્તા જેહ, સ્વર્ગ પામવા સમરથ તેહ. ૬૩
 છોડ્યા ચોરચાશીના ડણ્ડ; ઓધાર્યા પાપી પરચણ્ડ;
 ભલે અવતર્યા અવની માંય; આવો સમો નહો આવે કયાંય.’ ૬૪

સઝ્જે કહે: ધૃતરાષ્ટ્ર! સુણો, મહિમા કહું તમ પુત્રજ તણો;
પ્રાત થયું; ઊઠ્યા રાગ્ગન; પવિત્રપણે કીધાં છે રનાન. ૬૫

દિન પાંચમો-પ્રવેશ

નાનાવિધનાં આપે દાન; મન્ય ધરે હરિ કેરું ધ્યાન;
સજ્જ સેન્ય તે પાણ્ડવ તણું, મન્ય હર્ષ યોધાને ધણું. ૬૬
રણસ્થમ્ભ રાખ્યો છે જિલ્લાં, સેના સહ આવીયું તિલાં;
ગમે ગમે ત્યાં થ્યા દલકાર; ગમે ગમે શૂરા હોકાર, ૬૭
ગમે ગમે કાંસાં ઝલકિયાં; ગમે ગમે શૂરા ગોલિયા;
ગમે ગમે ભેરી શર્જનાદ; ગમે ગમે સીંધૂડા સાદ; ૬૮
બે દલમાં વાગે નીસાણુ; દ્રુમકયા ગિરિશિખર પાપાણુ.
સજ્જ સેન ભીષ્મ આવિયા; શીસ નામીને ઊભા રહ્યા. ૬૯
સર્વેને આપે સન્માન; રણ્ય ચાલ્યા સોભે રાગ્ગન.
વાજિત્ર વાળે મેઘસમાન્ય; બેઉ દલમાં વાગ્યાં નીસાણુ. ૭૦
તારો પુત્ર મન્ય હરખ્યો ધણું; ‘હણશું દલ બહુ પાણ્ડવ તણું.’
અતલીખલિયા રણે ચડ્યા; જૈને રથે રથ આચડ્યા. ૭૧
દુર્યોધન-રથ્ય રેવન્ત લલા; હેલામાં સૂધા લાંકડ્યા;
મારયા પેરચ પેરચ કેરા માર; સોંઠયા સર્વે રાજકુમાર. ૭૨
દુર્યોધન અતિ પ્રાક્રમ્મ, આયુધ-અણીયે છેદે શર્મ;
દુર્યોધન કોદણ્ડ કરચ લીધ; અધોર મન્ત્ર ઉપાસન કીધ. ૭૩
સુભટ સાત શિરચ માંડો ખરા; અશ્વરથ કાઢ્યા સોંસરા;
સારથિ સેના સમેત, મારીને કાઢ્યા રણક્ષેત્ર. ૭૪
મોર્છાવ્યો અર્જુનનો સુત; ધટોરગછ આવ્યો બલવન્ત;
દુર્યોધન બોલાવ્યો વીર; લોમ ધનુષ કરચ લીધું ધીર. ૭૫
વિદ્યા વિકસાવી વિશેષ; દુષ્ટે આયુધ મૂક્યું એક;
પાડ્યો ધટોરગછ પેલે બાણ્ય; પાણ્ડવસેન્ય પડ્યું ભર્જાણુ. ૭૬

રણક્ષેત્રમાં પડ્યા વીર; અર્જુને કાને સુણી રીર;
કૃષ્ણ અર્જુન કરી વિચાર, ચાલ્યો રથ; હાંક્યા તોખાર. ૭૭

ચોપાધ દાવટી

ચોધા કેંક પડ્યા પછી, સુભટ મલિયા સરવ રે;
ત્રણ્ય ક્ષોણી સુભટ સાથે, યુદ્ધે અર્જુન પરવરે. ૭૮

પ્રાક્રમ કૌરવપતિનું, સાહેર શં જલખેલ !
ચોધ પાણ્ડવ હારિયા થૈ ક્ષેત્રમાં નીટાલ. ૭૯

સગ્ગે વાણી સાંભલી, રાય હર્ષ પામ્યા મન્ય;
પુત્રનું રૂંડું બોલતાં, રાજી થિયો રાજન. ૮૦

સિદ્ધાસનથી હરખિયો; થિયો ગોઠણ-ભેરચ રાય;
ગાન્ધારી પણ હરખિયાં; સગ્ગેને લાગાં પાય: ૮૧

“પુત્ર મારો પ્રાક્રમી, પાણ્ડવ મનાવ્યા હારચ;
તે પછી શં થયું, સગ્ગે ! તે કહો વારંવાર. ૮૨

પુત્ર મારા મરણ પામ્યા, કરતાં અતિ સગ્રામ;
પાંચ કુશલ છે પાણ્ડુના; સમરથ એના રચામ.” ૮૩

સગ્ગે કહે છે: “કેમ છટે, લખ્યા લેખ જ સોય ?
શ્રીકૃષ્ણ જે નિર્મિયું, દષ્ટાન્તે સહી હોય.” ૮૪

દુર્યોધન જિહાં યુદ્ધ કરે, તિહાં આવ્યો પવનકુમાર;
વલ્યો પાછો વેગશં; એ રખે ફેડે ઠાર ! ૮૫

ભીમ સન્મુખ કોય નાવે, એક વિના ભીષ્મ જ તાત;
એક બાણ લઈ બલવન્ત ઊઠ્યો; વાવરે છે હાથ. ૮૬

રણચોધ તાં મરતાં સહી, કરે રણસદ્ધાર;
શોણિતની તાં નદી વહે છે; ખૂડે ગજ તોખાર. ૮૭

કેં કેં દેશના પડ્યા રાગ્ન; પડ્યા કુન્તીભોજ;
ક્ષોણી એક સેના હણી; કીધો રણમાં ખોજ. ૮૮

અર્જુન રથ સમીપે આણ્યો; હરિયે ચક્ષાવ્યો રથ;
‘ભીષ્મ સામા હં બડું; એહને દેખાડું તાં હથ.’ ૮૯

કૃષ્ણે રથ ચલાવિયો છે, પિતામહને પાશ;
પગ પાછા નવ્ય કરે; 'હમણાં કરશું નાશ.' ૬૦

પછે પિતામહ કોપિયા; પાણ્ડવે દીધો પૃષ્ઠ;
ગુણેવ કરતા ગર્જના: વક્ર કીધી દષ્ટિ. ૬૧

અર્જુન ઊપરચ આણુ સાધે; પિતામહના પ્રહાર;
ધડી એ ચ્યાર વીર રહ્યો; પાણ્ડવે ખાધી હારચ. ૬૨

પાડ્યા પૃથ્વી તણા ભૂપત્ય; આભરણુ રણ્ય ઉઘોત;
રણુ જોતા વહ્યા પાણ્ડવ; રજની-સમે થ્યો રસત્ય. ૬૩

“દેશદેશના રાય પડિયા; ૩નિરખજ્યો, અર્જુન!”
૪જોહને તવ યોલિયો: “સાંભલો, જુગજીવન્ન! ૬૪

સકલ રાજા અમે મારયા, પ્રભુ! ભરાણા રોષ;
પ્રવાહ એહનો કલકલે, પ્રભુ! કેને કહિયે દોષ?” ૬૫

કૃષ્ણ કહે છે: “જુવો: કરતાં, વીસરચું ગીતાજ્ઞાન!”
“હા,” કહીને પ્રભુને પ્રણમે; “સત્ય કહ્યું, ભગવાન!” ૬૬

સેના આવી ચાનકે; પાંચ દિન થયા નિરધાર;
પાણ્ડવ પાંચે આવિયા; વન્દિયા જુગદાધાર. ૬૭

ઊતારે તાં આવિયા; ધર્મ લાગે પાય;
પન્થ સહસ્ત્ર સહદેવે મારયા; સહસ્ત્રસે અર્જુન રાય; ૬૮

ભીમે ભાંગી અધ ક્ષોણી; અતિ કીધું યુદ્ધ;
મહા પ્રાક્રમી જોધા હતા, તેહની ગર્હ છે યુદ્ધચ. ૬૯

સુણીને રહિયાત્ય થ્યા; ત્યાં મધ્ય ગર્હ છે રાત્ય;
ચન્તા ઝાઝી મનમાં, જીતવા ભીષ્મ જ તાત. ૭૦૦

૧. છની (?) ગૂ. ૩. આ પાપ ધણું થયું મન્ય સો. ૪. નિરખી
અર્જુન જો. સો.

દિન છઠ્ઠો-પ્રવેશ

પ્રાત થયું સજી સેના, ચાલ્યા છે અનુજ,	
કૌરવ કેરું સૈન્ય આવ્યું, સજીને દુર્યોધન.	૧
હાથ્ય ફરશી, ગદા, ગુર્જા, નાલચક્ર, ત્રિશૂલ;	
રણમધ્ય કરતા ગર્જના, અનર્થ કેરું મૂલ.	૨
ઝલકતે ટોપે સન્ન્યા સજી, જેમ સાગર પૂર;	
શકટ-વ્યોહ કૌરવે રચ્યો; સ્થાનકય થાપ્યા શર.	૩
આનન્દમાં રણતૂર વાજે; ગર્જના ગગને જાય;	
પદ્મી બીના દેવતા: ‘આ કશું યુદ્ધ જ થાય?’	૪
વૃત્રાસુરને ઇન્દ્ર વઢિયા; ત્રિપુર ને મહાદેવ;	
તેહ ચક્રી આ અધ્યક્ષ, હોય છે અશ્વમેવ.	૫
ઇન્દ્રસુત અપાર બલિયો; કોણ જીતવા સમરથ?’	
વિકરાલ વદને ચાલિયા, દાખવા પાણ્ડવ હથ.	૬
દિગ્મૂલ થાશે દેવતા, ઇન્દ્ર મનમાં દુઃખ:	
‘ભીષ્મ ઊભા સેનમાં તાં, નહીં પાણ્ડવ સુખ.’	૭
એકા મૂઠ્યે ઊપડ્યા, પાણ્ડવ ઊપરચં જાય;	
આવતા દેખી ભીષ્મને, કૌરવે થયા સર્વ રાય.	૮
નાઠા જોધા ન જીવે ફરી; મટ્યો મનમાં રજી;	
અજ્ઞ કેરા જૂથમાં, જેમ પડ્યો કેસરી સિદ્ધ.	૯
તજી આનન્દ સર્વ નાઠા; નહીં શસ્ત્ર-સમ્ભાલ;	
જલાં ઝાંખરાં ઠેકતાં: “નાશો, આવ્યો કાલ.”	૧૦
પડખે નહીં કોય પ્રીતમ સુતને; સુત પડખે નહીં તાત;	
પીડીયે ગોલા વલિયા; મુખ્ય ન હોયે વાત.	૧૧
વિચલ્યે મને વિચલ્યું દેખે; ‘રાખ્ય, રાખ્ય, ગાજીવ!’	
પડે નરને નર આથડી; આયુધ પડિયાં એવ.	૧૨

- સાન કરતાં યોધા સલકે; રથ ભાંગે ભડવાય;
 યગ ન ખેંચે મહારથીના; રણ્ય મૃગની પેરચે જાય. ૧૩
- વસ્ત્ર વલગે ઝાંખરે; જાણે નર કોય સાંજી !
 મુખે બોલે: ' મૂક્ય રે; હું છું તારી ગાય. ' ૧૪
- પોતાના જે જોધા દેખે, જાણે કૌરવ-સાથ !
 ખાછડ્ય આવે પરવરચા, ^૧ભીષ્મ દીસે તાત. ૧૫
- સેન ભાગ્યું ધર્મનું; રણસ્થમ્ભ મૂકી જાય;
 વહી પાસે ભીમ આવ્યો: ' ક્યાં રે નાશો, રાય ? ' ૧૬
- અર્જુન-રથ આડો ફરે; ચમ્બ્યું ન જાયે સેન;
 જ્યમ જ્યમ રેવન્ત કૃષ્ણ હાંકે, ત્યમ ત્યમ ત્રાઠે ધેન. ૧૭
- જ્યમ જ્યમ રથ આડો ફરે, ત્યમ ત્યમ નાસે વીર;
 સર્પભારો ગયો છૂટી, તેમ નાદા ધીર. ૧૮
- અર્જુન્ય રથ રાખી કરીને, પાસે રાખ્યો ભીમ:
 ' ભીષ્મ સાથે યુદ્ધ કરશું; ' ધરયાં એ વિધ નીમ. ૧૯
- ભીમ અર્જુન પડ્યા આધા, ભીષ્મ-સન્મુખ જાય;
 રાજા જુવે તાં ભીમ દીઠો, કૌરવ-દલને ખાય. ૨૦
- ભીમે તાં ગુણેવ રોક્યા; રચ્યો તાં પરપગ્ય;
 ગદાયુદ્ધે ભીષ્મ સાથે; નહીં ખીજે સગ્ય. ૨૧
- હસ્તીનાં આયુધ કરયાં; પૂંછે ગ્રહે પરચણ્ડ;
 સેન્ય હણે કૌરવ તણું, શૂરને દેતો ડણ્ડ. ૨૨
- જ્ઞતા હસ્તી ચીસ પાડે; ત્રાસે સઘણું સેન્ય.
 ફરી ભોમ્ય આવે નહીં; ઝિડતા રહે ગગન્ય. ૨૩
- પ્રતાપ ભીમ તણો પેખીને, ભીષ્મ આવ્યા તાત.
 અર્જુન કહે: ' હવે મારશે, ^૭જોગી ભીમને, જહુનાથ ! ' ૨૪

૧. દેખે ભીષ્મ જેવા હાથ. ગૂ. ૭. જે ગયા ભીષ્મજ હાથ. ગૂ.
 ભીમ જુગનાથ સો.

ભીમ-સખાએ અર્જુન આવ્યો; હાંકિયો હરિયે રથ;

હનુમાન-હાંક ધન્યે, એમ ચાલિયા સમરથ. ૨૫

રાશ શોભે કૃષ્ણ-હાથે; ત્રાપડતા તોરજી;

ભીષ્મ સન્મુખ અશ્વ પલતા; થાયે છે મનભંજી. ૨૬

હાંકે રથને હરિ ધણો; અશ્વ ન ભરે પાય;

ટુંકારવ કરતા ચકા, ભીષ્મજી આવ્યા ત્યાંય. ૨૭

સાથે સહુ સેનાપતિ, તેને વારે છે ગાડેવ:

‘અર્જુન ઊપરચ બાણ તમે, મૂકશો માં એવ. ૨૮

ક્ષત્રીવટ સડ્ગ્રામ કરવું; એહ છે મોટો ધર્મ.’

ભીમ વારચો અર્જુને: ‘તમે કરો માં પ્રાક્રમ.’ ૨૯

સર્વ સેના આવી ચાલી, જે પલી તે પરમાણુ;

‘તુર્જ’ થૈને સેન ઊભાં, નિરખે વિદ્યા-બાણ. ૩૦

ભીષ્મ બોલ્યા મુખથી: “તું સાધ્ય, અર્જુન! બાણ.”

અર્જુને ટુંકારવ કીધો; વલી કૃષ્ણને પરણામ. ૩૧

પ્રથમ બાણ તાં સાધ્યું, તેણે ચરણ પ્રણમ્યા એવ;

પગે લાગી વલ્યું પાછું, આવિયું તત્ખેવ. ૩૨

પછે અર્જુન્ય વિચારીને, અગ્ન્યસ્ત્ર કાઢ્યું બાણ;

વરુણાસ્ત્ર લીધું ભીષ્મજીયે, તે વારિયું નિરવાણ્ય. ૩૩

પવનાસ્ત્ર સાધ્યું અર્જુને; રથભાસ્ત્ર ભીષ્મજી તાત;

નાગાસ્ત્ર અર્જુને પેખિયું; ગરુડાસ્ત્ર ગાડેવ-હાથ. ૩૪

એમ અન્યોઅન્ય તાણિયાં; પ્રાક્રમ પેરચ પેરચ થાય;

બેમાં કોઇ નબ્બ ઓસરે; બોલિયા છે વૈકુણ્ઠરાય: ૩૫

“ભીષ્મ! ભલ પ્રાક્રમ તમારું; દેવ હોય દિગ્મુદ;

અર્જુન કેરાં લાડ પાલો, ઉરચ હોયે આરૂઢ.” ૩૬

ભીષ્મ કહે: “ભગવાન! મૂકો, વચનનો મર્જાદ;

ક્ષમ સહની રહે, સ્વામી! હોય સહુ ઉલ્લાદ. ૩૭

- જરાસન્ધશ્ચં યુદ્ધ કીધૂં; તન્યો રણુનો ઠાય;
તે દિન્ય નાઠા, કૃષ્ણજી! અણુવાણા હતા પાય. ૩૮
- કાલન્યવનની આગલે, ઈગિરનાર ચડિયા, રાજ!
તે દિન્ય ક્ષત્રી-ધર્મ રાખ્યો; આજ થાશે ત્યાજ. ૩૯
- અઠ ધરતાં, ચતુર્ભુજ! શું જાશે ક્ષત્રી-ધર્મ?
રથ ભાંગીશ તમ તણો; નિરખજ્યો મુજ પ્રાક્રમ્મ.” ૪૦
- એમ કહીને બાણ સાખ્યું; રથ ભેદો તેણી વાર;
અજનીનો સુત લડયડ્યો; અર્જુન ભય અપાર. ૪૧
- કૃષ્ણ કહે: “રથ વાલો; અર્જુન! અસ્ત પામ્યો સૂર;
સર્વ સ્થાનકય સેના વલી, પ્રહાર પડિયા પૂર.” ૪૨
- પાખ્યાણનો નિર્દોષ કીધો, વલ્યા પાણ્ડવ વીર;
જિતારે કૌરવ ગયા; ભીષ્મ તે ધન્ય ધીર. ૪૩
- આજનુ સડ્ગ્રામ સારુ, કરચુ ગુરુ ગાર્ગ્યેવ;
હર્ષ વાધો કૌરવને: ‘દિન દિન ચડે ભીષ્મદેવ. ૪૪
- સાગરજલનો પાર નહોં, તેમ સડ્ગ્રામે બ્રહ્મચારય;
આજ સડ્ગ્રામ જોધને, તજી પાણ્ડવે ૧૧ધારય.’ ૪૫
- દુર્યોધન આવી કરી, ભીષ્મનાં ચાંપે ચરણ:
“આજ જેવા કાલ્ય વદશે તો, આવ્યું પાણ્ડવ-મરણ. ૪૬
- અમારી જય કરો, સ્વામી! આજ તમને ધન્ય;
યુદ્ધ સખલ આજ દીધૂં; માનિયું મુજ મન. ૪૭
- હસ્તિનાપુરનું રાજ મૂને, આપવું તમે, તાત!”
મુણી વાણી ભીષ્મ કોખ્યા: “ધિક કૌરવનાથ! ૪૮
- કર્તાહર્તા છે હરિ; તેહનું વાજીચું થાશે, વીર!
અન તારું જમ્યા માટે, આપશું અમ શરીર. ૪૯

૬. રેવતાચલ ગૂ. ૧૦. પંચાયણ ૩. પંચાયેન ગૂ. ૧૧. ધીજયં

૬. સો.

નરનારાયણ બે મલી, એક છે સ્વરૂપ;	
પાંચ પાણ્ડવ કૃષ્ણજી, ઊગરશે ખટ સ્વરૂપ.	૫૦
અવરચનો સદ્ધાર કરવા, ધરચો છે અવતાર;	
નિમિત્ત આપે સર્વને; એનો છે એ વેવાર.	૫૧
જોધ સર્વે જૂઠું કરશે; એ છે ભક્તાધીન;	
સેવક કેરો ભાવ દેખી, કૃષ્ણ થાશે દીન.	૫૨
જૂઠું બલ જો પૂર્ણ ધરે, એ ક્ષત્રીવટની રીત;	
કદાચિત સેવક-કારણે, પ્રાણ તજે ભેભીત."	૫૩
એમ કહીને પ્રીછન્થે, તે રાજા દુર્યોધન,	
પગે લાગી પરવરચો તે, રીસમાં રાજન.	૫૪
એહ કથા એટલે રહી, પાણ્ડવ કેરી જાણ;	
"આપણી સેના આજ ભાગી;" ધર્મ જોડ્યા વાણ.	૫૫
આપણે ૧૨આશ્રમ્ય આવ્યા; જોધ જોડા પાશ;	
પાંચ પાણ્ડવ જોલ્યા: "તમે સુણો, શ્રીઅવિનાશ!"	૫૬
ધર્મ કરતા વીનતી: "સાંભલો, દીનદયાલ !	
સૂર્ય ઊગ્યે ભીષ્મ મારે; આવશે તાં કાલ.	૫૭
ભીષ્મના ભય માટય, સ્વામી ! અમે જશું વન્નય;	
પ્રથમ રૂપ જ પાલટી, વલી તાપસ ધરશું તન.	૫૮
કૃષ્ણ ! કોઈ પરપન્થ દાખો; ઊગરિયે તાં કેમ ?	
ભીષ્મ ઊભા સેનમાં, ત્યાં કેમ રેશું ખેમ ?	૫૯
અરણ્ય-ઉદયે આવી કરી, સન્નયાનો કરશે ભર્જ;	
નથી ઊગરવું લવે, સ્વામી ! સાંભલો, શ્રીરજ !	૬૦
ભીષ્મરૂપિયા અગ્નિ માંહે, અમે કેમ થમ્ભાય ?	
રાખો, સ્વામી ! અમને; સાંભલો, જાદવરાય !	૬૧
સિંહ આગદય અજામલ તે, કશું, અશરણુશરણુ ?	
ભીષ્મ-ભયે સર્વ ત્રાસે; ધૂજતી દીસે ધરણ્ય.	૬૨

- દષ્ટે દેખી કેમ રે'શં ? સુણો, વિશ્વસ્વરૂપ !
ભીષ્મના ભય માટય, સ્વામી ! કમ્પતા છે ભૂપ. ૬૩
- મન્દ્ર, ધર્મ, વરુણ ને રવિ, મનમાં આશ્ચર્ય થાય;
પિતામહ છે પ્રાક્રમી; અમે તે કયમ જીતાય ? ૬૪
- અમારો ઓધાર છો; તમે વિના નહીં કોય;
રાખો; ભય દરો ભકતનો; તમે કરો કરુણા સોય. ૬૫
- રથ મૂકી રાય પલિયા, ભીષ્મના ભય માટય;
ભીમે થમ્બ્યું સેન-કૌરવ; કાં વાલત ભડ દાટ. ૬૬
- અર્જુન-અર્થે આવિયો તો, કાંઈ રહી મર્જદ;
ભીષ્મ સાથે ભુવન ત્રણમાં, કોણ કરશે વાદ ? ૬૭
- માખાપની સેવા વિશે તે, કુશલ એહનું મન;
જિત-ધન્વી મુનિ મોટા અભ્યારય રાજન. ૬૮
- સત્યવાદી શર સખલો, અવતરયો છે અર્જુ.
સેના તેજ પ્રતાપથી, રાખવા, શ્રીરજ્જી ! ” ૬૯
- સ્તુતિ સેવકે એમ કરી: “તમે રાખજ્યો, ભગવાન !”
દ્રુપદી કહે: “કૃષ્ણજી ! આપનું જીવ્યત-દાન. ૭૦
- ચક્ર ધરતાં, દીનાનાયક ! કશી લાગે લાજ ?
દુઃખ નાવે તમને, પાણડવ કેરું, મહારાજ ?” ૭૧
- દ્રુપદી-વાયક સાંભલી, પ્રસન્ન થયા ભગવાન:
“તમ બ્રાતથી એહનું મૃત્યુ છે, જેનું શિખણ્ડી નામ.” ૭૨
- ધર્મરાયે પૂછિયું: “એ કશી જોડ્યા વાત ?
ભીષ્મનું કેમ મૃત્યુ હોય, શિખણ્ડીને હાથ ?” ૭૩
- કૃષ્ણ વાણી જોલિયા: “સુણો, રાજા ! વાત:
ભીષ્મે જે પ્રાક્રમ કર્યું, તે કહું તમ વિદ્વાત. ૭૪
- કાશીરાજ તણી પુત્રી: અમ્મે, અમ્મા નામ,
અમ્માલિકા એ ત્રણ જાણો; તે રૂપ સુંદર ધામ. ૭૫

- તેનો માંડ્યો સ્વયંવર; તેડિયા અવતીરાય;
તે જાણુ થયું ભીષ્મને: 'પરણાવું મુજ ભાય.' ૭૬
- રથે બેસી સચ્ચરચા; મણ્ડપમાં ગયા જાણ્ય;
સર્વે રાજા દેખતાં, કન્યા હરી નિરવાણ્ય. ૭૭
- અગ્ન કેરું યુથ હોય ને, કેસરી હોયે એક,
વેર કરીને જાય નાસી, તો વાંસે કોણુ વિશેષ? ૭૮
- સર્વ રાજા રિણા જોઈ; કોઈ ના સામે થાય;
ત્રણને રથે ધરી ચાલ્યા, હસ્તિનાપુરી છે ત્યાંય. ૭૯
- એક વાણી આચરે: 'મેં વરચો શલ્ય ભૂપાલ.'
વચન એવાં સાંભલી, ભીષ્મને ચડિયો કાલ. ૮૦
- તિરસ્કાર કીધો નારચને: 'તું કિહાં ન પામિશ હામ.'
સુણી વાણી સાંચરી આવી શલ્યને ગામ્ય. ૮૧
- શલ્ય કહે: 'સુણ્ય, સુન્દરી! હરી ગયા ભીષ્મદેવ;
કેમ આવી ઇહાં લગે?' તવ નારચ બોલી એવ: ૮૨
- 'તમે મારા મનમાં: તમને વરી, રાજત્ર!'
સુણી વાણી શલ્ય મુખથી, બોલિયા તવ વચન: ૮૩
- 'પરપુરુષના હાથ અડચા, તે કેમ વરિયે, નારચ?
ઉપમાન બોલે પ્રજા અમને; ઇહાંથી જ નિરધારચ.' ૮૪
- તિરસ્કાર પામી પરવરી, ગઈ છે રામને ચરણ્ય.
ઋષિયે ભીષ્મને કહાવ્યું: "શું કર્યું આચરણુ? ૮૫
- નારીને ગ્રહે, કાં જૂઠું કરચ; સમર્થ થૈને આવ્ય.'
ભીષ્મ ચાલીને ગયા: 'અમ યુદ્ધ ઉપરચ ભાવ.' ૮૬
- સદ્ગામ કરીને જીતિયા; તવ નારી બોલી આપ:
'ભીષ્મનું મૃત્યુ મુજ થકી, એમ દિયો, સ્વામી! શાપ.' ૮૭
- તે નારી જૈ અવતરી, દુપદધેરચ અવતાર;
શિખણ્ડી છે નામ તેનું સુણ્ય, પાણ્ડુકુમાર! ૮૮

એ જ્યોધતી ઉત્પત્ત્ય ધણાં, દ્રુપદી કેરો બ્રાત;	
એહપેં જૂધ કરાવિશં; ભીષ્મનો થાશે ધાત.	૮૯
નર-રીત્યે અવતરચો તે, મારશે નિરવાણ્ય.	
એહ આગલ્ય ભીષ્મજી, નાખશે આયુધ ખાણુ. ”	૯૦
વાત કહીને પ્રીછગ્યા; રલિયાત્ય થ્યા છે રાય;	
તિવારે શ્રીકૃષ્ણજીને, પાણ્ડવ લાગ્યા પાય.	૯૧
વૈશંપાયન બોલિયા, સુણ્ય, જનમેજે રાય !	
કહી સન્ધે ભાંગિયો; વન્ધા વૈકુણ્ઠરાય.	૯૨
સજ્જે મુખથી સાંભલે; ધૃતરાષ્ટ્ર ૧૩ધૂણે શીસ;	
ભીષ્મનો ત્યાં ભેદ દાખ્યો; શત્રુ થિયા જગદીશ.	૯૩
આધાર હૂતો એટલો, ભીષ્મ મહા બલવન્ત;	
કૃષ્ણે દાખ્યો ભેદ તેનો; આણશે હવે અન્ત.	૯૪
કામ કપટી તણું જોજો, દાખ્યો ઉપદેશ;	
કૌરવ કેરો કાલ પ્રગટચો, યદુકુલ કેરો નરેશ.	૯૫
એમ કહીને કલકલ્યાં, ગાન્ધારી તાં માત;	
ભીષ્મજીના બલ માટે, અર્જુનને કરી ઉપધાત ?	૯૬
કર્મકારણ સહ જાણે, અવિનાશી સ્વરૂપ;	
અન્તરજ્યામી અવતરચા, ભુવન ચૌદનો ભૂપ.	૯૭
કહો, સજ્જે ! અમને, એક પ્રશ્ન પૂછું વાત:	
પુત્ર દ્રુપદ તણો દારુણ, ભીષ્મનો જે ધાત !	૯૮
સજ્જે કહે: તે સાંભલો, પુત્ર નહીં, પુત્રીરૂપ;	
નારી અમ્મે અવતરી, ભીષ્મ હણવા ભૂપ.	૯૯
પાણ્ડવ પ્રત્યે ઓચરચા, જે વૈકુણ્ઠનાથ વિચાર;	
ફરી ધર્મે પૂછિયું: “સાંભલો, વિશ્વાધાર !	૧૦૦
નારી મરણ પામી થકી, કેમ ધરે નરદેહ ?	
જે જેમ તે તેમ સરજે, સાંભલ્યું છે તેહ.	૧

નારીથી નર બિપજ્યો, તે ૧૪વસમે છે વાત;	
સન્ધે મારા મન તણો, ભાંજિયે, વૈકુણ્ઠનાથ !”	૨
કૃષ્ણ વાણી ઓચરે: “ સાંભલો, પાણ્ડુકુમાર !	
નરરૂપે અવતરી, દ્રુપદને ઘેરચ સાર.	૩
અમ્મે આવી અવતરી, દ્રુપદના ઘરદારચ;	
પ્રજામાં એમ જણાવ્યું જે, આવિયો ત્યાં કુમાર.	૪
સન્તાન નહોતું રાયને; સુતા પ્રગટી એક;	
પ્રેમ છે નર-નારયને; પુત્રનો રાખ્યો ૧૫વેષ.	૫
તે પેષતાં પ્રોદો થયો; દિવ્ય શસ્ત્ર લથિયાર;	
૧૬સીમાડા સર્વે નમે, અલવન્ત રાજકુમાર.	૬
સિદ્ધલક્ષ્મીપનો રાય સમરથ, મહેવન્ત અભિધાન;	
અન્દ્રરૂપા સુતા તેડ્ની, પરમરૂપ-નિધાન.	૭
દ્રુપદસુતને તેમ દીધા; કર્યા વિવા-કાજ;	
જન લેને પરવરચો, પાજ્યાલ દેશનો રાજ.	૮
સાથે સાજન અતિ ભલી, જે વશવતો રાય;	
અતિ મન્ય આનન્દે દ્રુપદ, સુત પરણાવા જાય.	૯
નાયકા-નગરે સર્વ પોતા; વરતિયો વિવાય;	
પાંચ દિન રહી પરવરચા, આવિયા નિજ પુર માંચ.	૧૦
અન્દ્રરૂપા મન્ય વિચારે: ‘ જીવો કર્મની રેખ;	
મારો ને ભડ્યારનો, આચાર દીસે એક.’	૧૧
તવ પત્ર લખિયું તાતનં: ‘ આ કશું કીધું કર્મ ?	
અવતાર એળે જાય મારો, ભર્તા વિનાં તાં ધર્મ.	૧૨
જો કપટ કીધું દ્રુપદે; ન કરે નરપતિ કોય;	
વિક્રિયા વાઘે ઘણી, જો સમર્થ સન્મુખ હોય.’	૧૩
લેખ લખીને મોકલ્યો, વિપ્રને તત્કાલ;	
વેગે જઈને પોંચિયો, જ્યાં મહેવન્ત ભૂપાલ.	૧૪

પત્ર આપ્યું રાયને; વાંચતાં વાધ્યો ક્રોધ;	
ઊઠીને દલ સજ્જ કીધું; મહા ખલિયા જોધ.	૧૫
ધન સમાન ગજ પાખરચા; હય તણા હિંસાર;	
રથ તણા રણકાર વાજે; પાલા તણા નહીં પાર:	૧૬
છત્રીસ આયુધ અર્જુન ધરિયાં; કવચ, જર્જી, ટોપ;	
એંતેર ગત્યે નીસાણુ વાજે; મહા જોધનો જોપ.	૧૭
મન્વન્તર પૂરણ થયે, જેમ ધરે જલધર રૂપ,	
તેમ સેન લેને સાંચરચો, સર્વવ્રદીપનો ભૂપ.	૧૮
ધન પરે ગજવટા ચાલે; આયુધ ૧૭વિદ્યુત-સાર;	
પતાકા બહુ વિધવિધ રજી, ૧૮ધનુષ-ધનુષ-આકાર.	૧૯
પાગ્યાલ ઊપરચ સેન્ય પલિયું, થિયું દ્રુપદને જાણુ;	
‘કટક મારા મારે આવ્યું; મારશે નિરવાણુ.	૨૦
જૂધે પૂરું નવ્ય પહે; ઈ છે ખલિયો રાય;	
માન મૂકી નમું તો, ઊગરચાનો ઉપાય.’	૨૧
સોવણુ કેરાં શકટ ભરિયાં; અશ્વનો નહીં પાર;	
વિવિધ પેરચની ૧૯વસ્તુ ઘણી, ભરી ચાલ્યો ભાર.	૨૨
આવીને ચરણે નમ્યો: ‘કાંઈ નહીં મુજ અન્યાય;	
દૈવની મત્ય દોહલી, કલી કાંઢી નવ્ય જાય.’	૨૩
તવ મદેવન્તજ ઓચરચો: ‘તેં કર્યું કપટ અપાર;	
શરણુ આવ્યો મારવો, ક્ષત્રીનો નહીં અધિકાર.’	૨૪
તેડી લાવ્યો નગરમાં; દ્રુપદ કરે સન્માન;	
૨૦ઊતારીને આપિયાં, ભલાં ભોજન પાન.	૨૫
શિખણ્ડી મન્ય લાજિયો; તેહ ગયો શિવને દારચ;	
આસન બાંધી, પવન રૂંધી, માંડિયું તપ અપાર.	૨૬

૧૭. ધનુષાકાર ગૂ. ૧૮. આયુધ ગિન્દુસાર ગૂ. ૧૯. °નાં વસ્ત્ર વારૂ
સો. ૨૦. ઊતારા સુભટ આપી. સો.

તપ પુત્રી તેડી ગયો સ્થાનકય, સિદ્ધલદીપનો રાય;	
સુતાને ત્યાં દ્રવ્ય આપ્યું; સુખે બેઠી ખાય.	૨૭
શિખણ્ડીને તપ કરતાં, વહી ગયા ખટ માસ;	
ગિરિન્નપતિ પ્રસન્ન થૈ કહે: 'માય; પૂરું આશ.'	૨૮
વાત વગતે કહી દાખી: 'હું થયો છું ઉપમાન;	
મહાતમ માંરું રાખવાને, દિયો પુરુષ દેહીનું દાન.'	૨૯
કુબેરનો સુત તેડિયો, મહારુદ્ર બોલિયા વાણ્ય:	
'ઊછીતું તન આપ્ય મુજને, માસ ખટ પરમાણુ.	૩૦
પુનરપિ પાછું આપવું;' એમ કહે ઉમૈયાકન્ય;	
'કૌરવ-પાણ્ડવ થાશે ભારથ, તિહાં એનો અન્ત.	૩૧
તે માટે અર્જુ આપને; સરે એહનાં કાળ;	
સ્વજન સહ કો સન્તોક પામે; રહે દ્રુપદની લાજ.'	૩૨
પોતે સોંપ્યું જક્ષને; જક્ષનું લીધું અર્જુ;	
પન્થાલ મધ્યે પલી આવ્યો; મન્ય વરલો રજું.	૩૩
સ્વજન સહ રલિયાલ થયાં; ઊલટય અર્જુન ન માય;	
તપ કરીને પુત્ર આવ્યા; હૃષ્યો હૈયે રાય.	૩૪
વાત પૂછી પુત્રને, તવ્ય કહ્યો સર્વ મહિમાય;	
નિજ નારયને તેડવા માટે, સિદ્ધલદીપ પલાય.	૩૫

ચોપાઘ

એક ક્ષોહણી દલ સજ્જ કરી, ગજ રથ ને ચપલ તાં તુરી,	
આલ્યો દ્રુપદ કેરો તન; ગયો શોક ને હરખે મન.	૩૬
વિવિધ પેરચ વાળે નીસાણુ; આલ્યા યોધા રાણોરાણુ;	
ગદા, ગર્જ, કાંતી, કરમાલ; ઇમ આલ્યા સજ્જે બૂપાલ.	૩૭
નગર-છેહ કીધું પરિયાણુ; બોહ્તેર ગત્ય વાળે નીસાણુ;	
જન મોકલ્યો નગર મોઝારચ; ચાલી આવ્યા રાજદારચ.	૩૮
અદેવન્તને કીધું જાણુ: 'દ્રુપદ-સુત આન્યો નિરવાણ્ય.'	
રાજ કહે: 'એનું શું કાળ? ક્ષત્રીને બેસારી લાજ!'	૩૯

સેવક કહે: 'રાજા ! અવિધારત્ર; એને સાલ્ય થયા ત્રિપુરારત્ર;
 પૂર્વજન્મનો હૂતો શાપ, તે શર્કુરે નિવારત્રું પાપ.' ૪૦
 સુણી રાય રલિયાત્ર થિયો; લઇ સેનને મલવા ગયો;
 મલ્યો રાજા; મન્ય ધીરજ કરી; લે આવ્યો પોતાની પુરી. ૪૧
 'કારણ કોણ પધારત્રા, રાજા ? કહો કાંઈ અમ સરખું કાજ.'
 ૨૧ કહે શિખણ્ડી: 'સાંભલ્ય, રાય ! મેટત્રું પાતક; શર્કુર થયા સાલ્ય.' ૪૨
 પત્ર્ય દિવસ રહી ચાલિયો; રાજાને મન્ય સન્ધે ગયો;
 સ્ત્રીને તેડી શિખણ્ડી વલ્યો; આવી માતપિતાને મલ્યો. ૪૩
 ૨૨ ચન્દ્રપા રલિયાત્ર જ થઇ; કેતા દિવસ એમ વીતા વહી;
 માતપિતા રલિયાત્ર જ થઇ; જન્મ સફલ થયો તે સહી. ૪૪
 દિનદિન સુખ ને ભોગવિલાસ; વેગે પોહતા શર્કુર પાસ;
 ડણ્ડવત પરણામ જ કરી, શિખણ્ડીયે વાણી ઓચરી: ૫૫
 'થઇ અવધ્ય પૂરણ, મહારાજ ! લિયો શરીર; સરચાં બહુ કાજ.'
 તેડી જલ્લ વદે શિવરાય: 'આવ્યો અવધ્યે; શ્યો ઉપાય ? ૪૬
 એક માસમાં ભારથ થશે; તાહ્સરી દેહી તૂંને આપશે;
 મારે શરણે આવ્યો જોહ, પુનરપિ શોક ન પામે તેહ. ૪૭
 એ શરીરે એ પામે નાશ; તાંડે તન આવે તુજ પાશ.'
 શિખણ્ડીને કહે ઈશાન: 'એહ શરીર કીધું તુજ દાન.' ૪૮
 વચન સુણી મનમાં વલકલ્યો; પ્રણામ કરીને પાછો વલ્યો;
 નારીમાંથી નર એમ થયો." પાણ્ડવ કેરો સન્ધે ગયો. ૪૯
 વૈશમ્પાયન કહે: સુણ્ય, રાય ! કલ્યો શિખણ્ડીનો મહિમાય;
 કૃષ્ણે પાણ્ડવ પ્રત્યે કલ્યું, તે મેં તમને સર્વ ભાખિયું. ૫૦

૨૧. ૪૨ c d બદલે ગૂ. માં:—

મોટું પાતક હવું તે ગયું, શંકરથી તે સર્વે થયું.
 શંકર અમને થયા તુષ્ટમાન: આપ્યું અમને વરદાન,
 મૂક્યો હાથ અમારે શીષ, એમ પ્રસન્ન થયા છે ઇશ.

૨૨. ચન્દ્રપાને આનન્દ અતિ, જાણે પુરુષ કામદેવ બની ગતિ. ગૂ.

પૂર્વછાંચો

આવી મલિયો તાતને, અમ્મેનો અવતાર.

શ્રીહરિ એણી પેરચ ઓચરચા; સાંભલ્ય, પાણ્કુ-કુમાર! ૫૧

ધૂતરાષ્ટર શોક જ ધરે: શત્રુ થિયા યુગનાથ;

દુર્યોધનખલ ભાંગશે, ભીષ્મનો થાશે વાત. ૫૨

[૧૬]

ઓપાઈ દાવડી

વૈશમ્પાયન ઓચરે; સુણ્ય, જનમેજે રાય !

સજ્જે વાણી જે કહે, તે કહું તુજ મહિમાય. ૫૩

પાણ્કવને ત્યાં પ્રીછવ્યા, જે દત્તા મન્ય સન્દેહ;

તેણે વચને સહુ દરખ્યા, પાંચે પાણ્કવ તેદ: ૫૪

“શિખણ્ડીનો મર્મ અમને, દાખવ્યો, ભગવાન !”

તેણે સમે રજની ગઈ, બિઠિયા રાગ્મન. ૫૫

* દિન સાતમે-પ્રવેશ

‘સજ્જે સેના આપણી, શત્રુ કરવા વાત.’

વિવિધ પેરચની રચી સેન્યા; ધરચાં આયુધ લાથ્ય. ૫૬

રણુશ્ચમ્ભા પાસે આવિયા, પાણ્કવ જોવા વીર;

વૈરાટ, દ્રુપદ, કાશીરાજ, મહારણના ધીર. ૫૭

ધર્મ, અર્જુન, ભીમ પાસે, નિકુલ ને સહદેવ,

અર્જુન-સુત ને ભીમ-કૂંવર, આવિયા તત્ખેવ. ૫૮

ધૃષ્ટદ્યુમન આવિયો, મહાખલિયો વિખ્યાત;

શિખણ્ડી ને સાર્ત્વિક જાદવ, આવિયા તે સાથ્ય. ૫૯

ધૃષ્ટકેત જ રાય ખલિયો, જયસેન મહારણુશ્ચર;

અનેક રાજા એમ આલ્યા, જેમ સાગર પૂર. ૬૦

હલ સર્વે સાથ્ય ચાહ્યું, ઓપતા બહુ નરેન્દ્ર;	
કૃષ્ણ તે એમ ઓપતા, જેમ શરદ-પૂન્યમ-ચન્દ્ર.	૬૧
પગ્ગ્યાણુનો નિર્ધોષ કાધો; વાજિયાં નીસાણુ;	
ભૂપ સર્વ આનન્દ પામ્યા; ચાહ્યા રાણોરાણુ.	૬૨
વાજિત્ર વાજે શોભતાં; શબ્દ સ્વર્ગે બાય;	
પુષ્પવૃષ્ટિ સુર કરે; ઊલટચ અર્જુન ન માય.	૬૩
પુત્ર-પ્રાક્રમ જુવે સુરપત્ય; અન્તરચ દેવ-વૈમાન;	
અપહરના દાઠ ઊભા; વગ્ગે વર રાગ્ગન.	૬૪
રણુ મધ્યે આવી રિહ્યા; નીસાણુના નિર્ધોષ;	
પાણુવ કેરી સખ્યાને તે, ગયો સઘલો શોક.	૬૫
કૌરવ-જેઘા સાંભલે, પાણુવ-હલ-ધેધાટ;	
દાંકી ઊઠ્યા વંધ સર્વે; વાહ્યા પાણુવ-ડાટ.	૬૬
ભીષ્મ ઊઠી રથે જેઠા, સહલ યોધા સાથ્ય;	
વિવિધ પેરચનાં ધરયાં આયુધ; બાણુ ધારયાં હાથ્ય.	૬૭
રણુતૂરચ વાજે રણુ વિશે; ગર્જના મેઘ સમાન;	
આરોગીને સર્વે ચાહ્યા, રજની વીતે રાગ્ગન.	૬૮
મુખ દાલ દીપી કાલરૂપી; સગ્ગરચા રણુમધ્ય;	
‘હવણું પાણુવ મારશું; ઘોર રચવું યુદ્ધ.’	૬૯
દુન્દુભિ વાજે, ગગન ગાજે, નીસાણુ ને રણુતૂરચ;	
એમ હર્ષ પામી ચાલ્યા, જેમ સાગરપૂર.	૭૦
રણુરથમ્ભ પાસે આવ્યા તે, વૃષ્ટિ કરતાં બાણુ;	
સન્મુખ ઊભા રાય સર્વે, અર્જુન ને નારાણુ.	૭૧
બાણુ કેરી વૃષ્ટિ કાધી; કૌરવ પામ્યા ક્રોધ;	
‘હલ ચાલો; કાજિયે, પાણુવ હલની શોધ.’	૭૨

ઓપાધ

ચાહ્યા યોધ યોધની ભણી; સમરચ યોધા આવ્યા આણી;	
દ્રોણાચારચ ને ધૃષ્ટદ્યુમન; અશ્વત્થામા અર્જુન-તન;	૭૩

- કૃતવર્મા દ્રુપદ રાય; ભીમસેન ને શકુનિ ધાય;
કૃપાચાર્ય ને નિકુલ યોધ; શલ્ય સહદેવ કરે વિરોધ. ૭૪
- ચિત્રયોધ શિખણ્ડી ભડે; કુન્જરશ્ચં કુન્જર આથડે;
ઘોડે ઘોડા; પાલે પાલ; સકલ યુદ્ધ થાયે ભૂપાલ. ૭૫
- મારે બાણ તણા બહુ ધાય; અશ્વ ગજ રથ ચૂરણ થાય;
વઢે વેગે લેવાને ધરા, રથ ખેંચી રહ્યા સૂર્ય ખરા. ૭૬
- બાણ તણા અતિ ધાયે હણે; ધન્ય ધન્ય તે મુખથી ભણે;
કરે ક્રોધ; આયુધ ફેરવે; ભીષ્મ પિતામહ આવ્યા તવે. ૭૭
- બાણ તણો ટુંકારવ ધિયો; સુણતાં સાસ સખ્યાનો ગિયો;
હાથ થકાં તાં પડે આયુધ; રાય ફેફરાં દીસી મુખ-બુદ્ધય. ૭૮
- જમ્બુક વિસરાં વાય ધણું; “સેન ધાસ પામે આપણું;
સજ થૈ રેજ્યો સર્વે વીર; વસમી વેલા છે આ ધીર. ૭૯
- ભીષ્મ સાથ્ય કરવુ સર્ગામ; ક્રોધ્યો પન્નગ; જો જો, રવામ્ય!
મારી સેના કરશે કેર; કરે ક્રોણ એ સાથે વેર?” ૮૦
- પાણ્ડવ કહે: “પુરુષોત્તમ! સુણો, ભય નિવારો ભીષ્મજ તણો.”
હસી બોલ્યા કમલાનો નાથ: “જોધ થાવ; ગાઝજીવ લ્યો હાથ્ય. ૮૧
- કાયરથાં નવ્ય સરે કાજ; ભીષ્મદેવને જીતો આજ;
કરો પુરુષાતન પ્રાક્રમ્મ; એમ રહેશે ક્ષત્રી-ધર્મ?” ૮૨
- તવ ધર્મધોરિન્ધર ચાલ્યા યુદ્ધ; ધરિયાં વિધવિધ તણાં આયુધ;
પાસે અર્જુન ને નારાણ; ભીમપુત્ર પૃષ્ઠે નિરવાણ્ય. ૮૩
- સહદેવ, નિકુલ રહ્યા છે પાશ; અવરચ રાય મન્ય લીલવિલાસ,
‘ધન્ય ધર્મ;’ કૃણુ ઝોચરે; ‘રાજા ચાલી જૂધ કરે.’ ૮૪
- આવ્યા પિતામહ કરે પાશ; દેખી આયુધ લિયે પ્રકાશ:
“ધન્ય ધર્મ આવ્યા યુદ્ધ કાજ; વલ્લભ છે હસ્તિનાપુર-રાજ. ૮૫
- ભાઈ! સર્વ છે આ ખે-અણી; પાસે ઊભા વૈકુણ્ઠધણી;
લોભ વિશ્વનો લાગો ધર્મ; આવ્યા છે કરવા આક્રમ્મ. ૮૬

તમ સાથે સર્ગ્રામ જ કશું? મારા મનમાં આશ્ચર્ય વશ્યું;
 દેખી તમ દયા મુજ થાય; જાયો સ્થાનકય, ધર્મજ રાય! ૮૭
 જય તમારી હશે, ધર્મરાજ! જો તમ મિત્ર હશે મહારાજ.
 ધર્મ ઊપરચ ક્યમ મૂકું ખાણુ? કેમ ચાલે કર, કિહાં નિરવાણ્ય? ૮૮
 બેઠલ, રાય! તમારું તન, ખાણુ સાધવા નહીં મુજ મન.
 તમે પ્રપન્ન રચ્યો છે ઘણો, આરમ્ભ અમને જીત્યા તણો. ૮૯
 અમને જીતશે શ્રીભગવાન; કામ તમારું નહીં, રાજન!
 તમે વાત વિમાશી હશે: ‘દેખી ધર્મ દયા આણશે.’ ૯૦
 ભલે આવિયા; સાંભલ્ય વાત; તને દીઠે છું રલિયાત્ય,
 કુલ રે’શે મારું તુજ થકી;” ભીષ્મદેવ વાણી ઇમ કથી. ૯૧
 “મારે મન્ય તું-દુર્યોધન. ડાખું ને દક્ષિણ લોચન,
 જો તું રાજ કરીશ, મુજ પુત્ર! એકોતેર ઓધારિશ સૂત્ર. ૯૨
 તારે નામે નાસે પાપ; પ્રાણી તણા ટલશે સન્તાપ,
 સ્થાનકય જ તું; મારા વીર! ધન્ય ધન્ય;” ભીષ્મ કહે રણુધીર. ૯૩
 “મારે વંશે તું પ્રગટયો; કુલને નરક તણો ભય મટયો;
 કુલ-ઓધારણ ધર્મજ રાજ! ભોમ્ય અવતરયા ધર્મજ આજ. ૯૪
 તારું મુખ દીઠે ફલ હોય, સકલ તીર્થ કીધાનું સોય.
 વલો, ધર્મ! અમે ચિયા પ્રસન્ન; હોશે જય તમારી, રાજન! ૯૫
 ફેગટ યુદ્ધ કરો શે માટય? નથી યુધ કરવાનો ઘાટ;
 આવ્ય, ભીમ! કીજો સર્ગ્રામ; થાક્યો અર્જુન; દે વિશ્રામ.” ૯૬
 એમ કરતાં મધ્યાહ્ન જ ચિયા; શર યુધમાં થાકી રિહ્યા;
 કહીં રાજ વલી ચાલિયા, યુધ કરવા તતખર ચિયા. ૯૭
 ધર્મ કહે: “જવ. પવનકુમાર! કરો યુધ તમે સારોધાર.”
 કૃષ્ણ કહે: “રાજ! સુણો વાત; તમે પરિચાણુ રચ્યું છે ધાત.” ૯૮
 ચાર મત્રી વિચારી વાત: ‘ભીમસેનને થાશે ધાત;
 કષ્ટ પડ્યે તિહાં આડો ધરયો; લઇ ભીમને આગલ્ય કરયો. ૯૯

- પ્રથમ લાખ તણાં જે નગ્ર, લઇ ભીમને કીધો અગ્ર;
હૃદય સાથે હવું સર્જામ, લઇ ભીમનો દીધો હામ. ૯૦૦
- ચક્રવર્તી^૧ નગરીમાં ગયા, ભીમ દૈત્યમુખે મેલિયા:
જૈમત સાથ હવું સર્જામ, વૃકોદરે^૨ તે કીધું કામ. ૧
- કૈયક કૈયો માર્યો જેહ, ભીમસેન રમલાપ્રાક્રમી તેહ;
રાજરથ ભોગવશે તમે; ફોગટ ભીમને શાનો દમ્યો? ૨
- તમે જાણો છો: કરે આહાર; પણ તેનો દાતા જુગદાધાર;
ખાતો નથી તમારું દ્રવ્ય; સાંચલજ્યો તમે, રાજા સર્વ!" ૩
- કૃષ્ણ વચન સાંભલી જવે, રાય સર્વ ત્યાં હરખ્યા તવે;
હસ્યા ભીમ, ધર્મ ને અર્જુન; હસ્યા વૈરાટ દુપદ રાજન: ૪
- "ધન્ય ધન્ય સ્વામી, શ્રીહરિ! ભીમ તણો તેં સાચજ કરી."
ભીષ્મ કહે: "સુણો, કરુણાનાથ! સ્વામી! ભીમને કર્યો સનાથ." ૫
- ભીમસેન તવ્ય લાગા પાય: "હું જેહાં ધર્મ યુદ્ધ્ય કયમ જાય?
હું તો ધર્મ તણો છું દાસ; ધર્મકાજ તન તજૂં, અવિનાશ! ૬
- જેઠ જાન્ધવ તાત સમાન; તે અર્થે આત્માનું દાન,
તે પામે હરિ કેરા ચરણ, સેવક કેરા ઓધારણ. ૭
- તમ પ્રતાપે કહું સર્જામ; જુવો, સ્વામી! મારું સર્જામ;
મન મનોરથ પૂરો, હરિ!" આલ્યા છે જૂઠું કેસરી. ૮
- ભીમસેન આ રણે ચડ્યો, કૌરવ-દલમાં કેસરી પડ્યો;
ભીષ્મ સમીપે આવ્યો શર; માંડ્યો સેના^૩ કેરો ચૂર. ૯
- આવ્યા ભીષ્મ ચલાવી રથ; અતિ જૂઠું માંડ્યું સમરથ;
વાંસેથાં અર્જુનનાં જાણ; રક્ષા-ભીમ કરે નારાણ. ૧૦
- ભીષ્મ દયા મન માંછ કરે: ડાખાં જમણાં જાણજ ધરે;
ભીમ તણી રક્ષા તવ કીધ, અભેદાન ગાડુંવે દીધ. ૧૧

૧. પૂરી તેની હામ. ગૂ. ૨. 'નું' પ્રાક્રમ તેહ ગૂ. ૩. પરવરી. સો.
૪. તણો ચક્રચૂર ગૂ.

- “ધર્મ-આડય^૫ આગ્યા સર્ગામ, તેણે વચ્ચને સમરથ સ્વામ્ય;
તેહ ભીમને હૂખું ક્રમ?” ગુરુ ગાણેવ વિચારે એમ. ૧૨
- તજી ભીમને રથ-પાંતરે, જોધ જોધને આડા ધરે;
તવ પાણ્ડવ વિચારે મન્ય: ‘ભીષ્મદેવ તો આજ પ્રસન્ન.’ ૧૩
- હૃષ્યા પાણ્ડવ ને ભગવાન: ‘હુવા ભીષ્મ આજ કૃપાનિધાન.’
ઝાંખા કૌરવ કરતા વાત: ‘ભીષ્મદેવ છડ્યા જહુનાથ્ય. ૧૪
- પાણ્ડવ કેરી રક્ષા કરે; ડાખાં જમણાં બાણુ જ ધરે;
હવે ભીષ્મને કશું કહો? વાત મનમાં જાણી રહો. ૧૫
- લજ્જા માટ્ય કરે સર્ગામ; એહના મનમાં એવી લામ.”
ઝાંખા કૌરવ થેને રહ્યા; બોલ ફેરીને કણે કહ્યા: ૧૬
- “ચ્યન્તા કશી મ આણો, ભૂપ! જીતૂં અર્જુન-વિશ્વસ્વરૂપ;
જ્યાં હું ઊભો તાહરે સાથ્ય, ચ્યન્તા કશી મ આણો, નાથ! ૧૭
- પાણ્ડવ મારી આપૂં રાજ; ભાંગૂં સર્વ તમારી દાઝ;
દસ બાણુ સન્ધાને લાકું; અવિચલ રાજ કહું તમ તાકું. ૧૮
- દશો શોક મન માંહે, ભૂપ? હું વલ્લિ, એ વનસ્વરૂપ.
ભીષ્મ ઊભા ત્યાં ન કહું જૃંબ; જનશે પછે સર્વેની શધ. ૧૯
- ચ્યન્તા મન્ય કશી છે વાત? જીતીશ અર્જુન ને જીગનાથ;
એક મરન્તાં સન્ધા મરે; અર્થ આપણો પૂરો સરે. ૨૦
- પૂર્વનું એમ છે વચ્ચ; સહદેવ જોગ્યાણી જીતી એક દિન્ય;
દારામતી ચાહ્યા સહદેવ; મલી જોગ્યાણી મારગ્ય એવ. ૨૧
- વસ્ત્ર સહદેવે લીધાં હરી; ઊભાં શક્તિ પૂંઠ જ ધરી.
તવ્ય સર્વે તે થઈ દયાલ: ‘માગ્ય, માગ્ય, વર આપૂં, ભૂપાલ!’ ૨૨
- સહદેવ કહે: ‘વર આપો અશો, રક્તબીજ જયમ વાધ્યો જશો.’
તે શકતે આપ્યું વરદાન; તવ્ય મનમાં આપ્યું અભિમાન. ૨૩
- દારામતીયે આવી કરી, કૃષ્ણ રાધ્ય વાહી બાકરી:
‘આવો, સ્વામી! જુઘે અનન્ત;’ તેહની કૃષ્ણે પૂરી ખન્ત. ૨૪

- માગ્યું વચન વૈકુણ્ઠને નાથ્ય: ‘એહનું નીમ લિયો ને, બ્રાત!’
 સહદેવ કહે: ‘આપો, ભગવાન! તોહ તબૂં શક્તિ-વરદાન.’ ૨૫
 કૃષ્ણ કહે: ‘માગો મન સિદ્ધ; તેહ વર આપું પરમ પ્રસિદ્ધ.’
 પાણ્ડવ પાંચે હોય જ્યાં અમે, સદા નિરન્તર રે’વું તમે.’ ૨૬
 તેહ દિવસનું છે વરદાન: પાંચ તિહાં છઠ્ઠા ભગવાન;
 પાંચ માંહથો હણવો એક, ‘આસડું મરશે વિશેક.’ ૨૭
 તેહનો ભાર અમારે હાથ્ય; જીતું અર્જુન ને જીગનાથ;
 મ કરિશ બીષ્મ તણી વીનતી; એથી કારજ સરવું નથી. ૨૮
 પૂર્ણ પક્ષ પાણ્ડવની કરે; આપણુ સાથે કપટજ ધરે.”
 તત્ક્ષણુ બોલ્યો દુઃશાસન: “સત્ય કહે છે કર્ણ વચન. ૨૯
 ક્રોધ મ કે’શો બીષ્મને કેણુ; લખ્યું લાભશે; થાશે વેણુ.”
 એમ વિચારે સર્વે મલી: “બીષ્મથી જયની આશા ટલી.” ૩૦
 દુષ્ટ ચતુર્થીનું પરિચાણુ: “નથી બીષ્મ દ્રોણને જાણુ;
 આપણુ રાજ પામશું જદા, સેવાહીણુ રાખશું તદા.” ૩૧
 એમ કૌરવે જ્યાં કલી વાત, તેણે સમે થૈ છે રાત્ય,
 શૂર સર્વે તે સ્થાનકચ થિયા; બીષ્મદેવ ઊતારે ગિયા. ૩૨
 સ્થાનકચ બેહ દલ આવિયું; રાત્ય પડી અન્ધારું થિયું.
 જીઆવ્યા તેને હેતે મલ્યા; નાવ્યા તે તો રણમાં ગલ્યા. ૩૩
 ઉત્તમ અન્ન જમે છે જોધ; એક એકને દિયે પ્રતિજોધ:
 “આપણુ તજ્યો મનનો શોક, તોજ પામશો સ્વર્ગજ લોક.” ૩૪
 શૂર સર્વ વાતું કરે એવ: ‘પરભાત્યે જૂધ કરશું ખેવ.’
 એમ વિચારે બેહના વીર; બીષ્મ મહાજૂધે રણધીર: ૩૫
 “સમરો આપણે હરિનું નામ; કરશું રણ્ય ક્ષત્રીનું કામ;
 કાલ્ય રણુતીર્થમાં રનાન; દેશ આપણે આતમદાન. ૩૬

૮. આશા ગેહે સો. સર્જી ક. આશાંગે ગૂ. ૯. અહીંથી ૧૧૯૬ માં
 સૂધી સો. ક. માં નથી; કવિયેજ કદાચ પાછળથી ઉમેર્યું હોય !

એહ વાતની કરો આખડી; જાયે સ્વર્ગ વિમાને ચડી.

કૃષ્ણે દયા કીધી છે ધણી, જે છે વૈકુણ્ઠ કેરા ધણી. ૩૭

સત્ય આપણું રાખો, શૂરધીર ! ક્ષત્રી કુલ્ય નૈં આવો, વીર !

ધર્મ આપણો રાખશે હરિ;” ઊઠ્યા વીર વિચાર જ કરી. ૩૮

સેજે પોદયા શૂર સુધીર; કાયર મન નથી રે’વું ધીર;

ચાર પોદર તે રજની ગઈ; સેન જેહ તે સજ્જ થઈ. ૩૯

પાણ્ડવ મનમાં હરખ્યા ધણું : “ કાલ્યે કાલજ કૌરવ તણું;

ત્યાં રજની વીતી પોર ચાર, મુહૂર્ત એક પાછી નિરધારચ. ૪૦

ત્યાં ઉત્તમ વીર વિમાસે મજ્ય, ઘટોત્કચ ને અભિમન્યુ:

“ કાલ્ય સન્યા વરણ આપણે; ભીષ્મજી સામા ચડશું રણે.” ૪૧

એવી વાત મન્ય નિશ્ચ કરી, આવ્યા જ્યાં યુધિષ્ઠિર હરિ:

પારથને ચરણે જૈ પડ્યા, કાયાકાન્તિ જાણે હીરા જડ્યા ! ૪૨

હણ્ડવત તણ્યને કરી, અભિમન્યુ વાણી આચરી;

કૃતાન્વજિ-કર નમિયો ચરણ્ય : “ સુણો વીનતી, અશરણશરણ ! ૪૩

જે બાન્ધવ કાલ્ય રણમાં પલું; કૌરવ સાથે જૂલે ભલું;

તમચરણ-પ્રતાપે ભાજું સર્વ; ઊતારું હું એનો ગર્વ. ૪૪

મામાજી ! આપો આગન્યા, તો ભાજું સર્વે ભીષ્મ જ વન્યાં;

પિતામહ રક્ષિયાત્ય જ થશે, પુત્ર તણું જ્યારે યુદ્ધ પેખશે. ૪૫

તમે ભીષ્મ તણાં જનકવન્યો બાણ, તો કૌરવ સર્વ કરું વૃન્દાણ;

પૂર્વાચાર્યો

વૃન્દાણ કૌરવને કરી, પિતામહને મિશ શીસ;

ભીષ્મશું સન્મુખ રહું, જે કૃપા કરો, જુગદીશ ! ૪૬

ના કે’શો માં, નાથજી ! રમાપતિ રણછોડ !

પિતામહશું જુબ્ય પરવરું; ભડું ભીષ્મશું કોડ.” ૪૭

[૧૭]

ઔપાધ

કૃષ્ણ કહે: “ અર્જુન-ધર્મ ! સુણો; જે બાન્ધવનો હર્ષ જ ધણો. ”
 આશા આપી દીનદયાલ; અન્તરચ ઔચ્છવ થિયા જે બાલ. ૪૮
 ત્યારે હરિ કહે: “ બાંધો હથિયાર વેગે; વીર ! મ લાવો વાર;
 પૂરણ ભાથા ભીડો ઘટા; જુગમ બ્રાત રેહજ્યો સામટા. ૪૯
 એક એકનું ઊપરચ કરો; દુષ્ટ તણાં દૈવતને હરો. ”
 પુનરપિ ચરણે નામ્યું શીસ; મુસ્તકે હાથ મૂક્યો જુગદીશ. ૫૦
 તિહાં પ્રેઠ વાસી; થિયું પ્રભાત; સૂર છતો થ્યો; વીતી રાત્ય.

દિન આઠમો-પ્રવેશ

દાતણુ રનાન કીધું અભિમન્ય; હેતે કરે હરિનું પૂજન; ૫૧
 નૈવેદ નારાયણને ધરે; દક્ષિણા દાન વાડવને કરે,
 પછે ભોજન આરોગ્યા આપ; સુધારૂપ પરહરિયાં પાપ. ૫૨
 તામ્બુલ તિલક કીધાં તે વાર; વસ્ત્રવિભૂષણ ધરયા શણગાર;
 આયુધ અર્જુન સજ્યાં છત્રીસ; પછે પગ્યાલીને નામ્યું શીસ. ૫૩
 વલતી સતી આપે આશીસ: ‘ રક્ષા કરજ્યો શ્રીજુગદીશ. ’
 પછે ભીમકુંવરને સાદ જ કરચો; ઊઘટ આવ્યો આનન્દ ભરચો. ૫૪
 ત્ર્યોદશ શત હસ્તી સજ કરયા; અયુત એક રેવન્ત પાખરયા;
 પાંચ સહસ્ર તે રથ જોતરયા; વિવિધ આયુધ ઊપરચ ભરયાં. ૫૫
 અર્જુનમુત શીશ ધરિયું છત્ર; ત્રણ્ય શત વાગ્યાં વાજિત્ર.
 તેનો શબ્દ સુણી અમર એમ વહે:
 ‘ આજ સુભટ રણે કો અડિયો મહે ! ’ ૫૬
 જે અયુત પાલા દત્ત રીત્ય, જે રણમાં નવ્ય પામે ભીત;
 તે અરુણ ઊગ્યે થિયા સાબદા: પાસે ત્રિશૂલ કરચ શોભે ગદા. ૫૭
 અભેમન્ય લાગો અર્જુન-શરણ્ય; ઔષતાં અર્જુન હલકે આભરણ;
 પ્રણમ્યા છે યુધિષ્ઠિર હરિ: ‘ જુગ ! પધારો, આવો જય કરી. ’ ૫૮

આસા માગી ચડિયો રથ્ય; અદ્ભુત આયુધ સોભે હથ્ય;
 શ્વેત ધન ત્યાં ખીંદી શ્યામ; સુખદાયક સારથિનું નામ. ૫૯
 રણુથમ્ભ રોપ્યો છે જ્યાંહ, ઊઘટ વેગે ચાલ્યાં ત્યાંહ.
 તે સમે ભીષ્મજી રણને ભજે; પૂંઠ્યે લઘુ કૌરવદલ સજે. ૬૦
 તેમાં બલિયા રાય અપાર, જયદ્રથ ને કર્ણકુમાર;
 અવરચ તણી સૂખ્યા નવ્ય લહું; કૌરવનાં બન્ન કેતાં કહું? ૬૧

પૂર્વછાંયો

કૌરવદલ ઝાંખું થિયું; અભિમન શોભે ચન્દ;
 અર્જુનસુતને પેખતાં, ગતિભર્જી થિયા મતિમન્દ. ૬૨

[૧૮]

ઓપાધ દાવટી

શુકનિ કહે: “સુણ્ય, દુઃશાસન ! હો રાય કેરા બ્રાત !
 મારા મનમાં ખટપટો; શી કહું તુજને વાત ? ૬૩
 અર્જુન સરખો કોણ આવ્યો ? કપિધ્વજ નહીં સર્જાય,
 નહીં તેનો સારથિ ને, દર્પ ચમકે અર્જાય. ૬૪
 ઠાને મુક્તાફલ દૃવ્યાં; જાણે રતિનાથ જ આવ્યા !
 પોતાનું દલ પ્રમલ લેને, ત્રિપુરશત્રુ જગાવ્યા. ૬૫
 જાણું ભૃગુસુત સૂરેજ, ચન્દ્રવદન અતુર સુખણ;
 રવિજ્યોત તે અર્જુનેજ, દીસન્તો અપરાણ. ૬૬
 ભુજામલ એને અતિ ધણું, તેને જોઈ હરખે શર;
 સન્યા આપણીને એમ બાણે, ઊતરવું તેનું નર. ૬૭
 શરાતન અર્જુમાં જ શોભે; રોમાઝિયત છે ગાત્ર;
 ભીષ્મજી વિન્યા અન્ય જોધા, તેને ગણે તુણમાત્ર. ૬૮
 ત્રયોભર્જી રથ એહનો; અભર્જી ઠેયે સાર;
 કનકમે તેડ્યો સધનો; નહીં લોહ લગારચ. ૬૯

- અન્યથા તુરી ચાર તેહના; ચોકડે જડિયાં રત્ન;
પચરજીં શોભે પૂંછડાં; તેને ઝાલવે ધણું જાતન.” ૭૦
- ત્યારે સુણી વાણી શુકનિ કેરી, દુઃશાસન કહે વાણ્ય;
“ ભાણેજ છે ભગવાનનો, અર્જુનસુત એહ જાણ્ય. ૭૧
- અભેમન્ય અભિધાન એનાં, સુભદ્રાસુત સાર.”
વચન એવાં સાંભલીને, ઝાંખા થયા ઝૂઝાર. ૭૨
- સુશર્મા ને શલ્ય રાજા, તે મુખે એવી વાણ્ય:
“ એનાં નેત્ર ઝાલી નવ્ય શકે, પાછા પડ્યાનાં પરિચાણ. ” ૭૩
- અભેમન્ય આવ્યો સાંભલી, કૌરવપત્ય બોલ્યો વાણ્ય:
“ શું ઊભા છો સુભટ સર્વે? લિંગા એના પ્રાણ. ” ૭૪
- “ ભડકી મરો માં, બાપ મારા!” એમ વહે રુદ્યા-અન્ધ;
“ નવછંક તે જોને રે એલી; નથી ગમતી ગન્ધ. ૭૫
- તે માટે તમે કરો પ્રાજે, શર બલિયા સર્વ;
રથ ભાંડીને કરો ભૂંડા; બિતરે એહનો ગર્વ.” ૭૬
- કાકા કેરી સુણી વાણી: “ મિથ્યા થ્યો રાણિયાત્ય;
ભાંગી ભૂંડા કરે, કૌરવ! પણ્ય સાંભલ્યે કહું વાત. ૭૭
- જો નજરે દેખી નવ શંકા, તો તમ અશુ ફેડો તેહ;
તુજ રુદાની ફૂટી છે પણ્ય, કપોલે છે જોહ. ૭૮
- નેત્રે અન્ધ છે તાત તાહરો; રુદે અન્ધ તૂં, રાય!
મિત્ર ત્રણ્ય છે અન્ધ તારા, વલી અન્ધ તારી માય; ૭૯
- અન્ધારામાં ગયું, કાકા! રાજ તારું સર્વ.
સાવધાન થેને આવો સામા; હું બિતારું આજ ગર્વ. ૮૦
- કુમ્ભ પૂરો ભર્યો પાપે, બિણો નહીં અધવાલ;
સતીને તે સીદ દૂવી? તૂંને રહા દીનદયાલ.” ૮૧
- એવી વજ્રવાણી સાંભલીને, ઝાંખા કૌરવ માત્ર;
સમુદ્ર-લોહે પરવરચા, ને રોમાઝિયત થ્યાં ગાત્ર. ૮૨

ત્યાં સુશર્મા ને શલ્ય આવ્યા, દુઃશાસન, જયદ્રથ;
બાણ શત શત સર્વે મૂક્યાં; હાંપી લીધો રથ. ૮૩

સુશર્મા સાયક ઘણાં નાંખે, વૃષ્ણકાલ્ય જ્યમ ખિન્દ;
પર્જન્ય પર્વત જેમ હાંકે, તેમ બાણે અભિમન-ચન્દ. ૮૪

ચન્દ્રવદનો તે થિયો; ત્રિધાર નાખ્યું બાણ;
તેણે સાયક સર્વ છેઘાં; જૈ કર્યું વન્દાણ. ૮૫

એવું નિરખી આવિયો, તાં પવનવેગી વીર;
વપુ નિરખ્યું વાયુસુતનું; કૌરવ થ્યા તવ કીર. ૮૬

ત્યારે લિડમ્બાસુતે હાક મારી; રચ્યો નવલો રજી;
હાક સુણતાં પ્રેયત પ્રગટ્યા; આવ્યા વીર અત્રજી. ૮૭

તેનાં સ્વરૂપ હું શું કહું ? છે રાક્ષસરૂપ દેહ;
ભીમસુતની આજાયે, આવ્યા રણમાં તેહ. ૮૮

કેને નાક નવ ગજ જેવડાં, અને દાંત મોટા ખારચ;
ક્રોધ સીસવોળા કરે ડોટા; તેને ચરણ હીસે ચાર. ૮૯

કેને ઉરે નેત્ર શોભતાં; વદન વાંસે કીધ;
કેને શત બાહુ શોભતા; પર્વત કરમાં લીધ. ૯૦

ક્રોધ ભરમ નાખે; કરે ભડકા; વલી જૈને વજ્રગે દેહ;
કૌરવ માંડ્યા કરડવાને, જે હતા રણમાં તેહ. ૯૧

કેનાં તાં નૈવેદ કાઢ્યાં; ઓત્ર છાંટી લીધ;
કાની છલ ઝાંટી ખારચ કાઢી; મહારથ મુંગા કીધ. ૯૨

વલી ગગન્ય જૈ ગડેડાટ કીધો; વૃષ્ણ મુશલધાર;
પવન ઊડે; વહે વાહલ; ખિન્દુ તણો નહો પાર. ૯૩

પર્વત થેને પડે ઊપરચ, કૌરવદલ જે ઠામ્ય;
ગજ, રથ, હય ને ચોધ આંખ્યા; તેનો ન મલે નામ. ૯૪

તે સમે અભેમન્યુ રણમાં, બાણ મૂક્યાં ખાર;
તે પૂંઠયે વલી મૂક્યાં, તે એકાદશ ને ચાર. ૯૫

બે વીરે સર્દાર માંડ્યો, કૌરવદલનો ત્યાંહ;
 ભાગી નાસી ત્યાં ગયા, સાગરજલ છે જ્યાંહ. ૯૬
 કેસરીને પેખતાં કોરજીં, નાસી જાય વલી જેમ,
 વાયુસુત-પુત્રે ડાટ વાલ્યો, કૌરવ નાઠા તેમ. ૯૭
 અલકુંડરણુ કાઢી નાંખ્યાં, કૈં ઊભા આયુધ છોડી;
 ‘અમે પીપલા પાણ્ડવ તણા;’ એમ કરગરે કર જોડી. ૯૮
 વાયુવેગે વૃક્ષ હાલે, જાણે આવ્યાં જાણુ!
 ધર્મદ્વાર એ મગાવ્યો: ‘પાણ્ડવો! મ કરશે વન્દાણુ.’ ૯૯
 મોટા રાજા માણુ મૂકી, જસ પડ્યા કૈં જોધ;
 તેવે વૃષકેત આડો ફરીને, દિયે છે પ્રતિજોધ. ૧૦૦૦
 કર્ણકુંવર આડો ફરી, કૌરવદલ થમ્ભ્યું ખરું;
 “પૂંઠે મારે પરવરો, હું અગ્ર જૂઠે સગ્ર્યરૂં. ૧

પૂર્વછાયા

ભાગે ક્ષત્રી ભૂંડા દીસે; પછે વન ગમાં કેમ જાય?
 માતા પિતાને લાજ લાગે; નીચું નિહાલી જેસાય.” ૨

[૧૬]

ઔપાધ

વૃષકેત કહે: “સુણજ્યો, શર! હવે રણ્ય જૂઠ રચું પરિપૂર;
 ગદુર-દલને પ્રાણે કરું; બલ સઘલું રાક્ષસનું હરું; ૩
 અભિમન્યને મૂકાવું ઘાટ; રોકું હું જૈ રણની વાટ;
 પણ્ય પાણ્ડવજય હું પેખું આજ, સદા મિત્ર જેને મહારાજ.” ૪
 દીન વચન કહે દિનકર-તન: ‘ભક્તવચ્છલ તમે, જુગજીવન!
 સર્વ તણી શર્મ રાખો, હરિ!” હાંક્યો રથ એ સ્તુત્ય જ કરી. ૫
 રૂપ તણો નવ્ય લાભે પાર; અભિમન્યુ ને કર્ણકુમાર,
 રથ ફેરવી સન્મુખ કરયા; ઊડણુ અભરૂં અશ્વ જોતરયા. ૬
 “જય તમારી યાશે ખરી; પાણ્ડવ-સન્મુખ નિત્યે હરિ;
 પણ્ય નાસું તો લાજે મુજ માત; કર્ણ પિતાનો લાજે તાત. ૭

- ભક્ત-નાશે લાજે ભગવાન; નાશે નરકે જાય જ તન;
તે માટે કરિયે સર્કામ; આજ મ રાખિશ મનમાં હામ.” ૮
- મે પોર વૂઢા તેણી વાર; ત્યાં દારુણ જૂધ રચ્યું નિરધાર;
બ્યોમે વિમાન ઊભાં ઘણાં; અપહરણી નાવે મણા. ૯
- શરા ધીર વરવાનું મન; કાયર નર તાં તજશે તન;
જહ, ભૂત, પિત્રાશ જ ખહુ, જહાણી, શાકણી આવ્યાં સહ. ૧૦
- રક્તપ્રિય રલિયાત્ય જ થશે, જે શિવ-ઉમયાની સેના હશે;
સીમલ, સકરા, વાયસ ઘણા; પાર ન આવે પર્જી તણા. ૧૧
- ઘોર દલમાં ભેરી વાદ; સરણાયોના વિસરયા સાદ;
સુણતાં સાદ શરાતન ચડે; કાયર-કરયાં આયુધ પડે. ૧૨
- શરા ધીર ઘડહડિયા ધોમ; ચરણપ્રહારે ધ્રુજ ભોમ્ય.
પ્રથમ ખાણ મૂક્યાં વૃષકેત; હરિભક્ત છે ધર્મ સમેત. ૧૩
- તે ખાણને કાપ્યાં અભેમન્ય; કૌરવ પાણડવ કહે: ‘ધન્ય, ધન્ય;’
‘ધન્ય,’ વહે ભીષ્મજી તાત; ‘ચન્દ્રવંશી કુલવિક્ષાત!’ ૧૪
- અભેમન્ય વિચારી વાત, તીવ્ર ખાણ તબ્ય મૂક્યાં સાત;
ચારે ચક્ર છેઘાં ચાર; હયે ચાર નાંખ્યાં નિરધાર; ૧૫
- એકે ધન કીધી લોપ; ધનુશ ભાંજ્યું ને પાડ્યો ટોપ;
રથ ભાંજ્યો ને માર્યો સારથિ, ત્યારે કર્ણકૃંવર કોપ્યો મહારથી. ૧૬
- ધનુષ તણો ટકુંરવ કર્યો; ઉત્તમ ખીજો રથ જોતર્યો;
સારથિને કરચ સોંપી રાશ: ‘કહેતી, વીર! હવે ક્યાં જાશ? ૧૭
- ખજ રોપી રથ અગ્રે ફરી, ટોપ ધર્યો મન સમરથ કરી;
ધનુષ ધર્યું કરમાં પરચણડ; ઇન્દ્ર ધ્રુજ્યો; કમ્પ્યો બ્રહ્માણડ. ૧૮
- “જલવજો હવે, જોધા પ્રોહ! રથ ભાંજીને કરું દિગ્મૂહ;
આટલાયે મેં આલસ કર્યું, જે અર્જુનસુતને સ્થાને હરું? ૧૯
- તેં નેહ ન આણ્યો મનમાં રતિ, આ પેખ્ય ખાણ મેં તારી વતી.”
સાયક તાણી સાંખ્યાં વીસ, અભિમન્ય ઊપરચ આણી રીસ. ૨૦

- સામાં તાણી છેઘાં અર્ધ; અયુત તણો રથ કીધો ગર્દ;
 દસ પોદતાં જૈ રથને ખાશ; ચારે હયનો કીધો નાશ. ૨૧
- ચારે ચક્ર જ ચૂરણ કર્યાં; ધનુષ ટોપ આયુધ જ હર્યાં.
 એકે સારથિ માર્યો સહી; એકે અભિમન્યની ગત્ય ગર્ધ; ૨૨
- મોઘાં પામ્યો મહાબલવન્ત, જેણે કૌરવ જોધા કીધા ચન્ત.
 મોઘાં નિરખી બાન્ધવ તણી, ઘટોતકચ-મન્ય રીસ જ ધણી. ૨૩
- જૈ ગ્રહો કર્ણસુતનો રથ; વ્યોમ વિશે ચાલ્યો સમરથ;
 ઇન્દ્રાદિક આશ્ચર્ય પામિયા; સર્વ દેવ અલગા થૈ રહ્યા. ૨૪
- દૈત તણું બલ દેખી ધણું, કર્ણકૂંવર કોપ્યો; શું બણું?
 તેને જેમઃ ઝોલકી કીધો ધૂરચ; રણગર્વે કૈં ધાણું શર. ૨૫
- મુહૂર્ત માત્રમાં હેઠો ઊતરી, રણ રચવાને ચાલ્યો કરી.
 વ્યથા મટી અર્જુનસુત તણી; આયુધ ગ્રહ્યાં, જેની તીખી અણી; ૨૬
- સાવધાન થૈ બેઠો રથ્ય; ધજ, ધનુષ ને ટોપ સમરથ;
 ધનુષ ધરતો ચાલ્યો રણહૈત; ત્યાં સામો ઊભો વૃષકેત. ૨૭
- તે સામો અભિમન્યુ સાર; પૃષ્ઠ વિશે દૈતનો પ્રહાર;
 બે પાસાથા મારે જોધ; વચ્ચે વૃષકેત કરે વિરોધ. ૨૮
- દૈત તણો તવ્ય હણિયો બાણ; તવ અભેમન્યને થિયું બાણ;
 ભીમકૂંવર પડ્યો પેળિયો, તવ્ય અર્જુનસુત તે રાતો થિયો. ૨૯
- સાયક સાધ્યું સામ્રત કરી; કાલહલ મૂક્યું કરચ શર ધરી;
 વૃષકેતને વાગ્યું રહે; મોઘાંજીત થ્યો, નવ્ય વાણી વહે. ૩૦
- રથ પાછો વાલ્યો રણધીર; વૃષકેત નયણે ચાલ્યાં નીર. ૩૧

પૂર્વછાંયો

- કર્ણકૂંવર રણમાં પડ્યો; મોઘાં થિયો મહાશર;
 ભીષ્મ મનમાં કોપ્યા ધણું; ચક્ષુ કીધી કૂર. ૩૨
- સજ્જે કહે: રાય! સાંભલો, ગાન્ધારી સમેત;
 કૌરવ કષ્ટ પામ્યા ધણું; મોઘાંજીત થ્યો વૃષકેત. ૩૩

ધૃતરાષ્ટ્ર એમ ઓચરે, દૈ મુસ્તકે હાથ:

“ આગલ્ય, સજ્જે! શં થયું? તે કહો વિસ્તારી વાત.” ૩૪

ઋષિ કહે: “ રાય! સાંભલો, પરીક્ષિત કેરા તન્ન!

ભીષ્મપર્વ ભારથ-કથા તે, સુણો ભાવ ધરીને મન્ય.” ૩૫

[૨૦]

ચોપાદ દાવટી

ભીષ્મ મન્ય કોપ્યા ધણું, પાણ્ડવ પામ્યા ત્રાસ;

ચરણે લાગ્યા ચતુર્ભુજને, વીનવ્યા અવિનાશ: ૩૬

“ બાલક બેદ્ર ઉગારણ્યો હો; સુણો, કમલાકન્ત!

ભીષ્મજનાં બાણ ઉપરચ, તમે રાખણ્યો ચ્યન્ત.” ૩૭

ભીષ્મ કહે અભિમન્યુને: “ તૂં મેલ્ય પેલાં બાણ;

હામ તારે હશે મનમાં; સાંભલ્ય વેણ, સુન્નાણુ!” ૩૮

આત્મા લઇને બાણ સાંધ્યું; પ્રણમ્યા જૈને પાય;

પ્રદક્ષિણા દૈ આવ્યું પાછું; કૌરવ વિરમે થાય. ૩૯

બીજું બાણ તાં સાંધ્યું, તેણે કરચો ધજનો લોપ;

ભીષ્મ ભારથ્ય ચડ્યા ત્યારે, કીધો મનમાં કોપ. ૪૦

ત્રિભૂજ કીધો બ્રહ્મટી, ને રોમ ઉભાં થાય;

આંખ્યમાંથી ઝરે અગ્નિ; ઝાલ ચાલી જાય. ૪૧

ધજ પડતે મર્મ બોલ્યા: “ સાંભલો હવે વાત;

બાલક તો બલિયો ધણું; એને દેખાડું હાથ.” ૪૨

એમ કહીને બાણ સાંધ્યાં, ગર્જાતન્ય તે વાર;

ધનુષ ભાંગ્યું, ધજ પાડી, હય હણ્યા નિરધાર. ૪૩

અશ્વ આણ્યા ચાર ઉત્તમ; ધનુષ સાલું ધીર;

ધજ રોપી ધસ્યો સામો, વૃકોદર-સુત વીર. ૪૪

ધ્વજ તાં ફેડેડાટ વાળે, રથ થકી આકાશ;

ગજ તણા ગડેડાટ ગાળે; સાંભલતાં જાય શ્વાસ. ૪૫

- હય તણા હણેણાટ ત્યાં, દલ-મધ્ય સઘલે થાય;
તરુવરનો કડેડાટ કરતો, ઘટુર ભીષ્મ સામે જાય. ૪૬
- સન્મુખ આવી રિણો ઊભો; હાંક મારી હદ;
ભીષ્મ કહે: “ભડકું નહીં; હું જિતાઈ તુજ મદ.” ૪૭
- હાક-શબ્દે ધરા ધૂળે; હિલોધ્યા સાહેર;
ધન્દ્ર બ્રહ્મા થયા વ્યાકુલ; શર સઘલા સેર. ૪૮
- હાંક પાડી સૈન્યમાં, તે બધિર કીધા સર્વ;
જોધા હતા ત્યાં જોટલા, ઊતરયા તેના ગર્વ. ૪૯
- તાં ભીષ્મજીએ જાણુ સાંધ્યાં, અસુર ઊપરચ સાર;
ત્યાં દૈત્યને દેખે નહીં; તવ કરે કોણુ પ્રકાર? ૫૦
- તાં ભત્રીજો આવ્યો ભીમનો; કરચું પિતામહને પ્રણામ;
અભેમન્યુ એવું ઓચરચા: “તમે છો અમારા સ્વામ્ય.” ૫૧
- સામસામાં જાણુ સાંધ્યાં; કરે બેઠૂ જણુ ક્રોધ;
બાલક તાં બલિયો ધણું, પણ્ય ભીષ્મ સાથા ભડજોધ. ૫૨
- સાયક સાંધ્યાં ભીષ્મદેવે; રથ કરચો શતખણ્ડ;
અન્ય રથ તત્ક્ષણુ આણ્યો, તે ચડાવ્યો બ્રહ્માણ્ડ. ૫૩
- ત્રીજા રથમાં તે બેઠો, તે કરચો શત ચૂર;
ચોથો ચલાવી આણિયો, તે પણ ભાંગ્યો ભૂર. ૫૪
- એમ રથ અભિમન્યુના તે, ભાંજિયા શત એક;
ભીષ્મજીએ ભાવ આણી, લીધો રણનો છેક. ૫૫
- વલી અભેમન્ય રથ્ય બેઠો, સુંદર આયુધ સજ;
ચલાવ્યો રથ રણુ ત્રિશે, તે આરોપીને ધજ. ૫૬
- ‘શાન્તન-મુતશ્નં જૂઘ રચશ્નં, તેની લોપશ્નં નહીં લાજ.’
નિરખવા આવ્યા નાગ મોટા, વલી આકાશથા આજ. ૫૭
- ધ્વજ આવ્યા ઉમડે, તે હર્ષ આણી મજ્ય;
સહ એવી વાણ્ય ઓચરે: “ગડુવ ! તમને ધન્ય.” ૫૮

- ગર્જેવ સામાં બાણ સાંધ્યાં, તેણે સારથિ-છેદન;
 દેખતાં મન્ય દુઃખ આણ્યું; બ્રહ્મચાર્ય કોપ્યા મન્ય. ૫૯
- ચોલ સરખી ચક્ષ કીધી; ધનુષ લીધું ધીર;
 એવું મુખથી ઓચરચા: “જૂઘ જલવે તું, વીર!” ૬૦
- સાયક શાન્તનસુતે સાંધ્યાં, બાર ને બત્રીસ;
 મુગટ ઊઝ્યો મહારથાનો, જે હતો સુંદર શીશ. ૬૧
- તેનો શોક નાણ્યો મન વિશે, ને ચાંપી સાંધ્યાં બાણ;
 સામાં સાંધ્યાં શાન્તન-સુતે, કરચું બાણને વન્દાણ. ૬૨
- અભેમન્યુ આશ્ચર્ય પામિયો; મન્ય વિચારચું એમ:
 “પિતામહશં પ્રાદ જૂઘ, હું આચરું આજ કેમ? ૬૩
- પછે ક્રતેનામા બાણ સાણું, સુભદ્રાસુત્ય હાથ્ય;
 ત્યારે એવું મુખ્યથી ઓચરચા: “હવે નાખો તમે, નાથ!” ૬૪
- ગર્જેવે ત્યારે પેખિયાં, તે નિરખતાં સહ લોક;
 સામાં સાંધી સુભદ્રા-સુતે, કરચાં સઘલાં ફોક. ૬૫
- વલી ગર્જેવે બાણ સાંધ્યાં, એકાદશ ને વીસ;
 તે પણ સર્વે ભાંજિયાં છે, મન્ય આણી રીસ. ૬૬
- ગર્જાસુત જે બાણ નાંખે, તે તે ખણે જોધ;
 પિતામહને પ્રભાગ્યા; તવ્ય કીધો હૃદયા ક્રોધ. ૬૭
- આંખ્ય તાં ઊંચી ચડી, તે કપોલે નિરધાર;
 પિતામહ કહે: “કરં પ્રાજે; ચડી રીશ અપાર.” ૬૮
- કાલનામા બાણ સાણું; આદરચું એમ મન્ય.
 ધર્મ, અર્જુન વીનવે: “શ્રીકૃષ્ણ! તમને ધન્ય. ૬૯
- ભીષ્મજીનાં બાણથી, તમે રાખજ્યો જે વીર.”
 શ્રીકૃષ્ણ વલતાં ઓચરે: “તમે, ધર્મ! રાખો ધીર. ૭૦
- પાણ્ડવ કેરી જય યાશે; સાંભલો તમે, શર!
 એને પિતામહે પતીજ્યા, જ્યારે યુધ કીધું કુર.” ૭૧

ત્યાં અભેમન્ય એવું ઓચરચો, તે પિતામહને મુખ્ય:

“પુત્ર કેરા પ્રભવ માટે, રખે ધરતા દુઃખ!

૭૨

મોટા મનમાં ક્રોધ નાણે; ક્ષમા મનમાં ચ્યન્ત;

અવગુણ મારા પરહરો, એવી તમારી મત્ય.

૭૩

હં તો કાષ્ટ કેરી પૂતલી, તે બિચલું ઉત્પાત;

તમે ખેલાવો તેમ ખેલું છું, તેનો દોરડો તમ હાથ્ય.

૭૪

મારવો ઘટે તો મારજ્યો; તેનું દુઃખ નહીં, દયાલ!

હાંસું કરશે સર્વ રાગ્ન; ખેસશે તમને ગાલ્ય.

૭૫

મૂંને મારચે લાજશે, વલી ઝાંખા થાશે, જ્યોધ!”

એવું વાયક સાંભલી, તવ્ય ગિયો ઘટથો ક્રોધ.

૭૬

વલી પિતામહ મન્ય વિચારે: “એ મૃત્યુ નહીં મુજ હાથ્ય;

અભેમન્યને મારશે, શતબ્રાત-ભગિની-નાથ;

૭૭

દુઃશીલા-ભરથાર કહાવે, જ્યદ્રથ તાં જોલ,

દ્રોણપર્વે ચક્ર-જૂથે, છેદશે શિર તેલ.

૭૮

પ્રભુ પરપગ્ય ઘણો કરશે; ત્યાં એ મરશે બાલ;

એ તો દૈહીત કેરો અંશ છે;” પછે છાંડચું સાયક-કાલ.

૭૯

સોક્ષ્મ સાયક કરચ ધરચું, ભીષ્મજીયે તેણી વાર;

તાં ગગન-મણ્ડલ ગાજિયો, તે ઘટોલક્ય નિરધાર.

૮૦

આવી હેંઠો બિતરચો; તજ્યું તે બ્રહ્માણ્ડ;

ભીષ્મ પાસે ધાધ આવ્યો; રથ હલાવો ધજડણ્ડ.

૮૧

તવ ચક્ષુ તાણી દૈત બિપરચ; વેગલો થ્યો વીર;

વલી વાયુરૂપે વાંસે આવી, ઓચરચો મુખ્ય રીર.

૮૨

વલી સન્મુખ આવ્યો સૂઝચ થૈને; ખડખડ કાઢ્યા દન્ત;

વલી વદન વાંકું કરી બિભો; તાં ક્રોધ્યા ભીષ્મ કલ્પાન્ત.

૮૩

ક્રોધ કરીને મન્ય ધારચું: “એ માયાવી છે સાર.”

એમ કહીને તણ્ય બાણ લીધાં: “એને હણું હં નિરધાર.”

૮૪

- ત્રણ સાયક પોખિયાં, તેનું કહું અભિધાન;
એક દૈતદમની, એ અસુરમારણ; એ બાણનું અનુમાન. ૮૫
- તે બાણ તાણી મૂકિયાં, તે દૈત વાંસે ધાય;
અભેમુન્યે એ ભાંજિયાં; એક દૈત વાંસે જાય. ૮૬
- દૈત ગ્યો આકાશમાં, તિલાં બાણ પૂઠે સત્ય;
ધન્દ્ર બ્રહ્મા થિયા વ્યાકુલ; કે જે સહની ગત્ય. ૮૭
- તાંથી હેઠો ઊતર્યો; પાતાલ્ય પેઠો જોધ;
સાયક વાંસે ચડવડી તે, કરી મનમાં કોધ. ૮૮
- બાણ દેખી એમ બોલ્યો: “આ લાગ્યો લોહ ઝગઝગ;”
નાગનામા ધારી નાદા, ગિયા સાતમે પાતાલ્ય. ૮૯
- દૈત્ય કહે: “નવ્ય ઊગરું, નવખણ્ડ પૃથ્વી મધ્ય;
હરિચરણે જાડાં તિલાં, રહે મારી શુદ્ધ્ય.” ૯૦
- ઉત્પત્તી બંગો ચડ્યો, આવ્યો કૃષ્ણને કદમ્બ્ય;
ત્યારે ભીષ્મે બાણ પાળું ગ્રહું; હરિ હસિયા તેમ. ૯૧
- કૃષ્ણ કહે: “ધન્ય ભીષ્મજી! તમે વધારી કુલખ્યાત,”
જૂધ ત્યાંથી વિસમ્યું છે, જ્યારે થૈ છે રાત્ય. ૯૨
- સહ સહને ગિયા થાનકે, મલી ગેરા સાથ;
કૌરવ કરે કલ્પના, પાણ્ડવને હરિ હાથ્ય. ૯૩
- પરીક્ષિત સુતને કરનો પાવન, વૈશમ્પાયન ધન્ય;
હેત આણી મન્ય ધરજે, જનમેજે રાજન્ન! ૯૪

ચોપાઈ

- અભિમન્ય વાણી ઓચરે; શ્રીકૃષ્ણ ધર્મ જે શ્રવણે ધરે:
“સાર અમારી કીધી તમે, તો કુશલા ઘેરચ આવ્યા છું અમે.” ૯૫
- શ્રીકૃષ્ણ કહે: “ધન્ય તારી બુદ્ધ્ય, કૌરવદલનો કીધો સોધ.”
એમ કહીને આનન્દ પામિયા. અભેમન્ય ઊતારે ગિયા.
ચાર પોહર તે રજની ગઈ; સેન્યા ત્યાં બેઠી સજ થઈ. ૯૬]

દિન નવમો-પ્રવેશ

- પ્રાતસમે ચાલ્યા સદ્ગ્રામ; સેન્ય સજે સર્વે રાજન,
ભીષ્મદેવતી રક્ષા કાજ, રથે ચડી આવ્યા સૌ રાજ. ૯૭
- સમરણ સારઙ્ગધરનું કરી, તુલસી-માંજર મસ્તકચ ધરી,
પરમ ભાગવત લીધું રૂપ; આજ જીતવા વિશ્વસ્વરૂપ. ૯૮
- ધણું દાન દીધું તે વાર; આપ્યા ગજ, રથ ને તોખાર;
વિવિધ દાન તે દીધાં બહુ; સજી જોધા ચાલ્યા સહ. ૯૯
- મનમાં ધારયાં ચરણ-મોરારવ; ભીષ્મદેવ ઊઠ્યા તે વાર;
કીધું સમરણ કૃષ્ણનું ધણું, અન્તરજ્ઞમી તેહ તણું. ૧૦૦
- કૃષ્ણે જાણી વાત એવ; ‘ધન્ય ભક્ત છે ભીષ્મ જ દેવ;
મારો ભક્ત પામે ઉલ્લાસ; પૂરણ એહને પદતી આશ. ૧
- અર્જુન! ઊઠો, સજો શણગાર; આવે ભીષ્મજી ક્રોધ અપાર;
એહના મનમાં એહવી હામ: ‘કાં મરવું, માંડે સદ્ગ્રામ.’ ૨
- આજના ભીષ્મ અજો કેવાય; હૃદ્યાં સર્વે રાણારાય;
અર્જુન! આજ રાખજ્યો જતન; એનું છે મારવાનું મન. ૩
- આજ ભીષ્મ પ્રલેનો રવિ; શાશે પાણ્ડવને ત્રિપુરના જવી;
આજના ભીષ્મ અજો અપાર, કરશે સેન્યાનો સર્દાર.” ૪
- કૃષ્ણ કહે ભીષ્મખલ ખ્યાત; અર્જુન કેરૂં ધૂજો ગાત;
મહા જીતવો અર્જુન-રૂપ; નદી સમાન પાણ્ડવના ભૂમ. ૫
- પાણ્ડવવન, એ હુતાશન; સમરથ કોણ ચૂધે રાજન?
પૃષ્ઠ થાખડી અર્જુન તણી; ચાલ્યા જોધા ભીષ્મજી ભણી. ૬
- ભીમ, ધર્મ અને અર્જુન; તેહને સાથે જુગજીવન;
વૈરાટ રાય, દ્રુપદ રાજન; સાથે શિખણડી ધૃષ્ટદ્યુમન. ૭
- ધટોતકચ ને નિકુલજ શર, અને અભેમન્યે આવ્યો પૂરચ;
સાસ્ત્રિક જાદવ ને સહદેવ, કાશીરાજ ૧પુરન્નિજત એવ. ૮

- દુપદી કેરા પગ્યે બાલ, રણ્ય ચાલ્યા સર્વે ભૂપાલ;
એમ દલ સળ્યું પાણ્ડવ તણું, ભીષ્મ-ભય પાણ્ડવને ધણું. ૯
- સગ્ગે કહે: સાંભલ્ય રાજા! એણી વિધ્ય ચાલ્યો અનુન.
હવે આપણું કહું તે જાણ્ય: દલ સાળ્યું કૌરવ નિરવાણ્ય. ૧૦
- કર્ણ અને દુર્જોધન રાજા, સાથે શકુનિ દુઃશાસન;
જયદ્રથ, કૃતવર્મા સાર, કૃપાચાર્ય ને દ્રોણકુમાર, ૧૧
- શતખાન્ધવ સુશર્મા તણા, રસંસમક તાં આગ્યા ધણા;
ખેમધર્મ ને વૃષકેત, કલિંગ વાલ્યા મહા રણક્ષેત્ર. ૧૨
- ભૈરવ રાજા ને વિકર્ણ; ત્રિભોધ રાય ને શલ્ય રાજા;
ચિત્રસેન મહાબલવન્ત; દ્રોણાચાર્ય મહા મહન્ત. ૩ ૧૩
- ચિત્રકેત, લખમણકુમાર, ચિત્રબ્રહ્મા મહા જૂઝાર;
ચિત્રદેવ આવ્યો મહારથી; તેમાં ભીષ્મ છે સેનાપતિ. ૧૪
- ધતરાષ્ટ્ર કેરા શત બાલ, ચાલ્યા સર્વે રણ્ય ભૂપાલ;
કૌરવદલ ત્યાં ૪ સાળ્યું એમ; સગ્ગે કહે: સાંભલ્ય, રાજા! ૧૫
- રણથમ્ભ પૂજ્યો તે વડી, મહારથી રથ્ય બેઠા ચડી;
આવ્યા કરવા રણસર્જામ, શૂર ધીર સમરે હરિનામ. ૧૬
- મજ્જન તન્ય કીધાં તત્કાલ્ય, આરોગી ચાલ્યા ભૂપાલ;
પદલ સન્મુખ આવ્યા ગાફેવ, સામા આવ્યા પૂરણ દેવ. ૧૭

ચોપાદ દાવટી

- સન્મુખ આવ્યા કૃણુ, અનુન, મેલતા બહુ બાણ;
“ધન્ય ભીષ્મજી, ધન્ય તમને;” એવી કૃણુ બોલ્યા વાણ્ય. ૧૮
- “ભલે ભારથ આવિયા, સર્જામ કરવા આજ.”
બાણ સાંધી બોલિયા: “સાંભલો, શ્રીમહારાજા!” ૧૯

૨. વૃષન્થી-રાય” નથી કે માં. ૩. વધારે:-બીજા અનેક સેના
સજ્જત. ૬. પંચ્ય આણે અન્ત. ૭. ૪. સળિયું જતન. ૫. આ
મહેલાં કે માં:—‘દલ સર્વે આળ્યું છે વહી, કૌરવ બેઠા બેલા મહી.’

- ધમ કહીને બાણ સાંધ્યું, પ્રણમિયા હરિ-પાય.
ઉત્તમ અક્ષર શોભતા; 'જય ધર્મની તાં થાય.' ૨૦
- સત્ય પુરુષે ભાખિયું, તે વચન ગુરુ ગાડુંવ;
બાણ પાછું આવિયું; થાપિયું અશ્વમેવ. ૨૧
- તેણે જોધા સર્વ પત્રિયા; ન રહે ઊભો એક.
પાણ્ડવ-દલ તાં ત્રાસ પામ્યું; ભીષ્મ-તાપ વિશેષ. ૨૨
- અન્તરિક્ષથી રવિરથ ખઞ્ચ્યો; શૂર સર્વે જોય;
તેત્રીસ કોટિ દેવતા, થરથર કમ્પ્યા હોય. ૨૩
- અપહરા આનંદ પામી; વહી શર્ધ મનભર્જી;
હૃદય થો વરવા તણો, વપણ બ્રહ્મચારી-અર્જી. ૨૪
- મૃત્યુલોકમાં જે તણ તે, કેમ વચ્ચવો આપણ ભોગ ?
એણે પૂરણ સાધિયા, વૈકુણ્ઠ કેરા ભોગ. ૨૫
- હરિચરણથી અલગા રહે, તે નથી ભીષ્મ જ વાત;
એને વૈકુણ્ઠ આપશે, સન્મુખ ત્રેલોકનાથ. ૨૬
- આશા વસુ વરવા તણી, અપહરા થૈ મનભર્જી;
વિચારી આશાસ દીધી, રહે વરલો રજી. ૨૭
- ધન્વ કહે અપહરાને: "તમે પામિયાં ઉલ્લાસ;
ભીષ્મભેદ દૂં નવ્ય લદ્દું, તો અવરચ કેહીં આશ ? ૨૮
- વૈકુણ્ઠદાયક વિના ભીષ્મજી, ન રહે અલગા એવ." ૨૯
- પુષ્પતી વૃષ્ટિ કરે, ધન્ય ધન્ય જોલે દેવ.
દેવ વાજે દુન્દુભિ; સુર કરે જેજેકાર; ૩૦
- બાણવૃષ્ટિ ભીષ્મે માંડી; મેઘ મુશલધાર.
અર્જુન આયુધ અતિ ધરે; પણ્ય કાંહીં ન પામે ભાગ; ૩૧
- ભીષ્મજીનાં બાણ આગલ્ય, લઈ નવ્ય સકે લાગ.

૬. તે દેખી. ગૂ. ૭. ૨૪ c-d થી ૨૭ d-b સુધીનું સો. માં નથી; લખવી રહી ગઈ છે. ૮. બ્રહ્મચાર્ય એહનું અર્જી. ગ.

- જેણી દિશે અર્જુન વસે, તેણી દિશે ગાડુંવ;
અર્જુન કહે શ્રીકૃષ્ણને: “ જિગારિયે તમે, દેવ!” ૩૨
- કરે કૃષ્ણની વીનતી, પાણ્ડવ પાંચે ભ્રાત:
“ અર્જુનને રાખો, હરિ! વૈકુણ્ઠ કેરા નાથ! ૩૩
- આગે સેવક ઘણા રાખ્યા; તે માટે તમ આશ;
પાણ્ડવ સેવક તમારા છે; રાખજ્યો, અવિનાશ!” ૩૪
- “ અમારો આધાર છો;” ભણે ભીમ સુભણ;
“ અર્જુન કેરી રક્ષા કરજ્યો, ભીષ્મ કેરે બાણ. ૩૫
- જો ભીષ્મ તેને મારશે, લાગશે તમને લાજ;
દ્રુપદીની ભક્તિ માટે, પ્રસન્ન થાહો, મહારાજ! ૩૬
- મૂંઢ કરતાં દિવસ ૫૭૬યો, પોહર પૂરા ત્રણય;
ભીષ્મ કેરા બાણથી, કાંઈ આવ્યું છે આજ મરણ.” ૩૭
- બ્યાકુલ થયા તવ દેવતા, રવિ અને સુરપત્ય;
કોપ સખલો ભીષ્મને, અર્જુન ઊપરચ અત્ય. ૩૮
- ૧૦મનમાં ભીષ્મે જાણિયું: ‘ હરિ છે સમરથ;
પ્રભુ ચક્ર નહીં ધરે તો, મારશં પારથ.’ ૩૯
- એવું જાણી બાણ સાંધ્યું, ૧૧નાગાસ્ત્ર શસ્ત્ર નિર્વાણ;
દેવ થરથર કમ્પિયા: ‘ હવે લેશે અર્જુન-પ્રાણ.’ ૪૦
- તેત્રીસ કોણ્ય બ્યાકુલ થયા; થર થર ધ્રુજે ધરણ્ય;
પાણ્ડવ ૧૨ચારે થયા બ્યાકુલ; ૧૩હવે મારશે અર્જુન. ૪૧
- ભીષ્મદેવના કોપથી, ત્રિલોક્ય પામ્યું ત્રાસ,
પાણ્ડવ કરતા વીનતી: ‘ તમે રાખજ્યો, અવિનાશ!’ ૪૨
- પાણ્ડવે પ્રણમ્યા કૃષ્ણજી: “ રાખજ્યો, રણછોડ!
દીનાનાયક ભકતપાલણ!” વીનવે કર જોડ્ય. ૪૩

૬. વૂઠો ક. ગૂ. ૧૦. ભીષ્મજીયે એ મન્ય વિચાર્યું ગૂ.
૧૧. રીસરુતુ ગૂ. ૧૨. પાંચ ક. ૧૩. અર્જુન આવ્યું મરણ ગૂ.

- ૫૩ અમ્મી આવિયા, દધિપૂર ગાર્જેવ;
કૃષ્ણ ક્રોધે ઊતરયા; રથ ગ્રણી અર્જુન એવ. ૪૪
- અશ્વ અર્જુન-હાથ આપી, મુખ્ય થિયા ૧૪ભગવાન;
ભીષ્મ મનમાં હરખિયા; સન્તુષ્ટ થ્યા રાજન. ૪૫
- ભીષ્મ કહે: “ પ્રભુજી! તમે, પાણ્ડવના પ્રતિપાલ. ”
કૌરવ સર્વે હર્ષિયા; અન્ધસુત ભૂપાલ: ૪૬
- “ આજ ભીષ્મે જલૂં કીધૂં, આપણ્ય પામ્યા જીત્ય;
અર્જુનને તાં મારશે; આપણુ ઊપરચ પ્રીત્ય. ” ૪૭
- વકારે છે વીર આવી: “ જીત્યા ભીષ્મ જ તાત. ”
ગાર્જેવ મુખથા બોલિયા: “ સાંભલો કૌરવ! વાત: ૪૮
- ધર્મ કેરી જ્ય હશે, જેહને પાસે છે અવિનાશ. ”
વચન સુણી પાણ્ડવ હર્ષ્યા; પામિયા ઉલ્લાસ. ૪૯
- કૃષ્ણ કહે છે: “ ધન્ય તમને, શન્તન કેરા સુત!
મન માણે પ્રસન્ન થયું; સર્ગ્રામ તે અહભુત. ” ૫૦
- ભીષ્મ કહે: “ શ્રીકૃષ્ણજી! ૧૫સમ્ભાલો આ બાણુ. ”
૧૬તદા ચ્યેતા શ્રીહરિ, પાલવી ભીષ્મની વાણ્ય. ૫૧
- પલ વેગ માંહે કૃષ્ણજીયે, ચક્રનું ૧૭ચેતન;
ચક્ર રથનું ફેરવ્યું તે, હાથે જુગજીવન. ૫૨
- ભીષ્મ વલતા બોલિયા: “ વડા ભકતાધીન;
વેદવાણી સત્ય કીધી, હવે થયા છે દીન. ૫૩
- ભકતવચ્છન્ન ભૂધરા! ધન્ય ધન્ય ક્રિપાલ!
પાણ્ડવ પાસે છો, હરિ! થાપો ધર્મ ભૂપાલ. ૫૪
- વચન માણે રાખિયું; મોટો કર્યો, મહારાજ!
પાપકર્તાને હણો; ધર્મનાં કરજ્યો કાજ. ૫૫

વૈકુણ્ઠવાસી વિશ્વપાલણુ! વિશ્વનો ૧૮આધાર!

અમ સરખા પતિતને, રાખવા ૧૯અરણુ મોઝારચ.

૫૬

કૃપાનાયક આગલ્યે, મેં નાખ્યાં હથિયાર;

યુધનું કારણુ નથી; સાંભલો, જુગદાધાર!"

૫૭

વીનતી વિશેષે કીધી; પ્રસન્ન કીધા દેવ;

કૃષ્ણજી મુખ્ય ઓચરચા: "તમે ધન્ય છો, ગાંડેવ!"

૫૮

તેણે સમે રજની થઈ; સ્થાનકચ આવ્યો સાથ;

પાણ્ડવ કરે છે વીનતી: "ધન્ય ધન્ય, જુગનાથ!"

૫૯

૨૦કૌરવરૂપી અસ્ત થિયો, ઊગ્યો પાણ્ડવ ભાણુ."

"કાલ્ય ભીષ્મને મારશું," એમ કૃષ્ણ બોલ્યા વાણ્ય.

૬૦

દ્રુપદિયે પ્રણામ કીધો; વન્દિયા હરિ-પાય:

"ધર્યું ચક્ર ચતુર્ભુજે, ૨૧તો રહી પાણ્ડવ-સાથ.

૬૧

૨૨કાલ્ય ગાંડેવ આવશે, યુધ કરવા ભગવાન;

હવે તેને જીતિયે; ભક્તને દીજે માન."

૬૨

૨૩સન્તોડ દીધો સર્વને: "હવે શિખણ્ડીનું કાજ;

ભીષ્મજીને જીતવા, મૂકશું;" કહે મહારાજ.

૬૩

રાત્ર પડી; જૂધ વિસમ્યું; કૌરવ કરે પરિયાણુ:

"કાલ્ય પાણ્ડવને જીતશું;" એમ વટે રાય સુજાણુ.

૬૪

હર્ષ પામી પરવરે, કૌરવ લોભી દુષ્ટ:

"ભીષ્મ કેરાં બાણુની, હવે કોણુ ખમશે વૃટ?"

૬૫

પ્રાત થયું; રવિ પ્રગલ્બો, ને ભીષ્મ વચ્ચે મરણુ:

"દસ દિવસ પૂરા થયા, હવે રાખ્ય સ્વામી! શરણ્ય."

૬૬

૧૮. આધારણુ ગૂ. ૧૯. હરિચરણુ ગૂ. ૨૦. ગૂ. માં ૬૦-૬૧ બિ.
પા. ૬૧. થિયા પાંડવને ગૂ. ૨૨. ગૂ. માં ૬૨ મી નથી. ૨૩. ૬૪-૬૩
એમ બિ. પા. ગૂ. માં.

દિન દસમો-જૂથે પ્રવેશ

- સમરણુ કરતાં કૃષ્ણનું, આપિયાં દાન અપાર;
આશા જાન્યક તણી પૂરી છે, મનવાઙ્મિત નિરધાર. ૬૭
- સ્નાન દાન દયા ધરી, ચિત્તમાં રાખ્યા સ્વામ્ય;
આયુધ ધરીને આવિયા; મુખે જપે હરિનું નામ. ૬૮
- ભોમ્યસેજ્યા મન્ય ધરી, પરવરચા કરવા યુધ;
'ધન્ય, ધન્ય;' વહે ભૂપત્ય: 'ભીષ્મ મોટી બુદ્ધ્ય.' ૬૯
- સજી રાજા સર્વ ચાલ્યા, શકુનિ દુઃશાસન;
ભીષ્મની દષ્ટે રિહ્યા છે, રાય દુર્યોધન. ૭૦
- કર્ણુ બેઠા સ્થાનકે; અવરચ ચડવા સાથ્ય;
ચમ્ભ પાસે આવિયા; આયુધ લીધાં હાથ્ય. ૭૧
- વાજિત્ર શબ્દ સાંભલી, આવિયા પાણ્ડવ પગ્ય;
પાંચ ક્ષોણી સાથ્ય સેના, આવિયા જૂથ-સગ્ય. ૭૨
- ધટોતકચ, અભેમન્ય, દ્રુપદ, અને શિખણ્ડી છે સાથ્ય,
વૈરાટ-આઘે વીર ચાલ્યા, સાત્ત્વિક તે વિક્ષાત. ૭૩
- વિવિધ પેરચનાં ધરચાં આયુધ, ગદા બાણ પ્રચણ્ડ:
'આજ કૌરવ સેનને, આપણે દેશં ડણ્ડ.' ૭૪
- પાણ્ડવ ચારે ચડી ચાલ્યા; ધર્મ રહ્યા સ્વસ્થાન્ય;
ભીષ્મ પડતા પેખે રાજા, તો આપે આત્માદાન. ૭૫
- ધર્મ પાસે ન રાખિયા; ભીષ્મની ઊપજો દાઝ;
પડતા દેખે ધર્મરાજા, તો કરે આત્મા ત્યાજ. ૭૬
- એવું જાણી રાખિયા, સ્થાનકે ધર્મરાય;
ભીષ્મ સન્મુખ આવિયા; દૂરચથા પ્રણમ્યા પાય. ૭૭
- પરમ હેતે કૃષ્ણ બોલ્યા: "ભીષ્મ! ધરજ્યો બાણ;
સર્ગ્રામ્ય અર્જુન સાથ્ય આવો;" એમ વહે છે નારાણ. ૭૮

વચન માન્યું કૃષ્ણજનૂં; શર સાંધિયાં ભીષ્મદેવ;	
અર્જુન ઊપરચ ધરી ચાલ્યા, સેન્ય સહ તત્ખેવ.	૭૯
સદ્ધાર માંજ્યો સેન્યમાં; પાણ્ડવ થિયો ભયભીત:	
‘ વચન મૂક્યું આપનું; આ કશી થે પર ચિન્ત્ય ? ’	૮૦
સેન્ય-પાણ્ડવ ઠેલિયું, તવ થયો હાહાકાર;	
કૌરવ સર્વે હરગિયા: ‘ પાણ્ડવ ફેડ્યો દાર. ’	૮૧
કૃષ્ણ કેરી સ્તુતિ કરી, તવ પ્રસન્ન થિયા ભગવાન:	
“ શાલો તમારો તેડિજ્યો, વેગેશ્વર, રે અર્જુન ! ”	૮૨
શિખણ્ડી તવ તેડિયો, આયુધ સુક્રિત ખાણ;	
આગલ્ય કાધો શિખણ્ડીને; આચરચા ભગવાન:	૮૩
“ ખાણ સાંધો ભીષ્મ ઊપરચ; સુણો, શિખણ્ડી વીર ! ”	
સજી સહ પાછા રિહ્યા, જે હતા મોટા ધીર.	૮૪
ભીષ્મ સામા કૃષ્ણ અર્જુન, શિખણ્ડી પરચણ્ડ;	
તેહ નારી અવતરી, પૂર્વે દીધો ડણ્ડ.	૮૫
નારચ-રૂપે અવતરી તે, લહે છે વરતાન્ત;	
તે વારે ભીષ્મજી કહે: “ સાંભલો, કમલાનાથ !	૮૬
નારચ સાથે યુદ્ધ કરશું ? તમે રચ્યો અધર્મ ઉપાય;	
એ સામું ક્યમ નિરખિયે ? બ્રહ્મચારચનું રજબરદ જાય.	૮૭
મૃષ્ટ ફેરી રિહ્યા ઊભા; તજ્યાં કરથાં ખાણ.	
કૃષ્ણ કહે: “ સુક્રિત સાધી, હરો પિતામહ-પ્રાણ. ”	૮૮
ક્રોધ અર્જુનને ચડ્યો: “ એ કશી ખોલ્યા વાત ?	
પ્રથમ તેહને મારિયે, જે કરે ગર્જવ-વાત.	૮૯
પિતામહને કેમ હણિયે ? સુણો, શ્રીગોવ્યન્દ ! ”	
અર્જુન અલગો લે કરી, પ્રીછવ્યો પરમાનન્દ:	૯૦
‘ કોણ મારે કેહને ? તું, ક્યાં થયો મતિમન્દ ?	
જ્ઞાન ગીતા તણું કહ્યું, તે સમ્ભાલોને સમન્ધ.	૯૧

જ્ઞાન તારૂં ક્યાં ગયું, જે પ્રમોદ્યું અત્યક્ષ,	
મુજ હણ્યાને હણે, અર્જુન! જે દાખિયું સુરચક્ષ ?	૯૨
સભામધ્યે મારિયા; નારીનાં હરયાં ચીર;	
કેશ દીઠા જેટલે, તવ મરણ પામ્યા ધીર. ”	૯૩
અર્જુનનો સન્ધે ટલ્યો; આનન્દ પામ્યો મન્ય;	
“ કર્તા કારણ તૂંચ છે, શ્રીહરિ ! તમને ધન્ય. ”	૯૪
શિખણ્ડીયે બાણ સાંધ્યું; વાગ્યું રદ્યા માંય;	
ભીષ્મજી તવ પોદિયા; સન્મુખ વૈકુણ્ઠરાય.	૯૫
કૌરવ કેરું સૈન્ય ભાગ્યું; થયો હોહોકાર;	
સકલ જે પૃથ્વીપતિ, તે રુદન કરે અપાર.	૯૬
શન્તનુસુત ભોમ્યે પડ્યા; હાવે કશું સર્ગામ ?	
દુર્યોધન તે સાંભલીને, મૂર્છા પામ્યો ઠામ્ય.	૯૭
ધડી એકે સૂખ્ય થઈ; કલકલે કૌરવ રાય;	
શોક કરતો પલ્યો પાલો, ભીષ્મ સૂતા ત્યાંય.	૯૮
દુર્યોધનને સાથ્ય છે, પૃથ્વીપતિ રાય કોડ્ય;	
ચરણ વન્દી ભીષ્મનાં, તે રિહા બેઠૂં કર જોડ્ય.	૯૯
કૌરવે તાં રુદન માંડ્યું; રૂપઅવરચ જે રાજન;	
“ રાય ! રુદન નવ્ય કીજિયે; આ ક્ષેત્ર છે પાવન. ”	૧૦૦
જલપાન ભીષ્મે માગિયું, તે લાવિયા રણ માંય;	
બેઠા કીધા ભીષ્મને; અમૃતજલ લે પાય.	૧
કૌરવ રાજ મલી બેઠા: “ ધન્ય ગર્જાતન !	
અમારે તમે હતા સ્વામી, કુટુંબનું જતન.	૨
તમ વિના અમે કેમ રે’શું ? કોણ દેશે ધીર ? ”	
મોર્છાઈ ભોમ્યે પડ્યો, તવ સન્તોષે સર્વે વીર.	૩
તેણે સમે ત્યાં અગમ આવ્યું, ભીષ્મ દેખે તાત;	
“ ઉત્તરાયણમાં આવજો, કાં કરિશ તૂંને ધાત.	૪

ઉત્તરાયણમાં મરણ ઉત્તમ, સ્વર્ગ ભેદી જાય.”

દેખતાં પાછું વલ્યું, તે જીવે રાણારાય. ૫

“ધન્ય પિતામહ! તમને;” બોલિયા સર્વે જોધ.

કર્ણ આવી પાય લાગો: ‘કેગટ રૂઢાઘો ક્રોધ.’ ૬

પૂર્વછાયા

સજ્જે-વાણી સાંભલી, રાજા લાગૂં દુઃખ;

આસનથી અવની પડ્યો; મલી ગયું છે મુખ. ૭

દસ દિવસ પૂરા થયા, સજ્જે કહ્યાં વચન;

વૈશંપાયન બોલિયા: સાંભલો, પરીક્ષિતના તન! ૮

[૨૧]

ઓપાધ

પાસેથી ગાન્ધારી રહે; મૂર્છાધને અવની પડે;

મુહૂર્ત માત્રમાં શ્વેદ જ થઈ; સજ્જે પ્રત્યે વાણી કહી; ૯

ભીષ્મદેવના ગુણ સાંભરે; હૃદયે હરિ અલગૂં કરે:

મારા સુતનું છત્ર જ પડ્યું; વણુચમ્ભે હવે મન્દિર દડ્યું. ૧૦

અરે સજ્જે! જૂનું દ્રવ્ય ગયું; કૌરવ-કુલ ગિધાડું થયું;

સજ્જે વારી દિયે છે ધીર: બાણસન્યાયે પોઢ્યા વીર. ૧૧

આવ્યું અગમ પાછું વાલિયું; પિતાવચન પૂરું પાલિયું;

કહી વાત ને પ્રીછવ્યો રાય; ભીષ્મ તણા ગુણ કહ્યા નવ્ય જાય. ૧૨

આલ્યો ધર્મ, સમીપે જઈ; ૨૭ભીષ્મદેવ તાં ૨૮પોઢ્યા સહી;

સુણી ધર્મ મોર્છાણા અર્જુન; ત્યાં પાસે આવ્યા શ્રીરજી. ૧૩

મૂરત-માત્રે થ્યા ચેતન; રુદન કરે ધર્મરાજન:

“કુલ્ય-અન્ધ કાં હું અવતર્યો? અવની કેરો લોભ જ કર્યો. ૧૪

હું કાં અવતર્યો કુલઅર્જુન? સ્વજન કેરો કર્યો સર્વાર.”

પાસે સન્તોષે સર્વે મલી; ધર્મ પડે અવનીમાં ઢલી. ૧૫

નયણે નીર નદીની ચાલ્ય; વ્યાકુલ થિયા ધર્મભૂપાલ:
 “ભીષ્મ વિના કોણુ જોનાવશે? લાડ અમારાં કોણુ પાલશે?” ૧૬
 “તાત, તાત,” કરી કરે રુદ્રન; પાસેયા તે રડે રાજન;
 કૃષ્ણે પ્રજોધ્યા છે ધર્મરાય: “મ કરો શોક તમે મન માંય. ૧૭
 આ સંસાર નહીં કો તણા; શોક ન કરવો એનો ધણો.
 કોણુ માત તે તાત કલિયે? સર્વે પવનની ગત્ય દેખિયે. ૧૮
 નિદ્રામાં મન ભોગવે વિલાસ; જાગ્યો ત્યાં નર થિયો નિરાશ;
 તે ગત્ય જાણી તજવો શોક; દુઃખ ધરે અજ્ઞાની લોક. ૧૯
 કર્તા પુરુષ, કોય કારણ્ય હોય; તેનો દોષ તમને નો’ય.”
 કૃષ્ણ કહે: “સાંભલ્ય, રાજન! શોક ન કરવો આણે દિન.” ૨૦

પૂર્વછાયા

એમ કહીને પ્રીછવ્યા, ધર્મરાય ભગવાન;
 સન્તોખ્યા સર્વે મલી; (પણ્ય) દુઃખ થયું મેર-સમાન. ૨૧

[૨૨]

ઓપાધ

ભીષ્મ જાણે: “સુણ્ય, કૌરવરાય! ઓસીસાનો કરો ઉપાય:
 વિષમે મસ્તક ભોમ્ય મોઝારય.” મલિયા કૌરવ તણા કુમાર; ૨૨
 મન્ત્ર જાણીને મૂકે જાણુ; નાવે મસ્તકને મેલાણ્ય;
 અનેકવિધ ક્રીધા ઉપાય; મસ્તક ભોમ્ય ૧સમીપે જાય. ૨૩
 સર્વ મલી ક્રીધા પરપજ્ય; કોય વાત ન આવે સઝ્ય.
 ભીષ્મ કહે: “તેડો પારથ, સેજદાયક જે સમરથ.” ૨૪
 વેગે કરીને મેલ્યા જન; અધવચ્ચને આવ્યા અર્જુન;
 આવીને તે પ્રણમ્યા પાય; અર્જુન-નયણે નીર ન માય. ૨૫
 ગદગદ કણ્ઠે ભીષ્મ જ થિયા; એમ અર્જુન પ્રત્યે જોલિયા:
 “ઓસીસું આપો, અર્જુન! ૨અતિ વિષમે છે માઈ તન.” ૨૬

અર્જુન્ય ઊડી લીધાં ખાણુ; મન્ત્ર ભણી સાંધ્યાં નિરવાણ્ય;
 ઉત્તમ સેન્યા અતિ પાથરી; ભીષ્મ પોદિયા આદર કરી. ૨૭
 ભીષ્મ કહે: “સુણ્ય, દુર્યોધન! છે સમોવડ્ય ક્રોધ અર્જુન?”
 “ધન્ય, ધન્ય,” અર્જુનને કહે; નયણે નીર-સરોવર ભરે. ૨૮
 અર્જુન વલિયા પ્રણુમી પાય. ભીષ્મ કહે: “સુણ્ય, કૌરવરાય!
 અર્ધ ભાગ પાણ્ડવને આપ્ય; બાન્ધવ સમાન કરીને થાપ્ય. ૨૯
 અમે તમારું રણ છૂટા આજ; કરી યુધ્ધ આવ્યા તુજ કાજ.
 દ્રોણાચાર્ય! સુણો વચન: કહી પ્રીછવો દુર્યોધન.” ૩૦
 રાજા મન્ય નવ્ય આવે વાત; ખોલ્યજાળેસી, જાયે ક્ષાત્ય:
 “તમ પડ્યે નમું હું આજ, તો લજ્જા જાયે, શ્રીમદ્ધારાજ! ૩૧
 તમ મારીને છત્રજા લિયું, તો ધિક પડ્યું મારું જીવિયું;
 દ્રોણ, કર્ણ તે શલ્યજા પૂર, તે કરશે પાણ્ડવને દૂરચ.” ૩૨
 દ્રોણ કહે: “તમે છૂટા ભાર; ઉસર્વે એહ છે એ વેદ્ધાર;
 પાણ્ડવ પાંચ લણ્યા નવ્ય જાય, જેને માથે વૈકુંઠરાય. ૩૩
 એ માર્યા કેના નહીં મરે, જે દેવ દાણુવ મલી યુદ્ધ કરે.
 ભીષ્મ! તમારો ધન્ય અવતાર; મરણ સમે સન્મુખ મોરારચ.” ૩૪
 દ્રોણાચાર્યનાં સુણી વચન, ઝાંખો થયો દુર્યોધન.
 ભીષ્મ કહે: “જવા દિયો વાત; રુચે નહીં હરિતનાપુર-નાથ.” ૩૫
 ઝબહુ સ્વાગત્ય ભીષ્મની ઓચરે; પુષ્પવૃષ્ટિ દેવ તાં કરે;
 બાવના ચન્દન વરસે ખરા; પડિયા પુષ્પ તણા પાથરા. ૩૬
 રણમાં ભીષ્મે કર્યો નિવાસ; સૂતા ભીષ્મજી તાં કૈલાશ.
 ૫ભીષ્મ અને દ્રોણ તણાં વચન, માને નેં કાંઈ દુર્યોધન. ૩૭

પૂર્વછાંયો

ભીષ્મ રાજા પ્રીછ્યો; માને નહીં લગાર;
 “પાણ્ડવ હંસજ અવતર્યા, સતી શકિત-અવતાર. ૩૮

૩. સર્વેનો છે એ વાર. ગૂ. ૪. પાસે બહુ વધારા કરે સો. ૬.
 ૫. સો. ૬. બન્નેમાં આ લીટી રહી ગઈ છે.

જે તમને શાપે દ્રૌપદી, તો શીસ કરે શતખણ્ડ.	
પાણ્ડવ અર્જુન અવતર્યા, શત્રુને દેવા ડણ્ડ.	૪૯
ખખર માંડ્યું દ્રુપદીયે; ભરવાની છે ખાંત્ય;	
કરી વીનતી રાખશે, પાણ્ડવને ભગવન્ત.	૪૦
નરનારાયણ એક છે; અન્તર મ લહો કોય;	
જે વચ્ચે એ બે જણા, વેદ-વચન તે હોય.”	૪૧
અનેક જ્ઞાને તે પ્રીછળ્યો; માને નહો ભૂપાલ;	
કર્ણ પ્રત્યે રાજા કહે: “આ બોલે આલપમ્પાલ.”	૪૨
સેવાકારણ્ય મેલિયા, પાસે શકુનિ જોધ;	
બિઠી રાય સ્થાનકચ ગયો; માન્યો નહો પ્રતિજોધ.	૪૩
દ્રોણ પ્રત્યે બોલિયો: “કરો, તાત! અમ સાહ્ય;	
ભીષ્મજી ભારથ્ય પડ્યા; રણ થમ્ભો તમે, રાય!”	૪૪

[૨૩]

ઓપાધ

દ્રોણ કહે: “કરશ્નં સર્ગ્રામ; ક્ષત્રીવટનાં કરશ્નં કામ;	
અમે જમ્યા છું તારું અન્ન; યુધે જશ્નં, દુર્યોધન!	૪૫
લખ્યા લેખ નવ્ય છૂટે કોય; વાંચ્યું તાં પ્રભુનું હોય;	
ભડશ્નં તાં પાણ્ડવને સાથ્ય; દર્શન થાશે વૈકુણ્ઠનાથ.	૪૬
વિદ્યાની પરીક્ષા લાધશે; અર્જુન સાથે યુદ્ધજ થશે;	
વિદ્યા આજ થાશે પાધરી; રે'શે કોડું જે જશ્નં મરી.	૪૭
તે માટે વદશ્નં સર્ગ્રામ; કરશ્નં, રાય! તમારું કામ;	
પછે જેહ્ને નિર્મી હશે, તે નર તાં અવની પામશે.”	૪૮
ધમ કરતાં થયું પ્રભાત; પાછલી રહી બે ઘડી રાત્ય;	
સેન્ય સન્નધ સજે ખરી; દ્રોણાચાર્યે સેના વરી.	૪૯
વલી જે તહાંથી દલ ચાલશે, યુધ પાણ્ડવ કરવા આવશે.	
સેન્ય સર્વ સજે સર્વ સાથ; તે માંડી સમ્ભલાવી વાત.	૫૦
ભીષ્મપર્વ સમ્પૂરણ થિયું; ધૃતરાષ્ટરને સજ્જેયે કહ્યું;	
સજ્જે કહે: હવે સાંભલ્ય, રાય! હવે દ્રોણ યુધ કરવા જાય. ૫૧	૫૧

દ્રોણ યુધ જો કરશે સાર, સાંભલજો, રાજા ! વિચાર.
 ભીષ્મદેવ પોદયા જોડલે, ભીષ્મપર્વ^૧ પૂરું તેડલે. ૫૨
 વૈશમ્પાયન કહે: સુણ્ય રાય ! કહ્યો ભીષ્મ તણો મહિમાય;
 ગર્જાસુતની નિર્મલ ક્ષાત; વિસ્તારી કયમ આવે વાત ? ૫૩
 પૃથ્વીમાં પ્રાક્રમ એમ કરયાં; સન્મુખ કૃષ્ણે આયુધ ધરયાં.
 તમ પૂર્વજનો મહિમા જોહ, વિસ્તારયો કયમ જાયે તેહ ? ૫૪
 અહ્મહત્યાનો નાસે દોખ; પામે ધર્મ, અર્થ, કામ ને મોક્ષ;
 સ્ત્રીહત્યા અહ્મહત્યા બાલ, ભારથ સુણ્યે જાય, ભૂપાલ ! ૫૫
 અનેક પાપના કર્તા જન, સુણતાં પામે સ્વર્ગભુવન.
 જનમેજો તવ વન્દા પાય: ધન્ય ધન્ય તમે, વૈશમ્પાય ! ૫૬
 “અનેક દાન દીધાં રાજન; વૈશમ્પાયન થયા પરસન;
 ભારથ ગર્જા-જલ-કલ્લોલ; ઝીલે સહુકો ઝાકમઝોલ. ૫૭
 જનમેજો થયા રલિયાત્ય; ધન્ય ભીષ્મની અવિચલ ખ્યાત.
 વૈકુણ્ઠે વિસ્તારી કહી, જોહ પુરાણે સુણિયું સહી. ૫૮
 શ્રોતા-વક્તા પાતક જાય; વક્તા-પૃચ્છક પાવન થાય;
 “ભારથ સાંભલે ભાવજ ધરી, સેજો જશો ભવસાગર તરી. ૫૯
 ભારથ માંહે ભીષ્મની કથા; પુરુષ^{૧૦}ત્રણનાં પાતક વૃથા;
 ૧^૧કરયાં કર્મ કાઢે થડ થકાં, વક્તા, શ્રોતા ને પૃચ્છકાં. ૬૦

પૂર્વછાયા

ભારથમાં ભીષ્મજ-કથા, જેમ જલ માંહે ગર્જા;
 પ્રેમ ધરીને સાંભલે, તેને સાલ્ય થાય શ્રીરજા. ૬૧
 ભીષ્મપર્વ ઉત્તમ કથા, જનમેજો-ઓધાર;
 શ્રોતાજન ! તમે સાંભલો; તેહને વછપદ હોય સંસાર. ૬૨

૩. સોંપું સો. ૬. ૭. રૂપિરાય. ગૂ. ૮. આ કડી પહેલાં સો. ૬.
 માં ૧ લીટી વધારે:—પાવન મુજને કીધો સાર; વચન તમારે થો આધાર.
 ૬. સો. ૬. માં આ લીટી નથી. ૧૦. સ્ત્રી. ગૂ. ૧૧. ૬૦મી પછી ગૂ. માં:—

“ મહોદયમાં સ્નાનજ કરી, દિયે દાન બહુ ભાવે કરી;
 તેહ દાનથી હરિપદ મલે, ભારથ સાંભલ્યે હત્યા ટલે.”

શ્રોતા જે કોય સાંભલે, વૃદ્ધ યૌવન બાલ.

મનોરથ-^{૧૨}સિદ્ધિ હશે; પૂરે શ્રીગોપાલ.

૬૩

ભારથ-કથા પવિત્ર છે, બ્રહ્મહત્યાદિટિ-છોડ;

શ્રોતાજન! શ્રવણે સાંભલો, બોલો જે રણુછોડ.^{૧૩}

૧૨૬૪

ઇતિશ્રીમન્મહાભારતે વૈકુંઠવિરચિત ભીષ્મપર્વ સંપૂર્ણ

ક ની પુષ્પિકા:—

ઈતિ શ્રીમાહાભારથ ભિસપર્વણિ કથાયા ગિતા સંબ્રુક્ત સંપુર્ણ ॥
સર્વંત ૧૯૨૮ ના વર્ષે યાસ્વત મારો કળણ પક્ષે તિથે ૧૨ ભોમવાસરેઃ
સુદામાપુર મધ્યે વાસ્તવ્ય ૧ બાલણિયા કળણિ વપર આણુંદનિ લખંતંગ
પઠનાથ ભાઈ વિરનિઃ મયા યદિ સુધ્યઃ મમ દોસ ન દિયતેઃ શ્રીરસ્તુ ॥

(પૃ. ૭૭-૧૨૩.)

સો ની પુષ્પિકા:—

ઈતિ શ્રીમહાભારતે ભીષ્મપર્વણી કથા સંપૂર્ણઃ ૧ શુભં ભવતુ કલ્યાણ-
મસ્તુ સર્વત ૧૮૬૪ ના જેષ્ઠ વદિ અષ્ટમી શુક્રવાસરે શ્રી લીબડિ મધ્યે
વાસ્તવ્યં લખિતંગ પંડા પીમજી બેહેચરતુ પુસ્તક છે ॥ જે વાંચે ની ॥શ્રી॥
ને નમસ્કા છે ॥શ્રી॥

શ્રી

શ્રી

શ્રી

શ્રી

શ્રી

શ્રી

શ્રી

શ્રી

શ્રી

શ્રી

(પૃ. ૧-૭૨)

ગૂ. ની પુષ્પિકા:—

તિઈ શ્રીમહાભારથેઃ ભિરમપર્વની કથા સંપુર્ણમસ્તુ ॥ શ્રીરસ્તુ
કલ્યાણમસ્તુ ॥ શુભં ભવસ્તુ ॥ સર્વંત ૧૯૨૬ ના વૈશાખ વદ ૧૮ ॥ ને
વાર રવીવારે સંપુર્ણ લખ્યું છે તે સમંજસું ॥ ૧ ॥ લખિતંગ મેહિ જિવરામ
બદવજના ॥ આત્મ અર્થે લખ્યું છે ॥ તેનો નિવાસ શ્રી લુણકી તથા હાથી-
ગઢમાં છે જાણ્યો ॥ અદ્રશં પુસ્તકં દ્રષ્ઢા ॥ તદ્રશં લખિતં મયા ॥
યદી શુધ્યં નસુધ્યં ॥ મમ દોશો ન દીયતે ॥ ૧ ॥ ઇતિ શ્લોકઃ જે
વાંચે તેને અંભારા નમસ્કાર છે ॥ (પૃ. ૧-૬૭)

૧૨. તેના સીધી સહી. ગૂ. ૧૩. કડીનો સરવાળો:—

૧૧૧૦ ક; ૧૧૦૩ સો; ૧૨૫૪ ગૂ.

દ્રોણપર્વ

(૭)

સૂર્યપુરવાસી

શ્રીભાઉ-વિરચિત

શ્રીકૃષ્ણ : ।

સૂર્યપુરવાસી કાશ્યપગોત્રોત્પન્ન દ્વિજકવિ ભાઉ-વિરચિત

શ્રીમન્મહાભારતે

૭. દ્રોણપર્વ

૧. દ્રોણાભિષેકપર્વ—

કડવું ૧ લું—રાગ કેદારે

- પ્રથમે પ્રણમું શ્રીગણપતિ, જિમ પામીછ રે શુભ મતિ;
સરસ્વતી ! કૃપા કરુ મુઝ દીનનિ રે. ૧
- આદિ શક્તિ અમ્મે માત ! ભુવન ચઉદ માંહિ તાહરી ખ્યાતિ;
એક વાત મન માંહિ ધરુ સેવકની રે. ૨
- દ્રોણપર્વ ભારથિ છિ ચેહ, કૃપા તમારીથી કહ્નં તેહ;
રખિ છેહ દિઉ હં પતિત મૂઢનિ રે ! ૩
- હાલ-મૂઢમતિ છું બુદ્ધિ નથી, રતિપતિ પાવન થાગિં;
વેદવ્યાસકૃત કથા પાવનિક, આંહિ ભારથ-રસ ગાગિં. ૪
- વલી વીનવું વિણ્યુ-જનનિ, યે અહનિર્શ હરિગુણ ગાધ;
શ્રવણપાન કીર્તિ-ગુણ સ્તવતાં, જનમકોટિ-દુઃખ જાધ. ૫
- દ્વિજવર દેવ દયા કરુ; દામોદર ! દુઃખ ટાણુ;
ભાગ્યહીણ હું છું અપરાધી; પ્રભુ ! તહ્મયો પ્રતિપાણુ. ૬
- શ્રીગુરુચરણ પ્રણામ કરીનિ, શર્કુરનિ નામું શીસ;
વાઘેશ્વરીની કૃપા ચકી, હું ગાગિં ગુણ-જગદીશ. ૭

વૈશમ્પાયન એણી પિરિ બોલ્યાઃ સુણિ, જન્મેજો રાધ !

ભીષ્મપર્વ વિસ્તારી કહ્યું મિં, વિધિ-પૂર્વ મહિમાધ. ૮

સુણી વચન જન્મેજો હરખ્યુ; કર જોડી લાગો પાધ;

ભાહર પછિ યે કથા નીપતી, તે મુઝનિ કુહનિ, ઋષિરાધ ! ૯

(વલતા) વૈશમ્પાયન એણી પિરિ બોલ્યાઃ સુણિ, પરીક્ષિત-તન્ન !

ભીષ્મદેવ સૂતા શસ્ત્રશય્યાં; દુઃખી થયુ દુર્યોધન્ન. ૧૦

પાણ્ડવના યોધા સહ આબ્યા, સર્જ યર્ધ સર્જામિ;

કૌરવ સાંતરા યર્ધ આબ્યા, ભીષ્મદેવ ચેહ્નિ હામિ. ૧૧

કર જોડી કૌરવ કહિ: “સ્વામી ! યુદ્ધની આગ્ન્યા દીજો.”

“કરુ યુદ્ધ ભવનું દુઃખ કાપી; સ્વર્ગવાસ સહ કીજો. ૧૨

એ સંસાર સ્વપન કરી જાણુ, રાખુ ક્ષત્રી-ધર્મ;

ક્ષત્રવટ યુદ્ધ કરી દેહ તિજિ, તે છૂટિ ભવનાં કર્મ.” ૧૩

સુણી વચન આગ્યા કરી આલ્યાઃ આબ્યા યુદ્ધ-ભૂમિ યાંહિ;

તેણિ સમિ સહ કો ઇમ કિહિ: “કુહુ, કર્ણ સુભટ રહુ ક્યાંહિ ? ૧૪

સેનાપતિ પાપ્પિ કુણુ રાખિ ? ભીષ્મદેવ પડિઆ ધરણિ;

અનાથ થયા આપણુનિ જાણી; રક્ષા કરશિ સહી કરણુ. ૧૫

ભલો યોધ તાગી કરણુ કહીઈ; વાદ કીધુ ભીષ્મ-સર્જાતિ;

જરાસન્ધ સાથિ યુદ્ધ કીધૂં; એ રવિસુત છિ વિખ્યાત.” ૧૬

ઇમ સકલ યોધા સમ્ભારિ છિ ત્યાંહિ, તવ આબ્યુ રવિતન્ન;

કૌરવ સહ આનન્દ પામ્યા; દેખી બોલ્યુ મુખિ વચન્ન: ૧૭

“અભેદ એ પાણ્ડવ આપણુનિ; રખિ જ્ઞાન્તિ મનિ આણુ !

અઉદભુવનપતિ ચેહ્નુ રથ હાંકિ, નર સહી અર્જુન જાણુ. ૧૮

એહ સંસાર સ્વપનવત જાણી, વિણુ તણું કરુ સ્મરણુ;

સ્વરગ પામશુ સહી સ્થાનકિ, ખત્રવટ યુદ્ધ કરી મરણુ. ૧૯

મૂંહનિ આવડુ શું સમ્ભારુ ? સાંભલુ માહરી વાત;

કરુ યુદ્ધ; રક્ષા અહમ્યો કરશું, અતિ પ્રાક્રમ વિખ્યાત. ૨૦

સહી માંરં પાણ્ડવ અર્જુનનિ, કિ હં પામું મરણુ. ”

એમ કહી રથિ આયુધ સજ્જિયાં; તવ ઊતાવલુ વલ્યુ કરણુ. ૨૧

ભાયા સોલ, ધનુષ, ગદા, ફરસી, ત્રિશલ, તોમર, બાણુ,
સાંગિ એક વીરજ્વળિ, તોખાર અણાવ્યા સહી જાણિ. ૨૨

હેમકવચ પાણ્ડુ-અશ્વ શોભિ; સજ્જ થૈ (તેણિ) રથ ચલાવ્યા;
આગ્ન્યા યુદ્ધ તણી માગવા, ભીષ્મદેવ કહિ આવ્યા. ૨૩

કર જોડી નમસ્કાર કરિઉ; કર્ણ કિહિ: “યુદ્ધાગ્ન્યા દીજિ.”

કિહિ ભીષ્મ: “જાઉ રણુક્ષત્રવટિ; સ્વર્ગવાસકલ કરિ લીજિ.” ૨૪

કિહિ કર્ણનિ: “તૂં છિ ભલુ;” એમ કહી આગ્ન્યા દીધી.

રણુરથાનક ટોલિ મિલ્યા; કર્ણિ વાત રાયશં કીધી: ૨૫

“સેનાપતિ કુહુ કોણનિ કરિશં? સકલ યોધ છિ જલિઆ;

આપણી સેના માંહિ, સ્વામી! અનન્ત મહીપતિ મિલિઆ. ૨૬

દ્રોણાચારય કૃષ્ણસમ જોતાં, ઈન્દ્ર થકી અદકી ગતિ.”

દુર્યોધન કિહિ: “એહ તુ સાચું, તદ્ભ્યો, કર્ણ! કુહુ તે સતિ. ૨૭

સેનાપતિ કરીઈ સહી;” એણુ, મનિ કરચુ રે વિચાર;

દ્રોણાચારય આગલિ જૈયનિ, દુર્યોધનિ કરચુ નમસ્કાર: ૨૮

“સ્વામી! તદ્ભ્યો સેનાપતિ થૈયનિ, સેનાની કરવી રક્ષાઈ.”

મુણી દ્રોણ કિહિ; “આજ એહ પાણ્ડવ, કુણિ નહોં જતાઈ. ૨૯

ધૃષ્ટદ્યુમ્ન વેરી છિ માહુરુ, મૃત્યુરૂપ તેહનિ જાણિ;

તેશં યુદ્ધ નહોં કરે રણુ માંહિ, તુઝનિ પ્રથમ કહું છું વાણિ.” ૩૦

મુણી કર્ણ કિહિ: “એ સાચું, સ્વામી! આવુ; કરીઈ સર્ગ્રામ.

પ્રાણુ આપવા સહી એ રથાનક, સ્વામી! દુર્યોધનનિ કામિ.” ૩૧

મુણી દ્રોણ સેનાપતિ થયા, વજ્રડાવ્યાં નીસાણ;

સર્વ સેના આગલિ કર્ણિ રાખી, સર્ફટવુહુ કરુ જાણુ. ૩૨

કૂર વુહુ પાણ્ડવિ કીધુ, તે આગલિ થયા અર્જુન.

સન્ને કિહિ: શી કહું તેહની, શોભા તે, રાજન? ૩૩

આરિ પદારથ તેહ ધરિ છિ; તેહનુ સારથિ ભગવાન;
 કરિ ગાઝજીવ ધનુષ ધરિ છિ, જ્વળાઇ છિ હનુમાન. ૩૪
 આવ્યા વીર અન્યોન્યિ યુદ્ધિ; ગુરુ સાથિ છિ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન;
 વિસ્તારીનિ કહં તુઝનિ પ્રાક્રમ; સુણિ, ધૃત્રાષ્ટર રાજન! ૩૫
 શ્રોતાજન સહુ કેા સાંભલન્યો, દ્રોણ તણું પ્રાક્રમ.
 ભાઉ કિહિ: ભારથ-પદ સુણતાં, ઘટિ જ્વલવધ-કર્મ. ૩૬

૩૬૫ ૨ જૂ—રાગ એજ

સજ્જે કિહિ: સાંભલીઇ, રાઇ! દ્રોણપર્વ તણુ કહં મહિમાઇ.
 મદુરાઇ સાહિ પાણડવ તણી રે. ૧
 હાલ-સાહિ પાણડવની કરિ રે, સમરથ સારજીપાણિ;
 દિવસ પાંચ યુદ્ધ કરીનિ, ગુરુ દ્રોણિ તિજિઆ પ્રાણ. ૨
 સુણી અન્ધ ધરણી પડ્યુ; મૂર્છા વ્યાપી દેહિ;
 પછે સચેત થેયનિ બોલિઉ; સજ્જ પ્રતિ કિહિ તેહ: ૩
 અરે બાપડા દ્રોણ કિમ પડિઆ, વિસ્તારી કિહિ વાત,
 યેણિ શસ્ત્રવિદ્યા પ્રગટ કીધી, ત્રિભુવન માંહિ વિખ્યાત. ૪
 હાવિ મિં જાણું સહી યે, શ્રીકૃષ્ણ વેકુણ્ઠનાથ,
 અર્જુન સહી જીનિ તે માટિ, રથ હાંકિ રહી સાથિ. ૫
 બાલપણિ એણિ શોષી પૂતના; શકટાસુર સર્દારયુ;
 બગ-વજાસુરનુ અન્ત આણી; કેશી-કંસ વિઝારયુ; ૬
 વરુણ કલ્પિથી નન્દ મૂકાવ્યુ; ગોવર્ધન ગિરિ તોલ્યુ;
 કાલિનાગ નાથ્યુ કરી પ્રાક્રમ; કાલયવનનિ રોલ્યુ; ૭
 જરાસન્ધ ભીમ કલ્પ મરાવ્યુ; શિશુપાલ શમાવ્યુ;
 ઇન્દ્ર તણું અભિમાન બિતારી, પારિગ્ગતક વ્રજ સ્થાવ્યુ; ૮
 અર્જુનનિ ગાઝજીવ અપાવ્યું, અમિનું અજરણુ શમાવા;
 સદા ભીમનિ અપાવી સહસ્રમણી; દૈતને ગઝમવ્યા. ૯

તેહ માટિ પાણ્ડવ છિ બલિઆ, ચેહ્નુ રથ હાંકિ હરિચરણ;
સઝ્જે! મિં કૃત નિશ્ચે જાણ્યું: એ છિ અશરણ-શરણ. ૧૦

હજી લાજ આપણી રાખિ છિ; કરિ આયુધ નથી ધરતુ;
સાઠિ લાખ પુત્રનિ લ્યાવી, સ્વયિં યુદ્ધ નથી કરતુ. ૧૧

નહીંતુ એક દિવસ માંહિ મારિ; ક્ષણ માત્ર માંહિ કરિ લોપ;
ધન્દ્રાસન ત્રૂટી પગિ-આગલિ, જીવે કદષ્ટિ કરીનિ કોપ. ૧૨

વૈરાટ રૂપ સભાઈ દેખાડ્યું; તવ જાણ્યા ભૂદેવ;
સુરિનર મુનિજન સેવિ સવિકો; પાર ન લલિ અશ્વમેવ. ૧૩

સાગર તણું જલ તોલાઈ, વલિ મેઘગિન્દુ કિલિવાઈ,
ભોમિ તણા તૃણની હોઈ સઝ્જા, હરિગુણ કુણિ નવિ કલાઈ. ૧૪

એક તેજ માંહિથી ઉત્પત્તિ, નરનારાયણ-જોડિ;
તે હારવા કિમ દિધ અર્જુનનિ? પૂરિ પાણ્ડુતનના કોડ. ૧૫

સહી પુત્ર મરણ થાશિ માહરા; સઝ્જે! સાંભલિ વાત;
કિલિ કયા વિસ્તારી મુઝનિ, દ્રોણ તણી વિખ્યાતિ. ૧૬

સુણી વચન સઝ્જે કિલિ: સાંભલિ કયા તણુ વિસ્તાર;
દ્રોણાચાર્ય સેનાપતિ કીધા; હરખ્યા ગુરુ તેણી વાર: ૧૭

“માગિ, માગિ, વર આપું, રાજા!” સુણી ગુરુનાં વચનન;
કર્ણ દુ:શાસન શકુનિ મિલી, વિચાર કરિ, રાજનન! ૧૮

“યુધિષ્ઠિરનિ જીવતા સહી, આપુ અમનિ અશ્વમેવ;
ફરી છૂત રમાડો રાજિ હરાવી, કાઢિયે વનિ તતમેવ.” ૧૯

એહવાં કપટ જાણી ગુરુ કિલિ: “મૂર્ખ! શું બોલુ વાણિ?
મિં જાણ્યું, ધિરિ તેડી ધરમનિ, રાજિ અર્ધ અપાવેશ, જાણિ.” ૨૦

તવ દ્રોણાચાર્ય કપટ ફરી બોલ્યા: “સહી વર આપું જાણિ;
અર્જુન નહીં કુર્ષ એહનિ પાશિ, તુ સાહેશ નિરવાણ.” ૨૧

એમ કહી વર આપ્યુ દ્રાણિ, તે પાણ્ડવિ જાણી વાત;
આવીનિ દૂતિ સમ્મલવાચ્યું ધર્મનિ; બીધા મનિ સાક્ષાત. ૨૨

ધર્મિ અર્જુનનિ કલ્પું માંડી: “ ગુરુષ્ટ આપ્યું વરદાન;
 સાહી જીવતુ મુઝનિ આપશિ, દુઃખ દેશિ દુર્યોધન રાજન.” ૨૩
 સુણી અર્જુન કિલિ રાજનિ: “ તહમ્યો રાખુ મનિ વિશ્રામ;
 જુ તમનિ દ્રોણ સાહવાનિ આવિ, તુ હું મારેશ હામિ. ૨૪
 હું જીવતાં કુણુ સાહિ તમનિ ? સ્વર્ગ મૃત્યુ કહે એક;
 કહે પ્રતિગ્ન્યા જુ તમનિ સાહિ, સુણિ, ધર્મરાધ ! વિશેષ. ૨૫
 વલી પ્રતિગ્ન્યા એક કહે છું: “ અસત ભાખિ ચેહ,
 વલી ક્ષત્રી રણથુ પાછુ નાહસિ, સહી પાતક મુઝનિ તેહ.” ૨૬
 એહવી આશ્વાસના દીધી અર્જુનિ; વજ્રાવ્યાં નીસાણ:
 કૌરવ સહ આવ્યા રણુ-સન્મુખ; યુદ્ધ માંડ્યું વલિ નિરવાણ. ૨૭
 દ્રોણાચાર્યિ બહુ બાણજ મૂકી, કીધુ દલ-સર્દાર:
 અર્જુનિ બહુ કૌરવ દલનું, દહન કર્યું નિરવાણ. ૨૮
 શકુનિશં સિદ્ધિદેવ ભડિ છિ; મૂક્યાં બાણુ અનેક;
 મૂકિ અસ્ત્ર તે છંદિ આવતાં, અન્યોન્ય રહિ એકેક. ૨૯
 રાય યુધષ્ઠિર મનિ વિમાશિ; “ અનેક વીર છિ સાહિ;
 તે છતાં મુઝનિ કિમ સાંસિ ? ” એમ કહી યુદ્ધિ જાઇ. ૩૦
 આવી બાણુ છ મારયાં ગુરુનિ, કરી યુદ્ધ રાજન:
 કૌરવ એક રાજનશં આવ્યુ, યુદ્ધ કરવા અભિમન્ન. ૩૧
 મારી અશ્વ, રથ ભાંજ તોહના; વિરથ કર્યુ તે રાઇ.
 લેધ ખર્જ નિ કાપ્યું જૂસરું, અભિમન ઊપરિ ધાઇ. ૩૨
 કાંપ્યુ પારથ-પુત્ર કર સાહી; અધર રહ્યુ મહી સાથિ;
 “ મૂક્યુ મનશં જાણું નહો, માંડે એ સહી પૃથ્વીનાથ.” ૩૩
 એમ કહી આવ્યુ શલ્ય ઊપરિ, મારી એક લિધ સાંગિ;
 મહી પાછી નાંખી આવતી, અભિમનિ બિ કરી ભાગિ. ૩૪
 “ બહુ, બહુ, ” કરી શલ્ય મિલિ, “ યોદ્ધુ આવિ, કરીષ્ટ સર્ગામ.”
 તેણિ સમિ બાલક મનિ જાણિ, ભીમ આવ્યુ તેણિ હામિ. ૩૫

જોઇનિ કિહિ: “ એ કયાંહુ આવ્યુ, કાલરૂપ માહરિ કેડિ?
 દેખી, ભૂપ! યુદ્ધ તિહાં કરવું; રથ-સારથિ માહરુ ખેડિ.” ૩૬
 સઝને કિહિ: સાંભલિ, ધૃતરાષ્ટર! ભીમ તણુ મહિમાઇ.
 ભાઉ કિહિ: સાયર-ગુણુ હરિના, મિં મૂઢમતિ કિમ કિહિવાઇ? ૩૭
 ૭૩

૨. સંશપ્તકવધપર્વ—

કડવું ૩ જાં—રાગ સામગ્રી

ભીમ શલ્ય ભૂપતિ કરિ યુદ્ધ તતખેવ જી;
 વીર થયા ગ્રહી ગદા અશ્વમેવ જી. ૧
 હાલિ-અશ્વમેવ ખિહુ કરિ ગદા ગ્રહીનિ, ભડિ વીર અભગૈં;
 ધાઇ ધાઇ મારિ નિ ધરા ધૂજિ, અથડાએ ખહુ અગૈં. ૨
 સમીપિ થયા ખિહુ પડ્યા પ્રથવી; કૃતવર્મા આવ્યુ તહોં;
 રથ માંહિ ધાલી શલ્યનિ તે, લેઇ ગયુ તિહાંયુ સહી. ૩
 શતાનીક કર્ણુકુંઅર સુકલનુ, વખકેતુ સાહમૂં જાઇ.
 ખિહુ સુભટ સરખા આવિઆ; સર્ગામ સખલુ થાઇ. ૪
 કર્ણુકુંઅરિ ખાણુ મૂકી, વિરથ કીધુ તે વીર;
 તવ મિલી પાશિ આવિઆ, સુત દુપદીના નરધીર. ૫
 તેણિ સમિ ગુરુ વિચારી, ધરમ પાશિ જાઇ;
 યોધા કો પાશિ નથી તવ, નથી કો તેહનિ સાહિ. ૬
 એહવું વિચારી ધરયા તિહાં; પચ્યાલના તે યોધ,
 રથ ચક્ર રાખી ધરમનાં, તેણિ ખાણુ મૂક્યાં કોધિ. ૭
 તેણિ આવતુ રાખ્યુ દ્રોણનિ, જિમ સિન્ધુ રિહિ મરજાઇ;
 સમીપિ આવ્યા ભીમ અર્જુન; ગાહિ કરિ શર્જનાઇ. ૮
 ક્રૂરી પાધુ દ્રોણ કિહિ: “ સાંભલિ દુર્જેધન્ન!
 ધરમનિ કિમ સાહુ અહમ્યો? પાશિ ભીમ નિ અર્જુન. ૯

- તત્કાલ એ મૂકાવિ સહી, સો કંઈ આંહિ ઉપાય;
ભીમ અર્જુન અદૃષ્ટ થાઇ, તવ પ્રહરેશ હું રાઇ. ” ૧૦
- તેણિ સમિ બોલ્યુ સુશર્મા, કઞ્ચિત દેશનુ નાથ:
“ વૈરાટ કેરા નગરનું માહરી, વેર છિ એ સાથિ. ૧૧
- (અહમ્મે) પાંચ ભ્રાત છું અતિ ખલિઆ; કંઈ યુદ્ધ અર્જુન-સાથિ;
પ્રતિભ્યા પાલું ખરી હું; સુણિ તું, કૌરવ-નાથ ! ” ૧૨
- ઇમ કહી દક્ષિણ દિશા અલગા, ગયા પાંચિ ભ્રાત;
પુન્યદાન કરી મોકલ્યુ એ, દૂત કિલિવા વાત. ૧૩
- સુણી વાણી રાજા તણી, અર્જુન યુદ્ધિ જાઇ;
યુધિષ્ઠિર કિલિ: “ માહરી દાવિ, કુણુ કરશિ સાહિ ? ” ૧૪
- અર્જુન કિલિ: “ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન છિ, તે કરશિ તેહનુ અન્ત;
અભિમન, સાર્ત્ત્વિક, ગટોરગજ, રાખશિ સહી ખલવન્ત. ” ૧૫
- ઇમ કહી અર્જુન સાહુ, સુશર્મા ગયુ વીર;
હાસિ કરતુ અતિ ધણું, શર્જનાદ કીધુ ધારિ. ૧૬
- કૃષ્ણ તે અર્જુનનિ કિલિ: “ એ હસિ છિ શા કાજિ ?
મિં તુ એહવું પ્રોછિજિ, હરખિ સ્વર્ગિ જાવા આજ. ૧૭
- તમ ચરણ-સમીપિ માટિ, ઊલટશું કરિ હાસિ. ”
- ઇમ કહી પૂરયુ દેવદત્ત, પાંચઅજન્ય; પડિઉ ત્રાસ. ૧૮
- તેજ ખલ સહુઇ ગયાં; બાણુ તણુ કીધુ પ્રહાર;
નદી ચાલી રુધિરની નીક; થયુ છિ ખહુ સર્દાર. ૧૯
- તેણિ સમિ તિલાં દ્રોણુ ધાયા; આળ્યા ધરમનિ પાશિ;
સમીપિ દીઠા યુધિષ્ઠિર, પામિઆ મનિ ત્રાસ. ૨૦
- ધીરજ આણી ધરયા ધર્મરાઇ; ધરિઆં ધનુષ નિ બાણુ;
એક જુગન્ધર રાજા હતુ તેણિ, કરયુ પ્રહાર અતિશે જાણિ. ૨૧
- મર્યાદા રાખી દ્રોણુની; પછિ ઊપનુ ક્રોધ;
હસ બાણુ મારયાં શિખણ્ડીનિ; પાંચ અભિમન યોધ. ૨૨

- વાધદન્ત નિ સીધસેન સાર્વિક, યુધિષ્ઠિરનિ દસ જાણિ;
પછિ મૂક્યાં સકલ યોધિ તિહાં, દ્રોણ-ઉપરિ જાણુ. ૨૩
- વલી જાણુ ત્રણશિ મૂક્યાં, દ્રોણ ગુરુધ આણી રીસ;
જુગન્ધર વાધદન્તની સેના, છેઘાં તેહનાં શીસ. ૨૪
- તેણિ સમિ સુશર્માનિ જીતી, આવિઆ અર્જુન્ન;
કરિ દલ સદ્ગાર જાતાં, પણિ યુધિષ્ઠિર-પાશિ મન્ન. ૨૫
- ધર્મ આગલિ આવિઆ; આનન્દ અડ્ડિ ન માધ.
એહ્વિ સૂર્ય અસ્તાડ્ડિત થયુ; સહ યોધ મન્દિરિ જાધ. ૨૬
- અમિત નિદ્રાવશિ થયા; ગઈ રાતિ થયુ પરભાત;
સકલ દલ મિલી આવિઆં, બિહુ રણભોમિ વિખ્યાત. ૨૭
- અર્જુનિ આવી જાણુ મૂક્યાં: “ કરં દલ-સદ્ગાર. ”
તેણિ સમિ યોધ આવિઆ, બહુ બૂપતિ તેણી વાર. ૨૮
- સુધર્મા નિ વલી સુખાહુ, તેણિ કરચૂં યુદ્ધ અનન્ત;
પછિ જાણુ મૂકી અર્જુનિ, તે બિહુનુ આણ્યુ અન્ત. ૨૯
- વલી ચેકિતાન યોધ હૂતા, સુશર્માના ચેહ,
તિહાં ગયા અર્જુન યુદ્ધ કરવા, દક્ષિણ દિશાધ તેહ. ૩૦
- દસસહસ્ર નારાયણી ચે, મોકલ્યા કૌરવની સાહિ;
નારાયણુના વીર ગયા, તિહાં યુદ્ધ સખલું થાધ. ૩૧
- પછિ ક્રોધ આણી અર્જુનિ, એક મૂકચૂં તીવ્રજાણુ;
વિશ્વકર્માધ આપેલું છિ, અછેદિ તે નિરવાણુ. ૩૨
- તેણિ યોધ બહુ સદ્ગારિઆ; વિકલ ક્રીધા જાણિ;
અશ્વ ગજ નિ મહારથી, ધરણિ પડ્યા તિજ પ્રાણુ. ૩૩
- વલી વાયુ કેરં અશ્વ મૂકિંગાં, તવ નાહા સહ કો યોધ;
ગજ અશ્વ રથ તૂટી પડિ રણિ; અર્જુનિ ક્રીધુ ક્રોધ. ૩૪
- એક દસ શત સહસ્રધા, લક્ષ આયુધ મૂકિ જોડિ;
આગલિ જાતાં વાધિ ધણાં, દસ લાખ થાધ ક્રોડિ. ૩૫

ધમ બાણ મૂકી અર્જુનિ, દલ કરચું તિહાં સર્દાર;
તેણિ સમિ ધર્મરાધાનિ એહવા, દ્રોણ કરિ છિ વિચાર. ૩૬

ઉચ્ચલુ

વિચાર દ્રોણિ કરી વેગિ, રથ તિહાં હાંકયુ સહી;
ભાઉ કિહિ: ધૃષ્ટદ્યુમ્ન તે સમિ, દ્રોણ આગલિ ગયા વહી. ૩૭

૧૧૦

૩૬૧ ૪ ચું—રાગ એજ

સગ્ગે કિહિ: સાંભલિ, રાધ જી!

દ્રોણનિ દેખી ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ધાધ જી. ૧

ઠાણ-ધાધ આવ્યુ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન: બાણ મૂક્યાં ચ્યારિ;

દુર્મુખ આવ્યુ તેણિ સમિ; તેણિ કરચું યુદ્ધ અપાર. ૨

તેણિ સમિ તિહાં આવિયા; દ્રોણિ વિચારચું મનિ;

“હાવિ સાહું હું ધર્મનિ; હર છિ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન.” ૩

પગ્યાલનુ એ ભૂપતિ, શતજિત એહવું નામ,

તેણિ બાણ મૂકી દ્રોણનિ, મર્યાદ રાખી દામિ. ૪

એહવું જોઇ પ્રાક્રમ બાણ મૂક્યાં, દ્રોણિ આણી ખેદ;

શતજિત સાથિ ભૂપતિનુ, કરચુ તવ શિરચ્છેદ. ૫

વક્ષી આવિઉ શતાનીક, વૈરાટનુ તે બ્રાત;

ત્રણ બાણિ તેહનિ મારિઉ; પડચુ ધરણીપાત. ૬

પછિ હાંકયુ રથ ઊતાવલુ; આવ્યા યુધિષ્ઠિરની પાશિ;

અકરમાત દ્રોણ આગલિ દેખી, ધર્મ પામ્યા ત્રાસ: ૭

“સાહિ ઇહાં કોઇ છિ નહીં, સારથિ! રથ હાંકિ તતકાલ.”

આવ્યા નાહસી અભિમન પાશિ, જિહાં ધૃષ્ટદ્યુમ્ન પગ્યાલ. ૮

નાસતા દેખી ધરમનિ, ભીમ નિ ગટોરગછ ધાધ;

દીકુ વૃકોદર દુર્યોધનિ, દલ સર્વનિ લેઇ જાધ. ૯

પુત્ર પિતા તિહાં બિહૂ વોટિઆ, તિહાં યુદ્ધ કરિ પ્રચણ્ડ;
અશ્વ ગજ રથ બહુ મહારથી, ભીમિ કરચા શતખણ્ડ. ૧૦

તેણિ સમિ ગુરુ આવિઆ, ધર્મરાધ છિ યાંહિ;
ધૃષ્ટદ્યુમ્ન-સાત્ત્વિક-સર્વ સેના, ધૃષ્ટસેન, અભિમન ત્યાંહિ, ૧૧
ધશ્યા તે સહ દ્રોણ-ઉપરિ; બાણ મૂકી ખેવ;
સાત્ત્વિક અભિમન બાણ મારિ, વલી ધૃષ્ટદ્યુમ્ન અશ્વમેવ. ૧૨

શત્રુસેન-ધૃષ્ટસેનિ પાંચ બાણિ, વ્યાકુલ ક્રોધા દ્રોણ;
“અહમ્યો જીવતાં યુધિષ્ઠિરનિ, કહુ રે, સાહિ કોણ?” ૧૩
જોધ પ્રાકમ દ્રોણ કોપ્યુ; બાણની કરી વૃષ્ટિ;
દૃષ્ટસેન મારી પાડિઉ; યોધ નવિ દીસિ દૃષ્ટિ. ૧૪

એક ખેમરાજ મારિઉ, નવ બાણ મૂકી ખેવ;
એક છત્રજિતનુ કુંઅર આવિઉ, તે પાડ્યુ અશ્વમેવ. ૧૫
દલ નિકન્દન ઇમ ક્રોધૂં બહુ, ગુરુ દ્રોણિ આણી રીસ;
શોણિતની સરિતા વહી, પ્રલે કરિ જિમ ઇસિ. ૧૬

યોધ પામ્યા ભર્જ બહુ; દસ દિશિ નાઠા જાઇ.
ધર્મ-આદિ દ્રોણ-આગલિ, કુણિ નવિ રિહિવાઇ. ૧૭
પૂઠ દેઇ સરવ પલિઆ; પાણ્ડુ-દલ થયાં ભર્જ;
તવ શર્જ પૂર્યુ દ્રોણ ગુરુધ; કૌરવ હરખ પામ્યા અર્જિ. ૧૮

આનન્દ પામ્યુ દુર્યોધન; વજ્રડાવ્યાં નીસાણ;
કરણ સુભટ આગલિ તિહાં, મુખ ચિકુ ઉચ્ચર્યુ વાણિ: ૧૯
“આજ પાણ્ડવનું સેન નાસિ, પમાડુ યે હારિ;
આજ એહવા મારીઇ, નહીં આવિ બીજી વાર. ૨૦

ભીમ વોટ્યુ મુહુ દિશિ, આપણિ યોધ અનન્ત;
પુત્ર સાથિ વૃકોદરનુ, આણીઇ તાં અન્ત. ૨૧
જીત આપણી નિશ્ચે હોઇ, ” એમ કિહિ દુર્યોધન.
કરણ કિહિ: “એ આદિ છિ, ભીમ અનિ અજુન. ૨૨

- અનેક વાદક શં વદુ છુ? જુ જાણશિ એ ભીમ,
તુ હામ ટાલશિ આપણુ, વલી દ્રોણુ જીતવાનુ નીમ. ૨૩
- પ્રભવ્યા, દુઃખ દીધાં ધણાં, તે વીસરિ કિમ આજ ?
રથથુ એ નવિ ઓસરિ, રહાં લગિ હોધ પ્રાણુ સાજ. ૨૪
- એ ફરી હવડાં આવશિ; દ્રોણુ કરશિ નાશ;
આણુ આપણુ સરવ જૈધ, સાહિ ગુરુની પાશિ. ” ૨૫
- એહૂં સુણી કૌરવ આવિઆ, સકલ દલ લેધ સર્જિ;
પાણુડવ તિહાં સવિ આવિઆ; તે મિદ્યા અર્જુનઅર્જિ. ૨૬
- અન્ધ વલતુ ગોલિઉ તિહાં: સાંભલુ. સજ્જે! વાત;
દ્રોણુ પ્રાકમ બહુ કરચું; મહાયોધ બલિઆ ખ્યાતિ. ૨૭
- દ્રોણુ-આગલિ કુણુ નાદા? રથા કુણુ? કિલિ, વીર!
અશ્વ એહૂના કુણુ વર્ણુ તે? કુણુ સુમટ રણધીર? ૨૮
- (સુણી) સજ્જે કિલિ: સારિવકના છિ, અશ્વ શ્વેત સુખાણુ;
યુધધિરના પીત-વરણુ, શ્યામકેશ સહુનિ જાણુ. ૨૯
- ભીમ ત્રલિ દસ સહસ્ર મણુની ગદા, અશ્વ ધૂખલ-રજ્જી;
ધનુષ આપ્યું વાયુધ, તેહુનિ, કુણુ કરી શકિ ભર્જી? ૩૦
- ધનુષ રાવણુ-હસ્તનું છિ, ગટોરગછનિ હાથિ;
કેશ ઊભા; પીતવર્ણુ અર્જિ; રાતાં નેત્ર રાક્ષસનાથ. ૩૧
- અશ્વ રજ્જી કરી નવા નવા, તેહુનુ કોઇ ન જાણિ પાર;
મિદ્યાં દલ મિહૂ અન્યોન્યિ, તેહુનુ કહૂં તુઝનિ વિસ્તાર. ૩૨
- ભીમ નિ દ્રુમશરણુ ભડિ; મુનિ કૃપા નિ સારિવક;
ખત્રસેન આવ્યુ જયદ્રથ-સાહુમુ; દ્રુપદ અનિ બાહુક. ૩૩
- બિદાનમિન્દુ વૈરાટશં વદિ; વલી વદિ ધરમ નિ શત્રુ;
અશ્વત્થામા નિ સુત અર્જુનનુ; ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ગુરુ સમતુલ. ૩૪
- શતાનીક પુત્ર ઊલક તણુ, ભૂતરાજિ કીધુ નાશ,
દ્રુપદીના પુત્ર છિ તિહાં, કરણુ આવ્યુ પાશિ. ૩૫

જય વિજય નિ ભૂષિત, એણિ તણુનુ આણ્યુ અન્ત;
 એહ્નિ આગલિ રહી કે નવિ સકિ, એહ્નુ સૂર્યપુત્ર બલવન્ત. ૩૬
 અલુખ્ખુસ નિ ગટોરગછિ, પાણ્યુ રાજ શકુનિ સાથ;
 એમ અન્યોન્યિ સડ્ગ્રામ આબ્યા, સકલ પ્રથવી-નાથ. ૩૭
 તેહ્નિ સમિ હસ્તી ચઢી આવ્યુ, રાય દુર્યોધન;
 ભીમ બિપરિ આવ્યુ ધશી; ઉરિ ગદા મારી તનિ. ૩૮

૩૯

ગદા મારી ભીમનિ ત્યાહરિ, વૃકોદર ક્રોધિ બરયુ,
 ભાઉ કિહિ: કૌરવપતિ; યુદ્ધ કરવા સચ્ચરયુ.

૩૯
 ૧૪૬

કંઠનું ૫ મું—રાગ ગુડી

વૈશંપાયિન કિહિ: સુણિ રાધ! ભીમ સુભટ દુર્યોધન પ્રતિ જામ;
 શીસ ફેરવી મારી ગદા; ધન્ય ધનુષ હસ્તી પાણ્યુ તદા. ૧
 કૌરવ-પતિ તવ વ્યાકુલ થયુ, એક મ્લેચ્છપતિ આવિઉ;
 વીર વૃકોદરિ એક મેહ્ન્યુ બાણ, છેલ્લું શીસ; મ્લેચ્છિ તિજિઆ પ્રાણ. ૨
 નાહુ દલ; કૌરવ પામ્યા ત્રાસ; તવ ભગદત્ત આવ્યુ ભીમનિ પાશિ;
 સુપ્રતીક હસ્તીનું નામ; ચઢી શર આવ્યુ સડ્ગ્રામિ. ૩
 ધન્યુ હસ્તી રથિ મૂક્યુ પાગ; ભાંગી રથ અશ્વ કીધા ખિ ભાગ;
 સાહી સૂંઢિ કરી નાખ્યુ મહી; બહુ આંટા ભરી ગ્રીવા ગ્રહી. ૪
 (તવ) કૌરવસેનિ થયુ જિજિહાર; (તવ) ભીમસેનિ મનિ કરયુ વિચાર;
 ગ્રહી સૂંઢ, આંટા કાઢિઆ; ઉદર હેઠલિ તે પિશી ગયા. ૫
 પ્રાગજિત એક દેશનુ રાધ, હસ્તી ચઢી ભગદત્ત પ્રતિ જામ;
 તેણિ આવી મૂક્યાં બાણ; ચઢ્યુ કોપ ભગદત્તનિ જાણિ. ૬
 તોમર સાંગિ હસ્તી પાડિઉ; પ્રાગજિત રાજા મારિઉ;
 આવ્યા ધરમ સખલ સેના લઈ; સાત્ત્વિક આગલિ બિભુ જઈ. ૭

હસ્તીય રથ સૂઠિ ગ્રહી, ઊડાડીનિ નાખ્યુ મહી;
 યાદવ આગિ ઊભા રહ્યા; નાંખિ હસ્તી રથ નવિ જાઇ કિહાં. ૮
 દન્તુસર પગનુ કરચુ પ્રહાર; ખડુ પાણ્ડવ દલનુ કરચુ સર્જાર;
 મદગલિત મારિ ઉન્મત્ત; કરિ યુદ્ધ અહભુત ભગદત્ત. ૯
 સુપર્વા એક રાજા નામ, અનિશિ તેણિ કરચુ સર્જામ;
 ગજદન્તુસર રુદિ ભેદિઉ, ભગદત્તિ મસ્તક છેદિઉ. ૧૦

તવ પાણ્ડવનિ પડિઉ ત્રાસ; ચુડુ દિશાઇ થયુ નાશ;
 તવ અર્જુનિ દીડુ દલભર્જી, સંસપતકનુ મૂકયુ સર્જી. ૧૧

દક્ષિણ દિશા રણ જીતી કરી, તવ હાંકયુ રથ વેગિ નરહરિ;
 આળ્યા ક્રોધ કરી મૂક્યાં બાણુ, ચઢિદ ભગદત્તિ મારયાં નિરવાણુ. ૧૨

તે શર અર્જુનિ કાપ્યાં આવતાં; બીજાં મૂક્યાં મનભાવતાં;
 પછિ પારથનિ ચઢિઉ ક્રોધ: “હાવિ હું એહનુ કરું લોપ.” ૧૩
 ત્રણ બાણિ ભાંજ્યુ રથ-ધ્વજડણ; હસ્તી-પાખર કીધા શતખણ;
 તવ ક્રોધુ ભગદત્ત મહાવીર, હસ્તી એક કાઢ્યુ મહાધીરિ. ૧૪

હસ્તી ઊપરિ ચલાવ્યુ સહી; મૂક્યાં અર્જુન ઊપરિ બાણુ રહી;
 તવ દીઠું અસ્ત્ર તે આવતું હરિ; તે લીધું રુદિ આવતું ધરી. ૧૫
 તવ રથું અસ્ત્ર થઈ નિર્માલ્ય; અર્જુનની કીધી સમ્ભાલ;
 જોઇ પાર્થ મનિ વિરિમ થયુ, શ્રીકૃષ્ણશૂં વાઇક બોલિઉ: ૧૬

“સ્વામી! અવડતું કાં તહમ્યો કરુ? આવિ અસ્ત્ર તે પોતિ ધરુ;
 હું કરિ નથી ધરતુ બાણુ? સહી છેદત આવતું નિરવાણુ. ૧૭
 મિં યાદરિ કામ નીપજિ નહીં, તવ, પ્રભુ! રક્ષા કરજ્યો સહી.
 કાં પ્રતિગ્ન્યાતુ કરુ છુ ભર્જી?” તવ મુણી વચન બોલ્યા શ્રીરજ્ઞ: ૧૮

“અરે અર્જુન! તું જાણતુ નહીં, હું ચ્યારિ રૂપિ રહ્યુ છું સહી;
 એકાન્ત કારણુ બીજાં જૂઠાં શ્રેષ્ઠ, એક નિદ્રા નવિ જૂઠાં દષ્ટિ(?); ૧૯
 હું સાથિ સહી જાણિ ચ્યારિ, લીધું અસ્ત્ર, તેહનુ કહું વિસ્તાર:
 નરકાસુર કહિં હૂતું એહ; પામ્યુ હું યાદરિ મારચુ તેહ. ૨૦

વૈષ્ણવ-અસ્ત્ર તૂં જાણિ સહી, એ સિહિવા કો સમરથ નહોં;
 તે તુ મિં લીધૂં સહી આજ, હવિ અર્જુન ! કરિ એહનુ ત્યાજ." ૨૧
 એહવાં વાછક શ્રીકૃષ્ણનાં સુણી, બાણવૃષ્ટિ નરિકીધી ઘણી;
 ઘણ્ટા ચે વિશ્વકર્માની ધડી, કટકા સાત થે પૃથવી પડી. ૨૨
 તવ કોપ્યુ યુદ્ધ કરિ ભગદત્ત; પ્રેરયુ હસ્તી એક મહા ઉન્મત્ત;
 તવ અર્જુનિ મૂક્યૂં બાણ; પિહૂં રુદિ શિર ભેદૂં જાણિ. ૨૩
 પાણિ ચીસ ચાલવાની નહોં ગતિ; ચાંપી પાગ પ્રેરિ ભગદત્ત;
 થયુ વ્યાકુલ માનિ નહોં, દરિદ્રની સ્ત્રી પિરિ સહી. ૨૪
 તે શરીર સરૂચી પડિઉ મહી, અરધચન્દ્ર અર્જુનિ ગ્રહી;
 મારયૂં રુદિ ભેદૂં સહી જાણિ; પડયુ ભગદત્ત તિજિઆ ગ્રાણુ. ૨૫
 પછિ કૌરવસેના વ્યાકુલ થઈ; શકુનિના બિ પુત્ર આવ્યા સહી;
 એક બાણ મારી અર્જુનિ, ભેદૂં રુદિ; પમાડયુ પતન. ૨૬
 વલી પાંચશિ આવ્યા યોધ; તે મારયા પાર્થિ મનિ ધરી ક્રોધ;
 પછિ શકુનિ આવ્યુ તત્ખેવ; બહુ માયા કીધી અવશ્યમેવ. ૨૭
 તવ બહુ આયુધની કીધી વૃષ્ટિ; અન્ધકાર માંહિ કો નવિ દોસિ દષ્ટિ;
 જ્યોતિ-અસ્ત્ર મૂક્યૂં તેણી વાર, અર્જુનિ તવ ટાલ્યુ અન્ધકાર. ૨૮
 તવ જલ-અસ્ત્ર મૂક્યૂં શકુનિ; સુરય-અસ્ત્ર મૂક્યૂં અર્જુનિ;
 મૂક્યૂં જલ; શકુનિ પડયુ દષ્ટિ; તવ અર્જુનિ કીધી બાણની વૃષ્ટિ. ૨૯
 સહી ન શકયુ; નાહકુ તત્ખેવ; દેવદત્ત પૂરયુ અવશ્યમેવ;
 અર્જુનિ દલ કરયૂં સર્દાર; દ્રોણાચારય આવ્યા તેણી વાર. ૩૦
 તવ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન આવ્યુ રણધીર; કરિ યુદ્ધ અન્યોઅન્યિ વીર;
 પન્થાલનુ એક નીલક નામિ, કરિ દ્રોણસુત-સાથિ સર્ગ્રામ. ૩૧
 અન્ધ્યામામી એક બાણ મૂકિશિં; નીલરાગ્નનૂં મસ્તક છેદિશિં;
 ભીમસન તવ ક્રોધે ભરયુ, રથ મૂકી રણ માંહિ પરવરયુ. ૩૨
 પછિ કૌરવપાનિઈ મૂકયાં પન્થાસ, તવ કર્ણ સુભટ આવ્યુ ભીમ-પાશિ;
 અન્ધોઅન્યિ બહુ મૂકિ અસ્ત્ર, નાનાવિધનાં તે તિહાં શસ્ત્ર. ૩૩

તવ દ્રોણાચારય આઘ્યા અવશ્યમેવ, પછિ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ધાયુ તત્પેવ;
 ભૂતલ ભમિ તવ ખિહ રાષ, ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ઊપરિ તે ધાષ. ૩૪
 દ્રુપદસુતિ મનિ આણિ રીસ; ખિહ ભૂપતિનાં છેઘાં શીસ;
 કર્ણ દ્રોણ-આદિ સહ મિલિ; કરિ યુદ્ધ સાત્ત્વિક ભીમશ્ચં વલી. ૩૫
 દ્રોણિ પાણ્ડવ-દલ કીધૂં નાશ; ભીમપ્રહારિ કૌરવ સહ ત્રાસિ;
 અન્યેઅન્યિ દલ પડિગિં મહી; સૂર્ય અસ્તાર્જુન પામ્યુ સહી. ૩૬
 આપ-આપણિ મન્દિરિ જાષ, સઝ્ઝે કિલિ: સુણિ, કૌરવરાષ!
 ભાઉ કિલિ: શ્રોતા સહ સુણુ, અનન્ત મહિમા શ્રીહરિ તણુ. ૩૭

૧૮૬

૩. અભિમન્યુવધપર્વ—

કંઠ્યું ૬ કું—રાગ એજ

વૈશમ્પાયિન કિલિ: સુણિ, રાય! પૂરવ તાહ્સરાનુ મહિમાષ;
 ગર્ધ રાતિ; હવુ પ્રાતરકાલ; દ્રોણુ કલિ ગયુ દુર્યોધન ભૂપાલ. ૧
 નામી શીસ મુખિ ઇમ બોલિઉ;
 “સ્વામી! તહ્મ્યેા વર આપ્યુ, તે શુ થિઉ?
 આપ્યુ હાથિ શિ મૂકે ધર્મ? રાખુ, તે મુલિ કુલુનિ મર્મ.” ૨
 સુણી વાષક બોલ્યા ગુરુ દ્રોણુ: “અર્જુન છતાં ધર્મનિ સાહિ કોણુ!
 એ સહી જાણુ નર-અવતાર, રથ હાંકિ ચેહ્નુ જગદાધાર. ૩
 ઇન્દ્ર-ઈશિ એ નહીં જતાષ, તુ મિં કિમ સન્મુખ જોવાષ?
 જુ તૂં મુઝનિ કિલિ આજ, કરેશ યુદ્ધ અહ્લુત, તાહ્સરિ કાજિ.” ૪
 દુર્યોધન ચરણિ લાગી કિલિ: “સ્વામી! તૂં રાખિ તુ રાજિ રિહિ;
 કાલિ અર્જુનિ મારયુ ભગદત્ત, સેન સહનુ આણુ અન્ત. ૫
 તહ્મ્યેા ચેહ્વાનિ કરચા મૂર્છાષ, અભિમન ચે બાલક કિલિવાષ.”
 એમ કહીનિ લાગ્યુ પાષ; પછિ કિલિ દ્રોણુ: “સુણિ, કૌરવરાષ! ૬

અથવા આજ અભિમનનિ હજુ, કારણ કહું વલી તેહજ તણું:
 જુ અર્જુન કહીં વેગલુ જાઇ, એક વુહુ વિકટ કહેં હું, રાઇ! ૭
 તો ભેદવા આંહિ કો સમરથ નથી, વિના અર્જુન મારું, એક મહારથી.”
 દ્રોણિ પ્રતિગ્ન્યા લીધી નિરધાર; શલ્યસુત જોડ્યુ તેણી વાર: ૮
 “ હું અર્જુનનિ જૈશ લઈ, તહ્મ્યો વુહુ-યુદ્ધ કરજ્યો નિર્મિ થઈ.”
 સુણી કૌરવપતિ હરખ્યુ સહી; ઇમ વાત સહ નિર્મિ કહી. ૯
 શલ્યસુતનિ સુશર્મા સાથિ સર્જામ; હરિ-અર્જુન ગયા તે ઠામિ;
 ચક્રાતુ ગુરુ ડાધુ સહી, મોટા યોધ મહારથી મધિ રહી. ૧૦
 નાહના વીર તે આગલિ થયા; વૃદ્ધ હતા તે પાછલિ રહ્યા;
 દસ સદસ યોધાનિ લઈ, આગલિ લખમાણુ ગયુ સજ્જ થઈ. ૧૧
 શકુનિ, કર્ણ, શત્રુ, દુર્યોધન, મધિ દ્રોણસુત નિ દુઃશાસન,
 મુખિ દ્રોણિ રાખ્યુ જિદ્રથ, અચલી ભીમ જીતવા સમરથ. ૧૨
 કરી વુહુ વજ્રાવ્યાં નીસાણુ; દ્રોણિ વજ્રતાં મૂક્યાં ખાણુ;
 ઇચ્છા ધર્મ સાધવાની ધરી, પાણ્ડવદલ માંહિ ખેડ્યા તુરી. ૧૩
 સાત્તિક ભીમ શિખણ્ડી છૂટલુમ્ન, પાંચ પુત્ર દ્રુપદીનાશ અભિમન;
 વૈરાટ દ્રુપદ-આદિ વલી, ધર્મ સહિત સવિ ગિદા મિલી. ૧૪
 ચક્રાવાની જાણી વાત, દ્રોણાચારિ ડાધુ ઉત્પાત.
 (પછિ) ધરમરાઇ મનિ કરિ વિચાર, અભિમનશં જોડ્યા તેણી વાર: ૧૫
 “ ચક્રાવુહુ રમ્યુ ગુરુ દ્રોણિ, તું સમરથ વિના ભેદિ કોણુ?
 એક જાણિ અર્જુન-રણુછોડ, તે આપણુનિ દેશિ ખોડિ. ૧૬
 તું તુ જાણિ સહી એ ભેદ, જીતિ કૌરવનિ, વુહુ એ છેદિ.”
 ધર્મ તણાં જોડ્યાં સુણી વચન, કર જોડી ઇમ કિલિ અભિમન: ૧૭
 “ હા સ્વામી ! ભેદું, દલ દણું, પણિ નથી લલિતુ નીસરવા નણુ;
 પિશી સહ જાણું કરી છેદ; નીસરવા નવિ જાણું ભેદ ” ૧૮
 સુણી વચન ધરમ જોડ્યા વલી: “ અહ્મ્યો રક્ષા કરશં સરવ મિલી;
 પિઠા તણુ તું કરજ્યો દાર; પછિ અહ્મ્યો ભાંજશં કરી માર. ” ૧૯

ભીમ કિલિ: “ સુણિ, પુત્ર ! સર્વદા, મારી ભજીં કરે મારી ગદા;
તું આગલિથી કરજ્યે દાર; પૂંઠિ અહમ્યો કરશં સદ્ધાર. ” ૨૦

સુણી ધરમ-ભીમ તણાં વચન, નામી શીસ ઊડયુ અભિમનન;
કોપ સહિત અજીં તિહાં કડકડિ, પ્રથવી-ભારિ શેષ આહુ પડિ ! ૨૧
ધનુષખાણુ બહુ ભાથા ભરી, સેવક રથ લ્યાવ્યુ સજ કરી;
પિહિરી ટોપ થયુ આરદ; જોષ યોધા થયા દિગ્મૂઢ. ૨૨

શર્જનાદ સ્વર વેગિ કરી; હાંકયુ રથ, તલિ આવ્યા તુરી;
અતિ બલ ગર્વિષ્ઠ હરખિ ભરયુ, કૌરવદલ-બુહુ જૈ ભેલુ કરયુ. ૨૩

સૂરય-હિદિ માંડયુ સર્જામ, શર્જનાદ-સ્વરિ છાંડી હામ;
ખાણુવૃષ્ટિ અભિમન બહુ કરિ; પૂંઠલિ પાણ્ડવ-દત્ત પરવરિ. ૨૪

ભલુ વીર અભિમન ઇમ ભડિ; રૂઢ-મૂંડ અવની રડવડિ;
રથા આગલિ તે કીધા ચૂર; કરી ધીર ગદ માંહિ પિહુ શર. ૨૫
વજ્રડાવ્યાં વાજિત્ર કૌરવિ; નીકલવા સમરથ નહીં હવિ,
આવી દારી ઊમુ દુષ્ટ જિદ્રથ; તિહાં પિસવા કો નહીં સમરથ. ૨૬

પિહુ વીર અભિમન બુહુ માંહિ, અનન્ત દલ યોધા છિ ત્યાંહિ;
પાર્થપુત્રિ મનિ આણી કોપ, સકલ સેનનુ કીધુ લોપ. ૨૭

અભિમન મારિ આયુધ-ધાઇ, ગજરથ હય બહુ કટકા થાઇ;
મેહલિ ખાણુ જ્યનિ ત્રિશલ, ફરશીં છોદિ કટકનાં મૂલ. ૨૮

સખલ સાંગિ લોહની તરવાર, મારી કટકનુ કીધુ સદ્ધાર;
મરતક પડતાં દીસિ ઇમ્મ, તાડ તણાં ફલ મહી પડિ જિમ્મ. ૨૯

કાપી ધનુષ-ધજ્જ પાડ્યા તુરી; કાપિ જોતર રથ ચક્ર જૂસરી;
ત્રુટિ આબૂખણુ રત્ન શોભા થૈ ઘણી; પાડ્યાં કુણ્ડલ મુગટ મહામણિ. ૩૦

પડિ અજીંથી આયુધ આથડિ; પાડી ચીસ નિ યોધા પડિ;
અર્જુન-કુંઅરનિ અદિગિં શર, જિમ વાધિ સાગરનું પૂર. ૩૧

પડયુ ત્રાસ શ્રવણિ સાંભલી, આવ્યા કૌરવ યોધા મિલી;
કૃપાચાર્ય, કર્ણ, કૃતવર્મા, શલ્ય, વેરી વાયસ મિલ્યા સકલ. ૩૨

દ્રોણસુત સાથિ દુઃશાસન, શકુનિ સાથિ રાષ્ટ્ર દુર્યોધન;
 આવ્યા યોધ સહ કૌરવ તણા, બાણ તણી વૃષ્ટિ કરતા ધણા. ૩૩
 અભિમનિ બાણ મૂકી છેદિયાં, વલી ત્રણ ત્રણ સહનિ ભેદિયાં;
 દસ બાણિ મારિઉ કર્ણ; કમ્પારવ થૈ પડિઉ ધરણ્ય. ૩૪
 અસ્વમેશ્વર, સુખણ્ડ, બલવન્ત, દિવ્યલોચનનુ આણ્યુ અન્ત;
 મોટા ભૂપતિ ત્રણ કરિયા નાશ, તવ શલ્ય મુદ્રેશ્વર આવ્યા પાશિ. ૩૫
 તવ મૂકિયાં પારથપુત્રિ બાણ; છેદ્યા માદ્ર; મૂર્છા થૈ બાણિ;
 જોઈ કૌરવ સહ નાશી ગયા; તિહાં દ્રોણાચાર્ય એકરથી થૈ રહ્યા. ૩૬
 'જિ જિ' શબ્દ કર્યુ સહ દેવ, શર્જનાદ કુંઅરિ કીધુ તત્ખેવ;
 તવ આણ્યુ શલ્યનુ યે ભ્રાત; એક બાણિ કીધુ મહીપાત. ૩૭
 સગા ઇષ્ટ શલ્યના બિહૂ યેહ, અભિમનિ સહ મારચા તેહ.
 પામ્યા ત્રાસ સહ અભિમન થકિ; તેહનિ પાશિ કો આવી ન સકિ. ૩૮
 કૃપાચાર્ય સુગુરુ ઉચ્ચરિ: “ જુઓ, અભિમન યુદ્ધ કિલિવુ કરિ?
 મહા યોધ અતલી-બલવન્ત, સહી આપણુ બાણિ અન્ત. ” ૩૯
 સુણી દુર્યોધન વિરિમ થયુ; કર્ણ શલ્ય સાહમૂં જોઈ બોલિઉ;
 “ એ અર્જુન-સુત બલવન્ત સહી;
 તહુમ્યો મારુ; બાંધુ; ફરી મિલશિ નહીં. ” ૪૦
 સુણી વચન કિલિ દુઃશાસન; “ હું હવડાં છેદેશ તેહનું તન્ન. ”
 એમ કહી મૂક્યાં બહુ બાણ; છેદ્યાં કુંઅરિ; મુખિ બોલ્યુ વાણિ: ૪૧
 “ તિં દમી સાખી; કાઢ્યાં ચીર; હવડાં, દુષ્ટ! તાહું પાડું શીર. ”
 પારથ-પુત્રિ મનિ આણી રીસ, તીવ્ર બાણ મૂક્યાં પચ્ચવીસ. ૪૨
 રુદિ ભેદી જિમ પિસિ કાલ, રથ-ઊપરિથુ પડ્યુ તતકાલ,
 સારથિ રથ લેઇનિ નાહુ બાધ; દેખી કૌરવ સહ વ્યાકુલ થાઇ. ૪૩
 પાણ્ડવિ વજ્રાવ્યાં નીસાણુ. શર્જનાદ અભિમનિ કર્યુ બાણિ;
 ધર્મ ભીમ પામ્યા ઉલ્લાસ. કૌરવ-દલ માંહિ પડિઉ ત્રાસ. ૪૪
 વૈશમ્પાયિન કિલિ: સુણિ, રાષ્ટ્ર! અભિમનનુ તૂંલિ કહું મહિમાઇ;
 ભાઉ કિલિ: શ્રોતાજન! સુણુ, શ્રીહરિ મહિમાનુ જસ ધણુ. ૪૫

કૃષ્ણ ૭ મું—રાગ એજ

સગ્ગે કિલિઃ સાંભલિ, રાજન્ન ! યુદ્ધિ હારયુ છિ દુઃશાસન્ન;
તવ તિહાં આવ્યુ કર્ણુ સુખણ, અભિમન ઊપરિ મૂકયાં બાણ. ૧
ક્રીધી વૃષ્ટિ; સહી છયાહ્યુ ભાણ; પાર્થપુત્ર તવ બોલ્યુ વાણિ:
“આવુ, કાકાજી! સેવા કરું; રણસર્જામિ હું નહીં ઉસરું.” ૨
સિત્તેર સહસ્રનુ ક્રીધુ પ્રહાર; ધગ્ગ ધનુષ કાપ્યું તેણી વાર;
હાંકયુ કર્ણુ; રથ દીસિ નહીં,

“ભલુ, ધન્ય, ધન્ય,” સવિ કો કિલિ સહી. ૩

કર્ણુ કિલિઃ “બાલક એ હોધ, એહ્નિ શં મારું હું તે સોલિ ?”
આપ દુઃઅરનિ કહું: “કર ધાતિ. તવ કર્ણુ તણુ સુત આવ્યુ બ્રાત. ૪
કરયુ અભિમન સાથિ સર્જામ; સખલ યુદ્ધ ક્રીધું તેણિ ઠામિ;
બિહૂ યોધિ મિલી મૂકયાં બાણ; અભિમનિ છયાહ્યુ રથ-ભાણ. ૫
અર્જુન-દુઃઅરનિ ચદિઉ કોપ; કાપી શસ્ત્ર નિ ક્રીધુ લોપ;
એક તીવ્ર બાણ અભિમનિ મૂકિઝાં; કર્ણુસુતનું મસ્તક છેદિઝાં. ૬
તવ તિહાં વર્ણુ હાહાકાર; પાછુ રથ કર્ણુ વાલ્યુ તેણી વાર;
તેણિ અનન્ત દલ કરયુ સર્જાર; હય ગજ રથ નવિ બાણું પાર. ૭
છેદી અમ્બાણી; ચક્ર જૂસરી; દ્રોણિ મોકલ્યા ગજ બહુ ફરી;
તેણિ ચાંપી મારયા યોધજ બહુ; તેલ તણી સર્જાયા નવિ લહું. ૮
અભિમન મારિ આયુધ ધાધ, યોધ તણા રાત કટકા થાધ.
કૌરવદલ ફરી વલ્યું ચક્રિ પાશ, ધૂમજવાલા લાગી આકાશિ! ૯
એકી ગદ માંહિ એકલુ અભિમન્ન; વુહુ માંહિ રહ્યા બહુ રાજન્ન;
અભિમન-શોભા કહી નવિ જાધ, હસ્તિયથ માંહિ જિમ ભૂર્જરાધ! ૧૦
વૈશમ્પાયિન કિલિઃ સુણિ રાધ! સકલ યોધ પાણ્ડવના ધાધ;
ધર્મ, ભીમ, નિકુલ, સિલિદેવ, ધૃષ્ટદ્યુમ્ન, સાર્ત્ત્વિક અશ્વમેવ. ૧૧
રક્ષા કરવા અભિમન તણી, આવ્યા યોધ સેના લેખ ધણી.
વુહુ તણુ કરવાનિ ભર્જા, ગદા ભીમ ગ્રહી ઊભુ સર્જી. ૧૨

- ત્રૂટી દલ પડિછાં ચઉ પાશિ; બહુ યોધાનુ કીધુ નાશ;
 ઘૃષ્ટઘુમ્ન સાત્ત્વિક ધમ ભડિ, રૂઢમૂંડ અવની રડવડિ. ૧૩
- અનન્ત દલ કીધૂં સદ્ધાર; આગ્યા વહુ તણુ જલ્દાં દાર;
 તિહાં જિદ્રથ ઊભુ વીર; એ સમોવડિ નહીં કો ધીર. ૧૪
- આણુવૃષ્ટિ કીધી તેણિ ઘણી; છેદી સેના પાણડવ તણી.
 ભીમ-આદિ યોધ સવિ કોષ, જિદ્રથિ હારિ મનાવ્યા સોષ. ૧૫
- અચલ મેરુ જિમ હાલિ નહીં, તિમ જિદ્રથ મુખિ રહ્યુ સહી;
 કૂંચર એકલુ છિ વહુ માંહિ; કો પામિ નહીં જવા ત્યાંહિ. ૧૬
- ધર્મ ભીમ બહુ કરિ ઉપાય, જિદ્રથ આગલિ નહીં જવાધ;
 “લાધ, લાધ, લાવિ શું થશિ ? એકલા કૂંચરનિ અહીં મારશિ.” ૧૭
- ધમ દુઃખ ધરી ધર્મ આણીનિ ખેદ:
 મુખ તણુ પુત્ર ત્રિલિપુ નથી ભેદ;
 હુધ અર્જુન તુ કાદિ સહી; આર્મ્યો કોષ જવા સમરથ નહીં. ૧૮
- રહ્યુ દુષ્ટ દારિ જિદ્રથ; પિસવા દિધ નહીં સમરથ.”
 ધમ ધરી કોષ આલ્યા શર, મારી કટક કીધૂં તે ચૂર. ૧૯
- વલી આવી દારિ લાગા સોષ, પણિ પિસવા નવિ પામિ કોષ;
 સુણી અન્ધ કિલિ: સજ્જે ! સુણુ, એ સન્ધે મુઝનિ ઊપનુ ધણુ. ૨૦
- જિદ્રથનિ એવડું પ્રાક્રમ્મ, યેથા દૂર રહ્યા ભીમ નિ ધર્મ !
 કુણુ પુણ્ય-મહિમાધ કરી; તે કારણુ મુનિ કહુ વિસ્તરી. ૨૧
- સજ્જે કિલિ: તૂં સાંભલિ, રાધ ! એ બલિઉ શિવનિ મહિમાધ;
 દ્રુપદીનિ જલ કરવા કાગ, અન્ન-ઉદક જિદ્રથિ કીધુ ત્યાજ. ૨૨
- ખિદુ શિવનું ધરીનિ ધ્યાન; આગ્યા રુદ્ર કિલિ: “માગિ વરદાન.”
 જિદ્રથ કિલિ: “વર આપુ સહી: હું પ્રતિ પાણડવ ચાલિ નહીં. ૨૩
- કૃપા કરુ મૂંનિ, શિવરાધ ! મુઝથી પાણડવ પ્રાજે થાધ.”
 સુણી વચન શિવ ખોલ્યા ઇમ્મ: “અર્જુન પ્રાજિ પામિ કિમ્મ ? ૨૪
- હરિ વશિ, યેહનુ હાંકિ રથ, તેહનિ જીતવા કોણુ સમરથ ?
 નરનું પ્રાક્રમ્મ હું લહું નહીં; ચારિ પાણડવ ! તૂં જીતિ સહી. ૨૫

અર્જુન છિ તિહાં નર-અવતાર, તેહનુ કો નવિ જાણિ પાર;
તે વિના જીતશુ પાણ્ડવ ચ્યારિ.”

શિવિ વર આપ્યુ સ્વપન-મુઝારિ. ૨૬

તે કારણ માટિ, સુણિ, રાષ્ટ! પાણ્ડવ કુણિ નહીં તિહાં પિસાધ;
રહ્યુ દાર રાખી જિદ્રથ; કરિ યુદ્ધ ભીમશં સમરથ. ૨૭

તવ યુધિષ્ઠિર મેહલ્યાં જાણુ; કાપી ધન ધનુષ, તે નિશ્ચે જાણુ;
ભીમિ રથ ભાંજી કરયુ ચૂર; પણિ પિસવા નવિ પામિ શૂર. ૨૮
વુહુ-મુખિ કરિ અભિમન્યુ જોષ; પૂંદિ સાહિ નવિ દીસિ કોષ;
મ્રત મન જાણી આણ્યુ કોપ,

થે આગલિ આવી, કરિ તેહનુ લોપ. ૨૯

સૂંદ અર્જુન અમ્માડી ધન, કાપિ જાણિ બહુ પાડિ ગજ;
કાપિ રથ પેડાં જૂસરી; વાંસજન્ધ આંકડા નિ ધરી, ૩૦

થે કટકા ભાડિ આકાશિ; અથ સારથિનુ કરિ નાશ;
રજીત કુણ્ડલ આભૂપણ સહી, તેણિ અતિ શોભા પામી મહી. ૩૧

વ્રજસેનનુ રથ ભાંજિઉ; અવન્તીનુ રાજા ગાજિઉ;
પાશિ આવી ન સકિ કોષ; રથા વેગલા ડગમગ જોષ. ૩૨

થે આગલિ આવિ તેહનુ નાશ; વીંટી થોપ રથા ચુહુ પાશિ;
રુકમરથ કૂંઅર શલ તણુ, જોણ્યુ વચન: “ કૌરવપતિ! સુણુ.” ૩૩

દીધી ધીર ઇમ કહી: “ રાજન્ન! હું હવડાં હણું અભિમન્ન.”
ઇમ કહી જાણુ મૂક્યાં અનેક; પછિ અભિમનિ મારયું જાણુજ એક. ૩૪

રુકમરથ મરણ પામ્યુ સહી; આવી સકલ સેના તેહની વહી;
કોટાનકોટિ આવ્યા બહુ ધીર; ચુહુગમ માંહિ વીંટયુ અભિમનવીર. ૩૫

દુર્યોધન દેખી તવ હશ્યુ; બહુ દલ જાણી આનન્દ વશ્યુ;
કૂંઅરિ અતિ મનિ આણી કોપ, ગાન્ધર્વોએ લીધું કરવા લોપ. ૩૬

તેણિ મારી તિહાં સેના બહુ; ગજરથ-અશ્વ બહુ; સજ્જ્યા નવિ લહું.
સાત મહીપતિનુ આણ્યુ અન્ત, કરી યુદ્ધ અતિ બલવન્ત. ૩૭

પામ્યા ત્રાસ ચુહુ પાશિ ભમિ. દુર્યોધન આવ્યુ તેણિ સમિ;
 લખમણુ આવ્યુ રાયતુ તન્ન; તેનિ વ્યાકુલ કીધુ અભિમન્ન. ૩૮
 નેત્રિ ક્રોધ, મુખિ બોલિ વાણિ: “ હવણં હું તાહુરા લેજીં પ્રાણુ;
 કહું છું તે તું બ્રાતજ માટિ, સાંભલિ મોકલું સ્વર્ગજ-વાટ. ” ૩૯
 મૂક્યું બાણુ અભિમનિ ઇમ કહી; મુગટ સહિત મસ્તક પાડ્યું સહી;
 હાહાકાર થયુ તવ ત્યાંહિ, અતિ આકન્દ કૌરવ-દલ માંહિ. ૪૦
 સગ્ગે કિહિ: સાંભલિ, રાજન્ન! અતિ દુઃખ પામ્યુ દુર્યોધન;
 આણી ક્રોધ મૂક્યુ નિઃશ્વાસ; વલિ ચહિદ સહસ્ર યોધા કીધા નાશ. ૪૧
 તે અભિમનિ મરણુ પમાડ્યા મહી; તવ કૌરવ ભિ પામ્યા છિ સહી.
 વલી યોધા આઠ સહસ્ર; હસ્તી સાતશિ આવ્યા મદમસ્ત; ૪૨
 તે સરવિનિ છેદી પાડ્યા ધરણ્ય; યે આવ્યા તે પામ્યા છિ મરણુ;
 એકલુ યુદ્ધ કરિ; બહુ કીધા નાશ; હજી કોઇ સાહિ નહીં એહનિ પાશિ. ૪૩
 જિદ્રથ યુદ્ધ કરી રહી દારિ; પિસવા કો નવિ પામિ નિરધાર;
 તુહુ માંહિ અભિમન એકલુ ભડિ, દેખીછી શીસ જિમ તાડફલ પડિ! ૪૪
 બાહુરિ ભીમ દલનુ કરિ અન્ત; ધર્મ સારિવક ધૃષ્ટદ્યુમ્ન બલવન્ત;
 કરિ યુદ્ધ મનિ આણી ખેદ; શિવવચનિ જિદ્રથ થયુ અભેદિ. ૪૫
 અર્જુન વિના કુણુ કરિ નાશ? સુણી ધૃતરાષ્ટર થયુ ઉલ્લાસ.
 ભાઉ કહિ: શ્રોતા! સુણુ સહી, શ્રીહરિ વિના બીજુ કો નહીં. ૪૬

૨૭

કહ્યું ૮ મું—રાગ સારંગી

સગ્ગે કિહિ: ધૃતરાષ્ટર! સુણુ; યુદ્ધિ આવ્યુ દુર્યોધન્ન;
 તે સરવ સાચિ એકલુ, કરિ યુદ્ધ તે અભિમન્ન.
 બહુ બાણુ મારી પાર્થપુત્રિ, કર્યા તે સહુ ભજીં.
 પછિ ક્રોધ કરી આવિઉ, જિદ્રથ તેહ અભજીં.
 ચુહુગમાં વીટયુ અભિમનનિ; ત્રૂટી પડ્યા અશ્વમેવ;
 બહુ પારધિ મિત્રી ઘેરિઉ, મરધનિ તત્ખેવ.

વન્દાર હણ્યુ એક ભૂપતિ; કૃતસુત આણ્યુ અન્ત;
પછિ ધણ્યુ બ્રેહ્મણલ દ્રોણુનુ સુત; કૃપા કરણુ બલવન્ત. ૪

એહેંસી મારાં કૃપાચારયનિ; પચાસ બ્રેહ્મણલ-ધીશ;
દસ બાણુ મારયાં અશ્વત્થામાનિ; કર્ણુનિ એકવીસ. ૫

ધ્રમ બાણુ આવિ દશોદિશિથી; પછી ચત્રી કુંઅરનિ રીસ;
કૃપા કીધુ વિરથ મારી, બાણુ તે પચવીસ.

પછિ અશ્વત્થામાઠ મૂકિયાં, પચવીસ અન્યોઅન્યિ;
વલિ સાહિ મેહ્લ્યાં કૃતવમાંઠ, સિત્તેર તે અભિમનિ. ૭

પુત્ર-રક્ષાકારણુ વલિ સાત, દ્રોણુ મૂકયાં બાણુ;
લઘુલાઘવી વિઘ્ના કરી, નીકલ કરયાં નિરવાણુ. ૮

એક અસ્ત્ર લેઠ દ્રોણુ-ઉપરિ, કુંઅરિ મૂકયું બાણુ-કાલ;
તે અશ્વત્થામાઠ આવતું, છેદિજિં તતકાલ. ૯

એક દેશ કોશલ તણુ ભૂપતિ, બ્રેહ્મણલ વિખ્યાત;
તેણુ યુદ્ધ કર્યું અતિ ઘણું, અહમુત અભિમન સાથિ. ૧૦

ધન ધનુષ કાપી વિરથ કીધુ, તવ ખડે લીધુ હાથિ;
ક્રોધ કરીનિ બાણુ મૂકી મરતક છેઘું મુગટ સઘીંતિ. ૧૧

પછિ આવ્યા યોધ તેહના, સહસ્ત્ર દસ સઢ્રામિ;
ક્ષણુ એક માંહિ પાર્યપુત્રિ, હણ્યા તે સહ્ર-ઠામિ. ૧૨

પછિ કર્ણુ મૂકિયાં, શર તિહાં પચ્યાસ;
તે દેહ વેધી નીસરયાં; તેણુ કુંઅર પામ્યુ ત્રાસ. ૧૩

રગત ચાલ્યું શરીરિ બહુ, તેણુ થયું અતિશિ દુઃખ;
દૂરથી દષ્ટિ દેખીઠ, બાણુ, કૂલ્યાં કેસુ-વખખ ! ૧૪

તવ ક્રોધ કરી અભિમનિ બાણુ, મૂકયાં તીક્ષણુ-માત્ર;
રુધિર ચાલ્યું દેહિ કર્ણુનિ, હવું બળજે ગાત્ર. ૧૫

રથ પાશા લેઠ નાઠા, તેહ તણુ, કુંઅરિ આણ્યુ અન્ત;
એહુવિ માગધપતિ વેગિ, આવિઉ તિહાં બલવન્ત. ૧૬

- એક બાણ-પ્રહારિ થયુ વ્યાકુલ; પડયુ પૃથ્વી-મુઝારિ;
વલિ કેતિકા અશ્વ કુન્જર, તેહના હણ્યા ત્રણિ વાર. ૧૭
- પછિ પુત્ર આવ્યુ દુઃશાસનતુ, તેણિ કરયું યુદ્ધ અનન્ત.
“વસ્ત્ર કાઢ્યાં મુઝ માતનાં તાત તાહરિ; હાવિ આણું તાહરુ અન્ત. ૧૮
- રખિ નાહસી જાતુ તૂં;” એમ કહી, કૂંઅરિ કીધુ લોપ;
પાંચ બાણ મારી અશ્વસારથિ, પાડિઆ કરીનિ કોપ. ૧૯
- તેહની સાહિ અતેક રથ આવ્યા, સજ થૈ શાહવ-ભૂપાલ;
નવ બાણ મૂકી કૂંઅરિ, વિરથ કીધુ તતકાલ. ૨૦
- યે કો આવિ દષ્ટિ આગતિ, કરિ તેહનુ નાશ;
ફેરવી રથ ચુહુગમાં મારિ; તેણિ સવિ પામ્યા ત્રાસ. ૨૧
- બાણ મૂકિ વિવિધ પિરિનાં, વલિ ખડે નાખિ ધાઈ;
ધાઈ ધશિ નિ ધડવડિ, પાછો જાંગડ નાવિ પાઈ. ૨૨
- રગતપાત વરતિ ખલભલ્યા, સહુ યોધ નાહઠા જાઈ,
તે દ્રોણુ આગલિ જૈ રહ્યા, સહુ મહારથી નિ રાઈ. ૨૩
- પછિ દ્રોણુ ગુરુ કિહિ કર્યુનિ; “કિમ પડિ એ બલવન્ત ?
હાવિ આપણુ સરવતુ એ, સહી આણુશિ અન્ત.” ૨૪
- કર્યુ કિહિ: “રે ગુરુ માહરા! થયાં, ગાત્ર જરજર આજ;
પ્રાણુ રાખી રહુ છું એ, રખિ લાગિ મુઝ લાજ!” ૨૫
- એહવી સુણી વાણી, વિચારિ, ગુરુ-ભૂપતિ-કર્યુ;
દ્રોણુ કિહિ; “કર્યુ! હાવિ, પમાડવુ સહી મરણુ. ૨૬
- વિરથ કરુ અશ્વસારથિ, એહનાં ધનુષ આયુધ છેદિ;
અર્જુન તે આવ્યા પછી, નહીં થાય આપણિ ભેદ. ૨૭
- સમિ થમુ નર આવશિ ઇહાં, તુ વુહુ કરશિ નાશ;
એ જાઈ ઇહાંથુ જીવતુ તુ, થાઈ આપણુનિ હાસિ. ૨૮
- પ્રતિગ્ન્યા મિથ્યા જશિ માટિ, કરુ એક ઉપાય;
કાપુ આયુધ એહનાં તહમ્યો; પછી સહી જીતાઈ.” ૨૯

- તવ સુણી વાછક દ્રોણનાં, કર્ણનિ ચઢિઉ કાપ;
દસ બાણ મૂકી ધનુષ રથ અશ્વ, કવચ કીધાં લોપ. ૩૦
- વિરથ થયુ, આયુધ નહોં પાશિ, તવ વિમાશિ અભિમન:
“ મૂંઢિ મારવા ઉપદેશ કર્ણનિ, કહ્યાં ગુરુધ વચન. ” ૩૧
- ચિન્તાતુર મનિ વિચારી તવ, ઊડિઉ તે આકાશિ;
એક ખર્જ ખેડુ હસ્ત છિ, નથી અન્ય આયુધ પાશિ. ૩૨
- અન્તિક્ષ જ્યાણરિ ઉત્પતુ, સદ્દ યોધ પામ્યા ત્રાસ;
“ હાવિ તુટી પડશિ કુણુ ઊપરિ? કુહુતુ કરશિ નાશ? ” ૩૩
- આકાશિ ઊંચું જોધ રહ્યા, ભિ ત્રાસ પામ્યા યોધ;
તેણિ સમિ દ્રોણ-બાણિ, ખર્જ કાપ્યું ક્રોધિ. ૩૪
- તવ એક બાણ મૂકી રવિસુતિ, ખેડું કીધું ચૂર;
તવ હેડું આઘ્યુ કુંઅર વેગિ; રથચક્ર ગ્રહ્યું એક શૂરિ. ૩૫
- જિમ કૃણુ-હરિત સોહિ સુદર્શન, તે રીતિધ શોભિ વીર;
તે ફેરવિ ઊભુ યોગમાં; કુણુ આગલિ આવિ ધીર? ૩૬
- ધાધ ધસિ નિ ધસમસિ, કોપિઉ અન્તઃકરણિ;
ખડુ યોધ હયગજ મહારથી, કુંઅરિ પમાડ્યા મરણ. ૩૭
- જિમ શરતકાલિ રવિ સોહિ, તારામણ્ડલ માંહિ ચન્દ્ર,
જિમ મેરુ શોભા ધરિ છિ જ્યાણરિ, મેહ આવિ ધરણ્ય, ૩૮
- એહવું જોધ પ્રાક્રમ, કરણુ વીરિ, તવ ચક્ર છેલું ખેવ;
તવ પાર્થપુત્રિ ગદા મહીથી, કરિ ગ્રહી અશ્વમેવ. ૩૯
- અશ્વત્થામા તણુ રથ ભાજ્યુ, અશ્વ કરચા તેહના નાશ;
તવ કાલકેત રાજા આવિઉ; કરિ ગદા ગ્રહી રહ્યુ પાશિ. ૪૦
- તેહનિ કુંઅરિ પાડિઉ, સિતુતિર તેહના યોધ;
વલી કમ એક દેશના મહારથી મારચા, અભિમનિ કરીનિ ક્રોધ. ૪૧
- એહવું પ્રાક્રમ જોધ મહારથીધ, મિલી વોટયુ વીર;
ગ્રહી ગદા આગલિ આવિઉ, સુત દુઃશાસનનુ ધીર. ૪૨

તવ અભિમનિ મારી કરયુ વ્યાકુલ, અનિ ચદિઉ કાપ;
 અશ્વ રથ ધન ધનુષ ભાંજી, કરયો તેહનો લોપ. ૪૩
 પછિ આવ્યા અર્જુ અર્જુ બિહ, શરીરિ કરિ ગદાધાધ;
 હાડ ભાંગ્યાં શરીરનાં; શોણિત; પડિ નિ બિહા થાય. ૪૪
 વિષપાનની પિરિ થયા વ્યાકુલ; તવ ચદિ છિ મનિ રીસ;
 અન્યોઅન્યિ બિહ છિ ફેરવી, કરગદા મારી શીશિ. ૪૫
 તવ પડયુ પ્રથવી પારથ-પુત્ર; તિજ્યા તત્ક્ષણુ પ્રાણુ;
 પછિ દુઃશાસનસુત તિજી મૂર્છા, ઊઠિઉ નિરવાણુ. ૪૬
 અભિમન તવ મરણુ પામિઉ, પણિ સરવનિ મનિ બ્રાન્તિ;
 તવ પડયા ત્રુટી મહારથી, તે છંછે મિલી કાધી ધાત. ૪૭
 અશ્વત્થામા, દ્રોણ, બિદ્રથ, દુર્યોધન નિ કરણુ,
 દુઃશાસનના પુત્ર શં, એ છંછે, મિલી પમાડયુ મરણુ. ૪૮
 તિહાં શબ્દ થયુ બહુ બુમ્બારવ, વજ્રડાવ્યાં નીસાણુ;
 તે વાત જાણી પાણ્ડવિ; સેના હવી ભઝાણુ. ૪૯
 તવ દુઃખ પામ્યા યુધિષ્ઠિર; સહુ યોધ દિધ છિ ધીર:
 ‘શૂરવીર અભિમન કહાવિ, બહુ હણ્યા કૌરવ-વીર.’ ૫૦
 તેણિ સમિ અસ્તાર્જુન થયુ રવિ, સહુ સેના શિબિરિ જાધ,
 તવ વહ્યા કૌરવ વાજતિ; આનન્દ અર્જુ નવિ માધ. ૫૧
 ધૃતરાષ્ટ્ર સન્તોષ પામ્યુ, સજ્જેનિ લાગુ ચરણિ.
 ભાઉ કિલિ: હું પતિતનિ, પ્રભુ! રાખિ તું નિજ શરણિ. ૫૨
 ૩૨૬

કડવું ૮ મું—રાગ વેરાળી

સજ્જે કિલિ: સાંભલિ, રાજત્ર! અવસુકન થાઈ છિ અનુર્જન;
 પક્ષી આનન્દ પામ્યાં ધણાં, માંસ ભક્ષ કરવા યોધ તણાં. ૧
 તિહાં સાધર તણી ચાલી નદી; યોગણીધ તવ વાણી વદી.
 પાણ્ડવ સહુ કો શિબિરિ ગયા; સેના ઊતારી દુઃખિઆ થયા. ૨

રાધ યુધિષ્ઠિર બિહા છિ જ્યાંહિ, સકલ યોધ મિલી આવ્યા ત્યાંહિ;
તવ રાધ યુધિષ્ઠિર બોલ્યા સહી: “ હું જિજ્ઞસુ કો પાપી નહોં: ૩
મિ મોદ્દં ક્રોધૂં દુષ્ટ કર્મ; કુંઞ્ચર રણિ મોકલ્યુ તે અધર્મ;
દ્રોણુરૂપી દાવાનલ માંહિ, બાલકનિ મોકલિઉ ત્યાંહિ. ૪

કરી યુદ્ધ પડિઉ અભિમન; શુ ઉત્તર દેશશું અર્જુન ?
કૃષ્ણા, સુભદ્રા નિ દેવેશ, તે આગલિ શુ ઉત્તર દેશ ? ” ૫

ધમ ધરિ દુઃખ, મૂકિ નિઃશ્વાસ; તવ તિહાં આવ્યા વેદવ્યાસ.
અર્ધપાદ પૂજન તે કરી, ધરમરાધ વાણી ઉચ્ચરી: ૬

“કૃપાનાથ ! સાંભલુ, કહું, વ્યાસ ! છ રથી મિલી કરચુ કુંઞ્ચરનુ નાશ;
કૌરવિ ક્ષત્રીનુ સહી લોપ્યુ ધર્મ, છ જણિ મિલી ક્રોધૂં દુષ્ટ કર્મ. ૭
અભિમનનું શું કંઈ વિખાણુ ? બહુ ભૂપતિના તણિ લીધા પ્રાણુ. ”

કરિ વાત નિ મૂકિ નિઃશ્વાસ; તવ તિહાં બોલ્યા વેદવ્યાસ: ૮
“ તું કાં દુઃખ ધરિ, ધર્મ ધાર ! છાંડશિ ધાર બીજન તે, વીર !
બાંધી કેડિ કરિવા સર્ગ્રામ; કુંઞ્ચર પામ્યુ અવિચલ ઠામ. ૯

તેહ તણું દુઃખ ધરવું ફોક; તેણિ ખ્યાતિ ક્રોધી ત્રિલોકિ;
રણસર્ગ્રામિ પામ્યુ મરણુ; વિષ્ણુલોક પામ્યુ હરિચરણુ. ૧૦

તું સર્વગ્ન્યાની નાણિ સહી; મરણુ તણુ મિ એ આણીશ નહોં;
મિથ્યા ભવ એ સમ્બલી સૃષ્ટિ, શિવ બ્રહ્માદિક ઇન્દ્ર અદૃષ્ટ. ” ૧૧

સુણી વાધક બોલ્યા ધર્મરાધ: “ કુહુ એ સન્ધે માલુરા મન માંહિ;
મ્રતલોક જ્યે ધરિગાં નામ, દેહ પડિ આત્મા બાધ કુણિ ઠામિ ? ૧૨
સુરિનર મુનિ મોટા હુધ નાશ; મ્રત તે શું છિ ? કુહુ, મુનિ વ્યાસ ! ”

વ્યાસ કિહિ: “ સુણિ, ધર્મ ! એહ, એક વચન, નારદિ કહ્યું જ્યેહ; ૧૩

એકચિન્ત થૈ સાંભલજ્યો, ધર્મ ! શ્રવણુ કરિ છૂટિ સરવ કર્મ;
બ્રહ્માઇ સૃષ્ટિ ક્રોધી મહોં, તિહાં લગિ મ્રત હવું નહોં. ૧૪

ભારાકાન્ત પૃથ્વી બહુ થઈ; બ્રહ્મા-આગલિ રડતી ગઈ:

‘સ્વામી ! પિતા માલુરુ છિ તુંઅ; રસાતલિ હાવિ જૈશ હુંઅ. ૧૫

મિં તુ નહોં સે'વાધ છિ ભાર;' વચનિ બ્રહ્મા કોપ્યા તેણી વાર;
ચદ્યુ ક્રોધ અહભુત વિકરાલ; નેત્રવહ્નિ નીકડ્યુ તેણિ કાલિ; ૧૬

વ્યાપી અગ્નિ દશોદિશિ પાસિ; પ્રલિકાલ માંડ્યુ સહ નાશ,
તવ વિચારચૂં વિષ્ણુ-મહાદેવિ; બ્રહ્મા કહ્નિ આવ્યા તત્પેવ; ૧૭
આશ્રિજ્ય પામી લાગુ પાઠ: 'કિમ પધારચા વિષ્ણુ-શિવરાધ ?
કુહુ કારય સેવક મનિ ધરિ.' તવ શકુંરિ વાણી ઉચ્ચરી: ૧૮

'નાભિકમન્નિ તાદ્ગરી ઉત્પત્તિ; તુઝ નિત્રિ પ્રગટ્યુ વહ્નિ સત્તિ;
તે સૃષ્ટિ ક્રીધી છિ ભવ-ઘાટ; ભિ એહ કરુ છુ તે શા માટિ?' ૧૯
સુણી વચન બ્રહ્મા ઇમ કિલિ: 'ભારાક્રાન્ત પૃથ્વી કિમ રિલિ ?
તેણિ આવી મુઝનિ કલ્હં; ચદ્યુ ક્રોપ; એહ તુ ઇમ રલ્હં.' ૨૦

શિવ કિલિ: 'બ્રહ્મા ! સાંભલિ વાત; સર્વ્વાર તણું કારણ મુઝ હાથિ;
તું બિહુ સૃષ્ટિનું કરવા કાજ; પ્રતિપાલન કરશિ મહારાજ. ૨૧
તહ્મ્યો ક્રોપ શમાવુ સહી; હું વિના કો અન્ય સર્વ્વારિ નહોં.'
તવ તેડ્યુ વહ્નિ; શમાવ્યુ ક્રોપ; બહુ સાગર વ્રક્ષ સમ ક્રીધાં લોપ. ૨૨

તવ શિવ, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ બિહા મિલી, વિચાર મનિ કરી ધારચૂં વલી;
જિમ આવિ, અત પામિ જિમ્મ, અત ઊપજિ સહ કરીઈંતિમ્મ." ૨૩
એહવુ વિચાર કરિ જ્યેટલિ, એક સ્ત્રી ઊપજિ તેટલિ.

નેત્ર થકી પ્રગટી તે નારિ; મેહલિ ક્રોધિ તે નિરધાર. ૨૪

કૃષ્ણ વસ્ત્ર; લોચન રાતાં સહી; દક્ષિણ દિશિ જોધ ઊભી રહી;
વિકલ દષ્ટિ દીસિ વિકરાલ. શિવ વલ્લતા બોલ્યા તતકાલ: ૨૫
'અરે અબલા ! તાદ્ગરિ અત નામ, સર્વ્વારવાનું તુઝને સોંપું કામ;
તિહાં કુહુની નહોં ધરવાં લાજ; અન્તરિ વહેરુ મા; કરેશ કાજ. ૨૬

રકું રાધ મોટા મુનિ મહન્ત, અવધિ કરજે સહુ અન્ત.'
એહવું વચન અબલાધ સુણી, અતિ ચિન્તાતુર થૈ તે ધણી: ૨૭
'એ કારય શું મુઝનિ દીધ, બાપ ! નિર્દિ દુઃખ-કર્મ કરવું પાપ ?
પામી દુઃખ દેવા એ રડિ; બ્રહ્મા ! કિલિ: 'રખિ આંસુ પડિ!' ૨૮

જુ ભૂમિ દીપ્ત પડશિ એક, રસાતલ લગિ જાશિ શેખ. ' તવ આશ્વાસના બ્રહ્મા કરિ: ' અરે અબલા ! તૂં દુઃખ શિં ધરિ ? ' ૨૯
 કર માંહિ ઝાલ્યા આંસૂપાત; અબલા વલતી કિહિ: ' સુણિ વાત; એ નિદિ' દુઃખ-પાતકનું કામ; અબલાથી કિમ ચાલિ સામ ? ૩૦
 હાવિ મુહિ આગ્ન્યા દીજિ, તાત ! કરે તપ વન માંહિ વિખ્યાત. ' બ્રહ્મા કિહિ: ' સાંભલિ, અત ! આજ, મિં તુ નિર્મો છિ તૂં એણિ કાજિ. ' ૩૧
 સુણી વચન નીચું જોઇ રહી; માગી શીખ તપ કરવા ગઈ; દેહ કષ્ટ દમિ એક અર્જુન-પગિ; ધરચૂ ધ્યાન ઉગણીસ પક્ષ લગિ. ૩૨
 વલી તિહાંથી નન્દ નદીઇ ગઈ, શત પક્ષ તપ કરચુ તિહાં જઈ; વલી તટ-ગર્જા જૈ કરચું કષ્ટ, સદસ કલ્પ લગિ એક અર્જુનિ. ૩૩
 વલી મેરુ પરવતિ શત નિષ્પર્વ, નૈમિષારણિ ગૌતમીતટિ સર્વ; ચર્ધ નિષ્પાપ; પાતક સવિ ગચું; કાલ કેટલુ ઇમ કરતાં થયુ. ૩૪
 તવ આવ્યા બ્રહ્મા વેગિ કરી, પ્રીતિઘ બોલાવી એ સુન્દરી: ' અરે અબલા ! કિહિ મનની વાત. ' પછિ અત વચન બોલી: ' સાંભલિ, તાત ! ૩૫
 દુષ્ટ કર્મનુ કરવુ નાશ; અપ્રેમથી પામું છું ત્રાસ. ' બ્રહ્મા કિહિ: ' તુઝનિ નહોં પાપ; કરિ સદ્ધાર; કહું છું આજ. ૩૬
 તુઝ શિર દોષ તે આવિ નહોં; જા; તુઝનિ સાચ કરી આપું સહી; એક કાલ; ખીજુ ધર્મ રાજ; ત્રીજી શિવ-આગ્ન્યા હૂતી આજ. ૩૭
 વલિ વ્યાધિ અષ્ટોત્તર શત ચેહ, જા, તુઝ સાચિ સદા રિહિ તેહ. ' ઇમ કહી આંસૂ મૂક્યાં મહોં, તેહની વ્યાધિ સકલ તે સહી. ૩૮
 આંસૂપાત ઝાલ્યા હૂતા ચેહ, અન્નિરક્ષ લેઇ મૂક્યાં તિહાં તેહ; તે દ્યાવી નાખ્યા પ્રથવી-મુઝારિ; તેહના રોગ થયા સંસારિ. ૩૯
 ' એ લેઇ સર્જી કરુ સદ્ધાર; તૂં નિષ્કલકું સદા લખ્યો, નારિ ! ' સુણી વચન અત કિહિ છિ વાત: ' એક વર માગું; આપુ, તાત ! ૪૦

યે પાપી કરિ દુષ્ટ કર્મ, કામ ક્રોધ આચરિ અધર્મ,
 પુણ્યદાન દયા ધરમ નહીં, તેહનુ નાશ શીઘ્રિ કરં સહી. ૪૧
 યે હરિ કરં ધરશિ ધ્યાન, તેહનિ શુભ દેઈશિ હું માન; '
 બ્રહ્મા કિહિ: 'જા, એ સતિ વાણિ.
 વલી એક તૂંલિ કહું, સતિ જાણિ. ૪૨
 યે હરિભગતિથી વિમુખ હોઈ, તેહનુ નાશ શીઘ્રિ કરજ્યે સોઈ.
 વિષ્ણુ-ભગતિ ધર્મ રાખિ નિતિ, તિહાં તૂં જાજ્યે તેહવી રીતિ.' ૪૩
 ધ્રુમ કહી પામ્યા અન્તરધાન; સાંભલ વાત; કિહિ: રાજન્!
 એ અત કુહુનિ મૂકિ નહીં; બ્રહ્માની આગ્ન્યા એ સહી. ૪૪
 ક્રોધ આજ, ક્રોધ કાતિ જશિ; આવાગમન સહ પ્રલિ થશિ;
 અભિમન બિદુ ઇન્દ્રાસનિ; નથી મુકિ, જીવતુ જાણિ, રાજન્! ૪૫
 તે માટિ સાંભલિ કહું, રાજ! એ દુઃખ મનથી તૂં કરિ ત્યાજ.
 એહ કથા સાંભલશિ યેહ, જાઈ શોક, સુખ પામિ તેહ. ૪૬
 સકલ વ્યાધિ દેહથી હુઈ નાશ, મનવગિછત ફલ પામિ આશ."
 ભાઉ કિહિ: કાંઈ હું નવિ લહું; શ્રીગુરુકૃપાથી આગલિ કહું. ૪૭

૩૭૬

કલ્પં ૧૦ મું—રાગ સામેરી

વ્યાસ-વાઈક સાંભલી, ધર્મરાઈ જોડ્યા વાણિ:
 “કથા એ સુન્દર ભલી, વલિ કુહુનિ, ચતુર સુજાણુ!” ૧
 વ્યાસ કિહિ: “ચૈતનનુ સુત, સંસારજ એહૂં નામ;
 પ્રીતિ જાણી આવિઆ, નારદ ઋષિ તેણિ ઠામિ. ૨
 પૂજા કીધી પ્રેમશું, કુન્તાતન! તેહનિ આપ્યું ધન;
 પ્રસન્ન થૈ નારદ કિહિ: ‘રાઈ! માગિનિ વરદાન.’ ૩
 ચૈતન કિહિ: ‘હું અપુત્રવન્ત નિ, આપીઈં મુઝ સન્તાન.’
 ‘પુત્રસર્જા કરિ તેહ, સોમણુ થાઈ વરદાન.’ ૪

- વચનિ નારદ તણિ વરથી, પુત્ર પામ્યુ સોધ;
પુત્રી-શકું કરિ તેહ, જાણુલમાન સોપણ હોધ. ૫
- તેણિ કર્યાં મન્દિર હેમનાં; સ્થિતિ-પાત્ર સૌ સુવરણ;
વાત જાણિ ચોરિ આવી, પુત્ર કરિઉ તિહાં હરણ. ૬
- જાણી દેવ સુવર્ણનુ તેહ, લેખ ગયા વન માંહિ;
કર્યુ વધ વિજ્ઞાનિ દેખી, નાખી દીધુ ત્યાંહિ. ૭
- દુઃખ આણિ ભૂપતિ કિહિ: 'આ શુ થયુ ઉત્પાત?'
તેણિ સમિ નારદ આવિઆ; સર્વ કહ્યુ વૃત્તાન્ત: ૮
- 'હાવિ શોક તિજિ તૂં મન તણુ; થિર નહીં કે સંસારિ;
મ્રત તુ છિ સર્વ કોઈનિ; જો તૂં, કોઈ રહ્યુ છિ નિરધાર? ૯
- મરુત સરીખુ ભૂપતિ, જેણિ જગન કીધા સોધ;
અજણું વલ્લિનિ ઊપનું, પણિ ગયું તેહ સોધ. ૧૦
- વલી શાલિહોત્ર રાજા સતવાદી, અશ્વમેધ શત કીધા સાક્ષાત;
તેણિ વૃષ્ટિ કરાવી સરવ મહીધ; હેમ તણુ વરસાદ; ૧૧
- પણિ તેહ સરીખુ ગ્રસ્યુ કાલિ. પુરરવા એક રાધ,
દસ સહસ્ર હસ્તી જગન-દાનિ, બ્રહ્મભોજન પ્રણુમી પાધ; ૧૨
- તેહ સરીખુ નવિ રહ્યુ; વલી, અન્ય કહું હું વાત:
ઉશીનરનુ સુત શિળિ ભૂપતિ; ત્રિભુવનિ તેહની ખ્યાતિ. ૧૩
- તેણિ અશ્વરથ હેમ ગાધ આખ્યાં, મેધ-ગિન્દુ-સર્જનાધ;
બ્રહ્મભોજન બહુ દાન કર્યાં; વલી, બહુ અસહ્ય દક્ષિણાધ; ૧૪
- તેહની દૂધ ઘ્રત મધુની નદી ચાલી; ખીર કર્દમ ખાંડ;
શર્કરાશં યુગતિ કરી, વિપ્ર ભોજન કરિ અખણડ. ૧૫
- ધમ જગન કીધા અતિ ઘણા, પણિ તુહિ આવ્યુ અન્ત.
વલી સુત દશરથ તણુ રધુ, પ્રાક્રમી સતિવન્ત, ૧૬
- ચેહનું નામ લલિતાં અથ જામ, તારણુ ચે ત્રિભુવનિ;
તેહના નામના પરતાપથી, થાધ પતિન પાવન; ૧૭

- યેણિ રાવણ રોલિઉ, મારિઉ ઇન્દ્રજિત, કુમ્ભકર્ણ;
 વચન પાલ્યાં માતપિતાનાં, જૈ વશિષ્ઠા એ અરણ્ય; ૧૮
- ભાર ભોમિનુ યેણિ ઊતારયુ; સરવની પૂરી આશ;
 અગિઆર સદસ વરસ રાજિ કીધું; પુર સહિત ગયા વૈકુણ્ઠવાસ; ૧૯
- તેહ સરીખા નવિ રહ્યા. ભગીરથ મહાવીર,
 પૂર્વજ તારવા ખોતાના, ગર્જાજી દ્યાવ્યુ ધીર. ૨૦
- દિલિપનિ ધિરિ ગાન્ધર્વ સવિ, મિલી કરતા કાજ;
 સદસ અપહરા નાચ કરતી; નીતિ ચલાવિ રાજિ; ૨૧
- પણિ તેહ સરીખા અત પામ્યા. વલી માન્ધાતા મહીપતિ,
 યૌવનાશ્વ દેલથી ઉપનુ; નહીં માત-ઉદરિ ઉત્પત્તિ. ૨૨
- અર્જુન ધાવ્યુ દક્ષ-અસુ તે, પુષ્ટ થયુ દિન ખારિ;
 ભગીરથ નવ ખણ્ડ મહી ફરયુ, દિવસ એક મુઝારિ. ૨૩
- કહું પૃથ્વી માંહિ દારી, જીયુ સકલ સંસાર,
 તેહ પણ અવધિય ચાલિઆ. વલી અન્ય મહીપતિ, નહીં પાર. ૨૪
- વલી એક શશિગિન્દુ ભૂપતિ; એક લાખ ધિરિ નારિ;
 તેહનિ પુત્ર તિહાં બહુ ઊપના, અદેકીનિ એક લગ્નર. ૨૫
- જન્મ કરી હેમ રતન આપી દક્ષિણા; કરાવ્યાં ભાવતાં ભોજન;
 એહવા ધર્મિષ્ઠનિ અસ્યા કાલિ, તુ તૂં શં દુઃખ ધરિ, રાજન? ૨૬
- વલી એક ભૂપતિ લવુ; કહું તેહનુ મહિમાઇ;
 વીસ સદસ વિદ્યારથી ભણિ; રાઇ-મન્દિરિ વેદધુનિ થાઇ. ૨૭
- તે વિદ્યારથી ભણતા સાંભલી, પિત્રિદેવ થયા રલિઆતિ;
 તે પુણ્ય થકી ચાલી નદી, તે ચરમવતી ત્રિખ્યાત. ૨૮
- વલી એક ધર્મિષ્ઠ રાજ, લવુ ગોપાલ રાજન;
 છત્રીસ જ્યોજન પોહ્લુ કરિઉ મણ્ડપ, લાંબુ સત જ્યોજન, ૨૯
- વીસ જ્યોજન કરી વેદી, કરી મધિ સોવરણ;
 અક્ષભોજનની સજ્જ્યા નહીં; દક્ષિણા આપી ધરણ. ૩૦

- પચવીસ પર્વત અન્નના, તે રહ્યા આદ્ય-અદ્યપ;
તિહાં નદી ચાલી ઘત તણી; તે શ્રવણથી જાઈ પાપ. ૩૧
- વંશ આભરણ રહ્યાં તિહાં; જ્યક્ષ ઉદિ થયુ એક;
તેહ સરીખા નહીં રહ્યા; વલિ ગયા અન્ય અનેક. ૩૨
- વેણુ રાજા તણુ સુત યે, ધર્મિષ્ઠ થયુ ભૂપાલ,
તેહનિ પ્રથવી ખેડાતી અન્ન, આપતી તતકાલ; ૩૩
- તેણિ દેવદાનવ જ્યક્ષ મિલી, અવતી દોવરાતી જાણિ;
સોવણતી મહી કરી આપી, વિપ્રનિ નિરવાણ. ૩૪
- સાઠિ સદસ સાતશિ હસ્તી, કરિયા તે સોવરણ;
કરી જન્ન વિપ્રનિ દાન આપ્યાં, તુહી પામ્યા મરણ. ૩૫
- જ્યમદગ્નિ-સુત કરશુરામ, તેહની શી કહું તુઝનિ વાત?
નક્ષત્રી પ્રથવી કરી એક-વીસ વાર વિખ્યાત. ૩૬
- સમુદ્ર ઠેલા કાંકણ માધ, કરિઉ જૈ વિશ્રામ;
અયુત ચોસઠ હણ્યા ક્ષત્રી; સહસ્રાણુનનુ ફેડ્યુ ઠામ. ૩૭
- તૂં જોનિ, રાજા! વિચારી; દુઃખ ધરિ તે ફોક;
એહવા ગયા નિ બહુ જાણિ; કો સ્થિર નહીં ત્રૈલોકિ. ૩૮
- આખ્યાન એ વંશાવલી, સાંભલિ પાતક જાઈ;
બાલ-સ્ત્રી-બ્રહ્મહત્યા, શ્રવણ થકી મૂકાઈ. ૩૯
- ધમ કહી નારદ કથા, ગયા તે સ્વસ્થાનિ. ”
બ્યાસ કિલિ: “સાંભલિ, ધર્મરાઈ! તૂં શું દુઃખ ધરિ, રાજાન? ૪૦
- સુરનર જ્યોગી મહન્ત મુનિવર, ચેહ પામિ ગતિ,
તેહ થકી અધિક તાદ્સુ ફૂંચર પામ્યુ સતિ. ૪૧
- તૂં શોચ કુહુનુ કરિ છિ? તે ચન્દ્રનુ અવતાર;
કથા પામી પૂર્ણ જૈ મિદ્યુ, તે ઇન્દુનિ નિરધાર. ૪૨
- તહમ્યો ધીરજ આણી કરુ યુદ્ધ નિ કૌરવ થશિ સહી નાશ.”
ધમ કહી શીખ માગી વહ્યા, નિજ સ્થાનકિ વેદબ્યાસ. ૪૩

ઉચ્ચલુ

વ્યાસ તિહાં ચાલ્યા સહી, તદ્ભ્યે, શ્રોતા ! સવિ શ્રવણિ ધરુ;
આનન્દ પામી એકચિત્તિ, અહર્નિશ હરિ-સમરણુ કરુ.

૪૪
૪૨૦

૪. પ્રતિજ્ઞાપર્વ—

કંઠનું ૧૧ મું—રાગ મલ્હાર

વૈશમ્પાયન બોલિયા: સાંભલિ, જન્મેજે રાધ રે !
સંસપતકનિ જીતી વલિયા અર્જુન, સન્ધ્યા સમિ તવ થાઇ રે. ૧
વાલ્યુ રથ તવ વેગિ હરિધ; અર્જુન કિલિ: “ સુણુ, નાથ રે !
કુશલ નથી આજ આપણિ, એલ્લૂં, જાણું છું મન સાથિ રે. ૨
અવશુકન હુધ દેહનિ, મુખિ હોહ સૂકિ, રુદિ કાલ રે.”
કૃષ્ણ કિલિ: “ કલ્યાણુ છિ.” આઘ્યા, સરવરિ સન્ધ્યાકાલિ રે. ૩
કરી સમરણુ સન્ધ્યા તણું, ખિશી રથિ શિખિરિ જાઇ રે;
“ અરે નાથ ! રણિ આપણિ, દુન્દુભિ શિ નવિ થાઇ રે ? ૪
કુંઞ્ચર સન્મુખ આવતુ ઘાદિ; આજ નહીં શા માટિ રે ?
મૌન ધરી ખિદા સહ, શોક ધરિ જિયાટ રે.” ૫
ધર્મ-આદિ ખિદા મિલી તિહાં, આવિયા અર્જુન રે;
દેખી રાધ કૃષ્ણ-પાર્થનિ, ગાદિ કરિ રુદન રે: ૬
“ અરે દૈવ ! તિ શં કર્યું ? ત્રુટી મનિ માણી આશ રે;
અકાવુહ કીધુ ગુરુ દ્રોણિ; કિમ કરી કુંઞ્ચર થયુ નાશ રે ? ૭
સુન્દર તન કોડામણુ; કાયા કોમલ ગાત્ર રે;
હું ધર માંહિથી નવિ કાઢતુ; વીસરતુ નહીં ક્ષણુ માત્ર રે. ૮
પ્રાક્રમ બલ જાણી રાખતુ; રખિ જાણું, કોઇ કરિ ઉત્પાત રે !
જુ બાણુ મૂકિ ક્રોધશં, તુ શેષ લગિ જાઇ ખ્યાતિ રે. ૯

- કુણુ પૂછશિ, બ્રૂખ્યુ, તરશ્યુ? કુંઅર! ખૂંચતી હશિ ધરણુ રે,
 યે સુખશય્યાધ પોદતુ, વાધ વીંઝણા, તલાંસતા ચરણુ રે; ૧૦
- આગ્ન્યા માહૂરી વિના કિમ ગયુ? સુભદ્રા દુપદી જુધ વાટ રે;
 વજ્રલોહમિ રુદિ માહૂરં, કાટતૂં નથી શા માટિ રે? ૧૧
- કૃષ્ણજી! તિહાં મુઝનિ તહ્મ્યો, શિં નવિ જણાવી વાત રે?
 બાણુ મૂકી તિહાં થકી વુહુ, કરતુ કૌરવ-ધાત રે. ૧૨
- નીસાણુ વાજિ દુષ્ટ કૌરવનાં, રુદિ લાગિ માહૂરિ ધાધ રે;
 હું અર્જુન જુ હણું હવડાં, કૌરવતુ પ્રલિ થાય રે.” ૧૩
- ધમ કરિ છિ કલ્પાન્ત ત્યાહરિ, બોલ્યા પુરુષપુરાણુ રે:
 “જુ તૂં, અર્જુન! એમ કરિ છિ તુ, અન્ય તિજશિ પ્રાણુ રે. ૧૪
- હાવિ ધીરજ દિ સર્વ યોધનિ, ક્ષોભના પામિ છિ યે મન્નિ રે.
 વીસરુ, શં અહ્મ્યો કહી તૂંહિ, ગીતા તે, અર્જુન રે? ૧૫
- તેહ તુ પામ્યુ સ્વર્ગસદન; કરુ રણુ તણુ બહુ સર્દાર રે.
 તે સ્થાનકિ બિહુ આપણિ; તે ચન્દ્રનુ અવતાર રે.” ૧૬
- સુણી અર્જુન ધર્મનિ કિહિ છિ: “કુંઅર કિમ થયુ નાશ રે?
 કુણિ મારયુ કિમ કરી? કુહુ તહ્મ્યો, કણુ હતા પાશિ રે?” ૧૭
- ધર્મ કિહિ: “વુહુ રચ્યુ ગુરુધ, ચક્રાવુહુ છિ યેહ રે;
 ભેદવા કો સમરથ નહીં, કુંઅર જાણુતુ હુતુ તેહ રે. ૧૮
- તે નીસરવા નહીં લિહિ થાનક; કહું, કરશં સાહિ રે;
 તવ જિદ્રથ આવી રહ્યુ દારિ, અહ્મ્યો નવિ પિસાધ રે. ૧૯
- આગ્ન્યા કિમ લોપાધ શિવની? તિહાં એકલુ અભિમન રે;
 મહારથી ખટ મિલી મારિઉ, તે દુઃશાસનનિ તન્નિ રે. ૨૦
- જિદ્રથનિ નહીં દયા આવી; તવ કુંઅર પામ્યુ મરણુ રે.”
 અર્જુન એહૂં સાંભલી તવ, મૂર્છાગ્નિ પડિઉ ધરણુ રે. ૨૧
- “હાધ, હાધ, પ્રભુ!” ધમ કિહિ; અર્જુનનિ ચઢિઉ કોપ રે:
 “સૂર્ય અસ્તાગ્નિ મધિ દિવસિ, જિદ્રથ કરવુ લોપ રે.” ૨૨

સકલ યોધ શ્રીહરિ દેખતાં કહ્યું: “સતિ મારેશ સોધ રે.”

આવી ચરણિ લાગુ ધર્મ-કૃષ્ણુનિ, તવ કહ્યું: “એ વધ નવિ હોધ રે. ૨૩

ધન્દ્ર-આદિ આવી કરિ, એહની રક્ષા સોધ રે.”

“પિલિલાં માંડે તેહને પછિ, એહનિ માંડે સોધ રે. ૨૪

સૂરચ-અસ્તાર્જુન વિના નવિ હણ્યું, તુ દેહ કંઈ માહુરુ ત્યાજ રે.”

પ્રતિગ્ન્યા દીધી ખરી: “કાળ-અક્ષ તણું કરવું કાજ રે. ૨૫

માતપિતા બ્રહ્મધાતકી, ગોખાલક સ્ત્રી આપ રે;

જી નિદ્રથનિ માંડે નહીં તુ, એ સહ માહુરિ શિરિ પાપ રે. ૨૬

ગુરુસ્ત્રી-ગામી, મિથુન દિવાકરિ, દ્રોહી વિશ્વાસધાત ચેહ રે,

કન્યા તણુ વિક્રિ કરિ, મહા-પાતક બિપજિ તેહ રે; ૨૭

જી દેહ રાખું એહનુ તુ, પાતક મુઝનિ સાર રે.”

ધમ કહી પ્રતગ્ન્યા અર્જુનિ; કરચુ ધનુષ તણુ ટકું રે. ૨૮

માઝ્યજ્ઞન્ય શર્મ્મ પૂરચુ શ્રીહરિધ; દેવદત્ત પારથ-વીરિ રે;

સેના સહ શાંતરી કરી, યોધનિ આપી ધીર રે. ૨૯

ત્રિભુવનિ શર્મ્મ જૈ પુહુતુ; દેવ, દૈતિ, વરુણ, ધન્દુ, સોધ રે,

સમુદ્રિ તાં મરજ્જદા તિષ્ઠ; ‘શં યાશિ?’ કિલિ સવિ કોઈ રે. ૩૦

કૌરવ ત્રાસ તે પામિઆ; સુણી નિદ્રથનિ પડી કાલ રે;

તવ દુર્યોધન-આગલિ જૈ કહ્યું: “હાવિ માહુરુ ખૂટુ કાલ રે. ૩૧

કીધી પ્રતગ્ન્યા પારથિ, તે સહી, માહુરુ કરશિ લોપ રે.

હાવિ હું તુ નાહુસું સહી; પુત્રધાતથી ચઢિઉ કોપ રે. ૩૨

તહમ્યો રક્ષા કરુ માહુરી, કરણુ-દ્રોણ મિલી સાહિ રે;

તહમ્યો સરવ રાખુ તુ રહું, નહીં તુ મિં કિમ કરી રિહિવાધ રે?” ૩૩

નિદ્રથનાં વાધક સુણી શલ્ય કહ્યું કિલિ દુર્યોધનન રે:

“અહમ્યો રક્ષા કરીશું સહી, સરવ યોધ મિલી, રાજનન રે! ૩૪

તું છિ અતિ ધણુ પ્રાક્રમી; અર્જુન સમતોલ હોધ રે.”

નિદ્રથ કિલિ: “ગુરુ દ્રોણ કિલિ, તુ સતિ માનું સોધ રે.” ૩૫

પછિ દ્રોણ પાશિ સહ આબ્યા; વૃત્તાન્ત કિલિ જિદ્રથ રે;
 કલ્યુઃ “ હં છું સમતોલ તેણિ, બલવીરયિ પારથ રે? ૩૬
 અર્જુન ભીરુ કરી શકું છું રહું, છું તદ્ભ્યો કરુ સાહિ રે.”
 દ્રોણ કિલિ: “ અર્જુન પ્રાક્રમી; તેહ્નિ સાહિ વૈકુણ્ઠરાધ રે. ૩૭
 અદ્ભ્યો રક્ષા તાહરી કરું; તૂં પ્રાક્રમી છિ બલવન્ત રે;
 તિં જ્યમ-જ્યાગ કીધા ધણા; હાવિ શું દુઃખ અન્તિ રે? ૩૮
 સ્થિર તિહાં કા રિદિશ નહીં; અતનૂં દુઃખ ધરવું ફેાક રે;
 ક્ષત્રીવાટ મરણ પામતાં સહી, સુખ પામેશ સ્વર્ગલોકિ રે. ૩૯
 શકટ-બુલુ, રક્ષા કરું;” એહ્નું, સાંભલી દ્રોણ-વચન રે,
 તવ મન વાલી જિદ્રથ વલિઉ; સહ શિખિર ગયા રાજનન રે. ૪૦
 સજ્જે કિલિ ધૃતરાષ્ટરનિ: શીઘ્રિ થાશિ વીર જિદ્રથ રે.
 ભાઉ કિલિ: જીતશિ સહી, યેહ્નિ, સાહિ હરિ સમરથ રે. ૪૧
૪૬૧

કડવું ૨૨ મું—રાગ મારૂ

વૈશમ્પાયિન કિલિ ભૂપતિનિ; સુણિ, જન્મેજે! વાત;
 વિચાર કરિ પાણ્ડવશં શ્રીહરિ, બિહા પાંચિ બ્રાત. ૧
 ઇન્દુ, ઇશ, બ્રહ્મ, મુનિ સાહિ કરવા, ઉ[દ્યત] વરુણ સહ દેવ;
 ધરિ દુઃખ; ચિન્તા અર્જુનની: ‘ શું થાશિ અવશ્યમેવ? ’ ૨
 આણી ખેદ હરિ કિલિ પારથનિ: “ સાંભલિ સાચું, વીર!
 જિદ્રથ બલિઉ કિમ પડશિ? સાહિ એહ્નિ બહુ ધીર. ૩
 કિલિ, ભાધ! પૂજ્યું નહીં અમનિ; તિં કરી પ્રતાગ્ન્યા આજ:
 ‘ સૂર્ય અસ્ત મધિ દિવસિ,’ તે કિમ થાશિ ત્યાજ? ૪
 દ્રોણ-આદિ તિહાં મહારથી; છિ જિદ્રથ બલવન્ત;
 શકટ-બુલુ યેહ્નિ સાહિ સકલ દલ, કિમ થાધ તેહ્નુ અન્ત?” ૫
 સુણી વચન પારથ અતિ ક્રોધિ, કિલિ: “ સાંભલુ, શ્રીરજ્ઞ!
 મે કા સાહિ કરિ, તેહ્નિ જીતી, જિદ્રથનુ કરું ભર્જ. ૬

- ધન્દુ, ઈશ, પાતાલ-રેષ રક્ષા, કરિ તેહની નિરવાણુ,
તુ હું જીતેશ સહ કોનિ; જિદ્રથ માંડે પ્રમાણુ. ૭
- આવડું શું મુંહિ તદ્મયો ખીલાવુ? કુણુ માત્ર છિ જિદ્રથ?
હું કિમ હાંડે? ચંદ્ર ભુવનપતિ! તૂં સાદિ છિ સમરથ ૮
- યે કો સમરણુ કરિ, રિપુ જીતિ, નામ તણિ મદિમાધ,
તેહ તૂં, સ્વામી! સન્મુખ માહરિ; મુંહિ કુણિ જીતાધ?" ૯
- સુણી કુણુ તે હરખ પામ્યા, કિલિ: "ભલિ ધન, અભુન!
તૂંહિ દદ્દ વિશ્વાસ છિ માહરુ, તુ સહી રિપુ થાસિ પતન. ૧૦
- તૂંહિ કોઇ જીતિ નહીં ત્રિભુવનિ; કુણુ માત્ર એ? જાણિ."
શ્રીહરિનાં એહવાં વચન સાંભલી, અભુન બોલ્યા વાણિ: ૧૧
- "સ્વામી! તદ્મયો જનઉ ઉત્તરા કહિ, વલિ દ્રુપદી સુભદ્રા-પાસિ;
રુદન કરતાં તેહનિ રાખુ; શોક કરુ તેહનુ નાશ." ૧૨
- શિખર વિપિ તવ આગ્યા સ્વામી, સુભદ્રાનિ કિલિ વાણિ:
"અરે ભગિની! એ પુત્ર તણુ, નહીં શોક કરવુ, જાણિ. ૧૩
- યે ગતિ સુરિનરનિ તાં હુમ્મ છિ, મુગત પામિ તેહ;
રણસદ્ગામિ અનન્ત ભડ મારચા; ખ્યાતિ ત્રિભુવનિ એહ. ૧૪
- સતિ વચન કહું છું તુઝનિ; 'જિદ્રથનુ કહે અન્ત;
પ્રતગ્ન્યા કરી છિ પારથિ; હણવુ તે બલવન્ત. ૧૫
- ઉત્તરાનિ તૂં રાખિ રુદન કરતી; તૂં કરિ મનિ દુઃખ લાજ;
અત તુ છિ સરવ કોઇનિ, કો કાલિ, કો આજ." ૧૬
- સુણી વચન સુભદ્રા પછી, દુઃખ ધરી કરિ વિલાપ;
"તદ્મયો, પાર્થ જીતાં પુત્ર મરણુ પામ્યુ, તેહ અહારાં પાપ. ૧૭
- ધિક યોધ પાગ્યાલ પામિ, રાખિ સકચા નહીં પુત્ર;
હાવિ બલ છિ તે કામ શિ આવિ? માહરું ગયું ધરસૂત્ર." ૧૮
- મમ ધરિ દુઃખ; આંસૂ પાડિ; દ્રુપદી કરિ છિ વિલાપ:
"હાઇ, હાઇ, પુત્ર! તિં શું કીધું? માહરિ પૂર્વ જન્મનું પાપ." ૧૯

આલોટિ મહીં; આંગ પછાડિ; ઉત્તરા-દુઃખ અનન્ત;
ઊઠાડી તવ આંસૂ લોહ્યાં, આશ્વાસન કરિ ભગવન્તઃ ૨૦

“અરે એ હતુ સ્વર્ગ સ્થાનકિ આપણિ, બિહુ ઇન્દુ તણુ અવતાર;
યે ગતિ હુધ ધર્મ-અર્જુનનિ, તે ગતિ પામ્યુ નિરધાર.” ૨૧

ધ્રમ આશ્વાસન દેધનિ, રોતાં રાખ્યાં ભગવાનિ;
દર્ભ-સાથરિ નર સૂવાડી, ગયા સહ સ્વસ્થાનિ. ૨૨

ધર્મ-આદિ સહ કો આપણિ, શિબિરિ દરિ છિ વિચાર;
નિદ્રા તુ નવિ આવિ ચિન્તામિ, દુઃખ ધરિ છિ અપારઃ ૨૩

“જિદ્રથ કિમ જીતાશિ અર્જુનિ? કિમ ઊગરશિ દેહ?
અહમ્યેા પુણ્ય શાં ક્રીધાં મહીસ્થલિ, યે જીતાશિ તેહ?” ૨૪

ધ્રમ ધરિ દુઃખ; શુભ વાઙ્મિ નરનિ; નિદ્રા થૈ સવિ ત્યાજ.
તેણિ સમિ મધિરાતિ સમિ, દારુક પ્રતિ કિલિ મહારાજઃ ૨૫

“અરે સારથિ! સાંભલિ સાચૂં, મુઝનિ દુઃખ અતિ એહ;
અર્જુન દેહ તિજિ, તવ મિં કિમ, દેખી શકાશિ તેહ?” ૨૬

તવ મિં આયુધ ધરવાં પડશિ, કરવા કૌરવ-અન્ત;
અર્જુન-ઊદ્ધરુ કો નહીં માહરિ, અર્ધ શરીર બલવન્ત. ૨૭

પ્રાણવલ્લભ એહ માહરુ; એહ પાણિ ઘડી નવિ રિલિવાધ;
જિદ્રથ-વધ કરવાનિ અર્થિ, આયુધ વિના કિમ જીતાધ? ૨૮

તેહ માટિ તૂં જૈ દારકા લ્યાવિ, માહરાં આયુધ તત્પેવ;
નામ કહું તે અશ્વ જોતરી, રથ લ્યાવિ તૂં અશ્વમેવ. ૨૯

ચક્ર સુદર્શન, સારંગ ધનુષ, અનેક અસ્ત્ર યે બાણ,
તુમર, ગદા કુમોદકી અન્ય, આયુધ સરવ તૂં જાણિ. ૩૦

કવચ ટોપ સહિત તે લ્યાવજ્યે, કરવા જાશું સગ્રામ;
પાખ્યજન્ય પૂરું તવ શીઘ્રિ લ્યાવિ, રણ હુધ યેણિ ઠામિ. ૩૧

સુખ પામિ પાણ્ડવ તે કરવું; સાંભલિ, સારથિ! સોધ.”
કિલિ દારુકઃ “સ્વામી સાહિ યેહનિ, તેહનિ જિ નિશ્ચિ હોધ.” ૩૨

ઇમ કહીનિ ચાલ્યુ તે વેગિ; તવ જાગિઆ અર્જુનઃ
 “ શું થાશિ ? જિદ્રથ કિમ જીતેશ ? ” અતિચિન્તા-ધરચું મન્ન. ૩૩
 તવ આબ્યા વેગે શ્રીહરિજી; પારથ લાગ્યુ ચરણિ:
 “ સ્વામી ! પ્રતગ્ન્યા કિમ થાશિ પૂરણ ? જિદ્રથનું કિમ મરણ ? ૩૪
 જાણી વાત કૌરવ સજ થયા, રક્ષા કરવા કાજિ;
 દ્રોણાદિક જીતાશિ કિમ કરી, સેનાપતિ, મહારાજ ? ” ૩૫
 સેન તુ તિહાં બહુ મિલ્યું છિ, ચિન્તાતુર અર્જુન.
 ભાઉ કિહિ: ચિન્તા કરી, ચેહ્નિ સાહિ જગજીવન્ન ? ૩૬

ઉચ્ચલુ

સાહિ જગજીવન્ન રે, તેહ્નિ તુ ચિન્તા નહીં.
 ભાઉ કિહિ, જિદ્રથનિ, પછિ કિમ જીયુ સહી.

૩૭
૪૬૮

કડવું ૧૩ મું—રાગ આંદોલ

સ્વામી એણી પિરિ જોલ્યા અવિનાશ રે,
 આસનાવાસના દીધી ધણી [તાસ] રે. ૧
હાલિ—આસનાવાસના દીધી હરિષ: “ સાંભલિ, રે અર્જુન !
 ધીરજ રાખી ભજન કરિ તું, ભગવન્તનું એકિ મન્નિ. ૨
 શોક કીધિ રૂપ બલ વણું, તેજ તન્નનું જાઇ;
 દુઃખ પામિ મિત્ર હોઇ યે; શત્રુનિ હસારથ થાઇ. ” ૩
 ઇમ કહી આત્મગ્ન્યાન-દષ્ટિ, વિચારિ ભગવન્ત:
 “ અરે અર્જુન ! એહ તણુ પશુપતિ-અસ્ત્ર થકી હુઇ અન્ત. ૪
 તેહ તુ છિ મહાદેવ કહિ, જૈ માગીઇં તુ હુઇ નાશ. ”
 ઇમ કહી બિહુઇ ધરચું જ્ઞાન શિવનું; જૈ રહ્યા કૈલાસિ. ૫
 અચલ મોહુ પરવત હેમ, પરવાલી તણા છિ શત રજી;
 વનરપતિ બાર અઢાર ફૂલી, પુષ્પ છિ નાના રજી; ૬

- અમૃત સરોવર કમલ દેખી, હવા આશ્રિજ્ય મન્નિ;
કૈલાસ પરવત તેજપુન્જ મહા; જ્યુગતિ જોઇ અર્જુન્નિ: ૭
- મહાદેવ મિઠા જટા ધારી; ભસ્મલેપન અર્જુન;
શિરિ સોહિ વિરાજતી, દેખી એ મધિ ગર્જ; ૮
- અર્ધાર્જુ મિઠી આદિ માતા; નન્દી ભુજી ચેહ;
રુદ્રમાલા ગ્રીવાધ ભુજર્જમ, કપૂર ગૌરજ દેહ, ૯
- અપહરા નાયિ; વાધ વેણા; હોધ છિ જેજેકાર;
દીદા શિવ મિહુધ પાશિ જઈ નિ કરચુ તિહાં નમસ્કાર. ૧૦
- દણ્ડવત કરીનિ સ્તુતિ કરિ: “ કરતા નિ હરતા ચેહ,
કલ્યાણકારી સરવનિ, શિવરૂપ છિ તૂં તેહ.” ૧૧
- જોઇ શિવ આશ્રિજ્ય થયા; હસી વચન કિહિ તેણી વાર;
થયા મિઠા નિ કુશલ કહ્યું: “ કાંઈ આગ્ન્યા દીજિ નિરધાર.” ૧૨
- “ વરદાન માગ્યું આપીધ ” સુણી, સ્તુતિ કરિ હરિ સોધ.
વરદાન આપિ દુઃખ કાપિ: “ અન્ત નવિ લિહિ તાહુરુ કોઇ.” ૧૩
- વલી સ્તુતિ તાં કરી અર્જુનિ. દણ્ડવત કરી કિહિ વાણિ:
“ સ્વામી ! અસ્ત્ર પાશુપત આપીધ, જિદ્રથયા રિહિ મુઝ પ્રાણુ.” ૧૪
- શિવ કિહિ: “ મિં જાણિહાં; જાઉ, અમૃત સરોવર ચેહ,
તિહાં પાશુપતાસ્ત્ર છિ સહી; જૈ શીઘ્રિ લ્યાવુ તેહ.” ૧૫
- સુણી નરહરિ તિહાં આવિઆ, જલ અમૃત સરોવર ચેહ,
ભુજર્જ અનન્ત તિહાં પ્રોદા દીદા, સહસ્ત્ર ફણીધર તેહ. ૧૬
- અર્જુન કિહિ: “ સહી શિવિ વાણા, અસ્ત્ર દેખીધ ન અશ્વમેવ.”
એહવું જોઇ પારથિ સ્તુતિ કરી, તિહાં સર્પ તણી તતખેવ. ૧૭
- ધનુષ તે વલતાં ચૈ રણાં; અર્જુનિ લીધું તેહ;
તે લેઇ પાછા આવિઆ, કૈલાસપુર માંહિ બેહ. ૧૮
- અર્જુન ધરી મિહુ હસ્તિ આવ્યા, શમ્ભુ કેરિ પાશિ;
દેખાડ્યું તાણીનિ શિવિ; કહી મન્ત્રવિદ્યા પ્રકાશ. ૧૯

- પુનરપિ પાદ્મં સરોવર તણા, જલમદ્ધિ મૂકયું તેહ;
શિવ કિહિ: “ જા તૂં સમરણુ કરજો, તવ આવશિ અસ્ત્ર એહ. ૨૦
- કૃપાલ થૈ શિવિ શીખવી વિદ્યા; પછિ શીખ માગી તત્પેવ;
તિહાં કૃષ્ણ અર્જુન આવિઆ, શિગિર વિવિ અશ્વમેવ. ૨૧
- ધર્મરાધનિ ચરણિ નમીનિ, કહ્યું સર્વ વૃત્તાન્ત:
“ પાશુપતાસ્ત્ર લ્યાવ્યા શિવ કહિયા; કૃપા તે ભગવન્ત.” ૨૨
- એહ્નું સુણી આનન્દ પામ્યા, યે જ્યોધ ગિહા છિ ભૂપ;
દણ્ડવત તિહાં શિવનિ કરયુ: “ તૂં અકલ આદિ-સ્વરૂપ.” ૨૩
- ધ્રુમ નિશા ગૈ; રવિ ઉદિ પામ્યુ; હવુ પ્રાતરકાલ;
નિતિ સ્નાન સન્ધ્યા હોમ કીધાં, યુધિષ્ઠિર ભૂપાલિ. ૨૪
- ફલ આહાર આપ્યા વિપ્રનિ, વલિ વિવિધ દક્ષિણા દાનિ;
સોમણ-મદી શત ગાઘ કપિલા, દત્ત કરચાં રાધે, જાણિ. ૨૫
- નીસરચા બાદરિ સભા માંહિ આવ્યા; ભલાં રાધ શુક્રત:
જલકુમ્ભ લેહ સ્ત્રી સાદ્મી મિલી; ભલા વિપ્ર દિધ આશીર્વાચન. ૨૬
- પ્રાશન કરી દાધ આવિઆં, સર્વતોભદ્ર આસન;
સરવ જ્યોધા સભાં ગિહા તિહાં, આવિઆ જગજીવન. ૨૭
- તવ અર્ચ્યાપાદ પૂજા કરી હરિની, જ્યુધિષ્ઠિર કિહિ વાણિ:
“ કૃપાલ થઈનિ, પ્રભુજી! રાખવા અર્જુન-પ્રાણ. ૨૮
- કૌરવ જલનિધિ ખૂડતાં, તહ્મ્યો નાવરૂપ આધાર;
સાર કીધી, પ્રભુ! તહ્મ્યો, દુઃખ પડિ કેં વાર. ૨૯
- લાજ રાખી તહ્મ્યો દુપદીની; તહ્મ્યો સભા પૂરિઆં ચીર;
પ્રતગ્ન્યા પાલી કરી તહ્મ્યો, રાખીયે, શ્રીયદુવીર! ” ૩૦
- શ્રીકૃષ્ણ કિહિ: “ રાધ! સાંભલુ, જિદ્રથ કરાવું નાશ;
નિરધાર માંહે જાણુજ્યો તહ્મ્યો; રાખુ દદ વિશ્વાસ.” ૩૧
- ધ્રુમ કહી રથ ગિહા હરિ; સાત્ત્વિક લીધા સાથિ;
અર્જુન છિ તિહાં આવી રહ્યા, ચૌદ લોક કેરુ નાથ. ૩૨

- સાવધાન ધન્ય હનુમાન બિઠા; સજ્જ કરીનિ રથ,
ખાણુ-આયુધ ધરયાં અગ્નિ; સામ્પ્રત થયા પારથ. ૩૩
- શીઘ્રિ રથ ચત્રાવ્યુ હરિષ્ઠ; સજ્જ કીધુ તેહ;
ચઢી બિઠા બિહૂ જણા, સાત્ત્વિક-સાથિ ચેહ. ૩૪
- સૂરય બિસિ ચન્દ્રનિ રથિ, તિમ આવ્યા તે ત્યાંહિ;
સહ સામ્પ્રત સજ્જ સેના, આવ્યા જ્યુધિષ્ઠિર છિ યાંહિ. ૩૫
- સદ્ગ્રામિ સહુ દલ નીસરયું; વજ્રડાવ્યાં નીસાણુ;
અર્જુન કિહિ સાત્ત્વિકનિ; “તહમ્યો એક કરવું, જાણુ: ૩૬
- રક્ષા કરવી જ્યુધિષ્ઠિરની; તહમ્યો છુ બલવન્ત,
માહૂરી ચિન્તા કરશુ નહીં; જિદ્રંથનુ આણું અન્ત. ૩૭
- જ્યુધિષ્ઠિરનિ ગ્રહવા તણુ, વર આપ્યુ છિ દ્રોણિ.”
સાત્ત્વિક કિહિ: “તહમ્યો છતાં, ધર્મનિ ગ્રહિ એહુ કોણુ?” ૩૮
- ધ્રમ કહી પૂરયુ શર્ણ પાન્થજન્ય; દેવદત્ત શર્ણ વિશાલ;
ગર્જના કરી આવિઆ ભડ, રણભોમિ ભૂપાલ. ૩૯
- ધૃતરાષ્ટર એહુવું સાંભલી, સજ્જે પ્રતિ કિહિ વાણિ:
માહૂરિ પુત્રિ કહ્યું નવિ માન્યું; એ આવ્યા પુરુષ પુરાણ. ૪૦
- અધર્મ કીધુ દુષ્ટ ન્યારિ મિલી, તુ જિ કિહાંથી હોધ?
ધર્મ તિહાં જિ જાણુજ્યો; માહૂરા પુત્ર મરણ થશિ સોધ. ૪૧
- સમરથ છિ એહ શ્રીહરિ; હાંકિ પારથનુ રથ;
લેધ આયુધ ધરયું પોતિ, રાખવા પારથ. ૪૨
- સજ્જે કિહિ: આવડું શું, ગન્યાન આવ્યું આજ?
તે વાર બુદ્ધિ તાહૂરી કિહાં ગધ, હરિ આવ્યા વિષ્ટિ કાજિ? ૪૩
- જલ ગયું સરોવર મધિથી, પછિ પાલ બાંધિ શું હોધ?
અત આવિ ત્યાહૂરિ કરિ શોચના; આગલિથી નવિ ચેતિ કોધ. ૪૪
- તમ પાસિ આવ્યા માગવા, તવ પાંચ નવિ આપ્યાં ગામ;
અકર્મ તુઝ શિરિ પાપ બિહૂં, ચે ક્ષત્રી પડિ સદ્ગ્રામિ. ૪૫

હાવિ શી શોચના કરિ તું? સાંભલિનિ તું, રાધ!
 અર્જુનિ યે વિધિ મારિઆ, તે કહું જયુદ્ધ-મહિમાધ.
 શ્રોતાજન! સહ સાંભલુ; હાવિ જયુદ્ધ થાશિ પ્રૌઢ;
 ભાઉ કિહિ: સાંભલુ, સ્વામી રક્ષા કરિ ગરુડારૂઢ.

૪૬

૪૭

૫૪૫

પ. જયદ્રથવધપર્વ—

કડવું ૧૪ મું—રાગ આંદોલ

સ્વામી! એણી પિરિ બોલ્યા ઋષિરાધ રે;

જાધ યુદ્ધિ, નિ કૌરવ સજ થાધ રે.

૧

હાલ-કૌરવ સજ થૈ આવિઆ, રણભોમિ થાનક યાંહિ;

જિદ્રથની રક્ષા-કારણિ ગુરુધ, શકટવુહુ કરિઉ ત્યાંહિ.

૨

જિદ્રથ પ્રતિ કિહિ: “અહમ્યો છું મહારથી; કરશું તાહરી સાહિ;

અશ્વતથામા, કરણ, શલ, ગુરુ, કૃપા નિ વલી રાધ.

૩

ચૌદ સહસ્ર સહસ્ર એક રથ, અશ્વ લાખ જ એક,

સાહિ સહસ્ર જ્યોધા રાખવા, લાખ ડોહ પાલા વિશેષ.

૪

દેવ ઇન્દ્ર આવિ તુ તુઝનિ, નહીં છતાધ કોધ;

જિદ્રથના સાત સહસ્ર જ્યોધા, રહ્યા રક્ષા કરવા સોધ.

૫

દોહ સહસ્ર જ્યોધા ગજ સાથિ, રહ્યુ દ્રુમશરણ વીર;

દુઃશાસન વિકરણ આગલિ, દલ લેધ આગલિ રહ્યા ધીર.

૬

વુહુ કરિઉ જ્યોજન બાર પોહલુ, શત ગાઉ ચોવીસ;

તે માંહિ રચના સુ રચાવુ; વુહુ પ્રગટવુ; ગુરુ રહિ શીશિ.

૭

તે મધિ રાખ્યુ તિહાં જિદ્રથ, સીંચી અગ્નિજલ સોધ;

દુન્યોધન પૂંઠિ રહ્યુ છિ, બહુ જલ આગલિ હોધ.

૮

શકટમુખિ રહ્યા દ્રોણ ગુરુ, શ્વેત ધજ અશ્વરથ સાર;

પતાકા છત્ર મુગટ ઉજળવલ, પ્રલિ જિમ ત્રિપુરારિ.

૯

દ્રોણશોભા શી કહું ? જોઇ, હરખિઉ રાજન;
 આકાશમારગિ રહ્યા જોવા, શઠ્ઠેર સુર મુનિજન. ૧૦
 ગુણ ગાન્ધર્વ કિન્નર જ્યક્ષ કિલિ; 'શં થશિ ?' પામ્યા ત્રાસ;
 'જિદ્રથ તુ છિ પ્રાક્રમી, બહુ જ્યોધ રાખિ પાશિ.' ૧૧
 સુરલોક સહ જોવા રહ્યા, તવ આવ્યા રણિ અર્જુન;
 ધનધ ગરજિ કપિ વીર; રથ હાંકિ જગજીવન. ૧૨

દ્રુમશરણુ રહ્યુ આગલિ, તિહાં આવ્યુ રણુવીર;
 દેવદત્ત પૂરયુ અર્જુનિ; પાઞ્ચજન્ય યદુવીરિ. ૧૩
 ઘોર ગર્જિત શબ્દ-શબ્દિ, જ્યોધ પામ્યા ત્રાસ;
 અશ્વ ગજ ઊપર થકી, મહી પડ્યા પામી નાશ. ૧૪

બલ વીરય લીધાં હરી કમ્પી, ચિત્કાર શબ્દ સોઇ;
 ભૂતાવલીની ચીસથી, કૌરવ વ્યાકુલ હોઇ. ૧૫
 અર્જુન કિલિ: "સ્વામી ! રથ ચલાવુ, દ્રુમશરણુ-સેના માંહિ;
 કૃપાલ થાવું, પ્રભુ ! જિદ્રથ, જિમ જીતાઇ ત્યાંહિ." ૧૬

એહવું સુણી હાંક્યુ રથ હરિઘં; અર્જુનિ મૂક્યાં બાણુ;
 બહુ ગજ રથ મહારથી, ધરણી પડ્યા તિજી પ્રાણુ. ૧૭
 એક બાણિ કરી છેછુ રથનિ; બીજિ હસ્તી પાડ્યુ ધરણિ;
 સારથિ હણ્યુ ત્રીજી બાણિ; પછિ જ્યોધ પમાડ્યુ મરણુ. ૧૮

બાણુ મૂકી વિધવિધનાં, બહુ ધરી મન માંહિ કોપ;
 તાડ ફલની પિરિ પડિ શિર, દ્રુમસેનનિ કરયુ લોપ. ૧૯
 મસ્તક વિના ધડ ગ્રહી આયુધ, ફેરવિ ચૌપાશિ;
 કેટલા કિલિ: "નરનારાયણુ, કિહાં છિ રે કરીછી નાશ. ૨૦

અર્જુન પ્રાક્રમ એમ વાખ્યું, જિમ્મ સાગરિ પૂર;
 ભઝાણુ દલમધિ પડ્યું; અશ્વ નર કરયા ચૂર. ૨૧
 દલ પડ્યું બાણી આવિઉ, રણુમધિ દુઃશાસન;
 બહુ હસ્તી સાથિ પરવરિઉ, યુદ્ધ-અર્થિ જિહાં અર્જુન. ૨૨

- આવતુ દેખી દેવદત્તનિ, પઞ્ચજનિ પૂરયુ અવિનાશિ,
તોણુ હરતી નાહ્ણા; સકલ દલ; રણમધિ પડિઉ ત્રાસ. ૨૩
- ઊપરિ ઊપરિ જ્યોધ નાહ્ણા; દુઃશાસન થયુ ભર્જી;
હાંકી રથ પછિ આવિઉ, ગુરુ દ્રોણુ કેરિ સજ્જી. ૨૪
- ઊપરિ મારિ બાણુ પારથ, લક્ષ્મી કરિ વૃષ્ટિ;
લેધ બાણુ મૂકિ, અધર સૂકિ, દેખીધ નવિ દૃષ્ટિ. ૨૫
- શ્રીકૃષ્ણુ કિલિ: “ એ દ્રોણુ સાથિ, બલ તણું નહીં કામ;
દિન દસ લગિ નહીં થાઇ પ્રાણિ, સુભટ એ સર્જામિ. ૨૬
- ગુણુ સ્તુતિ વાણી નિર્મલ વદજ્યો, દ્રોણુગુરુ-સર્જાતિ. ”
ઇમ કહી દીધી શીખ; ચાલ્યા, દ્રોણુ જિહાં છિ વિખ્યાત. ૨૭
- અર્જુન કિલિ: “ ગુરુજી! તહ્મ્યો, પાણુકુ પિતાનિ સ્થાન;
કૃપાલ થાવું; અશ્વત્થામા, તિમ હું છું સન્તાન. ૨૮
- શ્રીકૃષ્ણુજી નિ તહ્મ્યો મુઝનિ, પ્રીછ્યું કલ્યાણ;
જિદ્રથનિ જીતું; પ્રાણુ રિહિ, તિમ તહ્મ્યો કરવું બાણુ. ” ૨૯
- સુણી વાણી દ્રોણુ કિલિ: “ સાંભલિ, અર્જુન! સોધ;
મુંહિ જીતી સુખિ જી તૂં; તુઝ સમોવડિ નહીં કોઇ. ૩૦
- એટલે મુઝ શિરિ બોલ ન આવિ, દ્વેષ નવિ કરિ રાઇ. ”
ઇમ મૂક્યાં બાણુ બહુ; સર્જામ સખલુ થાય. ૩૧
- નવ અસ્ત્ર મૂકી કૃષ્ણુ અર્જુન; ચારિ બાણિ હનુમન્ત;
ગાઝજીવ કાપી પ્રાનિજ્યા છેદી; જીવે શ્રીભગવન્ત. ૩૨
- નરનારાયણુ હાંક્યા શરિ; અર્જુન ચઢિઉ કોપ;
સાઠિ બાણિ શર સહ છેદિયાં; સેન સકલ કરિયાં લોપ. ૩૩
- પૂજા કીધી ગુરુ તણી, સાતશિ મૂકી અસ્ત્ર;
વલી મારયાં સહસ્ર લક્ષ કોટિ, અસંખ્ય જાતિ શસ્ત્ર. ૩૪
- વધાવ્યા રે દ્રોણુનિ, વલી જ્યોધ પામ્યા નાશ;
હય ગજ નાસે મોકલા, ચુહુગમ પામ્યા નાશ. ૩૫

કુહુના કાપ્યા પાગ શિર; કુહુનાં, નાસિકા નિ કરણ.
 કુહુનાં છેઘાં રુદિ જઈ; તે ઢલી પડિઆ ધરણિ. ૩૬
 ગડિ રથ ચક્ર જૂસરી; કટકા થૈ ગૈ આકાશિ;
 ગજ-સૂંઠિ છેદી અમ્માડી; અશ્વ તણુ બહુ હુમ નાશ. ૩૭
 નાહૂં દલ સહ દ્રોણ દેખી, બાણ મેહલ્યાં ક્રોધિ;
 પાંચ મારયાં કૃષ્ણ-અર્જુનનિ, મારયાં ત્રણિ કપિ જ્યોધ. ૩૮
 કરચા વ્યાકુલ નરહરિનિ; અર્જુનિ કરિ ધરયું બાણ.
 તેણિ સમિ કિહિ હરિ અર્જુનનિ: “ મહાબાહુ એ ગુરુ જાણિ. ૩૯
 અભર્જું એ નહીં એસરિ, દિન દસ કરિ સર્જામ.
 આપણિ જાવું આગલિ, નિદ્રથ કેરિ કામિ.” ૪૦
 અર્જુન કિહિ: “ સ્વામી! ભલું; ” ઇમ કહી ચલાવ્યુ રથ;
 મૂકી જયમણા દ્રોણનિ, ચાલિઆ હરિ પારથ. ૪૧
 દ્રોણ કિહિ અર્જુનનિ: “ અરે, જીત્યા વિના જાઇ કિમ્મ? ”
 “ અરે સ્વામિ! રમું છું તુઝ સાથિ પુત્ર હોઇ પિતાશ્રં તિમ્મ. ૪૨
 પિતા જાણી લાડ તમશ્રં, અશ્વાત્થામાનિ હું દામિ.”
 ઇમ કહી ચાલ્યા તિહાં રથકી, આવ્યા યહાં, અનન્ત ભડ સર્જામ. ૪૩
 કૃતવર્મા નિ કામ્બોજ છિ; સેના રહી છિ અનન્ત;
 ધસ્યા તે ઊપરિ સહી; રથ હાંકયુ શ્રીભગવન્તિ. ૪૪

ઉચ્ચલુ

ભગવન્તિ રથ રણ-મધિ હાંકયુ; યુદ્ધ તિહાં થાશિ ધણું;
 સન્ને કિહિ: સાંભલિ, ધૃતરાષ્ટર! મહિમા કહું હાવિ તેહ તણુ. ૪૫
 ૫૬૦

કડવું ૧૫ મું—રાગ સારંગ

સન્ને વાણી બોલિઆ: સુણિ, ધૃતરાષ્ટર રાઇ!
 કૃતવર્માઇ યુદ્ધ કરયું રે; સાંભલિ, કહું મહિમાઇ. ૧

ઢાલિ-મહિમા કહું હું તેહ તણુ, સાંભલિ, રે રાજન !

કૃતવર્માઇ બહુ બાણ મૂકી, હાંકિઉ અર્જુન.

૨

રણસર્ગામિ જ્યોધ પડિઆ; દલ પાણડવનુ કીધુ અન્ત;

બ્રહ્માજી મૂક્યું પારથિ; તેજ ધર્યું ભગવન્તિ.

૩

હવા આશ્રિજ્ય દ્રોણ-આદિ જ્યદુપતિનું જોઇ રૂપ;

વલી સર્જે થૈ એક આવિઉ, ભોજરાજ નામિ ભૂપ.

૪

તેણિ દસ બાણ મારયાં પારથનિ, પચીશિ પૂજ્યા દેવ;

વલી સાત બાણ મૂકી પારથનિ, વ્યાકુલ કીધુ તત્પેવ.

૫

તેહનિ સાહિ જ્યાદવ આવિઆ, યુદ્ધ હવું તિહાં અતિ પ્રોદ.

“ચાલુ ઇલાંથી શીઘ્રિ, અર્જુન !” ઇમ કિહિ ગરુડારૂઢ.

૬

મોહબાણ મૂક્યું પારથિ; રથ હાંક્યુ જગદાધારિ.

કૃતવર્માઇ જૈ ખાલિઉ, રથચક્રનુ રાખણહાર.

૭

ઉત્તમ-ઉન્નમ ચ્યારિ મારયાં; ધૃષ્ટદ્યુમનનિ ત્રણિ;

બહુ બાણ મારી જ્યાદવિ કાપી, ધજા ધનુષ પાડયાં ધરણિ.

૮

કમઠ પ્રોદાં ગ્રહી તેણિ, બાણની કીધી વૃષ્ટિ;

જ્યાદવ જાણી રાખિઉ, પણિ, કાંક્યુ (?) નવિ દીસિ દૃષ્ટિ.

૯

એટલિ જૈ મિલ્યા પારથનિ, જાણિ સેન કરતા માર !

વરુણનુ સુત સન્તાઉલ, ધશ્યુ, ગદા લેઇ તેણી વાર.

૧૦

શ્રીકૃષ્ણ ઊપરિ નાખી છૂટી, હરિત વાગી સોઇ;

વલી પાછી, સન્તાઉલ-શિર, છેદિગિં સહ જોઇ.

૧૧

હાહાકાર થયુ; સહ ઇમ કિહિ: “આ અસમ્ભવ વાત;

તેહનિ આયુધિ ફરી તેહનિ વધિઉ, તે કહીઇ ઉત્પાત.”

૧૨

ધૃતરાષ્ટર કિહિ સજ્જેનિ: મુહિ મોહુ સન્દે એહ;

ફરી પાછી સન્તાઉલનિ, કિમ વાળ તેહ ?

૧૩

સજ્જે કિહિ: રાઇ! સાંભલુ, એહનુ વરુણ કહીઇ તાત;

વરુણા, સાંનદી, દક્ષ-મધિ, આદિ છિ એહની માત;

૧૪

- તેણે વરુણ કહિ વર માગિઉઃ “માહુરુ પુત્ર નહીં હુધ નાશ.”
 તેણે ગદા આપી પુત્રનિ, ઇમ વાણી કહી પ્રકાશઃ ૧૫
- “યે કરિ યુદ્ધ તૂં સમોવડિ, કરિ ગ્રહી હથિઆર,
 અન્ત પામિ તે સહી, એ ગદા કરિ પ્રહાર. ૧૬
- યે ક્રોધ યુદ્ધ નહીં કરિ તુઝશું, આયુધ વિના હુધ ચેહ,
 તે ઉપરિ જી મુકેશ તુ, ફરી પડશિ તારિ દેહિ.” ૧૭
- હરિષ બ્રાન્તિ કરી મોહ પમાડિઉ, વીસરયુ સહુ તે આપ;
 એહવુ શર રણ માંહિ પડયુ, તે કૃષ્ણજીનિ પ્રતાપિ. ૧૮
- કામ્યોજના સુત સુદક્ષણિ, આવી મૂકિઆં દસ બાણ;
 શ્રીકૃષ્ણનિ શિરિ ત્રણિ મારયાં; સાત અર્જુન જાણિ. ૧૯
- પછિ સાંગિ મારી પૂંઠિથી, તે નરિ કરી કટકા વીસ;
 જ્વજ રથ ધનુષ તિલ તિલ કરયાં; અર્જુનિ ધરી તવ રીસઃ ૨૦
- તે મન્ત્રી સર ભેઠું રુદિ; સુદખણુ પડયુ સહી ધરણિ;
 યિમ કમલડાંડી પડિ ભાંગી, તિમ તે પામ્યુ મરણ. ૨૧
- અલવચ્ચ થયું દલ; આવિઆ, દસ સહસ્ર તેહના જ્યોધ;
 તે આવતા પાડયા અર્જુનિ, ક્ષણુ માત્ર માંહિ કરી ક્રોધ. ૨૨
- દલ પડયું જાણી સુદખણુનું, તેહનુ પુત્ર આવ્યુ ખેવ;
 સન્તાહિલ ન વલી અચન્તિ. કરચું યુદ્ધ અશ્વમેવ. ૨૩
- બહુ બાણ મૂકી પારથિ, તે મોહ પમાડયા જાણિ;
 શ્રીકૃષ્ણ કિહિ: “તૂંહિ મોહ કશુ? વેગિ હણુ એહના પ્રાણ.” ૨૪
- ધન્દ્રાસ્ત્ર મૂકી અર્જુનિ, બિહનાં શીસ છેઘાં સોધ;
 વલી તેહના જ્યોધ આવ્યા પાશિ, તે હણ્યા સર્વે ક્રોધ. ૨૫
- માર માર કરતા તેહ આલ્યા, સહુ કોનુ આણુતા અન્ત;
 પછિ તિલાંથી ચાલિઆ, રથ હાંકિઉ ભગવન્તિ. ૨૬
- અર્જુ દેશતુ ભૂપતિ, તે આવ્યુ રણસર્જામિ;
 તેહ પાડયુ અર્જુનિ; નદી રુધિરની વહી તે ઠામિ. ૨૭

વલી મ્લેચ્છ આબ્યા કેટલા, તેહ પમાડ્યા નાશ;
દેશદેશના ભૂપતિ બહુ, આબ્યા અર્જુન-પાશિ. ૨૮

પૂરવ, પશ્ચિમ, ઉત્તર, દક્ષિણ-દેશપતિ હતા ચેહ,
અર્જુન વીંટયુ બિહુ ગમાં, હાંકિઉ સહી શરિ તેહ. ૨૯

પછિ ઇન્દ્રસુત કોપિ ચઢ્યુ; બહુ બાણ મૂકી વૃષ્ટિ;
સહ જ્યોધ નાહ્યા દસોદિશિ; રહી ન શક્યું કોઇ દષ્ટિ. ૩૦

નાહા કો પડ્યા પ્રથવીધ; કોનાં છેઘાં શીસ;
મોકલા દ્રોણિ અશ્વ ગજ; મહી પડિ પાડી ચીસ. ૩૧

ફેદમૂંડ રણ માંહિ રડવડિ; હસ્તી તણાયા જાઇ;
શોણિત-સરિતા પૂર ચાલી; શબ્દ શુ સહ થાઇ? ૩૨

ઇમ પ્રલિ કીધુ પારથિ; દિન પુહુર થયુ તેણી વાર;
ઇમ પ્રાણિ કીધા પારથિ, છસદસ હણ્યા સરદાર. ૩૩

બાકી જ્યોધની સંખ્યા નહીં; પગ મેલવા નહીં ભાગ;
અશ્વ, રથ મહા પ્રોહ કુન્જર. કરી કીધા બિ ભાગ. ૩૪

હાંકયુ રથ તવ આવિઆ, જિદ્રથ કેરિ પાશિ;
આવતુ દેખી પારથનિ, કૌરવમતિ થયુ ત્રાસ. ૩૫

આવ્યુ આગલિ દ્રોણનિ; દુઃખિ ભરયુ કિહિ વાણિ;
“ જિદ્રથ તે આગલિ ગયુ અર્જુન, મૂકતુ તે બહુ બાણ.” ૩૬

જિદ્રથ કિહિ: “ તહ્મ્યો દીધુ આવવા, માટિ કરુ માહરી સાહિ;
પિસવા દીધુ; લાજ રાખુ સવિ; જાણુ સિદ્ધાન્ત, ગુરુરાઈ! ૩૭

વલી જ્યુધિષ્ઠિરનિ ગ્રહવા તણું, તહ્મ્યો આપિઊં વરદાન;
તુ ઇહાં કિમ આવવા દીધા, તહ્મ્યો અર્જુન નિ ભગવાન?” ૩૮

દુન્યોધન કિહિ: “ અન ખાધું અહ્મારું, જિ ઇચ્છુ પાણડવની આજ;
ઇચ્છુ છુ શુભ પાણડવ તણું, અહ્મનિ કરુ છુ લાજ. ૩૯

અપરાધ અહ્મારુ ક્ષમા કરજ્યો, દુઃખવશિ કહું વાણિ.”

દ્રોણ કિહિ: “ તું જાણજે સતિ; તુઝ અર્થિ તિજવા પ્રાણ. ૪૦

- પ્રાણ લગિ હું જયુદ્ધ કરું છું; સાંભલિ, રે તું રાધ !
 તહમ્યો જાઉં દલ સખલ લેઇ, અર્જુનશ્વં જયુદ્ધ કરવાઇ. ૪૧
- હું જાઉં ગ્રહવા જયુધિષ્ઠિરનિ, તે એકલુ જયુદ્ધ હોઇ.
 તુઝનિ આપું કવચ એક, તેહનિ નવિ ભેદિ કોઇ. ૪૨
- ખલ વૃદ્ધિ પામિ યિમ તું, તાહ્નુ કુણ કરી સકિ નાશ ?
 સાન્નિધિ થૈ જા જયુદ્ધ કરવા, અર્જુન કેરિ પાશિ. ” ૪૩
- ધમ કહી કવચ આપિઉં, રાધ અર્જુન ધરિઉં સોઇ;
 અભિષેક કરી કિહિ કવચ-મહિમા:
 “ તૂંહિ નહીં જીતિ જ્યોધ કોઇ. ૪૪
- ધન્વિ પિહિરચું કવચ એહ તુ, વૃત્રાસુરનુ કરચુ નાશ. ”
 એહવું સુણી હરખ પામ્યુ દુર્જ્યોધન; થયુ તવ મનિ ઉલ્લાસ. ૪૫

ઉચ્ચલુ

- થયુ મનિ ઉલ્લાસ રે, અર્જુનશ્વં યુદ્ધ ગયુ:
 સહુ સેના તત્પર સર્જી લેઇ, રક્ષાઇ જિદ્રથની જૈ રહ્યુ. ૪૬
- ૬૩૬

કડવું ૧૬ મું—રાગ સામેરી

- વૈશમ્પાયન કિહિ ભૂપતિનિ: સુણિ, જન્મેજે રાધ !
 જયુધિષ્ઠિરનિ ગ્રહવાનિ અર્થિ, દ્રોણ સુભટ યુદ્ધ જાઇ. ૧
- આવી પાણ્ડવ સેના ધસમશી, સાર્ત્વિક નિ ધૃષ્ટદ્યુમન;
 ભીમ નિકુલ સિહિદેવ દ્રુપદ, મછ ધર્મ કાશી રાજન. ૨
- મૂકી જાણુ ગુરુઘ સુહુગમાં, વીંટયુ ધૃષ્ટદ્યુમન ખલવન્ત;
 જાણી દ્રોણ પછિ આવ્યા એકલા; કૌરવ જ્યોધ આવ્યા અનન્ત. ૩
- મિલી દલ જાહુ એક ભાવિ, યિમ પામિ જ્યમુના-ગર્જા:
 શલ્ય ધર્મ, દુઃશાસન સાર્ત્વિક; નિકુલ ખલ-સિહિદે-સર્જી. ૪

આવ્યુ ભીમ ગ્રહા ગ્રહીનિ; કૌરવદલ કરચુ સર્ધીર.

ગુરુઘ બાણ મૂકી પાણ્ડવ-દલ, નાશ કરચું તેણી વાર. ૫

સામસાહ્મા જ્યોધ આવ્યા, ગટોરગછ અલમ્બુસ વીર;

જિદ્રથ શકટવુહુ-રક્ષાઘ, ગુરુઘ, રાખ્યા અશ્વત્થામા ધીર. ૬

દુઃશાસન સાત્ત્વિક કરચુ પ્રાણિ; શકુનિ સિદ્ધ પલાઘ;

પ્રેરચુ રથ ધૃષ્ટદુમ્ન સાથિ; જયુદ્ધ અહભુત થાઘ. ૭

રથિ રથ આથડયા તવ કાંગમિ, ઊતરચુ દુપદકુમાર;

ગ્રહી ખડ્ગ કાંગમિ રથ ગુરુનિ, બિહુ જોધ તેણી વાર. ૮

મારી અશ્વ રથ કટકા કાધા; જાણ્યું: “હાવિ મુનિ કરશિ લોપ.”

જોધ દ્રોણ આશ્રિજ્ય થૈ શાસ્ત્ર, કાપ્યું ખડ્ગ ધરી કોપ. ૯

નાખ્યુ રથ ઊપરિથી હેઠું, અનિ વલિ મૂક્યાં બાણ;

આવતાં સાત્ત્વિકિ સહી કાપ્યાં, નહીંતુ લલિતુ પ્રાણ. ૧૦

ચદયુ કોપ ગુરુનિ યાદવ પરિ; અસ્ત્ર તણી કરિ વૃષ્ટિ;

“આવ્યુંં અત, હાવિ આવિ દૂકડું;” સાત્ત્વિક થયુ અદૃષ્ટ. ૧૧

કરિ યુદ્ધ સરખા બિહુ પ્રાક્રમી, બાણવૃષ્ટિ કરિ અન્યોન્નિ;

વેધ્યાં શરીર શોભા હમ દીસિ, જાણું કેસુ કૂલ્યાં વનિ! ૧૨

ભલું યુદ્ધ જાણી જ્યક્ષ કિન્નર, વ્યંમિ રહી જુઘ દેવ;

વૈમાન આણ્યાં દૂકડાં, અપછરા ગણુ-ગાન્ધેવ. ૧૩

“અહભુત યુદ્ધ મહા અનોપમ;” એલ્વી ગોલિ વાણિ.

કાપ્યું ધનુષ ગુરુનું સાત્ત્વિકિ, અનેક પૂંઠિં જાણિ. ૧૪

યે આયુધ મૂકિ તે કાપિ; ગુરુ મનિ કરિ વિચાર;

અગ્રયસ્ત્ર મૂક્યું જોધ સાત્ત્વિકિ, ગુરુઘ વારુણાસ્ત્ર તે વાર. ૧૫

જોધ પ્રાક્રમ ગુરુ અતિ મનિ હરખ્યા: “ભલુ, ભલુ, સાત્ત્વિક વીર!

માહુરા અસ્ત્ર કુણ સિદ્ધિ તુઝ પાપ્પિ? મહા પ્રાક્રમી ખરુ ધીર.” ૧૬

ધર્મ કિલિ: “સુણિ ધૃષ્ટદુમ્ન! ભીમ! સાત્ત્વિકની કરુ સાહિ;

વડી વારતુ યુદ્ધ કરિ દ્રોણશું; રખિ પ્રાણિ તવ થાઘ!” ૧૭

સુણી વચન ધાયા સહુ જ્યોધા; આવ્યા દ્રોણનિ પાશિ;
 તેહ્વિ વીર સહુ આવ્યા કૌરવ; અન્યોઅન્ય હુધ દલ નાશ. ૧૮
 ભીમસેન મોટુ મહા જ્યોધ; પાડ્યું દલ ભર્જાણુ;
 પામ્યા ત્રાસ નાલકા ચુહુપાશિ; કૌરવ-દલ થયું હાણિ. ૧૯
 સજ્જે કિહિ; સાંભલિ તૂં. રાજા! અર્જુનની વિખ્યાતિ;
 કરિ વાટ, પારથ જાઇ આલ્યુ; રથ હાંકિ યુગતાત. ૨૦
 લઘુલાઘવી વિદ્યા કરીનિ, મન-વેગિ રથ જાઇ;
 સૂર્ય તણા રથથી ગતિ અદકી; ચૂકવિ બાણુ જ્યદુરાઇ. ૨૧
 તેણિ સમિ ભૂપતિ બિ આવ્યા, અવન્તીના સહી જાણિ;
 મહાવિદાધન મારયુ અર્જુનિ; દસ બાણિ તિજિઆ પ્રાણ. ૨૨
 તેહનુ બ્રાત લોહુ અનબિન્દુ, આન્યુ મહા બલવન્ત;
 શાશિ ગદા મારી હરિનિ પછિ, અર્જુનિ આણ્યુ તેહનુ અન્ત. ૨૩
 પછિ આવ્યા જ્યોધ તેહના; વલી તેહનુ કાધુ નાશ;
 તેણિ સમિ કૌરવ-દલ આવી, ફરી વલ્યું ચુહુપાશિ. ૨૪
 તેણિ સમિ અર્જુન કિહિ હરિનિ; અશ્વ થાક્યા અશ્વમેવ;
 તૃપાવન્ત થયા; આ સરોવર છિ; જલપાન કરાવુ, દેવ! ૨૫
 કાહુ બાણુ અશ્વદેહ-મધિયા, નહીંતર થાશિ નાશ;
 હું ઇહાં રહી ગાજીવ ધરી બિભૂં; આવવા નહી દિગિં કો પાશિ. ૨૬
 તહ્મ્યો નિર્ભિ થૈ જલપાન કરાવુ.” સુણી અશ્વ ધોયા જ્યદુવીરિ;
 જલપાન કરાવી અસ્ત્રજ કાઢ્યાં, હસ્તિ શ્યામશરીર. ૨૭
 કૌરવદલ આન્યું જોઇ વેલા, કરયુ અહભુત સર્ગ્રામ;
 કાપિ અસ્ત્ર, મારિ વલિ અર્જુન; બહુ દલ હણ્યું તેણિ હામિ. ૨૮
 દેવઋષિ આશ્રિજ્ય થૈ જુઇ; અશ્વ ધુઇ છિ સુન્દરશ્યામ;
 ઋષીશ્વર સરોવર તપ છાંડી, આવ્યા જોવા તેણિ હામિ. ૨૯
 કાંધી ભીંત, ઠાઠ જોઇ કિહિ: ‘ભલુ ધન અર્જુન!’
 હાલી થાક અશ્વ સ્વરથ થયા; રથ ફેરવ્યુ જગજીવનિ. ૩૦

કાઢ્યાં સાલ ખાલ્લરિ આવી; જોતરિઉ રથ તેણી વાર;
જોઠા ચઢી; ચાલ્યા વાયુ-વેગિ, કરતા મારોમારિ. ૩૧

સકલ જ્યોધ ઊભા સહુ ભાલિ, પણિ કે નવિ સાહુ થાઇ;
તેણિ સમિ તિહાં દલ ખહુ લેઇ; આવ્યુ દુર્જ્યોધન રાઇ. ૩૨

વાત સાંભલી સરોવર કેરી, આશ્રિજ્ય થયુ રાજન;

“ દ્રોણ અર્જુનનિ આવવા નહીં દેસિ,

એલ્લી, આશ દૂતી (સદ્દનિ) મન્નિ. ૩૩

તેલ્નિ તિહાં મૂકીનિ આવ્યા; હાવિ સૂનુ કરશિ નાશ;
જિદ્રથનિ નાશ હાવિ કરિ સહી; આપણિ થયા નિરાશ. ” ૩૪

સુણી વચન કૃષ્ણ કિલિ અર્જુનનિ: “ આ શું કિલિ સૂ વાણિ?
સહી તૂં જીતેશ જિદ્રથનિ: જિ આપણુ તૂં જાણિ. ” ૩૫

કહી રથ હાંકયુ હરિ વેગિ; દષ્ટિ પડ્યુ જિદ્રથ;
તેલ્વિ ફરી આગલિ આવ્યુ, દુર્જ્યોધન સમરથ. ૩૬

પિલિરયું કવચ ગુરુનં આપિજિં, અનેક અસ્ત્ર ધરી ખાણુ;
દુર્જ્યોધન દેખી અર્જુન પ્રતિ, કિલિ સારજીપાણિ: ૩૭

“ મારિ દુષ્ટનિ; કૌરવપતિ આવ્યુ, દ્રુપદીતુ દુઃખ દેનાર;
વનિ કાઢ્યાં તે કષ્ટ સમ્ભારી, કરિ એહનુ સદ્ધાર. ” ૩૮

હાંકયુ રથ; ધર્શી આવ્યુ કૌરવપતિ, મુખિ જોલતુ વાણિ:
“ અરે અર્જુન! હવડાં તૂંહિ મારેશ; હવડાં મૂકિ તાહરાં ખાણુ. ૩૯

વલી તાહરા કૃષ્ણનિ કિલિજે, કરવું હુઇ તે કરજે આજ. ”
ધ્રમ કહી સામ્પ્રત થૈ ઊભુ, યુદ્ધ કરવાનિ કાજિ. ૪૦

સજ્જે કિલિ: સાંભલિ તૂં, રાજા! યુદ્ધ તણુ મહિમાઇ.
ભાઉ કિલિ: યુદ્ધિ જિ પામિ, સાહિ ચેલ્નિ વૈકુણ્ઠરાઇ. ૪૧

ઉથલુ

સાહિ ચેલ્નિ વૈકુણ્ઠરાઇ રે, જિ તે પામિ સહી;
સજ્જે કિલિ: સાંભલિ, રાજા! હાવિ યુદ્ધ કિમ થયું તહો. ૪૨

કડવું ૧૭ મું—રાગ સારંગી

વૈશમ્પાયન કિલિ ભૂપતિનિઃ સુણિ, જન્મેજે રાઠ !
 દુર્જ્યોધન અર્જુન યુદ્ધિ આવ્યા, કરચુ અન્યોઅન્યિ ધાઠ. ૧
 મૂકિ બાણ પારથ, તે નવિ વાગિ; પુખ્ત તણી પિરિ હોઠ;
 પર્વત સરીખુ આગલિ ઊભુ, જોધ આશ્રિજ્ય દરિ જોધ: ૨
 “અરે અર્જુન ! શું થયું ? અસ્ત્ર નથી, ભેદતાં એટ્નું અર્જી.”
 સુણી અર્જુન કિલિ કારણ: “સુણ, કહું, શ્રીરંગ ! ૩
 ગુરુધ કવચ બન્ધાવ્યું એટ્નિ, તેણિ કરી એલ અભેદ;
 ઇન્દ્ર તણું યદા વજ્ર ભાગિ. પણિ એલ અભેદ [અભેદ]. ૪
 પણિ એટ્નિ પિલિરચું સ્ત્રીની પિરિ; નથી લલ્યુ પૂરણ ભેદ.
 ઊતારી પિલિરચા પત્ની આપણિ, કરશું એટ્નુ ભેદ.” ૫
 ઇમ કહી બાણ મારચાં ન ખમિ; દવુ વ્યાકુલ રાજન;
 ધન ધનુષ કાપ્યું, અશ્વ મારચા; શર્જી પૂરચુ અર્જુનિ. ૬
 પાઞ્ચજન્ય પૂરચુ અવિનાશિ; ગાઞ્ચુ અતિ દનૂમન્ત;
 પામ્યા ત્રાસ નાઠા સહ જ્યોધા, પડ્યા તિજી પ્રાણ અનન્ત. ૭
 શિખર પડિ પર્વતનાં; દધિ ઊલટિ; ચલ્યુ શેષ તવ ધરણિ;
 હરચાં તેજ-બલ; અશ્વ ગજ ચલિઆ; બહુ ભડ પામ્યા મરણ. ૮
 તેણિ સમિ પાણ્ડવના જ્યોધા, અર્જુનની કરવા સાલિ,
 આવવાની મનસા કરિ, પણિ દ્રોણ-આગલિ નવિ પિસામ. ૯
 ધર્મ ભીમ સાર્વક સિદ્ધદેવ, સાલિ નિકુલ તેણિ ઠામિ;
 તેણિ સમિ અલમ્બુસિ આવી, ભીમ સાથિ માંડચુ સર્કામ. ૧૦
 તેવું બાણ ગુરુનિ ધર્મિ મારચાં; દ્રોણિ મારચાં પચવીસ;
 સાંગિ એક મારી પછિ ધર્મિ, અતિ મનિ આણી રીસ. ૧૧
 વજ્રધાર કરતી સ્વર-વણ્ટા, ગુરુધ દીડી આવતી પાસિ.
 કિલિ દ્રોણ: “એ નવિ વલી પાછી, સહી કરિ એ માલુ નાશ.” ૧૨
 ઇમ જાણી બ્રહ્માસ્ત્ર મૂકી, ભસ્મ કીધી આવતી તેલ.
 દીઠું ધર્મિ અસ્ત્ર આવતું, અગ્નિ ઝરતું થેલ. ૧૩

- મૂક્યું બાણુ બ્રહ્માસ્ત્ર ધર્મિ, સમાવવા અન્યોઅન્યિ;
કાપ્યું ધનુષ દ્રોણનું રાધ, તવ ક્રોધ ઊપનુ અતિ મન્નિ. ૧૪
- ગદા એક મારી ધર્મનિ, દ્રોણિ ફેરવી તે શીશિ;
વલી એક મૂઠી ધર્મરાધ, તે કટકા કરી વીસ. ૧૫
- તે જોઇ ક્રોધ પામ્યા ગુરુ, લેઇ નવ બાણુ મૂક્યાં ખેવ;
માર્યા અશ્વ, ધન ધનુષ કાપી, વિરથ કર્યુ અવશ્યમેવ. ૧૬
- તે જોઇ દ્રોણુ ધાધ ધર્મનિ ત્રિહિવા; તવ આવ્યુ તિહાં સિહિદેવ;
તેહનિ રથિ બિશીનિ નાઠા, ધર્મરાધ તતખેવ. ૧૭
- એલક્ષેત્ર આવ્યુ પાણ્ડવ ઊપરિ, ખેમધુરત સુખાણુ;
નેહિ બાણુ મારી મહીધ પાણ્ડુ; ખેમધુરતિ તિજિઆ પ્રાણુ. ૧૮
- પણ્યુ ભર્જ; કૌરવદલ નાહું સુહૃદિશિ; પામ્યા ત્રાસ;
વીરધન્વા આવ્યુ એક યોધુ, ધૃષ્ટકેતનિ પાશિ. ૧૯
- કર્યું જયુક્ષ અદ્ભુત અન્યોઅન્યિ; ધૃષ્ટકેતિ ધરીનિ ક્રોધ,
વીરધન્વાનિ પાણ્ડુ પ્રથવીધ, તિલ તિલ કરી તે જ્યોધ. ૨૦
- દુર્મુખ ભર્જ થેયનિ નાહું, સિહિદેવશ્ચં સર્ગ્રામ;
નિર્મિત સુત વીરધન્વા કેરુ, મરણુ પામ્યુ તેણિ ઠામિ.: ૨૧
- સોમદત્ત આવ્યુ સર્ગ્રામિ, દ્રુપદીના સુત સર્ગ્રાતિ;
પાંચ બાણુ પાંચિ તે માર્યાં; પડ્યા મૂર્છાધ તે ભ્રાત. ૨૨
- તવ જાગ્યા વીર ઊઠ્યા અતિ ક્રોધિ, મિલી મૂકિ બહુ બાણુ;
રથ છેલ્લુ ફૂંચરિ અણુનનિ; ધર્મપુત્રિ ધન, જાણિ; ૨૩
- પાણ્ડુ સારથિ નિકુલ તણિ સુતિ; સિહિદેવ સુતિ છેલ્લું શીસ;
સોમદત્ત પડ્યુ મહી જાણી, અલખ્યુસ આવ્યુ ધરી રીસ. ૨૪
- ભીમસેન સાથિ જયુક્ષ માંડ્યું; બાણુ તણી કરી વૃષ્ટિ;
નવ બાણિ વીંધ્યુ સહી રાખસ; ચડ્યુ ક્રોધ, રગત-દષ્ટિ. ૨૫
- ભીમ તણા ત્રણિ સારથિ હતા, તેહનુ આણ્યુ અન્ત;
પાલા ચ્યારશિ માર્યા તેહ તણા, અસુર મહા બલવન્ત. ૨૬

ભીમસેન મૂર્છાં મહીર્ષ પડયુ; હવુ રણુ માંહિ હાહાકાર;
ધાયુ વીર ગટોરગછ આવ્યુ, કરતુ મુખિ મારોમારિ. ૨૭

જામ્યુ ભીમ ક્રોધ કરી જિહ્વુ; અલમ્બુસ હવુ અન્તરધાન;
બાણુ વીર ઊપરિથી નાખિ; ભિ પામ્યા રાખન. ૨૮

અગોપિ થયુ આવિ વલિ જાઇ; ધરિ નાનાવિધનાં રૂપ;
કરિ ગર્જના શબ્દ ભયદુર; પામ્યા ત્રાસ સુર-ભૂપ. ૨૯

પડયા જ્યોધ અશ્વ ગજ રથ, નદી ચાલી, રુધિર તણી તેણી વાર;
વિષ્ણુ-અસ્ત્ર તવ ભીમિ મૂક્યા, તવ ટાલિ માયા નિરધાર. ૩૦

નાહા દૈત્ય વ્યાકુલ થઇનિ; આગ્યા દ્રોણુનિ પાશિ;
વલિ આલ્યુ તિલાંથી અન્ય પાશિ, પાણ્ડુ-દલ કરવા નાશ. ૩૧

સુણી શોર થયુ તવ વેગિ, ભીમપુત્ર બલવન્ત;
બહુ વીર રાક્ષસ સરીખિ સરીખા, જ્યુદ્ધ કરિ છિ અનન્ત. ૩૨
મૂકિ બાણુ; માયા નવી નવી કરિ; હાડિ અન્ત્રિક્ષિ; પડિ ધરણિ;
રાક્ષસ યુદ્ધ કરિ વલી બિહુ, ક્રોધ નવિ પામિ મરણુ. ૩૩

મારિ બાણુ એકલુ અલમ્બુસ; સહ જ્યોધ પમાડયા ત્રાસ;
નિકુલનિ ત્રણિ, ધર્માનિ તિહુત્તિર, વલિ ગટોરગછનિ પચાસ ૩૪
પાંચ પાંચ પાંચિ સુત કૃષ્ણાના, ભીમ ઊપરિ પચીસ;
મૂક્યાં બાણુ સવિ પાણ્ડવ જ્યોધ પર, અતિ મનિ આણી રીસ. ૩૫

તવ ક્રોધુ ભીમપુત્ર કાલ મારી, ચઢ્યુ રથ ત્રિહિવા હાથિ;
શીસ ફેરવીનિ નાખ્યુ હેંહુ, લેહ અશ્વત્થુ અવતી-સાથિ. ૩૬
પરવત મારિ અતિ પ્રોદા; વ્રજ સમૂલાં લેહ ધાઇ;
એહ માંહિ નવિ ઓસરિ, એકએકનિ કરિ ધાઇ. ૩૭

ઊઠી બાણુ ગટોરગછનિ; થયુ રૂપ પરચણ્ડ;
ગટોરગછનિ બાથિ ધાલી, કરયાં અસ્ત્ર તેહનાં ખણ્ડ. ૩૮

રાદિ બહુ ક્રીધી ધણી, પાણ્ડવ-સેન ક્રીધૂં ચૂર;
વહારયુ વહારયુ તે ધાણુ; અલમ્બુસ વાખ્યું શૂર. ૩૯

- રમતિ જોધ ભીમસુતિ; પછી વછૂટયુ વીર;
અલમ્બુસ કીધુ આકલુ; તે ધરિ નવિ સકિ ધીર. ૪૦
- ગટોરગછ મહા પ્રાકમી, તે સખલ પુહુતુ સક્કિ;
હથિઆર સવિ હેઠાં કરીનિ, આવિઉ અઙ્ગોઅઙ્ગિ. ૪૧
- એક એકનિ બાથિ ભીડિ, પાડયુ પડિ નહીં કોધ;
કૌરવ પાણ્ડવ તણી સેના, સર્વ ઊભા જોધ. ૪૨
- ઘડી એક બલ જોધ તેહનું, પછિ ગટોરગછિ ઊંચુ કીધુ;
શીસ ઊપરિ ફેરવીનિ, અવની ઊપરિ દીધુ. ૪૩
- પછાડયુ તે પ્રથવી સાથિ, બલ કરીનિ બલવન્તિ;
અલમ્બુસનુ આણિઉ તિલાં, ગટોરગછિ તાં અન્તઃ ૪૪
- પાકું ચીલડું યિમ જનમ રેંદશા, તિમ ફાટી ગયુ સોધ.
પામ્યા ત્રાસ કૌરવ; પડયુ રાખસ; પરવત સરખી કાયા હોધ. ૪૫
- જિ જિ શબ્દ હયુ રણિ પાણ્ડવનિ; પામ્યા અતિ આનન્દ.
ભાઉ કિલિ: જિ હોધ તેહની, ગાધ ગુણુ શ્રીગોવિન્દ. ૪૬

ઉચ્છલુ

- ગાધ ગુણુ ગોવિન્દ રે, તેહનિ સદા સુખ રિલિ;
સાંભલિ, રે કૌરવપતિ ! ઇમ સજ્જે વાણી કિલિ. ૪૭

૭૨૫

કડવું ૧૮ મું—રાગ દેશાખ

- સજ્જે કિલિ: રાધ ! સાંભલુ, જિદ્રથ-યુદ્ધની વાત રે;
ખ્યાતિ તે કહું અર્જુન તણી રે. ૧
- શર્જ-શબ્દ કરિ છિ પ્રોઢા, વારોવારિ અવિનાશ રે;
ત્રાસ તે પામિ શબ્દ થકી રે. ૨
- હાલ-નાશ કૌરવ પામવાનિ, શર્જ પૂરયુ દેવિ;
તેણિ સમિ ધર્મ પાઞ્ચજન્ય સુણી, વ્યાકુલ હવા અશ્વમેવ. ૩

સાત્ત્વિક વેગિ તેડિઆ તિહાં, ગદગદ કણ્ઠિ વાત;
બોલાઈ નહીં; વ્યાકુલ થયા; નેત્રિ વલિ આંસુપાતઃ ૪

“ અરે યાદવ! સાંભલુ, પાઞ્ચજન્યનુ થાઈ નાદ;
દેવદત્ત શિ નથી વાજતુ, અર્જુનના શર્જનુ સાદ? ૫
મુઝનિ ચિન્તા ઊપની એ, જાણું, અર્જુનનુ હવુ છિ નાશ;
તેણિ ક્રોધ કરી આયુધ ગ્રહી, યુદ્ધ કરિ છિ અવિનાશ. ૬

શર્જ જુ નથી વાજતુ તુ, કુશલ કિમ્મ અર્જુન?
એકલા યુદ્ધ કરતા હસિ તે, શત્રુ બહુ રાજન. ૭
તે માટિ ચિન્તા છિ ઘણી, સાત્ત્વિક! સાંભલિ સોઈ;
મિત્ર અર્જુન-ઉપરુ નહીં, અન્ય તારિ ક્રોઈ. ૮

તે માટિ તહમ્યો જાઉ તિહાં, હં એટલું માગૂં માન;
વિપત-વેલા જાહ છિ, અરત થાવા આવ્યુ ભાણુ. ૯
ઉદિ પામ્યુ સર્થ તવનુ, યુદ્ધ કરિ છિ સર્ગામિ;
એકલુ; કો નથી પૂંદિ સાલિ; જાઉ તહમ્યો તેણિ હામિ. ૧૦

કૌરવ રહ્યા છિ ગદગદી; શર્જનાદ રવર કરિ તેહ;
સમરથ તરવા કો નહીં, રણ દ્રોણસાગર ચેહ. ૧૧

એકલુ શં કરતુ હસિ? માટિ, તહમ્યો જાઉ સર્ગામિ.”
સાત્ત્વિક કિહિ: “તહમ્યો સતિ જાણુ, તિજૂં પ્રાણુ પાર્થનિ કામિ. ૧૨

પ્રાણવલ્લભ ભીમ અર્જુન સમો-વડિ નહીં મારિ ક્રોઈ;
તહમ્યો કુહુ તે આજ હં, અગ્નિહ પિશૂં સોઈ; ૧૩

પણિ કૃષ્ણ-અર્જુનિ કહ્યું છિ મુઝનિ: “ રક્ષા કરજ્યો રાઈ.”
કદાપિ ગુરુ આવી ગલિ તુ, શ્રમ મારુ મિથ્યા થાઈ. ૧૪

હં ગયા પૂંદિ તહારી રક્ષા, કુણુ કરશિ ઇલાં ધીર?
તે દેખાડુ મુનિ, જાજીં પછિ, ય્હાં પારથ નિ જ્યહુવીર.” ૧૫

ધર્મ કિહિ: “ હં રહેશ ઇલાં, મારિ બલિ કરી સોઈ;
ધૃષ્ટદ્યુમન ભીમ શિખણ્ડી, એ પ્રાક્રમી સવિ ક્રોઈ.” ૧૬

સાત્ત્વિક કિલિઃ “ તહ્મારી આગ્ન્યા, કરિ કૃષ્ણ નિ અર્જુન,
તુ તિહાં મિ જાવૂં સહી, સાંભલીધ, રાજન ! ૧૭

તદ્મયો દુઃખ તિબુ; કદ્યાણુ છિ, ચેદ્નિ સાલિ વૈકુણ્ઠનાથ;
ધહાંથી જ્યેજન ત્રણિ છિ; જૈ મિલૂં પાર્થનિ સાથિ. ૧૮

દ્રોણુ ગુરુ તાં મુખિ રહ્યા છિ, વલિ જ્યોધ છિ સદસ્ય ચ્યારિ;
અન્ય દસ્તી-જ્યૂથ ઊપરિ, જ્યવન છિ નિરધાર. ૧૯

સકલ રથ-સેના છિ ખલુ સાથિ. વલિ ભલા ગજ શિંસાત;
જનટ ઉત્તર દિશાના આગ્યા, નવશિ દસ્તી છિ સાથિ. ૨૦

પ્રોદ પાપી જ્યવન જનિ, દિમાચલના રિલિનાર;
અર્જુન કલિ તુ જવાશિ જુ, એ સવિ થાત સદ્ધાર.” ૨૧

તવ રથ દ્યાવ્યુ સજ કરીનિ સારથિ, દારુક તણુ લધુ બ્રાત;
પછિ રથાનક કરી શતસદસ્ય, સેવણુ આપિઆં વિખ્યાત. ૨૨

ભીમનિ કિલિઃ “ તદ્મયો જ્યુધિષ્ઠિરની, સગલ કરજ્યો સાલિ.”
આગ્ન્યા માગી ધર્મની પછિ, સાત્ત્વિક વેગિ જનહ. ૨૩

રથ હાંકયુ વાયુવેગિ તેણિ, આગ્યા ગુરુનિ પાશિઃ
“ સાલિ ધરમિ મોકલ્યુ, દલ કદે દ્રોણુનું નાશ.” ૨૪

પછિ મારયાં પાંચ તેલ્નિ, તિહાં સાત્ત્વિક સોધ;
વલી છ ગુરુધ; આદ જ્યાદવિ; જ્યુદ્ધ અનુપમ હોધ. ૨૫

દ્રોણુ કિલિઃ “ તાદ્ગુરુ ગુરુ ગયુ; મુનિ છાંડી દહાંથી જાણિ;
તૂં કિમ જાએશ જીવતુ ?” સુણી, સાત્ત્વિક મોલ્યુ વાણિઃ ૨૬

“ સ્વામી ! કૃપા કીધી શિષ્યનિ, તિમ હું શિષ્ય પારથ.”
ધમ કહી જ્યમણા દ્રોણુ મૂકી, હાંકિઉ તિહાં રથ. ૨૭

કરણસેના કરી પ્રાજિ, રથ હાંકિઉ તેલ શરિ;
તવ કૃતવર્મા આગ્યા પ્રાકમી, યુદ્ધિ વાધિ ચિમ દધિ-પૂર. ૨૮

તેણિ બાણ મૂક્યાં ધણાં, સાત્ત્વિક-મૂર્છા હોધ;
તિજ મૂર્છા સારથિધ, કૃતવર્મા પાડ્યુ સોધ. ૨૯

રાજા સાથિ લેધનિ, આવિઉ વૃકોદર જાણિ;	
કૃતવર્મા ભીમિ ખાલિઉ, સાર્ત્વિક ગયુ નિરવાણ.	૩૦
તવ પાણ્ડવના જ્યોધ આવિઆ; તે કરિ છિ સર્ગ્રામ;	
કૃતવર્માઘ સવિ દેવિઆ; નહીં પિસવાનુ દામ.	૩૧
પાંચ શર માર્યાં ધરમનિ; આદિ ભીમનિ સાત;	
મૂર્છા પમાડ્યુ વાયુસુતનિ; ધન ધનુષ કીધાં પાત.	૩૨
તવ ઊદ્યુ વૃકોદર ગદા લેધનિ, કૃતવર્માનિ મારી શીસિ;	
તેણિ ખાણુ મૂકી આવતી તે, કરી કટકા વીસ.	૩૩
ત્રણ ખાણિ મૂર્છા થયુ; શિખણ્ડી રથ વાલ્યુ જાઘ;	
પિસવા પાણ્ડવ નવિ પામ્યા; સવિ જ્યોધ વ્યાકુલ થાઘ.	૩૪
બુખ્યારવ સુણી ભાગિજિં દત્ત: તવ સાર્ત્વિક વલ્યુ ખેવ;	
કૃતવર્માનુ ભર્જી કરી, સારથિ લણ્યુ અશ્વમેવ.	૩૫
વલી જીતી સરવનિ મારી, મારગ કરતુ જાઘ;	
આગલિ આવ્યા પ્રોદ્ધ હસ્તી, હણવાની નહીં સૂખ્યાઘ.	૩૬
માહુત રાઘ ઊપરિથી પાડ્યા, તવ ગજ પામ્યા ત્રાસ;	
મોકલા દ્રોણિ; ચાંપ્યું બહુ દલ; કરયુ તિહાં તેણિ નાશ.	૩૭
જલસન્ધ સ્વામી હસ્તીનુ, તેણિ કરયુ બહુ સર્ગ્રામ;	
સાર્ત્વિકિ મારી શીસ પાડ્યું; રણુ સૂંઢનિ ઠામિ.	૩૮
તેણિ હસ્તી શોભા પામિઉ, રાધરિ કરી ગતિ વરણ,	
યિમ મેરુ પરવત થકી, ગેરૂ ઝરિ છિ નીઝરણ.	૩૯
પછિ તે ગજ ભર્જી પામ્યુ; બહુ જ્યોધના લીધા પ્રાણ;	
તવ સેન નાહું; સકલ દલ કૌરવ પડ્યું ભર્જાણ.	૪૦

ત્રિથલુ

ભર્જાણુ જાણી દ્રોણ દુર્જ્યોધન, વેગિ સહુકો જે મિલ્યા;
ભાઉ કિહિ: સાર્ત્વિક વચિ, ઘાતી દસોદિથ તે વીંટી વલ્યા. ૪૧
૭૬૬

કડવું ૧૯ મું—રાગ કેદાર

સાત્ત્વિકદલ કૌરવદલ મધિ જતાં, ગુરુદ્રોણ અથડાઇ;
ચુહુગમાં યુદ્ધ કરિ મહાયોધ, આગલિ ગિણુ ખિતિરાઇ. ૧

સખલ મૂકિ ખાણુ જ્યાદવ, સગ્રામ સખલુ થાઇ;

ભાંજુ રથ કૌરવપતિ નાહુ ત્યાહરિ, આવ્યુ સુદર્શન એક રાઇ;

સાત્ત્વિક કૌરવદલ મધિ જાઇ રે. ૨

વલી કમ્બોજ બાબરદેશપતિ, આવ્યુ અર્જુનિ વલી બર્જુ રે;

જાટ જયવન આવ્યા કાશ્મીરી, મહાજ્યોધ છિ તૈલર્જુ; સાત્ત્વિક ૩

સહ કોઇ દ્વાણુ એક માંહિ, સાત્ત્વિકિ પાડ્યા ધરણિ રે;

કોઇ નાદા કોઇ અથડાયા, અદૃશ છતા, કોઇ પામ્યા મરણુ; સાત્ત્વિક ૪

નાહ્નું દલ દેખી દુર્જ્યોધન, આવ્યુ સેન લઇ અન્ય રે;

દેખી શૂર ધાયુ જ્યાદવ અતિ. કોઇ ધરીનિ મત્તિ; સાત્ત્વિક ૫

મૂકી ખાણુ ત્રણશિ જ્યોધ માર્યા; ગજ હણ્યા આશરિ ત્યાહરિ રે;

અર્જુનથી અદૃષ્ટ કરચૂં પ્રાક્રમ; દુર્જ્યોધન પામ્યુ હારિ; સાત્ત્વિક ૬

આવ્યા જ્યોધ પાંચશિ ભીમ દેશના, કીધી વૃષ્ટિ તેણિ પાહણુ રે;

તેણિ મહીઇ પાડ્યા સાત્ત્વિકિ, પાંચશિ મૂકી ખાણુ; સાત્ત્વિક ૭

દુઃશાસનના રાહિત વલી આવ્યા, સહસ્ત્ર એક મહાજ્યોધ રે;

તેહ મોકલ્યા સવિયમદારિ; વલિ લક્ષ એક આવ્યા ધરિ કોઇ; સાત્ત્વિક ૮

તેહ સહ મારી મહી પાડ્યા; કાપ્યાં સહસ્ત્રનાં શીસ રે;

અતિ પ્રાક્રમિ સાત્ત્વિક ઇમ શોભિ, પ્રલિકાલિ યિમ ઇશિ; સાત્ત્વિક ૯

છેદિ શીસ તાડફલ યિમ મહીઇ, રડવડતાં દીસિ રૂંઢ રે;

ગિડિ જ્યોધ અશ્વ રથ પત્ર યિમ,

ગજકુમ્ભસ્થલ કટકા સુંઢ;

સાત્ત્વિક ૧૦

નાહ્નું જ્યોધ આવ્યા દ્રોણ-પાશિ,

‘રાખિ, રાખિ, અહમ્યો થયા નાશ રે;’

સુણી દ્રોણનુ સારથિ કિલિ:

‘સ્વામી ! રથ હાંકું કુહુનિ પાશિ ?’

સાત્ત્વિક ૧૧

આ પાશિ ભીમ ધરમ ધૃષ્ટદ્યુમન, કરિ સેના-સર્વાર રે;
કુહુ તુ રથ હાંદ્રં, સાત્ત્વિક છિ તિહાં,”

સુણી ગુરુ કિલિ તેણી વારઃ સાત્ત્વિ૦ ૧૨

“હાંકિ સારથિ ! રથ સાત્ત્વિક યહાં.” ફેરયા અશ્વ તેણિ સુણી વચન;
તવ હલ ગિહ્ લેહ સાત્ત્વિક સાદ્મુ,

આવ્યુ વારિ દુઃશાસન; સાત્ત્વિ૦ ૧૩

દીહુ દષ્ટિ જ્યાદાવિ અસ્ત્ર મૃકી, અશ્વ કરયા શતખણ્ડ રે;

મારયા ન્યૌધ; નાહ્નુ દુઃશાસન;

જૈ રથિ દ્રોણનિ વક્ત્રુ ડણ્ડ; સાત્ત્વિ૦ ૧૪

દેખિ દ્રોણુઃ ખેદ કરી બોલ્યાઃ “ સાંભલિ દુઃશાસન રે !

કાં નાહ્સિ છિ, રાજદ્રુંઝર ? જીવતુ છિ રાજન્ન; સાત્ત્વિ૦ ૧૫

વૈર તુ સવિ થયું તુઝ વડિ; હમી સાધ્વી, સહી માનિ રે;

કિમ નાહ્સિ છિ રાજદ્રુંઝર થે ? સદ્રામ કરિ, રાજનન ! સાત્ત્વિ૦ ૧૬

વલી કહ્નં, ભરતાપુર તાહારા કન્ય, (?) ખાંડયા તિલ તિમ્મ રે;

ગયું તેલ વિમ થયા નિશ્ચિ, વિમ,

કહ્નં પાણ્ડવનિ તે કિમ્મ ? સાત્ત્વિ૦ ૧૭

હાવિ નાહ્સિ કિહાં ? તાહ્નુ બલ, પ્રાક્રમ સવિ ગયું કિહાં રે ?

હાલ્યા છૂત વિષિ થે પાસા, તે અસ્ત્ર થે વાગિ છલાં; સાત્ત્વિ૦ ૧૮

તૂં નાહ્સિ પણિ, મુખિ રહ્નં જોઈઈ, કિહાં રિલિયશિ, પાપી રે ?

પિસિ ઉદરિ ગન્ધારીનિ, નહીં તુ તૂંહિ નાંખશિ કાપી; સાત્ત્વિ૦ ૧૯

તૂંહિ પ્રથવી માંલિ કો નવિ રાખિ, યુદ્ધ તણું કરજ્યે કાજ રે;

ખીલિ તુ તેડી ધર્મરાઈનિ, કાં નથી આપતુ રાજ ? સાત્ત્વિ૦ ૨૦

ભીમ ગદા લેહ સન્મુખ મિલશિ, તુ તાહ્નુ આણુશિ અન્ત રે;

રુધિરપાન કરશિ સહી તાહ્નુ, ગુણુ તેહનિ તાહ્નુ અનન્ત;” સાત્ત્વિ૦ ૨૧

એહ્વાં કટણ વાયિક બોલ્યા બહુ, પણિ મુખથી ન કહ્યું વચન રે;

કરવા યુદ્ધ સાત્ત્વિક-સધ્ધાથિ, આલ્યુ દુઃશાસન; સાત્ત્વિ૦ ૨૨

આલ ચુપૈની

- દુઃશાસન સુણી ચાલ્યુ સર્દામિ, સાત્તિવક ઊભુ ચેણિ હામિ;
દ્રોણિ કીધુ મન્નિ વિચાર, આવ્યા દુપદદલ ચેણિ હારિ. ૨૩
- વીરકેત જ્યોધ પાણ્ડવનુ જાણિ, તેહના દ્રોણિ લીધા પ્રાણ;
નવ આવ્યા તિહાં તેહના બ્રાત; કીધા તે ગુરુઘ મહીપાત. ૨૪
- ચિત્રસેન સુધન્વા નામ, ચિત્રકેત પડ્યુ કરી સર્દામ;
તવ ધાધ આવ્યુ ધૂષ્ટદ્યુમન વીર; આપણિ રથિ જૈ ગિહુ તે ધીર. ૨૫
- બ્રેહ્મજેત્ર કેકયનુ ભૂપ, યુદ્ધ કરવા આવ્યુ ધરી ધીર રૂપ;
બ્રહ્માસ્ત્ર મૂક્યું ગુરુઘ બલવન્ન; બ્રેહ્મજેત્રનુ આવ્યુ અન્ત. ૨૬
- તવ યોધ આવ્યુ શીસપાલ, તેહનું શિર છેલું ગુરુઘ તત્કાલ;
ધૂષ્ટકેત આવ્યુ તેહનુ બ્રાત; તે મરણ પામ્યુ; મહી હતુ પાત. ૨૭
- વલી આવ્યુ તિહાં તેહનુ તન; ગુરુઘ કર્યુ તેહનિ પણિ પતન;
જરાસન્ધ તણુ સુત આવિઉ, તે ગુરુઘ હારિ મનાવિડે. ૨૮
- ક્ષેત્રધન્વા સુત ધૂષ્ટદ્યુમન તણુ, તેણિ આવી પ્રાક્રમ કીધુ ધણુ;
તવ ગુરુ દ્રોણિ કીધા રીસ; એક જાણિ છેલું તેહનું શીસ. ૨૯
- તવ દુપદ મનિ અદ્ધિઉ કાપ; પુત્ર યુદ્ધ જાણી થયા લોપ;
પણિ દ્રોણ ઊપરિ ચાલ્યુ સર્દામ, આવ્યુ ધર્મભીમ છિ તેણિ હામિ. ૩૦
- ગદગદ કણ્ઠિ કિલિ ધર્મ વાત: “ અરે ભીમ ! સાંભલિ કહું, બ્રાત !
બલિઉ તું છિ મહાબલવન્ત; વિરાટમધિ કૈચક આવ્યુ અન્ત. ૩૧
- વન્ન પૂરણ થયા જુ તહમ્યો, જઘ મલ્લ મારી રાખ્યા અહમ્યો;
તેથી સવિ અહમ્યો પામ્યા સુખ, નાહનપણિ પામ્યા મહા દુઃખ. ૩૨
- અતિ દુઃખ માંહિ દુઃખ ઊપનું આજ, સાત્તિવક મોકલ્યુ અર્જુનનિ કાજ;
તેહ ન આવ્યુ; શું થયું મરણુ ? શર્જ પૂરિ છિ અશરણશરણ. ૩૩
- દેવદત્ત રાજદ થાઇ નહીં, તુ અર્જુન પડ્યુ, જાણુ સહી;
તેણિ કરી હરિ પામ્યા કાપ; પૂરિ શર્જ; સેના કરિ લોપ. ૩૪
- સહી આયુધ હરિઠ લીધાં હથિ; માદ્રા મન માંહિ એહવું વસિ;
વલી મિ કીધું દુષ્ટજ કામ; સાત્તિવકનિ મોકલ્યુ સર્દામિ. ૩૫

તેહ વીર શિ આવ્યુ નહીં ? હાવિ ભીમ ! તહ્મ્યો જાઉ સહી;
 તૂં વિના કુણપિસિ દલ માધ, સાર્ત્વિક અર્જુનની લિલિવા સિધિ?" ૩૬
 સુણી ભીમ ધર્મનિ કિલિ ઇમ્મઃ " રથ હરિ હાંકિ તે પડશિ કિમ્મ ?
 કાં બ્રાત ! દુઃખ ધરુ છુ મન્નિ ? આપણિ સાહિ છિ જગજીવન. ૩૭
 તહ્મ્યો કહુ તુ, જાગિં અર્જુન તિહાં. "આવ્યુ ભીમ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન છિ તિહાંઃ
 " અરે દ્રુપદસુત ! જાણિ મરમ; તૂં રહી રક્ષા કરજ્યે ધરમ. ૩૮
 હું જાગિં છું અર્જુન-પાશિ; કીધૂં હોધ યે કરિ અવિનાશ. "
 પિલિરું કવચ, ધર્મચરણિ શિર ધરી, પૂરયુ ચર્ચ હરિ-સમરણ કરી. ૩૯
 સજ્જે કિલિ: સાંભલિ તૂં, રાધ ! ભીમ તણુ તૂંહિ કહું મહિમાધ.
 ભાઉ કિલિ નામીનિ શીસઃ રાખિ ચરણિ શ્રીયુગદીશ. ૪૦

૩૭

રાખિ શ્રીયુગદીશ ચરણિ, સદા સન્ત-પ્રતિપાલ રે;
 સજ્જે કિલિ: સાંભલિ, ભૂપતિ ! ભીમ ચદયુ ભૂપાલ રે.

૪૧
૮૦૭

કંઠવું ૨૦ મૂં—રાગ સામેરી

વૈશમ્પાયિન કિલિ: સુણિ, રાધ ! ભીમ સુભટ સર્જામિ જાધ;
 આવ્યુ દ્રોણ તણિ તે પાશિ; સેન સરવ કરયું જૈ નાશ. ૧
 દેખી દ્રોણ તિહાં કિલિ વચન: " જાજ્યે, વીર ! તૂં, ગયુ અર્જુન;
 મારગ મિ તહ્મ્યો આપ્યુ દામ, જાવા નહીં દિગિં જુ, કરિ સર્જામ. " ૨
 સુણી ભીમ કિલિ: " ગુરુજી ! જાણુ; દીન થાગિં નહીં, હું તિજૂં પ્રાણુ. "
 ઇમ કહી ધરી મન્નિ રીસ, ગદા મારી ફેરવીનિ શીસિ. ૩
 આવતી દેખી પામ્યા ત્રાસ; નાહા રથ મેલ્લી રહ્યા એકિ પાસિ.
 ધાલ્યુ અશ્વ રથ પ્રથવી-મુઝારિ; સારથિ સુરથ તે રાખણહાર. ૪
 જોધ સુરુ દ્રોણ અદષ્ટજ થયા; ' એણિ વાર આપી'તી દક્ષિણા. '
 આવ્યુ દુઃશાસન મહા ધીર; મૂઝી સાંગિ અન્યોઅન્ય વીરિ. ૫

કાપી આવતી તે તત્ખેવ; ત્રણિ બ્રાત આવ્યા અશ્વમેવ;
 ભેલું અર્જુ કુણ્ડલ નિ નેત્ર; પામ્યા તેહ ભીમિ રણખેત્રિ. ૬
 વલિ આવ્યા કૌરવ મિલી ચ્યાહ્નિ, તેહ ભીમિ કીધા સર્ધાર.
 વલિ રુદ્રકર્મ વૃન્દારક વીર, અભેદ્ધર વિમોચન ધીર, ૭
 મૂકી બાણુ તે પાડ્યા સાત, દુન્યૌધન તણા યે બ્રાત.
 વલિ આવ્યા મિલી બ્રાતજ ત્રણિ; તેહ ભીમિ પમાડ્યા મરણ. ૮
 સુદર્શન નિ બ્રહ્મા નામ, વિધનખિન્દુ તેહ પડ્યુ સર્ગામિ.
 ભીમસેન પામ્યુ આદ્વાદ, ઘોર શબ્દ કરિઉ શર્ષનાદ. ૯
 પડ્યા મહીરથલિ, બહુ આવ્યા જ્યોધ, ગજ હય હણ્યા ધરી મનિ કૌધ;
 નાદું દલ જામ ચુહુપાસિ; દેખી દ્રોણુ ગયા ભીમ-પાસિ. ૧૦
 બાણુ તણી બહુ કીધી વૃષ્ટિ, વૃકોદર દેખાઇ નહીં દષ્ટિ;
 વાયુપુત્રિ કર્યુ તિહાં વિચાર; ઊતરિઉ રથથી મૂકી હથિઆર. ૧૧
 નીચું જોઇનિ ચાલ્યુ જામ; બાણુ તણી નહીં ધરિ પ્રભામ;
 મેધવૃષ્ટિ પ્રબલ યિમ થાય, નીચું શીઘ્ર યિમ સાંઢિઉ જામ, ૧૨
 ચાલ્યુ ગુરુ કહ્નિ આણી રીસ; રથ સાહી કાંગમું ફેરવ્યું શીસિ;
 પ્રથવી સાથિ મારી કર્યુ ચૂર; બીજિ રથિ ગુરુ ખિઠા ચૂર. ૧૩
 તેહ તિમ ચૂર કર્યુ તિહાં કાઠ; ઇમ જાંજ્યા રથ ભીમિ આઠ.
 નવમિ રથિ ખિશી ગુરુ નાસી જામ; હાહાકાર કૌરવદલિ થામ. ૧૪
 કૃતવર્માઇ સેના કરી પ્રાજિ; કામ્બોજ દલ મધિ રહી ભીમ જાજિ;
 બહુ જ્યોધ જ્યવન કરી નાશ; આવ્યુ સાત્ત્વિક કરિ તે પાસિ. ૧૫
 બ્રહ્માસ્ત્ર કૂંકિ ફેરવિઉ; અગ્નિ-વાયુ-બલ વેરવિઉ;
 ભીમ આનન્દ પામ્યુ અતિ મત્તિ; પડિઆ દષ્ટિ કૃષ્ણ-અર્જુન્ન. ૧૬
 દષ્ટિ-દષ્ટિ મિલી અવિનાશ; તવ પગ્યાયણુ પૂર્યુ કરુણાકરિ વાસ.
 ભીમિ પ્રાકમ કીધું પ્રાદ; જોઇ દ્રોણુ થયા દિગ્મૂઢ. ૧૭
 દેવદત્ત પૂર્યુ અર્જુન્નિ; સાત્ત્વિકિ પૂર્યુ હર્ષ ધરી મન્નિ;
 શબ્દ હવા શર્ષના જવ ચ્યાહ્નિ, ધર્મનિ હવુ સુણી હર્ષ અપાર. ૧૮

વૈશમ્પાયન કિલિઃ સુણિ, રાષ્ટ્ર! કરણિ દીકુ ભીમ કાલરૂપ-કાપ.
 આવ્યુ ધર્શી રથ બિશી જાણિ; વાયુપુત્ર બિપરિ મૂકિ બાણ; ૧૬
 મારી કોપ સહિત ભીમિ ગદા; અશ્વ સારથિ હણ્યા તદા.
 નાહકુ કણ્ય પામી અતિ ત્રાસ; બાજિરથિ બિશી આવ્યુ ભીમપાસિ. ૨૦
 કીધું યુદ્ધ અન્યોઅન્યિ બલવન્ત; વલિ અશ્વ રથનુ આણ્યુ અન્ત;
 નાહકુ કરણુ જોષ બીજી વાર; દુન્યોધનિ તવ કરયુ વિચાર. ૨૧
 દુર્જિ બ્રાત મોકલ્યુ કરણુ-સાહિ; મિલ્યા બિહુ, જ્યુદ્ધ અદ્ભુત થાઇ;
 વાયુપુત્રિ મનિ આણી રીસ; દુર્જિ તણું તવ છેલું શીસ. ૨૨
 તવ આવ્યુ દુર્મુખ તેણિ ઠામિ; વાયુપુત્રશ્ચ કીધુ સર્ગ્રામ;
 ભીમિ ક્રોધ સહિત મારી ગદા; દુર્મુખ મરણુ પામ્યુ તદા. ૨૩
 તેહનિ રથિ બિહુ કરણુ વીર; ધર્મ બિપરિ ધાયુ તે વીર;
 બ્રાત જાણી વઢિ આણી દયા; કુન્તીઇ વર આપ્યુ માટિ કીધી મયા. ૨૪
 ભીમ ધાઇ મારિ ક્રોધ આણી; દ્રુપદીનિ દુઃખ દીધું તે જાણી;
 યૌદ બાણ મૂક્યાં ભીમિ શીસિ; સારથિનું શીસ છેલું આણી રીસ. ૨૫
 જાંબુ રથ; અશ્વ કાધા મરણુ; વિરથ થયુ તવ નાહુ કરણુ.
 દુન્યોધનિ મોકલ્યા તવ બ્રાત; ભીમ બિપરિ આવ્યા તે સાત. ૨૬
 વાયુપુત્રિ તે મારયા ઠામિ; સાંજણુ, કહું તેહનાં નામ:
 ચિત્રાયુધ, શકજિત, વિકરણુ, સત્ર, સન્મિત્ર, દુષ્ટહવુ મરણુ; ૨૭
 વલી કહું ચિત્રસેન વિખ્યાત; પૃથ્વીઇ પડિઆ જ્યોધા સાત;
 પામી હર્ષ ભીમિ કીધુ સિંહનાદ; સુણી ધર્મનિ હવુ ઉદ્ધાદ. ૨૮
 વલી આવ્યા પાંચ પુત્ર તાહરા, તેહનિ વૃકોદરિ સર્ગ્રારયા.
 વલી પૂંઠિથી આવ્યા સાત; તેહ મરણુ થૈ હવા મહીપાત. ૨૯
 વાયુપુત્રિ કરયુ બહુ લોપ; દેખી કરણુનિ અદિઉ કોપ;
 એકવીસ કૌરવ ભીમિ પમાડયા મરણુ; દેખી દુઃખ પામ્યુ તે કરણુ. ૩૦
 આવી માંડયુ બહુ સર્ગ્રામ, ભીમનિ વીટયુ તવ તેણિ ઠામિ;
 તવ વાયુપુત્રનિ અદિઉ કોપ, રવિસુત કેરું ધનુષ કરયું લોપ. ૩૧

વક્ષી બીજૂં ગ્રહ્યું તે કર્યું નાશ; ઇમ કાપ્યાં ધનુષ પચાસ;
 ત્યાહરિ કોપ ચઢ્યુ ભડ કરણ; કાપ્યું ભીમ-ધનુષ પડ્યું ધરણિ. ૩૨
 મૂકી અસ્ત્ર અનેક અન્યોઅન્ય; આવતાં અસ્ત્ર છેદિ રવિતન;
 તવ વાયુપુત્રિ મૂકી એક ગદા; તે આવતી કાપી કરણિ તદા. ૩૩
 ચઢ્યુ કોપિ વૃકોદર-વીર, ખડ્ગ કરિ લેઇ ધાયુ ધીર;
 દીકુ કાલરૂપ ભીમ કરણિ; કાપી ખડ્ગ નાખ્યું તે ધરણિ. ૩૪
 જોઇ વાયુપુત્રિનિ ચઢિઉ કોપ: “ રિહિ, રવિસુત! તાહરુ કરું લોપ.”
 ઇમ કહી મૂક્યાં ત્રણિ બાણ; કાપ્યુ કાન કુણ્ડલ સહિત જાણિ. ૩૫
 ખડ્ગ ગ્રહી ભીમિ મારી ફાલ; ચૂકવી રવિસુતિ તતકાલ;
 કુન્જર પડિઆ છિ યે ધરણિ, ભીમ લેઇ નાખિ મારવા કરણ. ૩૬
 નાખ્યાં અશ્વગજરથ ગ્રહી પાગિ; છેદિ કરણ આવતાં કરિ ખિ ભાગિ.
 તવ રવિસુત જોઇ પામ્યુ જેદ; ભીમનાં આયુધ કર્યાં સવિ છેદ. ૩૭
 કાપ્યાં અસ્ત્ર બાણ ગદા માત્ર; ભીમિ મારી કર્યાં જાજરાં ગાત્ર.
 આપ્યુ વર કુન્તાનિ જાણી, ભીમ મારયુ નહીં દયા આણી. ૩૮
 જોલ્યુ કરણ; કિલિ: “ સુણિ, ભીમ! હાવિ લિલિ યુદ્ધ કરવાનુ નીમ;
 હાવિ આવેશ મા માહરિ પાસ; માતવચનિ નથી કરતુ નાશ. ૩૯
 રાંધણિઉ તૂં શું લલિ સર્ગીમ? બહુ ખાધાનું તાહરિ કામ;
 વનિ જૈ કન્દમૂલનુ કરિ આહાર; યુદ્ધ જ્યોગ તૂં નહીં નિરધાર.” ૪૦
 ભીમનિ ગલિ ધનુષ ધાત્રિજિં; કરણિ ચપસી ભીમનિ ઝાલિઉ;
 ભીમ સલસલી સકિ નાંચિ; ‘ ભલુ કણ’, ‘ સરવે કહિ ત્યાંલિ. ૪૧
 ગલું સાહી ભીમનિ નાખ્યુ ઢેલી: “ બ્રાત માટિ દિગિં છું મેહલી.”
 એહવું જોઇ પ્રાક્રમ અજુન, ચઢ્યુ કોપ ઊપરિ-રવિતન. ૪૨
 સાંભલુ સવિ કો ઓતાજન! હાવિ જ્યુદ્ધ યાગિ કુર્ગ-અજુન.
 ભાઉ કિલિ જોડી બિહુ હાથ: યેનિ જીતાડિશિ વિશ્વનાથ, ૪૩

ઉચ્ચલુ

વિશ્વનાથ જીતાડિ તે જીતિ, બાકી સરવિ અન્ય રે;
 મહારથી કુર્ગ સાથિ: યુદ્ધ યાગિ કરણ-અજુન રે.

કડવું ૨૧ મું—રાગ રામઘી

રાધ ધૃતરાષ્ટ્ર સુણી વચન જી;

પુત્રવધ જાણી હવું દુઃખ મનિ જી. ૧

હાલ-દુઃખ પામી અતિ ઘણું, સજ્જે પ્રતિ કિલિ વાણિ;

ભીમ આડિ કો નવિ રિહિ; માહરા પુત્ર તિજશિ પ્રાણ. ૨

સાત્ત્વિક દલ સદ્ધારતુ આવ્યુ, પારથ કેરિ પાસિ;

ભીમિ હય ગજ યોધ બહુ મારયા; કૂંચર કીધા નાશ. ૩

સજ્જે કિલિ: પછિ પારથનિ, કર્ણ ગપરિ ચઢિઉ કોપ;

બાણ મૂકી નસાડયુ કરણ; અશ્વરથ કીધા લોપ. ૪

સાત્ત્વિક કરિ સગ્રામ બહુ; રથ જ્યોધ કરયા બહુ નાશ;

અલવિખ રાજા એક કૌરવનુ, આવ્યુ યુદ્ધ કરિવા પાશિ. ૫

તેણિ તાં જયુદ્ધ કીધું ઘણું, ત્રણિ બાણ મૂકી અભેદ;

અલવિખ રાજા તણું તિહાં તુ, કરચું શીસ તે છેદ. ૬

કલિજી-બજી તણા ભૂપતિ, કરયુ બિહતુ નાશ;

જઈ રહ્યુ આગલિ માન દેધ; “ધન્ય, ધન્ય,” કિલિ અવિનાશ. ૭

પારથ અતિ તિહાં ખેદ કરતુ: “રખિ ધર્મનિ સાહિ દ્રોણ!

સાત્ત્વિક શાસ્ત્રનિ આવિઉ, તિહાં રાધ-રક્ષા કોણ? ૮

તહમ્યો આવ્યા શીદ મુઝ પાસિ? હાવિ ચિન્તા ત્રણિ;

દિવસ તિહાં થોડુ રહ્યુ છિ; જિદ્રથ યાશિ કિમ મરણ? ૯

ભૂરિશ્રવા સગ્રામિ આવ્યુ, એ પિહિલુ આવ્યુ કોધિ;

તહમ્યો તુ થાક્યા છુ સહી; કિમ દણાશિ તે જ્યોધ? ૧૦

ધર્મનિ કુણ તિહાં રાખશિ? તહમ્યો મર્ગિ હવા આશ્રાન્ત;

સાહિ કરવી તહારી, છિ ભૂરિશ્રવા લવન્ત ” ૧૧

તેણિ સમિ તે આવ્યુ ધશા. મખિ વચન બોલિ રીસિ;

“અરે સાત્ત્વિક! માતુલના શીમ ! તાહકં હવિ છેદેશ શીસ. ૧૨

કૃષ્ણ-અર્જુન દેખતાં પાડું; સુખી કરું દુર્નયોધન. ”

સાર્ત્વક કિલિ: “માત્રાં અસ્ત્ર હોષ, તિલાં લગિ ન પામું પતન.” ૧૩

ધમ કહી સન્મુખ આવ્યા ગિહ; બાણ તણી કરિ વૃષ્ટિ.

આકાશ છાછું ઢાકિજાં; ગિહ યોધ ન દીસિ દૃષ્ટિ. ૧૪

અન્યોઅન્ય છેદિ આવતાં; વિરથ હવા તેણી વાર.

ગદા તોમર ધનુષ ફરસી, કાખ્યાં સવિ લથિઆર. ૧૫

અર્જુન-અર્જુન આવ્યા મલ્લયુદ્ધિ; આયુધ નહીં કુહુનિ હાથિ;

ઢીંક પાટ્ટે ઘાઇ કુણી, ગ્રહી ભીડિ છિ બાથ. ૧૬

કરચરણ ભીડી મચરડિ; અર્જુન-અર્જુન ભાંજિ મલ્લ;

શરીર મારિ શીસ ફૂટિ, જાણિ ગજ વલગા ભલ્લ! ૧૭

પડિ હેઠા થાઇ ગિહા; ભીડિ ભચરડિ બાથ;

સાર્ત્વક જાંચુ જાંચલી, લેઇ પછાડયુ મહી સાથિ. ૧૮

કાખિ માંહિ તેલ ઘાલિઉ; ગ્રહી કેશ નમાવ્યું શીસ.

ખર્જ લીધું હાથ જોઇ, પાર્થનિ કિલિ જગદીશ: ૧૯

“અરે અર્જુન! શિષ્ય તુઝ, સાર્ત્વકનુ આણિ અન્ત;

સુધિ લેવા આપણી આવ્યુ; કરી યુદ્ધ અનન્ત. ૨૦

આપણી દૃષ્ટિ દેખતાં, કિમ થાવા દીજિ નાશ?

ભૂરિશ્રવા એલ્નિ મારસિ, થસિ આપણુનિ ઉપહાસ. ૨૧

તે માટિ મૂકાવિ સાત્યકિનિ; છેદિ શીસ નિ હાથ.”

એલ્વું સુણી, ગાજીવ હાથિ ગ્રહી, કિલિ: “સુણુ વૈકુણ્ઠનાથ! ૨૨

ઘટિ મનિ નહીં, રૂડ કરું છું, વચનથી તમ, દેવ!”

બાણ મૂકી પાડિઉ હસ્ત, ભૂરિશ્રવાનુ તત્ખેવ. ૨૩

પડયુ પૃથ્વીઇ દુઃખી થઇ: “અરે સુણિ વાત, પારથ!

અધરૂં તિ કરચું શાહનિ, ક્ષત્રિધર્મિ સમરથ? ૨૪

તુઝ સાથિ હું વઢવુ તુલ્લુ, તુ શિ કરિ મુઝનિ ધાત?

કૃષ્ણ-વાઇક શું કરચું? શું કહિશ ધર્મનિ વાત? ૨૫

- સર્જીતિ યેહવા તણી કરીધ, તેહવા ચૈધ જાણિ;
 ગુરુધ શં એહવું ભણાવ્યુ, નીચ કર્મ નિરવાણુ? ૨૬
- રથ અસ્ત્ર પાખિ યે હોધ, અન્યશં કરિ સર્જામ,
 મહન્ત હોધ તેહ નવિ મારિ; એ નીચનું સહી કામ. ” ૨૭
- ધ્રમ કહી આસન અસ્ત્ર કરિ ખિઠુ, બ્રહ્મ તણુ લેધ વાન:
 “ધિક એ સંસાર કહીધ;” નિન્દા કરિ ભગવાન. ૨૮
- અર્જુન કિહિ ભૂરિશ્રવાનિ: “એ સતિ કિહિ છિ વાણિ;
 માહુરુ કુંઞર મારયુ મહારથી, છ મિલી લીધા પ્રાણ. ૨૯
- માહુરાં અસ્ત્ર જાધ યહાં લગિ, રક્ષા કરે યે માહુરુ હોધ.”
 અર્જુન કિહિ: “મુનિ મહન્ત મોટા-તણી હજ્યો મૂનિ ગતિ.”
- કૃષ્ણ કિહિ: “ગરુડારૂઢ ચૈ, મહા રૂપ લેધ જા સતિ. ” ૩૧
- એહવી સુણી વાણી કૃષ્ણની, સાત્ત્વિક પામ્યુ ખેદ;
 ગ્રહી ખર્જા વેગિ કરી શીસ, ભૂરિશ્રવાનું કીધું છેદ. ૩૨
- હાહાકાર થયુ સહુ ધ્રમ કિહિ: “સાત્ત્વિક કરયુ અધર્મ.”
 ધિક્કાર શબ્દ યે હવુ રણિ: “દુષ્ટ કીધું કર્મ. ” ૩૩
- ધૃતરાષ્ટર કિહિ: સગ્ગે! સુણુ; મુનિ એક અહીં સન્દેહ;
 સાત્ત્વિક સાહુ ભૂરિશ્રવાધ; મારિઉ શિ નવિ તેહ? ૩૪
- સગ્ગે કિહિ: સાત્ત્વિક તણુ, સન્તી નામિ કૈહિ તાત;
 બાહીક પિતા ભૂરિશ્રવાનુ, ખિહુધ કરયું યુદ્ધ વિખ્યાત. ૩૫
- સાત્ત્વિક-પિતાધ ધ્રમ ગ્રહુ હુતુ, ભૂરિશ્રવાનુ તાત;
 તેણિ માગ્યુ વર ધર્મર પાસિ: “માહુરિ પુત્ર હોધ વિખ્યાત. ” ૩૬
- સન્તુષ્ટ થધ ધર્મર કિહિ: “તાહુરિ હશિ યે સન્તાન,
 તેહ કરશિ એમ સન્તી-સુતનિ સહી માનિ. ”
- તે માટિ સાત્ત્વિક તણું, ભૂરિશ્રવાધ ઝાલ્યું શીસ;
 મરાધ તે કુણિ નહોં યેહનિ, રાખિ શ્રીજગદીશ. ૩૮
- વર્તમાન, ભૂત, ભવિષ્ય, એ સવિ, સાત્ત્વિક જાણિ સોધ.
 ભગવન્ત સરીખુ સાહિ તેહનિ, અન્તર કિમ કરી હોધ? ૩૯

ધૃતરાષ્ટ્રનિ સજ્જે કિલિઃ જિદ્રથ-યુદ્ધ સુણિ, રાધ !

ભાઉ કિલિઃ જિ સદા તેહ્નિ, ચેહ્નિ સાહિ વૈકુણ્ઠનાથ.

૪૦

૮૯૧

કડવું ૨૨ મું-રાગ સારંગી

વૈશમ્પાયન કિલિઃ સુણિ, રાધ ! અર્જુનશ્ચં યુદ્ધ કર્ણુજ જામ;

દુન્યોધન સાથિ છિ બહુ વીર; કૃતવર્મા વલી આવ્યુ ધીર. ૧

કરી સેના વલી ચુડુપાસિ; ભીમ સાર્વિક-અર્જુનિ દલ કરચું નાશ;

મૂક્યાં બાણુ રણિ પગ્યાસ; સકલ દલ તણુ કરવા નાશ. ૨

અન્યોઅન્ય મુકિ છિ અસ્ત્ર; નાનાવિધનાં તેહ તુ શસ્ત્ર;

તે કાપ્યાં અર્જુનિ આવતાં; બીજાં મૂક્યાં મનિ ભાવતાં. ૩

તવ પારથ-મનિ ચઢિઉ કોપ; અશ્વરથ સારથિ કરચુ લોપ;

બીજિ રથિ ગિરી નાહુ કર્ણુ; અર્જુન કિલિઃ “સુણુ, અશરણુશરણુ! ૪

દિવસ અન્ત પામવા ચયુ સહી, તું વિના સાહિ કો બીજુ નહીં;

પ્રતિમ્યા માહરી પૂરી થઈ, તિમ કરવું તહમ્યો, શ્રીયદુરાઈ!” ૫

એહવાં વચન જાણી પારથ, હાંકયુ રથ દેખીઈ જિદ્રથ;

કર્ણુ કૃતવર્મા આવ્યા કરી, દુન્યોધન સેના લેઈ કરી. ૬

યુદ્ધ પરસ્પર હવું અનન્ત; સાત સદસ્ય યોધનુ આણ્યુ અન્ત.

હાવિ આવ્યુ યુદ્ધ કરવા જિદ્રથ; તવ બાણુ આઠ માર્યાં પારથ. ૭

પાંચ કૃષ્ણનિ ત્રણિ હનુમન્ત; અર્જુનનિ તેહ મારિઆં અનન્ત.

તવ પારથનિ ચઢિઉ કોપ; છેદી શીસ સારથિ કરચુ લોપ. ૮

ધન ધનુષ સવિ છેઘાં મહી; તવ નારાયણ બોલ્યા સહી:

“છેદિ શીસ, શં જુદ, પારથ? મૂકા બાણુ તું પાડિ જિદ્રથ.” ૯

ધરચું ગાજીવ અસ્ત્ર કરવા નાશ. વલી વચન બોલ્યા અવિનાશ:

“અરે અર્જુન! તું સાચું માનિ: જિદ્રથનિ પિતાઈ આપ્યું વરદાન. ૧૦

વૃદ્ધખેત્ર કહીછે તેહનુ તાત; તેહનુ પુત્ર જિદ્રથ વિખ્યાત;

ત્યાહરિ આકાશથી થૈ એહવિ વાણિ:

‘હોશિ સુત બલવન્ત નિરવાણ.

૧૧

પિતા-અદષ્ટિ પડશિ શીસ ધરણિ, અકાલચિત થાશિ તેહનુ મરણ. ”

વૃદ્ધખેત્રિ સુણી આકાશવાણિ, વર આપ્યુ જિદ્રથનિ જાણિ: ૧૨

‘યેકો માહરા પુત્રનિ કરિ મરણ, પ્રથમ શીસ પડિ તેહનું ધરણિ.

જિદ્રથ-શીસ એહનિ કરિ પડિ, તેહનું શીસ અવનીછ રડવડિ.’ ૧૩

વૃદ્ધખેત્રિ વર આપ્યું એહ: ‘શત કટકા થૈ પડશિ તેહ.’

ધમ દીલું કરી આપ્યું રાજિ; વૃદ્ધખેત્ર ગયુ તપ-કાજિ. ૧૪

તે માટિ, અર્જુન! સુણિ તું વાત, મોકલિ શીસ ત્યાં એહનુ તાત.”

એહવાં વચન સુણી અર્જુન, થમ આરતિ અતિશિ મન્નિ. ૧૫

દીનવચન અર્જુન ઉચ્ચરિ: “તું વિના સાહિ કો નવિ કરિ.

પ્રતિગ્ન્યા માહરી પૂરણુ થાછ, તિમ કરવું તહમ્યો, શ્રીયદુરાછ!” ૧૬

એહવાં વચન સુણી પારથ, લોક્યુ રથ, તિહાં દીકુ જિદ્રથ.

તપ કર્યું કૃતવર્મા આવ્યા કરી; વહ્યુ દુર્યોધન સેન લછ કરી. ૧૭

યુદ્ધ પરસ્પર હવું અનન્ત; સાત સહસ્ર યોધનુ આણ્યુ અન્ત.

આવ્યુ યુદ્ધ કરવા જિદ્રથ, વઢવાનિ તિહાં સાહમુ પારથ. ૧૮

“દીનનાથ! તું દીન દયાલ, સેવકજનની કરિ પ્રતિપાલ;

જુ અરત પામિ કશ્યપતન, તુ મિ પ્રાસવુ હુતાશન.” ૧૯

વદન વિકાર્યું શ્રીઅવિનાશિ, ચૌદલોકનુ અર્જુનિ દીકુ વાસ.

પારથ કિહિ: “સુણુ, વૈકુણ્ઠરાછ! સકલ સૃષ્ટિ દેખું મુખ માંહિ. ૨૦

વલી નદી તિહાં દેખું વિશેષ, તિહાં સન્ધ્યા કરિ મુનિ એક.”

કૃપણ કિહિ: “સુણિ, અર્જુન! વાત,

કરિ સન્ધ્યા તિહાં જિદ્રથ-તાત. ૨૧

એહવી જયુગતિ તું મેહલિ જાણુ, પડિ શીસ ઉછડ્ડિ એહાન જાણિ;

અદષ્ટ્યું તેહનિ ખુલિ જૈ પડિ, ત્યાહરિ પિતા-સુતનાં શિર રડવડિ. ૨૨

પુત્રવધ જાણશિ એહુ ખાપ, ખાલી ભસ્મ કરશિ દેષ શાપ.
જુ એહવી વિધિ, અર્જુન ! થાઇ, તુ આપણિ જિદ્રથ જતાઇ.” ૨૩

એહવાં વચન સુણી અર્જુન શ્રીહરિનું સમરણ કીધું મનિ;
ચરણકમલિ લેઇ મેહલ્યું શીસ,
તવ લીધું ખાણ ગાઝજીવ ધરી રીસ; ૨૪

મૂક્યું તીવ્ર અસ્ત્ર આણી ખેદ; જિદ્રથનું મસ્તક કરચું છેદ;
યિમ પડ્ધી ગિડિ અન્નિરક્ષ સોઇ, તિમ શિર ગિડાડ્યું, ન જાણિ કોઇ. ૨૫

ખાણિ ખાણિ કરી ઠેલ્યું જાઇ, યહાં વૃદ્ધખેત્ર કરિ સન્ધ્યાઇ;
પડ્યું શીસ તેહનિ ઉછડ્ડિ જાઇ, ગિઠયુ પછી સન્ધ્યા પૂરી થઇ. ૨૬

મસ્તક પડ્યું શત કટકા થઇ, પછી જિદ્રથ-શીસ પડ્યું સહી;
પિતાપુત્ર મસ્તક બિહૂ પડ્યાં, નદી તીરિ અવની રડવડ્યાં. ૨૭

એણી યુગતિ જિદ્રથ મારિઉ, પછિ અર્જુન હરિઇ ઉગારિઉ;
ભગતવછલ એહવા દીનદયાલ, સેવકજનની કરી પ્રતિપાલ. ૨૮

શર્જનાદ સાત્ત્વિક ભીમ કરિ, ત્યાહરિ દુર્જ્યોધન અતિ દુઃખ ધરિ.
પૂરયુ પાઞ્ચજન્ય શ્રીઅવિનાશિ, સુણી ધર્મ પામ્યા ઉલ્લાસ. ૨૯

અતિ શબ્દ હવુ જૈજૈકાર, કૌરવ સઘલા કરિ વિચાર;
કૃપાચાર્ય અશ્વત્થામા વલી, આવ્યા યુદ્ધિ યોધા સવિ મિલી. ૩૦

અર્જુન-પ્રાક્રમ વાખ્યું પૂર; બહુ ગજ રથ દલ કરચું ચૂર.
કૃપાચારયિ બહુ મૂક્યાં ખાણ, તે પારથિ કાપ્યાં નિરવાણ. ૩૧

અન્યોઅન્ય મૂકિ બહુ અસ્ત્ર; અદ્ભુત યુદ્ધ કરિ મૂકી શસ્ત્ર;
તવ ગુરુ ગિપરિ કીધી રીસ; રથ અશ્વ છેદું સારથિ-શીસ. ૩૨

કૃપાચાર્ય મૂર્છાવશિ થયુ; સારથિ રથિ ધાલી લેઇ ગયુ;
અશ્વત્થામા નાહુ થૈ ભર્જ; આવ્યુ કરણ અતિશિ મનિ રજ્જ. ૩૩

ઉત્તમ ગિજાણા યોધ યેહ, થાકયુ અર્જુન જાણી આવ્યા તેહ.
સાત્ત્વિક યુદ્ધ કરિવા સજ થયુ; તે અર્જુન-હરિશં બોલિઉ: ૩૪

“ હાંકુ રથ, પ્રભુ ! આવ્યુ કરણુ; હવડાં હું એહનું કરું મરણુ. ”

કિલિ કૃષ્ણુ: “ સાંસતાનું કાળ;

કહિશ પ્રપન્ન; સમિ નહીં એહનું આજ. ” ૩૫

ચઢી રીસ, આવિ ક્રોધિ ભરયુ; અતિખલિ કુણિ નવિ જામ આવરયુ.

સાંગિ એક રવિરાધ કહિ, તે કુણિ નહીં જામ કીધી મનિ. ૩૬

તે રાખી મુકી છિ તાહરિ કાજિ, શું ચાલિ આપણિ જુ મૂકિ આજ ?

છિ ખલિઉ, કુણિ નવિ જતાઇ,

પણિ એક ખોડિ યે હારિ નિ નાશી જાઇ. ૩૭

જિતાવલનું તાહરિ નહીં કામ; ખલિઉ છિ, સાત્ત્વિક ! કરશિ સર્ગામ.

વલિ આ રથ ચક્રના છિ રાખનાર; કરિ યુદ્ધ કર્ણુશું નિરધાર. ” ૩૮

ઇમ કહી શર્જા પૂરયુ અવિનાશિ; સુણી દારુક રથ લ્યાવ્યુ પાસિ.

કિલિ હરિ: “ ખિસુ, સાત્ત્વિક ! એણિ રથિ;

જલુ વીર તું છિ સમરથ. ” ૩૯

હાંકયુ રથ જ્યાદવ ખલવન્તિ; કરયું યુદ્ધ કર્ણુ સાથિ અનન્ત;

ગણ ગાન્ધવ સુર અન્નિરક્ષ જોઇ,

આહ્વું યુદ્ધ હવું નવિ, કિલ્લાં હોઇ. ૪૦

દુન્યોધન દુઃશાસન ખિહુ બ્રાત, કરયા વ્યાકુલ સાત્ત્વિકિ વિખ્યાત;

છેલુ રથ; કર્ણુનું સારથિ હણ્યુ; જ્યાદવિ પ્રાક્રમ કીધુ ઘણુ. ૪૧

ભીમનુ ભાગ જાણી મારયુ નહીં; સૂર્ય અસ્તાર્જીત પામ્યુ સહી.

હરિઇ અર્જુન આંખુ હૈયા-સાથિ;

“ ધન્ય વીર ! ” ઇમ કિલિ વૈકુણ્ઠનાથ. ૪૨

“ તિ પાલી પ્રતિગ્ન્યા; જિદ્રથ મારિઉ;

આજ તુઝ સરીખુ કે નવિ થયુ;

આહ્વુ પ્રાક્રમ કુણિ થાઇ નહીં; હું આશ્રિજ્ય પામ્યુ છું સહી. ૪૩

સાત દોહણીનું આણ્યુ અન્ત. ” અર્જુન કિલિ: “ સુણુ, શ્રીભગવન્ત !

એ સવિ તાહરુ છિ મહિમાઇ; તહમ્યો વિના કુણુ કરિ સાહિ. ૪૪

મોહટા કરુ છુ અહાનિ તહ્મ્યો;
 તુઝ ચરણુરજ સમતોલ નહીં અહ્મ્યો. "
 વાહ્યુ રથ નરહરિઘ વેગિ કરી; આહ્યા આગલિ સાત્ત્વિક ભીમ કરી. ૪૫
 આહ્યા જોતા યે રણિ પડયા મરણુ, રૂંઢ મૂંડ પથરાઇ ધરણિ;
 રતન કુણ્ડલ પડિઆં આભરણુ, તારા ત્રુટી પડિઆ જાણિ ધરણિ! ૪૬
 આવ્યા વેગિ હરિ ધર્મનિ પાસિ; દીધાં આલિદ્વંનઃ થયુ ઉલ્લાસ;
 ગદગદ કણ્ઠિ ધમ કિહિ વાતઃ " શત્રુ-સમુદ્ર તરી આવ્યા બ્રાત. ૪૭
 તે મહિમા તહ્મારુ સવિ, હરિ! પાલી પ્રતિગ્ન્યા, કાધી ખરી.
 ચેહ્નિ પાસિ છિ શ્રીઅવિનાશ, મનત્રાગ્નિહત પુહુચિ તેહ્ની આશ. ૪૮
 આદિ એક તૂં રૂપ અનન્ત; સુર મુનિ બ્રહ્મા નવિ લહિ અન્ત;
 સૃષ્ટિ કર્તા, હતાં પ્રભુ પ્રતિપાલ; જીતિ ત્રિભુવનનિ, તૂં હોઇ કૃપાલ. ૪૯
 ચેહ્નિ તૂં સમદષ્ટિ જોઇ, તે સન્મુખ રહી નવિ જુઇ કોઇ;
 કદષ્ટિ જુઇ જુ એહ કરી કોપ, પડિ ઇન્દ્ર, બ્રહ્માણ્ડ થાઇ લોપ. " ૫૦
 ધર્મિ રતુતિ કાધી અનન્તઃ " મારયુ જિદ્રથ, હરિ! બલવન્ત. "
 શ્રોતાજન! સાંભલજ્યો સોઇ, શ્રીહરિ સાહિ વિના નહીં કોઇ. ૫૧
 ભાઉ કિહિ: હરિ ગુણસાગર પ્રોઢ, કિમ વિસ્તારી કહું મતિમૂઢ?
 ચેહ્ની સાહિ દીનદયાલ, તેહ કાપિ સદા બ્રમજાલિ ૫૨
૬૪૩

કડવું ૨૩ મું—રાગ સામેરી

વૈશમ્પાયન ગોલિઆ: સુણિ, જન્મેજે રાજન!
 જિદ્રથ જ્યોધ પડયુ જાણી, દુઃખી થયુ દુર્જ્યોધન. ૧
 દ્રોણુ આગલિ જૈ રહ્યુ, ગાઢિ કરિ આંસૂપાતઃ
 " સ્વામી! આજ હણ્યું અર્જુનિ, દલ આ ક્ષોહણી સાત. ૨
 માહરા બ્રાત મારયા એ ભીમડિ; સાત્ત્વિકિ કરયુ સર્વાર;
 મિ કરાવ્યું કુલ નિકન્દન; માહરૂં જીવ્યું તે ધિક્કાર. ૩

આવવા દીધા તહમ્યો તેહ્નિ; શત્રુશ્ચં રાખુ પ્રીતિ;
માહુરા મિત્ર તે વેરી થયા, દૈવ થયુ વિપરીત. ૪

હું માટિ આત્મા તિણુ તેહ્નુ, હું રણી થાઇશ કિમ્મ?
હાવિ માહુરિ પ્રાણુ તિજવા કિ, વધ કહેં પાણ્ડવ યિમ્મ? ૫

હું દુષ્ટ ભૂંડુ દુરાત્મા, કિહાં જીવિં? શી કહેં પિરિ?
અહાણ્ડ તુટી પડિ નહીં; પ્રથવી નવિ દિષ મુનિ વિહિરિ. ૬

હાવિ આજ માં પાણ્ડવનિ, કિ કહેં માહુરુ દેહ ત્યાજ;
સેના-અખ્તર ગિતાં નહીં, શત્રુ હણ્યા પાખિ આજ. ૭

પ્રતિગ્ન્યા એક કહેં, ગુરુ! આપુ યુદ્ધ-આગ્ન્યાઇ. ”
સુણી વાણી દ્રોણુ કિહિ: “ સાંભલિ, રે તૂં રાઇ! ૮

ભૂંડા! દુષ્ટ મુનિ વચન-રૂપિઆં, કાં મારિ છિ તૂં બાણુ?
શ્ચં નથી લલિતુ યુદ્ધ કહેં હું? તુઝ અર્થિ આપેશ પ્રાણુ. ૯

મિં પ્રથમ તુઝનિ નવિ કહ્યું યે, નિકન્દન કુલનૂં હોઇ;
વિદુરિ યે વાઇક કહ્યાં વલી, વારયુ તૂંનિ સહુ કોઇ. ૧૦

તહમ્યો દુષ્ટ આહુરિ મિલ્યા, તૂં, કર્ણ, શકુનિ, દુઃશાસન;
આજ તેહ તુ કિહાં ગયા છિ? તેણિ વારયુ નહીં અર્જુન? ૧૧

વન્નિ કષ્ટ દીધાં, ચીર કાઢ્યાં, નગ્ન કરાવી નારિ;
તે પાપ વજ્ર થે ઊપનૂં; ફલ ભોગયુ; કરુ આહાર. ૧૨

તૂં વચન કિહિ તે થકી માહુરિ, અત ભલૂં જુ ઇહાં હોઇ;
જીવિત ધિક્ક પરવશ થકા, આશા કરિ પરની કોઇ. ” ૧૩

ઇમ કહી કોધિ ગુરુ કિહિ: “ સાંભલિનિ તૂં, રાઇ!
પગ્યાલના જ્યોધ હણ્યા વિના, નહીં કવચ ગિતાં કાઇ. ૧૪

અશ્વત્થામાનિ કિહિજ્યો એટલૂં: “ એક રથામકનામિ જ્યોધ,
તે સાથિ તૂં વદેશ માં; વલિ મ રાખેશ મનિ કોઇ. ૧૫

દેહદમન કરિ દયા ધર્મ, વિજયુશ્ચં રાખિ સતિ,
મા કરેશ દ્રોહ બાહ્યુ તણુ; પરી નામિ સહી છિ અત, ૧૬

મિં તિહાં જવૂં સેન-પાણ્ડવ-મધિ, અજુનનિ કાજિ;
તાહરં વલિ દલ ઇહાં થકું, હં નિશ્ચિ યુદ્ધ કરં આજ.” ૧૭

એહવૂં સુણી દુર્યોધન ગયુ, આવ્યુ કર્ણ કરિ પાસિ:
“સ્વામી ! ગુરુધ નર આવવા દીધુ; જિદ્રથ કરાવ્યુ નાશ.” ૧૮

કરણ કિહિ: “તૂં દ્રોણનું જૂંદું, મા બોલેશ, રે રાધ !
અજુન જ્યોધ બલવન્ત છિ, તે કુણિ નહોં જતાધ. ૧૯

યેહનિ રાખિ કૃષ્ણ તેહનુ, અન્ત ન કરી સકિ કોષ;
ઇહાં વાંક કુહનુ છિ નહોં, યે દૈવ કરિ તે હોષ: ૨૦

સવલાનું અવલૂં કરિ, માથિ મોટુ રાખણહાર;
બહુ દુઃખ દીધાં વનગુપતિ, રાખ્યા જગદાધારિ. ૨૧

હાવિ જયુદ્ધ તિહાં કરવૂં ખરં;” એહવુ કરયુ મનિ વિચાર.
તેણિ સમિ આવ્યા જ્યોધ પાણ્ડવના, કરિ ગ્રહીનિ હથિઆર; ૨૨

ખર્જી તોમર ગદા ફરસી, સાંગિ બાણુ બીંડમાલ;
એહવૂં જોઈ દલ બહુ લેધ યુદ્ધિ, આવ્યુ દુર્યોધન જૂપાલ. ૨૩

ભીમ, ધર્મ, દ્રુપદ, શિખણ્ડી, ગટોરગછ, ધૃષ્ટદ્યુમન,
એ આદિ સવિ કોનિ મારવા, પાંચ કૃષ્ણાના તન. ૨૪

ધર્મ કાપ્યુ ધર્મપુત્રિ; મૂર્છા પમાડ્યુ રાધ;
“પડ્યુ, પડ્યુ, કૌરવપતિ,” હવુ, શબ્દ સુણી ગુરુ ધાધ. ૨૫

જગ્યુ દુર્યોધન આવિઠે; દ્રોણિ કરયુ બહુ સઙ્ગામ;
પગ્યાલના છ સહસ્ર યોધા, આવિઆ તેણિ ઠામિ. ૨૬

આગલિ તે શિખણ્ડી હવુ, પ્રથમ ભાગિ નિશા અન્ધાર;
ધોર શબ્દ પેખી ઉલૂક ફાલુ, અપશુકન ઉપચાર. ૨૭

રથ અશ્વ પડ્યા, શર્જસ્વર કરિ જ્યોધ પામ્યા ત્રાસ;
નદી ચાલી રુધિરની બહુ; વીર પડ્યા મહી નાશ. ૨૮

તવ ધરયાં આભરણ મુગટ કુણ્ડલ, કનક મેખલા હાર;
પથરાધ પૃથ્વી રતનિ બહુ, મૂલિ હોષ ઝાતકાર. ૨૯

તેણિ રાત્રિ શોભા ધરિ; સેના મેઘની પિરિ જાઇ;	
રથ અથ ગજ તે મેઘ જાણિ; દુન્યોધન તે વાઇ;	૩૦
ખડ્ગ વીજ નિ દ્રોણ-અર્જુન-રૂપિઆ વરસાદ;	
બાણપ્રહાર શર્પ્પસ્વરિ, ગર્જના થાઇ વિખ્યાત.	૩૧
દ્રોણિ હણ્યું દલ પાણ્ડવ કેરું, સહસ્ર તે દસ વીસ;	
સમ્બી રાગ એક પાણ્ડવ તણુ, તે ભૂપતિનું છેલ્લું શીસ.	૩૨
કલિજ્ઞ ભૂપતિ તણુ સુત આવ્યુ. નામ તેહ તણું શર;	
ભીમિ મારી ફાલ જઇ, એક મુષ્ટિ કીધુ ચૂર.	૩૩
તેહનુ બ્રાત આવ્યુ તેહ મારિઉ; જૈરાજ કરચુ એક અન્ત;	
ધ્રુમ સેન મારી કરચું પ્રાજિ, ભીમિ મહા બલવન્ત.	૩૪
એક સાંગિ મારી કરણિ તે, આવતી ગ્રહી બાનિ લાથિ,	
નાખી પાછી શકુનિધ, તે કાપી પાડી મહી સાથિ.	૩૫
દુર્ધમન નિ દુષ્કરણ ગિહ્ન, યુદ્ધ કરચું ભીમ-સદ્ધાતિ;	
ભીમિ ફાલ મારી રથિ જૈયનિ; પાટ્ટ-ધાઇ કરચુ ધાત.	૩૬
અવતી સદ્ધાતિ પછાડીનિ, ગિહ્નના લીધા પ્રાણ.	
જોઇ ત્રાસ પામ્યા જ્યોધ કિલિ: ‘ હાઇ, હાઇ, ’ એહવી વાણિ.	૩૭
“ ધન, ધન ” કિલિ ધર્મ-આદિ સાર્ત્વિક; “ ભલુ વૃકોદર વીર !	
તું વિના એહવું કુણુ કરિ, બાપ ? તું શર-શિરોમણિ ધીર.”	૩૮
ધૃતરાષ્ટર એહવું સાંભલીનિ, મૂકિ મુખિ નિઃશ્વાસ;	
નામ સુણતાં ભીમ તણું હું, પામું છું મનિ ત્રાસ.	૩૯
શ્રોતાજન ! સવિ સાંભલુ, પ્રાકમ પાણ્ડવ પ્રોઃ;	
ભાઉ કિલિ: સેવક-શિરિ ગાજિ, મહિમા ગરુડારૂ.	૪૦

કવ્યું ૨૪ મું—રાગ મારૂ

વૈશમ્પાયન કિલિ ભૂપતિનિ: સુણિ, જન્મેજે રાઇ રે !
 પુત્ર-વેર જાણીનિ બાહ્લીક, સાર્ત્વિકશં યુદ્ધ જાઇ રે.

- કરી પ્રતગ્ન્યા યુદ્ધ કરિ, જ્યાદવ દસ મૂકી બાણ રે;
મૂર્છા કરયુ, બાહ્લી વલ્યુ પાણુ; આવ્યુ અશ્વત્થામા જાણિ રે; ૨
- ભીમપુત્ર આવ્યુ ગુરુસુતશં, ગટોરગછ એહૂવું નામ રે;
લોહમિ રથ રીંછ-આમિ આવરિઉ; સીંચાણુ છિ ધન-હામિ રે. ૩
- ત્રીસ તલવાર, આઠ ચક્ર; આયુધ ધરયાં અનન્ત રે;
હય ગજ દીસિ અસુર-ભયકુંડર, પ્રાક્રમનુ નહીં અન્ત રે. ૪
- શર્જનાદિ કૌરવ ભે પામ્યા; પાહ્ણુવૃષ્ટિ કરિ કોપિ રે;
આયુધ વિવિધ ઊપરિથી નાખિ, રહી અન્ત્રિક્ષ અલોપ રે. ૫
- સકલ સેન નાહું ચુહુપાસિ, અતિ મન માહિ ત્રાસ રે;
દ્રોણપુત્ર આયુધ ધરી અશ્વત્થામા, રહ્યુ એકજ પાસિ રે. ૬
- મૂક્યાં બાણ, રાક્ષસ તેણિ વીંટયુ; અદ્ભુત કીધુ સર્જામ રે.
આવ્યુ પુત્ર ગટોરગછનુ, અન્તુર્નપર્વા એહૂવું નામ રે; ૭
- તેણિ વૃષ્ટિ કીધી પખ કેરી; ઢાંકયુ ગુરુ કેરુ તન રે.
ક્રોધ્યુ દ્રોણસુત એક બાણિ કરી, રાક્ષસ હોઉ મહી પતન રે. ૮
- તવ ક્રોધ્યુ ભીમસુત પુત્રવધ જાણી, રગતનેત્ર વિકરાલ રે:
“અરે કિહાં જાએશ હણી પુત્રનિ? હવડાં આણેશ કાલ રે. ૯
નથી ઉલખતુ તું મુઝનિ, હું ભીમસુત, પાણુ કુલિ અવતાર રે!
અસુર તણા રવામી કુમ્ભકર્ણુ, રાવણ સરીખુ નિરધાર રે.” ૧૦
- ધ્રમ કહી આયુધ બહુ મૂક્યાં, તે કાપ્યાં નિરવાણુ રે.
માયાવી રાક્ષસ થયુ, સણુગ સર્જાતિ જાણિ રે. ૧૧
- જલ પ્રવહિ નીઝરણુ સર્જીથી, આયુધ ચે પડિ ધરણિ રે;
બ્યાકુલ થયા જ્યોધા તે દેખી, હય ગજ નર આભરણુ રે. ૧૨
- વજ્ર સહસ્ર મૂકી તે ટાલ્યું, ત્યાહરિ મેધ હવુ નિરવાણુ રે;
ગાજ્યુ ઘેર શબ્દ વલિ રાક્ષસ, વૃષ્ટિ કરિ રહી પાહ્ણુ રે. ૧૩
- પવનાસ્ત્ર મૂકી સુત-દ્રોણિ, ટાલ્યુ મેધ અન્ધકાર રે;
વિચિત્રરૂપ રાક્ષસ ચે હતા, તેહનુ કરયુ સર્દાર રે. ૧૪

- સાંગિ એક મૂકી હૈડમ્મિય, નિરમી રુદ્રની ચેહ રે;
સાહી આવતી અશ્વત્થામાઈ, લેખ પાછી મારી તેહ રે. ૧૫
- રથ અશ્વ સારથિ સદ્ધાતિ લેખ, ગૈ પૃથ્વી-મુઝારિ રે;
આવતી જોખ ઊતરયુ રાક્ષસ, નહીંતુ કરતી સદ્ધાર રે. ૧૬
- ધૃષ્ટદ્યુમનનિ રથિ જૈ બિહુ, કરિ તિહાં બહુ સદ્ગ્રામ રે;
ત્રણશિ ગજ, રથ સહસ્ર-સદ્ધાતિ, ભીમ આવ્યુ તેણિ ઠામિ રે. ૧૭
- ગુરુષ યુદ્ધ અહલુત તિહાં કીધૂં, કોપિ કરયુ સદ્ધાર રે;
એક અક્ષોહ્ણી રાક્ષસ મારચા; વલિ અનન્ત દલ, નહીં પાર રે. ૧૮
- પાંચ સુત દ્રુપદના મારચા, શત્રુજિત, જલનિક નામ રે,
સુતવૈજલ, અશ્વ, ચવનિક, પડચા કરી સદ્ગ્રામ રે. ૧૯
- રુકમાલી અન્દ્રદેવ વ્રખદુઃખ, વલિ મરણ પામ્યા ત્રણિ રે;
ભીમપુત્ર મૂર્છાજિત પાડયુ; બહુ દલ પાડયું ગુરુસુતિ ધરણિ રે. ૨૦
- ભીમસેન વીટયુ બાહ્લીકિ; આવી દસ મૂકયાં બાણ રે;
કોપ્યુ વૃકોદર; ગદા લેખ મારી; શીસ પાડયું; તિજ્યા પ્રાણ રે. ૨૧
- ધાયુ ધીર કૌરવદલ મારી, બહુ ગજ પાડચા ધરણિ રે;
દસ-બ્રાત દુન્યોધન કેરા, ભીમિ પમાડચા મરણ રે. ૨૨
- નાગદન્ત, રૂઢરથ, વીરબાહુ, કથી, પ્રમાથી બલવન્ત રે,
જય-અરિ, વીર, સહસ્ર, અધોભુજ, ધક્કુ, હવા દસ અન્ત રે. ૨૩
- દસ બાણ મારચાં કૌરવનિઃ વ્રખરથ કરણુ બ્રાત રે,
તેહ મરણ પામી મહી પડિઉ ગદા તણિ ધાતિ રે. ૨૪
- અદ્યૂં શર, સાયરપૂર ચિમ વાધૂં, તિમ વાયુપુત્ર બલવન્ત રે;
સાત બ્રાત શકુનિ તણા આવ્યા, તેહ પમાડચા અન્ત રે. ૨૫
- વલી એક મારયુ ભૂપતિ, સેનચન્દ્ર નામિ ખ્યાતિ રે;
પાંચ પુત્ર શકુનિ તણા આવ્યા, યુદ્ધિ ભીમ-સદ્ધાતિ રે; ૨૬
- ગજાક્ષ, વિભુ, ચિત્ર, ભગ, ભાનુદત્ત, પાંચિ પમાડચા પતન રે.
જોખ પ્રાકમ અહલુત ભીમ કેરે, દુઃખી હવુ દુન્યોધન રે. ૨૭

કરણ પ્રતિ કિહિ: “અરે મિત્ર ! તું, સતિ કરિ તાહરું વચન રે;
આજ સમિ છિ તહમ્યો કહ્યુ તે: ‘હું મારેશ અર્જુન રે.’” ૨૮
સુણી કરણ કિહિ: “અરે રાજા ! ચિન્તા મા કરેશ તું મનિ રે;
સાંગિ એકવીરા, મહીમાંથી, જતું તણિ ભુવન રે. ૨૯
બ્યાકુલ મા થાએશ તું, રાજા ! તિલક કાઢું, પાણ્ડવ કરે અન્ત રે;
પગ્યાલનિ મારે હું પિહિલાં; વલિ જ્યોધ હણું અનન્ત રે. ૩૦
પૃથ્વી લેષ આપું હસ્તિ તાહરિ; નપાણ્ડવી કરે, જાણિ રે.”
કરણ તણાં એહવાં વચન સાંભલિ, કૃપાચારજ્ય કિહિ વાણિ રે: ૩૧
“ભલુ, ભલુ, તું કરણ ! મહાભડ, વચન કરયું, તું શર રે;
ભાગિ દુર્જ્યોધનનું, તુઝ સરીખુ, સાહિ સાગરપૂર રે. ૩૨
મુખિ બોલિ જિ હોષ તુ, તિહાં તું જીતિ આજ રે;
પણિ પ્રાક્રમિ નહીં જીતુ પાણ્ડવ, સાહિ ચેહનિ મહારાજ રે. ૩૩
ગાન્ધવ લેષ ચાલ્યુ બાંધી, તુ તું શં બલ કાહવિ રે ?
તુ આપણનિ મૂકાવ્યા અર્જુનિ, તુ શં બલ દેખાડિ હાવિ રે ? ૩૪
વૈરાટપુર વિષિ ગયા આપણ, લીધાં અસ્ત્ર સધલાં જાણિ રે;
તે વેલા બલ કિહાં ગયું તું તાહરું ?
તુ શં આજ કરિ આપવિખાણુ રે ? ૩૫
તિહાં તુ એકલુ હૃતુ અર્જુન, ધહાં તુ સાહિ શીરથુછોડ રે;
ચૌદ ભુવનપતિ રથ હાંકિ, બિઠા નરનારાયણુ જોડિ રે. ૩૬
આણુબોલ્યુ યુદ્ધ કરુ, શં બોલિ ? દીઠા પછિ અર્જુન રે,
કરી જ્યુદ્ધ નાહસિ નહીંતુ ખરુ; સતિ જાણું તાહરું વચન રે. ૩૭
દેવ, દૈતિ, માનુષ, જ્યક્ષ, કિન્નર, મધિ નથી એહવુ કોષ રે;
તું શં મનોરથ કરિ, મૂઢ ? ધર્મ તિહાં જિ હોષ રે.” ૩૮
સુણી વચન પ્રજલ્યુ કણ્ય કિહિ; અતિશિ મનિ ચદ્યુ કોપ રે:
“તે હું જાણું છું અર્જુનનિ, એક-વીરા સાંગિ કરે લોપ રે. ૩૯
એક પડ્યા પૂઠિ દુઃખિઆ થૈ, પાંચિ તિજશિ પ્રાણુ રે;
અરે મૂઢ ! સાંભલિ તું, બાહ્યાણુ ! શં મુખિ બોલ્યુ વાણુ રે; ૪૦

મોટા કરિ અતિ પાણ્ડવનિ, કૌરવનિ વખોડિ પાપી રે ?
 આજ પછી એહવું કહેશ તુ, જીભા તાહરી નાખેશ કાપી રે. ૪૧
 અહમ્યો શં બલિઆ નથી ? માટિ ભલું મનાવિ ધર્મ રે;
 જિ તુ દૈવ તણિ વશિ છિ; દિધમ કરવું નરિ શર્મ રે. ૪૨
 કૌરવપતિના જિનિ અર્થિ, હું તિલા દહું છું જાણિ રે;
 અરે અધર્મી બ્રાહ્મણ મહાનિ-દક ! તું શં બોલિ વાણિ રે ? ” ૪૩
 કર્ણવચન સુણી અશ્વત્થામાનિ, અતિશિ અદિઉ કોપ રે;
 લેધ ખર્જ ઊતરયુ રથિથી : “ સાંભલિ, કર્ણ ! કરે તાહરુ લોપ રે. ૪૪
 અરે દુષ્ટ પાપી ? માહરા માતુલનિ, શિ દિધ છિ તું ગાલિ રે ? ”
 ઇમ કહી આવ્યુ દેખી દુન્યોધનિ, ઝડયુ બાથિ તતકાલ રે. ૪૫
 કરણ કિહિ : “ રે મૂકુ, મહારાજ ! પૂર્ણ કરે એહની આશ રે;
 આવિ, અધર્મ બ્રાહ્મણ ! યુદ્ધ કરીધ; કરે હવડા તાહરુ નાશ રે.” ૪૬
 કૃપાચારજ્ય કિહિ : “ ભગિનીસુત ! ક્રોધ કરુ મનિ ત્યાજ રે;
 બોલ્યાનાં ફલ એહવાં પામશિ; વાદવેલા ન હુધ આજ રે. ૪૭
 શત્રુ હાસિ કરશિ; ઇમ કિહિશિ : “ વઢી મુગ્યા માંહોમાંહિ રે. ”
 સુણી ક્રોધ મૂકયુ અશ્વત્થામાઇ, હશી બિહ બોલ્યા ત્યાંહિ રે. ૪૮
 શર્જનાદ કર્ણ કરી સજ થઇ, પાણ્ડવ દહનધિ યુદ્ધિ જાઇ રે.
 ભાઉ કિહિ : શ્રોતા ! સુણુજ્યો, ભગતજનન મહિમાઇ રે. ૪૯

૧૦૩૨

કડવું ૨૫ મું—રાગ અશાઉરી

અન્ને કિહિ : તું સાંભલિ, રાઇ ! કર્ણ સુનત તવ યુદ્ધિ જાઇ;
 મહિમા સાંભલિ પાણ્ડવ તણ રે. ૧
 હાલ પાણ્ડવસેના માંહિ કરણ આવ્યુ, કરિ દલ રઢીર;
 “ ગજ અશ્વ જ્યોધ બહુ દણ્યા, તેહનુ ન જાણું પાર. ” ૨

દલનિકન્દન દેખી પારથનિ, મનિ ચઢિઉ અતિશિ કોપ;
ત્રણિ બાણ મૂકી ધનુષ-રથ-સારથિનુ કરયુ લોપ. ૩

પછિ કૃપાચારજ્યનિ રથિ બિશી, કરણ પામ્યુ હારિ;
દુન્યોધન સામ્પ્રત સેન લેધ, આવી જોયું તેણી વાર. ૪

કૃપાચારજ્ય ગુરુસુત જ્યોધ સહ, ધર્શી આવ્યા રાઘનિ પાસિ:
“કિન્નિયત, રાઘ! ભિ ન પામેશ, અહ્મ્યો સર્વનુ કંઈ નાશ. ૫
અહ્મ્યો જીવતાં તું યુદ્ધ કરિ, તે ઘટિ નવિ સહી આજ.”

એહવાં દ્રોણસુતનાં વાઘક સુણી, જોહ્યુ દુન્યોધન મહારાજ: ૬
“તમ પિતા મુઝનિ ઉવેખી, પાણ્ડવનિ સડ્ગ્રામ,
સ્નેહ રાખિ શત્રુ સાથિ; તહ્મ્યો રખિ કરુ તિમ, સ્વામિ! ૭
માહ્રા બ્રાત બહુ રણ માંલિ પડ્યા; જીવિત ધિક માહ્રે આજ;
તું પ્રાક્રમી શિવ સમોવડિ, જીતવા, શૂરા શત્રુ-રાજ. ૮

ગુરુઘ તુ નીમ લીધુ, પચ્ચાલ કરવા અન્ત;
હાવિ વિલમ્બ તુ શાહનિ કરુ? યુદ્ધ કરિ શિ ન બલવન્ત?” ૯
સુણી દ્રોણ કિલિ: “સતિ ઝે, પાણ્ડવશં અમ પ્રીતિ;
સાંખતા તિહાં નહીં યુદ્ધ વિપિ, દેવ-દૈતિની ઇમ રીતિ. ૧૦

શં કિલિ તું અત્મનિ? કર્ણ શહ્ય, કૃપા અભર્જાં છિ વિખ્યાત;
ગલું પાણ્ડવ-સેનનિ પણિ, ઝેક આશ્રિજ્ય વાત: ૧૧

અર્જુન દીકુ ચેટલિ બલ-વીર્ય પામિ નાશ;
અભિ બાણુ ઝે સહી, ચેહનિ સાલિ શ્રીઅવિનાશ. ૧૨

હાવિ હું તાં જાજિં છું રણ વિપિ, કાંઈ કિલિશુ મુખિ વાત;
ભર્જાં પાડું જ્યુધિષ્ઠિર-દલ, વલિ અનન્ત-મહીપતિ-નાથ.” ૧૩

ઇમ કહી આવ્યુ મધિ-સેના, અનિ મૂકતુ બહુ બાણ;
પચ્ચાલના દસ જ્યોધ પ્રોઢા, તે હણ્યા સહી નિરવાણ. ૧૪

તાહરિ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન આવ્યુ ધર્શી; આગલિ શસ્ત્ર કીધી વૃષ્ટિ;
અશ્વતથામા છાલિઉ, નવિ દેખાઇ તે દષ્ટિ. ૧૫

- ત્યાહરિ દ્રોણસુતિ મૂક્યાં સાત શર, ઢાંકિઉ ધૃષ્ટદ્યુમન;
તે કાપ્યું આયુધ દ્રુપદસુતિ; મુખિ બોલિઉ તે વચન: ૧૬
- “અરે ભૂંડા! પિતા તાહરા તણુ, કરવા ઇચ્છું અન્ત;
હું અવતરયુ અગ્નિ થકી; સહી કરેશ તિહાં કલ્પાન્ત. ૧૭
- કાલિ મારેશ દ્રોણ-આદિ, સરવતુ ખિ હોઇ;
રાત્રિ આડી આજ છિ; કરવું ઘટિ કરિ સોઇ. ૧૮
- કિહિ, ભાઇ! બ્રાહ્મણવ્રત મૂકી, શીદ ધરુ ક્ષત્રી-ધર્મ?
દયા મૂકી વધ કરુ છુ, શું આચરુ એ કર્મ?” ૧૯
- ઇમ કહી માંડયું યુદ્ધ બહુ; કરિ આયુધ-ધાઇ;
અન્યોઅન્ય કાપિ આવતાં, પણિ કોઇ નવિ પ્રાણિ થાઇ. ૨૦
- દ્રાણસુતિ તવ કોઇ આણી, મારી વિરથ કીધુ વીર;
ભજું પામ્યુ દ્રુપદસુત તે, એહુ અશ્વત્થામા ધીર. ૨૧
- સોમદત્તિ આવી સખલ કીધું, યુદ્ધ સાત્ત્વિક-સાથિ;
લધુલાધવી વિદ્યા કરિ; ભલા વાવરિ બિહુ હાથ. ૨૨
- રથ અશ્વ પાડ્યા પૃથ્વીઇ, સાત્ત્વિક ધરયુ મનિ ખેદ;
એક બાણિ રથ પાછુ ફેલ્યુ; બાહીકનું શિર થયું છેદ. ૨૩
- તવ બહુ વીરિ આવી વીંટિઉ, સાત્ત્વિક તિહાં ચુહુપાસિ;
મહા યુદ્ધ યાદવિ કરચું; દલ બહુ કરચું કૌરવ નાશ. ૨૪
- અન્ધાર આતિ રણિ આવરયુ; નહીં યોધ દીસિ દષ્ટિ;
આપણું-પિઆરું નહીં જાણિ; કરિ બાણુ કેરી વૃષ્ટિ. ૨૫
- કરી ફોજ સવિ આપ-આપણી; રણિ પડ્યા યોધ શર ધીર;
એકી ગમાં ફોજ દ્રોણની, એકી ગમાં વૃકોદર-વીર. ૨૬
- દુન્યોધનિ દીધી આગન્યા: “પાલા માત્ર યે કો હોઇ,
નાખી આયુધ પ્રકટ કરુ દીવી, ન્યોતિ હાથિ ધરુ સવિ કોઇ.” ૨૭
- સૂધ આણી તેલ દીવી, કરી તેહુ નહીં પાર;
અન્નિક્ષ ઝાલી રહ્યા રણ-મધિ; હવું તેજ ઝાતકાર. ૨૮

- નિશા શોભા ધરિ અંતિ, દસિ દિશાધ થયુ ઉઘોત;
રતન આભરણુ કવચ કુણ્ડલ, મિલી તિહાં બિહુ જ્યોતિ. ૨૬
- પાંચ રાખી રથ વિષિ, એક અશ્વિ, ગજિ તે ત્રણિ;
તવ દ્રોણુ શોભા શી કહું? ટોપ કવચ કુણ્ડલ કરંણિ. ૩૦
- તવ પાણ્ડવિ કીધી પ્રકટ દીવી, હસ્તીનિ વિષિ સાત;
રથ આગલિ દસ, બિ અશ્વ આગલિ, ધન્ય એક વિખ્યાત. ૩૧
- સૂર્યનાથી અધિક જ્યોતિ, થઇ રહ્યું ઝાટકાર;
ફેર ચક્ર રાખ્યા સળગતાં બ્રહ્માધ તેણી વાર. ૩૨
- “ધૃષ્ટદ્યુમનનિ રખિ આવવા ન દીજિ,” ઇમ કિહિ રાજન;
“કરણુ તુ સહી મારશિ એક-વીરા સાંગિ અનુન. ૩૩
- હાવિ ભીમ માહરિ ભાગિ છિ; હું લણુ,” કિહિ દુર્યોધન;
કૃતવર્મા યુદ્ધિ આવિઉ, યહાં યુધિષ્ઠિર રાજન. ૩૪
- ભૂરિ રાજનિ સાત્ત્વિક ભડિ; વલિ કરણુ નિ સિહિદેવ;
નિકુલ સાથિ શકુનિ; ભીમ-સુત નિ દુઃશાસન એવ. ૩૫
- શિખણ્ડી નિ કૃપાચારય, વદિ છિ બલિઆ દોષ;
પ્રખસેન નિ વૈરાટ રાજ, અશ્વત્થામા નિ દ્રુપદ સોષ; ૩૬
- શલ્ય સાથિ શતાનીક; અલમ્બ નિ અનુન;
મધરાતિ નિ સમિ માંડિગિં યુદ્ધ, સુભટ અન્યોઅન્ય. ૩૭
- કૃતવર્માધ કાપ્યાં શસ્ત્ર; ધર્મ વિરથ કીધુ રાધ;
બીજિ રથ બિશા યુધિષ્ઠિર, ભડું પામીનિ જાધ. ૩૮
- ભૂરિ રાજશ્ચં સાત્ત્વિક ભડિ; અન્યોઅન્ય મૂકિ બાણુ;
એક સાંગિ મારી ચાદવિ, ભૂરિરાધ તિજિઆ પ્રાણુ. ૩૯
- અશ્વત્થામા આવ્યુ ગટોરગજશ્ચં, અશ્વ કીધી વૃષ્ટિ;
અન્યોઅન્ય ઢાંકયા આયુધ, નહીં દેખીધ તે દષ્ટિ. ૪૦
- એક બાણુ મારી પાડિઉ, ભીમપુત્ર થયુ મૂર્છાધ;
રથ વાલી રણુ થકી; સારથિ લેધ તે જાધ. ૪૧

જોઇ કોપ પામ્યુ વૃકોદર, તવ આવ્યુ દુર્યોધન;
 તવ કવચ કાપ્યું ભીમનું; મૂક્યાં બાણ અન્યોઅન્ય. ૪૨
 સવિ બાણ છેઘાં સાંગિ તોમર; તવ ભીમ ચઢિઉ ક્રોધિ;
 એક બાણ મૂકી અશ્વ રથ, સારથિનુ કીધુ લોપ. ૪૩
 ભઙ્ગ પામ્યુ કૌરવપતિ, જોઇ ભીમિ કરચુ શર્જનાદ;
 સિહિદેવશ્નં સર્જામ કરિ કર્ણ; વીરમન્તિ વિખવાદ. ૪૪
 તવ સારથિ મારચુ કરણનુ, સિહિદેવિ શત લેઇ બાણ;
 રવિસુતિ તવ કીધુ વિરથ, માદ્રીસુત નિરવાણ. ૪૫
 આયુધ કાપ્યાં સરવ તેહનાં; ધર્યું ચક્ર યે રથિ;
 તે આદિ આવી કરિ કટકા, એહ્વુ સૂર્યસુત સમરથ. ૪૬
 ગજ અશ્વ નર મરણ પમાડ્યા, તે મારિ ગિચલી સિહિદેવ;
 અધવચથી કટકા કરિ કાપી, કરણ મહા ભડ ખેવ. ૪૭
 સિહિદેવ નાહુ, ધસ્યુ કરણ, જૈ પાસિ બ્રોહ્મ વચન;
 ધનુષિ ઠેંશી ઠેલી કહ્યું: “વઢ્યુ જા તૂં યહાં અનુજન. ૪૮
 આજ પછિ મા કરેશ યુદ્ધ; જા ધિરિ; જોશિ વાટ તાહરી સર્વ.”
 દુઃખી થૈ સિહિદેવ કિહિ: “આજ ગિતારચુ માહુરુ ગર્વ.” ૪૯
 ધૃતરાષ્ટર કિહિ: શિ નવિ મારિઉ? મુનિ એહ વિરિમ વાત.
 સગ્ગે કિહિ: જાવા દીધુ તે માટિ, કર્ણિ વચન આપ્યું માત. ૫૦
 હાવિ સાંભલિ, રાજા! હું કહું, તુઝનિ યુદ્ધનુ વિસ્તાર.
 ભાઉ કિહિ: યેહનિ કૃષ્ણ સારથિ, તેહ કિમ પામિ હારિ? ૫૧
૧૦૮૩

કંઠવું ૨૬ મું—રાગ એજ

શલ્ય તણુ તૂં સુણિ સર્જામ; વૈરાટ આવ્યુ છિ તેણિ હામિ;
 અધોર નિશા મધિનિ સમિ રે. ૧
 હાલ-માધનિશા આવ્યુ મછ શલ્યશ્નં; કર્યું યુદ્ધ અનન્ત;
 શતાનીક પુત્ર વૈરાટનુ, માદ્રીપતિઘ કીધુ અન્ત. ૨

- મહાપતિ નાહકું ભર્જી ધરીનિ; મૂર્છા પમાડયુ સોધ;
અર્જુન સાથિ અલમ્બુ રાક્ષસ, યુદ્ધ સખલું હોધ. ૩
- રથ આઠ ચક્રનુ; અશ્વ શુચિમુખ; વીંટી કરેણુની માલ;
રુધિર ટીપાં પડિ ધન્યથી, એહવી અસુર કરી ઝાલિ. ૪
- રથ મદ્યુ રીંછ-ચરમશં; તેણિ બાણ મૂક્યાં અનન્ત;
તવ બાણ મૂકી પારથિ, રથ-અશ્વ-સારથિનુ [કરયુ] અન્ત. ૫
- હવુ બ્યાકુલ અસુર નાહકું; સેના પામી ભર્જી;
તવ શકુનિ મૂર્છા હવુ રણિ, યુદ્ધ કરિ નિકુલ-સર્જી. ૬
- ધૃષ્ટદ્યુમન આબ્યુ દ્રોણશં; તેણિ કરયું યુદ્ધ અનન્ત;
દ્રુમશરણુ એક કૌરવ તણુ, તેહનુ દ્રુપદસુતિ આણ્યુ અન્ત. ૭
- એક સાંગિ મારી દ્રોણુનિ, ધૃષ્ટદ્યુમન ધરી મનિ ખેદ;
કર્ણુ વીરિ આવતી વજ્ર-ધારાધ કીધી છેદ. ૮
- મહારથી તે સાતિ મિલી, વીંટી વલ્યા ચુહુપાસિ;
બાણ આપિ દશોદિગથાં, છાણુ રવિ આકાશિ. ૯
- ધૃષ્ટદ્યુમન રણિ રહી એકલુ, રથ ફેરવિ બલવન્ત;
મારિ શરે શર, મહારથી સાતિ, તેહના આયુધનુ કરિ અન્ત. ૧૦
- કર્ણુ-દ્રોણુ-આદિ સહ, ધૃષ્ટદ્યુમનિ કીધા ભર્જી;
એહવું અતુલ પ્રાક્રમ જોધ રક્ષાધ, આબ્યા સાર્ત્વિક-સર્જી. ૧૧
- શલ્ય શકુનિ અલમ્બુસ નિ, દુર્યોધનના યે ભ્રાત,
ગજ લક્ષ હય સવા લાખ લેધ, કરિ યુદ્ધ નર-સર્જીતિ. ૧૨
- અતુલ યુદ્ધ અર્જુન કરિ; રથ પ્રેરયુ જગજીવનિ;
કર્ણુ દ્રોણુ આદિ સર્વ છિ તિહાં ભડિ, સાર્ત્વિક ધૃષ્ટદ્યુમન. ૧૩
- અસ્ત્ર શસ્ત્ર આયુધ ગદા, બાણિ કરિ સખલુ માર;
વાખ્યું પ્રાક્રમ બિહૂ મિલી, કરયું દલ સર્જાર. ૧૪
- સાર્ત્વિક શોભા શી કહું ? પ્રલિ-કાલિ એહવુ ધશ !
બાણ મૂકિ છિ ચેટલાં, તેટલાં છેદિ શિખ્ય. ૧૫

- ગજ અશ્વ નર કંકા થઇ, ભિડિ સરિ આકાશિ;
ભર્જ પામ્યું સેન-કૌરવ, નાહ્નું જાઇ ચુહુપાસિ. ૧૬
- ત્રાસ પામ્યા યોધ દેખી; હવુ તિહાં હાહાકાર;
અર્જુનિ કીધું પ્રતિદલ તિહાં; શલ્ય પામ્યુ છિ હારિ. ૧૭
- ઠામિ ઠામિથી નાહસિ સહ, ધીરજ છાંડી ધીરિ;
દેવદત્ત પૂરયુ અર્જુનિ; પઞ્ચજન્ય શ્રીયદુવીરિ. ૧૮
- સાત્ત્વિકિ કીધી ગરજના; શર્જનાદ કરયુ ધૂષ્ટભુમનિ;
દલ-ભર્જ જાણી દ્રોણ કર્ણુ છિ, તિહાં આવ્યુ દુર્યોધન. ૧૯
- નિઃશ્વાસ મૂકી દુઃખિઉ ચૈધ, કિહિ: “સુણુ, ગુરુ! તહમ્યો કરણુ!
વધારી વદવાડિ તહમ્યો, માહ્સરા બ્રાત કરાવ્યા મરણુ. ૨૦
- જુ અર્જુન દીધુ આવવા, માહ્સરુ બહેવી કરાવ્યુ નાશ;
પ્રીતિ રાખી વદુ નહીંતુ, શિ ન જાઉ તેહનિ પાસિ? ૨૧
- પ્રથમ ધમ જુ જાણતુ તુ, નહીં માંડત યુદ્ધનું કાજ;
ખરાખરં પાસૂં કરુ તુ શિ ન, પ્રખલ યુદ્ધ કરુ આજ? ” ૨૨
- એહવાં વાઇક સાંભલી, કર્ણુ દ્રોણ ચઢિઉ કોપ;
જાણુ મૂકી જાલિ વહિ, તિમ પાણ્ડવ દલ કરચું લોપ. ૨૩
- એકી ગમાં મારિ દ્રોણ કોપિ, એકી ગમાં ભડ કરણુ;
ગજ અશ્વ યોધા મહારથી, રણિ પડ્યા પામી મરણુ. ૨૪
- કુહુના છેઘા પાગ કર, કુહુની નાસિકા કર્ણુ નિ શીસ;
નાહ્નું કો અધમુઆ પાડ્યા, ધમ કરી કરણિ રીસ; ૨૫
- કો પડિ નિદ્રાવશિ થકા; મીંચ્યાં નેત્ર દલિઆ ધરણિ;
અતિ વ્યાકુલ સમીપ થઇ જહુ જ્યોધ પામિ મરણુ. ૨૬
- સાત્ત્વિક વીંટયુ સરવિ મિલી, સેન પાણ્ડવનું પામ્યું ભર્જ;
એહવુ પ્રલિ જાણી પૃથ્વીધ; સતિ વચન કિહિ શ્રીરર્જ: ૨૭
- “અરે બાપ! અર્જુન જોનિ, કર્ણુ દ્રોણ કરિ સર્ધાર;
ધન્ય, સાત્ત્વિક એકલુ રણુ; યુદ્ધ કરિ વડી વાર. ૨૮

- ફેરવુ દલ યોધ આપણા, જાઇ સાહિ સાત્ત્વિક-સાથિ;
દીવી નાખુ સરવ કો, આયુધ અહુ તહમ્યો હાથિ." ૨૯
- એહવી સુણી વાણી જ્યોતિ નાખી, સુભટ સવિકા ધાઇ.
અર્જુન કિહિ: "હજુ કર્ણુનિ; રથ હાંકુનિ, જહુરાઇ! ૩૦
- એ નિકન્દન કરશિ સેન આપણું, સહી સૂર્યસુત બલવન્ત;
હું તુ હવડાં જાયેશ નાશી, કાં કરયુ એહુ અન્ત." ૩૧
- તેણિ સમિ આવ્યા ધરમ કિહિ: "સાંભલુ, રે શ્રીરજ્ઞં!
બુખ્ય પાડિ યોધ આપણા; દલ આપણું પામિ ભજ્ઞં." ૩૨
- એહવાં વાઇક સુણી પારથનિ, મન માંહિ આવ્યુ ખેદ:
"સ્વામી! રથ હાંકુ રણુ વિષિ; કર્ણુનું શિર કંઈ છેદ. ૩૩
- મુઝનિ આપુ આગન્યા, આજ માંહે કિ પામું પતન."
એહવી સુણી વાણી કૃષ્ણ કિહિ: "સાંભલિ, રે અર્જુન! ૩૪
- એ યોધ મહાબલ પ્રાકમી, સુરરાજ સરીખુ સોઇ,
એ સમોવડિ યુદ્ધ કરિ એહુ, નથી તિહાં નર કોઇ. ૩૫
- એક તું રિહિ સન્મુખ એહુનિ; ગટોરગછ યુદ્ધ કરિ બલવન્ત;
હેડમ્યાનન્દન ભલુ છિ, તેહના, પ્રાકમનુ નહીં અન્ત. ૩૬
- દેવ-દૈતિ-માનુષ યુદ્ધ બિહિ; કુશલ આયુધિ ત્રિભુવનિ ગતિ;
તેત્રીસ કોડિ સુર યક્ષ કિન્નર, જીતવા ચેહુની મતિ. ૩૭
- એહુ બીમ-પુત્ર છિ પ્રાકમી, મોકલીઈ સર્જામિ;
એક સાંગિ છિ તેહ કહિ; તિહાં લગિ તાહડે નહીં કામ. ૩૮
- તું-નિમિત્તિ રાખી રહ્યુ છિ, રથ બપરિ દીસિ તેહ;
એકવીરા નામ ચે તેહનું, સુરરાઇ આપી ચેહ. ૩૯
- બીમપુત્રનિ મોકલુ, તે, કરશિ સહુનુ નાશ,"
ધમ કહીનિ તેડયુ કૃષ્ણ; સુણી, ગટોરગછ આવ્યુ પાસિ. ૪૦
- નર-નારાયણ આગલિ જઇ, તેણિ કરયુ તિહાં નમસ્કાર:
"આગન્યા આપુ, પ્રભુ! મુઝનિ; ત્રિભુવન કંઈ સંધાર." ૪૧

શ્રીકૃષ્ણ કિહિ: “રે ખાપ! જા તૂં; કરુ કર્ણશં સર્ગ્રામ;	
સમિ વેલા આજ છિ; તૂં, અવસરિ આવ્યુ કામિ.	૪૨
સમુદ્ર શત્રુરપિઆ-મધિ, પડ્યા તાહરા તાત;	
નાવ થઇનિ તારવા તૂં પુત્ર ત્રિભુવનિ વિખ્યાત.	૪૩
અહમ્યો તિહાં નથી ચાલતૂં; કર્ણ કરિ દલનુ નાશ;	
સિંહ આવિ એક ચિમ, મૃગયૂથ પામિ ત્રાસ.	૪૪
ઉદ્ધારિ કુલનિ; રખિ લજ્જા! જીતિ તૂં જૈ કરણ.”	
આશ્રિજ્ય અર્જુન થયા સુણી, વચન-અશરણશરણ.	૪૫
પારથ કિહિ: “જાઉ, પુત્ર! કરવા, સર્ગ્રામ કર્ણનિ સાથિ;	
આધાર માહરિ ત્રણનુ, વલિ રાષ્ટ્ર શ્રીયદુનાથ.	૪૬
એક સાત્ત્વિક, ભીમ ખીજુ, ત્રીજુ, પુત્ર! તૂં ધન્ય;	
તાહરી સાહિ સાત્ત્વિક મોકલૂં, જૈ મારિ યહાં રવિતન.”	૪૭
એહવાં સુણી વાઇક સજ થયુ, ગટોરગછ બલવન્ત.	
ભાઉ કિહિ: શ્રોતા! સાંભલુ, ઇહાં થશિ યુદ્ધ અનન્ત.	૪૮
	૧૧૩૧

કંઠવું ૨૯ મું—રાગ ગૌડી

વૈશમ્પાયન કિહિ: સુણિ રાષ્ટ્ર! માગી શીખ ભીમપુત્ર યુદ્ધિ જામ;	
મેઘશ્યામસુન્દર તવ રૂપ; રથિ વીંટયાં કરેણનાં પુષ્પ;	૧
કવચ ટોપ પાખર આભરણ; અતિ શોભા ધરિ કુણ્ડલ કરણિ;	
મુખિ નીકલિ પાવકની જવાલ; કૌરવદલ આવ્યું તતકાલ.	૨
જેઘ કરણ-મનિ આનન્દ વરયુ; ગટોરગછ દેખીનિ હશ્યુ;	
કૌરવ સહૃદ પામ્યા ત્રાસ: ‘આવ્યુ કાલ; કરશિ સહનુ નાશ.’	૩
આવી યુદ્ધ માંડયું કર્ણનિ સાથિ; ભીમપુત્ર વાવરિ ભલા હાથ;	
દુર્યોધન દલ પ્રેરિ ચેટલિ, અસુર એક આવ્યુ તેટલિ.	૪
જરાસુર રાક્ષસનુ તે પુત્ર; પાણ્ડવનુ કહાવિ તે શત્રુ;	
કૌરવપતિ આગલિ જૈ રહ્યુ; સમાચાર માંડી સવિ કહ્યુ:	૫

“આવ્યુ તુઝ કહિ તાહરું કરિવા કામ; શત્રુ ભીમ તણુ ટાલું ઠામ.”
 સુણી આનન્દુ દુર્યોધનઃ “જા, રે શર! વેગિ હણિ ભીમતન. ૬
 પાણ્ડવનિ મારશં સહી અહમ્યો, રાક્ષસનુ વધ જૈ કરુ તહમ્યો.”
 સુણી જટાયુ આવ્યુ સર્ગામિ, ગટોરગછ ઊભુ યેણિ ઠામિ. ૭
 મિત્યા બિ રાક્ષસિ રાક્ષસ સોધ; અરે યુદ્ધ અહભુત બહુ હોધ.
 કર્ણુ દુઃશાસન મિલી દલ બહુ, પાણ્ડવ-સેન સર્વારયું સહ. ૮
 એકલુ ભીમસુત તેહ ભડિ; તેહનિ બહુ કૌરવ યોધ નડિ.
 ગટોરગછ વ્યાકુલ અતિ થયુ; પડયું પાણ્ડવદલ, જોધ કોપિઉ. ૯
 મૂકી બાણ કાપ્યાં શસ્ત્રજ સહી; મૂકી અસુર રથ ઊતરયુ મહી;
 મુષ્ટિ એકનુ કરયુ પ્રહાર, હેડમ્બ-સુતનિ દસમિ દારિ. ૧૦
 ચોટ્યાં નેત્ર; મીંચ્યાં; કલ થધ; જગ્યુ એક મારી મૂઠી જધ;
 જાલિ હસ્ત નિ ધાલ્યુ બાથિ; ઊંચુ અક્ષાલ્યુ અવનિ-સાથિ. ૧૧
 હાથથી છૂટયુ જટાયુ જાણિ, માયા પ્રકટ કીધી નિરવાણુ;
 તેણિ હેડમ્બ પછાડયુ મહી; કરિ યુદ્ધ; મારિ ઊંચલી સહી. ૧૨
 કરિ અન્યોઅન્ય વજની પિરિ પ્રહાર; હેડમ્બ હવુ પાવક તેણી વાર;
 પ્રજલ્યુ જટાયુ નિ ચઢિઉ કોપ; જટાયુ હવુ વાયુ; વહિ કરયુ લોપ. ૧૩
 રાક્ષસરૂપ લેખ ધરયુ સર્પ; ગરુડ થૈ ગટોરગછિ હરયુ દર્પ.
 હવુ મેઘવલુ; હવુ પવન; હસ્તી સીંઘ થૈ પડિ અન્યોઅન્ય. ૧૪
 સૂર્ય થયુ જટાયુ તેણી વાર; રાહુ થૈ ભીમપુત્રિ કરયુ આહાર;
 અનેક રૂપ માયાવીધ કરયાં; વલતાં બિહૂધ આયુધ ધરયાં. ૧૫
 બાલાં ભોગલ નિ ગુરજ ગદા; કરિ યુદ્ધ; મારિ બિહૂ તદા.
 પછી ભીમપુત્રનિ ચઢિઉ કોપ: ‘હાવિ દુષ્ટનિ હું’ કરું લોપ.’ ૧૬
 ઊડયુ ઊપરિ; અન્ત્રિક્ષ જૈ પડયુ; જાણિ પ્રૌઢ પર્વત ગડગડયુ!
 ગ્રહી ચરણુ ઊંચલ્યુ લેખ શીસ; ઘણ્ટી તણી પિરિ ફેરવ્યુ દિશિ; ૧૭
 કીધુ ચૂર; મૂકયુ મહી સાથિ; જાલ્યા કેશ ખર્જ ગ્રહી બીજિ હાથિ;
 વાયુપુત્ર મનિ આણી ખેદ, જટાયુ તણું કીધું શિરછેદ. ૧૮

અણુ શીસ હસ્તિ ચાલિઉ; દુર્યોધન છિ તિહાં આવિઉ;
 મસ્તક નાખ્યું રથ ઊપરિ જાણી; શર્જનાદ કીધુ નિરવાણુ. ૧૮
 હશી વચન બોલ્યુ ભીમતનઃ “આ લિ મસ્તક, દુર્યોધન !
 વલિ જાગિં યુદ્ધિ રહાં રવિતન્ન; તેહનું તુઝનિ આપેશ વદન.” ૨૦
 જોષ સવિ કૌરવ પામ્યા ત્રાસ; ગટોરગછ આવ્યુ કર્ણનિ પાસિ;
 મારી સેન સવિ કીધું ભજીં; નાહ્કા યોધ; રહ્યુ કર્ણ એક સઙ્ગિઃ ૨૧
 મૂકિ બાણ અન્યોઅન્યિ ભડિ ઇમ્મ, ઇન્દ્ર વૃત્રાસુર વદિઆ યિમ્મ;
 કવચ ખિહ્નાં કટકા થયાં, રગ્તપલાશ ચેહ્વાં ફૂલિઆં. ૨૨
 મારિ બાણ દેહ માંહિ બેદિ ઇમ્મ, અર્પ ખિલ માંહિ પિસિ યિમ્મ;
 માયા પ્રકટ કરી તેણી વાર; અસુર કોટિ થયા, નહીં પાર. ૨૩
 અહી આયુધ પર્વત નિ વૃક્ષ, મારિ કર્ણ નિ રહ્યાં અન્ત્રિક્ષ;
 સાંગિ ગદા તોમર નિ ત્રિશૂલ, ફરશી નેજા કણ્ટક-મૂલ, ૨૪
 વાહિ ખેડાં ખપુઆ તરવાર, આવિ રવિસુતનિ કરતાં માર;
 કાપિ કરણ આવતાં તત્ખેવ, માયા સકલ ટાલી અશ્વમેવ. ૨૫
 મૂક્યું ચક્ર હેડમ્મિ એક; આવતું રવિસુતિ છેઘું વિશેખ;
 આવતું રવિસુતિ છેઘું યદા, વલી પૂંઠલિથી મારી ગદા. ૨૬
 તેહ આવતી કીધી છેદ, ભીમપુત્ર મનિ પામ્યુ ખેદ;
 પછિ ઉતપતિઉ તેહ અન્ત્રિક્ષ; કરિ વૃષ્ટિ કરણુ ઊપરિ વૃક્ષ. ૨૭
 કાપિ કરણ આવતાં ચુહુપાસિ; રાક્ષસ કોટિલક્ષ કીધા નાશ;
 ઢાંક્યુ ભીમપુત્ર દીસિ નહીં દષ્ટિ; વેખ્યુ ઠામિ ઠામિ કરી બાણવૃષ્ટિ. ૨૮
 રથ ભાંજ્યુ; કરણિ કરચુ કોપ; ગટોરગછ પછિ થયુ અલોપ;
 પ્રગટ અસ્ત્ર રવિસુત કરિ બહુ; કાપિ અસુર આવતાં સહ. ૨૯
 પછિ ઊંચુ ઊડચુ આકાશિ; પડચુ ધરણિ, શ્વેત થઇ નિઃશ્વાસ;
 શર્જનાદ કીધુ તવ કરણિ; સહ્રષ જાણ્યું ચે પામ્યુ મરણ. ૩૦
 કરી હરખ વેગલા રહી જોષ; પણિ પાસિ નવિ આવિ કોષ;
 કાણુ એક થઇ ચેટલિ, ઊડચુ વીર ગટોરગછ તેટલિ. ૩૧

વધ્યું શીસ ઉર પેટ વદન, મેનાક પર્વત ચેવડું તન;
 બહુ ચાંપ્યા; ભક્ષ કીધા બહુ; ફરિ દશોદિશિ નાહ્યા સહ. ૩૨
 ધડી એકિ જલ ધડીય પાવક-જવાલ; પિહુ વીર પછિ ગયુ પાતાલિ;
 ફરી સ્થાનકિ આવ્યુ તે ચાંહિ, રથિ બિશી કરણુ ઊભુ ત્યાંહિ: ૩૩
 “અરે સૂર્યપુત્ર! સાંભલિ, કહું વાત; હવડાં શિર કહેં તાહું મહીપાત.”
 માયા રચી રણુ મધિ સહી; નિજ રણિ પડિ આયુધ થૈ મહી. ૩૪
 હવુ વ્યાકુલ કર્યું જુદા આકાશિ; માયાવી પર્વત થયુ નાશ;
 વલી મેધ થૈ ગાળિ ગડગડિ, કરિ વૃષ્ટિ પાપાણુ પ્રોઢા પડિ. ૩૫
 હવ્યું દલ બહુ, રવિસુત ચદિઉ કોપ, વાયુ-અગ્નિ મેધ હવુ અલોપ;
 પછિ હવુ વાધ રીંછ સર્પ સહી; દસોદિશિથી આવ્યા વહી. ૩૬
 પડ્મીજાતિ વલી રૂપ અનેક; લખ કોટિ અસુર થાઇ એક;
 પડિ પાહણુ પર્વત નિ વૃક્ષ; ચાંપ્યા કો; મારચા કો; કીધા ભક્ષ. ૩૭
 કૌરવાદિક જોઇ પામ્યા ત્રાસ; મારી કરણિ સવિ કીધા નાશ;
 રાક્ષસરૂપ ધરિ છિ બહુ; રવિસુતિ તે સર્વારચા સહ. ૩૮
 મહાબલિઉ છિ અતિ બલવન્ત; કેટલા યોધનુ આણ્યુ અન્ત;
 રક્તનેત્ર જાણિ શિવ વિકરાલ, જાણિ આજ કરશિ પ્રલિકાલ! ૩૯
 તિમ રવિસુતિ કીધું; ધરિઉ કોપ; માયા સકલ શરિ કીધી લોપ;
 ભીમપુત્રાનિ ચઢી તવ રીસ; મૂકી સાંગિ ચે નિરમી ઈશિ. ૪૦
 તે આવતી ગ્રહી કરણિ હાથિ; મારી પાછી; રથ લેઇ ગૈ અશ્વસાથિ;
 જોઇ ઊતરયુ ભીમપુત્ર તતકાલ; સાંગિ મારી રથ લેઇ પાતાલિ. ૪૧
 દેવદાનવ યક્ષ અન્ત્રિક્ષિ જોઇ: ‘ધન, ધન, કરણુ સમુ નહીં કોઇ.’
 આવ્યુ ગટોરગછ બિશી બીજિ રથિ; કરણુ વીર યોધુ છિ સમરથ. ૪૨
 ત્રણિ બાણુ વલિ મૂક્યાં કરણિ; લાંબુ રથ; અશ્વ-સારથિ હવુ મરણુ;
 ગટોરગછ પામ્યુ અન્તરધાન; સજ્જે કિહિ: સાંભલિ, રાજન! ૪૩
 અસુર એક અલાયુધ નામિ, આવ્યુ, દુર્યોધન ચેણિ ઠામિ.
 પૂર્વ વૈરી પાણ્ડવનુ ચેહ, લક્ષ યોધા લેઇ આવ્યુ તેહ. ૪૪

ભીમ જીપરિ તેહ્નિ છિ રીસ; આવી દુર્યોધનનિ નામ્યું શીસઃ
 “સ્વામી ! હું છું વેરી પાણ્ડવ તણુ; ભીમિ અમ કુલ-વધ કીધુ ધણુ. ૪૫
 હેડમ્મ-બકાસુરતુ કીધુ અન્ત; કિમિર અસુર હૂતુ બલવન્ત;
 હેડમ્મા સ્ત્રી રાખિ ધિરિ; તે દુઃખ છિ; લેશ તેહ્નું વિર. ૪૬
 તે માટિ વાલિ દલ તાહ્નું, રાધ ! હું કરું યુદ્ધ, પાણ્ડવ વશિ થાધ.”
 દૈતિ તણાં એહ્વાં સુણી વચન્ન, અતિ મનિ હરખ્યુ દુર્યોધન્નઃ ૪૭
 “અરે વીર ! સાંભલિ બલવન્ત ! ભીમ તણુ, જા, તું કરિ અન્ત.”
 એહ્વાં વચન રાજનાં સુણી, ચાહ્યુ અસુર સેના લેધ ધણી. ૪૮
 શ્રોતાજન ! સાંભલજ્યો એહ, ગટોરગછનું પ્રાક્રમ છિ ચેહ.
 ભાઉ કિહિ ખિહ કર જોડિઃ કૃપા કરજ્યો શ્રીરણુછોડ ! ૪૯

૧૧૮૦

કંઠવું ૨૮ મું—રાગ એજ

સજ્જે કિહિઃ સાંભલિ, તું રાધ ! અસુર અલાયુધ યુદ્ધિ જાધ;
 ગટોરગછ સરીખુ સમરથ; ગજ સમાન અશ્વ; વજ્રમિ રથ. ૧
 ગર્ધવના સરીખુ તેહ્નુ સાદઃ ભીમ-આગલિ કરચુ શર્જનાદ;
 દૃષ્ટી યોધ આશ્રિજ્ય બહુ થયા; ભીમસેનનિ આગલિ ગયા. ૨
 હરખ્યુ રાક્ષસ જોધ તે વાર; “આખ્યુ શત્રુ, લાવિ કરું સર્વાર.”
 ઇમ કહી તેણિ મૂક્યાં બાણ, ભીમ અસુરિ હાંક્યુ નિરવાણ. ૩
 સેન સકલ પાડ્યું મહી સાથિ; ગદા એક પ્રોલી ગ્રહી લાંથ;
 મારી શીસિ ફેરવી ધરી કાલ; તૂંબલા મધિથી નીકલી અગ્નિજ્વાલ. ૪
 અલાયુધ ઇમ પ્રાક્રમ કરચુ બહુ; પ્રાજે કરતુ સેના સદ્ધ;
 પાડ્યા અશ્વ, રથ કરયા લોપ, તવ ભીમનિ ચદિઉ ટોપ. ૫
 જોધ અતિ રાખસ કેરુ ક્રોધ, મૂકી અસ્ત્ર અધવચિથી કીધુ રોધ;
 હેડુ ઊતરચુ વ્યાકુલ થઇ, મારી મુષ્ટિ રાખસનિ જઇ. ૬
 અન્યોઅન્ય મારિ પડ્યાધ; પડિ ભોમિ વલી ખિદા થાધ;
 ગદા સાંગિ ભોગલ તરવાર, ગ્રહી ચરણ હરતીનુ કરિ માર. ૭

હણ્યા અશ્વ માંહોમાંહિ અનન્ત, તવ અર્જુનનિ કિહિ ભગવન્તઃ
“અસુર પ્રાક્રમ સખલુ કરિ,

હય ગજ દલ (તે) આપણું હણ્યું મરિ.” ૮

ધ્રમ કહી તેડયુ ગટોરગછ પાસિ: “જા, રે વીર ! કરુ અલાયુધનુ નાશ.
થાઇ વ્યાકુલ સહી તાહુરુ તાત; હણી એહનિ જાજ્યે કરણુ-સદ્ધાતિ.” ૯
આણ્યુ રણિ વીર સુણી વચન્ન; ભીમ ગયુ યહાં છિ રવિતન્ન;
માંડયું યુદ્ધ રાખસિ અન્યોઅન્યિ; અલાયુધિ વિચાર એક કીધુ મનિ. ૧૦

મારી ભોગલ લોદા તણી, વાગી શાસિ હેડમ્મનિ ધણી;
વલી સાંગિ મૂકી પૂંઠિથી, જોઇ ભીમપુત્ર ઊતરિઉ રણથી. ૧૧
રસાતલિ રથનિ લેઇ ગઇ, ઊડયુ ભીમપુત્ર રણુ અન્ત્રિક્ષ જઇ.
રુધિર તણા વરસિ વરસાદ; અન્ત્રિખથી વરખા કરિ પાત. ૧૨

પાડિ છિ પર્વતશિખર અનેક, કાપિ ધાઇ; ગદા મારિ અકેક;
શિખર અનેક યિમ પર્વત તણાં, અન્યોઅન્યિ લેઇ નાખિ ધણાં. ૧૩
ખૂટયાં પ્રખ, આયુધ નહીં લેશ, નાખી મુગટ ખિહ્મ સાહ્યા કેશ;
જંચુ જંચલી નાખિ મહી સાથિ; ભીડી ભચરડી અર્જુ ચરણ હાથ. ૧૪

તવ ભીમપુત્રનિ ચઢિઉ કોપ: ‘એ પાપીનિ હાવિ કરું લોપ.’
ધ્રમ કહી ઊડયુ તે આકાશિ; પડયુ ત્રુટી જપરિ કરિવા નાશ. ૧૫
અહી પૃથ્વીઇ નાખ્યુ સહી: કાપ્યું ખર્જ વડિ શીસ અહી;
શર્જનાદ કીધુ ગડગડાટ; કૌરવ દલ તણુ વાણ્યુ ડાટ. ૧૬

પાણડવ આનન્દ પામ્યા ધણું; ગટોરગછિ શીસ અણું તેહ તણું;
લેઇ નાખ્યું રથિ-દુર્યોધન્ન: “આ લિ તાહુરા વાહ્લાનું વદન્ન. ૧૭
વલી કહું: જાજિં કરણુ-પાસિ, તેહ શીસ આપેશ કરી નાશ.”

ધ્રમ કહી કીધુ નાદ શર્જ તણુ; દુર્યોધન્ન લિ પામ્યુ ધણુ. ૧૮
હવુ હરખ ધર્મ-કૃણુ-અર્જુન્ન: “ભલુ પુત્ર! તું તુ ધન્ય ધન્ય.”

કૃણુ તણાં એહવાં સુણી વચન્ન,
કૃણુ ગટોરગછ આખ્યુ યહાં રવિતન્ન. ૧૯

માંડ્યું યુદ્ધ, બિહુ સરીખા શર, કૌરવદલ સવિ કીધું ચૂર;
 કરણિ પાંચ તીવ્ર મેહલ્યાં બાણ, ગટોરગછ વ્યાકુલ થયુ જાણિ. ૨૦
 તીવ્ર બાણ દસ મારયાં સહી; રથ સારથિ અશ્વ પાડ્યા મહી;
 થે કો યોધ હતા કરણ પાસિ, તેહનુ ભીમપુત્રિ કીધુ નાશ. ૨૧
 પછિ પામ્યુ તેહ અન્તરધાન; બીધા યોધ સુભટ રાજન.
 અન્ત્રિક્ષ જોધ કરણ પામ્યુ ત્રાસ: 'રખિ પડિ માહુરુ કરશિ નાશ.' ૨૨
 એહવૂં વિચારીનિ મૂક્યાં બાણ; શરિ કરી છાણુ અન્ત્રિક્ષ જાણિ;
 બાંધી ઠાઠડી દિશોદિશિ સહી; કરણ સુભટ મધિ રહ્યુ તહીં. ૨૩
 ભીમપુત્રિ મનિ કરયુ વિચાર; હવુ મેધ માયાધ તેણી વાર;
 અગ્નિ તણુ વરસિ વરસાદ; લાગી ઠાઠડી બલવા વિખ્યાત. ૨૪
 પડિ અશ્વ આયુધ નહીં પાર, ગદા સાંગિ તોમર તરુવાર;
 શલ્યા મોગલ થાધ છિ વૃષ્ટિ, નાંખિ અસ્ત્ર કો દીસિ નહીં દષ્ટિ. ૨૫
 શિખર પાદણુ પર્વત બહુ પડિ, તેણિ અશ્વ ગજ બહુ રડવડિ;
 અદ્વૃષ્ટ થકુ આજિ ગડગડિ; યોધ કો ન દીસિ, આયુધ પડિ. ૨૬
 નાહુઠા યોધ, સવિ પામ્યા ત્રાસ; કૌરવદલ સવિ કીધું નાશ;
 કરણ થોબ્યુ તેણિ સમિ, અસુર અનન્ત અન્ત્રિક્ષ રહી ભમિ. ૨૭
 વાખ્યા અસુર લક્ષ કોડ અનન્ત; પડિ આયુધ; દલ થાય અન્ત;
 ચાંપી મારિઆ ગજ મહારથી; અવરિ યોધ અશ્વ-સડખ્યા નથી. ૨૮
 કરણ સુભટનિ ચઢિઉ કોપ; આવતાં આયુધ કરયાં તે લોપ;
 થાકયુ કરણ અસ્ત્ર છોદિ અનન્ત, પણિ તેહનુ નહીં આવિ અન્ત. ૨૯
 અસુર-વૃદ્ધિ-માયા ફરી થાધ; નાખિ અસ્ત્ર; કો નવિ રહ્યું જાધ;
 પડિ પાદણુ પર્વત આકાશિ; ચાંપી દલ મારયું નાહુઠું ચુહુપાસિ. ૩૦
 રહ્યું યુદ્ધ, કુણુ સાથિ મરિ? મરિ ચમ્પાધ શલ્યા પડિ;
 તવ તિહાં વરત્યુ હાહાકાર; માંહોમાંહિ તિહાં કરિ છિ વિચાર: ૩૧
 "પાણ્ડવનું પાસું કરિ દેવ; અન્ત્રિક્ષથી મારિ અશ્વમેવ;"
 નાહસિ, 'અનાથ થયા,' ઇમ કહી,
 કૌરવ અસ્ત પામ્યા યુદ્ધ કરિ નહીં.

રહ્યું કરણ, એકલુ શું કરિ? પડિ આયુધ પ્રાણી બહુ મરિ;
પડયુ ભડું; બહુ પામ્યા ત્રાસ; શબ્દ ચુલુગમાં થાએ નાશ. ૩૩
દ્રોણાચાર્ય આદિ સહુ યોધ, જોઇ આશ્રિજ્ય પામ્યા ક્રોધ:
“કુહુ, ભાઇ! એહનુ શુ કરવુ સઝ્ય?”

મિલી સહુ પરહયુ પરપઝ્ય; ૩૪

કૃપા દ્રોણ શલ્ય દુઃશાસન, શકુનિ સાથિ સહુ દુર્યોધન;
આવી ઊભા સવિ કર્ણનિ પાસિ;
કિલિ રવિસુત: “હાવિ કરવુ નાશ. ૩૫

નકૌરવી એણિ કીધી ધરા; યોધ હારિ પામ્યા સવિ ખરા;
એ આવ્યુ પર્વતશુ અહીં; એહ તુ કુહુનિ મૂકિ નહીં. ૩૬
યોજન દેહ એહનુ વિકરાલ; દીસિ કૃતાન્ત સરીખુ કાલ.”

સરવ મિલિ કિલિ: “સાંભલિ, કરણ! નિશ્ચિ એહનું કરવું મરણ. ૩૭
સાંગિ એકવીરા! તું કલિ; તેણિ પાડિ પૃથ્વીઘ એહનિ;
આપણિ સવિ પામ્યા સહી નાશ; શિ અર્થિ આવશિ રહી પાસિ? ૩૮

મૂકિ, વિચાર મા કરિ તું મનિ; જીવેશ તુ જીતેશ, અર્જુન;
એ દુષ્ટ રાખસનુ કરિ સર્દાર.” સુણી કર્ણિ મનિ કરયુ વિચાર: ૩૯
“સાંભલુ ગુરુ નિ દુર્યોધન! એ સાંગિ જીતેશ અર્જુન;

નપાણ્ડવી કરવાનિ અરથિ, રાખી સાંગિ એહ તુ સમરથ.” ૪૦
કિલિ દ્રોણ: “સાંભલિ તું, કરણ! તેણિ દૂકડું આણ્યું મરણ;
નપાણ્ડવી તું કરતુ કરિ, નકૌરવી કીધી તે ખેરિ.” ૪૧

પછિ કરણિ શોક મનિ કરી, વિરાધ સાંગિ તે હાથિ ધરી:
“રાખ્યુ અર્જુન શ્રીમદારાજિ; પાદવિઉ ભીમપુત્ર આજ. ૪૨
એ નિશ્ચિ કૃષ્ણનિ ગમતું કામ; રહ્યુ અર્જુન; માંડે એહનિ હામિ;

સહી મરણ થાઇ એ વડિ; મૂકું સાંગિ યિમ એ દષ્ટિ પડિ.” ૪૩
એહવું વિચારયું કરણિ મન સાથિ;
લીધી સાંગિ વીજલી સરખી હાથિ;

કાલ થયુ કરતુ બહુ નિકન્દન, રાખી હૃતી કરવા વધ અર્જુન. ૪૪

કવચ કુણ્ડલ આપી ઇન્દ્રનિ, પિતાવચનિ માગી લીધી તે કહિ;
કિહિ સન્ને: લેવા ઇચ્છતી તે પ્રાણુ,
અત તણી ભગિની સહી જાણિ. ૪૫

મૂઝી સાંગિ ચાલી આકાશિ; માયા સકલ કીધુ તેણિ નાશ;
નાહુ રાખસ દેખી વ્યાકુલ થઇ; સાંગિ રુદિ મધિ પીઠી જઇ. ૪૬
બાહુરિ નીકલી ગઇ આકાશિ; પડી આગલિ જૈ ઇન્દ્રનિ પાસિ;
ગટોરગછ પર્વત પાડ્યુ મહી; પડ્યુ સેન-કૌરવ-મધિ જઇ. ૪૭
પાણ્ડવકાર્ય કરિવા ધરયુ રાગ, આંધૂં દલ, હણ્યું ચુહુપાસિ;
એક ક્ષોણી તણુ કરયુ અન્ત, પડ્યુ ભીમપુત્ર બલવન્ત. ૪૮

મરણ પામ્યુ એ તેણી વાર, કૌરવદલિ હવુ જેજેકાર;
પાણ્ડવ પાંચિ દુઃખિઆ થયા; નારાયણ આનન્દ પામિઆ. ૪૯
પાંચજન્ય પૂરયુ અવિનાશિ; નાચિ, હસ્તિ તાલી દેઇ કરિ હાસિ;
થાપી પૂઠિ પાણિ અર્જુન, કરયુ નાદ વલી જગજીવન્નિ. ૫૦
અર્જુન આશ્રિજ્ય પામ્યુ ઘણું; આણી દુઃખ અતિશિ પુત્ર તણું,
બોલ્યુ પારથ: “સુણુ, મહારાજ! શોક અતિ, દુઃખ પામ્યા આજ. ૫૧
ગટોરગછ સરીખુ પુત્ર મરિ, તું સ્વામી! શિ હાસિજ કરિ?”
સુણી વચન બોલ્યા અવિનાશ: હાવિ કર્ણ સહી જાણુ થ્યુ નાશ. ૫૨
સાંગિ તણિ બલિ તે ગાજતુ; તેણિ કરીનિ તૂંહિ ભાંજતુ;
એ આયુધ હોઇ જુ એન્નિ પાસિ, તુ કુણિ નવિ ચાલિ, પામિ ત્રાસ. ૫૩
ઇન્દ્ર-ઇશિ-આદિ સરવ હોઇ, કર્ણ જીતવા સમરથ નહીં કોઇ;
ભીમપુત્રનિ જાણુ મુઠિ નથી, મુઠિ કર્ણ જાણુ, સાંગિ જૈ હસ્તથી. ૫૪
કવચ કુણ્ડલ લેઇ ગયુ સુરરાજ; પુત્ર જાણી તાહુ કીધું કાજ;
ઇન્દ્રનું કીર્તન મુખિ જપતુ નામ, તેણિ કરી તાહુ સીધું કામ. ૫૫
એ રવિ-સુત મરણ થાઇ કુણિ નહીં,
ગાજીવ અખિ ભાથા તાહુરા ખૂટિ સહી;
માહું ચક્ર સુદર્શન પાછું ફરિ,
તુ કુણુ એહવુ વાર, યે વધ એહનુ કરિ? ૫૬

ગયાં કવચ કુણ્ડલ નિ ગદા, કંઠે હાસિ તે જાણી સર્વદા;
 ગયું કષ્ટ; કલ્યાણ થયું તુઝ; તેણિ નાચું હર્ષ થાઇ મુઝ. ” ૫૭
 ગટોરગજનુ જાણી નાશ, ધૂતરાષ્ટર મનિ પામ્યુ ઉલ્લાસ;
 કિહિ કથા તૂં, ચતુર સુગ્મણ ! સન્ને મુખિ બોલ્યુ પછી વાણિ. ૫૮
 ભાઉ કિહિ: પ્રભુ ! તૂં અવિનાશિ !
 રાખિ તૂં મુહિ ચરણનિ પાસિ.

૫૯
 ૧૨૩૯

કડવું ૨૯ મું—રાગ દેશાખ

શ્રીહરિ બોલિઆ રે: “ સાંભલિ, અર્જુન ! કહું વાત;
 કર્ણ મહા પ્રાક્રમી રે, તૂં વિના કુણિ નાવિ થાઇ ધાત. ૧
 શીલ વ્રત આચરિ રે, જોષ્ઠાભાણુ કેરુ પ્રતિપાલ;
 અસ્ત્રવિદ્યા આવડિ રે, ચેલવું રવિતેજ તપિ મધિકાલ. ૨
 દુષ્ટસર્જિતિ થકી રે, ભૂંડ કિલિનુ ! તૂં શું જાણિ ?
 દેવ કરી માનતુ રે, હાવિ માનુષ થયુ નિરવાણ. ૩
 તેહ પણ હજી લગિ રે, કો સમરથ નહીં કરિવા અન્ત;
 તેહ વધ તુ ચશિ રે, કહું સાંભલિ તૂં એકચિન્તિ: ૪
 રથચક્ર એહનું ગ્રસિ રે, પૃથ્વી રણ માંદિ, સહી પાલુ થાઇ,
 તે સમિ મારેશિ રે, તુ તે સમિ મરાણુ થાઇ. ૫
 તણ્મયો કારણિ રે, અસુર તણુ બહુ આણ્યુ અન્ત;
 જરાસન્ધ આદિશું રે, શિશુપાલાદિક બલવન્ત. ૬
 આંહિ દૈતિ યે હૂતા રે, અજાયુધ આદિ કરચા નાશ;
 ભીમપુત્ર મારિઉ રે; તેહથી મન માંદિ થયુ ઉલ્લાસ. ૭
 નહીંતુ માદ્રિ મારતુ રે, થાત સુદર્શન ચક્ર લેઇ હાથિ;
 એહુ કો નથી હાવિ રે, પછિ યુદ્ધ કરત એહનિ સાથિ. ૮
 અસુર સંધારવા રે, મિ ધરતુ જિ પ્રદાં અવતાર;
 એહવા વીર રહ્યા પૂંદિ રે, પૃથ્વી કરતિ સદ્ગુણદાર. ૯

મિ કરણુ પ્રેરિઉ રે, મોહ બિપજ્જવ્યુ તેહ્નિ મન્નિ;
 અસુર મરાવિઉ રે, રક્ષા કીધી તૂં, અણુન્ન ! ૧૦
 હાવિ ચિન્તા નહીં રે, કહેશ સમિ કર્યુનુ હુધ નાશ;
 હાવિ સહુ યોધ મિલી રે, આલુ વધ કરિવા દ્રોણુનિ પાસિ. ” ૧૧
 ધૃતરાષ્ટ્ર બોલિઉ રે: સાંભલુ, સન્નિ ! કહું તૂંહિ વાત આજ;
 કૌરણિ કૂંડું કરચૂં રે, સાંગિ ન રાખિ અણુન્નનિ કાજિ. ૧૨
 હાવિ સન્ને કિહિ: સાંભલુ રે, આગલિ થશિ શુ પરપચ્ચ ?
 ભાઉ કિહિ કથા રે: રાખજ્યે હરિચરણિ કરી સચ્ચ. ૧૩
 ૧૨૫૨

૫. દ્રોણવધપર્વ—

કંડવું ૨૦ મૂં—રાગ સામેરી

વૈશમ્પાયન ઋષિ કિહિ: સુણિ, જન્મેજે રાજન્ન !
 કૌરવ આગલિ વાત થઈ, યે હણ્યુ દુ:શાસન ૧
 કરણુ દ્રોણુ નિ કૃપાચાર્ય, શલ્ય બહુ ભૂપાલ.
 દુ:શાસનનુ વધ સાંભલી, રાધ-મુખ થયું વિકરાલ. ૨
 દ્રોણુ પ્રતિ ધમ કીર્ણ: “ ગુરુ ! કરુ માદરી મા ;
 પાણ્ડવરૂપી દુ:ખસાગરથી, ઊતરુ મુઝનિ પાર. ૩
 તહ્મ્યેા મુઝ શિરિ સાહિ છુ તુ, નથી ચિન્ત આજ;
 તે માટિ પાણ્ડવ હણીનિ, મુઝ આપીધ સહી રાજિ. ” ૪
 વચન એહવાં સાંભલી, ગુરુ બોલિઆ મુખિ ચાણિ:
 “ પાણ્ડવ પ્રાજે થાય નહીં, રહ્નિ સાહિ સારજીપાણિ. ૫
 પિતામહનાં વચનથી, પદ અમર પામ્યા ચેહ,
 નિકન્દન કૌરવ કરી, સહી રાજિ લેશિ તેહ. ” ૬
 વચન એહવાં સાંભલી, કૌરવપતિનિ ચી રીસ:
 “ તમ પ્રતાપી શત્રુ પાણ્ડવ, કહે કટકા વીસ. ૭

- સ્વામીજી ! બહુ ધાત કરું છું, ઇચ્છું છું બહુ કામ;
માહું મન સ્થિરતા કિમ રિહિ, જુ તહમ્યો છાંડુ હામ ? ” ૮
- મુણી વાણી દ્રોણ ગુરુ એ, ઊઠ્યા બહુ ભડ-ભાગ;
બાણ ભાથા કરે અહીંનિ, આજ્યા રણિ બહુ રાગિ. ૯
- ક્રોધ-પૂરિત તવ આવિઆ, પાણ્ડવના દલ-મહિ;
પછિ બાણ મૂકી અતિ ઘણાં, બહુ યોધ ટાલી શુદ્ધિ. ૧૦
- એક દસ શત સહસ્ર યોધા, દસ સહસ્ર મૂકિ જોડિ;
આગલિ જાતાં લખ ગણ, દસ લખ વાજિ કોડ. ૧૧
- ધ્રુમ બાણ મૂકિ દ્રોણાચાર્ય, કરચૂં દલ સદ્ધાર;
અશ્વ ગજ રથ મહારથી, રણિ પડ્યા બહુ નિરધાર. ૧૨
- બાણ છૂટિ નિ રથ તૂટિ, કૂટિ હસ્તી-શીસ;
ફેલ્યું યોધા પડિ પૃથ્વીધ, થાઇ કટકા વીસ. ૧૩
- દ્રોણાચાર્યિ કોપ ધરી, દલ પાડ્યું બહુ નાશ;
તે વીર નાહ્યા આવિઆ, શ્રીકૃષ્ણ-અર્જુન પાસિ: ૧૪
- “ અરે સ્વામી ! તહમ્યો સાંભલુ, તમ ગુરુ દ્રોણ છિ યેહ,
કટક દલ સવિ પાડ્યું પૃથ્વીધ, મૂકી બહુ બાણ તેહ. ૧૫
- બાણ મૂકિ અતિ ઘણાં, તેહની સહજ્યા કહી નવિ જાઇ;
હાવિ શીઘ્રિ, સ્વામી ! કરુ રક્ષા, અહમ્યો નહીં રિહિવાઇ. ” ૧૬
- વચન એહવાં સાંભલી, શ્રીકૃષ્ણ જોડ્યા ઇમ્મ:
“ અરે અર્જુન ! દ્રોણ ભડ તે, હારિ પામિ કિમ્મ ? ૧૭
- શસ્ત્રવિદ્યા ભેદ જાણિ, વડી પ્રાક્રમી બહુ બલવન્ત;
બાણ મિથ્યા હોઇ નહીં; તેહનુ કોઇ ન આણિ અન્ત. ૧૮
- દ્રોણગુરુ નવિ થાઇ પ્રાજે; માનવા એક દેવ;
એહનિ એહવી પ્રતગ્ન્યા છિ યે, સવિ શસ્ત્ર નાખિ ધરણિ ખેવ, ૧૯
- પછિ પાછાં લિહિ નહીં જુ, જાણિ આખું મરણ;
વાઇક પાછું નવિ ફરિ, જુ શેષ મૂકિ ધરણિ. ૨૦

- સ્વર્ગં ભ્રત પાતાલ ત્રણિ, રસાતલિ જુ જાઇ,
તુહિ શસ્ત્ર નાખ્યાં તે નત્રિ ગ્રહિ; ફરી પાછાં નવિ સાહિ. ૨૧
- તે માટિ એક ભેદ રચીઇ, યિમ શસ્ત્ર નાખિ એહ;
દ્રોણ ગુરુનિ પુત્ર છિ, એક, અશ્વત્થામા યેહ, ૨૨
- સુભટ શરુ પ્રાક્રમી અતિ-વદ્વલ છિ તે જાણિ;
નાશ પુત્રનુ થયુ સાંભલી, શસ્ત્ર નાખિ ભોમિ નિરવાણ, ૨૩
- તે માટિ, અર્જુન! ધરમનિ, મોકલુ ગુરુનિ પાસિ;
દ્રોણ આગલિ ઇમ કિહિ: ‘તુઝ પુત્ર પામ્યુ નાશ.’ ૨૪
- એહવી સુણતાં વાણિ શસ્ત્ર નાખિ, તુ સરિ સઘલાં કાજ;
પછિ આપણિ હણી કૌરવનિ, સહી લીજિ રાજિ.” ૨૫
- અર્જુન વક્ષતુ ઇમ વદિ: “સ્વામી! યુધિષ્ઠિર નહીં જાઇ;
અસતિ વાઇક નહીં વદિ; કહાનિ એ તુ ધર્મરાઇ.” ૨૬
- વૈશમ્પાયન ઇમ ઉચ્ચરિ: સુણિ, જન્મેજે! તૂં વાણિ;
અર્જુનશ્ચ આગ્ન્યા કરી, દલ જાઇ સારજૂંપાણિ. ૨૭
- તત્ખેવ વેગિ આવિઆ રે, કૌરવના દલ મહિ;
પ્રૌઢ યોધા મહારથી, દ્રોણ કરિ છિ યુદ્ધ. ૨૮
- પ્રણામ કીધુ દ્રોણ ભડિ, તવ જોલિઆ અવિનાશ:
“અરે દ્રોણ! શ્ચં યુદ્ધ કરિ છિ? તુઝ પુત્ર પામ્યુ નાશ. ૨૯
- તુઝ પ્રાણપિ અતિ વદ્વલ હૂતુ, અશ્વત્થામા યેહ,
મઝ્ઝામ કરતાં રણ ત્રિપિ, પડ્યુ પૃથ્વીઇ તેહ.” ૩૦
- દ્રોણ કિહિ: “મુઝ પુત્ર જલિહ, અભજૂં ભડ તે જાણિ;
નાશ તેહનુ છિ નહીં; તૂં મિથ્યા જોલિ છિ વાણિ. ૩૧
- અરે ધૂરત યાદવા! કાં અનરથ જોલિ તૂં આપ?
વિશ્વાસવાતી છલ કરી, પર-અર્થિ લહિ શીસિ પાપ. ૩૨
- અનેક ભડ તે હણ્યા આગિ, તેહની ન જાણું ગતિ;
જુ ધર્મ આવિ કિહિ મુઝનિ, તુ સહી માનું સતિ.” ૩૩

વચન એહવાં સાંભલીનિ, કૃષ્ણ આગ્યા ત્યાંહિ,
 ભીમ અર્જુન નિકુલ સિદ્ધિ, યુધિષ્ઠિર હિ યાંહિ: ૩૪
 “અરે સુભટો ! સાંભલુ, દલ દ્રોણ કરિ સદ્ધાર;
 ઉત્પાત વરત્યુ આપણિ; રણિ કુણ ચઢશિ વાહરિ? ૩૫
 કૌરવ ખત્રિયા પ્રાક્રમી, તે કુણિ નહીં છતાં;
 આપણિ તેહનિ છતવાનિ, એક દહાં હિ ઉપાધ. ૩૬
 રાધ યુધિષ્ઠિર ! સાંભલુ, જાઉ દ્રોણ ગુરુનિ પાસિ;
 જૈ કુહુ તુઝ પુત્ર ચે, અશ્વત્થામા પામ્યુ નાશ. ૩૭
 એહવુ પુત્રનુ વધ સાંભલી, શસ્ત્ર નાખશિ તત્ખેવ;
 તે માટિ તહમ્યો શીઘ્ર થૈ, ધર્મ ! જાઉ તિહાં અશ્વમેવ. ” ૩૮

ઉચ્ચતુ

“અશ્વમેવ જાઉ રાણુ વિપિ,” એહવાં કૃષ્ણ-વાઈક સાંભલી,
 કર જોડી વિપ્ર ભાઉ દિહિ: પછિ ધરમ તે જોડ્યા વલી. ૩૯
 ૧૨૬૧

કહનું ૩૧ મું—રાગ ગૌરી

રાધ યુધિષ્ઠિર જોડ્યા વાણિ: “સાંભલિ સાચું, ચતુરસુખણુ!
 અસતિ વાઈક મિ કિમ જોડાઈ ? નપાણ્ડવી જુ પૃથ્વી થાઈ, ૧
 અત આજ મુઝ આવિ સહી, તુહી અસતિ હું જોલું નહીં.
 પૃથ્વી તણું માહરિ નહીં કાજ; અન્તિ નરકિ પડું. મહારાજ !” ૨
 ઋષિ કિહિ: સાંભલિ તું, રાજન્ન ! ધર્મ તણું નિશ્ચય એહવું મન.
 સતિવાદી ચે કહાવિ રાધ, છત્ર વાઈક તેણિ કિમ દિહિવાઈ ? ૩
 જુ રવિ પચ્છમ પ્રગટિ સહી, શંખનાગ ધરણી ધરિ નહીં,
 સાગર લોપી જલ થતિ કરિ, તુહિ અસતિ વાઈક ધર્મ ન જીયરિ. ૪
 જુ પૃથ્વી રસાતલ માંહિ જાઈ, જુ હુતાશન્ન શીતલ થાઈ,
 વર્ષુ અઢાર નહીં ભેદભેદ, વચન વાઈક ન થાઈ વેદ, ૫

એહવાં અરિષ્ટ જી થાઇ સહી, તુહી ધર્મ સતિ મૂકિ નહીં.

યુધિષ્ઠિર કિલિ: “સાંભલુ, સ્વામિ ! રાજિ તણું માલરિ નહીં કામ.” ૬

તવ વચન જોલ્યા શ્રીભગવાન, આડી દષ્ટિ ભીમનિ કીધી સાન:

“ જન રે વીર ! તૂં વિહિલુ થઇ, હણિ અશ્વત્થામા હસ્તી તે સહી. ૭

દ્રોણપુત્ર-નામિ હસ્તી ચેહ, વેગિ હણિ છત્ર કરિવા તેહ. ”

સુણી વચન ભીમ સઞ્ચરયુ; અશ્વત્થામા હસ્તી-વધ કરયુ. ૮

કરી કાજ ભીમ આગ્યુ ત્યાંહિ, ધર્મરાઇ કૃષ્ણુ ખિદા યાંહિ;

પાસિ જૈયનિ જોલ્યુ વાણિ: “સ્વામી ! અશ્વત્થામાઇ તિજયા પ્રાણુ.” ૯

નારાયણુ તવ જોલ્યા ઇમ્મ: “ અશ્વત્થામા પડિઉ તે કિમ્મ ?

સુણી વચન ભીમ ઇમજ કિલિ: “ગદાપ્રહાર માંરુ કિમ સિલિ ? ૧૦

મિ મારી રીસ આણીનિ ગદા, પામ્યુ મરણુ, પાંચુ તે તદા. ”

સુણી વચન ધર્મનિ કિલિ અવિનાશ;

“ ઉકુ શીઘ્રિ જાઉ દ્રોણનિ પાતિ. ૧૧

એહવું વાઇક તૂં કિલિજયે સહી, અશ્વત્થામા રણિ પડિઉ મહી. ”

નારાયણિ કહી છત્ર-ગતિ, રાઇ યુધિષ્ઠિરિ તવ માન્યું સતિ. ૧૨

શીઘ્રિ થઇ ધર્મ આગ્યા ત્યાંહિ, દ્રોણુ યુદ્ધ કરિ છિ યાંહિ.

ભેટયા ભૂપતિ; દીધાં માન: “કુહુ, ધર્મ ! આગ્યા કુણિ કામિ ?” ૧૩

વચન સાંભલી જોલ્યા ધર્મ: “ અરે દ્રોણુ ગુરુ ! લાગું કર્મ;

અશ્વત્થામા રણુ માંહિ રહુ ચેહ, હવડાં ભીમિ હણિઉ તેહ. ” ૧૪

ધર્મવચન દ્રોણિ માન્યું સહી, તત્કણુ અશ્વ તે નાખ્યાં મહી;

તિજી જાણુ દ્રોણુ ઇમ વદિ, પુત્રશોક આણી અતિ રુદિ: ૧૫

“ અરે રાઇ ! વાઇક સાંભલુ, અશ્વત્થામા ગજ છિ ભલુ;

હસ્તી પુત્ર ગિહનાં નામ સમાન, તેહ માંહિ કુણ હણિઉ રાગ્ગન ?” ૧૬

કિલિ ધરમ: “ હું તે નવિ લહું; સુણી વાત તુઝ આમત્રિ કહું;

નર અશ્વવા કુઝ્જર કેા હુણ્યુ; વિચાર ન જાણું તેહજ તણુ. ” ૧૭

છત્ર જાણિ ગુરુ દ્રોણુ કોપિઉ: “ અરે કુન્તીસુત ! તિ તુ ધર્મ લોપિઉ.

ધૂર્ત કૃષ્ણુ-સર્જિતિ દરી મતિ, સ્વારથ માંહિ તિ નીગમ્યું સતિ. ” ૧૮

અનેક વચન દ્રોણિ કહ્યાં મર્મ, રુદિ બાણ થૈ વાગાં ધર્મઃ
 “લોભ રાગિનુ લાગુ તુહિ, અસતિ વાઘક આવી કહ્યું મુહિ. ૧૯
 જુ ધર્મિ ધર્મ મૂક્યુ જાણિ, તુ માદ્રિ ધરવાં નહીં બાણ.”
 નાખ્યાં અસ્ત્ર અવની કોધિભરી, દ્રોણાચારયિ નવિ લીધાં ફરી. ૨૦
 આવ્યા ધર્મ તવ શ્રીદરિ પાસિ; પછિ અર્જુન કિહિ છિ અવિનાશઃ
 “જા, રે વીર ! વેગિ લેઇ બાણ; દ્રોણાચારય હણિવા નિરવાણ.” ૨૧
 કિહિ અર્જુનઃ “યુદ્ધિ જાગીં નહીં; એહ તુ માદ્રુ ગુરુ છિ સહી;
 સ્વામી ! સ્મૃતિ વેદ ઇમ કિહિ, ગુરુ-પિતા માંહિ સન્ધિ નહીં. ૨૨
 દ્રોણુ જીપરિ હં કિમ કરે પ્રહાર ? માદ્રુ ભોમિ નહીં ઝાલિ ભાર.
 નપાણ્ડવી જુ પૃથ્વી થાઇ, તુહી અર્જુન નહીં યુદ્ધિ જાઇ.” ૨૩
 એહવાં વચન સુણી સારજીંપાણિ, અર્જુનશં ઇમ બોલ્યા વાણિઃ
 “અરે વીર ! હં કહ્યું છું આપ, તે માટિ નહીં તુઝનિ પાપ. ૨૪
 પારથ ! જો માદ્રુ મુખ માંહિ, શી ગતિ દેખિ છિ તૂં આંહિ ?”
 વદન વિકાર્યું વિશ્વાધારિ, ભુવન ત્રણિ દીઠાં મુખ-મુઝારિ. ૨૫
 “કૌરવ સતિ તિહાં પામ્યા મરણ, એહવું દેખીઇ, અશરણશરણ !”
 અર્જુનનિ કિહિ શ્રીઅવિનાશઃ “પાણ્ડવ ધણું પમાડ્યા ત્રાસ. ૨૬
 રખિ અર્જુન ! ઇમ જાણિ તૂંઇ; હવડાં કૌરવનિ માંરે હૂઇ;
 એણિ દમી સાખી સભા-મુઝારિ, સહી મરણ પામ્યા તેણી વાર.” ૨૭
 નારાયણ-મુખ જોઇ અર્જુન, લાગુ ચરણિ વિદ્વિત થૈ મન્નિ;
 અહર્નિશ મુનિ ધ્યાઇ મહન્ત, તુહિ પાર નવિ પામિ અન્ત. ૨૮
 અર્જુનિ સ્તુતિ કીધી ધણી, વેગિ આવ્યા ધૃષ્ટદ્યુમન ભણી;
 દુપદસુતનિ દીધી આશઃ “જાઉ યુદ્ધ કરિવા દ્રોણનિ પાસિ. ૨૯
 નાખ્યાં શસ્ત્ર, તેહનિ મારુ જઇ; એહ તુ માદ્રુ ગુરુ છિ સહી.”
 એહવાં વચન ધૃષ્ટદ્યુમન સુણી, તત્ક્ષણ આવ્યુ દ્રોણજ ભણી. ૩૦
 દુપદસુત આવ્યુ ચેટલિ, પ્રાણ તિજ્યાં દ્રોણિ તેટલિ;
 પ્રણામ કરી, ધરીનિ ધ્યાન, મિથ્યું તેજ જૈયનિ ભગવાનિ. ૩૧

દ્રોણાચાર્ય ઇમ તિજિઆઃ પ્રાણુઃ દ્રુપદસુતિ તવ લીધાં બાણુઃ
 મન માંહિ અતિ આણી રીસ, દ્રોણાચાર્યનું તવ છેલ્લું શીસ. ૩૨
 હાહાકાર તવ હવુ અતિ ત્યાંહિ; અતિ અરિષ્ટ કૈરવદલ માંહિ;
 આવી વાત કૈરવનિ પાસિ; દ્રોણાચાર્ય ગુરુ પામ્યા નાશ. ૩૩
 દુર્યોધન એહવું સાંભલી, પડ્યુ ધરણિ, તવ મૂર્છા વલી;
 શિથિલ દેહ, મુખિ નવિ જોલાઇ; ભગન કરી, બિધરશી રોમરાઇ. ૩૪
 વૈશમ્પાયન કિહિ: સુણિ, ભૂપ! દુર્યોધન થયુ વિકલ-સ્વરૂપ;
 દ્રોણાચાર્ય ઇમ પામ્યા મરણુ, હાવિ યુદ્ધ થાશિ તાગી કરણુ. ૩૫
 રવિસુત છિ પ્રાક્રમ અતિ પ્રૌઢ, સાંભલતાં થૈઇ દિગ્મુદ્.
 સમરયા સ્વામી વૈકુણ્ઠનાથ; વિપ્ર ભાઉ કિહિ: થાઉ સનાથ. ૩૬
૧૩૨૭

[ઇતિ શ્રીમન્મહાભારતે ભાઉકવિ-વિરચિત
 દ્રોણપર્વ સમ્પૂર્ણ]

૬. કૃષ્ણપર્વ-સાર

૩૬૫ ૩૨ મૂં—રાગ એજ

ઋષિ કિહિ: સાંભલિ, રાજન્ન! અતિ ભિ પામ્યુ દુર્યોધન;
 આણી દ્રોણ-દુઃખ થયુ નિઃશ્વાસ; તવ તિહાં તાગી કૃષ્ણ આન્યુ પાસિ. ૧
 દુર્યોધનશ્ચ ઇમ જોલિઉ: “રાઇ! મનિ નિર્લેપ કિમ થયુ?
 શા માટિ દીન થઇ બિહુ સાર? હવડાં પાણડવ પાંચ મનાવું હારિ. ૨
 શા માટિ દુઃખ આણુ તહમ્યો, રહ્યાં લગિ જવું છું અહમ્યો?
 અરે રાઇ! તું એહવું જાણિ, પાણડવ પાંચ હજુ એક બાણિ. ૩
 તિજી શોક બિસુ નચિન્ત; સહી આપણી થાશિ જત;
 માહુરા મન માંહિ અતિ ઘણી રીસ; હવડાં છું જૈ છેદું શીસ. ૪
 નિષ્કણ્ટક કરી ન આપું રાજિ, તુ તિહાં મુઝનિ લાગિ લાજ.
 જુ નહીં હ્યાવું શીસ-અર્જુન, તુ તિજી રાજિ નિ જગું વન્નિ; ૫

- પાણ્ડવનું પ્રાક્રમ શું થયું? બહુ યોધા સાથે આપણિ;
 નપાણ્ડવી પૃથ્વી કરી દિલો; શત્રુસાત્ર ટાલી જસ તિહું.” ૬
- એહવી આશ્વાસના દીધી ધણી; પછિ કરણ સુભટ ચાલ્યુ રણ ભણી;
 મહારથી સાથે દસ સહસ્ર; તેહનિ છિ નાના વિધનાં અસ્ર; ૭
- સેના સાહત શણુગારયા સહુ, બલ પ્રાક્રમ ભડ બોલિ બહુ;
 હસ્તિયુથ આગલિ કરયાં સહી; પાલા સુભટની સફળ્યા નહીં, ૮
- મહગત વીત(?)હય કરિ હીંસાર; તેહનિ નાનાવિધ શણુગાર;
 રતનજડિત સોત્રણ પલાણ; ઉપરિ ભાથા, ભરિયાં બાણ. ૯
- અમર શીસિ બાંધ્યા ગજ ધાઇ, હડ્ડારયા રણ ઉપરિ બધ;
 તે ઉપરિ બિઠા મહાવીર, શૂરશિરોમણિ તે તિહાં ધીર. ૧૦
- રણ-મુહિ ચઢિયા ભડ શૂર, વિમ વાધિ સાગરનું પૂર;
 અર્જુ સેના ઉપરિ ભાથા વસ્ર; પ્રોઢાં ધનુષ; બણિ ભેદ-શસ્ત્ર. ૧૧
- મુગતાફલ સોત્રણ કહિઠ ગાલ; રાતાં લાચન દીસિ વિકરાલ;
 એક આણ્યુ અનુપમ રથ જોતરી; કરણ-આગલિ આણ્યુ સજ કરી. ૧૨
- શલ્ય સુભટ તિહાં આવી મિલ્યુ, વચન થકી પાછુ નવિ ચલ્યુ;
 વૈશમ્પાયન કિહિ: સુણિ, રાઇ ! સુભટ કરણ યુદ્ધિ સજ થાઇ. ૧૩
- ક્રોધ સહિત અર્જુ કડકડિ, પૃથ્વી-ભારિ શેષ આહુ પડિ.
 સજ આયુધ કર્ણ બિહુ રથિ; શલ્ય સારથિ છિ સમરથ. ૧૪
- તવ નીસાણિ દીધુ ધાઇ; નાનાવિધ વાજિત્ર-શબ્દ થાઇ;
 દલકદલમાં દિધ દડદડી; વાઇ નફેરિ તુરકિ ચડી. ૧૫
- જાનિ હંસાલાં રણતૂર, રણશીંગાનિ શબ્દ ચઢિયાં સૂર;
 એહવી યુગતિહ આણ્યુ કરણ, ત્રણ વારિ તવ વ્રજ ધરણિ. ૧૬
- જાણ્યું, પૃથ્વી સવિ થાઇ એક, પ્રોઢ ભારિ શિરિ દાઝિ શેષ;
 અમરાવતી તણુ ચે ધણી, સુરપતિનિ આરતિ ચે ધણી. ૧૭
- સવા ભાર હેમ આપિ ચેહ, સ્તુતિ કરવા સમરથ નહીં તેહ;
 રવિસુત-પ્રાક્રમનુ નહીં પાર; ઇન્દ્રાસન તે તિહિ નિરધાર. ૧૮
- ક્રોધપૂરિત કર્ણ આણ્યુ ત્યાંહિ, શ્રીકૃષ્ણ સાથિ પાણ્ડવ દલ યાંહિ;
 ધસ્યા સુભટ યુદ્ધ કરવા મિલ્યા; પાણ્ડવનાં દલ-મધિ ભલ્યા. ૧૯
- અન્યોઅન્ય કરિ સંગ્રામ; બહુ સુભટ પડ્યા તેણિ ઠામિ;
 પડ્યા શૂર સુભટ મહારથી; પાલા પુરુષની સફળ્યા નથી. ૨૦

- ઇમ સદ્ગામ કરિ ભડ કરણ; બાણવૃષ્ટિ દત્ત પાડ્યું ધરણિ;
 મછરાઈ દ્રુપદ ભડ ચેહ, કર્ણપ્રહારિ તેણિ તિજિઆ દેહ. ૨૧
- કાશીરાજ શિખણ્ડી વીર, અન્ય વીર બીજા બલધીર;
 યે ભૂપતિ પાણ્ડવનિ પાસિ, કરી યુદ્ધ પામ્યા તે નાશ. ૨૨
- આબ્યા શેષ પાણ્ડવનિ સાથિ, તે મરણ પામ્યા કર્ણનિ હાથિ;
 સૂર્યપુત્ર એહૂં યુદ્ધ કરિ, પાણ્ડવ-દત્ત તિહાં નહીં ઊગરિ. ૨૩
- અતિશિ ક્રોધ ધરી બહુ મત્તિ, વેગિ આબ્યુ ય્યાં અર્જુન.
 નારાયણ ઇમ બોલ્યા વાણિ: “સાંભલિ, અર્જુન ચતુરસુબાણ! ૨૪
- યુદ્ધ કરિવા આવીં કર્ણ વીર, શત સારથિ છિ મહાબલધીર;
 સહી યુદ્ધ કરશિ નિરધાર; પૃથ્વીઈ સિહિવાઈ નહીં ભાર. ૨૫
- હાવિ આપણિ કરીઈ ઇમ્મ, તાહ્ન જ્યેષ્ઠ બ્રાત જીતાઈ ચિમ્મ;
 સજ આયુધ રથિ બિસુ તહ્મ્યો, સારથિ ચે રથ હાંફું અહ્મ્યો.” ૨૬
- અર્જુન કિહિ: “માહ્ન જ્યેષ્ઠ બ્રાત, તે ઊપરિ કિમ કરે હું ધાત?”
 સુણી વચન નારાયણ કિહિ: “અરે અર્જુન! તું કાંઈ નવિ લહિ? ૨૭
- તિ નવિ દીહું માહ્ન વદત, સહી કૌરવ પામ્યા પતન?
 જો તું વિચારી મનશું તેહ; હજી તાહ્નિ મનિ છિ સન્દેહ?” ૨૮
- સુણી પાર્થ તવ લાગુ ચરણિ; યુદ્ધ કરિવા આબ્યુ રહાં કરણ;
 થયા સારથિ જગજીવન; ધનુષ બાણ લીધાં અર્જુનિ. ૨૯
- આવી કર્ણસમીપિ રહ્યા; યુદ્ધ કરિવા સપરાણા થયા;
 કર્ણ સુભટ તવ બોલ્યુ ઇમ્મ: “હાવિ, પાર્થ! તું જાએશ કિમ્મ?” ૩૦
- ઇમ કહી બહુ મૂક્યાં બાણ; અન્વિક્ષ મારગિ છાલ્યુ ભાણ;
 તે છેઘાં અર્જુનિ આવતાં; બીજાં મૂક્યાં મનમાવતાં. ૩૧
- પછિ એક બાણ મૂક્યું પારથિ, અહઠ કરમ પાછુ કરચુ રથ;
 તવ કાપ્યા ભડ કર્ણિ સુબાણ, અર્જુન ઊપરિ મેહલ્યા બાણ. ૩૨
- ચેણિ અહઠ કરમ રથ પાછુ કરચુ, સહી જીતિ આપણનિ ખરુ.”
 સુણી કર્ણ તવ થયુ મનમર્જી; અર્જુનનિ મનિ અતિશિ રજી. ૩૪
- શ્રીહરિ કિહિ: “અર્જુન! તું ધન્ય, તિ સન્તોષ્યું માહ્ન મત્ત,”
 સુણી વચન અર્જુન કિહિ વાણિ: “હું આગત્તિ કર્ણ શું પ્રમાણ?” ૩૫
- અર્જુન બોલ્યુ આણી અભિમાન: “મુઝ પ્રાકમ અદ્ધું, ભગવાન!”
 લેઈ તીવ્ર બાણ કર્ણ ઊપરિ ધસિ, અહઠ કરમ રથ પાછુ ખસિ. ૩૬

યે વારિ શસ્ત્ર મૂકિ કરણ, બિ ધનુષ રથ પાછુ ઠેલ્યુ ધરણિ;
 અતિ અભિમાની બહુ અર્જુન, તે નારાયણનિ નવિ ગમ્યું મનિ. ૩૭
 ભુવન ત્રણિનુ યેહ વિસ્તાર, રથ બપરિ લેહ બિઠા ભાર;
 અર્જુન મનિ નહીં જણિ તેહ, ભવન ચૌદ રથ બપરિ યેહ. ૩૮
 ઋષિ કિહિ: સાંભલિ તૂં, રાજન ! હરિ અર્જુનનૂં બિતારિ માન.
 વિપ્ર ભાઉ કિહિ: કાંઈ નવિ લહું; સાધુ-સર્જિતિથી મહિમા કહું. ૩૯

૧૩૩૬

કર્ણ ૩૩ મું—રાગ રામઝી

ઋષિ ઇમ બોલ્યા: સુણિ, રાજન જી !
 અર્જુન આણિ ગર્વ અતિ મનિ જી. ૧
હાલ-અર્જુન અતિ ગર્વ આણ્યુ; ચઢી ગોવિન્દનિ રીસ;
 ભાર પૃથ્વી તણુ પાછુ, કરચુ શ્રીજગદીશિ. ૨
 અર્જુન બપરિ બાણ મૂક્યું, ખેદ આણી કર્ણ;
 આકાશમારગિ બિડાડિહિ, યોજન એક પ્રમાણ. ૩
 પારથ વલતૂં ઇમ કિહિ: “ રાખીઈ, શ્રીમેરારિ !
 કર્ણ-પ્રાક્રમ અતિ ઘણું, સિહિવાઈ નવિ મિ પ્રહાર. ” ૪
 એહવાં વાઈક સાંભલી, શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા વાણિ:
 “ અરે અર્જુન ! આપણિ રથ, ભાર પૃથ્વી જાણિ. ૫
 તુહી રથ આકાશિ બિડચુ, અતિ કર્ણ-પ્રાક્રમ પ્રોહ;
 શું ગર્વ આણિ અતિ ઘણું ? તુજ મતિ કાં થૈ મૂઢ ? ” ૬
 અર્જુન એહવું સાંભલી, શ્રીહરિનિ લાગુ ચરાણુ,
 ભાર મૂકી ભુવન ચૌદનુ, આણિહિ રથ ધરણિ. ૭
 પછિ શ્રીકૃષ્ણજીઈ રથ ખેડચુ, કરણ કેરિ પાસિ;
 બહુ બાણ મૂકી પારથિ, દસ કરચું કૌરવ નાશ. ૮
 એક બાણિ અનેક બાણ હ્રિં, ચાલિ જોડાજોડિ;
 આગલિ જતાં લક્ષ થૈ, દસ લક્ષ વાજિ કોડ. ૯
 ઇમ બાણ મૂક્યાં પારથિ, તવ કર્ણ લાગી રીસ;
 વિદ્રટ ગતિ અતિ તીવ્ર પ્રોહાં. બાણ મૂક્યાં વીસ. ૧૦

- પ્રજ્ઞ બાણિ વેધિઆં શ્રીકૃષ્ણ-શરીર જાણિ;
રથ ઊપરિ પદ્યાં પાછાં, પારથશૂં નિરવાણ. ૧૧
- પ્રજ્ઞ બાણિ પાદ્યુ હેહુ, ધન યજી હનુમન્ત;
આકુલ વ્યાકુલ અતિ ધણુ, દેહ રુધિર વહિ અનન્ત. ૧૨
- જેઠ પ્રાકમ કર્ણુ કેરે, કૃષ્ણ અર્જુન ચેહ;
અતિ ક્રોધ આણી બાણ તાણી, ધસ્યા ભડ તહાં તેહ. ૧૩
- પછિ કર્ણુ ઊપરિ બાણ મૂક્યાં, મન માંહિ આણી ખેદ;
એક બાણ મૂક્યું રવિસુતિ, આવતું કીધું છેદ. ૧૪
- ઇમ અન્યોન્ય સર્જામ કરતાં, ગગનિ છાલ્યુ ભાણ;
અન્નિરક્ષ મારગિ રહ્યા જોયા, દેવતા મુનિ, જાણિ. ૧૫
- ઇમ બાણ મૂક્યાં અતિ ધણાં, ભડ ઇન્દ્રસુત અર્જુનિ.
સારથિ છિ શ્રીકૃષ્ણજી, પણિ કર્ણુનિ નહીં મનિ. ૧૬
- ઇમ યુદ્ધ કીધું અતિ ધણું, તવ કર્ણુ આણી રીસ;
રથ ભાંજ્યુ અર્જુનનુ, ઊડાડ્યુ મુગટ શિરિ દીસિ. ૧૭
- પછિ અર્જુનિ પોણુ કરીનિ, અહૂં હાથિ બાણુ:
“એક બાણિ કર્ણુ કેરા, ” અર્જુન કિહિ: “લહૂં પ્રાણુ.” ૧૮
- પ્રાકમી તુ કર્ણુ છિ પણિ, કરતા શ્રીજગદીશ;
પછિ કાલ કીધુ કર્ણુ તણુ: “અર્જુન! છેદિ તૂં શીસ.” ૧૯
- દોષ લાગુ થયુ રાતુ તવ, રુદિ બાણ વાગ્યું દેહિ;
શસ્ત્રવિદ્યા સમરિ નહીં ત્યાહરિ, થયુ ચિત્તવિભ્રમ તેહ. ૨૦
- શસ્ત્ર લેવા જાહ પ્રીદાં; અવરિ આવિ બાણુ;
પ્રાકમ વાગ્યું અતિ ધણું; દેહ થયુ પર્વત-પ્રાણુ. ૨૧
- તિજી ક્રોધ આણ્યુ કર્ણુ તાગી, હનુ પૃથ્વીઇ ભાર;
શેષ મરતકિ થયા વ્યાકુલ, પદ્યા સહી તેણિ ડાહરિ. ૨૨
- ભાર વ્યાકુલ થઇ પૃથ્વી વિમાશી મનિ વાત:
“એશું પૂર્વિ વિર છિ માહરિ, આજ દિહાં એહનિ ધાત. ૨૩
- શત્રુ કેરે સાલ ટાલું, રહી નારાયણનિ પાસિ;
સમિ સાધૂં, વ્યાકુલ છિ દત્ત માહરે; ” ઇમ તિહિ અવિનાશ. ૨૪
- ઇમ ક્રોધ આણી બાણ મૂક્યાં, કરણ સુખટ છિ ચેહ,
અર્જુન વીરિ આવતાં, શસ્ત્ર છેઘાં તેહ. ૨૫

- પારથ ઉપરિ પ્રેરિયાં; વાણિ બોલિયા ભગવાનઃ
 “કર્ણ મારી રાજિ આપૂં; થાઉ શીઘ્રિ સાવધાન.” ૨૬
- સુણી વાણી રીસ આણી, બાણુ મારયાં ત્રણિ;
 વાયુ-વેગિ આવિયાં, ભેદાં શરીરિ કરણ. ૨૭
- પ્રહાર પડિયા અતિ ઘણા; તવ બોલિયા રવિતત્તઃ
 “શલ્ય ! વાઇક તહ્મયો સુણુ, રથ હાંકુ રહાં અન્તુન્ન.” ૨૮
- શલ્ય કિહિ: “સુણિ, કર્ણ ! સાચૂં, બોલિયાસૂં ભરવી બાથ;
 રથનિ તે દોષ ન દ્યુ; તુઝ ચાલતા નથી હાથ.” ૨૯
- ઇમ કહી રથ ખરુ કીધુ; કોપ ચઢિઉ કરણ;
 બાણુ સાંધી ધર્યુ ભડ તવ, ભાર નાખ્યુ ધરણિ. ૩૦
- પદ શબ્દ પડ્યા થકી, ધરતીઇ દીધુ વિહિર;
 રથચક્ર ખૂતાં પૃથ્વી મધિ, વિમ આવતુ હરિ મેરુ. ૩૧
- ઇમ કર્ણ-રથ અવની ગદ્યુ, અર્ધ દોડ પૃથ્વી મુઝારિ;
 શસ્ત્રવિદ્યા સૂઝ નહીં; બક્ષહીણ થયુ તેણી વાર. ૩૨
- પછિ કૃષ્ણ ઇણી પિરિ બોલિયા: “શં જુઠ હુ, પારથ ?
 હણિ તૂં વેગિ કર્ણનિ; બક્ષહીણ ખૂતુ રથ.” ૩૩
- ઇન્દ્રસુત અતિ ક્રોધ આણી, કરિ બાણુ કેરી વૃષ્ટિ;
 રોમ રોમ શરીરિ ભેદિયાં, કર્ણ દેખીઇ નહીં દૃષ્ટિ. ૩૪
- મન્ત્ર ભણી આયુધ શસ્ત્ર મૂક્યાં; વિસ્મિ થયુ રણિ કર્ણ;
 બહુ બાણુ મૂક્યાં અન્તુન્નિ, ત્યાહરિ પડ્યુ પૃથ્વી મરણ. ૩૫
- પણિ પ્રાણ કણિડ રહ્યા વલગી, અતિ કષ્ટિ જાણિ;
 અન્તુન્ન સાહુમૂં જોઇ તાગી, બોલિઉ મુખિ વાણિ: ૩૬
- “અરે અન્તુન્ન ! ભ્રાત માહર ! દુઃખ છિ મુઝ અપાર;
 જાંચી નીચી બોમિ ઇલાં છિ, મુઝ શીસ ખાડ મુઝારિ. ૩૭
- બાણુ-રૂપી હરીસૂં મુઝનિ, આપવૂં નિરવાણ.”
 અન્તુન્ન વીરિ શીસ જાંચલી, તલિ ત્રણિ મૂક્યાં બાણ. ૩૮

[ઊથલુ]

- ઇમ બાણુશય્યાઇ કર્ણ પોદ્યા; રથ સેવક લેઇ પડ્યુ.
 કર જોડી વિષ્ર ભાઉ કિહિ: પછિ વાત સજ્જે કહી વડ્યુ. ૩૯

કંડૂં ૩૪ મું—રાગ એજ

- વૈશમ્પાયન કિહિ: સુણિ, રાધ જી !
 રણભોમિ પડિઉ કણું તે કાધ જી;
 બાણ અતિ ભેદાં, કષ્ટ તે થાધ જી.
 બાણશય્યાધ સૂતા, પ્રાણ ન જાધ જી. ૧
- મનિ વિચારી શ્રીહરિધ વાત જી;
 તવ શીખ માગી પાંચિ જાતિ જી. ૨
- કાલ**—શીખ અનુનશં કરી, હરિધ વિપ્ર લીધું રૂપ;
 વૃક્ષ કરિ લીધી લાકડી; આળ્યા રહ્યાં કરણ ભૂપ. ૩
- બાણશય્યાં પોઢિઉ; સોસરાં નીકલ્યાં બાણ;
 વિપ્ર દેખી શીસ નામ્યું; ઉચ્ચરયુ મુખિ વાણિ. ૪
- કણું કિહિ: “સુણિ, વિપ્ર! સાચું, અપાર મુઝનિ દુઃખ;
 દર્શન થયું દુઃખ વામિયું; હવિ થયું મુઝનિ સુખ.” ૫
- સુણી વાણી વિપ્ર બોલ્યા: “ધન, ધન, તાગી કરણ!
 સર્જામિ બહુ દલ હણ્યું; તુઝ રણ યોગ્ય સહી મરણ. ૬
- અરે ધન વૃં, વિપ્રદાતા! વિપ્ર તણુ વિશ્રામ!
 ખ્યાતિ જાણી હું આવિઉ, ચાચવા દેરિ કામિ. ૭
- પુત્રી પોઢી થધ માહૂરી, પરાણવાનિ યોગિ;
 દ્રવ્ય માહૂરિ અપેક્ષિત; હું વૃક્ષ વ્યાપક રોગિ. ૮
- તે માટિ તુઝનિ ચાચવાનિ, આવિઉ હું આજ;
 કાંધ દ્રવ્ય દક્ષિણા આપીધ, ચિમ સરિ પુત્રી-કાજ.” ૯
- સુણી વાણી કણું કિહિ: “કાંધ નથી સાંભલિ આંહિ;
 રત્નજડિત સોત્રણ મણિ, હિ માહૂરા મુખ માંહિ. ૧૦
- તે માટિ તમ કાર્ય થાશિ, એક પાહણુ દ્યાવુ, દેવ!
 દાંત પાડી, હેમ કાઢી, આપીધ તત્ખેવ.” ૧૧
- વિપ્ર કિહિ: “હું નવિ કરું, પ્રતિગ્રહ સેવા કામ;
 આગ્ન્યા હુધ તુ જાગું આંહિથી, મુઝ આપશિ ભગવાન.” ૧૨
- કણું કિહિ: “મુનિ! ક્ષણુ રહુ, હું આપું ધન અશ્વમેવ.”
 તવ ક્ષત્ર મારી પાહણુ ગ્રહી, દન્ત પાડિઆ તત્ખેવ. ૧૩

- શર્મ ક્રીધુ ફલ મારતાં, તેણિ સોસરા પડિયા ધાઈ;
કણ્ઠિ પ્રાણુજ રહ્યા વલગી; બોલવા શુદ્ધિ નવિ કાંઈ. ૧૪
- કર લાંબુ કર્ણુ કરચુ: “લીજિ, દાન, વિપ્ર મહારાજ!”
ત્યાહરિ કિહિ બ્રાહ્મણુ: “નહીં લહું, એ ઉચિષ્ઠ મારિ આજ. ૧૫
- પખાલીનિ આપીઈ તુ, લીજિઈ એ દાન,”
“જલ લ્યાતુ તુ પખાલું, હું લહું સરવ જ્ઞાન.” ૧૬
- વિપ્ર કિહિ: “જલ લ્યાવિઈ તુ, થાઈ સેવા-દાન;
આપવાનુ ધર્મ નહીં, તેણિ, રીઝિ નહીં લગવાન.” ૧૭
- પછિ કર્ણુ લાથ માંહિ, ઝાલિઈં નિજ બાણુ;
તાણી મારચું પૃથ્વી વિધિ, નીકલ્યાં ગઝી ન્હણિ. ૧૮
- પછિ પખાલી સોવણુ શુદ્ધ ક્રીધું, આપવા માંડચું દાન;
તવ પ્રગટ રૂપ કરચું પોતિ, ચતુર્ભુજ, લગવાનિ. ૧૯
- શર્મ ચક્ર ગદા પદ્મ સોહિ, કણ્ઠિ કૌસ્તુભમણિ-માત્ર:
“માગિ, માગિ, કર્ણુ! આવું;” ઇમ બોલ્યા દીનદયાલ; ૨૦
- “અરે ધન, ધન, તું હેમદાતા! હરે હું સમતોલ;
માગિ વર હચ્છા ગમિ, તાહરુ સહી થાપું બોલ.” ૨૧
- પરજ્ઞા નાણી બોલીહ: “વર આપીઈ;” કિહિ કરણુ;
“સ્વામી! દહન મુઝનિ દીજિઈ, ત્યાં ફંચારી હુઈ ધરણિ. ૨૨
- ધન્ય જીવવું માહરું ચે, મુદ્ધિ મિલ્યા જગજીવન;
સનાથ દેહ તે થયુ માહરુ ચે, ફંચારી ભોમિ દહન.” ૨૩
- સુણી વાણી કૃષ્ણ કિહિ: “આહર્યો દહન દિઝં ન્હણિ,
સકલ પૃથ્વી મધિ સોધી, રહાં ફંચારી નિરવાણુ.” ૨૪
- એહવી વાચા આપી કૃષ્ણજીઈ, તવ પ્રાણુ તિજિઆ કરણિ;
પછિ તેહનિ ખાંધ ધાલી ચાલ્યા, હરિ જોતા હીંડિ ધરણિ. ૨૫
- ભોમિ કહીં લાધિ નહીં, આવિઆ સાગરતીરિ;
સમુદ્ર ઉપરિ બાણુ લેઈનિ, સાંધિઝં યદુવીરિ. ૨૬
- તવ ભિ પામ્યુ સાગર બાપડુ, તે આવિહ શ્રીહરિ પાસિ;
ચરણિ લાગી વીનતી કરિ: “સ્વામી! કાંઈ કાર્ય દિજિ દાસ.” ૨૭
- ત્યાહરિ સમુદ્રનિ શ્રીહરિ કિહિ: “દહન-અર્થે આપુ કામ;
ફંચારી મહી કર્ણુ-અર્થે દહન દેવા કામિ.” ૨૮

- “સ્વામી ! વચન તમારું સતિ કરિવા, કહું તું પાછું લઈ ચરણ;
 કૂંચારી મહી નથી; અહીં દહન કીધા, કોડ જાણ.” ૨૯
- વચન માન્યું તેહ તણું, આલ્યા અશરણશરણ;
 ભોમિ સોધિ દહન-અર્થિ, ખાંધિ લીધુ છિ કરણ. ૩૦
- સોધતા સોધતા આવિયા, તેહ તું હેમપર્વત પીઠિ;
 તિહાં યવ-પ્રમાણિ સોધતાં, કૂંચારી મહી દીઠ. ૩૧
- તિહાં હાથ બિપરિ કર્ણુ રાખી, દહન કર્યું ભગવાનિ;
 યવ-પ્રમાણુનિ આસરિ કર્ણુ, ઉદ્ધરયુ, રાઠ ! જાણિ. ૩૨

ઉચ્ચ

- ઉદ્ધરયુ સહી કર્ણુ તાગી; સેવકનિ કીધી મયા;
 કર જોડી વિપ્ર ભાઉ દિહિ: હાવિ શીત્રિ, સ્વામી ! કરે દયા. ૩૩

૧૪૩૮

કંડવું ૩૫ મું—રાગ એજ

- વલિ હમ જોડ્યા ઋષિરાઠજી, કર્ણદહન કરી હરિ જાહજી;
 તત્ક્ષણ આબ્યા પાણડવ પાસિ જી, હરખિ મિલિઆ શ્રીઅવિનાશજી. ૧
- હાલ-અવિનાશ આબ્યા પાણડવદત્ત માંહિ, સવિ કર્ણની કહી વાત;
 ભક્ત માટિ ઉદ્ધારિઉ, ત્રેલોકિ ચાત્રી ખ્યાતિ. ૨
- એહવી સુણી વાણી ઋષિ તણી, રાઠ જન્મેજે દિહિ વાણિ;
 સ્વામી ! એક સન્ધે બિપત, ભાંજીત તહમ્યો નિરવાણ. ૩
- કર્ણુ ભડ મહાપ્રાક્રમી યે, બાણુવતિ વિખ્યાત,
 તેહનાં શસ્ત્ર મિથ્યાં કિમ હવાં ? મુહિ એહ વિરિમ-વાત. ૪
- બાણ અજીન તણું કર્ણુ, છેદિજી નહીં એક;
 તેહની મન્ત્રવિદ્યા શસ્ત્રની, કિહાં ગે ? કહુ મુહિ વિશેખ. ૫
- એહવી વાણી સાંભલીનિ, બ્રાહ્મિઆ ઋષિરાઠ;
 હું કથા કહું છું એહ તણી, વિમ સન્ધે તાહરે જાહ:
 એકવારનિ સમિ કર્ણુ વીરિ, વિમાર્યું મન માંહિ:
 “શસ્ત્રવિદ્યા ભણું પ્રેમી, વિમ પૃથ્વી પ્રાજે થાય. ૭

- કે ગુરુ કરે મહાપ્રાક્રમી, ફરશરામ નામિ ચેહ,
 ચેણિ એકવીસ વાર કરી, પૃથ્વી નક્ષત્રી તેહ. ” ૯
- વિચાર એહવુ કરીનિ તેણિ, વિપ્ર ધરિહ વેપ;
 વિદ્યા-અર્થિ આવિહ વહાં, ફરશરામ નરેશ. ૯
- આગસિ જે ભ્રમુ રહ્યુ, ત્યાહરિ જોડ્યા ફરશરામઃ
 “કિહિ, રે વિપ્ર ! તૂં છિ કિહાંનુ ? તૂં આબ્યૂં છિ શિ કામિ ? ” ૧૦
- એહવી સુણી વાણી ફરશરામની, ભટ્ટ કર્ણુ જોડ્યુ વાણિઃ
 “સ્વામી ! શસ્ત્રવિદ્યા તણિ અર્થિ, આવિહ નિરવાણુ. ” ૧૧
- વચન એહવૂં સાંભલી, ફરશરામિ રાખ્યુ પાસિ;
 શસ્ત્રવિદ્યા તણુ બહુ, આહર્નિશ કરિ અભ્યાસ. ૧૨
- ઇમ કરતાં બહુ દિવસ ગયા; પામિહ વિદ્યાસાર;
 મન્ત્ર પૂર્ણ બહુયુ ભેદનુ, કોઈ નવિ બહિ પાર. ૧૩
- ઇમ કરતાં એક વારનિ સમિ, વિદ્યા ભણિ છિ રાઇ,
 તવ આશ્રસ આવિહ ઋષિનિ, નિદ્રાઇ નવિ રિહિવાઇ. ૧૪
- તવ કર્ણુ-ઉછડ્ડિ પોઢિહ, ફરશરામ કંહિ ચેહ;
 શીઘ્રિ રવિસુત રહ્યુ બિહુ; વાયુ નાંખિ તેહ. ૧૫
- તેણિ સમિ તિહાં ઇન્દ્ર આવી, વિમાસિ મન માંહિઃ
 “કર્ણુ છલ કરી ભણ્યુ વિદ્યા, કુણિ નવિ જીતાઇ. ” ૧૬
- સુરરાઇ એહવૂં વિચારી, હવુ બતિ ભમરી બહિ;
 તવ કર્ણુના ઉછડ્ડે હેઠલિ, જે રહ્યુ નિરવાણુ. ૧૭
- શસ્ત્રવિદ્યા નાશ કરવા, બાંધિ કરી ઇન્દ્ર;
 ઋધિર હાટ્યૂં તિહાં થકી, ફરશરામનિ છિ નિન્દ્ર. ૧૮
- બાંધિ કરિહ દુઃખ ધણૂં, ત્યાહરિ વિમાસિ મનિ ઇમ્મઃ
 “નિદ્રા આવી ઋષિરાઇનિ, પગ પાછુ કરે કિમ્મ ? ” ૧૯
- કર્ણુ કિહિઃ “સ્વામી રખિ બાંધિ, હવાં છિ નિદ્રાવન્ત. ”
 ઇન્દ્ર દુઃખ દિ અતિ ધણૂં; તિહાં ઋધિર વહિ છિ અનન્ત. ૨૦
- આહ્યૂં ઋધિર જવ કર્ણુ તણૂં, ફરશરામનિ ઉપણુ હાગૂં અર્જી;
 શીઘ્રિ બગા ભડી બિહા, તવ નાહુ ઇન્દ્ર અમર્જી. ૨૧
- ઋષિ કિહિઃ “શીસિ ! તાહરિ, નીસરયૂં ઋધિર કિમ દેહ ?
 કુણિ તુઝ બપરિ ધાત કીધી ? કિહિનિ મુઝનિ તેહ. ” ૨૨

- શિષ્ય કિહિ: “સ્વામી ! સાંભલુ, આબ્યુ જન્તુ એક;
તે જદ્દાતલિ જૈ બિહુ, કરડવાનિ વિરોખ. ૨૩
- મિ જલ્યૂં: “કિમ જગાડું ? નિદ્રાઇ પોડયા સ્વામિ;”
હવડાં તરછોડી વછોડું, તવ ગયુ નાશી ઠામિ. ” ૨૪
- સુણી વાણી ફરશરામિ, જોયું સાહમું કર્ણ:
“અરે મૂઢ ! બ્રાહ્મણ તૂં નોહિ; તૂં સહી ક્ષત્રી-વાણી. ૨૫
- અરે કવિર નીકલતાં લગિ, ધારણુ નવિ રિહિ વિપ્રનિ ધરણિ;
તુઝ મુખ તુ ક્ષત્રી તણું, નહીં હુઝ બ્રાહ્મણુ વરણુ: ૨૬
- જન્તુઝ છિદ્ર પાડ્યું પ્રીડું, હવું કષ્ટ અતિ તુઝ;
તે ધિરચ રાખ્યું અતિ ધણું, તિ જગાડયુ નહીં મુઝ. ૨૭
- વરણુ તૂં ક્ષત્રી વિનાં, ખીજુ નહીં નિરધાર;
તે માટિ મુઝનિ કિહિ સાચું, નહીંતુ શાપ દિગ્ર આ ઠાહરિ. ” ૨૮
- તવ દીન થૈ કર્ણ ઉચ્ચરયુ: “સ્વામી ! સહી ક્ષત્રી ભૂપ;
વિદ્યા-અર્થિ આવિહ છું, ધરી બ્રાહ્મણુ-રૂપ. ” ૨૯
- એહવી સુણી વાણી રામ કિહિ: “તૂંકિ નહીં વિદ્યા હુઝ સિદ્ધ;
મન્ત્રવિદ્યા નહીં ફલિ તુઝનિ, રણુ વિપ, ” શાપજ દીધુ. ૩૦
- “તિ સેવા કીધી અતિ ધણી, માટિ જીવતુ મેહણું આજ. ”
એહવુ શાપ પૂર્વિ હવુ છિ, સુણિ, જન્મેજે મહારાજ ! ૩૧
- તે માટિ કર્ણ-વિદ્યા વિપિ, બુદ્ધિ ભ્રષ્ટ થૈ જલણિ;
શાપ તણા દારણુ થકી, નવિ ચાત્રિ આયુધ બાણુ. ૩૨
- તે માટિ કર્ણ રણુ માંદિ પડયુ; હવુ અતિ હાહાકાર;
દુર્યોધન એહવું સાંભલી, મૂર્છા પામ્યુ તે વાર. ૩૩
- સુભટ સહુ ટોલિ મિલ્યા, રાઝ કેરિ પાસિ;
શલ્ય કિહિ: “કાત્રિ કરે પ્રાજિ, પાણુડવ સહિત અવિનાશ. ” ૩૪
- આશ્વાસના કીધી દુર્યોધનની, ઊઠાડયુ અહી હાથ;
ધારણુ દીધી અતિ ધણી, મિલી સરવિ સાથ. ૩૫
- દુર્યોધન કિહિ: “હાવિ આશ હુહુની ? મહારથી વ્યા તણિ;
બુદ્ધિ આધાર હવુ તેહુનુ, ભીખમ, દ્રોણ નિ વક્ષી કરણુ. ૩૬
- હાવિ જીવી હું શું કરે ? વક્ષી હુહુનિ જાગે શરણિ ?
સુભટો ! સવિ કે સાંભલુ, હાવિ તે આબ્યું મરણુ. ” ૩૭

અશ્વત્થામા કિહિ રાઘનિ: “તહમ્યો ધીરજ રાખુ આપિ;
પાણ્ડવનિ પ્રાન્નિ કરે, યેણિ મારિહ મુઝ યાપ.

૩૮

હાવિ સજ્જામ કરવુ આપણિ, મન કઠણ કીજીય, રાઘ !
ધિરજ આપુ સરવ કહુનિ; થનાર હુઈ તે થાય.”

૩૯

દુર્યોધન કિહિ: “શૂં કરે? હાવિ રાજિ કેરી આશ!
સ્વજન સવિ કો નાશ પામ્યું, હાવિ થયુ નિરાશ.”

૪૦

દુર્યોધન કિહિ શલ્યનિ: “એક તાહુરુ છિ આધાર;
પાણ્ડવ સાથિ યુદ્ધ કરિવા, કરુ કાંઈ વિચાર.”

૪૧

શલ્ય કિહિ: “અર્જુન પ્રાકેમી, વલી સાથિ સુન્દરશ્યામ;
તેહ સાથિ યુદ્ધ કરવું, નવ ધાલિ કો હામ.”

૪૨

સુભટ સવિ મિલી કિહિ શલ્યનિ, વિચારીનિ બુદ્ધિ:
“એક દિવસ રહ્યુ છિ હાવિ, તહમ્યો કીજીય યુદ્ધ.”

૪૩

શલ્ય કિહિ: “નહીં મુઝ આશરુ; કરે અર્ધ દિવસ નિરવાણુ;
અરધ દિવસ રાઘ દુર્યોધન, કરિ તે પરમાણુ.”

૪૪

સેનાપતિ તે શલ્ય કીધુ, વરત્યુ જૈજૈકાર;
સરપાવ આપ્યા શોભિતા, સેનાપતિ અધિકારિ.

૪૫

હાવિ યુદ્ધ કરશિ શલ્ય રાજ, સુણિ, જન્મેજ રાઘ !
સર્જે કિહિ ધૃતરાષ્ટ્રનિ, પાણ્ડવ તણુ મહિમાઈ.

૪૬

શ્રોતાવક્તા! સાંભલુ, પુહુચિ મનની આશ;
ભારથ-પદ સાંભવતાં શ્રવણિ, હોઈ વંકુણ્ડવાસ.

૪૭

એહવી અમૃત વાણી હૃદિ નાણી, હરખિઆ માહારાજ;
પછિ યુદ્ધ કુણુ સુભટ કીધું? કિમ્મ પામ્યા રાજિ?

૪૮

ઉત્થલુ

કિમ રાજિ પામ્યા સુભટ? કિમ હણ્યા કૌરવ-દત્ત-અરિ?
કર જોડી વિપ્ર ભાઉ કિહિ: તહમ્યો સદા સેવુ શ્રીહરિ.

૪૯

૧૪૮૭

ઇતિ શ્રીમન્મહાભારતે ભાઉકવિ-વિરચિત કર્ણપર્વ સમ્પૂર્ણ

પુણિષ્ઠા:--ઇતિશ્રી દ્રોણપ્રવ કરણપ્રવ સંપુરણ સમાપ્તે ॥ સંવત ૧૮૬૬ના
વરષે ભાદરવા વદ ૮ દને વાર સુકરે ॥ શ્રીરામજી ॥

કર્ણપર્વ

(૮)

રકભલતીર્થનિવાસી

શ્રીવિજયુદાસ-વિરચિત

શ્રીકૃષ્ણ : ।

સ્કન્ધભતીર્થવાસી મહારુલોત્પન્ન દ્વિજકવિ વિષ્ણુદાસ-વિરચિત

શ્રીમન્મહાભારતે

૮. કર્ણપર્વ

૧. કર્ણપર્વ—

કર્ણ ૧ લું—રાગ અશાઉરી

શ્રીશૈવસુતાત્મજનિ સ્તવૂં યે ગ્યરૂઠિ શ્રીગણુરાધ રે,
પાધ રે લાગૂં નેહ ધરી રે. ૧

સુખદાતા સુરનાયક ! હું સ્તવન કરું શિર નામી રે;
સ્વામી ! વિદ્ય હરુ વેગિ કરી રે. ૨

હાલ-સ્વામી ! વિદ્ય હરુ વેગિ કરી, આપુ નિજ ઉપદેશ;
તુઝ કીર્તન શુભમતિ પામવા, તુંહિ સમરું, અમરેશ ! ૩

હંસવાહની હરખિ સેવૂં, પ્રણમી લાગૂં પાધ;
મૂંહિ દીન જાણી દયા આણી, કૃપા કરજ્યો, માધ ! ૪

શ્રોતાજન ! મન સ્થિર કરીનિ, સાંભલજ્યો સવિ કાધ.
કહું કથા કર્ણપર્વ તણી, યે અખિલ પાવન હોધ. ૫

નરનારી યે કો સાંભલિ, આણી મનિ ઉદ્ધાસ,
ગર્ભવાસિ તે નવિ અવતરી, કર જોડી કિહિ વિષ્ણુદાસ. ૬

વૈશમ્પાયન ઉચ્ચરિઃ સુણિ, જન્મેજે રાધ !

દ્રોણનું પ્રાક્રમ અતિ ઘણું,^૧ તે કિહિતાં પાર ન થાઇ. ૭

અરે, નિજ પ્રાક્રમ પાણ્ડવ તણું તેણિ હણ્યું સૈન્ય અનન્ત;
પગ્ન દિવસ યુદ્ધ કરીનિ, પછિ પડ્યા દ્રોણ મહન્ત. ૮

દુર્યોધન-આદિ દેઇનિ, બહુ સુભટ બલિઆ ચેહ,
આચાર્યસુત કહિ શીઘ્ર થૈયનિ, આવતા હોઆ તેહ. ૯

દ્રોણનું દુઃખ મન માંહિ ધરી,^૨ આપ પછાડિ રણધીર;
આશ્વાસના દેઇ અતિ ઘણી, પછિ સન્તોષ્યા સહ વીર. ૧૦

અશ્વત્થામાનિ પ્રતિગ્રોધ કરીનિ, પછિ સગ્નરચા સવિ તેહ;
પછિ સેનાપતિ તે કર્ણ ક્રીધા, મહા સુભટ બલિહિ ચેહ. ૧૧

કર્ણ સુભટ મહાપ્રાક્રમી, અનિ શકુનિ દુઃશાસન,
કમન્દિર વિષિ ગ્રિહા જઈ, યહાં હૃતુ દુર્યોધન. ૧૨

વિમાસણ કરતા પહવા, દુઃખ ધરિ મન-સહ્વાતિ;
ઉદ્દેગસહિત નિશા ગઈ, ઉદિ થયુ ત્યહાં પરભાત. ૧૩

કર્મકાલ સુભટિ સાંચયુ, કુલ્લધર્મ^૩ ચે કહિવાઇ;
પછિ યુદ્ધ કરિવા દ્રોણ વ્યધિ, સવિ કેા તત્પર થાઇ. ૧૪

પછિ કર્ણ સેનાપતિ ક્રીધુ, દેવરાવ્યુ અભિષેક;
આનન્દભેટિ આપતુ હવો, વિપ્રનિ દાન અનેક. ૧૫

પાણ્ડવ સહૃદ સજ થયા, કરવા ધર્મ-વિરોધ;
પછિ યુદ્ધ કરવા શીઘ્ર થૈયનિ, સગ્નરચા સહ યોધ. ૧૬

૧. સુભટે સહુ નવિ જઈ. બ. ૨. રોયો પછે રણ. બ.

૩. અશ્વત્થામા તણાં વાયક સાંભલી અવશમેવ,
આપાપણાં સ્થાન વિષિ સહુ સાંચર્યા તતપેવ. બ.

૪. રચણી વિષે. બ. ૫. અતિ ઘણી, સુખ નહી મન સિદ્ધાંત. બ.

૬. કારણિ, સાંપ્રદ થાય. બ. ૭. પાંડવે કર્મ તે કર્યાં, જમ નોહે ધર્મ-
વિરોધ. બ.

- મહાયુદ્ધ માંડ્યું રણુ વિધિ, કરી કૃષ્ણ કેરું રમરણુ;
ધૃતરાષ્ટ્રના સુત દેખતાં અણુન, “મારણિ કરણુ. ૧૭
- પછિ જન્મેજે કિહિ: રણુ પડ્યો, ચે કરણુ રાધ સુખણુ,
તે સાંભલીની ધૃતરાષ્ટ્ર, “આકન્દ કરતા નિજ પ્રાણિ? ૧૮
- વૈશમ્પાયન બોલિઆ; સુણિ, જન્મેજે રાધ!
તિ પ્રશ્ન મુઝનિ પૂછિઉ, તેણુ કહું મહિમાધ. ૧૯
- ભીષ્મ દ્રોણ પડ્યા પછી, સહ કર્યું દલ સદ્ગાર;
પછિ કૌરવ કેરા સેન માંહિ, ચે રણુ હાહાકાર. ૨૦
- તેણુ સમિ કર્ણરાધ બોલ્યો: “સાચું કહું હું એહ;
તૂંહિ વિદુરિ વચન કહ્યાં ઘણાં, તદ્ભ્યો કહું ન માન્યું તેહ. ૨૧
- મહારથી ચે કોઇ પડિઆ, સર્ગામનિ ઉપદેશિ,
તેણિ સમ્ભારી દુઃખ મન વ્યધિ, તૂં રાધ! મ ધરેશ લેશ.” ૨૨
- ધૃતરાષ્ટ્ર કિહિ: દ્રોણનિ વલી, બીજુ ભીષ્મ કિહિવાધ;
તે સુભટનાં દુઃખ મન વ્યધિ, સજ્જે! કહ્યાં નવિ જાધ. ૨૩
- દ્રોણનિ પડતાં રણુ વ્યધિ, ચે રણુ મહા ઉત્પાત;
પછિ માણુ પુત્ર શું કરતા હવા? મૂહિ કહુ વિસ્તારી વાત. ૨૪
- એણાં વાયક સાંભલી, સજ્જે વદિ મુખથી વાણિ:
કૌરવ દલ અવટાઇળિ, તે તાણુનું કૃત જાણિ. ૨૫
- દ્રોણનિ પડતાં રણુ વ્યધિ, શોકાતુર બહુ વિધિ હોધ;
અવિલોકતાં અરિષ્ટ તે, દેખતાં હવા સવિ કોઇ. ૨૬
- આયુધ પડિ નિય પાણિથી, દીસિ સહ કો દીન;
પ્રાક્રમ સરવે નાશ પામ્યું; બિઠા છિ ચે મતિહીન. ૨૭
- ત્યાણુરિ દુર્યોધન કિહિ: “સાંભલુ, સુભટો! કહું મુખિ ચેહ,
તદ્ભ્યો માટિ મિ પાણુવ સાથિ, સર્ગામ માંડ્યો એહ. ૨૮

- કાયરપણું મનિ આણવું, શરનિ ન ધટતું હોઇ;
 ૧૦ તે માટિ સઙ્ગામ કરિવો, સાંભલુ સરવે કોઇ. ૨૯
- આ કર્ણુ સાહ્યું જોઇનિ, મન માંહિ અહી મતિ ધીર;
 એહ આગલિ રણ માંહિ, રહી નવિ સકિ અર્જુન વીર. ૩૦
- ૧૧ યુદ્ધ કરતાં ભીમસેનનિ, મારિ હેલા માત્રિ મુઝારિ;
 ચેણિ ગટોરગજનિ યુદ્ધથી, હેલાં પમાડ્યો હારિ.” ૩૧
- એહવું કહીનિ કરણનિ, સેનાપતિ કીધો રણ માંહિ;
 પછિ યુદ્ધ કરિવા રણ વ્યપિ, આવી રહ્યા ઊભા ત્યાંહિ. ૩૨
- ખાણ મૂકતુ ચેહવુ પાવક, રીસિ કરી બલવન્ત;
 તેણિ સમિ પાણ્ડવ તણું પછિ, હણ્યું સેન અનન્ત. ૩૩
- અર્જુનિ કોધ રુદે ધરી, ધનુષિ ચઢાવ્યું ખાણ;
 પછિ કર્ણુનિ મારયું રણ વ્યપિ, તે પડ્યુ થૈ ગતપ્રાણ. ૩૪

ઉચ્છ્વ

- પડ્યો થઈ ગતપ્રાણ રે, એહવુ સુભટ કો ખીજુ નહોં;
 વિખણ્ણદાસ કિહિ: એહવું સાંભલી, ધૃતરાષ્ટર ધરણિ હણ્યુ સહી. ૩૫

કડવું ૨ જાં—રાગ ગોલી

- વૈશંપાયન કિહિ: સુણિ, રાઇ! મહીપતિનિ મનિ શોક ન માઇ;
 અર્જુ તણી તે ચેતન ગઇ, પડ્યો રાઇ મૂર્છાગત થઈ. ૧
- સુભટ માત્ર તિહાં વિરિમ હોઇ; રાણી રુદન કરિ સહ કોઇ;
 સજ્જે વિદુર મિથ્યા અશ્વમેવ, બિહુ કરયુ ત્યાહાં રાઇનિ તત્પેવ. ૨
- ત્યાહરિ વિખાણ કર્યું અતિ ધણું, ધન્ય પ્રાક્રમ બલ પાણ્ડવ તણું;
 મારયુ સુભટ કરણ મહાપાત્ર, તુ દુર્યોધન તે કેહી માત્ર? ૩

૧૦. “જય તથા પ્રાજય ઈશ્વરી ઇલા તણે વશ હોય.” બ.

૧૧. ભડવા થકો ભીમસેન ભાગો. બ.

કવણુ પડ્યા રણિ યુદ્ધ કરી? સઝો! કિહિ મુઝનિ વિસ્તરી;
 તેણિ સમિ જોડી મિહ પાણિ, વક્તા સઝો જોડ્યા વાણિ: ૪
 મહાક્રોધ મન માંહિ ધરયુ; શકુનિ તણે વધ સિહિદેવિ કરયુ.
 અહભુત યોધ હણીનિ ત્યાંહિ, ભીષ્મદેવ પડ્યા રણ માંહિ. ૫
 મહાક્રોશલ દેશ ભણીય પગ્યાલ; રાજિ કરિ દુપદ ભૂપાત્ર;
 તેણિ માર્યા યોધ અનન્ત; પછિ પડ્યા ગુરુ દ્રોણ મહન્ત. ૬
 ભીષ્મ દ્રોણનિ^૧ પડતાં ખેવ, રિષ્ટ મારી પડ્યા ભીષ્મદેવ;
 યોધ સદ્ગતા કટકા કરી, પડ્યો કર્ણ મહાદાનેશ્વરી. ૭
 રઝેલ રવિમુત ચે છિ કરણ, અર્જુનહાથિ પામ્યુ તે મરણ;
 સજ્જિ રાધ દુપદ મહાગલી, તેણિ પાપિ નાખ્યા દલી. ૮
 રણ માંહિ ધાયુ વૃકોદર વીર, પાડ્યુ ભગદત્ત મહાધીર;
 ભૂરિશ્રવા રણ માંહિ સઝયરયુ, સાન્વિકિ વધ તેણુ કરયુ. ૯
 યમ ઇન્દ્ર મનિ રાખ્યુ મહાધીર, માર્યો વૃત્રાસુર મહાવીર,
 રામિ હણ્યો રાવણનિ વિમ્મ, કર્ણનિ અર્જુનિ માર્યો તિમ્મ. ૧૦
 આંહિ તુ કર્મ દુર્યોધન કરિ, તેહ તુ રાધ રુદિ માંહિ ધરિ;
 જોડ્યું સુખ તું પામ્યુ સહી, હાવિ શોક મનિ ધરિયુ નહીં. ૧૧
 જોડ્યાં વાદક શ્રવણિ સાંભલી, કૌરવપતિ મુખિ જોડ્યુ વલી:
 મુઝ સુભટિ મનિ આણી ક્રોધ, કવણુ હણ્યા પાણડવના યોધ? ૧૨
 વક્તા સઝો જોડ્યા વાણિ: અહો ભૂપ! મન નિભે આણિ;
 ભીષ્મદેવિ શરાતન ધરયું, કુન્તીભોજ-દલ ચૂર્ણ કરયું. ૧૩
 દ્રોણે દુપદ રાગ તણું, અકલિત સેન મારયું તે ઘણું;
 ખટરથી મોહ્યા ચે રાજન, રણ માંહિ વિરથ કરયુ અભિમન. ૧૪

૧. 'ની' પડતાં દેહ, રથુ સેન પાંડવનું ચેહ, તેહનુ અર્ધ કટકે
 વ કરી, અ.

૨. એકવીશ સાતે અતિ વિદ્યર્ણ, ભીમ તણે કરિ પામ્યા મર્ણ.

સિંધુ રાગ જયદ્રથ મહાગલી, તે પાર્થે નાખ્યો દલી. અ.

દુઃશાસન-પુત્ર નિરધાર, તેણિ હણ્યો અભિમન્યુ કુમાર;
 નીલ રાજા વાર લડ્યુ, દ્રોણપુત્રનિ હાથિ પડ્યુ. ૧૫
 જન્મેજિ ! એ દુર્મુખનિ હાથિ, રણ માંહિ પડિઉ સધલુ સાથ;
 બાકી રણ માંહિ અતિ ધણું, હણ્યું સેન યે પાણ્ડવ તણું. ૧૬
 એહ મિ તુઝનિ કહ્યો ઉપાય, રહ્યા સુભટ તે સાંભલિ, રાધ !
 કૃપાચાર્ય કૃતવર્મા યેહ, દ્રોણપુત્ર સાથે છે તેહ; ૧૭
 શલ શકુનિ દુર્યોધન તણા, બંનિઆ બન્ધવ છિ અતિ ધણા;
 ચિત્રસેન તે સાધુ ઉદાર, તમ સુત સાથે છે નિરધાર. ૧૮
 કૌરવપતિ વલતૂં ઉચ્ચરિ, એહથુ અર્થ એકુ નવિ સરિ;
 માહુરા પુત્ર તે પ્રાજિ થશિ; રણ માંહિ જિ પાણ્ડવ પામશિ. ૧૯
 કર્ણ પડ્યો આશ્રિજ્ય મુઝ થાઇ; મનિ વિશ્વાસ ન આવિ, રાધ !
 ઋષિ શશીની કલા યે હોઇ, કર્ણ પ્રાણુ તિજિઆ તે સોઇ; ૨૦
 સમુદ્ર તણું કો શોપિ વારિ, તુહી કર્ણ નવિ પામિ હારિ;
 કર્ણ માટિ પાણ્ડવશ્નં વિર કરી, મુઝ પુત્રિ શ્રદ્ધા તેહ ધરી. ૨૧
 ચન્દ્રની કલા વાધિ છિ ચિમ્મ, કર્ણ વહ્નિ પામ્યો છિ તિમ્મ.
 દાનકીર્તિ સચરાચરિ રહી, અનેક દેશ યેણિ જીત્યા સહી. ૨૨
 મચ્છ દેશનિ વલી ગન્ધાર, માલવ દેશ તણુ નહોં પાર,
 શર્પ પચ્ચાલ નિ વલી વિદેહ, કાશી કોરાલ પ્રોદક યેહ, ૨૩
 શરસેન ગુર્જર નિ અર્જ, નૈપથ દેશ નિ વલી કલિંગ;
 એહવા અનેક દેશ છિ બહુ, યુદ્ધ કરી યેણિ જીત્યા સહ. ૨૪
 સકલ કલા ગુણુ યેહ માંહિ હોઇ, તેહનિ કિમ અર્જુન મારિ સોઇ ?
 પર્વત સકલ મધિ યમ મેર, મહીતલ-માધ યથા કુમેર, ૨૫
 ઉચ્ચેઃશ્રવા હય-મધિ સર્વથા, સુર માંહિ મુખિ શચીપતિ યથા,
 આયુધધાર અનેકજ હોઇ, કર્ણ-સમોવડિ બીજુ ન કોઇ. ૨૬
 ‘મારયુ કર્ણ,’ સાંભલી ત્યાંહિ, હું બૂઝું સત સાગર માંહિ;
 એણિ દુઃખિ જવું છું સહી, તુ મુઝ સમોવડિ કદણ કો નહોં. ૨૭

કિ હું વિષ ખાધનિ મરું, કિ હું અગ્નિ માંહિ સન્ન્યરું ?
 કિ હું પર્વત શિખર પર ચઢી, તિજૂં પ્રાણુ હું ત્યાંથુ પડી ? ૨૮
 પણિ જીવવું નવિ ઘટિ આજ, કહું છું તિજી મન કેરી લાજ.
 ભૂપવચન સુણી નિય રુદિ, વલતુ સન્ને વાણી વદિ: ૨૯
 યશ શોભા લક્ષ્મી છિ ધણી, યશ વિભૂતિ સવિ પોતા તણી;
 આવિ વૈમાન કાયર થાઇ, ઇમ તુઝનિ ઘટિ નહોં, રાઇ ! ૩૦
 એહવાં વાઇક શ્રવણિ સાંભલી, સન્ને પ્રતિ રાઇ જોડ્યા વલી:
 કર્ણ પડ્યો તે વાતજ ખરી, સન્ને ! તે વાત કુહુ વિસ્તરી. ૩૧
 દુર્યોધન મનિ ચીતવિ ચેહ, દૈવિ વિપરીત કાધૂં એહ;
 ભીષ્મ દ્રોણુ મારચા છલ કરી; હણ્યુ કર્ણ મહાદાનેશ્વરી. ૩૨
 કર્ણ તણો ભય આણી મનિ, પાણડવ જૈ વસિ તે વનિ;
 મહાખલિહિ જાણિ સહ કોઇ, ભે કુહુનુ નવિ આણિ સોઇ. ૩૩
 ગણના માંહિ કુહુનિ નવિ ગણિ, તે કિમ કર્ણનિ અર્જુન હણિ ?
 ત્યાહર પછિ, સન્ને ! રણુ માંહિ, દુર્યોધન શું જોડ્યુ ત્યાંહિ ? ૩૪
 ઝંઘાતા કર્ણ મહા સુભટ સુજાણુ, અતિ ધણૂં શું કહેં વિખાણુ ?
 સકલ શર માંહિ ખલિઆ ચેહ, શું જોડતા હવા મુખિ તેહ ? ૩૫
 તે કિહિ મુઝનિ વિસ્તારી, વીર ! સદ્રામ વ્યપિ કુણુ રણા રણુવીર ?
 કેહી પિરિ શલ સારથિ થૈ, કર્ણ તણે રથિ ખિહુ જૈ ? ૩૬
 કર્ણ સાથિ યુદ્ધ કરિવા ત્યાંહિ, કિમ પાણડવ આવ્યા રણુ માંહિ ?
 દ્રોણુ પડ્યા પૃથ્વી ચેહ, સન્ને ! કિહિ વિસ્તારી તેહ. ૩૭
 તેહ કથા સાંભલવા તણી, મુઝનિ પચિન્તા છિ મનિ ધણી.
 તવ વચનિ આવ્યુ વિશ્વાસ, ખિહુ કર જોડી કિહિ વિજયુદાસ. ૩૮

- આભરણ અગ્નિ ઓપતાં, તેજ સૂર્ય સરીખું હોધ;
અનેક વિધિ આયુધ ભલાં, ધરતા હવા સવિ કોધ. ૨૩
- શર્જનાદ કરયુ સહી કરણિ, ધરી મનશ્ચં ક્રોધ;
દ્રોણનું દુઃખ ગયું વીસરી, સાવધાન થયા સવિ યોધ. ૨૪
- પછિ ચક્રાવુહ જીત્યુ સહી; મન માંહિ હર્ષ ન માધ;
તેણે સમિ અર્જુન પ્રતિ, બોલ્યા યાદવરાધ : ૨૫
- “આ કર્ણસેના જો સહી, મન વ્યપિ રાખી ધીર;
એહનિ મારતાં ધણું વ્રજનિ, સુખ હોધ શરીરિ.” ૨૬
- અર્ધઅન્નવુહ રચ્યુ સહી, અર્જુનિ તે રણ માંહિ;
પછિ યુદ્ધનુ આરમ્ભ માંડિઉ, કૌરવ-પાણ્ડવિ ત્યાંહિ. ૨૭
- દુન્નુભિ વાળાં ગાજતાં; હય તણા બહુ હીંસાર;
વાજિત્ર વાજિ અતિ ધણાં, તેહનુ ન જાણું પાર. ૨૮
- તેહનું વર્ણન કરતા હવા, રુભટ પરમ ઉદાર;
રણુ વિધિ ભારથ રચાયુ, અપરમ યુદ્ધ અપાર. ૨૯
- ગજ અશ્વ રથ રણુ માંહિ પડ્યા; પાલાનુ ન આવિ અન્ત;
બહુ મહારથી યોધા પડ્યા; ઇમ ભાગું દલ અનન્ત. ૩૦
- પછિ કૌરવ કેરા સેન માંહિ, સમ્યચરયુ અર્જુન વીર;
ગજયૂથ માંહિ જૈ રણુ, વ્રકોદર મહાધીર. ૩૧
- એક ગજ ઊપરિ આવ્યુ ચઢી, ખેમદત્ત ભણીધ ચેહ;
ભીમસેન ઊપરિ બાણવૃષ્ટિ, મેહલતુ હવુ રણિ તેહ. ૩૨
- ભીમસેન મેહલતુ હવુ, રણુ માંહિ ડોટ અશ્વમેવ.
તે હેદિ ઊલક આવતાં, ક્ષણુ માત્ર માંહિ તત્ખેવ. ૩૩
- ખેમદત્ત મહાબલિઉ; ગજયૂથ નાહ્યાં જાધ;
૧૧ભીમ તે થકુ થયો વિઘ્નલ; રણુ માંહિ રણું નવિ જાધ. ૩૪

ભીમિ ક્રોધ મન માંહિ ધરી, એક ગદા મેહ્લી ત્યાંહિ;	
૧૨ પ્રાણુ તિજનિ તેહ પડ્યા, સવિ રણભોમિ માંહિ.	૩૫
૧૩ પછિ સેના પાણ્ડવની મારવા, રણુ વિષિ લાગુ સોધ;	
એહવિ ભીમ નિકુલ તિહાં ગયા, જે મહાબલિઆ હોધ.	૩૬
પછિ બિન્દુ અનુબિન્દુ બલિઆ, આવ્યા હતા ચેહ,	
સાર્વિકના સર્ગામથી, પડિઆ રણુ માંહિ તેહ.	૩૭
પછે ૧૪ સુભટ કૃતવર્મા અતિ, ચિત્રસેન બલિહિ ચેહ, ૧૫	
તે યુદ્ધ બિહુ કરતા હવા, રણુ નવિ છાંડિ તેહ.	૩૮
શરવૃષ્ટિ બહુ કરતા હવા, મન માંહિ ધરી બહુ રીસ;	
એક બાણથી છેલ્લું પછિ, ચિત્રસેનનું શીસ.	૩૯
પ્રતિબોધ રાય ચિત્રસેનનુ, રણુ તેહનુ આપ્યુ અન્ત;	
પછે અશ્વત્થામા વૃકોદર, વલગ્યા બેહ બલવન્ત.	૪૦
બહુ બાણ માર્યાં દ્રોણપુત્રે, કરી ૧૬ વચન-વિવાદ;	
શર સહસ્ર ભીમિ મેહ્લિઆં, પછિ કીધુ શર્જનુ નાદ.	૪૧
એક એકનાં કવચ કાપ્યાં; કરિ બાણની વૃષ્ટિ;	
તેણુ દાવાનલ અતિ પ્રજલિ, તેહવું બહુ અરિષ્ટ.	૪૨
પછિ યુદ્ધ કરતાં હવી મૂર્છા, ગતચેતન હવા નિદાન;	
રથ વાલી બિહુના સારથિ, લેધ ગયા સ્વસ્થાનિ.	૪૩

ઉચ્ચ

સ્વસ્થાનિ લેધ મયા સારથિ, તેહ માંહિ કાંધ સન્ધે નહીં;
વિષ્ણુદાસ કિહિ: તે સાંભલી, પછિ ધૃતરાષ્ટર બોલ્યુ સહી.

૪૪
૧૧૭

૧૨. “ગતપ્રાણુ થઇ બેમધુત પડ્યો પછી રણુ માંહિ” બ.

૧૩. “પછિ રણુ સેના પાંડવી મારવા લાગો સોય.” બ. ૧૪. સુભટ સેના મલી. અ. ૧૫. રાય...તે કલ્યા કોણે નવી જાય. બ. ૧૬. મન માંહિ. અ.

કડવું ૪ ચું—રાગ ગોડી

- રાધ ધૃતરાષ્ટ્ર એણાપિરિ બોલિ; ધન, સન્ને! મતિ તાહરી;
પછિ અર્જુન શં કરતુ હવુ, તે વાત કિહિ વિસ્તારી. ૧
- પછિ સન્ને કિહિ: 'ધૃતરાષ્ટ્ર! સુણિ, રાખીનિ મતિ ધીર;
સહીસમક સાથિ યુદ્ધ કરયું, રણ માંહિ અર્જુન વીર. ૨
- અતુરજી દલ કરયું તે ચૂરણ, ત્યાહરિ વત્થુ હાહાકાર;
રત્યાહરિ દ્રોણપુત્ર ક્રોધ કરીનિ આવિઉ તેણી વાર : ૩
- “ સુભટ માત્ર માંહિ શિરોમણિ, મિ તાહરી ગતિ જાણી;
આપિ યુદ્ધ, અર્જુન! તું મુઝનિ, ” એહવી બોલ્યુ વાણી. ૪
- વલતા અર્જુન વાઘક કિહિ છિ, પ્રભુનિ કરી પ્રણામ :
“ મિ નથી મારયા સહીસમક, તુ કિમ કરે સર્ગામ ? ” ૫
- કૃષ્ણ કિહિ: “ હું આજ એહવું, દેખું છું તે આંહિ;
અશ્વત્થામા સાથિ યુદ્ધ તું, કરિ અર્જુન! રણ માંહિ. ” ૬
- દ્રોણપુત્રિ પછિ સાઠ બાણ મેહલી હદે કૃષ્ણનું ભેદું;
ગતે બાણિ હેલા માત્ર માંહિ, ધનુષ અર્જુનનું છેલું. ૭
- દ્રોણપુત્રનું પ્રાક્રમ દેખી, વિસ્મે પામ્યા દેવ;
“ વલી મૂર્ખા પામ્યા કૃષ્ણ-અર્જુન, રથ પર પડયા તતખેવ. ૮
- અર્જુન કિહિ: “ આ પરણુ વ્યપિ, હણવા ઈછિ આજ;
એશં હું સર્ગામ કરે છું; તહમ્યો જોજ્યો, મહારાજ ! ” ૯
- દ્રોણપુત્રનાં પછિ અર્જુનિ, છેલ્યાં બાણ અનન્ત;
વલી યુદ્ધ કરતા હવા, તે સુભટ મહાબલવન્ત. ૧૦
- ગજ રથ અશ્વ અસંખ્ય તણુ, રણ માંહિ હવુ સર્વાર;
વલી આવ્યુ સહીસપ્તક સાથિ, કરવા યુદ્ધ અપાર. ૧૧

૧. તહો સાંભલો, ધૃતરાષ્ટ્રરાય રણધીર. બ. ૨. “ હવે દ્રોણ પુત્ર ત્યહાં આવ્યો, આણી મન્ય ક્રોધ અપાર.” બ. ૩. ત્રીસ બાણ તાં તતક્ષણ મેહલ્યાં, ધનુષ પાર્યનું. બ. ૪. “ કૃષ્ણ ધનંજય બાણબલમાં, જે પડયો તતખેવ.” બ. ૫. આશ્ચર્યને બ.

- અનન્ત વીર પડ્યા રણ માંહિ, સહીસપ્તક કેરા ત્યાંહિ;
તિહાંથુ અર્જુન આવ્યુ વેગિ, દ્રોણપુત્ર છિ યાંહિ. ૧૨
- પછિ દ્રોણસુતિ બહુ બાણ મેહ્યાં; પાર ન બાણું તેહ;
તેણિ પાર્થ નિ કૃષ્ણ તણુ, રુધિરવર્ણ થયુ દેહ. ૧૩
- શ્રીકૃષ્ણ તણી આગ્યા લેઈ પછિ, અર્જુનિ મૂક્યાં બાણ;
રથ લેઈનિ નાહુ પછિ, સુભટ વીર સુબાણ. ૧૪
- પછિ કર્ણ તણા સેન માંહિ, ગયુ અશ્વત્થામા શર;
પછિ સહીસપ્તકનું સેન સહ, અર્જુનિ કીધું ચૂર. ૧૫
- ગજિ આરૂઠ થૈ પછિ આવ્યુ, ડણ્ડધાર બલવન્ત.
શ્રીકૃષ્ણ કહિ: “તું મેહલિ બાણ, પારથ! ત્યાંહિ અનન્ત.” ૧૬
- પછિ અર્જુનનિ અનન્ત બાણ, મારતુ હવુ બલવન્ત;
હસ્ત ચરણ છેઘાં તેહનાં; પાર્થ કીધુ કલ્પાન્ત. ૧૭
- પછિ એક બાણિ ડણ્ડધારનું તત્ક્ષણ છેઘૂં શીસ;
હરતી તેહનુ હેલાં હણ્યો, તે પડ્યુ પાડી ચીસ. ૧૮
- ડણ્ડધારનુ બ્રાત ડણ્ડ ચે, તે બલિઉ સુભટ ઉદાર;
તે મારયુ આવતુ અર્જુનિ, પછિ વર્ત્યુ હાહાકાર. ૧૯
- વક્ત્રી સહીસપ્તક માંહિ પાર્થ ગયુ, ત્યાહરિ બોલ્યા વૈકુણ્ઠરાધ:
“હાવિ કર્ણશં યુદ્ધ કરિવા, તું શિખ તત્પર થાઇ?” ૨૦
- શ્રીકૃષ્ણનાં વાઇક સુણીનિ, હ્રદે ધરી મતિ ધીર;
દુર્યોધનનિ કર્ણ હણિવા, ત્યાં આવ્યુ અર્જુન વીર. ૨૧
- પછિ મન્ત્ર ૧૦ પૂજતિ બાણ અર્જુનિ, મેહ્યાં; દુઃખ વીસારયું;
કર્ણ અનિ દુર્યોધન કેરું, સેન સખલ સર્દારયું. ૨૨
- સુભટ સહ બલવન્ત દેખતાં, સાથ સહકો ભાગ્યુ;
પાણ્ડવનુ એક પાણ્ડવ રાઇ, તે યુદ્ધ કરિવાનિ લાગ્યુ. ૨૩

૧. “અનેક થાઇ પડા, સંસત્યક વીર પડ્યા રણ માંહિ.” બ.

૭. તે ભૂપ. બ. ૮. વિરૂપ. બ. ૯. હતા. બ. ૧૦. પ્રયોજ. બ.

ત્યાહરિ અશ્વત્થામા વીર વદિઃ “ સુણિ, પાણ્ડવ ! વાઘક સોધઃ
 યુદ્ધ કરી તુઝનિ સન્તોષિ એહુવુ, નથી મુઝ વિના કોધ.” ૨૪
 ધનુષિ ધનુષ, રથિ રથ છેલ્લા, બાણિ બાણ અનેક;
 દ્રોણપુત્ર મેહલતુ હવુ, પવનાશ્વજ યે એક. ૨૫
 પછિ રાજાધ પવન-અશ્વ મૂકી, તે છેલ્લું તતકાલ;
 હસ્તી ઊપરિ ચઢીનિ આવ્યુ, પાણ્ડવરાધ ભૂપાલ. ૨૬
 હસ્તી હેલા માંહિ પાડિઉ, કીધુ મહા કલ્પાન્ત;^{૧૧}
 ૧૨ પાણ્ડવરાધ રણભોમિ વ્યથિ પડ્યુ, આણ્યો તેહનો અન્ત. ૨૭
 દુર્યોધનિ આચાર્યપુત્રની, બહુ આશ્વાસના કીધી;
 મન માંહિ અતિ આનન્દ ઊપનુ; તવ વિપ્રિ આશિય દીધી. ૨૮
 કૃષ્ણદેવ કહિઃ “ અહો, ધનન્જયે ! સાંભલિ સત્ય ઉપાય;
 શીઘ્ર થઈ આપણિ ત્યાં જૈયિ, ત્યાં દુર્યોધન રાધ.” ૨૯
 પછિ કૃષ્ણદેવ-અર્જુન દલ માંહિ, શીઘ્ર સઝ્યરચા ત્યાંહિ;
 મહાયુદ્ધ વલી કૌરવશં, કરતા હવા રણ માંહિ. ૩૦
 કો નાહ્લા, કો વદયા સુભટ, કેટલા ધરિ મનિ કોધ;
 ૧૩ પછિ કર્ણુનિ મારતા હવા, પાંચાલ કેરા યોધ. ૩૧
 ૧૪ પછિ કર્ણુ સુભટનિ ઘેરયુ પાણ્ડવિ, મન માંહિ રાખી ધીર;
 મહા યુદ્ધ રણ માંહિ હવું, પડિઆ બહુ રણધીર. ૩૨
 ધૃષ્ટદ્યુમ્નશં પાંચાલીના પાંચ પુત્ર યે હોધ,
 ભીમસેન સિહિદેવ નિકુલ, ૧૫ તત્પર થયા સવિ કોધ. ૩૩
 કવચ ટોપ ૧૬ સેના સહ સજ્જનિ, ત્રણાં ધનુષ અનિ બાણ;
 મહાયુદ્ધ કરતા હવા તે, બલિઆ સુભટ સુખાણ. ૩૪

૧૧. માહાવિનાણુ. બ. ૧૨. “પાંડવરાય ગતપ્રાણુ યે ભૂમિ વિષે પડયો નિર્વાણુ.” બ. ૧૩. “પછિ કર્ણુ મારતો હવો, પાંચાલ તણા બહુ યોધ.” બ.

૧૪. “ પછિ પાંડવને સુભટ જઈ ઘેરયો કર્ણુરાય રણધીર.”

મહાયુધ તે સમે હવું, રણ વિષે પડયા બહુવીર.” બ.

૧૫. ‘શું, સાંપ્રદ. બ. ૧૬. સનાહ ધરિ બહુ. બ.

હસ્તીઘ હસ્તી આથડયા, રથ સાથિ રથ સોઘ;	
૧૭૧ તે જોતાં ઉત્પાત થયુ, સવિ સેન અવટાયું જોઘ.	૩૫
કૌરવના ગજ અષ્ટ પછિ, મારતુ હવુ સિહિદેવ;	
પછિ કર્ણ તણી પૂઠિ ચોધા, ધાધ આઘ્યા તત્ખેવ.	૩૬
સિહિદેવ નિ વલી દુઃશાસન, કરતા હવા સર્ગ્રામ;	
પ્રાણે કો પામિ નહીં; તેહનાં, મન માંહિ મોહટી હામ.	૩૭
પછિ સિહિદેવિ એક બાણુ મેહલ્યું, કાલરૂપ યે હોધ;	
શરીર માંહિ સોંસરું નીસરયું, ત્યાં પ્રાણુગત થયુ સોઘ.	૩૮
રથ વાલીનિ ૧૮ આઘ્યુ સારથિ; મન માંહિ શોક ન માધ;	
દુર્યોધનની સેના વ્યપિ, પછિ આઘ્યા યુધિષ્ઠિર રાધ.	૩૯
પછિ કર્ણ પ્રતિ નકુલ ઉચ્ચરિ: “ મનથી મેહલી લાજ;	
દિવસ કેટલે તું પાપીનું, દરસન થયું છિ આજ.	૪૦
મહાખલિઉ સર્ગ્રામ વ્યપિ, તું સુભટ માંહિ શાદ્દલ;	
એ અવની માંહિ અખિલ ૧૯ આઘ્યું, અનરથ કેરું મૂલ.	૪૧
૨૦ વલી વલી હું કહું છું તુઝનિ, તું જોજો કરી વિચાર;	
પણિ તાહરા દોષ થકી ત્યાં થશિ, કૌરવ-કુલ-સર્દાર.	૪૨
તુઝનિ મેહલી જીવતુ ઇલાંથી, મિ તુ સત્ય નથી જાવું;	
પાપી! તાહરુ નાશ કરીનિ, કૃતારથ મિ થાવું.”	૪૩
કર્ણ કિલિ: “ યુદ્ધ કરયા વિના, ફેકટ આપ વિખાણિ;	
મહાનુભાવ નવિ કહી દેખાડિ, સકલકલા યે જાણિ.”	૪૪
એહવું કહી એક એક ઊપરિ, મેહલ્યાં બાણુ અનન્ન;	
તેણિ કરી નભ પૂર્ણ હવું, તે દીસિ શોભાવન્ત.	૪૫
કર્ણ તણિ બાણિ તવ ભેદું, માત્રીસુતનું ગાત્ર;	
નાહકું નિકુલ રણ છાંડીનિ, રહી ન શકયુ પલ્લમાત્ર.	૪૬

૧૭. “ હય સાથે” હય, પાલે પાલા, અવટાયા સર્વ તેહ.” બ.

૧૮. ગયો. બ. ૧૯. અવિદ્યા. બ. ૨૦. “ પાપી, હું તુજ પ્રત્યે કહું છું; જો મન કરિ વિચાર.” બ.

પછિ કર્ણિ ધનુષ કણ્ઠ માંહિ ધાલી, તાણુ નિકુલ ત્યાહરિ :

“ચેહલિ બોલ બોલતુ હુતુ, તે બલ દેખાડેશ ક્યાહરિ?” ૪૭

સરખા સાથિ યુદ્ધ કીજીય, આણી મનિ વિશ્વાસ.

આબુ તુહી પણિ મારયુ નહો, કિહિ સેવક વિષ્ણુદાસ. ૪૮

૧૬૫

કર્ણ પ મૂં—રાગ સામેરી

વૈશમ્પાયન ઉચ્ચરિ: સુણિ, જન્મેજે રાધ !

કર્ણનાં પ્રાકમ અતિ ધણું; ૧ સુભટ સહ પ્રાજે થાધ. ૧

તે આગલિ નવિ રહી શકયુ તે, માત્રી તણુ સુત ચેહ;

કુન્તી તણાં વાધક થકી, જીવતુ મેહલ્યુ તેહ. ૨

ધૃષ્ટદ્યુમન સાહુ કર્ણ આવ્યુ, ચે મહાબલિહિ હોધ;

એહવું યુદ્ધ કરતાં પ્રહર જિ, પૂરણ હોઆ સોધ. ૩

રણ માંહિ એહવિ આવ્યા ધશી, પગ્યાલ કરા ચોધ;

શતબજક કીધાં સરવ કો, કરણિ ધરી મનિ કોધ. ૪

ક્ષણ માત્ર કો રહી નવિ શકિ, નાહશી ગયા સવિ વીર;

કર્ણના બાણપ્રહારથી, કો નવિ રહ્યા રણધીર. ૫

રણ વ્યપિ કૃતવર્મા રસાત્યકિ, કરિ યુદ્ધ અપાર;

શ્રુતિસોમ શકુનિ ભલા ભડિ; ચે રણુ હાહાકાર. ૬

એહવિ કૃપાચાર્ય જે રહ્યા, ધૃષ્ટદ્યુમન હુતુ યાંહિ;

ત્યાહરિ અપરિમિત બાણ મૂકી સુત-દ્રોણિ વેધ્યુ ત્યાંહિ. ૭

અવિલોકતાં તેણિ સમિ, વિરિમ થયા સવિ દેવ;

ધૃષ્ટદ્યુમન પરવશ થધ, રણ માંહિ પડ્યુ તત્ખેવ. ૮

સાવધાન થયુ ત્યાહરિ સારથિનિ, ઉચ્ચરયુ વાધક ઇમ્મ :

“રથ પાછુ ઉવાલિ વેગિ કરી, જઈય તે આશ્રમ્મિ.” ૯

૧. સુભટ સહું નવિ જય. બ. ૨. શતાનીક. બ. ૩. વાલી એ
સ્વામીજી, કોહો તો. બ. ૪. હય ચાર. બ.

- એહ્વિ સમિ કૃપા વાઘક કહિ, મનિ પ્રેમ ધરી અપાર;
એહ્વિ કૃષ્ણ અર્જુનનુ, રથ ખેડયુ રતે સાર. ૧૦
- તેણિ સમિ આવ્યુ શિખણ્ડી, હેલામાત્ર મુઝારિ;
કૃપાસદ્ધાંતિ યુદ્ધ કરતુ, હવે તેણિ દારિ. ૧૧
- પઅન્યોઅન્ય સુભટ બલિઆ, યુદ્ધનુ લહિ તે મર્મ;
બહુ બાણ મૂકી શિખણ્ડીય, તેહ તણું છેલું ચર્મ. ૧૨
- બહુ બાણ ત્યાં મેહ્લ્યાં કૃપાદા; દલ કરચું મારી ચૂર;
ત્યાહરિ મૂર્છાગ્નિ થૈ પડયુ, શિખણ્ડી મહાશર. ૧૩
- શિખણ્ડી મોહ પામતાં, મન થકી મેહ્લ્યુ ગર્વ;
ત્યાહરિ પાણ્ડવની સેના વ્યપિ, નાહસવા લાગા સર્વ. ૧૪
- એહ્વિ પાર્થ ક્રોધ ધરી હદે, ઊભુ રહ્યુ અશ્વમેવ;
ત્યાહરિ સુશર્માના સમ બાન્ધવ, આવિઆ તત્ખેવ. ૧૫
- ચન્દ્રદેવ નિ ચિત્રદેવ, ત્રીજુ ચન્દ્રવર્મા વીર;
એ સર્વ સુભટ સાથ લેઇ, આવ્યુ સુશર્મા ધીર. ૧૬
- પારથ ઊપરિ બાણ-વરસા, મેહ્લવા લાગા ત્યાંહિ;
અર્જુનિ ક્રોધ હદિ ધરી, ઉસાતે હણ્યા રણ માંહિ. ૧૭
- એહ્વિ સહીસપ્તક આવ્યુ સહી, તેણિ યુદ્ધ કરચું અપાર;
ત્રિલોક માંહિ તેણિ સમિ, થૈ રહ્યુ હાહાકાર. ૧૮
- એકલુ અર્જુન તિહાં વદિ, મન વ્યપિ મોહી દામ;
એહ્વિ યુધિષ્ઠિરનિ દુર્યોધન, કરતા હવા સદ્ગામ. ૧૯
- ધર્મરાઇ દુર્યોધનનુ, રથ કરચુ શતખણ્ડ;
ગજ છેઘા, અશ્વ મારયા, ભાંજ્યું ધનુષ પ્રચણ્ડ. ૨૦

૫. “બહુ સુભટ બલિઆ યુધના, તે લહે સધતા મર્મ.” બ.

૬. “સત્ય, સૌમ્ય, શત્રુજય અને સુશ્રુમા નિર્ધાર.” બ. ૭. શતસહસ્ર મારયા ત્યાંહિ. બ. ૮. હય ચારણું છેદિ ધ્વજ, ભાંજુ...તે. બ.

- તેણિ સમિ રાઘ દુર્યોધન, અતિ દુઃખિઉ મનિ હોધ;
એહ્વિ સમિ અશ્વત્થામા, કર્ણુ આવ્યુ સોધ. ૨૧
- એહ્વિ સમિ રાઘ યુધિષ્ઠિર પાસિ, ૧૦આવી રહ્યા સવિ કોધ;
પછિ કૌરવ નિ પાણ્ડવ તણું, મહાયુદ્ધ દારુણ હોધ. ૨૨
- તે સરવ દેખતાં અમર, વિરમે થયા અશ્વમેવ;
ધર્મરાઘનિ લીધા વીંટી, તે વેલા તત્ખેવ. ૨૩
- ગજે ગજ, તુરીય તુરી, અનિ રથિ રથ તે ઠારિ;
પાલિ પાલા અવટાઇ છિ, તેહ તણુ નવિ જાણું પાર. ૨૪
- કો રહ્યા, નાહ્યા સુભટ શર, કો કાફતા ગજદન્ત;
કો ગદા-ખાણિ યુદ્ધ તિહાં કરતા હવા ૧૧અનન્ત. ૨૫
- વલી મુષ્ટિ પાટૂ ધાઇ, કો કરતા હવા રણધીર;
રણુ વ્યપિ બહુ ભડતા હવા, કો વીર સાથે વીર. ૨૬
- પારકા નિ પોતા તણા, રણુ મધિ કો ન જણાઇ;
૧૨ધ્રુમ કૌરવ પાણ્ડવ તણી, સેના બહુ અટવાઇ. ૨૭
- ત્યાહ્ચરિ દુર્યોધન સારથિનિ, સાને કરી સમજાવુ :
૧૩ “હાવિ રાજા ભણી રથ વેહલુ વાલિ;”
તે સારથિ રથ લ્યાવ્યુ. ૨૮
- ૧૪દુર્યોધન કોવ કરીનિ આવ્યુ, ત્યાં હતા ધર્મકુમાર;
વલી યુદ્ધ ખિદ્ધ કરતા હવા, મનિ ધરી કોધ અપાર. ૨૯
- તેણિ સમિ રાજા દુર્યોધન, આકલુ થયુ રણુ માંહિ;
એહ્વિ યુદ્ધ કરવા ધર્મરાં, કૃતવર્મા આવ્યુ ત્યાંહિ. ૩૦

૬. “એહવે અશ્વત્થામા કર્ણુ કૃપ તતકાલ આળ્યા ત્યાંહ.” ય. ૧૦ ને
૧૧. તતખેવ. ય. ૧૧. બલવંત. ય. ૧૨. “એણી પેરે કૌરવ પાંડવ તણી
સેના તણે કય થાય.” ય. ૧૩. “હાવિ યુધિષ્ઠિર રાજા ભણી રથ શીઝ
ચલાવ્ય.” ય. ૧૪. સારથિ રથ ચલાવ્યો ત્યાંહાં, ય.

રણ વ્યથિ બન્ન્યો અભર્જી છિ; ૧૫કુહુનુ ન આવિ નાશ;
અર્જુનને બાણે કરી પૂર્ણ, ઢાંકિંગ આકાશ. ૩૧

એહ્વિ દુર્યોધન આવ્યુ સહી, દેખતાં સુભટ અનેક;
રથ અશ્વ છેઘા અર્જુનિ, વલી બાણ મેહ્લ્યુ એક. ૩૨

તવ દ્રોણપુત્રિ આવતાં, શતખણ્ડ કીધુ તેહ;
૧૬અર્જુનિ તેણિ બાણિ છેઘૂં, કવચ નિ ટોપ ચેહ. ૩૩

વલી કૃપાચાર્યનું ધનુષ છેઘૂં, મન માંહિ રાખી ધીર;
વલી યુદ્ધ કરિવા કર્ણશં, આવિઉ અર્જુન વીર. ૩૪

કર્ણુ તે શ્રીકૃષ્ણ ઊપરિ, સિત્તેર મેહ્લ્યાં બાણ;
તણુ બાણ મેહ્લ્યાં પાર્યં ઊપરિ, પછિ ગાજ્યુ ચતુરસુખાણ. ૩૫
શત બાણ તવ સાત્યકિ, મેહ્લતુ હવુ તત્ખેવ.

ત્યાહરિ આવ્યા દ્રુપદ શિખણ્ડી, શકુનિ, નકુલ સિહિદેવ. ૩૬
બહુ બાણ તે મેહ્લ્યાં તિહાં, આગમી પોતિ મરણ;
તે સરવ સાથિ યુદ્ધ કરતુ, હવો ક્ષત્રી કરણ. ૩૭

મહાક્રોધ આણી મન વ્યથિ તે મૂકિ બાણ અનેક;
પછિ સેન દુહૃદિશિ કરચું, ત્યાહરિ રહ્યુ અર્જુન એક. ૩૮
કર્ણુ અર્જુન યુદ્ધ કરતાં, કો ઉસરિ નહોં તત્ખેવ;
એહ્વિ સૂર્ય અસ્તાર્જીત તણુ, તવ સમુ થયુ અશ્વમેવ. ૩૯

ઉચ્છ્રુ

અશ્વમેવ રાગ સુભટ બહુ, અતિ યુદ્ધ કરી શ્રાન્ત થયા;
વિષ્ણુદાસ કિહિઃ આપઆપણિ, રથાનક વ્યથિ સહ કો ગયા. ૪૦
૨૦૫

૧૫. યુધે ન પામે નાસ. ખ. ૧૬. “અર્જુને તેહનુ ધનુષ છેદુ
કનક ભૂષણ જેહ.” ખ.

કર્ણ ૬૬૫-રાગ આરૂ

- ૧રામ સન્ને પ્રતિ કહિ છિઃ મુઝ મનિ નિશ્ચે હોધ.
હું જાણું છું, અર્જુન આગલિ, નહોં ભિગરિ કોધ. ૧
- પાણ્ડવ બલિઆ રત્નતિ ધણું, મુખિ કરશિ સહનુ આહારઃ
એણિ દૈત્યજ મારિઆ; [નિવક્ત-]કવચનુ આપયુ કાલ; ૨
- યેણિ અર્જુનિ યુદ્ધ કરીનિ, સન્તોખ્યા ત્રિપુરારિ;
તે આગલિ પુત્ર યશં કરતા હવા, તે વાત કહુ વિસ્તારિ. ૩
- વલતુ સન્ને પવાણી વદિઃ સુણિ, બૂપતિ પરમ ઉદાર!
તાહારા પુત્ર અતિ દુઃખિઆ થયા, તે મનિ કરિ વિચાર. ૪
- ત્યાહરિ કર્ણ વાઘક ઇમ બોલ્યુ, હાથ ધસિ નિ લાન્નિઃ
“હીણપ્રાક્રમી પાણ્ડવ આગલિ, આપણિ હોઆ પ્રાન્નિ. ૫
- તે શ્રીકૃષ્ણ-પ્રતાપ માટિ, જય પામિ પાણ્ડવ વીર;
પ્રભાતિ હું સરવનિ હણું, તહ્યો, રાખુ નિજ મતિ ધીર.” ૬
- પ્રભાતકાલ હવો; સહુ ચાહ્યા કરવા માહા સંગ્રામ,
દુર્યોધન પાણ્ડવ જીત્યાની ઉકરી હૃદિશં હામ. ૭
- ત્યારિ કર્ણ કિહિઃ “માહરી વિદ્વાનું સકલ વકારણુ દેપાડું;
કિ પાંડવ મુઝનિ મારિ, કિ હું તેહનિ નાશ પમાડું. ૮
- આગિ ઇદ્રિ ધનુષ સમર્પ્યુ કરશુરામનિ હાથે,
તેહ આપ કરિ ગ્રહી યુદ્ધ મિ કરવું પાણ્ડવ સાથે. ૯
- અર્જુનના ૧૦શરખી માહારિ બાકી ૧૧સર્વ સંગ્રામ હોય,
એહનિ સારથિ કૃષ્ણ[દેવ] છિ ૧૨તેહવો માહરિ નથી કાય. ૧૦
- તે શરખો ૧૩આપણિ શલ્ય છિ; સત્ય જાણો મન માંહિ.
તે માહરો સારથિ હોધ તો યુદ્ધ કરું જૈ ત્યાંહિ.” ૧૧

૧. રાય ધતરાષ્ટર કહે સુણી સંજે, મુજને. બ. ૨. અગ્નિ તણો, પૂર્ણ કર્યો જોણે આહાર. બ. ૩. “નુધ દૈત નિવાતકવચનો, આણિ રણિ સંધાર.” બ. ૪. માહરા. બ. ૫. વાત કહે. બ. ૬. અહીંથી સં. ૧૭૧૩ વાળી પ્રત શરૂ થાય છે. થયે તારે સરવ કરવા ચાહ્યા સંગ્રામ. ૭. કરે મનમાં. ૮. કલા ૬. હાર. ૧૦. સમરૂ. ૧૧. સરવસ જોડ. ૧૨. એટલી માહારે ઘોડ.

- યોધન એહૂં (વાક્ય) સાંભલી મનમાં થયો રલીઆત્ય;
હૂં: “કર્ણ! હું સૈન્ય લેધનિ આવું તુઝ સહ્યાત્ય.” ૧૨
- છિ કર્ણ સાવધાન થયો માહ ધીરચપણું મન્ય આણી.
ણિ સમિ વશી શલ્ય પ્રત્યે દુર્યોધન બોલ્યો વાણી: ૧૩
- મહો શલ્ય! તું માટિ ૧૪૬ રણમાં રૂં બાવ્યો;
પ“કર્ણ તણું સારથિપણું કરિ”, એ પ્રારથના આવ્યો. ૧૪
- “તુઝ દેખીનિ એ સમરાંગણ્ય સુભટ સહકો ત્રાહસિ;
જમ અર્જુન નિ એક કૃણુ, ત્યમ કર્ણ તણિ તું પાસિ. ૧૫
- તે સુભટ ૧૬૫૬યા રણમાં ચે માહાબલીઆ હોય.
ર્ણ સદ્ધાતિય તુઝ દેખી બિભા ન રહિ કોય.” ૧૬
- શલ્ય કિલિ: “હું હીન-પ્રાક્રમી, એહૂં તુઝ મન્ય આવિ,
તું મુઝનિ કર્ણ તણું સારથિપણું કરાવિ.” ૧૭
- પ્રાધ-વાધક ઇમ શલ્ય બિચરયો: “અરે પાપી! શું બોલિ?
હું એકલો સર્ગામ ૧૮૬૩, પણ નહીં કો માહરિ તોલિ. ૧૮
- ૨૦પ્રાહરિ પર્વત ચૂર્ણ કરે અનિ વસુધા પાણ્ય વિદારે;
કેહિ તો સમુદ્ર તણું જલ શોષું, કો ન સકિ બલ માહરે. ૧૯
- બણપ્રીછયું અવિચારયું વાયક આંહાં બોલ્યો તું ઇમ્મ.
પૂતપુત્રનો મુનિ સારથિ કરવા ઇછિ ક્યમ્મ? ૨૦
- જો તિય એહવાં વાક્ય કહ્યાં તો યુદ્ધ ૨૧૬૩ નવિ લેશ.”
અતિ કોધિ બિહી ત્યાંહાંથો, ૨૨સઞ્ચરયો શલ્ય નરેશ. ૨૧

૧૩. એક. ૧૪. મુજને અતી રૂં મુને બાવે. ૧૫. “જો કરણ તણા થી થાઓ તો પારથ અહીં ના આવે. ૧૬. તમેને દેખીને સહરાબ. “જમ અર્જુનને કૃણુ સારથી તમ તમે કરણની પાસે.” ૧૮. બિભા. ૬૩ રણમાં. ૨૦. “કેહો તો વસુધાને વીદારે: સમુદ્ર જલ શોષું સાર. કોઈ બલ નવ લેહે માહાર: ધરા આભ કરે એકાકાર.”

૨૧. ના કરે સ્વલેશ. ૨૨. શલ્ય આલ્યો માદ્રહેસ.

- દુર્યોધન કિહિ: “અહો શત્રુ! હું તવ વચને મન્ય રાત્રું.
તુઝથી અધિકો કર્ણ નહીં, એ તૂં બોલ્યો મુક્ત સાત્રું. ૨૨
- આર્તિવન્ત પૂરુષની રાખવા ખેતે ખરદ કહાવું;
શત્રુ સર્વનિ શત્રુરૂપ તિય સાત્રું નામ ધરાવ્યું.” ૨૩
- દુર્યોધન કિહિ: “હું મુઝ-અર્થે વાક્ય કહું છું એહ:
તુઝ સરખો કો સુભટ નથી, રણ માંછ રાષિ ચેહ.” ૨૪
- શત્રુ કહિ: “સારથિપણું હવિ મિ કરવું નિરધાર.
એ રણમાં કહું કર્ણનું હું નહીં કરું (એક) લગાર.” ૨૫
- દુર્યોધન કિહિ: “(અહો) શત્રુ! તૂં આણે મન્ય વિશ્વાસ;
એક માર્કંડેયનું ઉક્ત છિ તે *તુઝનિ કહું અતિહાસ. ૨૬
- માહરા પિતાનિ કિહિ માર્કંડેય: સાંભલિ, કૌરવરાય!
કોઇ કાલિ દેવ દાનવશ્ચં યુદ્ધ અપરિમિત થાય. ૨૭
- હાહાકાર તવ થૈ રણો રે ભુવન ત્રણ મોઝારચ.
પ્રથમ યુદ્ધ તારકિ કરું; તે રણમાં પામ્યો હારચ. ૨૮
- ત્રણ પુત્ર તેહનિ હવા રે: એક નામ કમલાક્ષ,
બીજો પુત્ર રડતે વિષ્ણુમાલી, ત્રીજો તે તારકાક્ષ. ૨૯
- ત્રોહિ મલીને માહાતપ માંડ્યો: બ્રહ્મા થયા તુષ્ટમાન;
કહું: પુત્ર! માગો મન્ય ભાવિ તે આપું વરદાન. ૩૦
- તારકસુત વલતા વદિ તે બ્રહ્માનિ શિર નામી:
પ્રાણી માત્રથી અહો ન મરીઇ, એ વર આપો, સ્વામી! ૩૧
- (પછિ) બ્રહ્મા કહિ: મૃત્યુરૂપ સૃષ્ટિમાં અમર નહીં કો પ્રાણી.
તે માટિ બીજો વર માગો, એ કારણ મન્ય બ્રાણી. ૩૨
- રજકરી વિચાર વિરગ્નિય પ્રતિ પછિ એહવું બોલ્યા ત્યાંહિ:
પણ ભુવનમાં રપરહા થકા અહો વિચરું ત્રિભોવન માંહિ; ૩૩

*સાંભલ. ૨૩. તેહનો વીદ્ નામ કાહાવે.

૨૪. આરાધન કરી બીરંચી પ્રતે, ૨૫. અમો પરવર: પણ બીજું મન માંહિ.

- સહસ્ર રત્નવર્ષે તે નગર પછિ મલિ એગદા યારિ,
એકે બાણે રત્નવેધ કરિ, અહો મરૂં, પિતામહ ! ત્યારિ. ૩૪
- રત્નસત્ય વર આપી અનિ વિધ્યાતા હોઆ અંતરધ્યાન.
રત્નનર રચવા ત્રણે નગર વિચારી જોયું આબીંતર જ્ઞાન; ૩૫
- પછિ મયદાનવનિ જો કહ્યું, તેણિ નગર રચ્યાં તતકાલ;
એક કનક, એક રૂપ્ય તણું. એક લોહમિ અધિક વિશાલ. ૩૬
- સ્વાંગ કનક, અંત્રીક્ષિ રૂપ્યમય; કહ્યું ન જાય વિખાણુ;
લોહમિ નગર રહિ વસુધાતલિ શતજોયન-પ્રમાણુ. ૩૭
- ધર-પ્રાકાર અનેક-અટાલી-યુક્ત્ય મનોહર દીસિ.
અનેક-દાર-વિરાજિત રચના, એ જોતાં મન હીંસિ. ૩૮
- હેમ નગરનો તારકાક્ષ તે થૈ રહ્યો આધકારી.
રૂપ્ય નગર કમલાક્ષ ભોગવિ માહાપ્રાકમ-બલધારી. ૩૯
- લોહમિ નગર તણો અધિપતિ તે વિદ્યુન્માલી કહાવિ,
ત્રણ્ય ભુવનમાં માહાબલીઓ, ચેહની ચમલી કો નાવિ. ૪૦
- એણી પ્રકારિ ત્રણે બાંધવ રાજ્ય કરિ અવશ્યમેવ.
મનમાં એ ઇચ્છા કરિ તે ત્યાંહાં પામિ તતખેવ. ૪૧
- તારકાક્ષનો પુત્ર હરિ તેણિ માહા ઉગ્ર તપ કીધો.
વિરજિય પ્રગટ હવા કારણિ સત્ય બોલ કરિ દીધો. ૪૨
- હરિ કહિ: ‘બ્રહ્માજી ! મુઝનિ એક વર કરો પસાય:
સ્વામી ! અહારા નગર વિષિ એક અમૃત વાપી થાય. ૪૩
- તેણિ સમિ બ્રહ્માજી અંતરધ્યાન હવા વર આપી.
હેલાં માત્ર માંહાં નીમી એક અમૃત કેરી વાપી. ૪૪

૨૬. જોજન ત્રણ. ૨૨. કો વધ. ૨૮. “વરદાન આપી બ્રંમા વલીઆ:
થયા બનમત બલીઆ સોંએ.” ૨૯. અહીંથી ૪૪ મીના પૂર્વાધ
પર્યંત સો. માં નથી.

પછિ ઉન્મત્ત હવા તે દાનવ માહાબલીઆ ચે હોય.

ત્રણ લોકમાં દેવ રુપેશ્વર દુષિ કરયા શ્રવ કોય. ૪૫

તેણિ સમિ ૩૦જમ અમર કહિ શ્રી બ્રહ્માનિ શિર નામી :

‘ત્રેલોક્યમાં તારકસુત આગલિ કયમ રહીષ અહો, સ્વામી ?’ ૪૬

બ્રહ્માજી વલતા ઇમ બોલ્યા: ‘અમર ! તહો અવિધારો:

ચે પાપી તમનિ દુષદાયક ૩૧તે તાં દેવી અહારો. ૪૭

જાઓ શણ્ય માહાદેવ તણિ; ત્યાંહાં ૩૨કિલિન્યો નિજ વૃતાન્ત.

ઈશ વિના ૩૩કાણિ પાપીનો આણી ન સકિ અન્ત.’ ૪૮

બ્રહ્માનિ પછિ મુક્ત કરી સુર ત્યાંહાં આવ્યા તતખેવ.

મન એકાગ્રપણિ સ્તવ્યા ત્યારિ પ્રસન્ન થયા માહાદેવ. ૪૯

બ્રહ્મા કહિ: ‘તારકસુત આગલિ અમર દુષી શ્રવ થાય.

૩૪તહા વિના તેહનો નાશ કરી કો ન સકિ, શંભુરાય !’ ૫૦

પછિ ઈશ કિહિ: ‘હું [તેહને] મારીશ હેલાં માત્ર મોઝારય.’

ત્યારિ ૩૫દિવ્યરૂપ અમરિ રથ નીમેં; બિઠા શ્રીત્રિપુરારય. ૫૧

રુદ્ર કહિ: સારથિ કરો કો મુઝપિ અધિકો (હોય) [ચેહ;]

૩૬તે તાં મિ એણિ રથ બિઠા દૈત્ય હણાએ તેહ.’ ૫૨

પછિ ૩૭બ્રહ્માનિ સારથિ કરયા રે; વરત્યો જેજેકાર.

૮૮દાનવ હણવા ઈશ સંચરયા આણી પ્રેમ અપાર. ૫૩

જઈ યુદ્ધનો ૩૮સમિ રચ્યો પૂરવા અમરની હામ.

પાશુપતાસ્ત્ર બાણ મેહેલી શિવ કરે માહા સર્ગામ. ૫૪

૩૦. સરવ. ૩૧. તેહનો દયાડીએ અવુઠાર. ૩૨. જઈ કહેજો વૃતાન્ત.

૩૩. એ પાપીનો કોએ ના આણિ અન્ત. ૩૪. “તમ થકી તેહનો નાશ થાસે: બાકી કોણુ કરે સંભુરાય.” ૩૫. દેવ અમર મલી. ૩૬. તારે અમે. રથ બેસીને દહત હણવ્યા તેહ.” ૩૭. “પછે વિરંચીને કરા સારથી, આણી મન બિઠાસ.” ૩૮. “તતપણુ બ્રહ્માજી રથે બેઠા: ગીરજપતની પાસ.” ૩૯. આરંભ કરે.

ત્રણે પુર તેણિ સમિ બલીની ભરમરૂપ થયા ત્યાંહિ.
 તારકાસુત ત્રણ પાપી પછિ પડ્યા રણ માંહિ. ૫૫
 પરમ ક્રિપા કીધી માહાદેવિ; વચન પોતાનું પાલ્યું.
 જયજયકાર હવે ત્રિભોવનમાં; અમર તણું દુઃખ ટાલ્યું.” ૫૬
 દુર્યોધન કિહિ: “અહો શત્રુ! તું સાંભલ્ય સત્ય ઉપાય.
 તે માટે હવે કર્ણ તણું સારથિપણું કરચ, રાય! ૫૭
 રુદ્રરૂપ એ કર્ણ ભણિજિ, ૪૦ તું તે વિરંચિ સમાન્ય.
 તેણિ ત્યાંહાં ૪૧ કરચું ત્યમ ત્યં કરવું કાર્ય નિદાન્ય. ૫૮
 ૪૨ તે માટે વલી સાંભલ્ય: તૂઝનિ હું કહું એક અતિહાસ.”
 દુર્યોધન રાજા ઇમ બોલિ; કિહિ સેવક વિષ્ણુદાસ. ૫૯
 ૨૬૪

કડવું ઉમ્મું—રાગ ધવલ ધન્યાશી

દુર્યોધન કહિ: “શત્રુ! સાંભલો, કર્ણ તણું બલ ચેહજી,
 શ્રીકૃષ્ણરામ થપા ૧ બહુ વિદ્યા નિશ્ચે પામ્યો એહજી; ૧
 ત્રિપુરા દેવ હણુયા ચારિ બલીઆ દેવ સર્વોત્તમ ઇશજી,
 ત્યાંહાં માદાબલીઆ બાણીનિ તેડ્યા કૃષ્ણરામ (રુપિ)ધીસજી. ૨
 રુદ્ર કહિ: ‘તહો દેવ સર્વનિ હેલાં મારો આજ જી.
 તમ પાપિ સુર સર્વ તણું નહીં કાર્ય કરિ માહારાજ જી.’ ૩
 ત્યારિ રામ કિહિ: ‘એ દાનવ બલીઆ ૨ દિવ્ય[અ]સ્ત્ર બહુ બાણિજી.
 તે માટે એ સાદ્મો રહિનિ ધનુષ હાથ કાણ તાણિ જી? ૪
 હુંમાં કાંઈ એવડી વિદ્યા દિવ્ય અસ્ત્રનું જાનજી,
 તોહે પણ સંગ્રામ કરું; મુક્તિ આપસ ઘો, ભગવાનજી!’ ૫

૪૦. તુ વીરંચીને હાંમ. ૪૧. તારકાસુત મારા તમ કરવું એહે કામ.
 ૪૨. વલણ—એ કાંમ કરવું સરવથા.

કડવું ઉમ્મું:—૧. નીજ. ૨. દેવ અંત સરવ આણિજી.

- અનેક આયુધ અશ્વ ધરીનિ ચાલ્યા રણમાં રામજી.
 વિવિધ પ્રકારિ દૈત્ય સર્જાતિ ક્રીધો માહા સર્જામજી. ૬
 બાણ તણી ત્યાંહાં વૃષ્ટિ કરી, ત્યારિ અસુરનિ ઈહવું જાનજી.
 પુરમાંથી બહુ માર કર્યો; જાણ્યું: આવ્યા શ્રીભગવાનજી. ૭
 ત્યારિ દિવ્યઅસ્ત્ર મૂકી દૈત્યપુત્રે ભેદું રુક્ષનું ગાત્રજી.
 ત્યાંહાં રથકી મૂક્યા પછિ હેલાં જાણિનિ મહા પાત્રજી. ૮
 શ્રુત સમીપ રહ્યા ત્યાંહાં આવી ત્રાહિ વદિ મુક્ષ વાણીજી :
 ‘એ દાનવ સાથિ યુદ્ધ કરિ એહવો નથી કો પ્રાણીજી. ૯
 દિવ્ય અસ્ત્ર મૂકીનિ માહરું કર્યું જાણરું અર્જુનજી.
 તુઝ વિન ‘એહનિ કો મારિ? સાંભલ્ય, કહું, પતિ-ગર્જીજી!’ ૧૦
 એહવું કહી શ્રીકૃષ્ણ તણી ત્યાંહાં પૂજા બહુવિધ કીધીજી.
 નિગમ ચારના મંત્ર જાણીનિ તવ આશી ‘મુક્ષ દીધીજી. ૧૧
 ક્ષણમાં ‘રુષ્ટ હવા ગિરિજાપતિ; તવ આપ્યું વરદાનજી:
 ‘સકલ ૧૦ દિવ્ય અસ્ત્રવિદ્યાનું તુઝનિ થજો જાનજી.’ ૧૨
 અનેક વર બીજા વલી આપી તવ શિર મેહલ્યો હાથજી:
 ‘હવિ, રુખ્ય! પધારો સ્થાનક્ય;’ એહવું બોલ્યા(ગાજીરીઝા)નાથજી. ૧૩
 કરી પ્રણામ વલ્યા રુપિનાયક, આનંદ અર્જુન ન માયજી:
 ‘કો એક રૂડો શિષ્ય મલિ તો કહું પરમ ક્રિપાયજી.’ ૧૪
 એહવી મનમાં ઈછા ધરતાં માંડ્યો તપ માહા ઉગ્રજી.
 તેણિ તપિ ૧૧ ત્રિભોવનમધ્યે સુરનર હોઆ વિગ્રજી. ૧૫
 એમ કરતાં બહુ કાલ ગયો રે માહા તપથી વન માંહિજી.
 ચિરંજીવ થઈ રુક્ષનાયક પછિ રહ્યા તે ત્યાંહિજી. ૧૬
 તે રુક્ષિ કેરિ શરણ્ય ગયો એ કર્ણુ રદિમાં જાણીજી;
 ‘અરે સ્વામી! હું શિષ્યરૂપ છું;’ એહવી બોલ્યો વાણીજી. ૧૭

૩. માંડ્યો તાંહાં. ૪. થઈ જાણીજી.

૫. દ્રોણ (?). ૬. મુનીએ માંડ. ૭. એકે નવ મરે. ૮. રૂપીને.

૯. પ્રસન્ન થયા. ૧૦. અસ્ત્ર દીવાસાતણું. ૧૧. સમે.

દેવપુત્ર શરણે ત્યાંહાં જાણી હક્ષાં હૈડામાંહિજી.

૧૨દિવ્ય અસ્ત્ર તણી યે વિદ્યા સર્વ સમર્પી ત્યાંહિજી. ૧૮

એહવા ગુરુ હરિરૂપ થકી યે વિદ્યા પામ્યો સર્વજી,

એ કર્ણ આગલિ સાહુમે રહી ૧૩કો સુભટ મન્ય કરિ ગર્વજી? ૧૯

સૂતપુત્ર તાં ૧૪અપયશ એહવો રથે, રાયજી! જાણોજી.

દેવપુત્ર એ કર્ણ ૧૫ધટિ. તહો રદિ જ્ઞાન શન આણોજી? ૨૦

કુણ્ડલ કવચ સહિત [એ] જનમ્યો દીર્ઘ બાહુ વિશાલજી.

રિપુદલ બ્રાત હણેવા ઊભો રહ્યો દીર્ઘ ૧૬કાલજી. ૨૧

લોહકપાટ ૧૭શરણું વક્ષસ્થલ; સૂઠિ સમા કર શોભિજી.

તે કર્ણ આગલિ જુઓ, રાયજી! કોણ સુભટ વલિ થોભિજી? ૨૨

૧૮સૂર્યસમાન્ય કાંત્ય જલહલિ; સૂતપુત્ર ક્યમ હોયજી?

સિંહપુત્ર ક્યમ મૃગલી પ્રસવિ; રદિ વિચારી જોયજી. ૨૩

તે માટિ તહો થાઓ સારથિ. ૧૯વેગ વાર મ લાયજી.

તમ પાપિ કુન્તાસુતનિ જીતિ નહીં કો રાયજી.” ૨૪

એહવું સુણિ દુર્યોધન પ્રતિ હશી આલીધન દીધુંજી:

૨૦“જા; મિ સૂતપણું આચરવું,” સત્ય વચન કરચ દીધુંજી. ૨૫

“હું હિત અથવા કોહનિ અહિત કંઈ રહી રણ માંહિજી,

પણ રક્ષે કર્ણ મુઝ ઊપરિ, રાજા ક્રોધ ધરિ મન માંહિજી! ૨૬

૧૨. “જેહુ કર જોડીને કરણ ઊભો રહો છે તાંહેજી.” ૧૩. ને કરે.

૧૪. આપજ. ૧૫. કાહાવે. ૧૬. જાણે કાલજી. ૧૭. વજી. ૧૮. આ પહેલાં

૧ કડી વધુ:—

“કરણ સરખો પ્રાક્રમી: વલી બાણાવલી સુર કાહાવેજી.

તેજવંત અતિ ધણું રૂઠો: એ સમેાવડ કો નવ આવેજી.”

૧૯. જસ તમેાને થાએજી. ૨૦. “કરણ હરથ પાંમે તે મનમાં: કારજ હાવે સીધુજી.” ૨૧. “સલ કહે સમેાવડ માહારે: કૌરવ પાંડવ રાણુ

માંહેજી એ પ્રગા મજા જીવર રાજા ...”

ત્યારિ કણ્વ કહિ: “૨૨શિવ-૨૨થ યમ બ્રહ્મા, પાર્થ કહિ પરબ્રહ્મ,
 સુરપતિનિ યમ સમીપ માતલિ, તહો અભારી ત્યમ્ય.” ૨૭
 ત્યારિ હક્ષો શલ્ય વદિ મુક્ષ વાણી: “નિભિ થા હવિ, કણ્વ! ૨૮
 રણમાં અશ્વ સખલ સામ્યવૂં યાંહાં લગિ પામૂં મણ્વ.” ૨૮
 ત્યારિ દુર્યોધન કહિ: “યોગ્ય સારથિ, કણ્વ! તભારી આજ.” ૨૯
 એ વિરજિય-માતલિપિ અધિકા; હવિ સરયૂં મુઝ કાજ.” ૨૯
 ત્યારિ કણ્વ કહિ: “તૂં અહો સારથિ! કલ્ય હવિ રથ માણે, ૩૦
 જૈ સદ્રામ કરીજિ રણમાં, ચેણિ રલિ યશ તાણે.” ૩૦
 ત્યારિ લોહમિ રથ કલ્યો એક નૌતમ ગન્ધર્વનગરાકાર.” ૩૧
 જૈત્રરથ છિ નામજ તેહનૂં; કો નલિ લલિ તેહનો પાર.” ૩૧
 અનેક પિરિનાં આયુધ રઝવેગિ મૂક્યાં તેહ મધ્ય.” ૩૨
 સ્વામી આગલિ મૂક્યાં આણી ચે કો ન લલિ વિધ્ય.” ૩૨
 તે દેષીને સૂર્ય તણે સુત પામ્યો હર્ષ અપાર.” ૩૩
 બ્રહ્મા મન્ત્ર અભિપેક કરાવ્યો તતક્ષણુ તેણી વાર.” ૩૩
 ત્યારિ પ્રદક્ષણા કાધિ રથ પાપલિ સમરી આદિત્ય દેવ; ૩૪
 શલ્ય તણી ત્યાંહાં આસા માગી ખિટો રથ તતક્ષેવ.” ૩૪
 ત્યારપણી આરઠ થયો રે મદ્ર દેશનો રાય.” ૩૫
 ‘હવિ હણું કુન્તાના કુંઅર;’ આનન્દ અર્જુન ન માય.” ૩૫
 ધન મધ્યે યમ અર્ક શોભીએ, રથ ૨૪શોભિ ત્યમ કણ્વ.” ૩૬
 તે દેષીનિ ૨૫કાયર સુભટ તેહવા પામતા મણ્વ.” ૩૬
 પણ દુર્યોધન કહિ: “ભીષ્મ દ્રોણથી ના સરયૂં કાય માણે.” ૩૭
 ૨૬આજ હણી અર્જુનનિ હવડાં ૨૭યશ વિસ્તારે તાણે.” ૩૭
 યમ વજ્ર ધરી સુર[રા]જ ભડિ, ત્યમ તાણી મુઝનિ આસ.” ૩૮
 યમ ત્યમ કરી, ૨૮રાધે! અર્જુનનિ હેલાં કરયે નાશ.” ૩૮

૨૨. સીવને બ્રાંમા જમ, પારથને. ૨૩. મહેતાં, વેગે રથની. ૨૪.
 ખર જોડો તંમ. ૨૫. હરયા સહુ સુભટ, લજ રાધે અપરણ-સરણ.
 ૨૬. હેતાં. ૨૭. તમારો જસ વાધે આજ. ૨૮. હણજે.

અથવા ધર્મ તણા સુતનિ તૂં કરયે નાશ આહા વારજી.
 અથવા ભીમ-નિકુલ-સિહિદેવનિ બહુ વિધિ કરયે મારજી. ૩૯
 માર્ગિ જતાં (તુલ્હિ) શકન હયો રે અતિ રૂડાં અવશ્યમેવજી.
 રહદ્રિષ્ટ માત્રથી સર્વ સૈન્યનિ ભસ્મ કરો તતપેવજી.” ૪૦
 ત્યારિ વાજિત્રના નીલોપ ગડગડિ; જય બન્દીજન બોલિજી:
 ‘આજ ત્રૈલોક્ય ૩૦ વિધિ બલીયો, બે, કર્ણ સમો નવ તોલિજી. ૪૧
 ત્યારિ ચોક્ક ૩૧સહુ ત્યાંહાં સામ્રાટ દૌઆ; મનમાં મોટી આશજી.
 ઉરરાય કહિ પછિ આજા માગી. કિહિ શેવક વિષ્ણુદાસજી. ૪૨
 ૩૦૬

કડવું ૮ મું—રાગ રામઘ્રી

સઝિજ બોલ્યા: સાંભલ્ય, રાયજી!
 કર્ણ તણો ૧૯વિ કહૂં ઉપાયજી. ૧
 દ્વિતીય દિવસનું ૨ યુદ્ધ વિશેષજી.
 ૩ તે વિસ્તારી કહૂં નીશેષજી. ૨
 ઢાલ-૪ નીશેષ વિસ્તારી કહૂં; તૂં રાય! સાંભલ્ય ધિરિ.
 કયમ યુદ્ધ કાધૂં પારથ સાથિ, કહૂં માંડી પિરિ. ૩

૨૯. દ્રષ્ટ દેખતાં. ૩૦.—માં જોતાં. ૩૧. સરવે તતપર થઆ. ૩૨.
 “માહાબલીઆ ચઢા રણમાંહે: સેનનો કરવા નાસજી.

વલણ

કરવા સેનાનો નાગર કરણ સુભટ રણમાં ચઢો.
 તે દેખી પાંડવ દત્ત ધસીજી: સનમુખ અરજીન ગડગડો.”
 કડવું ૮ મું:—૧. કહૂં મહીમાએજી. ૨. કહૂં વીસ્તારજી. ૩. હાવે
 જીવ થાશે અપરંપારજી.
 ૪. “અપાર જીવ. વીસ્તારી કહૂં. રાય થાશે અતીસે કહેર.”

- ત્યાંહાં કર્ણ કહિ: “રે સારથિ! રથ હાંક્ય માહરો સોય.
હવિ શીઘ્ર થૈષ, જૈષ ત્યાંહાં, યાંહાં પાણ્ડુસુત હોય; ૪
- પ્રથમ યાંહાં પારથ રહ્યો રે અથવા યુધિષ્ઠર રાય,
વૃદ્ધોદર શં નિકુલ સિહિદેવ રથે નાહરી જાય. ૫
- માહરાં કર્ણપત્ર વિશાલ સાયક ક્યમ સિહિશિ આજ?
અવરચશં આંહાં યુદ્ધ કરચાનું નહીં માહરિ કાજ. ૬
- આજ પાણ્ડુના સુત રણ્ય હણી પછિ કરે બીજૂં કામ.
‘દુર્યોધનનિ જય પમાડુ,’ એહવી મનમાં હામ.” ૭
- ત્યારિ શત્રુ મનમાં ક્રોધ આણિ બોલીઓ મુક્ત માહિ:
“પાણ્ડવની અવગણના કરિ, તુલ્ય ન થટિ આંહિ. ૮
- યે સત્યવાદી ધર્મ [તત્પર] માહારથી કિહિવાય;
દિવ્યાસ્ત્રમાં સર્વે કુશલ તે રણ્ય ક્યમ દેહણાય? ૯
- યાંહાં લગી નથી સાંભલ્યો, ગાઝજીવનો નિર્વોષ,
ત્યાંહાં લગી મિથ્યા શં લવિ? ‘મન્ય રોપ માણે ફેક. ૧૦
- યાંહાં લગી બીમિ નવિ હણ્યા ગજદન્ત વ્યોદ્ધણા જાય,
ત્યાંહાં લગી મિથ્યા શં લવિ? તિ યુદ્ધ કેહિ પિરિ થાય? ૧૧
- યાંહાં લગી ધર્મ તણિ શરે છાલ્યો નહીં આકાશ,
ત્યાંહાં લગિ મિથ્યા શં લવિ? પણ નેટચ પામીશ નાશ ૧૨
- યાંહાં લગી માદ્રી-સુત તણું લાઘવ ન દીઠું સર્વ,
ત્યાંહાં લગી ‘બલ સહ તાહરં; તૂં ફેક આણિ ગર્વ.” ૧૩
- એહવાં શત્રુનાં વાયક ‘મન્ય ધરીનિ અજવલ્યો મન માહિ;
‘પ્રથમ બધિર હોષ ત્યમ થૈ રહ્યો; પછિ ન બોલ્યો વલી ત્યાંહે. ૧૪

૫. બાણે, એ કેમ રહેસે આજ. ૬. જીતાએ. ૭. મુખ કેહે તે સરવે ક્રોધ.
૮. મીથા તુ લવે: મનમાં આણિ ગર્વ. ૯. સાંભલી. ૧૦. તવ મુન્ય
થઈને બેઠા કરણ.

ત્યારિ માહારથી દેખી કર્ણુનિ કૌરવ કરિ માહા સોર.

આનન્દ પામ્યા યોદ્ધા સર્વે; શબ્દ કીધો ઘોર. ૧૫

ત્યાંહાં ભેરી દુન્દુભિ-નાદ ની નિર્દોષ વર્ત્યા જાણ્ય.

એમ પુત્ર તાહરા રણ્ય રણ્યા; ધૃતરાષ્ટ્ર! સાંભલ્ય વાણ્ય. ૧૬

યારિ કર્ણુ આવ્યો રણ્ય વિધિ, ત્યારિ થયો માહા ઉત્પાત.

૧૧આરિષ્ટ ત્યાંહાં શાં શાં હવાં, તૂં, રાય! સાંભલ્ય વાત. ૧૭

ચલી પૃથવી શેષ-શિરથી, રથચક્ર કેરિ ધાય.

[માહારણ્ય] ભયાનકે [ચક્ર રહ્યું]. સર્વે વાય ૧૨સામા વાય. ૧૮

૧૩સૂર્ય-વર્જિત નભ હવો, માહા તિમિર પ્રગટયાં એવ.

અતિ રુધિરમિ ત્યાંહાં વૃષ્ટિ હોઈ આકાશથી અવશમેવ. ૧૯

નક્ષત્રમણ્ડલ પડિ ત્રી; મૃગ પશુ ૧૪ડાખા જાય.

૧૫બહુ અગ્નિ ઊડિ ગગનમાં; તેણિ ધ્વજન બલતી જાય. ૨૦

સહ વાહન કેરી ચક્ષુમાંથી ઝરિ અશ્રુ-પાત.

૧૬એહવા બહુ ઉત્પાત વરતિ; રાય! સાંભલિ વાત. ૨૧

વલી કર્ણુનો રથ ચાલતાં રથ પડ્યા ભોમિ મુઝાર.

ખર વાયસ કેરા રત્નર સુણિ નિ નિચારિ વલી ત્યારિ. ૨૨

એહવાં અપશુકન મન્ય ૧૭નવિ ધરયાં; દેવિ પરેરચો ત્યાંહિ:

‘આજ પાણ્ડુના સુત નાશ થાશિ ૧૮સરિ સહી રણમાંહિ.’ ૨૩

ત્યારિ સૂતપુત્ર સમીપ સહકો વદિ જયજય વાણ્ય:

‘આજ પાણ્ડુસુતનિ કર્ણુ ૧૯સહી જીતશિ રણમાં, જાણ્ય.’ ૨૪

ત્યારિ કર્ણુ કહિ: “હું હજુ અર્જુન આજ સહી નિદાન.”

ત્યારિ શલ્ય કિહિ: “૨૦તિ નવિ મરિ. તૂં કાં કરિ અભિમાન? ૨૫

૧૧. ત્યાંહાં હાહાકાર સંભળો થયો ૧૨. સામટા. ૧૩. જમાંડ તે ભેયભીત થઈ: માહા તીવ્ર તાપ પ્રગટો થેવ. ૧૪. તરી બહુ જાત. ૧૫. આ લીટી નથી. ૧૬. આ પહેલાં:—“સખદ કે સુણે નહી: થાયે બલકાપાત.”

૧૭. માં. ૧૮. એહેવુ વીચારે. ૧૯. હજુશે, સહી. ૨૦. એ નાં મરે.

રાખનાર તેહનિ કૃષ્ણ બલીઓ ભક્તજન-વિશ્રામ.

ચેહની ગમાં ગોવ્યન્દજી રહ્યા તેહનું સકિ લેછ કો નામ ? ૨૬

જો ઈંદ્ર યમ નિ વસુધુ ૨૧બ્રહ્મા કરિ એહની સાર,
તોહિ પણ્ય હું પાર્થનિ માંડે સહી નિરધાર. ૨૭

૨૨બલ સર્વ માહાંડે નિર્ભઞ્જી કાં કરિ મિથ્યા વાત ?

આજ રણુ વિષિ પાણ્ડુના સુતનિ ૨૩નેટિ કરવા પાત. ૨૮

રથ હાંકય વિહિલો શીઘ્ર થૈ;” એમ વદિ વાણી-ગર્વ;

“આજ રણુ વિષિ ઊતાવલો જઈ હણું પાણ્ડવ સર્વ. ૨૯

યમ પાપ ગર્જાજલ હરિ, માહા ૨૪તિમિર ટાલિ અર્ક,

યમ નામ નારાયણુ તણિ બહુ નાશ પામિ તર્ક, ૩૦

યમ સિદ્ધ ઔપધ વ્યાધિનિ, જલ અગ્નિને તતપેવ,

ત્યમ પાણ્ડુના તન [રણુ]વિષિ હું સહી હણું અવશમેવ.” ૩૧

તવ વાયુવેગિ રથ ચલાવ્યો શલ્ય રૂતિ ત્યાંહિ;

દૂર થકી દ્રિષ્ટિ પડી સેના પાણ્ડવી રણુ માંહિ. ૩૨

ત્યારિ હરીપ અતિ પામ્યો સહી રાવ્ય તણો સુત ચેહ:

‘હવિ પાર્થ મુઝનિ ક્યમ મલશિ ?’ વિચારી મન્ય તેહ. ૩૩

ઊથલો

વિચારી મન્ય ૨૫તેહ રિ; જય પામવાની આસ.

પછિ ત્યાર પૂઠિ શં હવું, કરજોડી કિહિ વિષ્ણુદાસ. ૩૪

૩૪
૩૪૦

કંઠવું ૩ જૂ—રાગ ધન્યાશ્રી

સન્નિ કિહિ: સુણ્ય, પ્રથવીપતિ ! આવ્યો કર્ણુ ત્યાંહાં શુભમતિ;

દીઠી પાણ્ડવ સેના ૧ત્યાંહિ, તવ આનન્દ રહવો મન માંહિ. ૧

૨૧. આવે, વલી બ્રંમા. ૨૨. “બલ માહાંડે. ૨૩. નથી જણુતો: સહ કાં...” ૨૪. હણ્યુ હુ સાક્ષાત. ૨૫. તીવ્ર મોહોટા. ૨૬. કરણુ એહવું.

કંઠવું ૬મું:—૧. સોહોર. ૨. પાંમો મનમાં જોર.

યે યે મત્તિ જન માર્ગિ જતાં, તે પ્રતિ યોલિ આવતાં:
 “કો દેષાડે(મુહિ)અર્જુન વીર, ડધનુર્વિદ્યા યે જાણિ ધીર. ૨
 પાર્થ તણું સ્થાનક [યે] હોય, તે મુઝનિ દેષાડો કોય.
 યે ગુડાકેશનું કિલિ અભિધ્યાન, તેહનિ આપૂં ઉચિત દાન.” ૩
 કો કલિ: ‘ધનન્નિ [જિભુ] અહીં,’ તે માગિ તે આપૂં સહી.
 વલી શકટ એક સુવર્ણિ ભરી આપૂં મન્ય અનુકમ્પા કરી. ૪
 વલી શતધેનુ દાસી શત ચેહ, શત હયવરશ્નં આપૂં તેહ.
 સુન્દર કનક તણા રથ બહુ, તેહનિ આણી આપૂં સદ્. ૫
 હયવર માહા તેજી તોષાર આપૂં, કો તેહનો ન લહે પાર.
 માહા મદનિ ઝરતા માતર્જી, સુવર્ણ ૪કવચ પિહિરયાં (યેહનિ) અર્જુન; ૬
 તે સધલા આપૂં તેહનિ, અર્જુનની સિદ્ધિ કિલિ યે મુંનિ.
 શત નારી-રૂપિ સુન્દરી કલિહ પરતનમિ હારજ ધરિ, ૭
 ક્યે દીદિ સિદ્ધિ પામિ કાજ, તેહ આણવી આપૂં રાજ.
 વલી અશ્વ ૭પાંચસિદ્ધિ ઉજ્જવલ વણ્ય, [આણી આપૂં;” કિલિ કર્ણ.] ૮
 “ગ્રામ યૌદ માહા પ્રોદા યેહ, ૮મહા સમર્ધિ ભરીઆં તેહ,
 ૯તે આણી આપૂં તેહનિ, યે અર્જુન દેષાડુ મુહિ. ૯
 વલી નિષ્ક સુવર્ણ અનન્ત આણીનિ આપૂં ગુણવન્ત.
 યે કો પાર્થ દેષાડિ આજ, તેહનાં સાંઝે સધલાં કાજ.” ૧૦
 એહવાં વચન રણ્ય કિલિતો જાય; શલ્ય તણિ મન ક્રોધ ન માય.
 એહવી કર્ણ તણી વાણી સાંભલી, દુર્યોધન-મન્ય ૧૦ઉપની રલી: ૧૧
 “એથી સરશિ ૧૧માહરાં કાજ. ૧૨એ પાણ્ડવનિ મારશિ આજ.”
 એહવૂં સુણી કર્ણ તતપેવ શંપ-નાદ પૂરચો અવશમેવ. ૧૨

૩. જે કાહાવે ધનુરવિદ્યાનુ ધીર. ૪. જીવ વીરાજે અંગ. ૫. રતન આભુષણ ભરી. ૬. અરજુન દેષાડે સીધાં કાજ. ૭. પાએ સોવરણ. ૮. હેત કરીને આપુ નેહ. ૯. જે માગે. ૧૦. પોહોતી. ૧૧. સધલાં. ૧૨. એમ કહે દરજોધન રાજ.

વલી સિંહનાદ કીધ્યો તતકાલ; સુરનરશં ૧૩ કાંખા દિગપાલ.
 ત્યારિ રણ્ય વાજિત્ર વજ્રરચાં સર્વ. વીર રહ્યા મન્ય આણિ ગર્વ. ૧૩
 ૧૪ એહવાં વાક્ય કર્ણનાં ૧૫ સુણી, રથ રાધી ૧૬ બોલ્યો આકુણી:
 “શા માટિ અભિમાનિ ૧૭ સહી મિથ્યા ધન પાંકિ રણ્ય રહી? ૧૪
 પાત્ર વિના કે આપિ દાન? જોનિ મન્ય વિચારી યાન.
 ૧૮ ક્યાંહોં વઢવૂં તિ અલિઆ, રાય? અજુન, કહું, તિ નહીં જીતાય. ૧૫
 ૧૯ કણિશિ શિક્ષા કે બાંધી અન્ધ સમુદ્ર તરવા ઇછિ મન્દ. ૧૬
 ૨૦ તાહરિ શં કૌરવનિ ધિર? પાણ્ડવ સાથિ શાહનું વિર?”
 ત્યારિ કર્ણ કહી: “બલ માહરિ સહી; કહું પ્રાણ પાણ્ડવશં રહી. ૧૭
 જો વજ્ર ધરી આવિ સુરધીશ, અથવા સાહિ કરી ૨૧ એહનિ ઈશ,
 તોહિ રણમાં નવિ એસરું; હવડાં ૨૨ સર્વ કચર્ધણુ કરું. ૧૮
 પાસું અહૂં ન મૂંકિ ચેહ, માનુભાવનો પન્થા તેહ.
 મિત્ર થકો વલી ગે રઝરિપુ થાય, તે કુમ્મીપાક માહા નકં પચાય. ૧૯
 જોનિ, પક્ષ તિ માહરો અહો, પાણ્ડવનિ પરશંસે રહો.
 બલ માંરું કાં એધૂં કરિ? કિહિ છિ: ‘પાણ્ડવ તિ ૨૪ ક્યમ મરિ?’ ૨૦
 ત્યારિ શલ્ય કહિ: “વાયક સુણ્ય સત્ય. પાણ્ડવની ૨૫ નવ જાણિ ગત્ય.
 હાંક્યો અગ્નિ યમ ભરિમ કહી, ત્યમ કુન્તા સુત પાંચે સહી. ૨૧
 દેવરૂપ તણા પાંચે રહ્યા, તે માનુષ તિ કેહી પેરિ લહ્યા?
 તેહ પાર્થ તણો મહિમાય અવની માંહિ કલ્યો નવિ જાય.” ૨૨

૧૩.—શેષ કોલ્યા. ૧૪. એહવા અનૂત(?)વાક્ય. ૧૫. સાંભલી.
 ૧૬. સલ બોલો વલી. ૧૭. ધરે, એહેવી વાણી સલ આચરે. ૧૮. કાં
 અધવપુત્ર ને કાં વલી રાએ. ૧૯. જનમ તણો જે કાહાવે અંધ, તે. ૨૦. તુ
 કૌરવ ઉપર રાએ મેહેર, તુને. ૨૧. જુગદીસ. ૨૨. સરવને સુરણુ કરું.
 ૨૩. રૂઠાએ, તેહને સીર તો દોસજ થાએ. ૨૪. નહીં. ૨૫.—તણી તુને
 સી ગત.

હવિ શલ્ય બહુ ઉપમાનિ શરિ કર્ણુ પ્રતિ વાણી ભયરી:
 “પાણ્ડવનિ શિર શ્રીઅવિનાશ;” બેહુ કર બેડી કિહિ વિષ્ણુદાસ. ૨૪
 ૩૬૪

કડવું ૧૦ મું—રાગ કેદારી

શ્રીશલ્ય કિહિ: “સાંભલ્ય [તું] વાત: સૂત કહીય તાહરો તાત.
 ૧વિક્ષાત—યશ પાણ્ડવ માહાપ્રાક્રમી રે. ૧
 તે માહાખલીઆ કુન્તાજ્ઞત, પાણ્ડુરાય [તે] ચેહનો તાત,
 કહું વાત, તે આગલિ તું શું લહિ રે? ૨
 ઢાલ—તે આગલિ તું શું રપોશાઇ? ક્યાંહાં અર્જુન બલધારી?
 તેહના યશ પ્રાક્રમ તણી તૂહિ કહું કથા વિસ્તારી. ૩
 યમ રણમાંલિ સિંહ રહ્યો માહા પ્રૌઢ—શિરોમણિ શાન્ત,
 તે શું રવાહાં કરિ શ્રગલો પોતે ઉપામવા અન્ત. ૪
 મદોનમત્ત યસહી વનમાં ચેણિ મારગ કીધો રુન્ધ,
 પણ શશ તણો સુત સાહ્મો આવી કરવા ઈછિ યુદ્ધ. ૫
 યમ કૃષ્ણ સર્પ મણિધર માહા મોટા બલ્લમાં પિટો જાણી,
 કાઇ વડિ કો બાલક તેહનિ ત્યાંહાથો કાઢિ તાણી. ૬
 ચેહનું શું બલ જાણિ મૂરખ જલ મલ્યો મણ્ડૂક?
 તે યમ તે શું કરિ બૂંબારવ મૂકી મુક્ષથી હૂંક. ૭
 ઘણિ મૃગલી શશક પરેરયો, સિંહની શું ગત્ય જાણિ?
 આજ મૃગેન્દ્રપણું પામ્યો પઅન્તિ એહવું મન્ય આણિ. ૮
 તમ તું કર્ણુ! કૌરવે પરવરયો પાર્થપણું મન્ય ભાવિ.
 બીજા સહુ પ્રમાણ કરિ પણ મુઝ મન્ય વાત ન આવિ. ૯

કડવું ૧૦ મું—૧. વીષ્ણુતેજ પાંડવ માહાજતીતિ આગલ તમે કા.
 હાવો હીણમતી.” ૨. પાહોચી સકે. ૩. મરવા. ૪. હરતી વન વસે,
 જેણે કીધો રોધ. ૫. પણ અંત આવ્યો નાં જાણિ.

- યમ આકાશિ મેઘ ગડગડિ ૬વાયુ-સારથિ પાસિ,
ત્યમ અર્જુનનિ કૃષ્ણ સારથિ ૭પ્રષ્ટિ થકી તૂં નાહસિ. ૧૦
- વલી વિભાવસુ પ્રગટયો વનિ જાણિ વાયુ-સારથિ થાય,
ત્યમ અર્જુનનિ કૃષ્ણ સારથિ; પાસિ તિ ન જવાય. ૧૧
- યાંહાં લગી ૮સાહ્મો નથી સાંભલ્યો ગાઝજીવનો નિર્વોષ,
ત્યાંહાં લગી ગર્વ કરી તૂં રણમાં; વલતૂં ૯સર્વે ફેાક. ૧૨
- યાંહાં લગી તેહના ૧૦સ્યન્દનનો રે નથી સાંભલ્યો શબ્દ,
ત્યાંહાં લગી મિથ્યા ૧૧વાદ કરિ છિ. કાં થયો અમુદ્ધ ? ૧૩
- યમ મૂષક વૃષભુક પ્રતિરે, શૃગાલ સિંહનિ જાણિ,
વલી યમ શશક કુન્જરનિ દેખી ગર્વિ બોલિ વાણિ, ૧૪
- ૧૨યમ પદોત ભડિ રવિ આગલિ, યથા પાપ નિ પૂન્ય,
ત્યમ અર્જુન આગલિ તૂં, રાધે! રલિ કરી, કહું, મુન્ય.” ૧૫
- કર્ણ કિહિ: “તૂં ૧૩ ગુણઅવગુણમાં શું જાણિ, મતિ-હીન ?
માહૂરં ૧૪બલ નીંદી, અર્જુન તૂં શું વિપાણિ દીન ? ૧૬
- હું અર્જુનનું સહ બલ જાણું, ચેહનિ વાસુદેવની આસ;
તે ન હોત તો હેલાં માત્રમાં પાંચે પામત નાશ. ૧૭
- (પણ)માહૂરા બલની શું ગત્ય જાણિ, અસ્ત્ર તણા વલી મર્મ ?
આજ સર્ગ્રામ વિધિ રહી રણમાં ભાંજૂં તાહૂરો ભર્મ. ૧૮
- ભુવન ત્રણમાં માહૂરાં સાયક પમી સકિ નવિ કોય.
એકે બાણે વન્ધ્યાચલને ચૂર્ણ કરું; તૂં જોય. ૧૯
- અથ[વા] કેહિ તો મેરુ સમૂતો કાઢી નાખૂં આજ,
તો અર્જુનનો શો આશરો ? તાહૂરં શું છિ કાજ ? ૨૦

૬. તેહનો સારથી વાયુ કેહેવાયે. ૭. તે પાસે નવ જવાયે.

૮. રણમાં. ૯. થાસે. ૧૦. નાદનો. ૧૧. લવે છે. ૧૨. જમ પર ચરે
સાલના પેત્રમાં, તે. ૧૩. તુ ના જાણુ ગુણ. ૧૪.—રાબલપ્રાકમને નંદે.

એહવાં અસ્ત્ર; કૃણુ-અણુ^{૧૫}ન ૧૫સાથિ બાણ સિદ્ધિ નહીં કો માહરાં,
(પણુ)આજ રહ્યો રણ માંહિ પ્રજ્વલૂં વચન સુણીનિ તાહરાં. ૨૧
(પણુ) માંભલ્ય તાહરા દેશ તણી રે ^{૧૬}ક્ષાત્ય; કહું હું તુઝનિ.

૧૭આજ સમરાઝીણિ રહી ધર્મવાક્ય વક્ત્રી સમ્ભલાવિ છિ મુઝનિ. ૨૨

૧૮અનાય દેશ, મદ્રાધિપતિ! તાહરો; બ્રહ્મદેવી લોક.

ધર્મ તણો કો માર્ગ ન જાણિ, તો શું જોલિ કોક? ૨૩

માંસ મદ્ય સહ આહાર કરિ, યાંહાં લજ્જનનો નહીં લેશ,
નિજ પર ૧૯નરમાં ભેદ [ન] આણિ, ૨૦એકકો અનાય દેશ. ૨૪

પિતા પુત્રી, ભગ્વતી [નિ] બ્રાતા કરિ એકહાં પાન.

મદ્યવશથી વક્ત્રી અશુભ ૨૧આચરિ; પણ આણિ મન્ય જ્ઞાન. ૨૫

નિજ પુરુષ જોતાં અન્ય પુરુષશું વિલસિ નારી ત્યાંહિ.

સ્વામી તણી ત્યાંહાં ૨૨અર્ગલા [ન] આણે કો મન માંહિ. ૨૬

દયા, દાન નિ ધર્મ તણી કો વાત ન જાણિ લોક,

તો ધર્મ તણા ઉપદેશ ૨૩કહી મુહિ પ્રતિબોધિ છિ કોક. ૨૭

ચેલવો દેશ, તેલવો વલી રાજ; પ્રજા તેલની તેલવી.

તે શું ધર્મ તણી ગત્ય જાણિ? વાણી જોલે એલવી! ૨૮

મિ પ્રથમ પક્ષ કાઢ્યો કૌરવનો ક્ષત્રધર્મ વિસ્તારી;

(આજ) રણ-આંગણમાં પ્રાણ સમર્પીશ દુર્યોધન-હિતકારી. ૨૯

પણ માહાપાપી મિત્રદ્રોહી ૨૪તૂઝ શરણો નહીં હોય:

સ્વપક્ષનું જલ-નાશ કરી પરપક્ષ ૨૫વિકારિ કોય. ૩૦

ઉચ્ચે.

પરપક્ષ વિકારિ^{૨૫} કોય પાપી મુઝનિ મોટી આસ.”

ત્યાર પછી શી કથા હતી, કર જોડી કિલિ વિષ્ણુદાસ. ૩૧

૩૬૫

૧૫. પાષે, કો નવ સફે સહી માહારાં. ૧૬. કતવ. ૧૭. ધરમ રહીત વદે તુ વાએક, તે દૂધ લાગે મુજને. ૧૮. અધર્મ. ૧૯. નારમાં. ૨૦. એ-હેવો તાહારો દેસ. ૨૧. આચર: નવ આંણે મન જ્ઞાન. ૨૨. મરજદા. ૨૩. મુજને: તુ તુ કેહે છે કોક. ૨૪. કાહાને, તુજ. ૨૫. વીજાણે.

કંઠવું ૧૧ મું—રાગ આંદોલ

સ્વામી ! હ મદ્રાધિપ ગિચરિ વાણી એ,	
આણી અભ્યન્તર દુઃખ ધણું રે:	૧
“સ્વામી ! એ સાંભલિ વેકર્તન ^૧ વાત રે,	
રપાત હશે રે સહી તાહરો રે:	૨
હાલ-રપાત હસે રે તાહરો, તું દ્વેષ મૂઝશું માણિ.	
સકલ ગુણ ^૩ માહરિ વિધિ: તું, રાય ! સાચું જાણિ.	૩
હું બલાબલ માહારથી કેરું સર્વ જાણું આજ.	
વલી હિતાહિત સધલું લહું, ^૪ [લહું] કાજ-અકાજ.	૪
“શ્રમ પેદ રથ હય માહારથીનું બલ હું આણી જાન,	
સકલ આયુધ માત્રનાં પણ કહું માંડી માન.	૫
વલી મૃગ પશુ પેચર તણા બહુ શબ્દ જાણું સોય.	
શસ્ત્રના મન્ત્ર-પ્રયોગ-ગતિ તે સર્વ ^૬ મુઝમાં હોય.	૬
અતિ ભાર નિ લધુતાપણું, શુભ અશુભ ^૭ -સૂચક સર્વ.	
નર તણા મનનું સર્વ કારણ ધરિ યે કો ગર્વ;	૭
તે માટિ તુઝનિ કહું છું મન્ય મૂકી લાજ:	
વિજય તુઝનિ સર્વથા નહીં હોષ રણમાં આજ.”	૮
ત્યારિ કર્ણ કહિ: “જા, દુષ્ટ પાપી ! શું લવિ રહી પાશ ?	
આ ગદા “માટિ સર્વથા તૂંહિ કેરું હવડાં નાશ.”	૯
ત્યારિ ફરી સાહ્મો શત્રુ બિઠો ધરી મનમાં રીસ:	
“તાહરો મારયો નવિ મરું, મુહિ રાષિ શ્રી જગદીશ.	૧૧
જો મારે તો મારયે; હું રહ્યો તાહરિ પાશ.	
“પણ દ્રષ્ટાન્તપૂર્વક, કર્ણ ! તુઝનિ કહું એક અતિહાસ.	૧૧

કંઠવું ૧૧ મું:-૧. વીકત. ૨. નીપાત. ૩. તાહારા. ૪. એ કહું છું તાહારે કાજ.

૫. “સરવ દેવ માહારે રથ મુહુરતઃ તે સરવ જાણું જાન.”

૬. મુખમાં. ૭. કહીએ. ૮. માહારી તણે પ્રતાપે તુજને પમાડું નાસ.

એક સમુદ્ર-ઉપકણ્ઠિ સુન્દર દેશ માહા વિદ્યાત.

ત્યાંહાં સુધ્યર્માંક રાજા વસિ. તૂં, કર્ણુ! સાંભલ્ય વાત. ૧૨

તેહનું નગર સુન્દર અતિ વિરાજિત કનકમિ અતિ આસ.
વલી દુર્ગ પાપલિ ૧૦શોહતો, તેહનો કો ન જાણિ પાર. ૧૩

૧૧પ્રાક્રમર મેડી માલીઆં ૧૨પુર છમ્મં બહુ હોય.

વલી ચોક સુન્દર, ૧૩ચોવટાં ત્યાંહાં ૧૪રમ્ય સુન્દર સોય. ૧૪

૧૪પુર પાશ જલનિધિ ગડગડિ, ચેહનું અતિ ભયાનક રૂપ.

૧૫સહુ ધર્મ-મારગ આચરિ; ઇમ પ્રજા પાલિ ભૂપ. ૧૫

તેહના નગરમાં એક વસિ છિ ધનપાલ ૧૬વેશ ઉદાર.

૧૭તેહના ધન તણી સદ્ધા નહીં, કિલિતાં ન આવિ પાર. ૧૬

તેહનિ ૧૮સદન સૂંદર કામ્યની: ૧૯વપુ ગૌર ઝેરે વર્ણિ;

મુપ ચન્દ્ર શરપાં જલહલિ; ૨૦કુણ્ડલ વિરાજિત કર્ણિ. ૧૭

અર્જુન આભણું ઓપતાં રે, ૨૧રત્નના કણિ હાર.

વલી ચર્ણું નેહર રણઝરિ; કહી મેષલા-ઝમકાર. ૧૮

અતિ વસ્ત્ર નાના ભાત્યનાં પિહિરતી અર્જુ, જાણિ.

ગજવાલ્ય-ચાલિ ચમકતી, બોલતી મધુરી વાણી. ૧૯

વલી પુત્ર-પૌત્રાદિક ધણા ધિરિ, સ્વજનનો નહીં પાર.

વલી અશ્વ મહિષી ઘેન બહુ ગજ રથ, ભરયા ભણ્ડાર. ૨૦

તે નિત્યદાન ૨૨એક આપિ, વલી અન્ન નિ જલદાન.

યે કો ધિરિ આવિ સહી તેહનિ ૨૩આદરિ સમાન. ૨૧

૬. “એક દ્વષ તે પુરવ તણુ છે: તું કરણુ સાંભલ, ઇતીહાસ.”

૧૦. સુદર સોભે. ૧૧. પરસાત્ર. ૧૨. ગોષ. ૧૩. ચોગમાં. ૧૪. રંભા.

૧૪. પુર પાછલ સમુદ્ર ગરગડે. ૧૫. તાંહાં સરવ વરણુ ધરમ-. ૧૬.

માહા તેજ અતી ઉદાર. ૧૭. “જાતજ વસે તેહજ તણી: તેહેનો કહુ

વીસ્તાર.” ૧૮. ચંદ્રવદન. ૧૯. બહુ. ૨૦. જાલ. ૨૧. કંઠે વીરાજે હાર.

૨૨. આપે વીપ્રને, જલ સહીત અન્નદાન ૨૩. તેહને ધણાં આદરમાન.

- ધૃત ૨૪સાથ પટરસ કરિ ભોજન કુટુમ્બશ્ચં પરિવાર.
ઉછીષ્ટ રહિ તે બાહરચ નાપિ રખવેગે સારોધાર. ૨૨
- ૨૫ભુક્તશેષ તે અન્ન કેરો, શીથ પડીઆં તેહ,
કો એક રમતો કાગ આવી ૨૭નિત્ય પાછ તેહ. ૨૩
- વેશ્ય-સુત તેહનિ દેપતાં તે દયા આપિ મન્ન.
ઉછીષ્ટ ૨૮અન્ન હતું સહી આણી નપાવિ અન્ન. ૨૪
- એમ શાક ૨૯ઓદન દુગ્ધ મધુ માંસ ધૃતશ્ચં સાર;
ઉછીષ્ટ ભોજન સર્વનું કરિ એકદૂં નિર્દાર. ૨૫
- વાયસ તણા હિતકારણિ ૩૦થાઇ દયા મન માંહિ.
સહ મલિ કૌતક-કારણિ; ૩૧આણિ નિ નાપિ ત્યાંહિ. ૨૬
- તે કરિ ભક્ષણ કાક નિર્નય; કુચ્ચર ભિમો બેચ;
પાલવા-અર્થિ ઝાલવાનિં શીઘ્ર તત્પર હોય. ૨૭
- ઉરપછિ યાદી તેહની શીઘ્ર તાં ઘર વિધિ લાવ્યા બાલ.
હેમપન્જરમધ્ય ધાલી કરિ નિત્ય પ્રતિપાલ. ૨૮
- તેહનિ વસ્ત્ર અગ્નિ ધરાવ્યાં શોભતાં સુન્દર સાર,
વલી વિવિધ્ય પિરચનાં અગ્નિ ભૂષણ ધણવ્યાં નીધાર. ૨૯
- એક હાર કણિઠ આરોપ્યો; નેપુર ધરાવ્યાં અર્ણવ.
કાકનિ અવિલોકતાં દીશીષ્ઠ સુન્દર વર્ણવ. ૩૦
- કીંકણી સુન્દર શોભતી અગ્નિ ધરાવી તત્ર;
રમઝમ સુન્દર વાજતી; તેણિ શોભીષ્ઠ આત વિચિત્ર. ૩૧

૨૪. સાકર. ૨૫. તે સાંભરો નીરધાર. ૨૬. “ભક્ષ કરતાં અંત જે સેસ રહે, તે બાહાર નાંધે તેહ.” ૨૭. રહો તાં વલી તેહ. ૨૮. રહેજે સરવતુ: તે તાંહાં નપાવે. ૨૯. પાકને દધી દૂધ: જલપાન તે અતીસાર. ૩૦. દયા મનમાં થાએ. ૩૧. મીન બાહાર નપાવતા બળે. ૩૨. “પછે સીમે બાણો તેહને: જે વધસ કેરે બાલ.”

કેટલિ દિવસિ વૃદ્ધ પામ્યો; પ્રૌઢ દીસિ કાય.

પક્ષી મલ્યા જોવા બહુ, પણ પાસિ કો નવિ જાય. ૩૨

પુર મધ્ય બાંધ્યું પાંજરું. બહુ લોક જોવા જાય.

નરનારય તેહનિ દેખતાં આનંદ અર્જય ન માય. ૩૩

ઉછીટ બોજી કાક તે બહુ ગર્વ આણિ મન્ય:

‘ભૂતસ્ય વિષિ કો મુઝ સમો સહી નથી પક્ષી અન્ય. ૩૪

૩૪. મેલવો પક્ષી બહુ ષગ[ગરુડ સાર]સ જૂર.

મમ અન્ય-પર્ષ પ્રહારથી તેહનિ કરું ઉપમારી ચૂર.’ ૩૫

ધમ અહર્નિશ ૩૬ગર્વિષ વાયક જ્વલ્લે બોલિ ત્યાંહિ.

બહુ પ્રૌઢ પક્ષી જાત્યનિ કાંઈ નવી ગણિ મન માંહિ. ૩૬

એમ દિવસ બહુ ત્યાંહાં વહી ગયા. કો સમિ વૈશ્યકુમાર,

સમુદ્રનિ ઉપકણ્ઠ આલ્યા અહી પાંજર સાર. ૩૭

ત્યાંહાં રમ્ય વાડી અભિનવી. રમવાનિ લાગા બાલ.

પછિ વૃક્ષ-ડાલિ કાકપાંજર બાંધીઉં તતકાલ. ૩૮

એહવિ હંસ બહુ આકાશ માંહાંથી ઊડતા તતપેવ,

જળનિધિ તણો તટ રમ્ય દેખી ઊતરયા અવશ્યમેવ. ૩૯

ગરુડ-વગત્ય [છિ] ચેહની; ૪૦ગો-ધીર સરપા દેહ.

રણા અન્ય વિશાલ સહી; સર્વાર્જું શોભિ તેહ. ૪૦

એહવા હંસ જંદેખી વૈશ્યસુત કોતક વિષિ ચિત હામ.

જે જ્વાલ્લે પ્રતિ બોલીઆ મનમાં ધરિ અભિરામ. ૪૧

૩૩. સમોવડ: કો નથી પંક્ષીજન. ૩૪. “કાહોને લેખામેવ ગણે નહી, જન ગરુડ સારસ હંસ.” ૩૫. મારીને લંગ. ૩૬. ગરવ વાધો: એમ વાચેક બોલે તાર. ૩૭. સમુદ્રજલ સનીધ દેખી. ૩૮. સોણા સોવરણ દેહ. ૩૯. અત સાર-દલ કરીએ તેહ. ૪૦. હીઠા કામ સુતે.

ઉથલુ

મનમાં ધરી અભિરામ રે, તેહમાં કાંઈ સન્ધે નહીં.

વિષ્ણુદાસ કિહિ: સર્વ સાંભલો; હવે તેહ કથા બોલીશ સહી. ૪૨

૪૩૭

કંઠ્યું ૧૨ મું-રાગ દેશાપ

સઙ્ગ^૧ કહિ: તેણિ સમિ કાંઈ વૈશ્ય તણા^૨ કુમાર રે,

સાર રે વચન કહિ^૩ ત્યાંહાં કને રે^૪:

૧

“આ હંસ સહુ^૫ ટાલિ મલ્યા બહુ ગર્વ રદિમાં આણિ રે;

જાણિ રિ અમ શરણો^૬ બીજો નહીં રે.

૨

હાલ-બીજો નહીં પડી અમ શરણો; મિથ્યા કરિ છિ ગર્વ.

પણુ તુઝનિ ^૭કાંઈ મનમાં નથી ગણતા, ઓ બિહા તે સર્વ ૩

નિધિ-ઉપકણ્ઠ રહી એમ બોલિ: “ટલિ શં એહનિ સાન?

તે માટિ “બલિભુક્! તુઝ વિન કો નહીં ઉતારિ માન.” ૪

વૈશ્યપુત્રનું વાક્ય સુણીનિ કાક વદિ મુક્ત વાણિ;

અભિમાની ત્યારિ અન્ધ થયો; ગત્ય દેવ તણિ નવિ જાણી: ૫

‘કવણુ હંસ મુઝ આગલિ ^{૧૦}કહીય? આંહાં તિડો અવશમેવ;’

એહવું કિહિતાં હંસ સર્વ કો ત્યાંહાં આવ્યા તતપેવ. ૬

ત્યારિ વાયસ કિહિ: રે હંસ! તહો મોટા કચમ કિહેવાઓ?

હંસ-નામ ત્યજો કિ અધુના મુઝ સમેવડિ થાઓ. ૭

ભૂતલમાં કો નથી વિહર્જમ માહારિ જોડિ ઊડિ.

દેવિ પ્રેરયો^{૧૧} કંઠ્ય કરિ તો જલનિધમાં તે બૂડિ.’ ૮

કંઠ્યું ૧૨ મું—૧. સહ. ૨. તણા. ૩. દેહતો. ૪. તું મીત્ર મન વીચાર. ૫. બહુ. ૬. કો નથી બીજો એહવું વાયસ મન વિધાને. ૭. અમે નથી જાણતા ને બેઠા છું સરવ. ૮. ટલીને સુધસાન. ૯. વહી. ૧૦. તેહને. ૧૧. ફેરો મુજ સાથે આવે તો.

‘માન સરોવર વાસ અભારો;’ હંસ બાપડા બોલિ;
 ‘વાયસ-અણ્ડ^{૧૨}-મબ્ધથી પ્રગટ્યો કચમ આવિ અમ તોલિ?’ ૯
 એહવૂં કિહિતાં પઞ્જરમાંથી પાસિ ^{૧૩}પડિઓ પેવ;
 અનેક પિરચની ઊડણુ ઊડતો^{૧૪} તવ બોલ્યો અવશમેવ: ૧૦
 ‘અરે મૃણાલો!^{૧૫} તમ્યો સર્વમાં ^{૧૬}અતિ બલિયો યે કહાવિ,
 તે તાં શીઘ્ર થૈ દેપાડો યે માહારિ જોડિ આવિ. ૧૧
 કાહો તો હું આકાશિ ઊડું^{૧૭}, કાહો તો હું પાતાલ,
 કાહો તો આડો દેશ દેશની રે હું ઊડું તતકાલ. ૧૨
 કાહો તો સ્વર્પ^{૧૮} ઊડણી ઊડું, કાહો તો ગરુડ હરાવું,
 કાહો તો સધલા હંસ માત્રનિ ^{૧૯}સાયર-શ્રમ્મ કરાવું. ૧૩
 કાહો તો ૨^૦સધલી દિશ વિષિ રે હેલામાં જૈ આવું,
 કાહો તો સુરપતિ-ભવન્ય ^{૨૧}તણું રે અભિજ્ઞાન લેધ આવું.’ ૧૪
 એહવૂં કહી બહુ સોહોર કરિ રે; ઊડી આધો જાય.
 ૨૨તેહ દેપતાં હંસ સર્વનિ દુઃખ સહું નવિ જાય. ૧૫
 તેહમાંથી એક હંસ ઊડીનિ^{૨૩} હરી વચન મુક્ત બોલિ:
 ‘માનસરોવર વાસ અમારો. કચમ આવું તુઝ તોલિ? ૧૬
 તુઝમાં ગત્ય, એહવી નહીં અમમાં; એ તું નિશ્ચિ જાણ્ય.’
 એમ કરતાં વલી ચાલ્યો^{૨૪} જોધએ, યોજન અર્ધ પ્રમાણ. ૧૭
 કોટાકોટી ખીજ બહુ પૂજી જોવા આવ્યા^{૨૫} ત્યાંહિ.
 કાક તણાં એહવાં ^{૨૬}વચન મુણીનિ હસ્યા ^{૨૭}સર્વ મન માંહિ. ૧૮
 વૈશ્યપુત્ર જૂઠ ત્યાંહાં ગિભા કાક તણું યે કર્મ.
 ‘હમડાં હંસ હરાવ્યો,’ કહિ; બાકી ન^{૨૮} લહે મર્મ. ૧૯

૧૨. ઇન્દ્ર. ૧૩. પાસે આવ્યો તતમેવ. ૧૪. ઊડે કણુ તે અવ. ૧૫. મારગ ચાલે. ૧૬. કાઈ બલીઓ. કાં. ૧૭. જહ. ૧૮. સવલી અવલી. ૧૯. સામેરમાં ઝંપલાવું. ૨૦. સધલા દેશ. ૨૧. તણી રે સુધ લેધને. ૨૨. એહવુ હંસ સધલા દેપતાં. ૨૩. ઊડીઓ. ૨૪. ચાલો જઈએ. ૨૫. મલીઆ. ૨૬. વાએક સાંભલી. ૨૭. પછે. ૨૮. ના જણે.

- એહવું સુણતાં હંસ-કાક એ ઊઝા તાં આકાશ.
 પક્ષી સર્વ જૂઠાં ત્યાં ઊભા, પણ કો નવિ જામરૂં પાશ. ૨૦
- એક ઊડણીની ગત્ય એહુની; હરિષ ધણો મન માંહિ.
 પછિ શત ઊડણીની ગત્ય કાકિ વેગે લીધી ત્યાંહિ. ૨૧
- પછિ હંસ પૂઠેથી જામ જિસતો ઝંઘીપટ્ટા ચાંહાં આવે.
 કાક કિહિ; 'શ્ચ' થાકો પક્ષી? ૩૧ એહવું મુજનિ ભાવિ.' ૨૨
- એહવું સુણતાં વાયસ ખીજા હરિષ ધરી મન્ય હસતા :
 'આજ હવી યશ-પ્રાપ્ત્ય અમને,' વાણી એહવી વદતા. ૨૩
- ત્યારિ હંસ કહે 'વાયક ૩૨! તું સાંભલ્ય; આન્ત ૩૩ હવો દેહ માહારો.
 રમે પડું જલનિધિમાં ત્રૂટી! સાથ વ્યથૂટો તાહારો.' ૨૪
- ત્યારિ કાક ૩૪ ગર્વતાશ્ચ નવિ ઓલ્યો; 'નામ ત્યજવું તાહારું.
 આજ હંસ ૩૫ બહુ લોક વિષિ રે મામ ધરાવું માહારું.' ૨૫
- ત્યારિ હંસને ક્રોધ ચઢ્યો મન્ય; તવ આકાશે આવ્યો.
 ભર-સમુદ્રમાં પાંપ તણે વશ હંસ કાકને લાબ્યો. ૨૬
- જેતાં દહોદશ વૃક્ષ ન દીસિ, નહીં બેટ નિ ગ્રામ.
 ત્યાંહાં આવીનિ હંસ ઉતપત્યો આણી મન્ય અભિરામ. ૨૭
- આન્ત થયો વાયસ ત્યારિ જેતાં; શરીરની ગત્ય ભાગી.
 પાંપ સર્વ ૩૬ નીશરી ગમ ત્યારિ અર્જુ વેદના ભાગી. ૨૮
- ૩૭ ચોહો દિશે વેગિ જેવા ભાગો; વૃક્ષ ન દીસિ ત્યાંહિ.
 અપાર જલનિધિ ભયાનક દેક્ષી દૂષ પામ્યો મન માંહિ. ૨૯
- ત્યારિ જલચર જીવ ૩૮ જુએ રો રહ્યા વિકાશી મૂષ.
 ૩૯ સાંસ-પીંડ એ પક્ષી ખડે તો વિહિચી કરીધ બક્ષિ. ૩૦

૨૬. આવે. ૩૦. ધરતી. ૩૧. મુજ મનમાં. એહવું આવે. ૩૨. સાંભલ્ય વાયસ. ૩૩. સસ્ત. ૩૪. હંસસુ. ૩૫. સકલ હંસ દેવતા નામ હરાવી ભરાવુ. ૩૬. સરવની ગમ ગત તારે મહાવેદના. ૩૭. ચોહો દસ જેતાં પ્રજા નાં દીસે : શેવા ભાગે તાંહે. ૩૮. રહ્યા જીવે રે, વીકાસીને. ૩૯. આ પંખી ખડે જલમાં તે.

- એહવું દેષતાં^{૪૦} જ્વાલ્લું તણો મન્ય દુઃખ સહું નવિ જાય. શીઘ્રપણે વલી જિયો ગિડે^{૪૧} આકુલવ્યાકુલ થાય. ૩૧
- ત્યારિ ગર્વ તજીની વાયસ જોલ્યો હંસ પ્રતિ તેણી વારઃ
‘આ દુસ્તર’^{૪૨} જલમાં તૂં પાપિ હવિ કોણુ કરિ માહારી સાર ? ૩૨
- ‘૪૩અભ્યાગત તાહારો જાણીનિ શરણુમાત્ર મૂલ્યે આપો.
સન્મુખ થૈ નિ, હંસરાયજી ! બહુ દુઃખ માહારાં કાપો. ૩૩
- હું વાયસ દારણુ મહાપાપી, ક્રોધી ને ‘૪૪અહકૂંડારી.
જાતિસ્વભાવ ‘૪૫માટિ નવિ જાણું, કિડિ ધરીયે તાહારી.’ ૩૪
- ધમ કાલાવાલા કરિ હંસનિ, દયા^{૪૬} હવી તતપેવ.
પડો જલમાં ત્યારિ ચરણે મહીને ‘૪૭પ્રણે ધરયો તતપેવ. ૩૫
- અકલાયો વાયસ ત્યારિ ‘૪૮અધિકો, મુષમાં પિહું આપ.
ઉત્તમશું અભિમાન કરયું તે માટિ લાગું પાપ. ૩૬
- કાઠીનિ ઉપકણ્ડે નાક્ષો પૂર્વતણે સ્વસ્થાન્ય.
પ્રાણુરહિત સરખો વલી^{૪૯} દીસિ, ટલી સાન ને વાન. ૩૭
- પ૦ત્યારિ અપર હંસ કહેઃ ‘અહો વાયસ ! પૂછું છું અહો તુઝનેઃ
દુસ્તર જલમાં કેહિ પિરિ જિયા ? કાહો વિસ્તારી મુઝને.’ ૩૮
- ત્યારિ લજ્જા પામી વાયસ જોલ્યો : ‘હું અપરાધી તમાહારો.
[મિ અપરાધ યે કરયો હોધ, ક્ષમા કરુ તે માહારો.] ૩૯
- વૈશ્ય-અન્ન-ઉછીષ્ટ ભોજનથી^{૫૧} અહકૂંડારિ ભારયો,
પરતેમાં હું હીનજાતિ શૂ^{૫૩} જાણું મહિમા તહારો ? ૪૦
- આસવાસના દેધ વાયસને ગિડયા સહુ^{૫૪} આકાશ;
હેલામાત્રમાં ત્યાંહાંથી આવ્યા માન-સરોવર-પાશ.” ૪૧

૪૦. કેહેતાં. ૪૧. ચઢીને. ૪૨. અધાત. ૪૩. આપ કતારથ. ૪૪. માહા-અં. ૪૫. માહારો ભુડો છે, ગત નવ જાણી. ૪૬. ઉતપાત હવો. ૪૭. પક્ષે મહો. ૪૮. જલ મુષ પડો આપ. ૪૯. તે. ૫૦. “અપાર હંસ બીજા બહુ બોલા, અમે પુછુ છુ તુજને.” ૫૧. ને, અતિ. ૫૨. તે માટે. ૫૩. છુ; ના જાણો. ૫૪. હંસ.

શલ્ય કહિ : “તૂં, સૂતપુત્ર રે ! કાક-સમોવડિ આજ,
હંસ-તુલ્ય માહારિ મન્ય ભાવિ અર્જુન શ્રીમાદારાજ. ૪૨
કૌરવના ઉછીજ તણો^{૫૫} નિતિ ભોગવે તૂં કાગ.
પતે માટિ તે હંસ-તુલ્ય રે ગુડાકેશ માહાભાગ. ૪૩

ઉચ્ચત્રા

ગુડાકેશ માહાભાગ રે,” એહવાં શલ્યનાં વાયક સાંભલી
વિષ્ણુદાસ કેહે : તેણે^{૫૭} સમિ રહ્યો કર્ણ મનમાં^{૫૮} પ્રજવલી. ૪૪
૪૮૧

—x—

કંઠવું ૧૩ મૂં-રાગ કેદાર ગુડી^૧

સગ્ગે કેહે : સુણ્ય, કૌરવના પતિ ! રવચન-લીધો ગત્યસાર,
શલ્ય તણાં એહવાં વાયક સુણીનિ બોલ્યો સૂતકુમાર : ૧
૩ “અરે સારથી ! ષેડય હિવિ રથ, કહ્નં છું, અર્જુન-પાશ.
એક બાણ મેહેલી બેહુ જણુનિ શીઘ્ર પમાડું નાશ. ૨
હું જાણું છું : એ બેહુ બલિઆ નરનારાયણ-અવતાર.
૪ પણુ એ આગલે જય હું નવિ પામું. માને તૂં નિરધાર. ૩
પણુ પૂર્વિ એહવૂં^૫ છિ કારણુ તે તૂજને કહ્નં, રાય !
૬ જમદમનો શાપ હવો; રથે તે અહીં સાચું થાય ! ૪
એક સમે હું વિદ્યા ભણુતો કૌરવ-પાણ્ડવ-સર્જયે.
દ્રોણાચાર્ય પ્રેમ ધરીનિ શીખવતા બહુ રજયે. ૫

૫૫. તણા તુ :નીત કરે ભોગવીલાસ. ૫૬. “તે માટે હંસ તુલ્યને
ગરડ કહીએ : શ્રીકૃષ્ણ કેરી પાસ.” ૫૭. તે સાંભલો. ૫૮. રહે.

કંઠવું ૧૩ મૂં :—૧. અંદોલ ગોડી ૨. વચને વેધો કરણુ સક્ત
તણે રે; એહવાં. ૩. ઢાલ-હાવે સારથી ષેડ રથને. ૪. “ક્ષણુ એકમાં એ
બેહુ જણુને હવડાં પમાડુ હાર. ૫. એક કહુ છુ કારણુ, સાંભલ કહુ સત
રાએ. ૬. “કરસરાંમનો સરાપ છે તે, રથે સાચે થાયે.

- દ્રોણ કહે: 'યે વિદ્યા શીખ્યા, તે દેખાડો અમને.
 બાણ તણી ગત્ય-લાઘવ જોઈને ક્રિપા કરું છું તમને.' ૬
- પછિ પ્રથક પ્રથક દેખાડી સર્વે માહાવન મળ્યે આવી.
 કૌરવ-પાણ્ડવ-આગલિ જોતાં મુજ વિદ્યા મન્ય ભાવી. ૭
- ત્યારિ દ્રોણ કહિ: 'જા, નહીં ભણવું. કર્ણુ! કવણુ વિક્ષાત ?
 રાજપુત્ર જોતાં તું અધિકો, એ તાં કૂડી વાત.' ૮
- ત્યારિ ચિત્તમાં બહુ દુષ પામ્યો; કીધો મન્ય વિચાર :
 'હવિ ક્યાંહાં જાઉં? મુલ્હે કાણુ ભણાવિ? કરવો કવણુ પ્રકાર? ૯
- એમ કરતાં શ્રીસૂર્યે માહારા મનની પૂરી આસ:
 'વિપ્ર-વેષ^૯ ધરી જાઉ અધુના ફરશુરામને પાસ.' ૧૦
- એહવાં અર્ક તણાં વાયક સાંભલતા આનન્દો મન માંહિ;
 વિપ્રવેષ^{૧૦} ધરીનિ આવ્યો ભાર્ગવ^{૧૧} હતા યાંહિ. ૧૧
- એહવું વાડવ શરણું રૂપ દેખતાં તવ બોલ્યા માહારાજ:
 'કિહે રે, કવણુ ^{૧૨}તું? શે કાર્યે મુજ કને આવ્યો આજ?' ૧૨
- 'હા સ્વામી! હું ^{૧૩}નિર્ધન છું: કુટુમ્બ બહુ પરિવાર.
 દાતા જાણી ^{૧૪}તુજ કને આવ્યો; કાંઈ આપો ^{૧૫}નિર્દોર.' ૧૩
- ફરશુરામ કહે: ^{૧૬}'શરીર માત્રે હું રહ્યો [છું] આવી.
 કાંઈ ધન ગ્રહેવાની કરી પ્રાર્થના, મુજ મન્ય વાત ન ભાવી. ૧૪
- પણુ અસ્ત્ર તણી યે અદ્ભુત વિદ્યા તેહ ભણાવું આજ.
 પણુ ક્ષત્રના સુતને શીખવયે, શરશે તાહારાં કાજ.' ૧૫
- ત્યારિ હરિષ ધરી ^{૧૭}ગુરુભક્ત્ય ધણી મિ કરવા માંડી ત્યાંહિ.
 અનેક પિરચની વિદ્યા શિક્ષો ^{૧૮}આદરશ્ન મન માંહિ. ૧૬

૭. તે જાત. ૮. પાસે, હાવે. ૯.—૩૫ ધરીને જા તુ: ફરસ°. ૧૦. ૩૫ ધરી તાંહાં. ૧૧. ફરસરામ છે. ૧૨. કારણુ તુ આવ્યો: તે મુજને કેહેને આજ. ૧૩. માહા. ૧૪. તમ પાસે. ૧૫. મુજને સાર. ૧૬. સરીતા-તીરે આંહાં રહો. ૧૭. ગુરુસેવા: તે કરવા. ૧૮. આનંદસુ.

- પછિ ક્રિપા કરી મુલે રુદ્ધે સમર્થ્યું ઘણઅઘણ ચે બાણુ.
 ૨૦સ્વર્ગાધીશની તેણે સમિ ત્યાંહાં તતક્ષણુ હૈઉં જાણુ. ૧૭
- અનુનના હિત-કારણુ ઇન્દ્રે કરચા અનેક ઉપાય.
 ધણા દિવસ જોતો દરિ પણુ કશું વિધન નવિ થાય. ૧૮
- કોએક સમિ ૨૧મમ અર્જુ વિષિ રે પોદયા ૨૨શ્રીરુદ્ધ-ધશ.
 ૨૩ત્યારી વજ્રકીટનું રૂપ ધરી ત્યાંહાં આવ્યો સ્વર્ગાધીશ. ૧૯
- ૨૪જીરુ હેઠલે ૨૫મુજ સ્પર્શ કર્યો ત્યાંહાં જોઈ મર્મનો ઠામ.
 તોહિ ચરણુ મિ ત્યાંહાં ન હલાવ્યો; જાણ્યું જાગશે રામ. ૨૦
- પછિ જઘ્ના મધિ પિશીને ૨૬રુધિર માંસ શ્રવ પાધું.
 ૨૭પણુ મિ માહાધીરય સ્થકી ન હલાવ્યું આસન બાંધું. ૨૧
- પછિ કૂટીર ૨૮ નીસરી, દરશુરામને મસ્તકય ચટકો દીધો.
 તવ જાગ્યા રુદ્ધ હેલા માત્રમાં, મુજ ઓલમ્ભો દીધો. ૨૨
- ૨૯અર્જુ નિર્પતાં વજ્રકીટનું દર્શન પામ્યા રુદ્ધ;
 મનમાં જ્ઞાન ધરી મુજ પ્રતિ વાણી જોડ્યા મૂલ્ય: ૨૩
- ‘આ રુધિર અર્જુ ગલે કાં તાહાં? સાચી કિહિ મુજ વાણી.’
 ‘ગુરુસેવા માટિ સ્થિર રાક્ષો કેટલવડું મન્ય જાણી.’ ૨૪
- દરશુરામ મન્ય જ્ઞાન ધરીને જોડ્યા રહી મુજ પાશ:
 ‘કીટસ્પર્શથી હું જાગ્યો, તું પામ્યો હોએ નાશ. ૨૫

૧૯. રૂપેસ્વરે મુને. ૨૦. તવ ઇન્દ્રરાએને તે ૨૧. મન્યક વિષે.
 ૨૨. રૂપી તે ધીસ. ૨૩. મુજ ષોલામાં નીદ્રા કીધી જઘ્ના પર મુકી
 સીસ. ૨૪. આ કડી પૂર્વે:—

“તેણે સમે ઇન્દ્રે વિચાર: આજ લાગ પાંમે અનુપ.

પરપંચ કરીને પરવરો: ધરી ભમરા કેરૂ રૂપ”

૨૫. પરવેસ. ૨૬. રૂધીર પાંત કર તે સોએ. ૨૭. “તોહિ હુ ડગે
 નહી: ચટકો વજ્રસમ હોએ.” ૨૮. બહાર. ૨૯. અગ્ની રાખતાં. ૩૦. કીટ
 પ્રભાતે.

પણ કો ક્ષત્રી શરણો; ૩૧વિપ્રવેષ નહીં આપ.
 સત્ય કહે, ૩૨નહીંતરિ હું હવડાં તુજને દેહશ શાપ. ૨૬
 ત્રાસ ૩૩ધરી મનમાં હું બોલ્યો: 'વિદ્યાનો છું કામી,
 ૩૪સૂતપુત્ર; અપરાધ કર્યો મિ. કરુણાનિધિ તું સ્વામી.' ૨૭
 ત્યારિ રામ કહિ: 'કાંઈ કપટવિદ્યાઈ ૩૫હાઈ અહૂં તિ માહારં,
 તો મરતી વેલાં બ્રહ્માસ્ત્ર તે નિઃશૂલ ઠર્યો તાહારં.' ૨૮
 તે માટિ દૈવી ગત્ય તે, કોણે કલિ નવિ જાય.
 રામશ્રાપથી ૩૬ વચન તાહારં રખે રણ્ય સાચું થાય! ૨૯
 તોહો પણ રણ્ય અર્જુનને માંરં, જો રાષિ ભગવન્ત.
 માહારી જોડ્ય જમલિ કો નાવિ, આજુ સર્વનો અન્ત. ૩૦
 પ્રલિકાલ યેહવો પાવક પ્રજવલે, તેહવો અર્જુન જાણું;
 તોહો પણ જાણુ તણી બહુ વૃષ્ટિ અન્ત તેહનો આજુ. ૩૧
 યદ્યપિ અર્જુન જલનિધિ શરણો, ગર્વવાચક ૩૭મુક્ષ બોલે,
 તોહો પણ અસ્ત્રે કંઈ નિવારણુ; મુજ આગલિ કોણુ તોલે? ૩૨
 યદ્યપિ અર્જુન મેધ શરીણો, ૩૮તાહારિ તાં માહાપાત્ર,
 ૩૯દ્વન્દ્વ યુદ્ધ અસ્ત્રે રણિ કરતાં હું આગલિ કોણુ માત્ર? ૩૩
 યદ્યપિ અર્જુન વાયુ સરીણો, યેહની ગત્યમત્ય કો નવિ જાણિ,
 પણ કૃષ્ણુ નો હો તો ૪૦હું સાહામો રહી ધનુષ માત્ર નવ્ય તાણિ. ૩૪
 યદ્યપિ અર્જુન ૪૧અર્ક-સમોવડિ તુજ મન્ય રૂઅડું ભાવિ,
 કુરુક્ષેત્ર રણમાં રહી વઢતાં માહારી જોડિ ન આવિ. ૩૫
 દ્વાદશ મેધ મલી સામટા કરિ અગ્નિનો નાશ,
 ત્યમ હું જાણિ કંઈ નિવારણુ રહી અર્જુનને પાશ. ૩૬

૩૧. તુ દીસે છે વીપ્ર નાં હોએ આપ. ૩૨. હવડાં તુ સાચુ, કે.
 ૩૩. પાંખી ગુરૂ પ્રતે બોલો. ૩૪. હુ સુરજપુત્ર. ૩૫. તે રહે. ૩૬. વચન
 નથી. ૩૭. એમ. ૩૮. તાહારા મનમાં પાત્ર. ૩૯. જુધ કરતાં રણુ વીષે:
 મુજ. ૪૦. મુજ આગલ, ધનુષ જાણુ કોણુ તાણુ. ૪૧. સુરજ સરણો.

૪૨ પાણ્ડવ ચારિ દહન કરે ત્યારિ હણ્યા જીવના કોટિ,
 તે મુજ વિન કો અર્જુન-કરિથી પમિ ખાણુનિ કોટિ? ૪૩ ૩૭
 ત્રિભોવનમાં કો અર્જુન શંરખો નહીં ધનુદ્ધીર કહીએ,
 મુજ આગલે તે ન રહે ઊભો, દીદા વિન શં લહીએ? ૩૮
 વલી જોયે; રણમાં અસ્ત્ર મારાં નાનાવિખ્યનાં હોય,
 દિવ્ય અસ્ત્ર ને અસ્ત્રાસ્ત્રને ગન્ધર્વ મનુષ્યાસ્ત્ર સોય. ૩૯
 હું અર્જુનને આજ રહી રે રણમાં ભેદ પમાડું;
 યશ આપું કૌરવ સઘલાને મનમાં ભલું ભવાડું. ૪૦

ઉચ્ચલો

૪૪ મનમાં ભલું ભવાડું” એહવી કણે વાણી કહી.
 વિષ્ણુદાસ કહે: તે સાંભલી ૪૫ ત્યાંહાં રાયશં જોલ્યો રહી. ૪૧
 ૫૨૨

કંઠવું ૧૪ મું—રાગ સારંગી

સઙ્ગિ કિહિ: તેણે સમિ વલી શલ્ય જોલ્યો ત્યાંહિ:
 “અર્જુન સાહામે સુભટ કો વલી રહી સકે રણ માંહિ?” ૧
 ત્યારિ કણે કહે: “તું થયો કાયર આજ સહી નિરધાર.
 તે માટિ મુદ્દે વચન એહવાં ૨ કિહિ છિ સારોદ્ધાર. ૨
 નાહાશી ગયો નહીં ઊગરિ આ રણિ ચઢ્યો યે આજ.
 માહારે સારથિ છિ અતિ ધણા, કાંઈ નથી તાહારે કાજ.” ૩
 ત્યારિ શલ્ય કિહિ: “કાં દૂહુવણુ આણિ? વચન જોલ્યો હાશ,
 યાંહાં લગી તું રણમાં પડિ ત્યાંહાં લગી રહું તવ પાશ. ૪

૪૨. “પાંડવે જરે દહન કરે: તે રે હણ્યા જીવ કોડ.” ૪૩. જોડ.

૪૪. રણમાં ભલો ભમાડું. ૪૫. સત્તસુ ત્યાંહાં જોલ્યો સહી રે.

કંઠવું ૧૪ મું:—૧ વદે છે તીછકાર.

- પછિ પાણ્ડવશ્ચં^૨ ભડૂં મન્ય ક્રોધ આણીનિ, કર્ણ! ૫
જય હોય દૈવી-ગત્ય કદા કે નેટ પામૂં મર્ણુ.”
- ત્યારિ કર્ણ પરસ્પંસા કરિ: “તૂં ભલો વીરાધ્ય વીર. ૬
રથ હાંક્ય વિહોલો શીઘ્રતા, યાંહાં રહ્યો ધનજો ધીર.”
- ત્યારિ વાયુ-વેગે રથ ચલાવ્યો મેઘ ઉગાયો યમ. ૭
દ્વરિથી દષ્ટે પડી પાણ્ડવી સેના ત્યમ.
- ત્યારિ સૂતપુત્રે કર્યો મુક્ષ સીહનાદ વિશાલ. ૮
સુર જક્ષ ગુણ ગાન્ધર્વ સાથે કમ્પિઆ દિગપાલ.
- કર્ણ કાયા ક્રોધથી થરહરે અર્જુ અર્જુ. ૯
મુક્ષ વદે: “વિહિલો હાંક્ય રથ: હવડાં પમાડૂં ભર્જુ.”
- વાજિત્રના નિર્ધોષ તવ^૫ સૂત-સૈન્યમાં બહુ થાય. ૧૦
કમ્પવા લાગી મેઘની, સુભટે ^૬રહ્યું નવિ જાય.
- “યમ ૭શચીપત્ય આસુરીસેના હણે જૈ^૮ ક્ષણમાંહિ, ૧૧
ત્યમ પાણ્ડવસુતની હણુ^૯ સેના રહીનિ રણમાંહિ.”
- દૃષ્ટુમ્ન ^{૧૦}પાણ્ડવ તણી સેના તણો પતિ કિહિવાય, ૧૨
^{૧૧}અપસન્ન મૂકી યુધિષ્ઠિરને, રથ હકાવ્યો રાય.
- ધૃતરાષ્ટ્ર ત્યારિ એમ કેહૈ: તૂં કહિ, સન્ને! તેહ, ૧૩
કચમ યુદ્ધ કણે ત્યાંહાં કરચૂં? મુઠ્ઠે કહો કારણ એહ.
- યે પાણ્ડવી સેના સખલ બહુવિધિ રહિ છિ યાંહિ, ૧૪
દૃષ્ટુમ્ન ભીમ સમીપ બલિઆ કરિ રક્ષા ત્યાંહિ.
- વલી કોણ કોણ સુભટ બલિઆ કરિ રક્ષા ત્યાંહિ, ૧૫
કોણ કોણ મમ સુત તણી રક્ષા કરી જિભા આંહિ?

૨. સાથે જુધ કરે બહુ. ૩. ગરગડ. ૪. કરણે ક્રોધસુ. ૫. વાજે કરણ સેન્યા માંહે. ૬. સહુ. ૭. જમ જઈ તાંહે. ૮. હણી. ૧૦. સેનાપતી પાંડવનો કેહે. ૧૧. “અસ્વ મુકી જુધીથીરે રથ હકારો રાયે.”

માહાયુદ્ધ દારુણ કયમ હવું? મુક્ત કણ્ઠ કહી પિરિ જાય?

૧૨૨. મૂનિ સાંભલવા તણી મનિ ધણી ઇચ્છા થાય. ૧૬

૧૨૩. અમાનુષ કર્મનો કર્તા ધનન્તે માહાધીર;

તેહનિ આગલિ કર્ણ વિન કો ૧૨૪. રહિ રણમાં વીર? ૧૭

સન્ને કહે તેણે સમિ વ્યૂહ તણી રચના ચેહ,

તાહારા-પુત્ર-રક્ષા-કારણિ રચતા હવા શ્રવ તેહ. ૧૮

૧૨૫. હાદીક નિ વલી ક્રિપાચાર્ય માગધપુરના રાય,

દક્ષણમાં તે રહ્યા ઊભા, વલી ૧૨૬. કલ્યા નબ્ધ જાય. ૧૯

વલી વામપાશિ ૧૨૭. રહ્યા શકુનિ ઉલૂક સુખણ,

હાક દીએ રણમાં રહ્યા મૂકતા બહુ [વિધ]માણ. ૨૦

માન્ધાર દેશ તણી ૧૨૮. બહુ ચે પાર્વતી, રાજન!

ચોહો ગમાં ૨૦૧. પાપલિ ફરિ જોતાં મન્ય ધરી અભિમાન. ૨૧

સંસૃતક ૨૦૨. ઊભો સહી રથ સહિત સહસ્ર છત્રીસ,

તે કૃષ્ણ અર્જુન સાથિ ભડશિ મન્ય ૨૨૩. માણી રીસ. ૨૨

કામ્બોજ દેશ તણા બહુ, ૨૨૪. હાદીક યવન ઉદાર,

તે કર્ણની આગ્રા રણ વિધિ ૨૨૫. પાલિ રથી નિરધાર. ૨૩

મધ્ય સેના વિષે ઊભો કર્ણ ૨૨૬. વીર પ્રત્યક્ષ,

યે યુદ્ધ કરતાં પલભલે સુરનર સહિત બ્રહ્માણ્ડ. ૨૪

વલી ચિત્રવર્મા રહ્યો ૨૨૭. અગ્રે પુત્રશં નિરધાર.

તેણે વાહનીમુખ શોભીધ. ૨૨૮. રણ્ય યે રહ્યો ઝાતકાર. ૨૫

૨૨૯. મત્ત પીંગલ વિષે જોડો દુશ્યાસન ગુણવન્ત.

સિના પાછલે રહ્યો ઊભો આણવા ૨૩૦. બહુ અન્ત. ૨૬

૧૨. સાંભલવા સંગ્રામ તણી. ૧૩. કર્મહિ ધનુષ ગ્રહાં છે. ૧૪. નાં રહે રણવીર. ૧૫. વલી. ૧૬. અસ્વસ્થામાને કપાચારજ. ૧૭. બલે. ૧૮. રહા હલા. ૧૯. તણો રાએ વલી પરવતી. ૨૦. પાસે રહા જે આણતા અભિમાન. ૨૧. રહા છે હલા : સેન સહિત. ૨૨. ધરી બહુ. ૨૩. બહુ શાન : ધાલજીવન માહા ઉદાર. ૨૪ પાલતા હવા. ૨૫. માહા.-૨૬. હલો : અથ. ૨૭. યદ રહો હાહાકાર. ૨૮. મદનીગલ ઉપર. ૨૯. સરવનો.

- તે પૂઠે દુર્યોધન રહ્યો; ૩૦ તેહની વર્ણના કેહી પિરિ થાય ?
 જાણે દૈત્યસેના પ્રતિ આલ્યો અમરશ્નં સુરરાય ! ૨૭
- કવચ પિહિરચું ૩૧ રતનમિ; રથ કનકમિ ૩૨ આજુલ્ય.
 બહુ બાત સાથે પરવરચો; જાણે ૩૩ વિભાવસુનિ કુલ ! ૨૮
- ૩૪ તેહની રક્ષા-અથે પરવરચા બહુ દેશ કરા રાય.
 અશ્વત્થામા માહારથી સર્જીય ૩૫ મલ્યા રણમાં જાય. ૨૯
- માતર્જી ઉપરિ શર બિઠા, યેહનાં મદિઝરતાં અર્જી.
 રથ તણી ૩૬ સર્જી નહીં; એમ ચઢ્યા તવ-સુત-સર્જીય. ૩૦
- ૩૭ અસવાર કોટાકોટિ પૂઠિ પરવરચા પરમાણુ.
 જાણે મેઘદ્વાદશ નબ વિષિ સન્ધ્યરચા સહી નિર્વાણુ ! ૩૧
- ૩૮ વૈજયન્તી પતાકા ફરહરિ ૩૯ રણમાં સોય.
 ૪૦ આયુધ તણી યોતિ કરી ત્યાંહાં વીજ ઝલકિત હોય. ૩૨
- હરતી અંકેકા આગલે શતલક્ષ બિભા યોધ;
 ૪૧ નમ આયુધ કરચ મહી તે રથા આણી કોધ. ૩૩
- રથ ફરિ ચોહો ૪૨ દશે સૈન્યમાં કિલકિલા શબ્દ અપાર,
 જાણે જશે બીડી ગગનમાં તેણે સમિ નિરધાર ! ૩૪

ઉચ્ચે

- તેણે સમિ નિરધાર, એહની ૪૩ તવ સુતિ રચના કરી.
 વિષ્ણુદાસ ૪૪ કિહિ: પાંડવ તણી હવિ કહું સેના વિસ્તરી. ૩૫

૫૫૭

૩૦. વરણ. ૩૧. રાએ અંગે. ૩૨. બુલ. ૩૩. જત્રાસુરને તુલ. ૩૪. તે નરવીને પરવશ. ૩૫. સંગ મહી સહુ જાએ. ૩૬. રક્ષા કારણ ચઢા રણ સુત રંગ. ૩૭. આ કહી નથી. ૩૮. વહી ધ્વજ. ૩૯. જોતાં મનમાં જોધ. ૪૦. આ અને નીચેની બીટી નથી. ૪૧. "આગ્રહ કરમાંહે મહી આણી મનમાં કોધ." ૪૨. હસ અતી ધણા, સખદ કલાહલ. ૪૩. તેહેવી ત્યાં રચના. ૪૪. દાસ સેને કેહે હાવે: પાંડવ તણી કથા કહુ જીસ્તરી.

કંઠવૂં ૧૫ મૂં-રાગ ભીમપલાશી

સજ્જે બોલ્યો: સાંભલ્ય, રાય રે!
તવ સુત કરો ^૧અતિ મહિમાય રે. ૧
આલ્યું દલ તે રણમાં સત્ય રે,
વીર તણી કો ન રહે ગત્ય રે. ૨

હાલ-વીરની ગત્ય ન લહે કો, અકેકપિ^૩ બલીઆ સહી.
હવિ પાંડુસુતની^૪ સહુ સેના રણુ વિષે યે આવી રહી. ૩
યમ દેવ દાનવ વદ્યા પૂર્વે સખલ દલ સામ્રત કરી,
ત્યમ પાંડુસુત તવ સુત સદ્ધાતિ વહિ ક્રોધ રિદે ધરી. ૪
સેના-મુક્ષે^૫ મારિ કર્ણ દીઠો ત્યારિ યુધિષ્ઠિર બોલ્યા સહી:
“અરે અર્જુન! આજ બહુવિધિ કૌરવી સેના રહી. ૫
બૃહદ્રથ તણી રચના સખલ ક્રીધી સૂતપુત્રે અતિ ધણી.
કો ગણી ન સકિ આજ વનમાં સુભટસદ્ધા^૬ તેહ તણી. ૬
યમ આપણા દલમાં સહુનિ બાધા કરી નવિ બિપજિ,
તે પિરચ કર્યો^૭ અર્જુન રહિયે, “કાર્ય” શ્રાડિ નીપજે. ૭
“એહનુ પક્ષ કરવા વીર બહુ નૃપ સર્વ કો આવી મલ્યા,
માહા પ્રાક્રમી નિ શર સખલા: બલે નવિ જાગ્યે કલ્યા.” ૮
ત્યારિ પાર્થ કરસમ્પુટ કરી નૃપ પ્રતિ તવ બોલ્યો સહી:
“ચેહવી શીષામણુ દેવી ધટિ તે દીગ્ધ^૮ રણમાં રહી.” ૯
રાય કહિ: “તૂં કર્ણ સાથિ યુદ્ધ કરચ વેગે^{૧૦} વલી.
૧^૧ભીમસેન રાજ સયોધનશં [સુ]ભડ તે રણમાં મલી. ૧૦

કંઠવૂં ૧૫ મૂં:-૧. તણો કહુ મહીમાયે રે. ૨. જાણે.

૩. અનુકંપે. ૪. “નો કહુ મહીમા: સહુ સેન્યા આવી રહી. ૫.-વીષે
૬. -સેના. ૭. કરો...સહી. ૮. જમ કામ સમીરાદે થદે. ૯. “એહની
પક્ષ કરવા કારણે: સહુ નટ ટોલે વલ્યા.” ૧૦. કાપે. ૧૧. “ભીમ સાથે
દુર્યોધન તે રણમાં સુભટ બલી.”

૪[૫]સેન સાથે નિકુલ બલીઓ, શકુનશ્ચં સિદ્ધિદેવ તાં,^{૧૨}
દુઃશાસન શ્ચં સતાનીક, મમ પુત્ર વદશે પેવ^{૧૩} તાં. ૧૧

૧૪શનીપુર્ણ કૃતવર્મા સદ્ધાતિ, શિપણ્ડી કૌરવ^{૧૫} મલ્યો,
૧૬દ્રુપ્તપૂર્ણ વદશે દ્રોણસુતશ્ચં, બલિ નવિ જાએ કલ્યો. ૧૨

દ્રૌપદીના પુત્ર પાંચે કૌરવના સુતશ્ચં ભડિ.^{૧૭}
એમ સખલ ^{૧૮}રક્ષા કરો^{૧૮} રણુમાં; ^{૧૯}આપણો કો નવિ પડિ. ૧૩

પણ ક્રિપાચાર્ય સાથિ હું તાં સ્વર્ધ ^{૨૦}જાનિ આથડું.”
૨૧રણુ દિવ્ય દારુણમાં હણું કિ નેટિ નિશ્ચિ હું પડું.” ૧૪

એહવું ધર્મ કેરું વચન સુણતાં ^{૨૨}પાર્થ મનમાં ગિહિગયો.
બહુ વીરને આપી આજ્ઞા; દલમૂક્ષ તે આવી રહ્યો. ૧૫

યમ અમિ શોભે હોમતાં ^{૨૩}સપ્તધા કાયા વિસ્તરી,
ત્યમ પાર્થ રણુમાં કૃણુ સાથે તેહવી યુક્તિ પરવરિ^{૨૪}. ૧૬

અન્નેન્દ્ર ધરિને વરુણ પૂર્વે રથ-વિષિ જાણિ ચઢ્યા !
બહુ ક્રોધ આંણિ રણુ વિષિ દાનવ સદ્ધાતિ જૈ ચઢ્યા. ૧૭

તે રથ વિષે પાર્થ બિઠો દૂરથી દીઠો સહી;
ત્યારિ શલ્ય કિહિ રે કર્ણ પ્રતિ : “[ઓ]અર્જુન આવ્યો અહીં. ૧૮

એહના શ્વેત ઘોડા સખલ શોભે, દ્વજજાએ કપિવર રહ્યો.
ગાંડીવ(નો) નિર્ધોષ સુણતાં ^{૨૫}એ એંધાણિ મિ લહ્યો. ૧૯

એહને વારિવારિ પૂછતો તે પાર્થ હેલાં આવીઓ.
એ હોએ અર્જુન સર્વથા, મન વિષે માહારે ભાવીઓ. ૨૦

૧૨. આંહે. ૧૩. તાંહે. ૧૪. સુકનીસુત. ૧૫. °સુ ભડયો. ૧૬. આ લીટી નથી. ૧૭. વઢો. ૧૮. રાખ્યા. ૧૯. સંગ્રામ થારે ઘોર. આ પછી એક લીટી વધુ:—“ભીરુએ ભીરુ ભડે: નવ છાંડવો ઠોર.” ૨૦. નીસે આવડું. ૨૧. “રણુ માંહાં જુધ દારણુ કરી, એહને માર કે હુ પડું.” ૨૨. પારથ રણુમાંહે ગયો. ૨૩. તે સરવ ઠાંમે વીરતરો. ૨૪. પરવરો. ૨૫. સખલ તે ગગન ગયો.

આજ રજુમુલ શરણે શબ્દ રણુમાં સાંભલ્યો મિ આંહાં રહી;
અર્જુન-કરથી વાજતી ગાણડીવ-પરતઝ્યા લહી. ૨૮ ૨૧
આ રણુ ગિડિ ગગન્યમાં, તેણે ૨૯અર્કમણ્ડલ આવર્યું.
ધર પવન વાતિ મિ ભણું: દલ પાણ્ડુસુતનું પરવર્યું. ૩૦ ૨૨

ઉચ્ચલો

દલ પાણ્ડુસુતનું પરવર્યું: ૩૦ ઉતપાત ૩૧ તાં દીસિ ધણા.”
વિષ્ણુદાસ કહે: તે અતિ ભયાનક; નામ કહું હવિ તેહતણાં. ૨૩
૫૮૦

કંઠવું ૧૬ મું—રાગ વેલાઉર

સઝળે કિહિ : ધૃતરાષ્ટ્ર! સાંભલો તાહરા સૈન્ય તણી ચે વાત.
કર્ણુ પ્રતિ ત્યારિ શલ્ય કિહિ છિ, દેવી મન્દ ૧ શુકન ઉતપાત : ૧
“અર્જુન આવ્યો રણુરમધ્ય કૃષ્ણદેવ ચેહને છે સહાય :
મન્દ ૧ શુકન હોએ સહી આપણે, તે માટિ એ નહીં જપાય. ૨
રણુ સખલ ગિડિ રણુમધ્યે; ૩વાય સાહામો વાય.
૪ગૃધ્ર કાક ઉલ્લક પોકારે; મૃગ કાળાં યમણાં જાય. ૩
અન્ધકાર પ્રગટયો માહાદારણુ; સૂર્યખિમ્બ નવિ દીસે આંહિ,
રુધિરવૃષ્ટિ ઉલૂક તારાગણુ પડે તે ત્રૂટી અવ્યની માંહે. ૪
કળન્ધ અનેક ગિડતાં દેખું: જાણે મેધ ચદયો આકાશ !
આમસિંહ શૃંગાલી ૫ સાથિ કરિ શબ્દ આપણિ પાશ. ૫

૨૭. આજ મે તો વજ્ર સરખો: સખલ સાંભલો સહી. ૨૮. અહી.
૨૯. સુરજ ... આવરે. ૩૦. પરવરે. ૩૧. દેવી અતી ધણુ.

કંઠવું ૧૬ મું-૧. માંન. ૨. દલ. ૩. વાજી આપણુ સાં. ૪. “હું
જાણુ છું કરણુ રાજા: પાણુ નહીં જવાએ. ૫. વનસીહ સાથે: રહે કેમ
તે પાસ.

- ૧૬ વ્યાદ પક્ષી પશુ આળ્યા આમિપ ભક્ષ કરેવા કાળ્ય;
કિહિ છે: 'વીર'ટલે એ કચાહારી? કાર્ય આપણાં શિઝિ આજ. ૬
- કમ્પિ મેઘની; દહોદશ બેતાં અગ્નિ પ્રગટ^૮ ઊડે^૯ તતપેવ.
ધ્વજ પતાકા બલતાં દેવી તેણે દુઃખ પામ્યો હું એવ. ૭
- વાહન ધૂજે^૮ સર્વ સૈન્યમાં; ચરણભારિ નિર્વાણ્ય.
૧૦ પર્વતપ્રાય શરપા વારણુ ખૂંખપાત કરતા જાણ્ય. ૮
- હવિ પાણ્ડવ કેરા સૈન્ય વપિરે શર્ચ તણા હોઈ બહુ નાદ.
૧૧ સુરાતનભિરિ શર ધસે અનોઅન્ય ત્યાંહાં કરતા સાદ. ૯
- દુન્દુભિના[નિધોપ ગરગદિ; વાજિ ગોમુખ ભેરી તાલ
જેઢિનિ], નિધોપ કરિ ઊભા અનેક દેશ તણા મહીપાત્ર. ૧૦
- રથનેમીના શબ્દ સુણીનિ ચાતુક મોર કરિ કિર્જાર.^{૧૨}
સુવર્ણરત્ન-૧૩ પદ્મિયત વિરાજિત ધ્વજ તણો ૧૪ ન લાભિ પાર. ૧૧
- જો, અર્જુનની ધ્વજ વિધિ કપિ બિઠો દીસે પ્રચણ્ડ.
તે આગલિ કાણુ^{૧૫} યોધા આપણા ચેથી ભય પામિ ખત્તાણ્ડ. ૧૨
- શબ્દ હોઈ ગાજીવ ધનુષના; જાણે ગર્જિ દાદશ મેઘ!
ત્યાંહાંયા બાણ પડિ આવી આંહાં ચેહનો છિ(માહા)અહભુત વેગ. ૧૩
- અર્જુનના બહુ બાણ રથકી રે માહારથી ૧૬ રણ પડતા જાણુ,
૧૭ ક્ષીણુ પૂન્યથી યમ પડે તારાગણુ નભથી નિર્વાણ્ય ૧૪
- બાજૂબન્ધ સુગન્ધિ ચરિત^{૧૮} અનેક સુભટના ચે હાથ,
૧૯ અર્જુન કેરાં બાણ થકી હું પડતા દેખું આયુધ સાથ્ય. ૧૫

૬. દૂરવાષી પંક્ષી બહુ આળ્યા. ૭. વઢે વીકારે: કામ આપણાં થાશે આજ. ૮. પ્રગટે. ૯. ભગ્યાંનક. ૧૦. “પસુપ્રાણુ વીના તે દેષુ: સુ કશ્ચ વીર્ષાણુ” ૧૧. “સાહાંમસાહાંમા હુકલે: કરતા માંહોમાંહે વાદ.” ૧૨. ચીકાર. ૧૩. —સોભા. ૧૪. નહી પાર. ૧૫. આપણુ કોણા માત્ર: ૧૬. પડતા નીરર્વાણુ. ૧૭. “સાહામસાંહાંમા જોધા અક્ષાએ: થાએ કચરધાણુ.” ૧૮. —રચતાં. ૧૯. “અરજુન થકી રે હવડા દેષુ: પડતા ભોમી સાથ.”

વાસુદેવ સાથે એ અર્જુન એક રથે હોઆ આરૂં.

તે સન્મુખ^{૨૦} રહી કોહો કોણ વદશે?

(એ એવો) મિથ્યા ગર્વ કરે કાં, મૂઢું? ” ૧૬

શત્રુતણું એહવું વાયક સાંભલતાં ^{૨૧}ક્રોધ કર્ણમન્ય સહો ન જાય:

૨૨ “વિરિનો યશવર્ણન રણમાં તુજને કરવો ન ધટિ, રાય !” ૧૭

શત્રુ કિહિ: “ તૂં કર્ણ ! સાંભલિ; વલી એક (તુજને કહું) દષ્ટાન્ત:

કો એક પુરુષ જલ અસક્ષ^{૨૩} લેધનિ વરુણ તણો ક્યમ આણે અન્ત ?

૧૮

અથવા ^{૨૪}શુષ્ક કાઠ-સમૂહ પાવક પ્રગટયો પમાડે નાશ,

અથવા વાયુ ગૃહિ કો કરમાં, ^{૨૫}સમુદ્ર તણી ઈંછિ આસ. ૧૯

ત્યમ અર્જુનનિ આજ ^{૨૬}સહી રણ્ય જતી ન સકિ કો યુધ-સુગણ્ય.

તેહવો રાજ ધર્મ યુધિષ્ઠિર, ^{૨૭}ભીમસમાનિ નહીં કિહિના પ્રાણ્ય. ૨૦

તેહવા નિકુલ સિહિદેવ પ્રાક્રમી, દ્રષ્ટુમ્ર ^{૨૮}પ્રમુખ બહુ રાય.

તે આગલિ જય ક્યમ પામીશે? એ માહારિ મન્ય આમ્રજ્ય થાય.” ૨૧

એહવું કિહિતાં બેહુ દલ મલીઆં; પરસ્પરિ જતવાની આસ.

કરયું યુદ્ધ કેહીપિરિ રણમાં, કરજોડી કહિ વિષ્ણુદાસ. ૨૨

૬૦૨

કંઠવું ૧૭ મું—રાગ ૧ ભાણુમલાર

રાય બોલીઆ રે સજ્જે પ્રતિ વીનતી:

ક્યમ વદીઆ રે પાણુવ સાથિ શુભમતિ ?

૧

૨૦. સાથે રહી કોણ: મીથા કરે ગરવ મુઠ. ૨૧. કરણે ક્રોધ સહો ન જાય. ૨૨. “વેરીને સુ અતિ વધાને તુને ના ધટે સક્ષરાયે.” ૨૩. લેએ તો વરુણનો નાવે અંત. ૨૪. શુષ્ક કાઠમાં અર્જુની પ્રગટે પાવક કરવા નાસ. ૨૫. સમુદ્ર તરવા આસ. ૨૬. સકે કો જતી: નવ સકે કો નીરવાણ્ય. ૨૭. ધરમધોરંધર. ૨૮. કો જાણ્ય. ૨૯. સનમુખ રાયે.

કંઠવું ૧૭ મું:—૧. ભાણુમતી.

- એ સુણતાં રે હરિપ ધણે મન્ય માહારિ,
ભારથની રે પુણ્યકથા ^૨મુક્ષ તાહારિ. ૨
- ત્યારિ બોલ્યા રે સજ્જે મન્ય ^૩આદર ધણે:
તહો સાંભલો રે, રાયણ ! ^૪મન્ય નિશ્ચલપણિ. ૩
- પ્યારિ અર્જુન રે દત્તમાંથી અલગો પડ્યો,
તવ સુતના રે સૈન્ય ^૫વિપિ આવી વઢ્યો. ૪
- સંસમક રે હુતા, ત્યાંહાં ક્રોધે ^૬ધશો,
તેહ[નિ હરિપ રે] ચોક્ષ ^૭આવી મનમાં વશો. ૫
- તવ ધાયા રે ^૮નિવાતકવચ સાથે સહુ,
^{૧૦}[તવ] અર્જુન [રે] વેગે જઈ વીટ્યો સહુ. ૬
- ^{૧૧}“જય પામિ રે,” દર્યોધન એહવૂં મન્ય ધરી,
આલ્યા ^{૧૨}મૃત્યુનિ રે માથે રણમાં પગ કરી. ૭
- ^{૧૩}બહુ મારિ રે ગદા સાંગ્ય કરશી ગ્રહી;
બહુ બાણુની રે વૃષ્ટિ કરે ઊભા રહી. ૮
- ^{૧૪}તવ વ્યાકુલ રે ક્રોધો પાર્થ બાણાઉલી,
અકલાણો રે; ચેહનિ કોણ સકિ કલી ? ૯
- ^{૧૫}તવ બોલ્યો રે: “ કૃણુદેવ ! કરુણા કરો.
એ દૈત્યના રે રથ સપ્તલા આધા કરો.” ૧૦
- ત્યારિ કૃણુ રે શર્ષનાદ પૂર્યો સહી.
ત્યારિ પ્રથવી રે કમ્પારવ હોઇ ^{૧૬}રહી. ૧૧

૨. મુજને કહે. ૩. આનંદ ધણે. ૪. મહીમા, રંણ તણે. ૫. “જઈ અરજુન રે: દત્તમુષે આવી અડે.” ૬. સેન સાથે આવી બરે. ૭. આવી. ૮. મન માંહે અતી હસો. ૯. કવચક સાથે સહી. ૧૦. “અરજુને રે: વેધા બહુ વેગે જઈ.” ૧૧. દૂષ પાંમે રે. ૧૨. માતૃત રે. ૧૩. આ લીટી નથી. ૧૪. આ પહેલાં:—“ સાંહાંમસાંહાંમા રે: નેવે નેવે હુકસે તહી.” —આ ૬ મી કડી પહેલાં ૧૨ મી કડી આવે છે. ૧૫. આ ૧૦ મી કડી નથી. ૧૬. થઈ તહી.

ત્યારિ સૈન્યમાં રે ભર્જ પડ્યો સહુ પેષતાં, તવ અર્જુન રે પ્રગટ થયો હરિ દેષતાં.	૧૨
યમ મેઘથી રે અર્ક પ્રગટ થાએ સહી, ત્યમ અર્જુન રે વ્યૂહ વચ્ચે આવ્યો રહી.	૧૩
તવ ક્રીધી રે બાણવૃષ્ટિ, ^{૧૭} કહી નવિ જાય. ૧ ^૮ બહુ પડીઆ રે રથ સાથે મોટા રાય.	૧૪
બહુ હેઠા રે ગજ રથ હય, સદ્ગત નહીં. સર મારિ રે ક્રોધ સદ્ગતિ ત્યાહાં રહી.	૧૫
તવ વીટ્યો રે પુનરપિ અર્જુન વીન્ને; બહુ મારિ રે સાર્જંચ ગદા અતિ ધીરને.	૧૬
સંસપ્તક રે ૧ ^૯ અર્જુન સાથે વાંદ રહ્યા. એહવે તવ સુત રે પાણ્ડવ ઊપર ૨ ^૦ આવિયા.	૧૭
૨ ^૧ તેણે માર્યો રે, રિષ્ટકદન કર્યું બહુ. પાણ્ડવનું રે સૈન્ય સખલ માર્યું સહુ.	૧૮
૨ ^૨ મુક્ષ કર્ણુજ રે પાપલે સહુ કેરવ રહ્યા. ૨૨ધર્મા આવ્યા રે રામ યુધિષ્ઠિર યાહાં લહ્યા.	૧૯
તવ મૂક્યાં રે બાણ અસદ્ગતિ ઊભા રહી: “કા આવો રે વઢવા મુજ સાહામો સહી.”	૨૦
એહવું કિહિતાં રે દ્રષ્ટદ્યુમ્ન-૨૩પ્રમુખ હતા, તે મારિ રે કર્ણુને ૨ ^૪ અર્જુન નાવતાં.	૨૧
૨૪રણિ ગોમુખ રે ભેરી શર્જ વાજિ બહુ. ૨૭બહુ મેહેલે રે બાણ ઊભા તે સહુ.	૨૨

૧૭. પુષ્ટ ધણુ થાએ. ૧૮. તવ. ૧૯. ભડે અરજુન સાથે બહુ સહો.
૨૦. આવી રહો. ૨૧. “તેણે મારૂં રે: રીષ્ટ કદલ કરવા બહુ.” ૨૨. “જે
કારણ રે: પાછલ સહુકો પરવરા.” ૨૩. વહી આવ્યો. ૨૪. મુખે રહો
જતાં. ૨૫. અર્જુન આવતા ૨૬. “રણમુખે રે: ભેરીસખદ વાજે બહુ.”
૨૭. “તારે મારે રે: બાણ ગદા તેહને સહુ.”

ખહુ કાયર રે કૈરવદનમાંથી પડ્યા.	
અતિ ક્રોધ રે પાણ્ડવના ^{૨૮} સહુ ભડ્યા.	૨૩
વલી કર્ણ ^{૨૯} રે ખાણુવટિ કીધી ત્યાંહાં.	
ખહુ મારિ રે પાણ્ડવના હુતા યાંહાં.	૨૪
દલ ઊપરિ રે [ધસિં નેધ વલી વલી.]	
ગજ પડીયા રે ર ^{૩૦} દોહો દલ નાહાસિ વલી.	૨૫
રથ ભાંયા રે કનકવર્ણ ચિત્રિત ખહુ,	
૩ ^૦ હય નાસિ રે સૈન્ય તણા ચોહોદસ સહુ.	૨૬
એહવાં કર્ણના રે ખાણુ-પ્રહાર કો નવિ સહિ.	
કર નેડી રે વિખણુદાસ વાણી કહિ.	૨૭
	૬૨૯

કડવું ૧૮ મું—રાગ રામઝી

એણી પિરિ બોલ્યા સઝ્ઝે સત્ય જી:	
સુણ્યો ધૃતરાષ્ટ્ર ! ત્યાંહાં શી થઈ ગત્ય જી.	૧
કરણે કીધું રણિ ^૧ કલ્પાન્ત જી;	
ધણા વીરનો આવ્યો ^૨ અન્ત જી.	૨
ઠાલ-અન્ત આવ્યો વીરનો, ^૩ કો ન થોભે રણિ રાય;	
રથ સહસ્ર ભાંજ્યા કનકના ઝમ્ક કહ્યા કેહી પિરિ જાય ?	૩
સાતસિદ્ધિ ગજ ભદ્રજતક, અયુત ત્યાંહાં તોષાર;	
પાલા તણી સહુ ^૪ નહોં, કિહિતાં ન આવે પાર.	૪
પઞ્ચ શર પછિ ક્રોધથી મૂકીઆં કર્ણ ત્યાંહિ;	
પાઞ્ચાક્ષપતિ પાંચે હણ્યા નેતાં પેરહી ક્ષણ માંહે.	૫

૨૮. સાથે જઈ ભડો. ૨૯. રણ માંહાં કો ના સકે કલી.

૩૦. “હોએ નાસ રે: સેનાપત દોહોદસ સહુ.”

કડવું:—૧. માહા. ૨. આવ્યો. ૩. તેહનો. ૪. તે કેહી ચેરે ગણાયે. ૫. નેતાં રહા રણ માંહે.

- એક ભાનુકેત પરાક્રમી, બીજો ચિત્રસેન^૭ સુખાણ;
 સેના બીજી સુરસેન પાંચે હવા ત્યજતા પ્રાણ. ૬
- પાંચાલપતિ ઘ્યારિ પડ્યા ત્યારિ હવે હાહાકાર;
 રાય યુધિષ્ઠિર શોચે^{૧૦} ધણું : “ હવે થશે કવણ પ્રકાર ?” ૭
- ત્યારિ ક્રોધ આણી પાણ્ડવે અહભુત મેલ્યા બાણ;
 કૌરવતણી સેના વિપિ સર્દાર કીધો^{૧૧} જાણ. ૮
- વૃષસેન^{૧૨} કુંઞર કર્ણનો તે રહ્યો પૂડે જાણ્ય;
 તે પિતા કેરી કરિ રક્ષા, સખલ મારિ^{૧૩} ગ્યાણ. ૯
- દ્રષ્ટદ્યુમ્ન નિ વલી સાત્વકી, દુપદી કેરા બાલ;
 ઉતપતી સૈન્ય વિપિ ગયા, વૃષસેન^{૧૨} ગ્રહ્યો તતકાલ. ૧૦
- ત્યારિ બાણવૃષ્ટિ કરી^{૧૪} ઘણી કર્ણ રહીનિ ત્યાંલિ;
 ૧^{૧૫} અકલાણા ત્યારિ વીર સર્વે, મૂંઝીઓ ક્ષણ માંલિ. ૧૧
- ત્યારિ અન્ય સુત યે કર્ણનો આવ્યો ૧^{૧૬} ધરી ત્યાંલ્યાં ક્રોધ;
 પાણ્ડવતણા^{૧૭} ત્યારિ સૈન્યમાં તેણે કર્યો જૈ^{૧૮} રોધ. ૧૨
- ત્યારિ સુખેણે ભીમના કરથી^{૧૯} ધનુષ છેદ્યું પેવ.
 વલી સાતે બાણે ર^{૨૦} રહે ભેદ્યુ, ગાજીઆ અવશ્યમેવ. ૧૩
- ત્યારિ ધનુષ બીજૂં કરચ ધરી સજ કરચૂં તેણીવાર;
 ત્યારિ કર્ણસુતનું આપ હેત્રાં કરચૂં કટકા ચાર. ૧૪
- ત્યારિ બાણ માર્યાં રહેમાં અતિ ક્રોધ આણી કાય;
 ૨^{૨૧} ત્રોહિતેર વડે રાધાતણો સુત હણ્યો રહી રણ માંય. ૧૫

૬. મહાપ્રાક્રમી. ૭. કંકત. ૮. સેના સુર પાંચે હતા; તે. ૯. હણ્યો જારે. ૧૦. રાચે. ૧૧. વરતો. ૧૨. કંકત. ૧૩. મેહેલે. ૧૪. કીધી. ૧૫. “ કલ્યાણ સરવ વીરને હોચે; જો તતકાલ જઈએ તાંહે.” ૧૬. ધસી મન ક્રોધ. ૧૭. તણી સેના વીર; ૧૮. સળલો. ૧૯. હાથ થકી ગદા છેદી પેવ. ૨૦. તે રહે મારાં. ૨૧. સાંજ પ્રાહારે પડો સહી; હણ્યો રાધાસુત રણમાંહે.”

- પછિ બાનુષેણુ પરાક્રમી તેણે મારયાં પનર બાણ; ૧૬
 ૨૨ત્યારિ ભીમસેને કર્ણસુતના હણ્યા જોતા પ્રાણ.
 શિર પડ્યું પ્રથવી શોભીએ, જાણિ કમલ જલમાં સોય;
 દેષતાં બહુ દૂપ ધરિ, એ વીર તાહારા હોય. ૧૭
 ત્યારિ ભીમસેનિ ત્રણ શર લેઈ ૨૩દીર્ઘ પાડી ચીસ;
 દુઃશાસનનિ ૨૪રહિ મારયાં સખલ આણી રીસ. ૧૮
 પટ બાણ મારયાં સખલ સુત, ઉલૂકને અગીઆર;
 સુષેણુને ૨૫ બાવીસ મારયાં, કરચો રણ સંધાર. ૧૯
 ત્યારિ કર્ણ મન્ય કોધિ ચઢ્યો, તેણે સખલ મેહેલ્યાં બાણ;
 બહુ યુધિષ્ઠિરના યોધના તતકાલ લીધા પ્રાણ. ૨૦
 ત્યારિ ધર્મરાય કોપિ ચઢ્યો, એહવૂં વચન બોલ્યો ત્યાંહિ:
 “કાં સૈન્ય મારિ કર્ણ બોલો રહીને રણ માંહિ? ૨૧
 નિત્ય પાર્થ સાથિ વાદ કરતો, યુદ્ધ કેરી ૨૨ હામ;
 રજતે મારિ બલીઆ ચોક્ક કોશું સૈન્ય સાથે કામ. ૨૨
 દેષાડ્ય બલ એ તાહારું, ૨૩એ હોઇ તાહારે હાથ;
 કૌરવ તણા હિત કારણે તું રહી વઢે અમ સાથ્ય. ૨૩
 આજ કોડ મૂજનિ અતિ ઘણુ તાહારું જુદ્ધ જોવા કાળ્ય;
 તે માટિ માહા ૨૪ ક્રોધ આણી વઢે રહી રણ ૩૦ માઝ્ય.” ૨૪
 એહવૂં કહીનિ ધર્મપુત્ર મેહેલીઆં દશ ૩૧ બાણ;
 ‘કર્ણ’ કેરા ૩૨ રણવિષિ હું લેઉં હવડાં પ્રાણ.’ ૨૫
 ૩૩ત્યારિ વૈકર્તન કોપિ ચઢ્યો; નવ ૩૪ બાણ લીધાં પ્રોદ;
 ત્યારિ યુધિષ્ઠિરને રહે મારયાં, થયા નૃપ ૩૫ દિગ-મૂઢ. ૨૬

૨૨. “તે માહારથી હાર પાછને; પડો પ્રથવી જાણ” ૨૩. રહે મારાં આંણી રીસ. ૨૪. “ની પાસે જઈને સખલ પાડી ચીસ. ૨. “સુષેણુ આવી વીસ મારાં; જે કરે દલ સંધાર.” ૨૬. કરાની. ૨૭. “કો આજ જોયો છે સહી: કરણના પ્રાણ લે આ ઠાંમ.” ૨૮. જે બલ હોયે તા”. ૨૯. મન. ૩૦. મુજસુ આજ ૩૧. સાત. ૩૨. તાહારાં. ૩૩. તારે કરણ મનમાં કોપીઓ. ૩૪. એક.....ધુ. ૩૫. નર.

- બહુ વીર જોતાં યુધિષ્ઠિરને ^{૩૬}રદે ક્રીધા પ્રહાર;
રથ છત્ર ભાંજી વિરથ ^{૩૭}ક્રીધાં હેલાં માત્ર મોઝારચ. ૨૭
- ત્યારિ ખીજો રથ ત્યાંહાં આણાવી આરૂઠ થયા તતકાલ;
કર્ણનું પ્રાક્રમ દેષતાં મન્ય પ્રજ્વલ્યા મહીપાલ. ૨૮
- યમ આજ્ય^{૩૮} હોમિ અગ્નિ ^{૩૯}વાધિ, ક્રોધ વાધ્યો ત્યમ;
^{૪૦}“હવિ હણું અધુના કર્ણનિ,” રાય વિચારિ ઇમ. ૨૯
- ^{૪૧}એક સુવર્ણપૂંપ વિશાલ દઢ ચાપિ ચઢાવ્યું બાણ;
યમ દણ્ડ શરખૂં મહા દારુણ હણે ક્ષણમાં પ્રાણ. ૩૦
- સુરરાજ કેરા કર વિધિથી વજ્ર છૂટિ યમ્મ;
વલી યુધિષ્ઠિરના કર વિધિથી બાણ છૂટુ ત્યમ્મ. ૩૧
- મહારથીના ઉર વિષે વાગૂં જઈ ^{૪૨}નિરધાર;
^{૪૩}રથ વિષેથી અવ્યતી પરિ ઊડી પડ્યો તેણીવાર. ૩૨
- ત્યારિ હાહાકાર હવો સહી કૈરવ તણા દલ માંહિ;
રાય દુર્યોધન શોચા^{૪૪} કરે: ‘શું કર્યું દૈવે આંહિ?’ ૩૩
- રાય યુધિષ્ઠિરના^{૪૫} સૈન્યમાં “જય” શબ્દ બોલે વાણ્ય;
^{૪૬}શબ્દ દુન્દુભિ-નાદના નિર્ધોષ વર્ત્યા બાણ. ૩૪
- રાયની પરશંસા કરિ ^{૪૭}સર્વ કો બલિઆ ત્યાંહિ;
ચેહના યુધ આગલિ કર્ણ શરણે પડ્યો અવ્યતી માંહિ.^{૪૮} ૩૫
- મહુર્ત એક થયા પછી સાવધાન હોએ કર્ણ;
‘ક્યાંહાં ગયો રાજા યુધિષ્ઠિર? હવડાં પમાડું મરણ.’ ૩૬

૩૬. કરા હાંડે. ૩૭. ક્રીધો : રાંણ મધે તેણી વાર. ૩૮. અહુતી.
૩૯. માંહિ : તવ. ૪૦. “આજ હણુ કરણ જે રાંણમાં : રાએ વિચાર મન
એમ.” ૪૧. “સોવરણચાપ વીસાલ કહીએ : તે ધનુષ ચઢાવું બાણ.”
૪૨. તેણીવાર. ૪૩. “રથ ઉપરથી પડો અવ્યતીમાં : તે કરણે બાધી હાર.”
૪૪. વીચાર. ૪૫. “ને સેના વાધે. ૪૬. “સંપધુતી ગડગડે બોલે ને ફરી
જાણ.” ૪૭. પરમ બલીઆ હોએ.” ૪૮. સોએ.

ત્યારિ ધનુષ^{૪૬} વિસ્કારણ કરી બહુ બાણ મૂક્યાં ત્યાંહિ;
પાણ્ડવી સેના ન્યાશ કરતો સઝરચો રણ માંહિ.

૩૭

ઉચ્ચે

સઝરચો રણ માંહિ રે; કયમ પરાક્રમ તેહનું લહું ?
વિષ્ણુદાસ કહિ: વલી યુદ્ધ માંડું, તે કથા માંડી કહું.

૩૮
૬૬૭

કંડવું ૧૯ મું-રાગ ધન્યાશી

સઝરે એહવું બોલીઆ રે: સાંભલ્ય, રાય સુખણ !
કર્ણ ક્રોધ રદિ ધરી રે રણમાં મૂક્યાં રે બાણ. ૧
યુધિષ્ઠિર રાય ઠાંકીઆ રે; વ્યાકુલ કીધો રે દેહ;
સારથિ રથ આપશું રે ભાંજિનિ નાકો રે તેહ. ૨
હાલ-તેહનો રથ ભાંજ્યો સહી, વ્યાકુલ થયો તવ રાય;
રથ અન્ય બિપરે શીઘ્ર બિડો ક્રોધ આણી કાય. ૩
ધનુષ લીધું હાથમાં; બહુ બાણ મૂક્યાં^૨ ત્યાંહિ;
ત્રીસ શર કર્ણની મારચાં, ક્રોધશું ડરણ માંહિ. ૪
ચાલીશ મારચાં સુષેણને, શતસેનને પઞ્ચાશ,
શત્યેર મારચાં શલ્યને; રથ કરચા ઈસહુના નાશ. ૫
તૂહોતેર મારચાં કર્ણને, મારચાં રહી નિરધાર;
જઈ સખલ ભેદાં રદિમાં ઈચ્છાશીવિખ-આકાર. ૬
ત્રણ ત્રણ બાકી^૭ સર્વાંનિ ઉરમાં લણ્યાં તતથેવ.
રાય યુધિષ્ઠિર એમ સૈન્ય મારિ રણ રહી અવશ્યમેવ. ૭

૪૬. એ ટંકારવ.

કંડવું ૧૯ મું:-૧. “સારથી બોડા હણા; રથ ભાંજ્યો તાંહાં તેહ.”
૨. મારાં ભાંણ. ૩. નીરવાણ. ૪. બેહુના. ૫. પુનરપી. ૬. વીજલીને
આકાર. ૭. મારાં. ૮. “રાએ જુધીષ્ઠરે સેના સરવે; રણ હણી તતથેવ.”

અધરથી તવ કોપે ચઢ્યો કાંઠ હશીને મન માંહિ;
 એક “ભલૂકો યુધિષ્ઠિરનું ચાપ છેલ્લું ત્યાંહિ. ૮
 વલી સાઠ્ય શર માહા ૧૦ અંશુગામી રહે મારયાં જાણ્ય.
 રથયુથ મારી કરચા કટકા; વિકલ ક્રીધા પ્રાણ ૯
 ત્યારિ વીર જે પાણ્ડવતણા માહારથી મોટા ત્યાંહિ, ૧૧
 ૧૨ રાય યુધિષ્ઠિરનિ રાપવા આવી રહ્યા રણ માંહિ, ૧૦
 દ્રષ્ટુમ્ન નિ શિષ્ણુડી, ૧૩ દ્રુપદી કેરા તન,
 કર્ણ આગલિ રહ્યા ઊભા કરીનિ દ્રઢ મન. ૧૧
 નિકુલ નિ સહદેવ આવ્યા, ભીમ માહા પરચણ્ડ,
 શતસહસ્ર ભાર તણી ગદા ઝાલી તદા ભુજદણ્ડ. ૧૨
 શિશુપાલસુત નિ કાશિરાજ, કરુણ થે ભૂપાલ,
 ૧૪ વલી મહ્ય કૈકય આવીઆ, દીક્ષતા જાણે કાલ ! ૧૩
 વલી કોશલપતિ કૈકય ૧૫ રાજા ૧૬ પ્રભદ્રક માહાવીર,
 યુધિષ્ઠિરને રાપવા આવી રહ્યા રણધીર. ૧૪
 વલી સાત્વકી ને જનમેજે પાંચાલપતિ રાજન,
 તેણે વિવિધપિરનાં જાણુ મૂક્યાં, ૧૭ તેહનાં કહું અભિધાન. ૧૫
 વરાહદન્ત ને વિપાઠક, ૧૮ નાલીક ૧૯ ને વહદન્ત,
 ૨૦ યે મૂકતાં ગજરથ હયતણા રણ્ય શીઘ્ર આવિ અન્ત. ૧૬
 વલી ચટકમુખ ૨૧ ને અર્કચન્દ્રક ક્ષુરપ્રિય ૨૨ નિદાન;
 એ આદિ દેધનિ ૨૨ અસ્ત્ર કેરાં અસદ્ધાત અભિધાન. ૧૭
 ૨૩ એહવાં ઉગ્ર આયુધ મૂકતાં કૌરવી સેના માંહિ,
 ગજ અશ્વ મારી રણ વિષિ કહ્યાન્ત ક્રીધું ત્યાંહિ. ૧૮

૮. ભોગલ મુકી. ૧૦. અસુરગ્રામી. ૧૧. જાણુ. ૧૨. “તે રાત્રે જુધિ-
 ધરની રક્ષા કરવા આવી રહ્યા માહારાણુ.” ૧૩. વલી દ્રુપદ તન.
 ૧૪. “મહદેસી વલી આવીઆ; તે દીક્ષતા માહા વીકાલ.” ૧૫. કોરંગ.
 ૧૬. ભદ્રકેત. ૧૭. સાંભલ. ૧૮. ત્રીપાઠક. ૧૯ નાલીકન મહદન્ત. ૨૦. “તે
 મૂકતાં પુટે નહી જોતાં નાં આવે અંત.” ૨૧. કંટકમુખ. ૨૨. કમલપીત.
 ૨૩. અંત નાં જાણુ. ૨૩. મહા અદ્ભુત જુધ ક્રીધુ કૌં.

- ૨૪ સખ્ય સખ્યા કનકના, ધ્વજ પતાકા છત્ર,
ગિંટ પર ને ૨૪અખ્યાડીશ પડે મેગલ તત્ર. ૧૬
- કવચ માંહિથી અર્જુ બેઘાં, ચાપ કરચથી જાણ્ય.
૨૫શરત્રાણથી શર કરચાં અલગાં રણ વિષે નિર્વાણ્ય. ૨૦
- માહા પ્રોહ વારણ્ય^{૨૬} તણાં કુમ્ભરથલ પડે અતિ કાંચ.
દૌરવતણી સેના પડે; રણ્ય રણ્યુ દેહી પિરિ જાય ? ૨૧
- પાણ્ડવતણી સેના વિષિ મિંહનાદ કરતા યોદ્ધ;
તેણે કરી બલર^{૨૭}ક્રોધશ્ચં તત્ર સૈન્ય કીધૂં રોધ. ૨૨
- તે દશોદશથી જાણ્ય મૂકે સૈન્યમાં નિરધાર;
જાણિ મેઘ દ્વાદશ શામટા કરિ વૃષ્ટિ જૂમ્ય મોઝારચ ! ૨૩
- ત્યારિ કર્ણુ ઊપરિ જઈ પડ્યા પાણ્ડવતણા જે શર;
કણ્યું: રક્ષે જાતો ૨૮રણ્ય તણ ! કરિ યુદ્ધ અમશ્ચં, ભૂર ! ૨૪
- શ્ચં યુધિષ્ઠિર^{૨૯} સાથે વહે, યે ધર્મરાય^{૩૦} પવિત્ર ?
પજ્ય જાણ્ય મૂક્યાં^{૩૧} અમારાં, ૩૨યે ધર્મરાય વિચિત્ર.” ૨૫
- એહવૂં વચન તેહનું સાંભલીને^{૩૩} કર્ણુ પામ્યો પેદ;
અહ્માત્મ મૂકી પાણ્ડવે સેના ૩૪કરી શ્રવ છેદ. ૨૬
- કર્ણુશ્ચી ૩૫અગ્નિ રણ્યમાં ઉતપત્યો ઉતપાત;
પાણ્ડુસુત-વન^{૩૫} દશોદશથી જાય કરતો^{૩૬} પાત. ૨૭
- ત્યાંહાં જાણ્યવૃષ્ટિ કરિ રણ્યો; જાણિ પ્રલેકાલી^{૩૭} મેઘ !
નવિ ચલિ પાછા વીર કે શરતણા માહા વેગ. ૨૮
- સર્વ સૈન્ય મારી કરચૂં અલગૂં, રણ્યા કેવલ રાય,
ત્યારિ કર્ણુ કહે: “ રે યુધિષ્ઠિર ! હવિ જીવતો કચમ^{૩૮} જાય ? ૨૯

૨૪. અખ્યાડી; તે પાડીઆ ભડ તત્ર. ૨૫. સેહેસદસનાં સીસ કરાં.
૨૬. કુંજર. ૨૭. વલી. ૨૮. જીવતો, કહુ કરો મારી ચૂર. ૨૯. ધરમરાયે.
૩૦. પુનવંત શરીર. ૩૧. વ. ૩૨. જે કનક પુષતીર. ૩૩. સાંભલી; મંન...
...ખેવ. ૩૪. સંધારે અસ્વમેવ. ૩૫. અગ્નીમાં થયો માહા ઉતપાત.
૩૬. -સુતને. ૩૭. કરતા ધાત. ૩૮. પ્રલેકારી. ૩૯. કાંહાં.

- કૌરવતણું પાસું ગ્રહું મે સર્વ મૂકી ધીરચ, ૩૯
 તે માટિ [હં] રણ્ય વહું છું; આદરી એહવી પિરચ. ૩૦
- તે માટિ દુખ^{૪૦} મન વિષે કાંઈ^{૪૧} રમે આણો, રાય!
 આજ કરુણા આંહાં^{૪૨} કહે તો ધર્મ-ક્ષત્રી જાય.” ૩૧
- એહવૂં કહી ^{૪૩}નારાય મૂક્યાં તીક્ષણ નિ માહા કૂર;
 રાય યુધિષ્ઠિરનું ^{૪૪}વર્મ ભાંજી કહે તતક્ષણ ચૂર. ૩૨
- રુધિરમિ અર્જુન હવૂં સહી; ત્યારિ કોપીઓ મહીપાલ:
 એક સાંગ્ય લીધી કર વિધિ: ‘ કર્ણનો આજુ^{૪૫} કાલ ? ૩૩
- અગ્નિજ્વાલા પ્રગટી ^{૪૬}મૂક્ષ-અગ્રથી તેણીવાર;
^{૪૭}ધણ્ટા-વિભૂષિત શબ્દ કરતી વહૂટી નિરધાર. ૩૪
- આકાશ-મધ્યે^{૪૮} ઉત્પત્તી, ગદ્ય રદિ કરવા ભેદ;
 આવતી ^{૪૯}તતક્ષણ સમ જાણે કરી કર્ણે છેદ. ૩૫
- વક્ત્રી ધર્મપુત્રે ચ્યાર જાણે^{૫૦} હણ્યો કર્ણ કઠોર.
 ત્યારિ ઉભય દલ-મધ્યિ રહી કરતા હવા જાહુ સોર. ૩૬

ઉપલેખો

- કરતા હવા જાહુ સોહરિ રે, તેહમાં કાંઈ સન્ધે નહીં.
 પુનરપિ યુદ્ધ સખત રચ્યું; વિષ્ણુદાસ કહે ^{૫૧}તે સહુ કહું રહી. ૩૭
- ૭૦૪

કંઠવૂં ૨૦ મૂં—રાગ શામેરી

- સગ્ગે કેહે: સાંભલ્ય વાત, રણ્ય કર્ણે કર્યો ઉત્પાત.
 જાણે પનગ પૂછે ગાંધ્યો ! એમ અન્તર મધ્યે કાંધ્યો. ૧

૩૯. વૈર. ૪૦. કાંઈ. ૪૧. દુખ. ૪૨. તમેને. ૪૩. તે રાએ ઉપર:
 જાણું મેહેલાં કુર. ૪૪. ચરમ છેદી. ૪૫. આંજુવા. ૪૬. સહી મુખ અનિધી.
 ૪૭. કરકડાટ સખત કરતી. ૪૮. મારગ. ૪૯. કરણે જાણું મારી: કરી
 સતપંડ છેદ. ૫૦. જાણું જ મારાં: ૫૧. તે કહુ સહી.

- એક ભદ્ર^૧ ગ્રહીત્રિ હાથ્ય, ભાંજ્યો રથ ધ્વજ સર્જાત્ય. ૨
 ચ્યોહો ઘોડા સાથિ સૂત, મારી [નિ] કીધૂં અહભુત. ૨
 વલી ભાંચૂં શિરનું છત્ર, રણ્ય ચોદ્ય જુએ સહુ તત્ર. ૩
 રથ હાંકયો અહભુત વેગ; જાણે ગાજે^૨ દાદશ મેધ ! ૩
 કહે કર્ણુ: “ સુણો, શલ્ય સાદજી ! ઉઠેવા સાચવિ રણમાં વાજિ !
 જઈ જાલૂં^૪ રાયનો તનજી,” મુક્ત બોલ્યો કર્ણ વચનજી. ૪
 ‘કયમ માઈ ધર્મનો જાત ?’ ઇંમ મન્ય વિમાસી વાત;
 “જાઓ યજ્ઞ કરો આરમ્મ; [ધેરિ] ખિઠા પૂજે અમ્ભ. ૫
 તહો ક્ષત્રમાં [છો] હીન; તે માટિ થાશો^૬ દીન.
 મુજ શરપા થોધ સર્જાત્ય, તહો નવિ કરવી રણ્ય-વાત. ૬
 તાહાઈ ધર્મધુરન્ધર નામ. તિ નવિ કરવો સર્જામ.
 જાઓ હસ્તિનાપુરમાં ખેંચ, જૈ રાજ્ય કરો અવશ્યમેવ. ૭
 આંહાં દારુણ કરવૂં કર્મ, ક્ષત્રીનો એરવો ધર્મ:
 નવે સાંધિ તાતનિ પુત્ર, નવિ ગણિ બ્રાત ને મિત્ર.” ૮
 એહવૂં કહીત્રિ મૂક્યા રાય, પછિ સૈન્ય સાદામો ધાય;
 બહુ કદન^૯ કરે ત્યાંહાં આવી; મૂકે અસ્ત્ર નાનાવિધ્ય લાવી. ૯
 હસ્તી જીપરિ મૂકિ ધાય, રણમાં થોભ્યું નવિ જાય;
 મારયા અશ્વ તણો નહીં પાર, રથ ચૂર્ણ કરયા તેણીવાર. ૧૦
 પર વેસર જાંટ અમ્ખાડી, શર-ધાત થકાં સહુ પાડી;
 ગજ પર્વત શરપા પડતા, ત્યાંહાં વીર અનોઅન્યે ભડતા. ૧૧
 એક ચાપ વિધિ શર લીધૂં. તેણે ૧૦ છિન્નભિન્ન શ્રવ કીધૂં;
 ગજગજ [જી]પિરિ નાહાઠા જાય, ૧૧ હય કોણે ત્યાંહાં ન સહવાય. ૧૨

કડવું ૨૦ મું:—૧. ભોગલ. ૨. ગાજ. ૩. સાચવજે હાવે રંણ વાજ. ૪. જાલો. ૫. મુજથી કરણ વહે વચન. ૬. હીસો છો. ૭. નીકંદન. ૮. રંણમાં ચુરંણ કરા. ૯. જોણી પેરે સેના રંણ પાડી. ૧૦. છાંતુમાંનું આરાધન કીધુ. ૧૧. જુદા કોણે નવ સેહેવાએ.

- ૧૨૨થ સૂતહીન થઈ નાહાસિ, બહુ વીર પડિ રણ્ય ત્રાહાસિ;
 [ધમ] મારી કીધું આંદોલ, જાણિ નાવ ૧૩૬વું દ્રહ ગોલ! ૧૩
 શોણિતની સરિતા થાય, નર અશ્વ તણાયા જાય;
 ૧૪૨થ ફેરા કીધા સાત; રણ્ય સૈન્ય કરચું શ્રવ પાત. ૧૪
 ત્યારિ તવ સુત પામ્યો હર્ષ; વાગિ દુન્દુભિના નિર્ધોષ;
 ૧૫વાગા શંખ તણા ત્યાંહાં નાદ; કરે યોદ્ધ અન્યોઅન્ય સાદ. ૧૫
 કૌરવ શ્રવ ટોલિ મલીઆ, ત્યારિ પાણ્ડવ ૧૬ત્યાંહાંથી પલીઆ.
 રાય ધર્મ થયા સાવધાન; ૧૭પાસે સહુ તેડયા પરધાન: ૧૬
 “બલ સર્વ તમારાં પૂટાં; અથવા ૧૮શું હૈઆં કૂટાં?
 આજ અર્જુન નહીં મમ સર્જાય, ચે કરિ કર્ણનો ભજી. ૧૭
 શ્રવ સૈન્ય આપણું કાંહિ? ૧૯કો લાવ્યો પાર્થનિ આંહાં.
 યશ પામ્યો ૨૦માહારો નાશ, યારિ કર્ણ રહ્યો મુગ્ધ પાશ. ૧૮
 ઐ દીસે સૈન્ય પલાય! ૨૧રણુ થોભ્યું કેહી પિરિ જાય?
 એહના સૈન્યમાં જયજયકાર; ૨૨માહારિ દુઃખ તણો નાવિ પાર. ૧૯
 ર૩બહુ વીર એકઠા થાઓ, મારો કર્ણનિ કિ રણ્ય સાહો.”
 એમ કહે યુધિષ્ઠિર રાય, કોધેથી ધ્રુજે કાય: ૨૦
 “ક્યાંહાં બીમ ગયો મમ બ્રાત? તેહને સમ્બલવાવો જઈ વાત:
 ‘કર્ણ કીધું [છે] કલ્પાન્ત, સર્વ સૈન્યનો આણો અન્ત. ૨૧
 તુજ વિન રહી રણમાં આજ, માહારું નહીં કરે કો કાજ.”
 એહવું રાયનું વાયક જાણી, ધાયા ધનુષ વિષે શર તાણી. ૨૨

૧૨. કો રથ થકી ઊતરીને નાહાસે. ૧૩. બહુ જલજોત. ૧૪. રથ ફેરી કીધા છે સ્થાંત. ૧૫. વાજે શંખ તાલને નાદ હોએ. આનંદમાં બહુ સાદ. ૧૬. પાછા. ૧૭. તવ પાસે તેડા. ૧૮. હાથમાં તમારાં કૂટાં. ૧૯. આ કાણુ લાવો તે આંહાં. ૨૦. તાહારો. ૨૧. રણમાં થોભું નવ જાએ. ૨૨. માહારા દુષ તણો નહી પાર.

૨૩. “મારો કરણને જીવતો સાહો, એમ કહુ જુધીશ્વર રાઓ;
 કોય થકી ધ્રુજે છે કાએ, વચન રોસજરા કેહે રાએ.”

કણ્વ: 'કણ્વ' દેહી પેરિ જનય ?' ૨૪ દહો દશ જૈ વીટયો રાય;
 દ્રષ્ટુમ્ન ૨૫ પ્રમુખ ચે વીર, ધાયા ક્રોધ આણીનિ ધીર. ૨૩
 કરિ ખાણુ તણી ત્યાંહાં વૃષ્ટ, જોતાં દીસે આરિષ્ટ.
 રથ છત્ર અમ્ખાડી ૨૬ ભાંજિ, પણ કણ્વ ન પામિ પ્રાજે. ૨૪
 ત્યારિ રાય યુધિષ્ઠિર જોહ ૨૭ રથ ઊપરિ બિદા તેહ; ૨૫
 હાકિ ૨૬ શિર ઊપરિ આવી, નિજ સેના સહુ ખોલાવી. ૨૫
 ત્યારિ ભીમે સાંભલી વાત: 'કણ્વ' ૩૦ ક્રીધૂં ઉત્પાત;
 મારયું સૈન, ન લાભે પાર; ૩૧ રણિ જોતો પવનકુમાર. ૨૬
 ૩૨ માલા ક્રોધ અદ્યો મન માંહિ: "હવિ કણ્વને માંહે આંહિ."
 ત્યાંહાં પ્રગટ કરયું નિજ ૩૩ રૂપ, દેવી આયુધ નાપિ ૩૪ ભૂપ. ૨૭
 "કિહિશે, ૩૫ પારથ પાપિ આજ, ૩૬ શીધૂં નહીં એકો કાજ."
 સજ્જે કહે: સાંભલ્ય, રાય! ભીમસેન તે રણિમાં જાય. ૨૮
 "૩૭ દુષ્ટને જૈ માંહે આજ તો શીઝે માહાં કાજ;
 રણ્ય જીતું," એહવી આસ, કર જોડી કહિ વિગજ્યુહાસ. ૨૯
 ૭૩૩

કણ્વ ૨૧ મું—રાગ મહાર

સજ્જે એહવું ખોલીઆ: સાંભલ્ય, કૌરવના ભૂપ રે!
 ૧ ભીમસેન મન્ય ક્રોધશં ત્યાંહાં અદ્ભુત ક્રીધૂં રૂપ રે. ૧
 ૨ તેહની વર્ણવના કચમ કહી સકું, જો મુજ મૂલ જિદ્દા એક રે ?
 ૩ શત રસનાએ વર્ણવું તોહો નવિ આવિ છોક રે. ૨

૨૪. એહેવુ કહીને વીટો રાયે ૨૫. સીષંડીવીર. ૨૬. પાડે, ભાંજે,
 તોહો કરણ. ૨૭. એવ. ૨૮. તતથેવ. ૨૯. સહુને સીર પર. ૩૦. ક્રીધો
 માહા. ૩૧. એહેવુ જોતાં. ૩૨. તવ. ૩૩. માહા. ૩૪. તાંહાં ભૂપ.
 ૩૫. કેસુ. ૩૬. ના સીધુ એક તાંહાં કાજ. ૩૭. કરણ દુષ્ટને માર.

કણ્વ ૨૧ મું:—૧. "ભીમસેને તાંહાં ક્રોધસુ જુધ કર અનુપ રે."
 ૨. "તેહનુ વરણ કેમ કર: મમ મુખ જીભા એક રે."

પર્વત ઉપ્રોઢ સમે થઓ દીસતો કર્ણુ-વર્ણુ રે.
 મુગટ વિરાજિત^૪ કનકમિ તેહને, કુણડલ ઝલકિ કર્ણુ રે. ૪
 પિરિપિરિનાં ભૂપણ પચ્ચજ્જંચ ધરી ત્યાંહાં ધાયો આણી વેગ રે.
 તડિત-યોત્ય સુરચાપશ્ચં જાણિ અદિઆ દાદશ મેધ રે ! ૪
 અનેક આયુધ કરચ ધરચાં, તેહનો નવ્ય જાણું પાર રે.
 ધનુષ ^૫પ્રચણ્ડ ગદા ગ્રહી તવ ચાલ્યો પવનકુમાર રે. ૫
 તેહના ^૬પદ્મમથી પ્રથવી ડગે, દિગ્પાલ ભયાતુર થાય રે,
^૭થડ મૂલસ્થકી ગરીવર અતિ, તેહનાં શૂર્જ તે અલગાં થાય રે. ૬
 ત્યારિ શેપનાગ સત્રકચો સહી, ભય પામ્યા સુરનર ^૮નાગ રે,
 રણપેત્ર વિષે ચાલ્યો સહી ચારિ ભીમસેન ^૯માહાભાગ રે. ૭
 પ્રલિકાત્રિ ^{૧૦}પ્રગટચો વન્ય પાવક દીસિ યમ્મ રે.
 મનમાં ક્રોધે પ્રજ્વલે વૃકોદર દીસિ ત્યમ્મ રે. ૮
 યમ સેના ^{૧૧}ઉદાનવતી પ્રતિ ધાર્ધ વજ્ર ગ્રહી સુરરાય રે,
 ત્યમ કૌરવની સેના વિષિ ^{૧૨}વૃકોદર ક્રોધિ ધાય રે. ૯
 ચારિ હિરણ્યકશ્યપ મારચો સહી, ^{૧૩}નરહરિત્રું લીધું શરીર રે,
 ત્યમ કૌરવ-દત્ત ઊપિરિ ધસો ^{૧૪}ધરી ક્રોધ વૃકોદર વીર રે. ૧૦
 ચારિ વૃત્રાસુરને મારવા ઇન્દ્રે ^{૧૫}ક્રીધું યમરૂપ રે,
 તેહવું રૂપ ^{૧૬}પ્રગટ થયું દીશીછ રણમાં વૃકોદર ભૂપ રે. ૧૧
^{૧૭}યમ દક્ષિણ હણવા શિવિ વીરભદ્ર પ્રયુજ્જ્યો યમ્મ રે,
 ભાઇ ! કૌરવ સેના ઊપરિ ભીમસેન ^{૨૦}અદ્યચો રણ્ય ત્યમ્મ રે. ૧૨

૩. સરથો. પ્રોઢ દીસે એ કનલવરણ રે. ૪. °જે કનકમાં: કુંડલ.
 ૫. ધરાં, તાંહાં. ૬. જાણે દાવાનલ ઊત્તરો: અઢો. ૭. જાણ પ્રોઢાં ધરી, ચાલો.
 ૮. પદપ્રોહારથી: પ્રથવી કંપાએ રે. ૯. “ક્રોધે જાણે કાલ સરથો: દીગપાલ
 ભયાંનક થાએ રે.” ૧૦. મંન રે” ૧૧. ભડ જન રે. ૧૨. °કાર પ્રગટો
 હવડાં, પવન પાવક જમ રે. ૧૩. અસુરની વીષે. ૧૪. ધાયો વૃકોદર
 જાએ રે. ૧૫. નરસીહનુ ધર. ૧૬. ક્રોધે. ૧૭. ધરં. ૧૮. માહા દીસી એ,
 વીર ૧૯. “તારકને હણવા સીવે: ધર રૂપ જમ રે.” ૨૦. ચાલો તમ રે.

યમ જલનિધિ ૨૧ચાલે વેગશ્ચ, ભાષ ! અમાવાસ્યાને દિન રે,
 ત્યમ કૌરવ-દલ સદ્ધારવા ૨૨ચાલ્યો ક્રોધ ધરીનિ મન્ય રે. ૧૩
 રઝદીર્ઘ સ્મશ્રૂ મૂક્ષ શોભીષ્ઠ, આરક્ત નેત્ર વિશાલ રે;
 અરે નાશ કરેવા વિશ્વનિ જાણિ આવ્યો જર્જમ કાલ રે ! ૧૪
 ર૪રાય ધર્મ કહ્ને આવી રહ્યો એહવૂં પ્રગટ કરી નિજ રૂપ રે:
 “ હવિ કાં ચિન્તા મનમાં ધરે ? મૂક્ષને ૨૫આપો આજ્ઞા, ભૂપ રે ! ” ૧૫
 એહવૂં રૂપ ભયાનમક ભીમનું દેખી ૨૬નૃપ પામ્યા ત્રાહાસ રે.
 એ કૌરવ સધલાને લણે, ૨૭એહવો આવ્યો મન્ય વિશ્વાસ રે. ૧૬
 કહ્ને: “ યુદ્ધ કરે રણમાં રહી; કાં થાવા છો અસૂર રે ?
 કર્ણ-પ્રમુખ કૌરવ ઘણા તૂં મારી કર્યે ચૂર રે. ” ૧૭
 ત્યારિ પ્રદક્ષણા કરી રાયને વહી લાગો આવી ચરણ રે:
 ૨૮ “ આજ મુજ આગલથી રણ વિષે રક્ષે નાહાશી જાતો કર્ણ રે ! ૧૮
 ધ્વજાણેડ વિષિ યાંહાં લશે ત્યાંહાંથી ૨૯મારવો નિરધાર રે.
 તહો શોચા ૩૦મૂક્ષથી મૂક્યો, રક્ષે દુઃષ ધરો લગાર રે ! ” ૧૯
 ત્યારિ નિજ સેનાપતિ સર્વનિ એહવૂં વાયક ૩૧કિહિ તતપેવ રે:
 “ તમ્યો રાજની રક્ષા કરો. ૩૨શીઘ્ર રહીતે અવશ્યમેવ રે. ” ૨૦
 ત્યારિ ભેરી શર્જ પ્રમુખ ૩૩સહી નીસાણે વહીઆ ધાય રે;
 પછિ ૩૪યે ત્યાંહાં હુતા સહી તે આવીને લાગા પાય રે. ૨૧
 ૩૫સિંહનાદ કરિ ગર્જના મૂક્ષ વદતા એહવી વાણ્ય રે:
 “ આજ કૌરવ કેરા દલપતિ, તે નિશ્ચિ ભાગા જાણ્ય રે. ” ૨૨

૨૧. સાથે. ૨૨. ભીમસેન ચાલે. વંન રે. ૨૩. માહા વીકાલ મુખ
 શોભીએ: રતુ નેઅન. ૨૪. “આજ્ઞા માગી ધરમ પાસે: રહો પ્રગટી
 રૂપ રે.” ૨૫. આજ્ઞા દીજે. ૨૬. ભેએ પામ્યા મુક્યો ગરવ રે. ૨૭. મન
 આવો વીસવાસ સરવ રે. ૨૮. “આજ મુખ આગલ થકો: ભાષ રપે નાહાંસે
 કરંણ રે.” ૨૯. હું માર. ૩૦. મનથી મેહેલજે: માં દૂષ. ૩૧. તેડાવીને;
 વાએક કહું છુ શેવરે. ૩૨. સજ થઇ. ૩૩. પુરો. જે ભેધા હુતા. ૩૪. “સંપ-
 નાદ કીધો સહી: જે મુખ વદતા વાંણુ રે.”

ત્યારિ આશા માગી રાયની ભીમસેન ૩૧વલ્યા રણુમાંહિ રે.
 ત્યારિ થોહ અપરિમિત રાયના તે ૪૭હુરિ રહ્યા ક્ષણુમાંહિ રે. ૨૩
 ત્યાંહાં પ્રૌઢ સમીરણ ૩૮પ્રગટયો, જાણે પ્રલે કાલનો ૩૯વાયુ રે !
 રજ ગિડી પિસિ ચક્ષુમાં; રણુમાં થોહ્યું નવિ જાય રે. ૨૪
 ગિરિશૃંગ ૪૦પડે ત્રુટી તદા, ત્યાંહાં વૃક્ષ[ડાલિ] બહુ ૪૧ભાજિ રે.
 ત્યાંહાં દ્રવદ ૪૨સકલ ગિડી કરી શિર કૌરવને વાજિ રે. ૨૫
 ઉતપાત ૪૩પ્રગટ હોએ અભિનવા, ત્યાંહાં ૪૪મન્દ શુકન બહુ થાય રે,
 ૪૫શકુન્ત કોલાહલ કરિ; મૃગ ડાખાં જમણાં જાય રે. ૨૬
 ત્યારિ કૌરવ શ્રવ ટોલિ મલી ૪૬રણુમાંહિ વિચારી વાત રે:
 “આજ દલ ૪૭આપણનાં ક્ષય હશે; રણુ વર્તિ છિ ઉતપાત રે.” ૨૭
 એહવું કહેતાં તવ દ્રિષ્ટે પડ્યો ભીમસેન માહાવિકરાલ રે.
 જાણિ સર્વ હમડાં હણિ ૪૮સામટા, ૪૯યમ ધાએ આવે કાલ રે. ૨૮
 ત્યારિ સિંહનાદ ભીમિ કર્યો; જાણિ ગર્જિ દ્વાદશ મેધ રે !
 નિજ તાત તણું ચિન્તન કર્યું, ચેહનો છે અધિકા વેગ રે. ૨૯
 ૫૦જાણિ પ્રલિકાલે પરવરચા ચેહવા દીસે શ્રી અવિનાશ રિ;
 ત્યમ કૌરવદલ સર્વ સામટું હણુવાને આવ્યો પાશ રે. ૩૦
 એહવું ૩૫ અસમ્ભવ દેષતાં કૌરવ શ્રવ ૫૧કાંખ્યા ત્યાંહે રે;
 “હવે શી વિધિ કરશે ?” રાય કહે: “કાંઈ ૫૨વિચારો મન માંહિ રે.” ૩૧
 ત્યારિ ભીમસ્વરૂપ દેષી કરી ૫૩દલમાં પડોગિ ભજાણુ રે;
 ત્યારિ ગજ ઉપરિ ગજ નાહાસતા ૫૪તે હોઆ રણુમાં, જાણુ રે. ૩૨

૨૬. રણુમાં જાયે રે. ૩૭. રક્ષા કરતા રાયે રે. ૩૮. સમો. રણુ.
 ૩૯. કારનો. ૪૦. સીપર. ૪૧. સરવે. ૪૨. લોહ ગદા ગિડી શરી: ૪૩. હોએ
 તાંહાં. ૪૪. વલી. ૪૫. સહુ આકંદ કુલાહલ કરે: પ્રગટાં ડાખાં જાયે રે.”
 ૪૬. વીચારે સરવ વાત રે. ૪૭. આપણાં માંહે: હસે કાંઈ ઉતપાત રે.
 ૪૮. હણુવા. ૪૯. ધાએ આવે છે. ૫૦. જાણિ કાલ એ પરવરો: ૫૧. પાંખા
 તાપ રે. ૫૨. વીચારોની આપ રે. ૫૩. કૌરવ દલમાં. ૫૪. તેહવા તજતા
 પ્રાણુ રે.

નાહસિ રથ માહા સુભટના, ત્યાંહાં નાહાસિ બહુ અસવાર રે;
 ધનુષ બાણ કરચથી પડે, નાસતાં તેણી વાર રે. ૩૩
 ૫૫એમ સૈન્ય વિશસ્થલ સહુ થયું, પણ કર્ણ તણે નહીં મન્ય રે;
 ૫૬એહવા ભીમ સાથે રણે રહી વદિ, તેહવે કા નવિ દીસે અન્ય રે. ૩૪
 ત્યારિ કર્ણ ભણી આવ્યા ૫૭સહી તવ કુન્તા કેરે જાત રે,
 વિજયદાસ કહિ ક્યમ યુદ્ધ કર્યું, તે માંડી કહું ૫૮વિજ્ઞાત રે. ૩૫
 ૭૬૮

કડવું ૨૨ મું—રાગ વસન્ત

સગ્ગે કિહે: સુણ્યો, રાયજી રે ! યારિ આવ્યો વૃકોદર વીર,
 તવ સેના ૧સહુ કદન કરી રે રાષી મનમાં ધીર. ૧
 ત્યારિ શલ્ય રકહિ કર્ણને રે: “ ભીમ ડકરિ ઉતપાત.
 ધણુ થઉ કોધિ ભરચો રે, ચેહનો પુત્ર થયો રણપાત. ૨
 વલી બીજૂં દુઃખ ૪અભિમન્યનું રે; એહનિ રદિ શાલિ ધાય.
 ૫તે ક્રોધ અહીં રણિ મૂકશે રે; તે માટિ નહીં જીતાય. ૩
 આહાવું ૩૫ ભયાનક એહતાણું રે મિ નથી સાંભલ્યું કયાહારિ;
 ધર્યું હતું પૂર્વે સહી રે, શન કૈચક મારચા યારિ. ૪
 ત્રૈલોક્ય વિષિ એહવે નહીં રે, કા રહિ ભીમ આગલિ આજ;
 તે માટિ આંહાં આપણે રે શું ધટિ તે કરવું કાજ ? ૫
 હું જાણું છું: સત્ય માનયે રે, ૬એ હણશે તુજને આંહાં.
 તે માટિ રણ છાંડીએ રે, જો આવે ૭તવ મન માંહાં.” ૬

૫૫. “એમ સરવ વીભલ થજી: પણ કરણને નહીં મન રે.”

૫૬. “એહવે ભીમ સાથે રણ રહે: એહવે ન દીસે કા અન રે.” ૫૭. દીઠે

૫૮. સાક્ષાત રે.

કડવું ૨૨ મું:—૧. સરવ નીકદન કરી મનમાં રાષી મત ધીર રે.
 ૨. વચન કહે. ૩. કરસે માહા. ૪. જુધ અભીનયું. ૫. તે માટે અદા
 મારસે: તે કહી પેરે જીતાએ. ૬. એ કહું તુજને આંહે. ૭. તમારા ચીત માંહે

ત્યારિ હશિ કર્ણ મુક્ષ ઊચરયો રેઃ હું જ્ઞાણું છું એહનો પ્રાણુ;
 આજ ભુવન ત્રણ વિષિ સહી રે કા ન ષમિ માહરાં બાણુ. ૭
 પણ કૈયક મારયા સામટા રે, દ્રુપદસુતાને કાળ્ય;
 મૃત્યુ લક્ષ્મ કરચ એહને રે તો કાણે ન થાયે ત્યાજ્ય. ૮
 મૂને ઇચ્છા હુતી અતિ ઘણી રે, અર્જુનશું વદવા કાળ;
 જો પારથ મુજને મારતો રે કિ હું હણતો તેહને આજ. ૯
 પણ વિચમાં વિધન હવું સહી રે, ગત્ય દૈવતણી નિરધાર;
 તે માટિ કલપ્યું ૧૦નોહું સહી રે, હોએ હોનાર પદારથ સાર. ૧૦
 બાણુ ૧૧એ રણિ મૂકીને રે હું એહને કરે અહીં વિગ્ર. ”
 ૧૨પછિ રથ ષેડો ઉતાવલો રે અર્જુન પાસે શીઘ્ર. ૧૧
 ત્યારિ શલ્ય કિહિ: “રુચત્તું નથી રે મૂડને વચન તાહારે આંહિ;
 આજ એ એ સાહામો યુદ્ધ કરિ રે, તે પડિ સહી ૧૩રણુમાંહિ.” ૧૨
 “હાકય હવે રથ માહારો રે”: કર્ણ વદિ મુક્ષ વાણ્ય;
 “કયમ સિહિશિ શર માહરાં સહી રે રણુમાં ૧૪રહી નિરવાણ્ય ? ૧૩
 આજ ભુવન ત્રણ વિષિ સહી રે ૧૫કા ન ષમિ માહારાં બાણુ !
 સુરરાજ સમો પ્રાજિ કરે રે ત્યાંહાં કવણુ ભીમ પ્રમાણુ ? ” ૧૪
 ત્યારિ શલ્ય માહાક્રોધિ કરી રે રણુ રથ ષેડ્યો માહાવેગ;
 સિંહનાદ કર્ણે કરયો રે, જાણિ [ગાજિ] દ્વાદશ મેધ ! ૧૫
 ત્યારિ ભીમસેન દલને તજી રે કરી ઊભો રહ્યો અવશ્યમેવ.
 ત્યારિ રથ લાવ્યો ત્યાંહાં સારથિ રે, આરૂઢ થયો તતપેવ. ૧૬
 ત્યાંહાં શર્જ્ઞ પરસ્પરિ ૧૬પૂરીઆ રે, બહુ વાજે રણ્ય વાજિત્ર;
 બાણુ અપરિમિત પાઠવી રે ચેહનાં કનકપૂષ વિચિત્ર. ૧૭
 ત્યારિ કર્ણ ઊપરિ તુટી પડયો રે રથ સાથે પવનકુમાર.
 બહુ બાણે કરયો આકલો ને શત સહસ્ત્ર લક્ષ, નહીં પાર. ૧૮

૮. એહને બલ પાણુ. ૯. તેહને કરતો નાસ. ૧૦. નહીં રે હસે
 પાણુ. ૯. તેહને કરતો નાસ. ૧૦. નહીં રે: હસે પદારથ હોનાર. ૧૧. ક્રોધે
 મૂકીને: હુ એહને કરે વીથે. ૧૨. “તુ રથ ષેડ...સીથે.” ૧૩. તાંહે.
 ૧૪. સહી. ૧૫. કાણુ. ૧૬. કરીઆ.

ત્યારિ વૈકર્તન^{૧૭}મન્ય કાપીઓ રે; એક શર ^{૧૮}લીધૂ માહાકૂર;
 ૧૯ ત્યારિ ભીમસેનના કર તણૂં રે તેણે ધનુષ કર્યું ત્યાંહાં ચૂર. ૧૯
 બીજૂં શર લીધૂં સહી રે, કરચ ક્રોધ કરીનિ કાય.
 તેણે ^{૨૦}સ્તનાન્તર ભેદું સહી રે; ત્યારિ આકુલબ્યાકુલ થાય. ૨૦
 પછિ સ્વસ્થ થઈ રણમાં રહી રે અહૂં ધનુષ અન્ય માહાપ્રૌઢ.
 રક્ષિતિત બાણ મૂક્યાં સહી રે, ત્યારિ કર્ણ થયો દિગમૂઢ. ૨૧
 પછિ સિંહનાદ કીધો સહી રે, તેણે કમ્પ્યા દશ દિગપાલ.
 રથચક્ર થકી પ્રથવી ડગિ રે; જાણું આવ્યો પ્રલેકાલ. ૨૨
 ત્યારિ કર્ણ ક્રોધ રદિ ધરી રે ત્યાંહાં મેહેલ્યાં બાણ અનન્ત.
 ભીમ રદિ ભેદુ જઈ રે, જાણ્યું હવડાં આવ્યો ૨૨અન્ત. ૨૩
 ત્યારિ કુન્તીસુત રૂઝકાપે ચઢ્યો રે, થયો રુધિરમિ જાણ્ય;
 “હવે દુષ્ટ હવડાં હણૂં રે;” એહવી મુશ્કથી બોલ્યો વાણ્ય. ૨૪
 એક ^{૨૫}વજ્રસાર શર ચે હતૂં રે, તે સાધૂં ધનુષિ બાણ;
 ક્રોધ સહિત મૂક્યું સહી રે, ‘જાણે ^{૨૬}હરે કર્ણના પ્રાણ!’ ૨૫
 ત્યારિ શબ્દ પ્રચણ્ડ હવો સહી રે, જાણે ત્રુટી પડ્યું આકાશ!
 સૂર સર્વ ^{૨૭}રહ્યા એમ બિચારિ રે: ‘હવિ કર્ણ પમાડો નાશ!’ ૨૬
 ૨૮સ્તનાન્તર શર ભેદીઓ રે, નિઃસજ્જ હવો ત્યારિ કર્ણ.
 ૨૯રથી તો રથ બિપરિ પડ્યો રે, જાણે નિશ્ચ પામ્યો મરણ! ૨૭
 ૩૦ત્યારિ મદ્રાધિપ એહવું [દેષતાં] તેણે રથ વાલ્યો તતકાલે;
 લેઈ આવ્યો ત્યાંહાં કર્ણનિ રે, પછિ યાંહાં હુતો ^{૩૧}ભૂપાલ. ૨૮

૧૭. રવીતન તે કાપીઓ. ૧૮. લીધો કુર. ૧૯. તાણે. ૨૦. રૂઝ ભેદુ કરણુ: તે આકુલ. ૨૧. સત બાણ સહી મુકસે. ૨૨. આવ્યો. ૨૩. કાપે. સહી; નેત્ર થયાં રાતાં ચોલ. ૨૪. તુજને: મુશ્કથી બોલે બોલ. ૨૫. વજ્રસાર સજ હતુ તે: તે ભીમે ચઢાવુ બાણ. ૨૬. હણા. ૨૭. એહેવુ બોલીઆ: કરણને લીધો નાશ. ૨૮. આકુલવાકુલ થયો સહી: રણ મમે કરણુ. ૨૯. રથ ઉપર તે તો પડો. ૩૦. “સલ એહવુ દેષતાં: રથ ચલાવ્યો તતકાલ.”

ત્યારિ હાહાકાર થૈ રહ્યો રે કૌરવની સેના માંહિ:

“આજ વૈકર્તન^{૩૨} પ્રાજે હવો રે, તો રહી સકિ કાણુ આંહિ?” રહ

ત્યારે ભીમસેન આવ્યો ધરી રે^{૩૩} દલ કૌરવ કેરે સફૂંચ,

ખાણુ ગદા^{૩૪} પ્રાહારિ સહી રે સહુ મારી કીધું બફૂં. ૩૦

ત્યાંહાં મારયા મેગલ મલપતા રે; રથ ભાંજી કીધા ચૂર.

વદતાં બલ વાધ્યું સહી રે, જાણે [વાધ્યું] સાયર-પૂર! ૩૧

અસફૂં તેજી ત્યાંહાં હણ્યા રે, તેહની કહી નિવિ જાઇ વાત.

ઉપર ઊંટ શકટ હણ્યા રે, રણ્ય કીધું [બહુ] ઉતપાત. ૩૨

નાહાસિ દલ દોહો દશ થકી રે, રણુમાં થોડ્યું નિવિ જાય.

ગજ ઉપરિ ગજ નાહાસતા રે, હય ઉપરિ હય ધાય. ૩૩

રથ વાહ્યા ત્યાંહાં નિવિ વલે રે; માહારથી હવા ગતપ્રાણુ.

વલી ભીમ ક્રોધ રિદિ ધરી રે ત્યાંહાં અસફૂં મૂક્યાં^{૩૬} ખાણુ. ૩૪

ઉથલો

અસફૂં મૂક્યાં^{૩૬} ખાણુ રે. તેહની સફૂં નિવિ જાએ લહી.

વિષ્ણુદાસ^{૩૭} કિહિ: પછિ શું થયું રે રણિ, તે કથા બોલું^{૩૮} સહી. ૩૫

૮૦૩

કંકપૂં ૨૩ મું-રાગ દેશાપ

ચોપાઈ

સજ્જે કિહિ: સાંભલ્ય, રાય ! તાહારા પુત્ર^૧ તણા ઉપાય.

રથમૂપતિ ભાગો ચેણી વાર, રણુમાં શું હોઈ તેણી વાર. ૧

૩૧. દુરજ્ઞેધન. ૩૨. કરણ સરથો પ્રાજે થયો...તાંહે. ૩૩. કૌરવ સેના સંગ. ૩૪. કરણ સરવ સેન કીધુ ભંગ. ૩૫. બહુ નર હસ્તી મારી કરી કીધો માહા. ૩૬. મેહેલાં. ૩૭. કેહે કથા: પછે સુ થૈ તે બોલુ સહી. ૩૮. બોલી અ.

કંકપૂં ૨૩મું:—૧. પુત્રનો કહી મહીમાએ. ૨. “પછે કરણ ભાગો ચેણી વાર તાર પછી રણુમાં સુ હવુ નીરધાર.”

દુર્યોધન-મન્ય દુઃખ ન માય રણમાં વાત વિચારે રાયઃ
 “નિત્યે મૂળનિ કિલિતો કર્ણઃ ‘હૂં’ પાણ્ડવને પમાડીશ્વ મરણ. ૨
 સકલ યોદ્ધ શાહાનિ મોકલો ? હૂં પાણ્ડવ મારું એકલો.’
 ચેહ[ના] બલ કીરત્યની ક્ષાત, ડમ્બરપતિ શરપો જાણિ વાત; ૩
 ધરિ પાણે યારિ કાદણ્ડ, ત્યારિ ૪ ભય પામિ બહાણ્ડ.
 ધનુષ વિષે ગત્ય અધિકી હોય, એ આગલે નવિ માંડિ કાય. ૪
 ચેહના શર^૫તણો નિર્દોષ, સાંભળતાં રિપુ પામે શોક,
 તે આ^૬કર્ણની શી ગત્ય થઈ ? કૌરવ માત્રની કીરત ગઈ”. ૫
 એમ ટલવલવા લાગો માહારાજ “એકાં^૭ ન શીધૂં માહારું કાજ.
 કર્ણ સમે નહોં ભૂતલ માંડી, તે મૂર્છા પામ્યો રણમાંહિ. ૬
 ક્યાંહાં ગયા માહારા બ્રાત^૮સુજાણ, ચે રણિ લે પાણ્ડવના પ્રાણ” ?
 એહવિ રથ્ય બિશી^૯ તતપેવ, ચ્યાર બ્રાત રાયના^{૧૦} અવશ્યમેવ ૭
 કરી પ્રણામ નિ ઉભા રહિ;^{૧૧} શૂર વચન રાય આગલિ કિલિ:^{૧૨}
 “સુખ મન્ય પામિ મહીપાલઃ અહો સર્વનો આણું કાલ. ૮
 ૧૩શન આજા આપો એક વાર ? પાણ્ડવ પાંચ મનાવું હારય”.
 દુર્યોધન કેહે: “સેના^{૧૪} સાથ્ય જઈ પાણ્ડવશ્ચ^{૧૫} મારો બાથ. ૯
 ૧૬પાણ્ડવ-ભય અગાધ્ય દ્રહતોય, તેમાં કર્ણખૂડતો જોય.
 તેહની રક્ષા કાજિ સહુ પરવરો; મનમાં ક્રોધ આબ્યન્તર ધરો.^{૧૭}” ૧૦
 (એહવી) રાયતણી આજા શિર ધરી ચ્યાહારે જાણુ રથ્ય બિઠા ફરી.
 લોહમિ કવચ ધરયાં છિ અર્જુન: ‘હવડાં સૈન્ય પમાડું ભર્જી. ૧૧

૩. સુરી નર જાણે તે સાક્ષાત. ૪. ભયંકર થાએ ભમંડ. ૫. સંપતણા. ૬. આજ. ૭. નવ સર. ૮. કેમ પાંમે આંહે. ૯. સુલટ. ૧૦. ને બેવ. ૧૧. આવા. ૧૨. રહા ..કહા. ૧૩. “સેનને આગના આંહે દાખ્યે
 “પાંચ પાંડવની છેક કાએ” ૧૪. સામે મુજકાજ. ૧૫. ને મારો આજ. ૧૬. આ કડી નથી. ૧૭. ધરિ. અ.

૧૮ પાણિ ધનુષ લીધું વિકરાલ; ચાહ્યા ક્રોધ ધરી તતકાલ.

ત્યારિ ૧૯ મહીપત્ય મૂક્ષ આશી ઓચરે: “જાઓ, પાણ્ડવને મારો શરિ.” ૧૨

મનમાં શૂર ધરી ૨૦ ઉદ્દેશ, ચાહ્યા રમરણ કરી દેવેશ.

પાણ્ડવ હણવા કેરી આસ: અનેક સૈન્ય રાક્ષં નિજ પાશ. ૧૩

૨૧ યમ પતંગીઆ પાવકમૂખિ પડિ દેવતાં આવી વક્ષે.

આવ્યા રણિ ૨૨ મનમાં ધરી માન. ચારેનાં કહૂં હવે અભિધાન: ૧૪

૨૩ શ્રુતવાચક દુર્ધર માહાબલી, વિવસુ વિકટ ન સહિ કેા કલી.

૨૪ વલી ક્રોધને સમ બલવન્ત, ભડતાં ચેહનો નાવિ અન્ત. ૧૫

૨૫ પાંચસેહે આગલ્ય કરી આવ્યા રણ્ય માંહાં ક્રોધ જ ધરી,

૨૬ સાઠય નિ ગજ પરચાસ, પ્ર[થમ] આવતાં ક્રોધા નાશ. ૧૬

પછિ ૨૭ વિવસુ રણિ ૨૮ અલગો થાય. ૨૯ પાણ્ડવની સેનામાં જાય.

૨૯ તેણે ભલ્લપ્રોહ એક કરમાં ગ્રહી. હણ્યું સૈન્ય પાણ્ડવનું સહી. ૧૭

ત્યારિ ભીમિ મૂકી એકજ કાલ, રણમાં ૨૯ તેહનો આણ્યો કાલ.

કુણ્ડલ ૩૦ મુગટ સહિત શિરત્યાંહિ શોભિ પડીઆં અબ્યની માંહિ. ૧૮

૩૧ તેહનિ હણ્યો જાણી સહુ ભ્રાત કરિ ભીમનિ માહા ઉપધાત.

અસહ્યું ભલ્લ ગ્રહી કરમાંહિ વીટચોરે ભીમ રહી રણમાંહિ. ૧૯

પછિ ભીમ ચરણ તણા બહુ પ્રાહારિ, ભગ્ન કરચા ત્યાંહાં રાજકુમાર.

૩૪ વાતભગ્ન દ્રુમ ચેહવા હોય, તેહવા ત્યાંહાં દોસિ ૩૫ સોય ૨૦

૧૮. આર...લીલાં. ૧૯. દૂરજોધન આસીસ ઓચરે” તમે...પરે. ૨૦.

ધર આવેસ. ૨૧. જેમ પનંગ દીપક મુખ ભક્ષ, ૨૨. રણમાં ધરી બહુ

માંમ તે ચાર જનના કહુ સુર નાંમ. ૨૩. “સુત વાચક દુરધર માબલી

એ ચાર ભ્રાત રણ ચાલા વલી,” ૨૪. આ લીટી નથી. ૨૫. વીવીછલ

અગલો. ૨૬. રણમાં અ. ૨૭. પાંડવ સેના માંહે તે જાએ. ૨૮. “તેણે ગદા

એક હાથે ધરી ચાલો ક્રોધ રહેમાંહા કરી.” ૨૯. આંણો ચારેનો કાલ

૩૦. કવચ રહાં છે તાંહે. ૩૧. “તેણે જાણો હણો સહી પ્રાત કરો ભીમ

મહા ઊતપાત.” ૩૨. વેધો. ૩૩. ભંગ. ૩૪. વાગથી દ્રુમ જંમ ઊડી જાએ.

૩૫. છે કાએ.

૩૭પછિ [વિકટ] તેસમ ઉભે કુમાર, તેણે ભીમને કીધો પ્રાહાર.

મારિ ભલ્લ રદિમાં બહુ; સેનાપતિ ત્યાંહાં જુમ્^{૩૬}મહુ. ૨૧

પછિ ભીમિ ક્રોધ ધરી મનમાંહિ, તહારા સુત સહુ મારયા ત્યાંહિ.

(ત્યારિ) હાહાકાર હવો તેણે સમિ, રુધિર પીવાનિ યોગ્યની ભમિ. ૨૨

અપર પુત્ર તાહારા ચે વહી, નાહાઠા સહુ તે એકઠા મ્યલી.

ભીમસેનનું દેષાં તન રહ્યા શૂર તેહનાં કમ્પ મન. ૨૩

પછિ [જૂંજ] પાડતા નાહાસિ(બહુ)યોદ્ધ. ત્યારિ કર્ણનિ હુયિ^{૩૮}પ્રતિબોધ.

સાવધાન^{૩૯}પછિ હોએ જાણી મદ્રાધિપશ્ચં બોલ્યો વાણી: ૨૪

“અરિ સૂત! ૪૦હવિ અધક્ષણમાંહિ રથ આપણો હાકે ત્યાંહિ.

હણ્યું સૈન્ય દોસિ છિ ઘણું, રણમાં તાં નવિ જામ ગણું. ૨૫

રક્ષે રાયનિ ચે હોઈ ધાત ! કુશલ તણી^{૪૧}કાહો મુલ્લે કા વાત.”

ત્યારિ શલ્ય કિલિ: “દુર્યોધન તણા વહતા બ્રાત પડ્યા અતિઘણા. ૨૬

હજી લગી દુર્યોધનરાય; રણમાં કુશલી છિ તેહની કાય.

તે માટિ, વૈકર્તન ! ૪૨સુણો, થાએ વિલમ્બ આપણે ૪૩ઘણો. ૨૭

જો એ આજ રણ્ય પાણડવ મરિ, તો નિત્રે રાજ્ય^{૪૪}સયોધન કરે.”

એહવું કહી રથ ખેડ્યો ત્યાંહિ, ૪૫વૈકર્તન આવ્યો રણમાંહિ. ૨૮

ભીમ આવતો દોઠો યમ્મ, સન્મુખ ચે રથ લાવ્યો ત્યમ્મ.

સાહમસાહમા માહારથી મલ્યા, બલે કા નવિ જામ કલ્યા. ૨૯

માંડયું યુદ્ધ અપરિમિત સહી; મારિ બાણ^{૪૬}પરરપરિ રહી.

કર્ણે બાણ [મૂકયું] એક કાલ, ૪૭વિરથ ભીમ કીધો તતકાલ. ૩૦

પછિ હશી^{૪૮}વચન મુક્ત બોલો ત્યાંહિ: “ભલિ કર્ણ ! તું આવ્યો આંહિ”

એહવું કહી કર ઝાલી ગદા રથ કર્ણનો ભાંચો તદા. ૩૧

૩૬. પછે વીકની સંમ. ૩૭. જમ અ. ૩૮. હવિ (?) અ. ૩૯. હવો કરણ જાણ. ૪૦. સલ. ૪૧. મુજને કેહે વાત. ૪૨. વીકતતન. ૪૩. આપણને. ૪૪. દુર્યોધન. ૪૫. વીકતતન કંપો. ૪૬. અન્યોઅન. ૪૭. વીકાલ. ૪૮. ભીમ બોલો.

પછિ સૈન્ય^{૪૯} હણ્યું તે ધણું, ગણી માન કહું તે તણું:
સાતસેહિ મોટા માતજી હણી રણમાં પછિ પાડ્યો ભજી. ૩૨

વલી સુખલપુત્ર^{૫૦} નાના પગ્યાસ, તે સહુ પણ ભીમે કીધા નાશ;
વલી એક શત^{૫૧} રથ અલગા ગણ્યા, ગદાપ્રહારિ ભીમે હણ્યા. ૩૩

પરતેથા દ્વિગુણુ ગણ્યા અસવાર; પદાતિનો નવિ લાભિ પાર.

પ૩ ત્યાંહાં રથી પ૩ પાંચશે આવ્યા સજીંચ,

લોહમે કવચ ધરયાં ચેહણે અજીંચ. ૩૪

અસક્ષિત તેણે મૂક્યાં બાણુ ભીમસેનના હણવા પ્રાણ;

પ૪ તોહે પણ પ૪ ભીમિ કરયા વિરૂપ,

પ૫ ગદાપ્રહાર કેા પ૬ ન સકે સહી ભૂપ. ૩૫

વલી સુખલપુત્ર મન્ય આણી રોસ મારયા ચોક્ક^{૫૭} સહસ્ર એકવીસ,

ચેહનિ હાથે ગદા તોમર ને પાશ, રહ્યા ભીમનિ કરવા નાશ. ૩૬

કેા ગજ રથ હય જીપરિ ચઢયા; આવી ભીમસેનશું ભડયા.

પ૬ તોહે પડયા ગદાનિ ધાય. રણમાં કેાણે થોબ્યું નવિ જાય. ૩૭

૬૦ હવિ કર્ણુ ગયો રથ્ય બિશી ત્યાંહિ, રાય યુધિષ્ઠર હુતા યાંહિ;

૬૧ બાણવૃષ્ટિ ત્યાંહાં કીધી રહી. તે વાર્તા ભીમિ રણ્ય લહી. ૩૮

રથ-આરૂઢ થઈ અવશમેવ, ધાયો કર્ણુ પ્રતિ^{૬૨} રતતપેવ:

“કરે યુદ્ધ મુજ સામે રહી; રાય કનિ શું આવ્યો^{૬૩} અહીં?” ૩૯

એહવું કહી^{૬૪} પરસ્પરિ^{૬૫} સહી મારિ બાણુ અનોઅન્ય રહી.

૬૬ યમ સાયર મનમાં ધીરય ધરો ગર્જિ^{૬૭} વારિ અમેધિ કરી, ૪૦

૪૯. માર. ૫૦. નાગજપાસ. ૫૧. ગજરથ. ૫૨. તેણે દુગણા અસ્વાર, ખાલા તણો. ૫૩. પછે. ૫૪. તેહને. ૫૫. વીરથ. ૫૬. નાં પમે ભમરથ. ૫૭. એકસોને વીસ. ૫૮. ભીમને સનતુજ ભડા. ૫૯. તેહ પણ. ૬૦. આ લીટી નથી. ૬૧. ફરી વાણી કીધી. ૬૨. જાણી. ૬૩. વહી. ૬૪. પેરે પેરે. ૬૫. સહી...રહી. ૬૬. જમ સાએરમાથી રજ ધરી. ૬૭. વીર અપરમીત કરી.

૬૮૫મ ઉભે નદી મન્ય આણી ગર્વ, જલિ કરી તટ વ્યાપિ સર્વ,
ત્યમ કર્ણ ને ભીમ જ ભડે. પાણ્ડવ-કૌરવ-સેના પડે. ૪૧

ત્યારિ દુર્યોધનના યે માહારથી, નામ કહું તેહનાં હું કથી:
સુખલપુત્ર કૃતવર્મા જણિ અશ્વત્થામા^{૬૮૬}કૃપ પરિમાણુ, ૪૨

૭૦એહ પ્રમુખ યેયે બલવન્ત, તે રણમાં આવ્યા ગુણવન્ત.
ત્યારિ પાણ્ડવના યેયે માહારથી, તેહના રથ લાવ્યા સારથિ. ૪૩

એમ પરસ્પરિ માંડ્યો સહ્યામ, લેતા વીર અનોઅન્ય નામ.
અશ્વે અશ્વ, ગણિ ગજ સોય, રથી માહારથી^{૭૧}ભડતા જોય. ૪૪

બાણવૃષ્ટિ જિભા ત્યાંહાં કરિ; અતિ સૂરાતન મનમાં ધરિ,
૭૨પ્રાપ્ત સાંગ્ય^{૭૩}મહૂર ભીંડીમાલ વાગિ, ભૂમિ પડે મહીપાલ. ૪૫

ગદા^{૭૪}ભલ્લ ફરશી તરુઆરિ ભડિ વીર, તેહનો ન લહું પાર.
બાણવૃષ્ટિ છાલ્યો આકાશ, પડે વીર તે પામે નાશ. ૪૬

રુધિર તણી ત્યાંહાં સરિતા વહિ; પડે યોધ યે રણમાં રહિ.
માંસ તણો કદમ ત્યાંહાં બહુ, ^{૭૫}કરતા વીર અનોઅન્ય સહુ. ૪૭

૭૬વાયસ ગૃધ્રવ હક્ષો અતિધણું કરિ ભક્ષ^{૭૭}આમિષ જ તણું.
૭૮અદ્રષ્ટપૂર્વક એ સહ્યામ તારકામય યેહનું જિ નામ. ૪૮

એહવિ દિનકર (શિર) આવ્યા અવશ્યમેવ,

ત્યારિ ક્ષણ એક યુદ્ધ તજ્યું તતપેવ.

૭૯સન્ધ્યાકાલ મધ્યનો લહી તજ્યો! સહ્યામ પરસ્પરિ રહી. ૪૯

૬૮. “જંમ મેઘ વરસે. આણી ગરવ, જયમે પ્રથવી થાયે સરવ;
તે રીતે ભીમ ભડે.” ૬૯. કૃપાચારજ પ્રમાણુ. ૭૦. કૌરવના જે વીર બલવન્ત.
૭૧. ભડે સહુ કોએ. ૭૨. ફરસી. ૭૩. મહગલ. ૭૪. “ગદાઅહ આવે
નીરધાર, પડે વીર મન પાંખીને ત્રાસ” ૭૫. મરતા ૭૬. પક્ષી વાયેજ
હરના સહુ ધણુ. ૭૭. તે મનુરાજ તણું. ૭૮. “અદ્રષ્ટ કરંણુ હવો, ભારેષંમ
જેહનું.” ૭૯. આ લીટી નથી.

ત્યાર પછિ રણિ શી ગત્ય થાય, સજ્જે કિહિ: સાંભલ્ય, રે રાય !
હવિ કદ્દં યુધ સંસમક તણું અર્જુન સાથિ વદિ ગે ધણું.

૫૦
૮૫૩

કડવું ૨૪ મું—રાગ કેદાર ગાડી

સજ્જે કિહિ: સાંભલ્ય, શુભમતિ ! વદિ કર્ણ [ત્યાંહાં] સેનાપતિ.
સંસમક સાથે અર્જુન કરિ યુદ્ધ સ્થિર રાષી મન.

૧ત્યાંહાં ગાજ્જવ કરા નિર્ધોષ સુણી રરણમાં વીર ધરિ શોક.

૩ત્યાંહાં પાર્થે રણ્ય ઊભા રહી સંસમક શેષ કરચા સહી. ૨

એહવે સુશર્મા આવી મલ્યો, ૩જે યુદ્ધિ નવિ જનએ કલ્યો,
તેણે બાણવૃષ્ટિ કીધી ત્યાંહિ, અર્જુનને ઢાંકયો પરણ માંહિ. ૩

ત્યારિ પાર્થ હવે બ્યાકુલ-કાય; ૬પૂઠે-થા સંસમક ધાય.

ત્યારિ પ્રકટ થયો પારથ ત્યમ, જાણે મેઘથી આદિત્ય વચ્ચમ, ૪

વલી નવિ બાણે ૭ રાયે સહી, માસ્યો અર્જુનને ઊભાં રહી.

વલી ત્રણ્ય બાણુ માહાકૂર ધરી માસ્યા યદુનન્દનને વત્ને કરી. ૫

એકલક્ષ ગ્રહી હસ્તિ પ્રોદ છેદી ધ્વજન કરચો દિગમૂલ.

ત્યાંહાં ૧૦ ગયો હરિવર ક્રોધિ ધરી,

ત્યાંહાં નાહાઠા ચોક્ક સહુ ૧૧આકુણી. ૬

ત્યારિ સુશર્મા ૧૨ હાકે રહ્યો આવી કુણુ મહિત ૧૩ રથ ગ્રહ્યો.

ત્યારિ શંખનાદ કીધો નાય, સંસમકનો નાહાઠો ૧૪સાથ્ય. ૭

સર્પાસ્ત્ર મૂકી કીધો રોધ, અર્જુને બાધ્યા ૧૫સાહ્યા ચોધ.

થયું સુશર્માનિ રણિ જાણ: તેણે મૂક્યું ગરુડ તણું બાણ, ૮

કડવું ૨૪ મું:—૧. બહુ વાળાં ગાંજવના. ૨. વીર પમાડો સોષ.

૩. "અરજુન સાંહામે ઊભો રહી. સંસપ્રતપ તાંહાં આવો સહી." ૪.

તે તો બલે વવ. ૫. દલ. ૬. સંસપ્રતપની પુઠે. ૭. બાણ મુક્યાં. ૮.

મારાં ફરી, મારા જોધને કોધે ભરી. ૯. સ્થાન હસ્તી. ૧૦. ગાજો હરીવંસ.

૧૧. આબ્યા ફરી. ૧૨. કેડે. ૧૩. અરજુનને. ૧૪. લેધ સાથ. ૧૫. સરવ.

ત્યારિ મર્પ સહુ નાહાશી ગયા, પનથી ચોદ સહુ નિર્ભે થયા. ૯
 પછિ માંહાં હુતા ત્યાંહાંથા સહુ^{૧૬} જઈ રણિ વીટયો અર્જુન બહુ.
 ત્યારિ સુશર્મા કાપિ ચઢ્યો; રથ સાથે અર્જુનનિ^{૧૭} અડ્યો.
 ૧૮ એક ત્રણ બાણુ ગ્રહી વિકરાલ મારચાં પાર્યંતે જઈ તતકાલ. ૧૭
 તે અર્જુન ન સક્યો છેદી, પડ્યો રથ ઊપરિ હ્રદયાભેદી.
 ત્યારિ હણ્યો પાર્યંતમાં જાણી^{૧૯} સહુ ગજ્યાં વીર આનન્દ આણી. ૧૯
 ૨૦ વાજિત્રના હોએ નિર્ધોષ, સહુ વલ્યા તજ મન્યથી શોક.
 વાગાં જયકારી ત્યાંહાં નીસાણુ: 'કાર^{૨૧} રાયનિ કરો જઈ જાણુ.' ૧૨
 વાગા શંખતણા બહુનાદ; કરિ પરસ્પરિ^{૨૨} રહી રણ્ય સાદ.
 એહવે^{૨૩} જાગ્યો પારથ બલ ધારી; ત્યાંહાં આવી તવ સેના મારી. ૧૩
 મૂકયું ઇન્દ્રાસ્ત્ર આણી ક્રોધ, તેણે અસર્જીત મારચા ચોધ:
 ૨૪ સંસમક નાક્ષિ નિર્દલી, પછિ ભાગો^{૨૫} શિવશર્મા વલી. ૧૪
 રથ ભાંજ્યા, ગજ ક્રીધા નાશ, કાર^{૨૬} ન રહિ અર્જુનને પાશ.
 યે રણમાં આવી તેહ પડિ; નવિ અર્જુન^{૨૭} સાહમો કા વઢિ. ૧૫
 ૨૮ ત્યાંહાં દશોદશ સેના નાહસિ; ન જુએ પાછું^{૨૯} મનમાં ત્રાસિ.
 એમ સંસમક ક્રીધું ભડું-ત્યાંહાં કૃણુ રહ્યા જુએ સદ્ગ્રામ. ૧૬
 ૩૦ રથ અયુત હણ્યા, ગજ શતત્રીસ. અસવાર પડ્યા^{૩૧} રણિ શતવીશ.
 ત્યાંહાં પદાત્ય યે હુતા પાશ^{૩૨} પચ્ચીસ સહસ્ર પામ્યા નાશ. ૧૭
 રણે હણુતાં દલ શેષ રહ્યું, તેણે દુર્યોધનને આવી કહ્યું:
 "સ્વામી ! પાર્થિ ક્રીધું કલ્પાન્ત; સંસમકનો આણ્યો અન્ત. ૧૮
 દલ ઊપરિ દલ નાહસિ શહી." એહવી સેવકે વાણી કહી.
 "હોએ ગાઝીવ કરા ઘોષ; તેણે ત્રાસ^{૩૪} ધરિ મન્ય ત્રેલોક્ય". ૧૯

૧૬. જે વીર અર્જુનને નમતા બહુ. ૧૭. સુ ભડો. ૧૮. એક માત્ર
 ૧૯. સરવ વીર પરપરા રહે આણી. ૨૦. વજાસ્રનો વાજો. ૨૧. કહે. ૨૨.
 સહુસાદ. ૨૩. ગાજો. ૨૪. સુભટ સહુને નાષાં દલી દલી. ૨૫. સુઠહમાં રહ
 ના આવે. ૨૭. સાથે. ૨૮. દોહોદસ સેનાનો થયો નાસ. ૨૯. પામા
 ત્રાસ. ૩૦. રથ ભાગા હણા ગજ. ત્રીસ. ૩૧. રણમાં પંચવીસ. ૩૨. તે
 સરવેને ક્રીધા નાસ. ૩૩. જઈ. ૩૪. છે ત્રે

૩૫ ત્યારિ રાય કહિ: “સામ્રત થાઉ. સહુ શીઘ્ર મલી સાહમા જાઉ.”
 ત્યારિ કૃતવર્મા નિ કર્ણ વલી^{૩૬} ૩૫ અશ્વત્થામા સર્જિય મલી. ૨૦
 વલી ઉલૂક ને સૌખલરાય, શીશ નામી સહુ તમર થાય.
 “રથ ગજિ^{૩૭} ધનવત રણુમાંહિ જાણું, હવિ પાર્થ આવ્યો આંહિ!” ૨૧
 એહવું કહીનિ મૂક્યાં જાણુ ધણાં, ત્યારિ નાહાઠાં દલ પાણડવ તણાં.
 વલી યુધ અપરમિત થાય; સજ્જે કહી: ૩૮ તે સાંભલ્ય, રાય! ૨૨
 ૮૭૫

કડવું ૨૫ મૂં-રાગ કલ્યાણ^૧

સજ્જે વાણી બોલીઆ; તૂં સાંભલ્ય રે ધૃતરાષ્ટ્ર સુગણ!
 રાય દુર્યોધન રણ વિષિ આવીને રે એહવી બોલ્યો વાણ્ય: સજ્જે. ૧
 “ધર્મ રહિ ક્ષત્રિ તણો, એહવું જાણી રે^૨ વડ્યો આંહિ.
 નિશ્ચિ જય તહો પામશે; હું જાણું છું રે મનમાંહિ. સજ્જે. ૨
 પાણડવનિ રણ્ય મારશે તહો, કરશે રાજ્ય અવશમેવ.
 અથવા રણ્ય પડશે તહો તો સ્વર્ગી રે થાશે તતષેવ. સજ્જે. ૩
 દેવ તણી દેવાર્જુના તે આવી રે વરશિ સાર.
 પછિ નાનાવિધિ કીડા સહોરે તેશું કરશે રે ત્યાંહાં નિરધાર સજ્જે. ૪
 એહવા સ્વર્ગ તણા સુખ સાધવા રણિ મારે રે કુન્તાજન.
 “તમ પૂઠે હું આવીશ સહી;” ઇમ કિહિ છિ રે દુર્યોધન વાત. સજ્જે. ૫
 ત્યારિ કર્ણ^૪ પ્રમુષ યે માહારથી, તેણે રણુમાં કીધો સર્દાર;
 પાડ્યું દલ પાણડવ તણું, તેહનો^૫ જોતા રે નવિ લાલિ વાર. સજ્જે. ૬
 ત્યારિ ગાજ્જીવધર આવ્યો ધર્શી, તેણે મૂક્યાં રે જાણુ અનન્ત.
 કૌરવની સેના હણી, તેનો નાવિ રે કાંઈ ગણુતાં અન્ત સજ્જે. ૭

૩૫. દુર્યોધન કહે સહુ સાંપ્રદ થાસો તમે સરવ મલીને જુઓ.”

૩૬. કૃતવર્મા. ૩૭. સાંપ્રદ. ૩૮. અસ્વ. ૩૯. સાંભલીએ.

કડવું ૨૫ મૂં:—૧. વેરાડી. ૨. “વડ્યો” નથી. ૩. તારપુઠે અમે.
 આવીસુ. ૪. દૂરમુષ સારથી, તેણે કીધો રણસંધાર. ૫. નાં જાણું પાર.

એહવિ ભીમ પ્રિયે પડ્યો ત્યારિ હરક્ષો રે પારથ વીર;
 “કુશલ વાત સહુની કહે, ડમાહારા ભાઈ રે વૃકોદર વીર !” સઝજે. ૮
 ત્યારિ ભીમ કહે: “કર્ણે રહી માહા કીધો રે રણમાં ઉતપાત;
 રાયપમાડ્યા મૂર્છા; બહુ સેનનો રે કીધો ધાત.” સઝજે. ૯
 પછિ પારથ કહે: “દર્શન કરે એક વાર જ રે ધર્મકુમાર
 “ત્યારિ પૂઠે રણમાં રહી બહુ સૈન્યનો રે વાલૂં સદ્ધાર.” સઝજે. ૧૦
 શિબિર વિષે આવ્યા સહી રથ પેડી દીનદયાલ.
 આલિજ્ઞન દીધું સહી આદરશું રે બીઠી મહીપાલ. સઝજે. ૧૧
 જાણ્યું-કર્ણ હણીને આવીઆ; બહુ દીધું રે માન-સન્માન.
 રુધિરે અર્જુ લેપન હવાં, એહવા દીઠા રે અર્જુન-ભગવાન. સઝજે. ૧૨
 “તમ વિન કર્ણ મરે નહીં; માહા મોટું રે કીધું કામ.
 જય હોએ રણે આપણે, હું પામ્યો રે મનમાં અભિરામ. સઝજે. ૧૩
 સકલ^{૧૦} અસ્ત્રવિદ્યા તણું ચે લેહેતો રે જ્ઞાન-વિવેક.
 દુર્યોધનના^{૧૧} લિત વિષિ મૂક્ષ થાતો રે પોતે એક. સઝજે. ૧૪
 ૧૨ સર્વ લોક સુરનર વિષિ નહીં એહવો રે કો માહાબલવન્ત,
 ૧૩ રામિ કર મસ્તકય ધરી બહુ કીધો રે માહા ગુણવન્ત. સઝજે. ૧૫
 પાવક શરણે પ્રજવલે^{૧૪} તેજસ્વી રે જાણિ અર્ક અપાર.
 વાયુ થકી ગત્ય અતિ ઘણી, સુણ્ય પારથ^{૧૫} રે ! સારોદ્ધાર. સઝજે. ૧૬
 દુર્યોધન શરણે^{૧૬} સહી નિધિ શરણે રે ગંભીર સુજાણ,
 ૧૭ વજ્રસાર સરખૂં નવિ ભેદે રે ચેહનિ એકા બાણ. સઝજે. ૧૭

૬. મારાં. ૭. માણુ ભડ વૃકોદર ધીર. ૮. મુરછા થઇ થઇ, સહુ
 સેના કીધી નીપાત. ૯. “પાપ માટે પ્રથવી તણુ, ભારથનો. ઊતરે ભાર.”
 ૧૦. કલા વિદ્યા તણું જે જાણે સરવે જ્ઞાન ૧૧. “ન હેત કારણે કરણ ધરતો
 અણીમાન. ૧૨. “વીદા પામો હરીકને: એ જાણો કરસરાંમની પાસ.” ૧૩.
 “તે માટે બલવંત છે: તમે જાણો રે અવિનાસ.” ૧૪. જાણે બિમા અરક.
 ૧૫. તુ નીરધાર. ૧૬. કો નહી રે: કો ગુણ ગંભીર. ૧૭. “તે બલ કરી
 અરજુનજી, કેમ વેધારે બાણ.”

ચોધ સર્વ રણ્ય દેષતાં મુજ ઊપરિ રે ધાઓ અવશ્યમેવ.
 જ્વળા છેદી રથ ચૂણું કરચો, ૧૮ મારચો સારથિ રે વેગે તતપેવ. સન્જો. ૧૮
 શર ભેઘાં ૧૯ વપુ માહરે કરચો આકુલ રે વ્યાકુલ દેહ.
 કઠિણ વાયક મૂજનિ કહ્યાં સહુ ૨૦ સુણતાં રે કહુ તુલે તેહ. સન્જો. ૧૯
 ભીમ ન હત તો માહારી શી થાતી રે ગત્ય ઉદાર ?
 ૨૧ તે કહો કચમ મારચો સહી રણમધ્યે રે સૂતકુમાર ?” સન્જો. ૨૦
 ૮૬૫

કડવું ૨૬ મું-રાગ કેદારો

સન્જિજ કિલિઃ સાંભલ્ય, રાય ! તાહારા પુત્રનો મહિમાય.
 યમ થાય દારુણ યુદ્ધ તે રણ વિષિ રે.
 વલી ધર્મ કહેઃ “પારથ ! સુણો; કર્ણ તણો મહિમા ધણો;
 સોહામણો દીસે રણિ, જાણે કેશરી રે !
હાલ-કેશરી સરપો માહાસુભદ્ર, સહુ યુદ્ધ તણી ગત્ય જાણિ.
 તે આજ કળણ સહિત અર્જુન વિન તેહનો અન્ત કેણુ આણિ ? ૩
 ભીષમ ક્રોધ વદયા એ આદિ, તેણે હૂં ઊગારચા.
 પણ કર્ણિ નિશઠ્ઠ થઈનિ, મૂજને રણમાં મારચો. ૪
 આત બલ સહિત રદ શર ભેઘાં; વ્યથા ધણી મૂલે થાય.
 તે પાપી મારચો તિ, અર્જુન ! મૂજ મન્ય હરિષ ન માય. ૫
 શ્રીભગવન્તની ક્રિપાથી, પારથ ! હૂં ઊઠ્યો તતપેવ.
 ધણી ક્રિપા કાધી ભગવન્તિ; યશ આપ્યો અવશ્યમેવ. ૬
 ચૌદ વરસ વનમાંહિ વસતાં આનન્દિ દિન જાય.
 એક દુઃખ મોટું હતું યે કર્ણ નહીં જતાય. ૭
 સૂતાં બિઠાં રવણી દિવસે નિત્યકર્મ આચરતાં,
 જ્ઞાન દાન દેવાર્ચન કરતાં ધ્યાન હરિનું ધરતાં, ૮

૧૮. રણ્ય માહે તત.° ૧૯. બહુ માર મારો. ૨૦. સુણતાં તેહ. ૨૧. એહવો તમે અરજુનજી: કચમ મારો રે.

‘વલી યે યે કાર્ય કરે હું ત્યારિ ત્યાંહાં દેખું કર્ણ.’

જલું થયું શ્રીકૃષ્ણ-પ્રતાપે પાપી પાંખ્યો મરણ. ૯

થરું અર્જુ કૌરવનું કરતો દર્યોધન-હિતકારો.

કિહિ, રે અર્જુન ! તેહ કર્ણનિ ત્યિ કિમ નાક્ષો મારી ? ૧૦

સભા મખ્ય આણી પખ્યાલી કેશ મહીનિ ચારિ,

સકલ રાય સુણતાં તે પાપી એહવું બોલ્યા ત્યારિ: ૧૧

‘ત્યજ, કૃષ્ણા ! કુન્તાના સુતનિ, યે દુર્બલ થયા દીન.

આજ સ્થકી તું નિશ્ચે માને: યશ થાશે એહનો હીન.’ ૧૨

એહવાં વચન સભામાં બોલ્યો; મનમાં નાણી લાજ.

નિજ પાપી લીધો રણ્ય પડોડિ; સારયાં હવિ [અહા] કાજ. ૧૩

એ આવ્યો રણમાં ચારિ વઢવા લેતો તાહારે નામ:

‘કા મુજને અર્જુન દેપાડો, આપું તેહેને ગ્રામ;’ ૧૪

દર્યોધનનિ પ્રાણ થકી યે અધીકા સુત કુમાર,

એહના બલ માટિ આપણશું વીર કરચું નીરધાર, ૧૫

તે કયમ કર્ણ પડ્યો રણ મખ્યે અર્જુન તાહારે બાંણિ ?

સાંબલતાં આનન્દ ઉપજે; શન બોલે મૂક્ષ વાંણિ ? ” ૧૬

ત્યારિ પાર્ય કહે: “ સુણ્ય, રાજા ! રણમાંની યે વાત,

કર્ણ તજી સંસમક સાથે જઈ વઢ્યો અહુ બ્રાત. ૧૭

સબલ યુદ્ધ કરચું તે સાથે મૂક્ષ કહ્યું નવિ જાય,

સહસ્ર લક્ષ અપર્મીત દલ મિ રહી મારચું, રાય ! ૧૮

ત્યમ સંસમક કરી સેના મિ રહી રણ પાડી;

ચઢ્યો મેઘ આકાશ વીણિ યમ નાણિ પવન ઉડાડી. ૧૯

ત્યાંહાં સ્થકી તવ દર્શન કરવા હેલાં આવ્યો આજ,

તે માટિ કાંઈ શીઘ્ર થઈ વલી આગા છો, માહારાજ ! ” ૨૦

૧ કડવા ૨૬ માથી નકામું લંબાણ થાય તે દૂર કરવા પાઠાંતરે જતાં કરી સં. ૧૬૯૬ની પ્રામાણિક પ્રતને આધારે આખર સૂધીનું સમ્પાદન કરવામાં આવ્યું છે.

સંપાદક

ત્યારિ રાય યુધિષ્ઠિર એણી પિરિ બોલ્યા મહાક્રોધ મન્ય આંણી:

“ કર્ણ આગલિ ભય પાંખી નાહાઠો મનમાં નીશિ જાંણી. ૨૧

ચૌદ વરસ યારિ વનમાં વશીઆ તહીની આશા તાહારી:

‘ એક અર્જુન કૌરવ સધલાનિ હેલાં નાપિશિ મારી. ’ ૨૨

યમ બ્યાંન સકલ પ્રથ્વીમાં વાવી કરિ મેઘની આસ,

વૃષ્ટી સમિ અર્જુન વૃંદા, કૃષી હવાં સહુ નીરાસ, ૨૩

તે ગત્ય સર્વ થઇ આહા માહારિ; દેવ કરે તે સાચું.

યાંહાં લગી કર્ણ રહ્યો રણિ જીવે ત્યાંહાં લગિ કારણ કાચું. ૨૪

અરે દુષ્ટ ! તું જન્મ્યો યારિ વાંણી હવી આકાશ:

‘ સુર સાથિ સચીપત્ય જીતી પાણ્ડવ કરશિ નાશ. ૨૫

બાણાવલી બીજો એ શરણો નહી કા અવ્યતી માંહિ. ’

જન્મસમિ આકાશ રહી સુર એહવું બોલ્યા ત્યાંહિ. ૨૬

‘ ક્ષમાવન્ત જાંણિ પ્રથ્વી શરણો, ઘેર્ય વીધિ જાંણે મેર,

ચન્દ્ર સૂર્ય તારામણ્ડલ યે દે પાપલિ ફેર. ૨૭

કાન્તી અત્રી તણા સુત શરણો, ગત્ય પવનના શરણો,

સુભટ-હાથથી આયુધ પડશે સ્વરૂપ એહવું નીરણી. ૨૮

તેજે અર્વ સમો, ધનપક્ષે કૂવેર શરણો ભાસિ,

શૌર્યે શક સમો સ્થિર અંશે વિજય રહ્યા જાંણિ પાસિ. ૨૯

અહો કુન્તાસુત ! કિહવો તાહારો બલ અમોઘ અપાર !

જાંણિ અદિતિનાં ઉદર વીધે રે આદ્ય વિજય-અવતાર ! ૩૦

સ્વપક્ષનો પ્રતિપાલક થાશે રિપુકુલ-પ્રાત-વિનાશી,

સદા નિરન્તર સૂત થઇ રથ ગિહિશિ શ્રીઅવિનાશી. ૩૧

પાણ્ડુરાયના કુલનો અહુકુર પ્રગટ થયો એ આજ;

એહને મુક્ષ રાણી નારાયણ સધલાં કરશિ કાજ. ’ ૩૨

ત્યારિ ગયા દેવ સ્વસ્થાનકચ (જોતાં) કહીને એહવી વાત:

‘ આજ તે વચન થયાં શ્રવ મિથ્યા શો ઘટિ ઉત્પાત ? ’ ૩૩

એહવાં વાયક સાંભલતાં મુનિજન હર્ષા હૈડા માંહે;

કુશુમ પૂષ્પ અક્ષત લેઈ તાહારી પૂજા કીધી ત્યાંહિ. ૩૪

ત્વષ્ટા-કૃત રચન્દન એ તાહારે, જ્વળ વીણિ હનૂમન્ત.	
અનેક અસ્ત્રના એક પડે પણ રથનો નાવિ અન્ત.	૩૫
અનિ તૂણી દત્ત-વરુણ બિ ભાથા પૂરણ-ખાંણ,	
અગ્નિદત્ત ગાણ્ડીવ ધનૂષ તે સમ તાલ પ્રમાણ.	૩૬
પકે વિચિત્ર સુરિ મ્યલી આપ્યું હેમરચિત-ભાસિ.	
હસ્ત વીણિ ધરતાં રણ મધિ વિપક્ષ સધલા નાહાસિ.	૩૭
રથ હાકિ શ્રીયુદ્ધનન્દનજી ત્રિભોવન કેરો રાય,	
તે કાં કર્ણ આગલિથી નાહાઠો વ્યાકુલ થૈનિ કાય ?	૩૮
જો થોભત તો કળણ હણત એ કર્ણ માહાબલધારી,	
પણ કાયર થઈ રથ સાથે નાહાઠો પૂછ્યા વીન અતિચારી.	૩૯
ધીકુ રથ ધીકુ બલ ધીકુ યશ તાહારો ધીકુ કરચ ઝાલ્યું આપ,	
યે ક્ષણમાત્ર વૈકર્તન આગલિ સકયો ન રાખો આપ.	૪૦
આપ્ય હવિ, ગાજજીવ ધનૂષ કેા સુભટ ધરિ યે પાંણ્ય.	
માહાક્રોધ ધરી પાર્થશ્વ મહીપત્ય બોલ્યા વાંણ્ય.	૪૧

ઉચ્ચે

મહીપત્ય બોલ્યા વાંણ્ય રે ત્યારિ અર્જુન દૂષ મનમાં ધરિ;	
વિષ્ણુદાસ કેહિ: તે સાંભલીને વલતો પારથ શ્વં ઉચ્ચરિ.	૪૨
	૯૩૭

કડવું ૨૭ મું-રાગ સામશ્રી

સજ્જો બોલ્યા: સાંભલ્ય રાય જી,	
અર્જુન કેરો કહ્ન ઉપાય જી.	૧
મહીપતિ કેરાં વાયક ચેહ જી	
રહી સાંભલવા લાગો તેહ જી.	૨
હાલ-તે સાંભલ્યતાં સહી મન્ય ચઢ્યો કોપિ વીર,	
રક્તનેત્ર થયાં તદા ધ્રુજવા લાગૂં શરીર.	૩

- શદિ પર્જ લીધું હાથમાં છેલ્લા રાયનું શીસ,
ગયો ઘાત કરવા યુધિષ્ઠિરને, ઝાલ્યો ધરી જગદીશઃ ૪
- “ અરે અર્જુન ! દુષ્ટમત્ય કાં કરી વીર અન્નંણુ ?
નિય બ્રાત યેષ્ઠ તણો અહીં કે કરિ આવી પ્રાંણુ ? ૫
- આજ હરીષકાલ વીણિ સહી કે કરિ એહવું કર્મ !
રાય યુધિષ્ઠિરને મારતાં નવિ રહિ તાહારો ધર્મ. ૬
- એ સત્યવાદી ધર્મતત્પર જાત નહીં કે માંત્ર,
એ-શું દેષ આણે તે પડિ કુમ્ભી વીણે, સુણ્ય, મિત્ર ! ૭
- તો પર્જનિ કરમાં ગ્રહ્યું, મૂલને કિહિ, પારથ ! વાત,
તું અન્નંણુ એ કાર્ય કરત તો દુષો થાતી તાહારી માત. ” ૮
- અર્જુન તવ ઝોલ્યો રહી મન્ય ક્રોધ આણી કાયઃ
“ મુહિ કઠીણ વાયક બહુ કહ્યાં તમ દેષતાં, યદુરાય ! ૯
- કહ્યું : ‘ આપ્ય ગાઝ્જવ અન્યનિ ચે સુભટ બલીઓ હોય.
તું શું ધરિ રહી રણ વીણે કર્યુથી ભાગો સોય ? ’ ૧૦
- મિ પ્રતિજ્ઞા પૂર્વિ કરી, યદુનાથજી ! અવિધારયઃ
‘ ગાઝ્જવ માહારે ત્યજવી તેહને મારવો નીધાર. ’ ૧૧
- એહવું સત્ય વાયક માહારે મિ સત્ય કરવું આજ.
તે માટિ એહને આંહાં હણી પછિ કરે બીજાં કાજ. ૧૨
- એ રાય પાપી અધર્મો કાયર મૂઢ અન્નંણુ,
શું લહે ગત્ય રણ્ય યુદ્ધની ચે વદે એહવી વાંણ્ય ? ૧૩
- એહને હણી વજ્ર ચર્ધ પછિ ત્યજું મનનો શોક.
પછિ પડું જર્ધ રણ્ય યુદ્ધ વીણિ તો લહું ઉત્તમ લોક. ૧૪
- હવિ તહો ચે કેહો તે કરે હું વચન અડ્ડીકાર.
સત્યવચન કે બ્રાત અધિકો વિચારો નીરધાર. ૧૫
- અન્નંણ્યું કાંઈ નથી તમને, પ્રભુ શ્રીમાહારાજ !
ચેહવી આજા છો મૂજ પ્રત્યે તેહવી કરે હું આજ. ” ૧૬
- ત્યારિ કણ્વ કહિ : “ પારથ ! સુણો, હું કહું વાયક સત્ય;
એ સુદ્ધમગતિ છિ ધર્મની તે કે ન જાણે ગત્ય. ૧૭

- હોંસા સમું પાતક નથી, તૂં જો વિચારી આપ.
 રણ્ય રમ્યા વીન જો મારીધ તો પ્રોહ લાગે પાપ. ૧૮
- ભય થઈ રણ્યથી પક્ષે વા શસ્ત્રવ્યોહોણો યોધ,
 એહવા રિપુને ચે હણે મન વીધિ આંણી ક્રોધ, ૧૯
- અથવા હોએ વલી યજ્ઞન કીધૂં, નારચ કે વલી ખાલ,
 રથ ભમ્મ થયો, રહ્યો પાંણ્ય જોડી તેહનો આંણે કાલ, ૨૦
- અથવા મદિ ઉન્મત્ત હવો, અથવા રહ્યો વલી શણ્ય,
 એહવા રિપુને ક્રોધ આંણિ ચે કા પમાડિ મર્ણ, ૨૧
- તે ઘોર દારુણ નર્કમાં નીશ્ચિ પડે નીર્વાણ્ય.
 એહવો ધર્મ રણમાં સુભટનો તૂં, પાર્થ! નીશ્ચિ આંણ્ય. ૨૨
- એ ધર્મ રાજા બ્રાત તાહારો, ગુરુ તણો અધિકાર,
 કર્યે હણ્યો રથ રાયનો પછિ કરચો અદ્ભુત માર. ૨૩
- એ શણ્ય ઈછિ તાહરે, તુ વીના રાષિ કાણુ ?
 કર્યુનિ પારથ હણે, એહવૂં કરચું પૂવિ પોણુ. ૨૪
- એહનિ મારવા તત્પર થયો એ કાણુ તાહારો ધર્મ ?
 બહુ વીર સુણતાં કરિ નીંદા દેખી તાહારે કર્મ. ૨૫
- સત્ય સમું કાંઈ છિ નહી. સહુ સત્યનિ આધાર.
 પણ પ્રાણસફુટ પડિ યારિ ત્યારિ નહો અધિકાર. ૨૬
- અથવા પડિ સફુટ બહુ દ્વિજ ઘેનુ ખાલક નારચ,
 અથવા વીહીવા વ્યાપારમાં સત્ય ન જોલાઈ ત્યારચ; ૨૭
- તો તેહનું પાતક નહી, શ્રુતિ શાસ્ત્ર જોલિ વેદ,
 તો નીરથક રાજા તણો તૂં કાં કરિ અહી ભેદ ? ૨૮
- તાહારી પ્રતિજ્ઞા જાણિ નહી, ચીત વીધિ આંણે જ્ઞાન.
 હું સત્ય ઉપરિ અતીહાસ કહું, ” એમ વદિ શ્રીભગવાંન. ૨૯
- “ મૃગવ્યાધ એક (એક) વનમાં વસે, તેહનું બલાક એહવૂં નામ.
 તે માત તાત ને પુત્ર ભાર્યા પોષવા કરિ કાંમ. ૩૦
- ધર્મ પોતા તણો પાલિ સત્યવાદી ત્યાંહાં.
 નહી રીસ કા ઉપરિ કદા, આનન્દ ચીત મનમાંહાં. ૩૧

- એક દિવસ વનમાં નીસર્યો મૃગ મારવા અવશ્યમેવઃ
 ' માહારે કુટુંબ જુલું સર્વ બિશિ રહું છિ તતપેવઃ ૩૨
- એહવું કહી વનમાં ભમિ જોતો મૃગ તણી કહીં લાલ,
 એહવિ અર્થ કા તાપસ ત્યાંહાં દ્રષ્ટિ પડ્યો તતકાલ. ૩૩
- તેહનિ પૂછુંઃ ' આંહાં કા મૃગ ગયા ? તૂં કહિ સત્ય પ્રમાણુ.
 હું આજ અહીં તેહનો વધ કરું મૂંકી બહુવીધી બાણુ. ' ૩૪
- તે અસત્ય વાયક ઉચર્યોઃ ' ગઈ નથી કા મૃગપાંત્ય.
 જા અહીં થકા વેગિ કરી. કાંઈ મ પૂછીસ મુજ વાત. ' ૩૫
- ત્યારિં વ્યાધ ત્યાંહાંથી વલ્યો પાછો. ઉગરચા મૃગ-પ્રાણુ.
 વલી વન વીધિ આવ્યો ફરી જોતો હવો ગ્રહી બાણુ. ૩૬
- એક શ્વાન ત્યાંહાં સુતો હતો કરી ઉદર કેરું પાંન,
 બાણુ મારયું તેહનિ મનમાં ધરી બહુ રાંન. ૩૭
- તે સત્ત્વ મારી લેઈ ગયો નિજ પિતા કેરે પાશ.
 પાંશ્ય જોડી રહ્યો ઉભો દેઈ બહુ આશ્વાસ. ૩૮
- ત્યારિં તાત કહિઃ ' રે સત્યવાદી ! સત્ય છાંડયું આજ.
 મૃગ હણ્યા પાષિ નાવતો. આજ નથી તાહારે કાજ. ' ૩૯
- પરિત્યાગ સુતનો કર્યો તેણે, પછિ આવ્યાં યાંહાં છિ અન્વ.
 નિજ તાત નિ પોતા તણો પછિ કહ્યો સત્ય સમન્ધ. ૪૦
- પછિ રૂપી તણા ઉપદેશથી તેણે તયાં ચાપ નિ બાણુ.
 બેહુ જણિ મનમાં વિમાંશી તજ્યા તતક્ષણુ પ્રાણુ. ૪૧
- વિમાંનિ બિશી સુરસદન્ય જાતા હવા તતપેવ.
 અહીં સાકૂત કહ્યો મહિમા જાણુયે અવશ્યમેવ. ૪૨
- સત્ય વચન બેહુ પૂજતે ઉગરચા પ્રાણી ત્યાંહિ.
 સત્ય ગયાથી હીંસા અધિક તૂં જાણુયે મન માંહિ. ૪૩
- સત્ય રાષતાં વધ થયો પ્રાણી, તે કહું અતીહાસ.
 તે સત્યથી અનૃત્ય લલુ ચેણે જીવન પામિ નાશ. ૪૪

ઊથલો.

યેણે જીવન પામિ નાશ રે તે ધર્મ નાચરીષ સહી;
શ્રીકૃષ્ણજીય ધર્મપૂર્વક પાર્યનિ વાંણી કહી.

૪૫

૬૮૨

કડવું ૨૮ મું—રાગ ધન્યાશી

- સંજિજ એહવું બોલીયા રે: સાંભલ્ય, રાય પવિત્ર !
કહું તુજનિ કયા રે: ધર્મતણી ગત્ય વિચિત્ર. ૧
- કૃષ્ણ કહિ પારથ પ્રતિ રે સત્ય રહ્યાની રે વાત:
“ પ્રાણ રહીવા કારણિ રે સત્ય ત્યજવું, રે બ્રાત ! ૨
- હાલ—બ્રાત અર્જુન ! સાંભલે: કહું તાહારા હિત કાંમ.
પૂર્વિ એક પ્લાહણ હતો કૌશિક એહવું નામ. ૩
- માહાતાપશી સંયમ વીધિ વહી તેમ—તત્પર હોય,
સત્યવાદી તે સમો નર નહી બીજો કોય. ૪
- તે નદીતટ આશ્રમ કરી તપ કરી ત્યાંહાં અનુદીન.
એક સત્યવ્રત ત્યાંહાં આચરિ, બીજૂં ન જાણિ મન્ય. ૫
- જપ તપ સુરાર્યન આચરિ, તેહની કો ન જાણિ ગત્ય:
‘ તે ધર્મ જાઇ તો સહુ જયો પણ રક્ષે જાતૂં સત્ય ! ૬
- સ્વપનમાં નવ્ય બોલવું મિ અસત્ય એક લગાર. ’
ત્યારિ સત્યવાદી નાંમ તેહનું પરહું તાં નીરધાર. ૭
- એહવું સત્યવ્રત પાલિ સહી તેહની જાણી સહુ કો વાત.
સત્યવાદી નાંમ તેહનું હવું ત્યાંહાં સાક્ષાત. ૮
- કો પાન્થ નાહાંઠા ત્યાંહાં ગયા ધરી ચૌરભય મનમાંહિ.
બહુ વ્રજ ગુલમ લતામાં નાહાશો રહ્યા જઈ ત્યાંહિ. ૯
- તે સ્થાનક ગુપ્ત માહા અગોચર, કો ન જાણિ પિરચ.
તે સ્થાનકય પાન્થ રહ્યા સહી, સુખ સગલ પાંખ્યા ધિરચ. ૧૦

ત્યારિ કૌરવ બહુ પૂઠી થકા પદ નીર્ણતા નીર્વાણ્ય,
રજા સત્યવાદી તણિ આશ્રમ્ય ધરી આયુધ પાંણ્ય. ૧૧

ચોર કહિ: 'રે માહાપુરુષ ! કયાંહાં ગયા નાહાશી લોક ?
દેષાડ્ય અમનિ શીઘ્ર થઈ, પણ રક્ષે બોલે કોક ! ૧૨

બહુ દિવસના કેડે થયા અહો કહી ન પાંખ્યા લાગ.
ત્યાહારિ સ્થાનકચ આવ્યા લહી તુજ કહિ સત્યવ્રત મહાભાગ ! ૧૩

અહો અહારે કર્મ કરશું, પછિ વલશું ધેવ.
તે માટિ શન કિલિ સાચું શીઘ્ર થઈ અવશ્યમેવ ? ૧૪

સત્યવ્રત છિ તાહારિ, તું વિચારિ મનમાલિ.
દેષાડ્ય અમને શીઘ્ર થઈ,' એહવું રક્ષશું બોલ્યા ત્યાંહિ. ૧૫

ત્યારિ સત્ય કૌશિક બોલીઓ. તેણે વિચાર્યું નહી આપ:
'રથે પાપી હણે એહને ! મૂડને લાગશે માહાપાપ. ૧૬

આ વૃક્ષ બોહોલા, દ્રુમ મનોહર, ગુહ્ય દીસે યાંહિ,
પાન્ય સર્વે રજા નાહાશી શીઘ્ર થઈનિ ત્યાંહિ. ૧૭

એહવું સત્ય વાયક સાંભલી પાપીષ્ઠ માગે પુલાય,
તે અગોચર સ્થલ વીણિ ગયા, આનન્દ અહ્ય ન માય. ૧૮

આયુધ વડે તે હણ્યા સર્વે, કર્મ કીધું દુષ્ટ.
ધન સર્વ લેઈ પાછા વસ્યા ક્ષણ માત્રમાં પાપીષ્ઠ. ૧૯

ધ્રુમ દયા છાંડી સત્ય રાષી દુષ્ટ કીધું કર્મ,
તેહના વાયક થકી ઉત્પાત થયો, ત્યારિ કયમ રહ્યો કાહો ધર્મ ? ૨૦

તે પાપથી કૌશિક પડ્યો માહા ધોર નર્ક મુઝારિ,
તે માટિ, પાર્થ ! તમને હું કહું વારોવારચ. ૨૧

અતુર તે યે વિચારયા વીન કર્મ ન કરે કાંમ.
કદાચ જો આચરિ તો નીપજિ સહી આંમ." ૨૨

ત્યારિ પાર્થ કિહે: "કરુણનિધે ! [જે] ઘટિ કરવું કાજ,
તે વિચારો મૂજનિ કહો, મિ શીઘ્ર કરવું આજ. ૨૩

મિ ચાર ષણ્ડ તણા પ્રભૂજી જીત્યા સકલ રાજાંન,
તે રાજસોઈ વીણિ રહી ત્યજતા હવા અભિમાન. ૨૪

વલી દહન પાણ્ડવ કરી યારિ હરાવ્યો સુર-ઇન્દ્ર,
ઇન્દ્ર યુદ્ધ વીષે હરાવ્યા પ્રાક્રમી શિવચન્દ્ર. ૨૫

વલી સંસમક પ્રાળે કર્યા રણમાં રહી બલવન્ત,
ચિરકાલ સુધા વહે તોહે ન આવી અન્ત. ૨૬

હવિ કર્ણનિ મારું સહી કે હું મરું નૈ આજ.
આજના દિનમાં ન મારું તો હયો દારુણ પાપ. ૨૭

નીંદા કરો તહો માહારી તે નવિ ઘટિ, માહારાજ !
આજ સકલ યોદ્ધા દેવનાં ગાણ્ડીવ કરિ કહું તાન્ય. ૨૮

તે માટિ મૂઢે કોપ મનમાં ઉપનો પણ ફોક,
હું પતિત છું, તું ક્રોધાવારિધિ, રષે ધરતા દોષ !” ૨૯

એહવૂ [કહી] અણે નમ્યો, આનન્દ અર્જુન ન માય,
નિઃશ્વાસ મૂકી મન પીધિ વલી વાક્ય બોલ્યો રાયઃ ૩૦

“ અરે અર્જુન ! કુત્રાધમ હું કલીવ કાયર પ્રાણુ,
પર્જમારિ હેદ મસ્તક ધરી ધનૂષિ બાણુ. ૩૧

હું માહાપાપી આલસુ અતિવ્યસન પાંખ્યો આપ,
મિ દુષ્ટવાયક કહ્યો તુજને, મૂતે હયો દારુણ પાપ. ૩૨

માહારિ રાજ્યનો હવે ષપ નથી, ભીમને આપું રાજ્ય,
હું વન વીધિ જઈ શીઘ્રતા તપ આચરું હવિ આજ. ૩૩

પણ દુષ્ટ વાયક પાર્થનાં કયમ સહું રહીનિ આંહિ ? ”
નિજ શિખર મૂકી નોકલા દુષ આણતા મન માંહિ. ૩૪

ત્યારિ હાહાકાર થઈ રહ્યો, દલ સકત પાંખ્યું રોધ.
ભગવન્તજી પૂઠિ ધશા રાયને કહિ પ્રતિબોધઃ ૩૫

“ અરે યુધિષ્ઠિર ! તું ધર્મરાજ માહાસુભટ વિક્ષાત,
હિભા રહો, નવી ઘટિત તહને, સુણો માહારી વાત. ૩૬

પાર્થને હે પ્રતિજ્ઞા તે કરી આજ પ્રમાણુઃ
‘ગામ્જીવ તન્નવિ માહારું તેહના હરેવા પ્રાણુ.’ ૩૭

ચેષ્ટ ભાત ગુરુ સમો તેહને કર્યું અપમાન.
તે હણ્યા પિ અધીકું થયું. તહો સાંભલો, રાજાન ! ૩૮

તે માટિ લધુ બાત પારથ શરણુ ઉભો આજ.	
ચીર હસ્ત મૂંઝી ક્રોધ છોડી વલો, શ્રી માહારાજ !	૩૯
રાધાસુત કર્ણનું ચે રુધિર દારુણ હોય,	
તે ભૂમ્યનિ પામિ સહી આજ પાર્થ રણમાં સોય.	૪૦
આજ સત્ય વાયક માહારું તહો માનયો, મહીપાલ !	
આજ પાર્થ રણમાંહિ રહી કર્ણનો આંશુ કાલ. ”	૪૧
એહવું વચન હરિનું સાંભલી પાછા વલ્યા નરધીશ.	
બહુ પાંણુ જોડી સ્તુત્ય કરી મન થકી છાંડી રીસ :	૪૨
“ તૂં આદિ અવિગત્ય, પ્રભુજી ! અહો દાસ તાહારા નિત્ય.	
પણુ રજોગુણ તાંમસ થકી અહો નવિ લહું તુજ ગત્ય.	૪૩
અહો વ્યસન-અર્જુનમાં પડ્યા, તુજ વીના તારે કોણુ ?	
તાહારી ક્રોધાથી, માહારા નાથજી ! પૂર્વે કર્યાં બહુ પોણુ.	૪૪
‘ પાણ્ડુસુત તે હરિ તણા, ’ ઇમ લહે સહુ કો લોક.	
તે પરાજિ પાંમતાં તારું બદ થાશે ફોક. ”	૪૫
એહવું કહી ચર્ણુ નમ્યા વેગે યુધિષ્ઠિર રાય.	
નિજ શિબિરમાં આવ્યા પછિ આનન્દ અર્જુન ન માય.	૪૬

ત્રિથલો

આનન્દ અર્જુન ન માય રે, ત્યારિ કશ વાંછી મુક્ત વદિ,	
વિષ્ણુદાસ કહેઃ તે સાંભલી પારથ જ્ઞાન રદિ ધરિ.	૪૭
	૧૦૨૯

કડવું ૨૯ મું-રાગ આશાવરી

સગ્ગિજ એહવું બોલીઆઃ સુણ્ય, કૌરવ કેરા તાત રે !	
વાત રે કહુ વિસ્તારી શી થઈ રે.	૧
નિજ શિબિર વીધિ આવ્યા રાય, અતિ આનન્દ અર્જુન ન માય.	
ત્યાહારે પાર્થ પ્રતિ પ્રભુ બોલીઆ રે.	૨

હાલ-પ્રાર્થા પ્રતિ પ્રભુ બોલીઆ ત્યાંહાં હશીને તતપેવ:

“તૂંહને કર્મ એહવું નવિ ધટિ, આંહાં રહીનિ અવશ્યમેવ. ૩

ચેષ્ટ બ્રાત પિતા શરણે સત્યવાદી રાય,

તેહના હનનથી માહાધીર દારુણ નર્ક પાંમિ કાય. ૪

હવિ ક્રોધ છાંડી રાયને ચર્ણે ધરે નિજ શીસ.

રણુ રચી મારે કર્ણને,” એમ કહિ છિ શ્રીજમદીશ. ૫

“આનન્દ રાયને પમાડી આજ્ઞા માગે, વીર !

ગાણ્ડીવ લેઈ રથ વીધિ ગિશે શોધ થઈને, ધીર !” ૬

એહવું વચન હરિનું સાંભલી પડ્યો રાય કેરે ચર્ણ;

“હું માહા પતિત,” એહવું કહી લોટવા લાગ્યો ધર્મ. ૭

“અજ્ઞાન વશથી કહ્યું હોઈ તે ક્ષમા કરયો, નાથ !

ક્રોધ છાંડી આજ માહારિ શીશ મેહેલો દાય.” ૮

ત્યારિ ધર્મરાજ કિલિ પાર્થનિ કરચ અહી ત્યાંહાં નીરધાર:

“શામાટિ તું કરિ રોદન, બ્રાત સારોધાર !” ૯

ત્યારિ રદિશ્વં ચાંપી યુધિષ્ઠિર કરિ માહારુદન.

ક્રોધ છાંડી ગયો ત્યારિ હવું ક્રોમલ મન્ન. ૧૦

પછિ બ્રાત બેહુ કણ્ઠે વીલાઈ કરિ માહાવિલાપ.

હરિ રહી વારિ ઉભેનિ, પરવશ થયા નિજ આપ. ૧૧

પછિ શુદ્ધ જલ ત્યાંહાં અણાવિ અભીક્ષેક કીધો અર્જુન.

શુભ વસ્ત્ર બૂપણ અભિનવાં ધરતા હવા હરિ સર્જન. ૧૨

દિવ્ય વદન અર્જુન લેપન કરયાં તેણિ ત્યારિ.

તિલક તુલશી સાથિ અણ્ણુ હરિચર્ણ કેરું વારિ. ૧૩

પ્રદક્ષણા કરી કૃષ્ણનિ બેહુ જણ લાગ્યા ચર્ણ.

ધર્મપુત્રે પાર્થનું મસ્તક કરચું આઘણ. ૧૪

ત્યારિ પાર્થ પ્રીત્ય રહે ધરી રાય વચન બોલ્યા એહ:

“આજ કર્ણને મારીશ સહી, તેમાં નહી સંદેહ.” ૧૫

ત્યારિ પ્રતિજ્ઞા અર્જુન કરે: ‘તું, રાય ! સાંભલ્ય વાત:

આજના દિન મધ્યે સહી કરું કર્ણ કેરી ધાત. ૧૬

- જો ન મારું તો મહી વીણિ હું પડું સહી નીર્વાણ્ય;
ગાઝળવ સાથિ રણવીણિ નવિ ધરું હાથે બાણ. ૧૭
- આજના દિનમાં કર્ણનિ જો ન મારું, નરધીશ !
બ્રહ્માણ્ડમાં યે પાપ હોય તે હયો માહારિ શીશ.” ૧૮
- ત્યારિ કશ્મ કહિ: “હો ધર્મનન્દન ! આજા છો આજ:
'જા કર્ણને, અર્જુન ! મારય જઈ,' એકવાર કાહો, માહારાજ ! ૧૯
- સંદ્રામ અધવચ્ચ મૂંકતાં તુજ કને આવ્યા રાય;
આજના તાહારી ગ્રહા વિના કયમ પાર્થ રણમાં જાય ? ૨૦
- બહુ ભાગ્યયોગિ તહો, મહીપત્ય ! ઉગરયા રણમાંહિ.
પણ કર્ણ આગલિ યુદ્ધ કરતાં ન જીવિ કે આંહિ. ૨૧
- હવિ રાય સાંતના કરો પાર્થની યે લહે જય રણ માંહિ.
આજા દો તમે ઉતાવલા, સીધે થઈને તાંહે.” ૨૨
- ત્યારિ રાય કહે: “રે પ્રાણવલ્લભ પાર્થ માહારા બ્રાત !
દિ આલીધન મુજને રહી, પછિ કહું સાચી વાત. ૨૩
- મિ વચન દારુણ કહ્યાં હોઈ તે ન ધરવાં મન માંહિ,
રથ વીણિ બિસો, બ્રાત માહારા ! કરો યુદ્ધ જઈ ત્યાંહિ. ૨૪
- રાધા તણા સુતને હણી જય પાંમયે તૂં, વીર !
આજ નહી બૂતલ તુજસમે કા ધનૂર-વિદ્યાધીર.” ૨૫
- ત્યારિ પાર્થ પ્રનરપિ રાયને ચર્ણે નમ્યો તેણીવાર.
બેહુ પાંણ્ય જોડી રતુત્ય કરિ આગલિ રહી નીરધાર: ૨૬
- “હું જાણું છું, માહારાજજી ! તુહને પ્રાહાર કીધા પ્રૌઢ.
મિ લહું મારગ્ય આવતાં ત્યારિ થઈ રહ્યો દિગ્મૂઢ. ૨૭
- આ તીક્ષ્ણ શર માહા અંશુગામી કૂર દારુણ હોય,
તેણે કરી મારું કર્ણને, તહો, રાય ! ઉભા જોય. ૨૮
- માહાબલે ગર્વાશ્રિત હવો રાધાતણો સુત આજ,
ત્રૈલોક્ય માંહિ એહને મૂજ વીના કે ન મારિ રણમાંજ. ૨૯
- યેણે પ્રૌઢ કાર્મુક ધરી શર તહને હણ્યા, બ્રાત !
તે કર્ણને રણમાં રહીને આજ કરવી ધાત. ૩૦

મારયા વીના પાછો વલૂં તો તવ ચર્ણુ ફેરી આણ્ય.
નામ આજ કરું સહી, ગામ્જીવ ન ધરું પાંણ્ય.

૩૧

ઉથલો.

ગામ્જીવ ન ધરું પાંણ્ય રે,” એહવી પ્રતિજ્ઞા કીધી સહી.

વિષ્ણુદાસ કહિઃ તે સાંભલી વલી શું બોલ્યા નૃપ ત્યાંહાં રહી. ૩૨

 ૧૦૬૧

કડવું ૩૦ મૂ.—રાગ ભૂપાલ

સગ્ગિજ બોલ્યા વાંણ્યઃ સાંભલ્ય, રાય ! વલી.

એહવૂં સુણતાં બોલ્યા ધર્મ, મનમાં ઉપની રલી. ૧

તવ દીધો આશીર્વાદ, ચાંપ્યો રહ્યા ધરી.

પછિ મસ્તક મેહેલ્યો પાંણ્ય શીશાઘણ કરીઃ ૨

“તુહને હયો માહાકલ્યાણ રણમાં આજ સહી.

કૃતકાર્ય કરે, માહારા બ્રાત ! હરિ સાંનીધ્ય રહી.” ૩

ત્યારિ ચણ્યે નમી અર્જુન ત્યાંહાંથી શીઘ્ર વલ્યો;

રણમાં ચાલ્યો પેવ, નિજ સેનાને મલ્યો. ૪

ત્યારિ કશ્મ પ્રતિ કિહિ વાંણ્યઃ “સાંમી ! સાંભલો સત્ય.

રથ કલપો દિવ્ય અભંગ, ચેહની કો ન લહે ગત્ય. ૫

પવનપિ અધિકો વેગ એહવા પ્રયુજ્યા વાજ,

આયુધ ફોટાફોટી તે ઉપરી સાહાજ. ૬

જે મારું તેહને, આજ તેહમાં સંધે નહી.”

કશ્મ પ્રત્ય ત્યાંહાં પેવ એહવી વાણી કહી. ૭

ત્યારિ કરુણાનિધિ ગોવ્યન્દ મનમાં હરીષ ધણે,

કીધી રથની યુક્ત અર્જુન હેત તણે. ૮

જૈમ એહવૂં નામ પ્રતીષ્ઠ્યું રથનું વલી.

સુર ઇન્દ્રાદિક દેવ જોતાં ન સકે કલી. ૯

વલી શત્રૂ-ત્રાહીસ રથ ચેહ બીજું પ્રતીષ્ઠ્યું નામ.

આરૂઠ થયા પછે હેવ, શીજે સધલાં કામ. ૧૦

- તે દેવી અર્જુન ત્યાંહાં મનમાં હક્ષોં ધણું.
આરૂં થયો તતષેવ; હિત ગોવ્યન્દ તણું. ૧૧
- જય જય હોઉં શબ્દ; આશી વિપ્ર વદિ.
તવ હાકચો રથ વેગ, આનન્દ ઉપનો રદિ. ૧૨
- ટફારવ કરચો ત્યાંહિ ગાઝ્જવ હાથે ધરી,
બેઠો ધન વિષે હનૂંમન્ત રૂપ પ્રગટ કરી. ૧૩
- રથ ચાલ્યો વેગી વાય દેવી યુદ્ધ વદિ:
“આજ માર્યો કર્ણ નિદાન,” નીચે આંણે રદે. ૧૪
- ત્યારિ નિર્મલ થયું આકાશ ચેહવાં સન્તનાં મન,
નિર્મલ થઈ દિશ ચ્યાર, વલી નિર્મલ દીસિ વન, ૧૫
- ચાસ ધણા શતપત્ર કૌઝ્ય નિ સારસ હંસ.
રથ આગલિ આવિ જય બોલિ શુભ શંસ. ૧૬
- વલી શૌર્ય શબ્દ વદિ વાંચ્ય પ્રેમે પાર્યનિ ત્યાંહાં,
“સર્પિ, સર્પિ,” કિહિ ત્યાંહાં ધરિ મોદ મનગાંહાં. ૧૭
- કર્ણ ગૃધ્ર બક જ્વાલ્લ આલિ આગલિ સહી:
“આજ પડશે રણમાં કર્ણ પાછળ આંમિષ રહી.” ૧૮
- એહવા શુભસૂચક હોઇ શબ્દ, સુણતો પારથ જય.
આજ થાશિ રિપુનાશ, આનન્દ અર્જુન ન માય. ૧૯
- ત્યારિ રણમાં જાતાં જેવ અર્જુન સર્જય સહી,
પ્રસ્વેદ થયો જાંણિ પૂરણ વપુ કમ્પિ રહી. ૨૦
- ત્યારિ ચ્યન્તા પામ્યો એવ, તે કે ન સકે કલી.
ત્યારિ બોલ્યા કશ કીપાલ અર્જુન પ્રતિ વલી: ૨૧
- “એહવી ચિન્તા તુજને આજ રણમાં ન ધાંદે ઇન,
તું ગાઝ્જવધર માહાશૂર, કિહિનિ કાપ્યો કયમ ? ૨૨
- તિ જીત્યા ચોદ અનન્ત ચેહની સદ્દા નહી,
તેહનાં તાં પૃથક્ પૃથક્ કહું નાંમ; રણમાં સાંભલ્ય સહી: ૨૩

બીજમ દ્રોણુ ભગદત્ત યેહને ન સકે કલી,	
બીદ અનૂબીદ નાંક્ષા રણુમાં દલી.	૨૪
અવન્તીનાથ કામ્બોજ રાગ્ન સુદક્ષ સહી,	
શ્રુતાયુદ્ધ અચ્યુતાયુદ્ધ મારચા રણુમાં રહી.	૨૫
પ્રત્યુઝમ નિષેમી નિવાતકવચ્ચ સહુ,	
એ આદિ બલીઆ માત્ર રાગ્ન મારચા બહુ.	૨૬
ત્યારિ દિવ્ય મનોહર અસ્ત્ર તેહવું લાઘવ સત્ય,	
વેધપાત ને લક્ષ, તેહવી બાણની ગત્ય.	૨૭
મોહ ન પાંમિ, મન અર્કિં સખલ જ્ઞાન,	
રણુમાં વદતાં, વીર! તુજને આપતા માંન.	૨૮
તિ જીત્યા દાંનવ દેવ ગાંધિવ કીનર બહુ;	
ત્રેલોક્ય વીણિ ચોદ્ધ તુજથી હારચા સહુ.	૨૯
આજ ધનૂષ ધરિ યે કો તુજ સાંહામો રહી,	
એહવા નહી કો ક્ષત્રી શૂર અવ્યની મળ્યે સહી.	૩૦
અહ્માનિર્મિત ગાઝજીવ ધરયું પાણ્ય વીણિ,	
તેણે જીત્યા ચોદ્ધ અસહ્ય વદતાં રણુમાં સુષે.	૩૧
તું શરણે બીજે કાય નહી દીઠો સાંભલો,	
યે રણુમાં રહીને આજ વહે અર્જુન મલ્યો.	૩૨

ઉથલો

અર્જુન મલ્યો વદિ સહી એહવો હવો નિ હશિ નહી,	
વિષ્ણુદાસ કિહિ: તૈ શ્રીકૃષ્ણજીએ પાર્ય પ્રતિ વાંણી કહી.	૩૩
	<hr/>
	૧૦૬૪

કડવું ૩૧ મું—રાગ શામેરી

સગ્ગિ કિહિ: તેણે સમિ ધૃતરાષ્ટ્ર! સાંભલિ વાત રે:	
શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનનિ કહિ એ શો ધટે ઉતપાત રે.	૧

- અસ્વેદ અર્જુને ઉદે પાંચે, લહ્યું કારણુ પેવ રે:
 “ કર્ણની અવગિણુના કરિ તૂં રણુવીષે અવશ્યમેવ રે. ૨
- બલવાન કર્ણુ સમો સહી કેા નહી અબ્યની માંહિ રે,
 તે માટિ એ શ્વં પ્રાણુ કરતાં ન ચાલી રણ્ય આંહિ રે. ૩
- માહાદિવ્ય અસ્ત્ર સકલ વીષે કુશલી કૃતી કિહિવાય રે,
 માહારથીમાહિ શિરોમણ્ય; એ સાથે યુદ્ધ કયમ થાય રે ? ૪
- ચિત્ર યોધા કર્ણુ કહીએ પર્મ વૈશ્રવહાસ રે,
 કેા ધનૂષ ઝાલી નબ્ય રહે એ કર્ણુ કરિ પાશ રે. ૫
- સવાભાર સુવર્ણુ નિત્યે કરે દાન અપાર રે,
 જોણે પ્રહાર કીધો આપણો માહાસુભટ બલીઓ સાર. ૬
- હવિ ધણાં વાયક તુજ પ્રતે શાં કહું, પાર્ય સુભંણુ રે ?
 એહવો નથી યોદ્ધ રણુ વીષે યે પમે એહનાં બાંણુ રે. ૭
- મિ મન વીષિ નીશ્ચિ લહ્યું તે કહ્યું વાયક સાર રે,
 તૂં સમો કિ તૂં થકો અધીક બલવન્ત કર્ણુ ઉદાર રે. ૮
- તેજસ્વી પાવક સમો, વેગ વાયુ શરણો હોય રિ,
 ક્રોધ અન્તકના સમો, મૃગરાજ શરણો સોય રે. ૯
- વજ્ર કેરું સાર લેખને ધડું દૈવ અર્જુ રે,
 અને અસ્ત્રપ્રહારથી નવિ થાય કહીઈ ભર્જુ રે. ૧૦
- લોહમિ રહે જાંણુ ધડ્યું યેહના દીર્ઘ બાહુ વિશાલ રે,
 શાલવૃષ સમાન્ય ઉચો રહ્યો જાંણુ કાલ રે. ૧૧
- ગર્વીષ્ટ અભિમાની સહી માહાશૂર દુરજય હોય રે,
 કેા વીરનું ઉપમાન દીજિ નહી એહવો કાઈ રે. ૧૨
- સર્વ ગુણુ યોદ્ધાતણુ એહને વીષિ તૂ જાંણુ રે,
 ધનૂર્હારી માહિ શિરોમણ્ય કર્ણુનિ પરમાણ્ય રે. ૧૩
- નિરન્તર રહિત લેખવિ કૌરવતણો આધાર રે,
 પાણ્ડવતણો દ્રેષી સદા, યેહનો કેા ન પાંમિ પાર રે. ૧૪
- અન્દ્ર આદિત્ય દેવ દાંનવ મલિ ગુણુ-ગાંધર્વ રે,
 પણુ કર્ણુ આગલિ રણુ વીષિ નાહસતા દીસે સર્વ રે. ૧૫

- પણ દુર્યોધનના સર્જીથી માહાદુષ્ટ કીધું મન રે,
તેણે ભયાનક દીસિ સહી માહા અધમ કરે તન રે. ૧૬
- માહારા ભક્ત પાણ્ડવ ઉપરિ યે દ્વેષ આંણિ આજ રે,
તે સુરસદન્ય હું શું કરે ? તેહનું નથી માહારિ કાજ રે. ૧૭
- એ કર્ણ માટિ સયોધન તમ સાથે આંણિ વિર રે,
એહના બલનિ આશ્રધ આદરી એહવી પિરચ રે. ૧૮
- કવણ કૌરવ બલ રહિત ? શો આશરો ? તું જાણ્ય રે,
કર્ણને આશ્રા માટિ ન ચાલિ કાંઈ પ્રાણુ રે. ૧૯
- એ મૂલ કૌરવ સર્વનું માહારથૂલ કર્ણ નિદાન રે,
એહનિ હણ્યા પાષે સયોધન નહી ત્યજે મન્ય અભિમાન રે. ૨૦
- નરરૂપ પણ શાદ્દલ શરણે પ્રાક્રમી વિકરાલ રે,
ધનૂષ મુષ નિ અસ્ત્ર જિહ્વા પર્જા ડાહ વિશાલ રે. ૨૧
- માહાવેગવન્તર દીશીએ રણ્ય વચ્ચિ ઉભો કાલ રે,
યમ દેવતાં તેહને યોદ્ધ નાહાસિ અજ્ઞ શશક શીઆલ રે. ૨૨
- તે માટિ તૂં, પાર્થ મહાબલ ! આંણ્ય એહનો અન્ત રે,
તૂં વિના એ મરશિ નહિ, સત્ય માંનયે, ગુણવન્ત રે ! ૨૩
- માતર્જી મોટો મદિ ઝરતો દીસતો વિકરાલ રે,
કેશરી પાષિ તેહનો કાણુ આંણે કાલ રે ? ૨૪
- વિશ્વાસ મુજને છિ નહી; કર્ણનિ મારીશ કયમ્ય રે ? ”
- મન વીષે ચિન્તા ઉપની ભગવન્ત બોલ્યા એમ રે: ૨૫
- “ આજ દિવસ સતરમો થયો, નવિ કર્ણ પાંખ્યો નાશ રે,
નિજ સૈન્ય સહુકો ક્ષય થયું, હવે જયતણી શી આસ રે ? ૨૬
- કૌરવતણું બલ વર્ધ પામું, કર્ણ માટિ આજ રે,
કરચ યુદ્ધ દારુણ ગ્રહી ધનૂષ યે થાય સધલાં કાજ રે. ૨૭
- ત્રેલોક્યને વલી જીતવાની સફત્ય તુજને હોય રે,
તો કવણ કૌરવ રણ વીષે જીતતાં હારિ કાય રે ? ૨૮
- ભગદત્ત સરણે રણ વીષે તુજ વીના જીતે કાણુ રે ?
આજ કર્ણનિ મારવા અર્થે કીજીઈ કાંઈ પોણુ રે. ૨૯

- આપણી સેના તિ કરી નીલેં રહી છિ આંહિ રે,
હવિ કર્ણને મારો સહી ઉતાવલા જઈ ત્યાંહિ રે. ૩૦
- દ્રષ્ટદ્યુમ્ન નિ શિષપદી બેહુ યોદ્ધ માહાબલવન્ત રે,
ભીષ્મ ને મુરુ દ્રોણ તેણે કર્યો રણમાં અન્ત રે. ૩૧
- વલી ક્રીપાચાર્ય કર્ણ નિ સોમદત્ત ભૂપ વિશાલ રે,
ભગદત્ત સીધવ મદ્ર રાજા સયોધન માહાકાલ રે. ૩૨
- વલી અનેક દેશતણા પ્રભુ, બલ અપર્મીત તેહનાં હોય રે,
તુજ વીના રણિ તે નહી મરિ; મનશું વિચારી જોય રે. ૩૩
- ભોજનાંમિ નૃપ મદ્યા બહુ યવનકેગ રાય રે,
અન્ધક દેશ પુલિન્દ નિ કૈરાત ચે કિલિવાય રે. ૩૪
- વલી ભેષ્મ પર્વતશિખરના, સાગરનિવાસી ભૂપ રે,
અર્જુ વર્જુ કલિર્જના નૃપ દિવ્ય ચેહનાં રૂપ રે. ૩૫
- એ સાહાય રાજા સયોધનના લીઆ તે પર્મ ઉદાર રે,
તુજ વીના એકા નહી મરિ; માનયે સારોદ્ધાર રે. ૩૬
- માગધ દેશનો અધિપતિ જયસેન એહવું નાંમ રે,
અભિમન્ય સાથે યુદ્ધ કરતાં ત્યજાવું નિજધાંમ રે. ૩૭
- અયુત ગજમાતર્જી મોટા કરચા ભીમિ ભર્જુ રે,
તોહો પણ નૃપ પડ્યો રણમાં વિકલ થઇને અર્જુ રે. ૩૮
- અભિમન્ય બાલક સૈન્ધવિ યારિ હણ્યો રણમાં ફેક રે,
તેહને મારવાનિ કરી વાચા દેષતાં સહુ લોક રે, ૩૯
- ત્યમ કર્ણનિ હણવા અહી કાંઈ યત્ન કરિ, રણધીર !
પૂર્વકત એહના અપકાર કાંઈ શન વિચારિ મન્ય, વીર રે ? ૪૦
- સભામાં દ્રૌપદી કરો ગ્રહી આંણી યારિ રે,
બહુ સુભટ સુણતાં દુષ્ટ વાયક કર્ણ બોલ્યો ત્યારિ રે: ૪૧
- ‘ આજ પાણકુના સુત નાશ પાંખ્યા, ગયા નર્ક મુઝારિ રે,
હવિ અન્ય પતિને વરચ સહી ઉતાવલી નીરધાર રે. ૪૨
- નહીતરિ કરિ કૌરવતણાં દાસત્વ તું અનુદિન રે,
પાણકુવતણી આશા તજી દહ કરી રાષે મન રે. ’ ૪૩

- તુજ દેષતાં એહવાં કહિણ વાયક તજ બોલ્યો હ્યાજ રે,
તે ગયાં તુજને વીસરી ? કાં ન સમ્મારે આજ રે ? ૪૪
- આજ કર્ણ મન્ય અભિમાન આણી : 'મુજ સમો નહી હોય રે ;'
ભાર્ગવતણી વિદ્યાથકી મન્ય ગર્વ સખલો હોય રે. ૪૫
- તે કર્ણ પાપી દુષ્ટનિ રણિ હણી સારોધાર રે,
પછી સયોધનનિ મન્ય વીષે ચિન્તા પમાડે સાર રે. ૪૬
- હતપક્ષ કૌરવનિ કરી સુષ પમાડે નિજ બન્ધુ રે,
આજ શોક આલસ તજ ઉદમ કરો, કરુણાસિન્ધુ રે ! ૪૭
- રાય યુધિષ્ઠિર મન હરીષ પામિ હણ્યો દેષો કર્ણ રે. ”
એહવાં વાયક રણ વીષે રહી કિહિ અશર્ણશર્ણ રે. ૪૮

ઉથલો

કહિ અશર્ણશર્ણ રે, તેહમાં કાંઈ સન્ધે નહી.
વિષ્ણુદાસ કહેઃ શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન સેનામુખે આવ્યા સહી.

૪૯
૧૧૪૩

કડવું ૩૨ મું—રાગ ગાડી

- સજ્જિ કિહિ : સાંભલિ રે રાય ! યારિ પાર્થ રણમાં જાય,
પવનવેગ દીઠા યારિ તૂરી, વહવા તુજ સુત સેના ફરી. ૧
- સુણી પાર્થ-રથનો નિર્ધોષ રાય દર્યોધન આણે શોક.
વિવર્ણ વદન થઈ અવશ્યમેવ; તેડયા ભ્રાત પછિ તતપેવ. ૨
- “પાણડવનિ મારો નિરધાર,” એહવું આયુસ દીધું ત્યાર.
રાયતણું વાયક શિર ધરી નિજ સેના સહુ સાંપ્રદ કરો. ૩
- ગજ રથનો નવિ લાભિ પાર, ઉઠ્ઠયાંન વેસર અસવાર.
મદઝરતા મોટા માતઝૂં, લોહમિ કવચ પિહિરયા નિજ અર્જુન. ૪
- રણ શો મુષ વાજિ નિર્ધોષ ! શબ્દ થકી વ્યાપ્યું ત્રૈલોક્ય.
અનેક પિરિનાં અસ્ત્ર વિશાલ, ચાલ્યા કરચ ગ્રહી મહીપાલ. ૫
- શૂરપણિ વપુ ધ્રુજે કાય, દેષો તવ સુત બોલ્યો રાય:
“રથે વીર પાછા ઓસરો, જાઓ, યુદ્ધ રણમાંહિ કરો”. ૬

ત્યારિ શકુનિ પાસિ તેડી પેવ; દુર્યોધન બોલ્યો અવશ્યમેવ:

“પાંચે પાણ્ડવમાંહિ જાણ્ય બીમસેન બલીઓ પરમાણુ. ૭

જો યુદ્ધ કરતાં તે સહી મરિ તો પાણ્ડવ વલતાં શું કરિ ?

બીમ વડે ગાજે પાપીળટ, પછિ વણુમારચા મરે તે દુષ્ટ. ૮

મારુતાત્મજને મારે! આજ તો સીદ્ધ પામિ માહારાં કાજ.”

ત્યારિ દુઃશાસન કિહિ રે, મમ બ્રાત ! શન સાંભલો તૂં માહારી વાત ? ૯

પવનતણુા સુતને રણુ રહી માંરે રણુમાં ઉભો રહી.

યમ મૃગને મારિ શાર્દૂલ, ત્યમ એહનું આણું નિર્મૂલ. ૧૦

અતુલ્ય યમ ઉડી જાય ત્યમ એહને હું માંરે, રાય !

પવન ઉડાડે ધનનિ યમ હું બીમને માંરે ત્યમ્ય. ૧૧

યમ અગ્નિ કાષ્ટ સૂંકાં અવશ્યમેવ ઉડાડી નાપિ તતપેવ,

અંક વારિનિ શોષે યમ, રાય બીમને માંરે ત્યમ. ૧૨

કો ચિન્તા વ્યાપી તુહને કાય, શન આજ્ઞા આપો મૂને, રાય ?

જો એહને નવ્ય માંરે આજ તો મિ ત્યજવું તાહારે રાજ્ય. ૧૩

મુજ ઉભા ચિન્તા શી તુને ? આપ્ય આજ્ઞા, રાયજી ! મૂને.

ધણું વિટમ્બી કુન્તજાત, રણુમાં આજ પમાડુ પાત. ૧૪

પછિ રાય એ પ્રથવી તણું આનન્દ પાંમો કર્યે ધણું.”

ત્યારિ દુર્યોધન ઉડી તતપેવ રદિ બ્રાત ચાંપ્યો અવશ્યમેવ: ૧૫

“તુજથી કાર્ય સરચું માહારે, મુષ જોતાં, અનુજ ! તાહારે.

મદઝરતો વારુણુ એક ભલ્લ દુઃશાસન ગિઠો ત્યાંહાં મલ્લ. ૧૬

પુઠે સૈન્યતણો નહી પાર “કીલ કીલ” શબ્દ હવો નીરધાર.

“જાઓ સૈન્ય લેઇને ત્યાંહિ વૃકોદર ઉભો છે જ્યાંહિ.” ૧૭

લેઇ આજ્ઞા રણુમાં જાય, પુઠે પાલો ચાલ્યો રાય.

દુર્યોધન આશી ઉચરી, ધણાં યત્ન બ્રાતને કરિ: ૧૮

“દશોદશ અવ્યની નિ આકાશ તે તો પુરયો તાહરી આસ.

અસુર નાગ ગ્રહ સાયર સહી તે રક્ષા કર્યો તાહારી અહિ.” ૧૯

શુભ વચન કહી વલીઓ રાય, દુઃશાસન પછિ રણુમાં જાય.

તે વાર્તા બીમિ ત્યાંહાં લહી, દુઃશાસને યે વાંણી કહી. ૨૦

માહાક્રોધ અંતરિ પ્રજ્વલ્યો, દુઃશાસન સાંહામે તવ પલ્યો.
 જાણે મૃગપતિ જાલ્યો કાલ, મૃગજાલક ઉપરિ તતકાલ, ૨૧
 સકલ સૈન્ય હલમેષલ કરી, મારયું દલ માહાક્રોધ જ ધરી.
 માર્યા વારણુ ગિરિ-આકાર, હય તણો નવિ લાભિ પાર. ૨૨
 ત્યાંહી દુઃશાસન મન્ય આણી રીસ, બાણુ ભીમને મારયા ત્રીસ.
 એકે રથ ભાંયો ત્યાંહાં સાર, ચારિ અશ્વ હણ્યા નીરધાર. ૨૩
 એકે સુત જ્વળ નિ છત્ર, વિરથ કર્યો ભીમને તત્ર.
 તવ વૃકોદર કાપ્યો વીર, ગજ એક મત્ત અણાવ્યો ધીર. ૨૪
 તે ઉપરિ આરૂઢ જ થયો, દુઃશાસન સમીપે ગયો.
 અનોઅન્ય ગજ સન્મુષ થયા, મારિ બાણુ પરસ્પરિ રહ્યા. ૨૫
 ગદા પ્રાસ તોમર ને બાણુ, મારિ વીર કરી બહુ પ્રાણુ.
 અગ્નિ-બાણુ ભીમિ રણ્ય રહી, મારી, મુક્ત એહવી વાંણી કહી: ૨૬
 “મૂળને હણવા આવ્યો, દુષ્ટ! ઉભો રણ્ય રહેયે, પાપીષ્ઠ!”
 વલી ગદા કુમ્ભસ્થલ માંહિ ભીમિ બલશ્ચં મારી ત્યાંહિ. ૨૭
 પછિ વલી પવનાશ્ચ જ બાણુ મૂંકયાં ત્યાંહાં કરી બહુ પ્રાણુ.
 તેણે કરી ગજ રણુમાં ભમિ, રુધિર બહુ મુષમાંથી વમિ. ૨૮
 અગ્નિ-બાણુથી દાઝિ અડ્ડે, પછિ પડ્યો પાંખીને ભડ્ડે.
 ત્યારિ બીજો ગજ આણી અવશ્યમેવ તે ઉપરિ બિઠો તતપેવ. ૨૯
 પેચરની પિરિ ગત્ય આચરિ, માહાક્રોધ પરસ્પરિ કરિ.
 ત્યારિ ભીમ કહિ: “ગજપાલ સુગ્ધાણુ! સાંભલ્ય માહારૂં વચનપ્રમાણુ: ૩૦
 ભલો સાચવે રણુમાં નાગ, શિર ઉપરિ દક્ષણ દિ પાગ.
 આજ અધમને મારું સહી,” એહવી વાંણી ભીમસેને કહી. ૩૧
 દુઃશાસન કહે: “રે ભીમડા! આજ તજે રણુમાં ગડબડા.
 આજ પ્રગટ યુદ્ધ કરે મૂળ સાથ, હોઈ પ્રાણુ તો મારિ બાથ. ૩૨
 ભોળમદેવ મારયા છલ કરી, મારયા દ્રોણ અસત્ય આચરી,
 વલી અનેક રાય બીજા બલવન્ત, કપટ કરી તેહનો આણ્યો અન્ત. ૩૩
 તેહ પાપથી નહી ઉગરો; યાંહાં નાહાસો ત્યાંહાં મારયા મરો.

જો બલ તૂજમાં હોય સહી, તો પ્રગટ યુદ્ધ રણિ કર્યે રહી. ૩૪
આજ પ્રતિજ્ઞા સાચી કરે કિ ભીમનિ મારે મરે.”

એહવું કહી કરચ લીધી ગદા, મારી ભીમનિ ઉરમાં તદા. ૩૫
પછિ હણ્યો ગજનો ભુજદણ્ડ, મારી માહાત કરચો શતપણ્ડ.

પુનરપિ ગદા તણા અતિ માર, ગજ ઉપરિ બહુ કીધા પ્રાહાર. ૩૬
ત્યારિ વારણ પાંખ્યો નાશ; દુઃશાસન પછિ આવ્યો પાશ:

“અરે ભીમડા, થા સાવધાન, આજ હવે મૂંડાવું માન. ૩૭

સ્થૂલોદર બહુહારીતણું, કાંઈ દેષાચ રણિ પ્રાક્રમ ધણું.
શરણશરણી મલી યારિ જોડચ, ત્યારિ રદિ નવી રાક્ષે કોડ. ૩૮

ધણું થયું ધરતો અભિમાન, આજ વઢે રણિ આંણી જાન.”
ત્યારિ ભીમસેન રણિ બિઠો થાય, અંતર ક્રોધ સહ્યો નવિ જાય; ૩૯

ધરિ ગદા કરમાં અતિ પ્રોદ, મારી દુષ્ટ કરચો દિગ્મૂદ.
પછી હણ્યો ગજ તેણી વાર, કરચો વલી પાણ્ડુનો પ્રાહાર. ૪૦

પછિ સૈન્ય સદ્ધારયું બહુ, સઙ્ગિજ કિહિ: નવિ ગણના લહું.
દુઃશાસન એહવો જોઈ લાગ, રણમાંથી નાહાઠો માહાભાગ. ૪૧

ત્યારિ ઉતપત્યો પવનકુમાર, આવ્યો બહુ પિરિ કરતો માર.
દીઠો ભીમ યારિ આવતો, કમ્પિ રાય, તવ સૂત નાહાસતો. ૪૨

અર્જિ સ્વેદ વહિ જલધાર તોહે ભીમનિ કરિ પ્રાહાર.
ત્યારિ વૃકોદરિ મન્ય આંણી રીસ ગ્રહો કણ્ઠે પાડીનિ ચીસ, ૪૩

તીક્ષ્ણ પર્જ કરચ ભીમિ ધરી શિરથી કાયા અલગી કરી.
કમ્પિ ધડ અવ્યનીમાં બહુ, ઉભો યોધ તે નીરપે સહુ. ૪૪

ભીમે ધડ પાડ્યું અવશ્યમેવ, રદિ ઉપરિ બેઠો તતપેવ.
પૂર્વ પ્રતિજ્ઞા પાલી ત્યાંહિ: શોણિત-પાન કરચું રણ માંહિ. ૪૫

રદિ ઉપરિ બિશી નીરધાર રુધિર-પાન કરચું બહુવાર.
પડગવતી હઈઉં ફાડીઉં, તેહમાંથી કાલજૂં કાઢીઉં; ૪૬

પગ્ગ્ય ગ્રાસ આંખીપના કરી પગ્ગ્ય જય કરચા મુક્ષે ધરી.
પછિ રુધિર-અઝ્જલિ ધરીઉં પાંચ, સહુ સુણતાં મુક્ષ બોલ્યોવાંચ: ૪૭

“માતતણું કીજે સ્તનપાન, તે-પે એ અમૃત્ય-સમાન્ય.
 અથવા ધૃત ખાંડ નિ પિષ્ટ, તે-પે એ મૂલ્ને લાગે મિષ્ટ. ૪૮
 અથવા આંત્ર-રસમાંહિ શર્કરા આગલિ સહુ તે કાકરા.
 માધવી પાન મધુર અતિ હોય, તે-પે આ મીઠું છે સોય. ૪૯
 મધુર પાન ખીજાં કિહિવાય, આ આગલિ તે સહુ ઉલપાય.
 અથવા સ્વર્ગ નદીનું તોય, તે-પે મધુર અતીશિ હોય. ૫૦
 અમૃત્યથી રસ અધીકા માગ, તે માટિ સુર લેયો ભાગ. ”
 એમ કરે પાન નીશંકિ વલી, રહે ઉપરિ બિઠો ફરી. ૫૧
 એહવું દારુણ કર્મ દેખીનિ ત્યાંહિ નાહાસિ ચોધ રહિ રણ માંહિ.
 પરસ્પરિ એહવી વદતા વાત: ‘નોહિ મનુષ્ય એ કુન્તા-જાત.’ પર
 ખીજી અજ્ઞલિ પુરણ કરી, દીર્ઘ સ્વરિ વાંણી ઉચરી.
 સકલ વીર સુણતાં ત્યાંહાં રહી એહવી વાંણી ગાઢિ કહી: ૫૩
 “અધમ દુષ્ટ માહાપાપીષ્ટ રુધિરમાંસ તાહા માહામિષ્ટ.
 આજ હુ પાન કરે છૂં આહી. શનમૂષિ વચન ન બોલિ રહી. ૫૪
 સાંભલિ અધમ કર્મ તાંહારેં; સુણતાં વપુ કર્મપે માહરેં.
 કાલકૂટક કરાવી પાન જલમાં નાક્ષો આંણી માંન. ૫૫
 સર્પે વપુ ડશ માહરેં, એ સહુ અધમ કૃત તાહરેં.
 લાક્ષાગ્રાહમાં જાલ્યા તહો દુષ્ટ, નિમ સહુ કર્મ કરયાં પાપીષ્ટ. ૫૬
 દૂત રમાડી લીધું રાજ્ય, દેશનગર કરાવ્યા ત્યાજ્ય.
 વલી દારુણ કર્મ કરયું ચારિ સહી દ્રૂપદસુતાનિ કેશે ગ્રહી, ૫૭
 સભા વિષી આંણી સાધવી, વચ્ચ કાઢી બહુ પિરિ પર્ભવી.
 તે દુષ્પ મુજને સાલે ઘણું, તે માટિ એણી પિરિ તુહિ હણું. ૫૮
 યુદ્ધ-યજ્ઞ મે પરઠ્યો આજ સોણિત-સોમ-પાનનિ કાય.
 દુર્યોધન પશુ પરઠી આંહિ મસ્તક હોમીશ પાવક માંહિ. ૫૯
 ત્યારપછી સુષ પાંમીશ ઘણું, પછિ રાજ્ય કરીશ પુર તણું.
 હવિ જાન બોલિ, મૂઢ અજ્ઞાણ? કાં પ્રડ્યો રહિત યજ્ઞને ગ્રાણ્ય?” ૬૦

ઝાલ્યા કર પાપીના બેહ, વપુથી અલગા કાઢ્યા તેહ.
 પછિ રુધિર-પાંન કરે પદ્મ ભરી, તમ થયો એહવૂં કારય કરી. ૬૧
 પછિ શેષ રુધિર દુઃશાસનતાણું ભીમે અર્જુ લેખ્યું આપણું.
 એહવો કૃતકાર્ય થયો પાણ્ડવરાય રણમાં નૃત્ય કરતો જાય. ૬૨
 હાકિ રણિ, ગાજિ ગડગડિ, કૌરવના દલ સાથે ભડે.
 ભીમ તણું દેખાનિ રૂપ, નાહાહૂં સૈન્ય શ્રવ થઉં વિરૂપ. ૬૩
 હાહાકાર તવ દલમાં થયો, દુર્યોધન વીરિમ પાંખીયો.
 પાણ્ડવના દલમાં આનન્દ, પડ્યો સુણી દુઃશાસન મન્દ. ૬૪
 ભેરી શંખ તણા હોઈ નાદ, કરતા વીર પરસ્પરિ સાદ.
 ભીમસેનને રણ્ય જિ હોઝો, યુધિષ્ઠિર આનન્દ પાંખ્યો. ૬૫
 કૌરવદલમાં હોઝો ઉત્તપાત, સુણી દુઃશાસન પાંખ્યો પાત.
 ચેહની ગમાં શ્રીત્રિભોવન-રાય, તે કયમ રાય પરાજિ થાય ? ૬૬
 કથા કહું દુર્યોધન તણો. પડ્યો બ્રાત એહવી વાંણી સુણી,
 બહુ પિરિ કરતો માહાવિલાપ, અવ્યની સાથી પછાડે આપ. ૬૭

૧૨૧૦

કર્ણ ૩૩ મું-રાગ પરજીઓ.

સજિજ બોલ્યા રે: સાંભલિ, રાય સુજાણુ રે !
 દુર્યોધનિ તે સાંભલ્યું, ગયા દુઃશાસનના પ્રાણુ રે. સજિજ-ધ્રુપદ ૧
 બ્રાત પડ્યો જાણીને રાજા કરે માહાવિલાપ રે;
 અર્જુ પછાડે અવ્યની સાથિ, પરવશ કીધું આપ: સજિજ ૦ ૨
 “ અરે બ્રાત ! અતુલ પ્રાક્રમી, બલીઆ વીરાજ્ય વીર રે !
 તુજ પાપિ હવે આજ અહી મૂળે કાણુ દેશે ધીર રે ? ” સજિજ ૦ ૩
 એહવૂં કહી રાય રણ્ય આવ્યો મૂકી મન્ય અભિમાન રિ,
 જૂએ તો રણ્ય મારી ભીમિ કરચું રુધિર મૂક્ષ પાંન રે. સજિજ ૦ ૪
 “ અરે બ્રાત ! કાયર થઇનિ હવિ શું સુતો રણમાંહિ રે ?
 આજ સદ્ગામ વિષિ તુજ પાપિ પાણ્ડવ પ્રભવિ આંહિ રે. સજિજ ૦ ૫

અરે બ્રાત ! લાવ્યો પંચાલી સભા વીષે અવશ્યમેવ રે,
 ઉઠો, દૈતસરોવર નેધએ, પાણ્ડવ પ્રગટયા ધેવ રે. સઙ્ગિ ૦ ૬
 ઉઠો બ્રાત ! શીષામણ દેવાઃ નવિ કીજે એહવું મન રે.
 રુધિર-પાંન કરચું કેા દ્વિષ્ટિ વીદારી તાહાં તન રે. ” સઙ્ગિ ૦ ૭
 એણી પિરિ બહુ વિલાપ કરિ. દુઃખનો નાવિ અન્ત રે.
 ત્યારિ દશ બાન્ધવ આવીનિ બોલ્યાઃ “સાંભલિ, રાય ગુણુવન્ત રે ! ૮
 અહો ભીમને નીશ્ચિ માંડે. કાં ન દિ અહને આસ રે ?
 કિહિ તો પાણ્ડવ પાંચે ને રણુમાં પમાડું નાશ રે. ” સઙ્ગિ ૦ ૯
 એહવું કહી શાન્તના પમાડી વલ્યો પાછો રાય રે.
 માહાક્રોધ અન્તરમાં આંણી રણુમાં દહોદશ પ્રાય રે. સઙ્ગિ ૦ ૧૦
 રણુમાં વીટચો વૃકોદરને, મનમાં મોટી આસ રે;
 કરચું યુદ્ધ કેહી પિરિ તેણે, કિહિ સેવક વિષ્ણુદાસ રે. સઙ્ગિ ૦ ૧૧
 ૧૨૨૧

કર્ણ ૩૪ મું-રાગ દાહોરી ગોડી

સઙ્ગિ કહેઃ ધૃતરાષ્ટ ! સાંભલોઃ તવ સુત રણુમાં આવ્યા.
 અનેક બાણે વૃષ્ટિ કરી ત્યારિ ભીમતણે મન ભાવ્યા. ૧
 લોહમે કવચ વિરાજિત અર્જુ રથ્ય ગિદા વીરાધ્ય વીર.
 ધાલ્યો કુડિ ભીમસેન રણિ રાષી નિજ મત્ય ધીર. ૨
 બાણુ ગદા ફરશી તરૂઆરિ હણે ભીમનૂ અર્જુ;
 અનેક યોધ રહ્યા જૂએ પણ નાવિ કેા તેહને સર્જીચ. ૩
 વાયુતણો સુત માહાપરપચ્ચી ગદા ગ્રહી નિજ હાથ્ય,
 શિર પાપલિ ફેરવી મુંકી મારચો સઘલો સાથ્ય. ૪
 પછિ વલી દલ ભણી ધશેા રણ્ય, હણ્યા શૂર ચે હોય;
 કર્ણુ શલ્ય ત્યાંહાં રહ્યા જૂએ પણ વારિ નહીં તેહને કાય. ૫
 ત્યારિ દશેાદશ દલ નાહાશત્રૂં દેષી કર્ણુ કરિ વિચાર;
 રણુમાં આવી અનેક અસ્ત્રે બહુવિધિ કીધો માર. ૬

- ત્યારે શલ્ય કહે: હો રાધાસુત ! હવે વારો આવ્યો તાહારો;
આજ નહીં ઉગરિ આ રણમાં; બોલ માંનયે માહારો. ૭
- જોને, કૌરવ માત્ર હણ્યા; અવિશિષ્ટ રહ્યા છિ યેહ,
મારયા પૂઠે સહુકાહોને પાણ્ડવ હણુશિ તેહ. ૮
- દુઃશાસનનું રુધિરપાંન બીમસેનિ રણમાં કીધું,
ત્યમ અર્જુન હવિ તુજનિ મારી ઓ દીસિ સહુ લીધું. ૯
- તુજ મારયા પૂઠે દુર્યોધન સખલ પાંમશે કળ્પ,
તે સહી દિવસ આજની મધ્યે તાહારું થાશે રિખ્પ. ૧૦
- પાણ્ડવ સઘલા મલી એકઠા રહ્યા હણેવા તુજને.
તાહારો રણમાં વધ થાશે, એ મોટું દઃખ છે મુજને. ૧૧
- તે માટે કિહિ તો હવિ અર્જુન સન્મુખ અશ્વ ચત્રાવું,
કિહિ તો બીમ સમીપે, કિહિ તો રાય ભણી રથ લાવું. ૧૨
- દુર્યોધન રાજાએ તુજને ભાર સમખ્યો સર્વ,
તે માટિ, રાધાસુત ! મનમાં નવિ ધરવો તિ ગર્વ. ” ૧૩
- શલ્યતણાં એહવાં વાયક સાંભલીને મનુષ્યભાવ મન્ય આંણ્યો;
પાણ્ડવનિ હણુવાનિ કર્ણે વૃષ સેન પરમાંણ્યો: ૧૪
- જા સુત ! હણ્ય સહુ કુન્તાસુતને કરી પ્રાક્રમ અપાર,
રાય દુર્યોધન અતિસુખ પામિ તે કરયે નીરધાર. ” ૧૫
- ત્યારિ પિતાતણી આજા લેખને રણ્ય ભડે કર્ણનો તત્ત;
દશ દશ બાણુ અનેક ઉપર મૂંકયાં દહ કરી મત્ત. ૧૬
- ત્યારિ રાય યુધિષ્ઠિર નિકુલ પાઠવ્યો: “જાઓ સર્પો કરો સર્ક્રામ.
રાધાના સુતને મારો તો સરે સર્વનાં કાંમ. ” ૧૭
- ત્યારિ પરસ્પરિ બેહુ વઢવા લાગ્યા; કરિ બાણુનિ વૃષ્ટિ.
ત્યારિ વૃષસેને તે રણમાં ઉભો દીઠો પારથ દષ્ટિ. ૧૮
- રથ પેડયો અર્જુન સાંહાંમો યમ પતર્જું પાવક જાણી;
“ અરે પાર્થ ! હવિ વઢે મુજશ્વ, ” એહવી બોલ્યો મુક્ત વાણી. ૧૯

- એહવું કહીનિ પાર્થ ઉપરિ સાઠ્ય પાઠવ્યાં બાંણુ.
એ શ્રીકૃષ્ણ તણે શિર લેઘાં; ગાજ્યો ચતુરસુબાંણુ. ૨૦
- ત્યારિ કુન્તાસુત માહાક્રોધ ધરીનિ લીધું શર વિકરાલ.
કૃષ્ણ [તણી] આજા લેઇ નિ આંણ્યો તેહનો કાલ. ૨૧
- તે વાત ગઈ કર્ણ આગલિ તતક્ષણ પાર્થે મારયો તન.
ત્રૈલોક્ય વીણિ યે ક્રોધ હતો તે આવી પ્રગટયો મન. ૨૨
- નેત્ર વીણિ જલધાર વહિ, રણિ થર થર ધ્રુજિ કાય:
“ અરે શત્રુ ! રથ હાક્ય; હવિ મિ ક્રોધ સહો નવિ જાય. ૨૩
- રુધિરવર્ણ કર્ણ ત્યાંહાં નેત્ર થયાં, મુક્ષ મુકિ તવ નિઃશ્વાસ:
“આજ હણું કુન્તાના સુતને, સૈન્ય કરે સ્વ નાશ.” ૨૪
- અર્જુનના રથ સાહામે નિજ રથ પેડાવ્યો તતકાલ.
ધણું દુષ શાલે હૈડામાં યે રણ્ય મારયો બાલ. ૨૫
- ઉભય સમાંન સ્યન્દન ચેહના, હંસવર્ણ તોષાર,
ગાન્ધર્વનગરને આકારિ; કા નવિ જાંણિ પાર. ૨૬
- પ્રલિકાલના સૂર્ય હોએ ત્યમ બેહુ રથ સોભિ પાસિ.
વીરમે પામ્યા સર્વજૂત દહોદશ જોતાં સહુ નાહાસિ. ૨૭
- જાંણે અર્જુન ઇન્દુ આકાશિ પ્રગટ થયા તતકાલ !
જાંણિ ત્રિપુર સમીપિ ધરી ચન્દ્ર ચેણે ભાલ ! ૨૮
- જાંણિ વાસવ નિ વૈરોચન, રાવણ ને શ્રી રામ,
તે હવા વીર રણમધ્યે શોભીછ કર્ણાર્જુન એકવો નામ. ૨૯
- વરુણ કર્ણ-જ્વળાઇ શોભીએ, અર્જુન ને હનૂમાંન,
રત્ન-વર્ણ રથ ઉભે વિરાજિત, ચેત અશ્વના વાંન. ૩૦
- સિંહનાદ કીધો બહુ બક્ષીએ, કમ્પ્યા સુરનર ધીર.
તતક્ષણ સહુ જોવાને આવ્યા યાંહાં વહે બેહુ વીર. ૩૧
- કૌરવ પાણ્ડવનાં દલ સર્વ જોવા આવ્યા ત્યાંહિ,
શંખનાદ કરિ સહુ ઉભા, હરીષ ધણો મનમાંહિ. ૩૨

- કવચ ભાનુવત અર્ધિય જેહને, ધનુષ ધરયાં કરચ પ્રૌઢ,
બાણતણા પરછન્દ સ્થકી સુરનર થયા દિગ્મુદ. ૩૩
- માહાશ્વર અતિબલ ગિરિ પિરિ સિંહવિરાજિત યમ,
અથવા મદવશ થકી વિરાજિત હસ્તી હૂટા ત્યમ્મ. ૩૪
- ત્યારિ દેવ દૈત્ય ગુણુ ગાન્ધર્વ પિશાચ જક્ષ કિલિવાય,
રાક્ષસને બહુ વનચર કિન્નર કર્ણુ સમીપિ જાય. ૩૫
- ઇન્દ્રપ્રમુષ યે દેવતણા ગુણુ મુનિ માહાંત મન્ય ભાવ્યા,
સાધુ સહુકો ભુવન તણા યે પાર્થ તણે શિર આવ્યા. ૩૬
- સૂર્ય કિલિ: 'મમ સુત અહો રણુમાં હણિ પાર્થનિ આજ,
તે માટિ સહુ સામ્રાટ થઇનિ કરો કર્ણુનું કાળય.' ૩૭
- ત્યારે ઇન્દ્ર કહે: 'અર્જુન અહો રણુમાં કરિ કર્ણુનો નાશ,
તે માટિ સહુ સામ્રાટ થઇનિ જાઓ પાર્થનિ પાશ.' ૩૮
- ઇમ પરસ્પરિ આકાશ વીણિ રહી કરવા લાગા સાદ.
તેણે સમિ નિજ સેન મળ્યે સુભટ કરિ બહુ સાદ. ૩૯
- ત્યારિ હાહાકાર હવે બ્રહ્માણ્ડે, ભય પાંખ્યા શ્રવ દેવ,
ત્યારિ શચીપતિ બ્રહ્મા આગલિ જો બોલ્યા તતપેવ: ૪૦
- " જગત-સૃષ્ટ-કરતા ! તું કહીએ, વચન અભારાં દાષો,
અર્જુન કર્ણુ વીણિ જય ક્રોહોને ? સત્ય વચન મૂક્ષ ભાષો. " ૪૧
- ત્યારિ બ્રહ્મા કહે: "આહો શચીપત્ય ! સાંભલ્ય વચન કહું એક સત્ય.
તે નારાયણને નમું, ચેહની કો નવ્ય જાણે ગત્ય. ૪૨
- તેણે વાયક કહ્યું પૂર્વે તે સત્યારથ ગણવું.
'મિ નરનારાયણ રૂપ ધરીનિ કર્ણુતાણું તન હણવું.' ૪૩
- તે માટિ જય પાર્થ પામશે તેહમાં નહિ સન્ધેહ.
અર્ક અસ્તાંગત્ય પિલિલો રણુમાં પડિ કર્ણુનો દેહ.' ૪૪
- એહવું બ્રહ્માજીનું વાયક સાંભલી હક્ષો ઇન્દ્ર મુજાંણુ:
'આજ હવિ રણુમાં મમ સુત કર્ણુ તણા લેશે પ્રાંણુ.' ૪૫

ત્યારિ મહ્યા પરસ્પરિ ઉભિ માહારથી મેધતણી પિરિ ગાનિ.

ધનુષતણા ટંકારવથી રે પર્વત પ્રોઢ ભાનિ. ૪૬

સર્વ સત્વની આજ્ઞા માગી માંડયો સુદનો આરમ્ભ.

ત્યાંહાં નાનાપિરિનાં દાન સમર્પિ પ્રથમ પૂજ્યા અમ્ભ. ૪૭

ત્યાંહાં હનુમન્તિ એક કૌતક કીધું; ગાયો મુષ વિકાશી.

લાઙ્ગૂલ પ્રોઢ કર્યું અભિ ઉંચું ત્યારિ કૌરવસેના ત્રાહશી. ૪૮

ગયો ઉત્પતી કર્ણ ધ્વજ્જએ, મારયો ભુજ્જ અલ ધાય.

સુન્દર કેત પડ્યો અવની-તલિ. અતિ આશ્રજ મન્ય થાય. ૪૯

ઉચ્ચે.

અતિ આશ્રજ મન્ય થાઇ રે, તેહમાં કાંઈ સન્દેહ નહીં.

વિષ્ણુદાસ કહે: જે યુધ કર્યું હવે તેહ કથા બોલીસ સહી. ૫૦

૧૨૭૧

કડવું ૩૫ મું—રાગ ધવલધન્યાશી

સજ્જે કહિ: સાંભલ્ય, રાજા ! મહ્યા પરસ્પરિ વીર જી.

ત્યારિ કર્ણ કિહિ મદ્રાધીપ પ્રતિ રાષી નિજ મત્ય ધીર જી: ૧

“અરે મિત્ર ! સાંભલ્ય, કહું તુજને માહારા મનની વાત જી.

આજ કદાચીન રણમાં મુજને અર્જુન કરશે ધાત જી. ૨

ત્યારપછી તિ અહીં શું કરવું તે કિહિ મુજને આજ જી.

યે હું મન્ય આનન્દ ધરી સુરલોક્ય જાઉં, માહારાજ જી!” ૩

ત્યારિ શલ્ય કિહિ: “વેકર્તન ! સાંભલ્ય, માહારા બલનું પ્રાણુ જી.

અધર્મિ મારિ તૂડને અર્જુન મેહેલી રણમાં બાણુ જી, ૪

તો મિત્ર કંણુ સહીત અર્જુનનિ હણુવો રહીનિ આંહિ જી.”

એહવાં વચન સાચાં માંતી આનન્દ ધરે મનમાંહિ જી. ૫

ત્યારિ હશી કંણુ અર્જુનશું બોલ્યા શલ્યવચન સાંભલતાં જી;

કાંઈ દ્રોષ્ટે કરી ભગવન્તિ વચન કલાં પછિ વલતાં જી: ૬

“જાણિ અર્ક પડિ છિ ત્રુટિ બ્યોમથકા નીરધાર જી,
અથવા વસુધા હોઈ વિદારણુ અનેક પિરિ તેણી વાર જી. ૭
અગ્નિદેવ તાં શીતત્વ પાંચા, એ મોટું એધાંણુ જી.
તે માટે નિશ્ચલતા થૈને, અર્જુન ! મુકિ બાંણુ જી.” ૮

એહવાં કૃષ્ણનાં વાયક સાંભલતાં બોલ્યો પાર્થ બલધારી જી:
“હવડાં દ્રોષ્ટ આગલ મિ દીઠું, નાક્ષો કર્ણ મિ મારી જી. ૯
છત્ર કામુક રથ સાથે અશ્વ સારથિ પડીઓ જી.

શક્તિરહિત થઈ અસ્ત સૂર્યને ભડી કર્ણ રણે પડીઓ જી. ૧૦

આજ ધણાં જણાંનિ અનૃણ હવો હું, તે કહું સારજીપાંણી જી !
ભરી સભામાં કૃષ્ણા પ્રભવી, દુષ્ટ વઘો મુક્ષ વાંણી જી; ૧૧

તે આજ દ્રુપદસુતા આગલિ જમ્મ શોક સમાવું તેહનો જી.
અથવા બિલિન્ય તમારી દુક્ષણી: પૂત્ર પડ્યો રણિ તેહનો જી. ૧૨

અમૃતતુલ્યક વચને કરી જાણો જો કરે છું ત્યાંહાં વાત જી,
અથવા ધર્મધુરન્ધર રાજા અથવા કુન્તા માત જી, ૧૩

એહવું દ્રિષ્ટિ પ્રતિ મિં અહો દીઠું શુભ સૂચક સહુ બોલે જી.
વાજ્રના નિર્દોષ ગડગડિ, તેણે ધરાધર ડાલે જી.” ૧૪

ત્યારિ દુર્યોધન માહારથી પચ્ચશ્ન આવ્યો રણમાં હેલાં જી,
અનેક પિરચની બાંણુવૃષ્ટિ તે કરતા તેણી વેલાં જી. ૧૫

મારિ બાંણુ પરસ્પરિ ઉભા, દયા ધરિ નહી લેશ જી.
ત્યારિ કૌરવની સેનામાં ભીમિ શીઘ્ર કર્યો પ્રવેશ જી. ૧૬

ત્યારિ મારચા પર નરને હસ્તી શીખકા રથ ને છત્ર જી.
અતિ કલ્પાન્ત થતું જાણી આવ્યા દ્રોણતણા સુત તત્ર જી. ૧૭

ઝાલ્યો કર દુર્યોધન કેરો, બોલ્યા એહવી વાંણી જી:
“અસર્જ્ય સૈન્ય આવટચું આજ; હવિ દયા મન, આંણ્ય જી ૧૮

પ્રસન્ન થા, હવે કરચ મન કામલ: પાણ્ડવશ્ન શી રીશ જી ?
કાણુ કાણુ યોધ પડ્યા રહ્યા તાહરા, જોનિ, પ્રથવીધીશ જી ! ૧૯

- હણ્યા દ્રોણ પ્લહાને તોલે; પડ્યા ભીષ્મ બલધારી જી; ૨૦
 પડ્યો વીર દુઃશાસન શરપો; એણી પિરિ સેના મારી જી.
 ધીક પડ્યો રાજ્ય વિષે રે સ્વજન સર્વ મરાવી જી.
 રુધિર-લિપ્ત થઇ એ અવ્યતી, મુજ મન વાત ન ભાવી જી ૨૧
 શકુનિ સાથે મલો, રાયજી ! પાણ્ડવને શિર નામે જી.
 તે સદ્ધાતિ મલો, કરો પ્રીત્ય, યે મનતાણું ભય વાંમિ જી. ૨૨
 અર્જુનનિ હું કરું નિવારણ, નથી કૃણ્ણનિ કાંમ જી.
 એ યુધિષ્ઠિર ધર્મધુરન્ધર નહી લે જૂઠનું નાંમ જી. ૨૩
 ભીમસેન તાં શ્રેષ્ઠ બાંધવની સદા આજ્ઞા પાલે જી,
 નિકુલ સિહિદેવ નિ ષપ કરો છો ? નાહાંનાં બાલ જી. ૨૪
 પછિ સકલ દેશના મહીપત્ય છે તે નિજ દૂર શીઘ્ર સંધાવિ જી,
 યુદ્ધરહિત સૌ સૈન્ય થઈ, જો મન્ય એહવું આવિ જી. ૨૫
 રાધાના સુતની રણમાં હું ઉતારું રીસ જી:
 ‘પાણ્ડવ સાથિ રાજ્ય કરે તું પ્રથવીનો થઈ ઈશ જી. ૨૬
 પ્રજા સર્વ દિ તુજને આશી, થશિં સહુ વશ તાહારું જી.
 નહીતરિ સર્વ નાશ પામશે, વચન કરીશ નહીં માહરું જી. ૨૭
 જોને, કર્મ કર્યાં શાં પૂર્વે પાર્થ માહાબલધારી જી ?
 તે શરપો તાં ઇન્દ્ર વરુણ યમ ધનદ નહીં કો વીર જી. ૨૮
 કુશલ વાત હવાનિ અર્થે મિ કહ્યા પ્રતિબોધ જી.
 તે માટિ મન વિષે, રાયજી ! રપે આણુતો ક્રોધ જી. ” ૨૯
 એહવું દ્રોણપુત્રનૂ વાયક સુણીને મૂક્યો મન્ય નિઃશ્વાસ જી,
 પાપી ક્રોધ કરી મૂક્ષ બોલ્યો; મનમાં જયની આસ જી. ૩૦
 દુઃશાસન રણ્ય રોલી માર્યો તે મુને સાલે ધાય જી.
 એહવું કર્મ કરીનિ ભીમડો રણમાંથો કયાહા જાય જી ? ૩૧
 આજ કર્ણ હણેવા અર્જુનનિ હું મારું સુત-વાય જી.
 પછિ નિકુલ સિહિદેવ સદ્ધાતિ તહો હણ્યો જો રાય જી. ૩૨
 યાંહાં લગી તનુ પ્રાણ રહે રે ત્યાંહાં લગી નમ્બું ન આપું જી.
 સુતાં બિહાં રણમાં વહતાં યમત્યમ એહને કાપું જી. ૩૩

- ચે કા સુહૃદમિત્ર હોધ માહારા તેણે એહવૂં કરવૂં જીઃ
 આજ થકુ વલી અધિક વેર તે કુન્તાસુતશ્ચં ધરવૂં જી. ૩૪
 ચાલો સહુકા મલી ત્યાંહા જૈય રહ્યો કર્ણ બલધારી જી. ”
 તતક્ષણ શીઘ્ર હેલામાં આવી વાત કહી વિસ્તારી જીઃ ૩૫
 “તુજવિન કાણુ ભડે જૈ રણમાં, દેવપુત્ર માહારા મિત્ર જી ?
 તુજ માટિ અવ્યનીમણ્ડલમાં નથી કા માહરિ શત્ર જી.” ૩૬
 એહવૂં કહી રણમાંહિ વીકારચો રાધાસુત ચે કર્ણ જી,
 ત્યારિ અસદ્ધં બાણુ મેહેલીનિ કર્ણિ યોધ પમાડયા મર્ણુ જી. ૩૭
 ત્યારિ અનોઅન્ય બહુ બાણુ જ મૂકે તે કા ન લલિ ગત્ય જી,
 ત્યારિ રણમાં રહી કર્ણનિ નાથ વીષાણિ અત્ય જી. ૩૮
 ત્યારિ પાર્ય કહેઃ “કરુણાનિધિ કેશવ ! રિપુબલ આજ વષાણો જી.
 માહારથી બલ એહમાં અધીકુ તહો તે કહિ પિરિ જાણો જી ? ” ૩૯
 ઉગ્ર બાણુ મેહેલી કુન્તાસુત રથ ઉડાવ્યો બ્યોમ જી,
 ત્યાંહાં રથકા ભમતો બહુ કળે પડ્યો તે આવી [ભોમ્ય] જી. ૪૦
 ત્યારિ કર્ણ કિહિઃ “હવે આણે બાણે ન હણું પાણ્ડવ-ધૃશ જી,
 તો ભુવન વીષિ ચે પાતક હોધ તે પડજો માહારિ શીશજી. ૪૧
 વલી કન્યા કેરું ધન ઉપજાવિ, અતિથ્યનિ નનિ જાણિ જી,
 માતપિતાની સેવા ન કરિ, બેદભાવ મન્ય આણિ જી, ૪૨
 બ્રાહ્મણ હુતો ધર્મ નાચરિ, કરિ વેદનો ત્યાગ જી,
 દાન દયા વ્રત તપ તીરથ કાંઈ ધરિ ન ધર્મશ્ચં રાગ જી, ૪૩
 એથી અધીક મોટેરાં પાતક હયો મુહને, માહારાજ જી !
 આણે બાણે અર્જુનનિ હું શીઘ્ર ન મારું આજ જી.” ૪૪
 ત્યારિ શ્રીભગવન્ત કહેઃ “કુન્તાસુત ! સાંભલ્ય માહરી વાત જીઃ
 આ કર્ણ બાણુ મૂકે ત્યારિ હોએ માહાઉતપાત જી.” ૪૫
 ત્યારિ સુરનર મુનિવર જોતાં કર્ણે બાણુ ગ્રહ્યું તતકાલ જી,
 હાહા કરતાં ધ્રુવ જાણે અમિની [માહા]જવાલ જી ! ૪૬

ત્યારિ શ્રી ભગવન્તિ ભાર જ મૂક્યો રથ ઉપરિ તેણી વાર જ,
તેણે કરી રથ વહી ગયો અવ્યનીમાં સારોદ્ધાર જ. ૪૭

ત્યારિ મુગટ પાર્યનો લેઈ ગયું શર રવિમણ્ડલમાં પેવ જ.
જયજયકાર વરતી રહ્યો; ત્યારિ પુષ્પવૃષ્ટિ કરે દેવ જ. ૪૮

ઊથલો

પુષ્પવૃષ્ટિ કરિ દેવ રે, આનન્દ મહુ પાંખ્યાં સહી;
કર્ણ કહે: “તું જો રે અર્જુન ! કર્ણ સમે કા બલીઓ નહો” ૪૯

૧૩૨૦

કરૂં ૩૬ મું—રાગ રામઘી

સજ્જો બોલ્યા: સાંભલ્ય, રાય જ !

રણમાં યુદ્ધ અપર્મિત થાય જ. ૧

તેણે સમે આવ્યો સુજાંણ જ;

અર્જુન પ્રતિ બોલ્યો વાંણ જ. ૨

હાલ—વાંણ બોલ્યો પાર્યશ્વ: “માહારા બ્રાત ચતુર સુજાંણ !

કાં વિમાસિ રણમાં રહ્યો ? શું નથી તુજમાં પ્રાંણ ? ૩

તાહારા બલતણી ગત્ય નવિ લલિ કો દેવ દાંનવ રાય,

તો હજી લગી શું વિમાસિ ? માહારે રદિ દુઃષ ન માય; ૪

પાણ્ડવ સમર્થ અગ્નિ ત્યારિ જીત્યો મવવા દેવ,

દન્દ-યુદ્ધિ તપ વીષે તે જીત્યા શ્રીમહાદેવ. ૫

દ્રુપદસુતા ચારિ વરિ ત્યારિ કર્યો ફરશી-વાત,

એકલે કૌરવ મછપુરમાં જીત્યા સાક્ષાત. ૬

સુરલોકમાં જઈ અસુર મારી કર્યા નીર્ભે દેવ.

પણ સંસમક સમ્રાટ હણ્યા તિ હેલાંમાં તતપેવ. ૭

યદુ સર્વ જોતાં સુભદ્રાનું કર્યું હેલાં હણ્યું,

વત્રા અનેક સુર પૂર્વિ હણ્યા આંગમી પોતે મર્ણ્ય. ૮

- તે પ્રાણુ બલ તાહારે ક્યાંહાં ગયું ? નથી પ્રગટ કરતો આજ.
કર્ણ મારવા વિના કાંઈ નથી સરવું કાજ.” ૯
- ભગવન્તજી કિહિ: “ધનન્જય ! ભીમનું વાયક ચેહ,
રણમાં રહીને આજ સહી સત્યારથ કરવું તેહ. ૧૦
રવિ અસ્ત હવડા પાંમશે, પછિ નહી ચાલિ પ્રાણુ.
તે માટિ ધનૂષિ ચઢાવી શીઘ્ર મૂકે બાણ.” ૧૧
- ભગવન્તનું વાયક સુણી બહુ બાણ મૂક્યાં ત્યાંહિ,
પરલિ મારી કરિ દલમાં પડિ શર જઈ યાંહિ. ૧૨
ત્યમ કર્ણ શર બહુ પાઠવે પારથને કરવા નાશ.
ઉભયને બાણે કરી પરિપૂર્ણ હવું આકાશ. ૧૩
- ત્યારિ બલ-શર પાર્થિ અજૂં રણ મધ્ય ચેણી વાર
રથ ચક્ર કર્ણ તણાં અશાં અવ્યની એ તેણી વાર. ૧૪
ત્યારિ કર્ણ કહે: “રે. ધનન્જય ! એક મહર્ત કરચ વિશ્રાંમ;
રથચક્ર કાઢું પણીને ત્યાં લગી મ લેઈશ નાંમ. ૧૫
- અધમ હોઈ તે શત્રૂનિ પ્રષ્ટિ હણે નીર્વાણ્ય,
સુધર્મો માહા પ્રાક્રમી પ્રાંસિ ન મારિ બાણ. ૧૬
મોકલે કેશે પરાક્રમુષ, વણમાં બ્રાહ્મદણ્ડ ચેહ,
પણ પાણ્ય સમ્પુટ કરી ઉભો શણ્ય-કાર્યિ તેહ, ૧૭
- પણ શસ્ત્રવર્જિત, કવચ-વર્જિત, વ્યસન પાંમ્યો કાય,
વલી સેવક હુતો ન મારિ, સાંહાંમો આવ્યો રાય. ૧૮
- માહારથી તૂં શરણે નહોં કેા અવ્યની માંહે,
હું આજ દૈવે વવશ કીધો; રણે મારિ આંહિ ! ૧૯
હું વિરથ છું, તૂં રથ વીણિ, એમ હોઈ ધર્મવિરોધ.
માહારથી શરણ સમ-બલે તે ધર્મ કહીએ યુદ્ધ. ૨૦
- તૂં ધનુર્ધરમાં મુક્ત કહીએ, શાસ્ત્રનો જાણિ ધર્મ,
તો વિચારી તૂં જો રહે, કેા કરિ એહવું કર્મ ? ૨૧
- તૂં ક્ષત્ર-કુલમાં પ્રગટ્યો, યશ-વૃદ્ધ પાંમિ અત્ય,
ધનુર્વિદ્યા તાહારીમાં કેા ન જાણિ ગત્ય. ૨૨

- ઉદ્ધરી રથ અલગો કરે, ધનૂષિ ચઢાવું બાણ,
ત્યાંહાંલગી અર્જુન રથે તું મૂળ સાથ્ય કરચતો પ્રાણ !” ૨૩
- ભગવન્તજી ભાષિ તદાઃ “સુણ્ય કર્ણ્ય ! તાહારાં કર્મ,
દ્રુપદી આણી સભામાં ત્યારિ ક્યાંહાં ગયો તો ધર્મ ? ૨૪
- વલી ધર્મસુતનિ હરાત્રી તેહનું સર્વ કીધું હર્ણ્ય,
વનવાશ કાઢ્યા દુઃષ પમાડી તે કત્ય તાહારે, કર્ણ્ય ! ૨૫
- વલી ભીમનિ દેવરાવીડિ ચે હલાહલ મહાકૂટ,
વલી સોડચમાંહિ સર્પ ધાલ્યા, કૃત્ય તાહારે દુષ્ટ. ૨૬
- અભિમન્ય બાલક એકલો, તહો ધણા દુષ્ટ અનન્ત,
સધલે મલીને તેહનો રણમાંહિ આણ્યો અન્ત. ૨૭
- ત્યારિ ધર્મ, કાહો, તે ક્યાંહાં ગયો ? હવડા કિહિછિ ધર્મ ?
એહવા દુષ્ટ પાપીનિ સહી રણમાં તે હણીએ ધર્મ.” ૨૮
- એહવું કહીને પાર્યને કાપિ કરચો જાગ્રૂહ્ય,
અતિ ભયાનક મુખ દેષતાં ત્રેલોકચ નાવિ તુહ્ય. ૨૯
- અહ્માસ્ત્ર મેહેહ્યું અર્જુનિ, કર્ણ સહ્યું નવિ જાય,
તેહનિ હેદવા વલી તે જ શર પોતે અહ્યું યારિ રાય. ૩૦
- ત્રેલોકચ જવાલા પ્રગટી, કાણિ રહ્યું નવિ જાય.
એમ કર્ણ નિ અર્જુનતાણું ત્યાંહાં યુદ્ધ બહુવિધિ થાય. ૩૧
- તે ઉપરિ અગ્ન્યસ્ત્ર પાર્થિ ભરી મૂક્યું બાણઃ
‘ભગવન્તજીની કીપાથી હવિ હરે તાહારા પ્રાણ.’ ૩૨
- ત્યારિ કર્ણ માહાકોષિ ચઢ્યો, મેઘનું મૂક્યું બાણ,
અગ્નિ સધલો સમાવ્યો, શરરહિત કીધું પ્રાણ ૩૩
- પછિ અર્જુને મનમાં સ્મરી [મહાદેવનિ] તતપેવ,
એક પ્રલિકાલી બાણને કરમાં અહ્યું અવશ્યમેવ. ૩૪
- સૂર્યકિરણ સમાન્ય બલકિ અગ્નિનિ આકાર,
નર નાગ કોનર રક્ષ જક્ષ જોતાં ત્રાહાસ પાંખ્યા સાર. ૩૫

- શું કરે વર્ણવ તેહતણું જો મુક્ષ રસના એક,
સહસ્રરસનાઇ કહું તોહે ન આવે છેક. ૩૬
- જાણિ સહસ્રનેત્રાશનિ સમો અતિ તેજનો ભણ્ડાર,
વાયુ મનથી અંશુગાંભી કેા ન જાણિ પાર. ૩૭
- પ્રલેકાલે ગુદ્રજી કરમાં ધરિ તતપેત્ર,
પાશુપતાસ્ત્ર તે શરતણું રે નાંમ તાં અવશ્યમેવ. ૩૮
- હરિતણે હસ્તિ ચક્ર, સુરપતિતણે અશની યમ્મ,
અન્તક તણે કરિ ડણ્ડ યમ, પાર્થનિ કરચ શરચ ત્યમ્મ. ૩૯
- નથી નર ભૂતલ વીષે કેા સહિ એહવો બાણ.
આકાશવાંણી સુર વદિ: 'કર્ણના હણુશે પ્રાણ.' ૪૦
- પૂર્વિ અસુર માહાપ્રાક્રમી તેહના રુધિરનું પીનાર,
ધનુષશ્ચ આરોપતાં; ત્યારિ હવો હાહાકાર. ૪૧
- ત્યારિ પાર્થ ગાઢે ઉચ્ચરચો મહુ યોધ સુણતાં વાંચ્ય:
“કાઇ સુક્રીત જન્મવીષિ કરચું જો હોઇ નીશ્ચિ જાણુ, ૪૨
- જપ બ્યાંન તપ કાંઇ અચર્યાં તીર્થ આવાગાહન,
શુભ દિન વીષે કરી વિપ્રને કાંઈ હોઇ દીધાં દાન, ૪૩
- ગુરુ વિપ્ર માત ને બ્રાતની આગ્રા લોપી હોય,
તે પૂન્ય માટિ કળ્મણુ શર સફલ થાયો સોય.” ૪૪
- એહવું કહીને ઘોર શર અર્જુનિ મૂક્યું ત્યાંહિ,
ત્યારિ ભૂવનત્રણે પલભલ્યાં, સુર કમ્પીઆ મનમાંહિ. ૪૫
- ઉચાર કૃત્યા અર્થવર્ણની નાશ કરવા દેહ,
તતકાલ મૃત્યાજપ માંડિ, તેમાં નહોં સન્દેહ. ૪૬
- શર મૂંકતાં અર્જુનતણા આનન્દ મનમાં હોય:
“શ્રીકળ્મણુ ! આ બાણ માહારેં સફલ થાયો સોય.” ૪૭
- શર છૂટતાં શમ્ભુ હવો, જાણિ ગડગડો આકાશ !
વાગતાં તતક્ષણુ કર્ણનિ તતકાલ કીધો નાશ. ૪૮
- યમ અસ્તકાલિ રવિ પડિ નિધિ વીષિ લોહિતવર્ણ,
ત્યમ પાર્થના શરથી પડ્યો રવિપુત્ર પાંમી મર્ણ. ૪૯

તેજ પ્રગટ્યું કર્ણના વપુમાંહિથી નીકાર,	
અહુ વીર જોતાં ગગન્યમાં તે ગયું સારોહાર.	૫૦
વપુ પડું સુન્દર વિરાજે અવ્યતી વીણ ઉઘોત,	
જ્યાણે ગગન્યમાંથી ઉતરી છિ વીજ ફેરી જયોત !	૫૧
શિર પડ્યું અલગૂં શોભીએ જાણિ તેજનો ભંડાર !	
રવિ કર્ણ-વદને જલહલે, જોતાં ન પાંમિ પાર.	૫૨
શું કહે વર્ણન તેહનું ચે પડું પ્રથ્વી શીર ?	
અમરગણ કા પડ્યો તૂટિ શર નિ માહાધીર !	૫૩

ઊથલો

શર ને માહાધીર રણે અવ્યતીતલિ શોભિ સહી.
વિષ્ણુદાસ કિહિ: પછિ શ્રં થયું તે કથા હું બોલીશ રહી. ૫૪

૧૩૭૪

કડવું ૩૭ મું-રાગ વન્યાશી

સગ્ગે વલતું બોલીઆ: રે સાંભલ્ય, સાચું રે, રાય !	
મદ્રાધીપ એહવું દેષતાં રે રણથી શીઘ્ર કુલાય.	૧
રથ લેઈ પાછો વલ્યો રે યાંહા હુનો તવ સુત રાય,	
અશ્રુ નેત્ર વીણે ઝરે રે, દુષિ પૂરીત કાય.	૨
હાલ—કાય સખલું દુષ ધરિ, ગાદિ ન કરી રુદ્ર	
તવ પુત્ર આવી રહ્યો પાસિ, સખલ કમ્પે તન.	૩
“સુણ્ય, રાય દુર્યોધન ! સહી રણમાં થયું કલ્પાન્ત.	
આજ પાંડુસુતનો જય હવો, કર્ણનો આંણ્યો અન્ત.	૪
સૈન્ય ભાગું આપણું, દહોદશ નાહાહૂં જાય;	
પાર્થના શર આગલે રણમાંહિ નવિ થોભાય.”	૫
દુર્યોધન એહવું સાંભલી આક્રન્દ દરતો ત્યાંહિ,	
નિજ જાત સાથે આવીઓ રણે પડ્યો રાધે યાંહિ.	૬

- “અરે કર્ણ કર્ણ” કરી રડિ, દુષનો ન આવે અન્ત,
 “માહારા રિપુનિ રણ્ય નાશ કરવા ઉઠીએ, ગુણવન્ત !” ૭
- એહવું કહી શિર રદિ ગ્રહી લોટવા લાગો ધણ્ય,
 કણ્ઠ સુકા રાયના મુક્ષ વચન કહી કહી ‘કર્ણ’. ૮
- ત્યારિ શલ્ય કહે: રે સયોધન ! મન થકો શોક નીવારય,
 કાલ્યના મિ પ્રહરમાં પાણ્ડવ મનાવું હાસ્ય. ૯
- હુ જીવતાં વ્યન્તા કરી ? તૂં રાય માહાબલવન્ત.
 કળ્ણ સાથે પાણ્ડુસુતનો કાલ આણું અન્ત.” ૧૦
- એહવી શાન્તના શલ્યે પમાડ્યો, આવ્યો દદ્ વિશ્વાસ:
 “તુજ વિના કેા પાણ્ડુસુતનિ નવિ કરિ રણ્ય નાશ.” ૧૧
- એહવું કહી પાછો વલ્યો રણિ-ભૂમ્ય જોતો જાય,
 પાણ્ડુદલ દેખી કરીનિ રાય વીરમે થાય. ૧૨
- મિગલ પડ્યા માતર્જી મોટા ઉટ પર અસવાર,
 શિખિકા રથશ્ચં રાજસુત, પાલા તણો નહીં પાર. ૧૩
- પાર્થના શરધાતથી રણે ચમૂ નાહાઠી જાય.
 ગાઝજીવના નિર્ધોષથી રણવીષિ નવિ થોભાય. ૧૪
- એહવિ સન્ધ્યાકાલ હવો સહી નિજ શિખર આવ્યા સર્વ,
 “કર્ણ, કર્ણ” કહી રડિ મન થકી મૂર્છી ગર્વ. ૧૫
- ધૃતરાષ્ટ્ર કહે: રે અહો સન્જો ! વાયક મુજ અવિધાસ્ય,
 અનાથ માહારા પુત્રને હવિ કાણુ દે આધારય ? ૧૬
- કદાચત દેવાત-યોગિ શલ્યનિ જય હોય
 તો રાજ્ય દુર્યોધન કરે, મુને સમ્ભવે છિ સોય. ૧૭
- ત્યારિ કહિ સન્જો: રાયજી ! આશા તમારી પ્રૌદ:
 જોતે, ભીષ્મ દ્રોણુ ને કર્ણ શરધા પડ્યા થષ દિગ્મૂઢ. ૧૮
- તે આગલિ, કાહો, કાણુ મદ્રાધિપ કિહિવાય ?
 તેણે પાણ્ડુસુતદય યાંમમાં કહી પિરિ જીતાય ? ૧૯

ચેહની ગમાં શ્રીપરબ્રહ્મજી અને પાર્થ માહાબલવન્ત,	
તેહની ગમાં જય લક્ષ્મી બહુ; કાલે ન આવિ અન્ત.	૨૦
આજ દિવસ સત્તર થયા પૂરણુ, રહ્યો દિન એક,	
કાલ્યના દિનમાં શલ્યને જય કયમ હશે નીરધાર ?	૨૧
શૂં જાણીએ શી પિરિ થશે, ભગવન્તની ગતિ ગૂઢ.	
જય નેટ પાણડવ પાંમશે તાહારાથે, મતિ-મૂઢ !	૨૨
કર્ણ રણમાં પડ્યો જાણી પાણકુના દલમાંહિ	
નીસાંણ બહુવિધિ ગડગડિ, 'જય' શબ્દ વર્તિ ત્યાંહિ.	૨૩
વાજ્રના નિર્ધોષ રણમાં વાજતા નીર્વાણ્ય.	
સૂત માગધ બન્દીજન 'જય' શબ્દ બોલે વાંણ્ય.	૨૪
વાજ્રની ધૂની વાજતિ નિજ શિખર પોહોતા રાય,	
આશીષ દિ ત્યાંહાં પાર્થનિ સહુ મલ્યા [રાણા]રાય.	૨૫
સુર નાગ ગુણગાન્ધર્વ કીનર ગયા સહુ નિજ ધાંમ,	
કર્ણ મારયો જોષને આનન્દ મન્ય અભિરામ.	૨૬
યુધિષ્ઠિરના દલપતિ ચે રાય બલીઆ હોય,	
હતશેષ સૈન્યે પરવરચા, નિજ શિખર પોહોતા સોય.	૨૭
રજની વીષે વિશ્રાંમ કીધો આશ્રાન્ત થયા તતષેવ.	
એહવા કર્ણપર્વતણી કથા પૂરણુ હવી અવશ્યમેવ.	૨૮
એકમનાં ચે સાંભલિ આદર કરીનિ એહ	
બ્રહ્મહત્યા આદિ દેહનિ પાપ છૂટે તેહ.	૨૯

ઉચ્ચે

સર્વ પાપ છૂટિ તેહ રે, તેહમાં કાંઈ સન્ધે નહો,
વિષ્ણુદાસ કેહે: ચેહવી બુધ્યમાંને મિ લહિ.

૩૦

૧૪૦૪

કડવું ૩૮ મું-રાગ એજ

સજ્જે બોલ્યા: સાંભલ્ય, રાય ! ત્યાર પછી શો થયો ઉપાય.

રજની ગર્ભ, થયું પ્રાતુકાલ, નિત્યકર્મ કર્યું મહીપાલ.

૧

વાજ્રવના વાજિ નિર્ધોષ, સૈન્ય સર્વ થયું નિઃશોક.
 આપિ દાંન અવારિત રાય, એ કે યાચક જન કેહિવાય. ૨
 શ્રીહરિકેરો પ્રણમી ચરણ, દુષ્ટ સર્વ પમાડ્યા મરણ.
 “સામ્રત સર્વ કરો બહુ યોધ,” રાયતણો હવે પ્રતિબોધ. ૩
 “દિવસ આજનો કુશલિ જય તો અવ્યની નિઃકણ્ટક થાય.
 શલ્ય યુદ્ધ કરશે અતિ ધણું, સામ્રત સૈન્ય કરો આપણું.” ૪
 એહવી યુધિષ્ઠિરની સુણતાં વાંણ્ય યોધ સર્વ આવ્યા નીર્વાણ્ય.
 થશે યુદ્ધ દારુણ અતિ ત્યાંહિ, શલ્ય રહી બડશે રણમાંહિ. ૫
 તે શલ્યપર્વમાં કથા સખન્ધ કવીતા કિહેઃ બાંધીશ પ્રતિખન્ધ.
 સંવત સોલ પંચાવનો સાર એષ્ટ સુદ ચોથ્ય શનવાર, ૬
 તે દિન પૂર્ણ થઈ એ કથા, બુદ્ધમાંતે બોલીશ સર્વથા.
 ગાઈ સાંભલિ તેહને વૈકુણ્ઠવાસ, એ કર જોડી કિહિ વિષ્ણુદાસ. ૭

૧૪૧૧

ઇતિ શ્રીમન્મહાભારતે વિષ્ણુદાસ-વિરચિત કર્ણપર્વ સંપૂર્ણ.

ક ની પુષ્પિકા:

ઇતિ શ્રીમાહાભારતે કર્ણપર્વની કથા સંપૂર્ણ । સંવત ૧૭૧૩ વર્ષે ચૈત્ર શુદ્ધ ત્રીતીયા વાર શુક્રે લપીત ગોપાલગીર સંન્યાસી ॥

નોંધ: આ છેલ્લા કડવાની ૬ કી કડીના ઉત્તરાર્ધમાં કા. ગૂ. સ. નં. ૬૬-ત ની પ્રત રમ્યા વર્ષ “સંવત સોળ પંચાવન સાર જેઠ સુદી ચોથ શનીવાર” એમ આ પ્રમાણે જ વર્ષ-નિયિ-વાર નોંધે છે, જ્યારે ગૂ. વ. સો.ની નં. ૨૭૭ની આ સંપાદનમાં ઉપયોગમાં આવેલી પ્રતમાં “સંવત સોળ ચોરાસી સાર જેઠ સુદ ચોથ શનિવાર” નોંધી ૭ મી કડીના પૂર્વાર્ધ પછી “કડવાં અડઝાસે કથા કહી શ્લોકે એ હજારે પુરણ થઈ” એમ નોંધે છે. ઉપર વિષ્ણુદાસની પદ્ધતિએ ગણતાં માત્ર ૧૪૨૧ કડી થાય છે.

શ્રી હૈમ સારસ્વત સત્ર

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું ખાસ સંમેલન

પાટણ

અહેવાલ અને નિબંધસંગ્રહ

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ

